

ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ МЕКТЕП – МҰҒАЛІМ – ИННОВАЦИЯ

*Қазақстандық жаңашыл педагог, қоғам қайраткері,
Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі,
Социалистік Еңбек Ері, педагогика ғылымдарының кандидаты
НҰРТАЗИНА РАФИҚА БЕКЕНҚЫЗЫНЫҢ
туғанына 100 жыл толуына арналған
Бірінші халықаралық педагогикалық оқулар аясындағы*

*халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
материалдары*

Екі томдық
Том 2

ШКОЛА – УЧИТЕЛЬ – ИННОВАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

*Первые международные педагогические чтения,
посвященные 100-летию со дня рождения
выдающегося педагога-новатора, общественного деятеля,
Заслуженного учителя Казахстана,
Героя Социалистического Труда, кандидата педагогических наук
НУРТАЗИНОЙ РАФИКИ БЕКЕНОВНЫ*

*материалы
международной научно-практической конференции*

В двух томах
Том 2

Павлодар
2021

УДК 373.5
ББК 74.200
3 21

Редакциялық алқа:

Павлодар педагогикалық университеті басқарма төрағасы – ректор Жанбол Жилбаев; ҒЖ және ХБ жөніндегі проректор С.В. Мырзақұлов; ф.ғ.д., проф. А.Е. Агманова; ф.ғ.д., проф. Н.Ж. Шаймерденова; ф.ғ.д., проф. З.К. Темиргазина; ҒҒЖМ деканы, ф.ғ.к., проф. Қ.С. Ерғалиев; ҒЗҚ департаменті директоры Г.А. Сулейменова; ҒҒЖМ вице-деканы, ф.ғ.к., доцент М.И. Оразханова; «Тарих» ББ жетекшісі, т.ғ.к., доцент А.Е. Каримова; «Орыс тілі мен әдебиеті» ББ жетекшісі, ф.ғ.к., аға оқытушы Г.К. Абзұлдинова; ф.ғ.к., доцент Л.Е. Токатова; аға оқытушы Е.П. Гаранина; аға оқытушы Д.В. Пашканьян.

- 3 21 **Заманауи әлемдегі мектеп – мұғалім – инновация:** Қазақстандық жаңашыл педагог, қоғам қайраткері, Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі, Социалистік Еңбек Ері, педагогика ғылымдарының кандидаты **Нұрғазина Рафика Бекенқызының** туғанына 100 жыл толуына арналған **Бірінші халықаралық педагогикалық оқулар аясындағы** халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары 2 томдық: Т. 2. = **Школа – учитель – инновации в современном мире:** материалы международной научно-практической конференции в рамках **Первых международных педагогических чтений**, посвященных 100-летию со дня рождения выдающегося педагога-новатора, общественного деятеля, Заслуженного учителя Казахстана, Героя Социалистического Труда, кандидата педагогических наук **Нургазиной Рафики Бекеновны:** Т. 2. – Павлодар: ППУ, 2021. – 346 с. – казахский, русский языки.

ISBN 978-601-267-656-3 общий
ISBN 978-601-267-657-0 том 2

Жинаққа «Заманауи әлемдегі мектеп – мұғалім – инновация» Бірінші халықаралық педагогикалық оқулары аясында өткізілген конференция материалдары енгізілді. Басылым ғалымдарға, оқытушылар мен мұғалімдерге, докторанттарға, магистранттарға, студенттерге, жалпы көпшілік оқырман қауымға арналады. Мақалалар авторлық редакцияда басылды.

В сборник вошли материалы конференции, проводимой в рамках Первых международных педагогических чтений «Школа – учитель – инновации в современном мире». Издание адресовано ученым, преподавателям и учителям, докторантам, магистрантам, студентам, а также широкому кругу читателей. Статьи изданы в авторской редакции.

ISBN 978-601-267-656-3 общий
ISBN 978-601-267-657-0 том 2

Рафика Бекеновна Нуртазина

ПРЕДИСЛОВИЕ

Наша страна богата талантливыми людьми, чьи достижения оставили заметный след в истории страны, кто благодаря интеллекту и упорному труду снискал уважение современников, восхищение и преклонение потомков... Павлодарское Прииртышье – родина первых казахстанских академиков, известных писателей и педагогов, деятелей культуры и искусства – по праву гордится своими великими земляками. Одной из таких ярких личностей является Рафика Бекеновна Нуртазина – выдающийся педагог-новатор, Герой Социалистического труда, Заслуженный учитель Казахстана, кандидат филологических наук, лауреат Пушкинской премии, премии «Платиновый Тарлан», почетный гражданин г. Алматы.

В Рафике Бекеновне органично сочетались качества педагога-практика и ученого-филолога, что позволило ей успешно внедрять эффективные методики обучения в учебный процесс руководимой ею долгие годы школы №12 г. Алматы, добиться признания и высокой оценки мировой педагогической общественности. Кандидат педагогических наук, автор около 300 научных и учебно-методических работ, в том числе 15 учебников и учебных пособий для средней школы, 10 книг для дошкольников, Рафика Бекеновна щедро делилась своим опытом с коллегами, проводила открытые уроки для учителей, выступала с докладами о своей авторской методике преподавания русского языка в казахской школе на авторитетных международных конференциях, семинарах и симпозиумах, достойно представляя казахстанскую русистику за рубежом.

Ее научно-педагогическая деятельность была наполнена поиском новых путей активизации познавательной деятельности учащихся, повышающих мотивацию к обучению, делающих его увлекательным и эффективным, а получаемые знания – глубокими и востребованными. Результатом исследовательского интереса к проблемам усвоения русского языка как второго и обучения казахскому языку в иноязычной аудитории стали известные труды педагога, демонстрирующие многогранность ее научно-методических изысканий: «Занимательная грамматика», «Некоторые пути повышения эффективности обучения русскому языку в национальной школе», «Армысың, Пушкин! Здравствуй, Пушкин», «Продолжение урока...», «Книга для чтения по русскому языку» (для 6-го класса казахской школы), учебник казахского языка в комплекте с 12 аудиокассетами «Говорим по-казахски»; книги для детей «Мирастің кітабі», «Мен оқимын, ойлаймын, ойнаймын!». Великое желание Рафики Бекеновны пробудить в детях любовь к знаниям, к языкам, воспитать гармонично развитую, полилингвальную личность, воплотилось в жизнь! Все это системно и последовательно реализовывалось Рафикой Бекеновной на протяжении всей ее научно-педагогической деятельности. Новаторство Рафики Бекеновны Нуртазиной связано с пониманием важности углубленного изучения иностранных языков наряду с родным казахским и русским языками, необходимости формирования полиязычной личности, что является одним из стратегических направлений модернизации современной системы образования. Можно с уверенностью сказать, что Рафика Нуртазина является одним из основоположников полиязычного образования в Казахстане.

Рафика Бекеновна Нуртазина – выдающийся педагог, опередивший свое время, Учитель, чьи новаторские идеи и сегодня остаются актуальными, востребованными, а учебники, методические разработки и научные статьи являются настольными книгами для учителей школ, преподавателей-лингвистов. Многие идеи, принципы обучения педагога-новатора Рафики Нуртазиной созвучны методическим подходам и новым лингводидактическим концепциям в области школьного образования и в целом языковой подготовки в школе и вузе.

Рафика Бекеновна Нуртазина является примером беззаветного служения учительскому делу, количество ее учеников исчисляется десятками тысяч. Отрадно, что филологические традиции Р.Б. Нуртазиной продолжила одна из ее дочерей – Э.Д. Сулейменова, известный далеко за пределами страны ученый-лингвист, доктор филологических наук, профессор КазНУ им. аль-Фараби, президент КазПРЯЛ, автор многочисленных фундаментальных трудов по актуальным проблемам современной лингвистики, Почетный профессор Павлодарского педагогического университета.

Коллектив Павлодарского педагогического университета с особой теплотой и гордостью воспринимает знаменательную дату – 100-летие со дня рождения выдающегося педагога, уроженки Павлодарского Прииртышья Нуртазиной Рафики Бекеновны. Символично, что «Первые международные педагогические чтения», посвященные 100-летию со дня рождения Рафики Бекеновны Нуртазиной, проводятся на родине выдающегося казахстанского педагога-новатора, на базе Павлодарского педагогического университета.

Открытие и активное функционирование кабинета полиязычия имени Рафики Нуртазиной, ежегодное проведение научно-методических мероприятий, посвященных популяризации ее педагогического наследия, создание фильма «Рафика Нуртазина: Уроки жизни» из серии «100 исторических личностей Павлодарского Прииртышья», утверждение именной стипендии для студентов университета – все это дань уважения коллектива Павлодарского педагогического университета, благодарных земляков, учеников, последователей, преклоняющихся перед памятью великого Учителя и стремящихся сохранить преемственность научных поколений и педагогических идей.

Программа Педагогических чтений насыщена и многопланова:

1. Международная научно-практическая конференция (1–2 марта 2021 г.).
2. Курсы повышения квалификации (3–9 марта 2021 г.).
3. Республиканский конкурс эссе «Любви открытые уроки: благодарю Вас, мои ученики», посвященный 100-летию выдающегося учителя Казахстана Р.Б. Нуртазиной.
4. Серия просветительских мероприятий Академии детской книги «ALTAIR» для школьников и студентов.

Наряду с ведущими университетами и общественными объединениями Казахстана в качестве соорганизаторов Педагогических чтений выступил Российский университет дружбы народов, в лице факультета гуманитарных и социальных наук и кафедры русского языка и межкультурной коммуникации принявший активное участие не только в научно-практической конференции, но и в проведении курса повышения квалификации «Современная лингводидактика в школе и вузе». В Педагогических чтениях приняли участие известные отече-

ственные и зарубежные ученые, государственные и общественные деятели, преподаватели вузов и учителя школ.

Настоящий сборник (в 2-х томах) является попыткой отразить состояние современной лингводидактики, проблематика обсуждаемых проблем отражена в основных направлениях научно-практической конференции, представляющих соответствующие разделы сборника:

Том 1:

- Наследие Р.Б. Нуртазиной и современная лингводидактика
- Современные тренды преподавания русского языка и литературы

Том 2:

- Инновационные технологии обучения казахскому языку и литературе
- Современные методы и технологии преподавания иностранных языков
- Актуальные проблемы преподавания социально-гуманитарных дисциплин.

Развитие образования идет в направлении разработки различных вариантов его содержания. Перед современным педагогом встает проблема, связанная с пересмотром своей позиции в образовательном процессе. Интенсивный поиск нового и эффективного в теории и практике обучения отвечает сверхзадаче, заложенной в Первых международных педагогических чтениях «ШКОЛА – УЧИТЕЛЬ – ИННОВАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ» – совершенствование педагогического образования.

Оргкомитет

**Қазақ тілі мен әдебиетін
оқытудағы инновациялық
технологиялар**

**Инновационные технологии
обучения казахскому языку
и литературе**

ОҚУДЫ ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАУДЫҢ ОН ТӘСІЛІ

И.Р. Гросс

*Павлодар қаласының №43 жалпы орта білім беру мектебі,
Павлодар қ., Қазақстан
Ginga_89@mail.ru*

Статья предназначена для изучения десяти способов сосредоточить обучение на отдельном человеке. Типы дифференциации можно использовать на каждом этапе урока. В настоящее время на занятиях используются десять методов дифференциации. Это: задача, результат, темп работы, поддержка, ресурсы, группировка, роли, домашнее задание, диалог и оценка.

Annotation. The article is designed to explore ten ways to focus on training in a particular person. Types of differentiation can be used at each stage of the lesson. Nowadays, ten differentiation methods are used in the classes. They are task, result, work rate, support, resources, group work, role, homework, dialogue and assessment.

Орыс мектептерінде қазақ тілі мен әдебиет сабағында мұғалімнің ең басты мақсаты – мемлекеттік тілді меңгерту, қазақ халқының мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен таныстыру, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ояту. Сол арқылы ауызекі сөйлеу тілін үйрету, өз ойын еркін жеткізуге дағдыландыру. Әрбір оқушыны сабаққа белсенді қатыстырып, оның шығармашылық және ойлай білу қабілеттерін дамыту. Аталған міндеттерге қол жеткізу үшін мұғалім әрқашан ізденісте болып, білім жүйесінде болып жатқан жаңалықтардан құлағдар болуы керек. Сабақтың әр кезеңінде саралап оқыту тәсілдері мен әдістерін ұтымды пайдаланып, қазақ тілін басқа ұлт өкілдеріне оқыту саласында көптеген жетістіктерге қол жеткізуге әбден болады.

Саралау («Дифференциация» латынша айырмашылық) – білім беру мазмұнын табысты игеруге, оқушының қабілетін және икемін дамытуға барынша қолайлы білім беру ортасын құру. Саралап берілген тапсырмалар, оқушыдан күтілетін нақты нәтижелерді анықтауға көмектеседі. Атап айтқанда, саралаудың процесс арқылы саралау, өнім арқылы саралау, тапсырма арқылы саралау, дереккөздер арқылы саралау, қорытынды бойынша саралау түрлері оқушыға оқу материалдары мен ресурстарды оның жеке қабілеттерін есепке ала отырып, іріктеп беруге (Гарднердің жиынтық зият теориясы), дереккөздерді қабілеттеріне қарай пайдалануға мүмкіндік береді. Тіпті үй тапсырмаларын саралап беру сыныптағы оқушылардың барлығына бірдей тапсырма бергенге қарағанда анағұрлым тиімді болады. Яғни, әр оқушы өзінің қабілетіне, білім деңгейіне қарай тапсырмаларды орындап, белгілі нәтижеге қол жеткізеді. Саралау уақытты ұтымды пайдалануға да оң әсерін тигізеді. Саралау түрлерін сабақтың әр кезеңінде қолдануға болады. Қазіргі кезде сабақ барысында саралаудың он тәсілін қолданылып жүр. Олар: тапсырма, нәтиже, жұмыс қарқыны, қолдау, дереккөздер, топтау, рөлдер, үй жұмысы, диалог және бағалау.

Тапсырма бойынша саралау. Балаларға (жекелеп немесе топтарға) олардың меңгерген білімдеріне негізделген әр түрлі тапсырмалар беріледі. Аса қабілетті балаларға айтарлықтай жоғары деңгейде ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін, мәселелерді шешу қабілеттері мен зерттеу қабілетін пайдалануды

талап ететін күрделі тапсырмалар беруге болады. Күрделілігіне қарай алға ілгерілеп отыратын тапсырмалары бар карточкаларды пайдалану.

Мұғалім тапсырманы бәріне бірдей таныстырады, ал орындалу кезеңі төмендегідей болуы мүмкін:

1 топ – мұғаліммен бірге;

2 топ – алдымен мұғаліммен, содан кейін өз бетінше;

3 топ – өз бетінше.

Тапсырмалардың нұсқалары қиындық деңгейі, шығармашылық деңгейімен және көлемімен ерекшеленеді.

1-нұсқа – негізгі тапсырма;

2-нұсқа – көлемі үлкендеу тапсырма;

3-нұсқа – шығармашылық тапсырма.

Мысалы:

Барлық оқушылар орындай алады: мәтін бойынша сөйлемдердің дұрыс/бұрыстығын ажырату.

АЛМАТЫ – ӘСЕМ ҚАЛА

Алматы – Қазақстанның бұрынғы астанасы. Алматы көптеген зәулім үйлер, демалыс орындары, жоғары оқу орындары бар. Көшелері ұзын әрі кең. Көшелерінің екі бойында жағалай өскен үлкен ағаштар бар. Алматы әсіресе көктемде әдемі болып кетеді. Себебі жеміс ағаштары гүлдеп, бүкіл дала жаңарғандай болады. Алматы – жасыл кілемге орнаған бақ қала.

Сөйлемдер	Дұрыс	Бұрыс
Алматы – Қазақстанның астанасы.		v
Алматыда демалыс үйлері бар.	v	
Алматыда жоғары оқу орындары жоқ.		v
Алматының көшелері ұзын әрі кең.	v	
Алматы көктемде көріксіз.		v
Алматы – бақ қала.	v	

Интербелсенді тақтаның көмегімен тексеріледі.

Оқушылардың көпшілігі орындай алады: «Синквейн» әдісі. «Алматы – әсем қала» тақырыбына 5 жолды өлең құрастыру.

Бірінші жолда – тақырыпты бір сөзбен беріңіздер. (зат есім)

Екінші жолда – тақырыпты екі сөзбен сипаттаңыздар. (сын есім)

Үшінші жолда – тақырыпқа қатысты қимыл атауынан үш сөз жазыңыздар. (етістік)

Төртінші жолда – 4 сөзден тұратын бір сөйлем құрастырыңыздар.

Бесінші жолда – тақырып мәнін ашатын бір синоним беріңіз.

Алматы

Үлкен, әдемі

Өседі, дамиды, әдеміленеді

Алматы – әсем қала

Бақ қала

Кейбір оқушылар орындай алады: жұптарымен «Мен Алматыға барғанда» тақырыбына диалог құрастырыңыз. Диалогті ортаға шығып оқысыздар.

Нәтиже бойынша саралау. Балалар қойылған жалпы мақсатқа сәйкес бір тапсырмамен жұмыс істейді, бірақ мұғалім балалардың алдыңғы нәтижелерін ескере отырып, әр баладан әртүрлі нәтиже күтеді. Бастапқы ойды немесе үдерісті түсіне алатындай етіп басқаларға қалай түсіндіру керек екенін түйсіну өте күрделі, сонымен қатар өте тартымды іс болып табылады. Қабілетті баладан басқа балаларға қандай да бір нәрсені түсіндіруді немесе қандай да бір затты үйретуді өтінуге болады, басқа жастағы балалар үшін бірдеңе жазуды немесе жасауды сұрауға болады.

Мысалы: «Тұжырым картасы» әдісі.

Барлық оқушылар орындай алады: жаңа сөздердің қай сөз табынан екенін анықтайды.

Оқушылардың көпшілігі орындай алады: жаңа сөздермен сөз тіркестерін құрастыра алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: жаңа сөздердің синонимдерін табады.

Жаңа сөздер	Сөз табы	Сөз тіркесі	Синоним
Зәулім	Сын есім	Зәулім үйлер	Биік
Кең	Сын есім	Кең көше	Ұлан ғайыр, ұлан байтақ
Қонақ үй	Зат есім	Бесжұлдызды қонақ үй	Жалдамалы үй
Гүлденген	Сын есім	Гүлденген қала	Көркейіп
Кесене	Зат есім	А. Ясауи кесенесі	Күмбез, мазар
Мүсін	Зат есім	Үш бидің мүсіні	Ескерткіш

Жұмыс қарқыны бойынша саралау. Балаларға жалпы тапсырма беріледі, бірақ оларды аяқтауға жұмсалған уақыт олардың дағдыларына қарай анықталады. Қабілетті бала басқаларға қарағанда негізгі міндеттерді орындауға аз уақыт жұмсайтынын болжауға болады, ал содан кейін айтарлықтай күрделі жұмысты орындауға кірісе алады (яғни, келесі оқу мақсатына көшпей, негізгі оқу жоспары мақсатының мәнмәтінінде оқытуды кеңейту және күрделендіру бойынша жұмыс істеу). Көптеген қабілетті балалар қызығушылық пен ұмтылыстың жоқтығынан негізгі тапсырманы өте баяу орындағандықтан, мүмкіндігінің болуына қарамастан қосымша тапсырмаларды орындауға үлгермейді. Кей жағдайларда кейбір балаларға барлық тапсырманы орындамай («тығыздау» деген атпен белгілі болған әдіс), қосымша жұмысқа бірден кірісуге рұқсат етуге болады.

Мысалы: *Барлығы орындайды:* «Карусель» әдісі, сұраққа жауап беру арқылы диалогке шығу.

Сұрақ	Жауап
– Қазақстанның қандай көрікті жерлерін білесің?	
– Ақсу Жабағылы қорығы қайда орналасқан?	
– Өсімдіктердің неше түрі бар?	
– Табиғатты қалай қорғайсың?	

Көпшілігі орындайды: «Дара диаграмма» әдісін суреттер арқылы толтырады.

Кейбіреулері орындайды: «Детальді толықтыру» әдісі, диалогты өз ойыңмен аяқтап, кластер жасау.

Қолдау бойынша саралау. Балалар жалпы тапсырманы орындайды, бірақ олардың кейбіреуіне басқаларға қарағанда көп немесе кем қолдау көрсетіледі. Қабілетті балаға білімнің кейбір салаларында жеке көмек қажет болуы мүмкін, мысалы, жазба, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, оқу дағдыларын немесе бірлесіп оқу дағдыларын дамыту.

Мысалы: Берілген сөйлемдерді толықтырып жазыңдар.

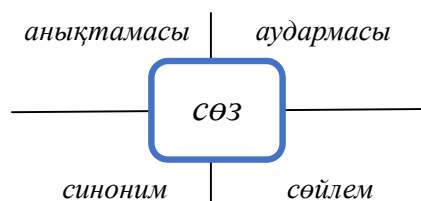
Менің атым – Мен Павлодар ... тұрамын. Павлодар (қайда?) – орналасқан. Шығыс аймақта тау, ... бар. Орталықта ... көп өседі.

Керекті сөздер: (солтүстікте, Аяулым, астық, орман)

Дереккөздер бойынша саралау. Балалар ортақ тапсырма орындайды, бірақ айтарлықтай дамыған оқу немесе зерттеу дағдыларын қажет ететін әр түрлі ресурстар беріледі. Қабілетті балалардың әр түрлі ресурстарды немесе өз жұмыстарын таныстыру үшін балама әдістерді пайдалануына түрткі болуға болады.

«Графикалық органиайзер – сөздер тұжырымдамалық картасы» әдісі арқылы жаңа сөздер мен сөз тіркестерімен жұмыс істейді.

Еңбекқор, ақылды, мейірімді, сабырлы, ғимарат

Барлық оқушылар орындай алады: сөздер мен сөз тіркестерін құрастырады.

Оқушылардың көпшілігі орындай алады: сөздер мен сөз тіркестерін құрастырады және синоним жазады.

Кейбір оқушылар орындай алады: сөздер мен сөз тіркестерін құрастырады, синоним сөздермен сөйлем құрастырады, сұрақ қоя біледі.

Топтау бойынша саралау. Балалар ортақ тапсырма орындайды, бірақ барлығының табысты болуын қамтамасыз ететіндей етіп топтастырылған. Қабілетті балаларды кейде қабілеті ұқсас құрдастарымен топтастырып, олар тапсырманы айтарлықтай жоғары деңгейде орындайды деп күтуге болады. *Біріншіден*, топтың мүшелері кездейсоқ бірігеді. Бұл жағдайда мұғалімге сыныптағы оқушылардың бір-бірімен мейлінше араласқаны маңызды.

Екіншіден, аралас топ. Мұғалім мақсатты түрде шағын топқа әртүрлі деңгейлі оқушыларды біріктіреді. Себебі бұл топтық жұмыс жаңа оқу мақсатына жету үшін қажетті алдыңғы білімдері мен біліктерін қайталап, бір-бірінің есіне түсіру мақсатында ұйымдастырылған.

Үшіншіден деңгейлі топ. Мұғалім ерекшеліктеріне қарай топтарға біріктіреді. Қызығушылығы бір оқушылар бір топта немесе жоғары деңгейлі, орта және төмен деңгейлі оқушылар. Оларға арнайы тапсырмалар дайын-

далады. Бұл топтық жұмысты жоспарлау кезінде мұғалім неліктен оқушыларды дәл осылай біріктіретінін және неліктен тапсырмаларды беретінін нақты түсінеді.

Төртіншіден, қалаулы топ. Мұғалім оқушыларға өз қалаулары бойынша отыруға мүмкіндік береді. Сыныпта қандай да бір топтық жоба жұмыстарын жасау керек болған кезде бұл әдісті қолдану тиімді.

Бесіншіден, қыз-ұл деп бөлуге болады. Бұл әдіспен оқушыларды біріктіру мұғалімге қыз балалар мен ер балалардың оқудағы ерекшеліктерін терең зерттеуге мүмкіндік туындайды. «Аралас топ ұйымдастыру»

Суреттерді мұқият саралап топқа бөліну.

I топ – Павлодар

II топ – Алматы

III топ – Нұр-Сұлтан

«Мозаика» әдісі: Үш түрлі-түсті қағаздарда жазылған сөздерді бір сөйлемге жинақтап, топқа бөлініп отырады.

I топ: Біздің Отанымыз – Қазақстан.

II топ: 1 желтоқсан – Тұңғыш Президент күні.

III топ: Елбасы- Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев.

Рөлдер. Балалар ортақ тапсырма орындайды, бірақ олардың әрқайсысы әртүрлі рөл атқарады. Қабілетті балаға бас зерттеуші немесе ақпаратты және топ ресурстарын басқаруды ұйымдастырушы рөлін беруге болады.

Үй тапсырмасы бойынша саралау. Балаларға әртүрлі үй тапсырмалары беріледі, ал жекелеген оқушыларға сыныпта бастаған жұмысты аяқтау үшін қосымша уақыт қажет болуы мүмкін. Айтарлықтай қабілетті балаларға толық зерттеу жүргізу үшін тақырыптың күрделі аспектілерін қарастыруды тапсыруға немесе басқа тапсырма беруге болады.

Мысалы:

Барлық оқушылар орындай алады: «Алматының көрікті жерлері» тақырыбына сурет салыңыз. Сурет бойынша әңгімелеңіз.

Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Алматы туралы өлең жаттаңыз.

Кейбір оқушылар орындай алады: Тыңдалым мәтініне ұқсас өздеріңіз тұрып жатқан жеріңіз туралы шағын мәтін жазыңыз.

Бағалау. Оқушылар үнемі бағаланып отырады, осылайша педагогикалық қызмет пен саралаудың басқа да түрлері оқушылардың қажеттіліктеріне қарай үнемі түзетіліп отырылуы мүмкін. Сонда ғана біз пәнді оқытудан оқушыны оқытуға қарай ілгерілей аламыз.

Диалог. Мұғалім оқушылардың деңгейіне қарай өздері қоятын сұрақтары мен оқушылар қоятын сұрақтарға жауаптарын саралайды. Соңғы кезде диалог

бойынша саралау жоғары қабілетті балалардың қажеттілігін қанағаттандыру мәселелерін шешуде шешуші мәселе ретінде атап көрсетілуде.

Жаңартылған мазмұн жағдайында оқытуды саралаудың маңыздылығы артуда. Жоғарыда аталған сипаттамалар бойынша саралау сабақта жақсы нәтижеге жетуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық «Назарбаев зияткерлік мектебі». – ДББҰ, 2014.
2. Қараев Ж.А. Білім беру процесіндегі танымдық әрекеттің белсенділігі. – Алматы, 2005. – 146 б.
3. Токсанбаева Н.Қ. Оқыту процесі жүйесіндегі танымдық іс-әрекеттің құрылымы // Алматы, 2001. – 28 б.
4. <https://stud.kz/referat/show/74761>
5. <http://expert.atamura.kz/ru>

СПОРТТЫҚ ДИСКУРСТЫҢ ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.Б. Болатова

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
Bolatovvva@mail.ru*

В статье речь идёт о понятии термина дискурс, о том, когда он был введен в действие и изучен. Рассматриваются языковые особенности спортивного дискурса, лексемы в нем, вводные слова, тропические типы, фразеологические термины и образность, выразительность языка.

The article deals with the concept of the term discourse, when it was introduced and studied. The article deals with the linguistic features of sports discourse, lexemes in it, introductory words, tropical types, phraseological terms and imagery, and the expressiveness of the language.

Қазіргі уақытта спорттың адам өмірінде алатын орны ерекше. Ол спортшылардың жетістіктері арқылы да әр мемлекеттің азаматтарына халықаралық аренада өз елдерін мақтан тұтуға, мемлекет мәртебесін үстем қылуға мүмкіндік береді. Сондықтан да спорт жетістіктерінің телевизияда, радио және жазбаша басылымдарда сауатты жеткізілуі және баяндалуы, сонымен бірге осы саладағы мамандардың кәсібилігі де маңызды. Спорт журналистерінің сөйлеуі әскери лексикаға, метафораларға және фразеологизмдерге толы.

Спорттық дискурс – спорттық қызмет шеңберіндегі қатысушылар арасындағы байланыс түрі. Ал «дискурс» сөзінің қолданылуының барлық мүмкін болатын жағдайларын қосқанда анық та дәл және көпшілік мақұлдаған анықтамасы жоқ. «Дискурс» ұғымын анықтау қазіргі тіл білімінің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. «Дискурс» термині ХХ ғасырдың 60–70 жылдарынан бастап гуманитарлық ғылымдарда кеңінен қолданылып келеді. Қазіргі кезде дискурс ұғымына түрлі сипаттама беріліп жүр. Солардың бірі – У. Чейфтің пікірінше, дискурс шынында да көп қырлы ұғым, оған бір-ақ тұрғыдан сипаттама беріп, мәнін бір-ақ сөзбен ашу мүлде мүмкін емес. Дискурс ұғымының ең жиі қолданылатын анықтамасы – «ауызша сөйлеу»

тәжірибесі» және «тілді қолдану» ұғымдары [1, 351 б.]. Бұл жерде ағылшын тіліндегі лингвистикалық әдебиеттерде дискурсқа берілетін негізгі мағына – тілдің қатынастық қызметі, яғни қолданыстағы тіл.

Дискурс ұғымына анағұрлым толық анықтама берген Н.Д. Арутюнова: «Дискурс – это связный текст в совокупности с экстралингвистическими, прагматическими, социальными, культурными и психологически-серийными факторами, текст, взятый в событийном аспекте, речь, рассматриваемая как целенаправленное социальное действие, как компонент участвующий во взаимодействии людей и механизмов их сознания, речь, погруженная в жизнь», – дейді [2, 136 б.]. Көрсетілген анықтамадағы дискурс ұғымын жеке-дара әрі лингвистикалық аспектіде ғана қарастыру мүмкін емес, оны басқа да гуманитарлық ғылымдармен бірлікті қарастыру қажет екені көрініп тұр. Дискурс сөйлеуші мен тыңдаушы атты бір-біріне қарама-қарсы қойылған рөлдің болуын талап етеді. Спорттық дискурс оқиға немесе спорттық үдеріс пен оның қатысушылары арасында, яғни спорттың субъектілерінің арасында жүреді. Ол спорттық және қандай да бір басқа дискурстың біріккен жерінде жүзеге асады. Мысалы, спорттық және педагогикалық салада – жаттығу, спорт ойындарын көрсету, спортшылар мен жаттықтырушылардың жиналысы және спорттық дайындықтың ерекшеліктерін қарастыратын басқа жанрлардың толық қатары.

Спорттық журналистердің тілі метафораларға және тұрақты сөз тіркестеріне өте бай. Спорттық дискурс аясындағы ағылшын тілді кірме сөздер, мемлекеттердің саяси, мәдени, экономикалық ынтымақтастығымен, сонымен қатар әлемдік одақта спорттың рөлінің артуымен байланысты және соған сәйкес, әлемнің көп бөлігі қолданатын, спорттық дискурстың реалиясын тілдегі лексемалар арқылы көрсету болып табылады. Лексикалық ерекшеліктер ішіндегі ең көрнекі, экспрессивті қанық үдерістері троптардың белсенді енуі болып табылады. Лексиканың стилистикалық қорына жататын троптар эфирдегі тілдің бейнелілігі мен мәнерлілігін одан әрі арттыра түседі, эмоциялы-экспрессивті мағына мен бағалау береді.

Спорттық дискурс жүйесінде маңызды рөлді журналистің авторлық позициясы мен сезімдері атқарады. Себебі эмоциялар сөйлеушіге өз уайымын, сезімдерін, әсерлерін жеткізуге көмектеседі. Ал авторлық баға түсіндіріліп отырған объектіге жағымды немесе жағымсыз қатынасын көрсете алады. Оқиға әрдайым мәлім болғандықтан, жазбаша, сонымен қоса ауызша репортаж авторы керекті деректерді жинап, дайындалуға мүмкіндігі бар, ал репортаждың басым бөлігі суырыпсалмалық және репортер оқиғаны арқау етіп, әрі қарай өрбітеді. Бұл спорттық дискурстың ерекшелігі. Сәйкесінше, репортер мұқият ойланған және алдын-ала алынған көрнекі-суреттеу және басқа да ықпал ету құралдарын қолдану мүмкіндігінен айырылады. Бірақ репортаж авторы кейбір өзіндік ықпал ету құралдарына ие. Жұмыс барысында репортер дыбыстық тәсілді қолданады. Бұл тыңдаушыға қауымдастықтың көмегімен материалдық нысан, өмірлік жағдай, адам мінез-құлқы жайында түсінік беретін дыбыстық элементтердің жиынтығы (сөйлеу, музыка, шу).

Телевизиялық репортажда дыбыстық тәсіл көрнекі суретпен толықтырылады. Қатаң уақыт шектеуінен және іс-әрекет ауысымының жылдамдығынан репортер троптар мен көрнекі-суреттеу құралдарын пайдалану мүмкіндігінен

айырылып, мәтін мәнерлілігін азайтатын тілдік клише мен қалыптардың қызметіне жүгінеді. Қандай да бір шектеудің жоқтығына орай, сөйлеуші репортажда өз мәтінін онлайн түрде түзеу, ақпараттық, нақты қателіктерін, сонымен қатар стилистикалық олқылықтарды түзету немесе қажетті түсінік беру мүмкіндіктеріне ие. Спорттық аналитикалық мақаланың мақсаты оқиғаның сипаттамасы, нақты іс-әрекеттің талдауы және мүмкін болатын салдары болып табылады. Мақаланың репортаждан айырмашылығына назар аударсақ, ол қатаң газет ауқымымен шектеліп, соған қарамастан мәтінді мұқият тексеру болса, сәйкесінше, автордың репортажға тән шаблонды жою, көрнекі-бейнелі тәсілдерді, оқиғаға байланысты тілдік құралдарды таңдау сияқты артықшылықтары да бар.

Ауыспалы мағынаға негізделген терминтікестер немесе метафоризациялар спорт саласында жиі кездеседі. Сонымен, терминтікестердің құрауыштарына етістіктің ауыспалы мағынасы мен одан шыққан сөз тұлғалары жатады: *жүйкесін жұқарту, мергендік таныту, үмітті ақтау; вырваться вперёд, побить рекорды, сравнять счёт, отдать подачу, отдать гейм, сохранить трофей, занять место, упрочить лидерство, поразить ворота; brilliant finish, to catch offside*. Үш немесе төрт сөзді тіркестерді де кездестіреміз: *жеңісті жұлып әкету, айласын асыра алмау, жер шұқып қалу, ойын өрнегін жоғалтып алу, намысты қолдан бермеу; попасть в число призёров, выложить мяч под удар, парировать удар с разворота, вернуть игру под контроль, гарантировать место в турнирной таблице, защищать цвета команды; to take an opinion сry*. Фразеологиялық терминтікестерді мына мысалдардан көруге болады: *...тамаша ойыншы, бірақ сары аурумен ауыратыны болмаса...* «Сары ауру» – футболда ойын тәртібін көп бұзып, сары қағаз көп алатын ойыншы.

Спорт әлемінде әртүрлі тасымалдардың негізінде пайда болған кәсіби түрдегі жеке сөздер тобы мен құрылымдар көп: вязкая защита, сухой счёт, сухая ничья, мощная манера игры, замысловатый розыгрыш мяча, блестящие матчи; жеңіс тұғыры, қарымта кездесу, қарымта шабуыл, триллер матч [3]. Жоғарыда аталған терминтікестер тек қана спорт аясында пайдаланылады, сондықтан да қолданылу аясы тар. Басқа тілден сөздердің кірігуі тілдің сөздік құрамының толығы мен баюына әсерін тигізеді. Спорттық дискурс шеңберіндегі ағылшын кірме сөздерінің көптігі спорттың әлемдік деңгейде дамуымен байланысты. Кірігудің көбірек таралған түрі ол – лексикалық түр. Ағылшын тілінен шыққан сөз «тайм» – «time» сөзінің аудармасыз дәл нұсқасы болып табылады. Ағылшын тілінде бұл сөз көпмағыналы, алғашқы мағынасы – уақыт дегенді білдіреді. Қазақ және орыс тілдерінің спорттық терминологиясында «тайм» – «футболдағы уақыт кезеңі» (футбол матчы ереже бойынша ортасында үзілісі бар екі таймнан құралады). Берілген лексема басқа тілдік лексема қолданушылар арасында тез таралып, спорттық дискурс шеңберінде терминге айналып отыр. Спорт әлемінде жиі әрі кеңінен қолданылатын кірме сөздерге мыналар жатады: голкипер (ағыл. goal-keeper – «қакпа қорғау»), финиш (ағыл. finish – «аяқтау»), пенальти (ағыл. penalty – «жаза, айып»), плей-офф (play off – «тең ойыннан кейін қайталама ойын»), сэйв (ағыл. save – қорғау), баттерфляй (ағыл. butterfly – «жүзу стилі»), аутсайдер (ағыл. outsider – «бөгде, тысқары», «аутсайдер»). Басқа тіл сөздерін тарту спорт лексикалық қорының

кеңеюіне әсерін және синонимияның артуына себебін тигізеді, тілдік құралдарды үнемдеуге мүмкіндік береді, мемлекеттердің мәдениаралық байланыстарының және тіл иеленушілері мен сөйлеушілерінің бар екендігін растайды.

Лексикалық ерекшеліктер ішінде ең көркемі, айқын да бейнелі-мәнерлісі – троптарды белсенді қолдану үдерісі болып табылады. Лексиканың стилистикалық қорына жататын троптар көгілдір экрандағы дыбысталып жатқан сөздің бейнелілігі мен мәнерлілігін арттыра түсіп, экспрессивті-эмоционалды мағына береді. Сонымен, кейіптеу – жансыз нәрселерді жанды нәрселерге, жекелеп алғанда адам кейпіне келтіріп суреттейтін көркемдік тәсіл [4,182 б.]. Осылайша, кейіптеудің белсенді қолданылу үдерісі масс-медиа мәтінінің маңызды қызметін жүзеге асыруға мүмкіндік жасайды. Мәтіннің авторы ақпараттық жолдауды жандандырып, әсерлендірушілік енгізеді. Сол сияқты мақсатқа спорттық дискурс аясымен байланысты жарыс барысында спортшылар мен ойыншылар арқылы жүзеге асатын іс-әрекеттер метафоризациясы жатады. Мысалы: *«Боруссия» хоть и обосновалась ближе к подвалу турнирной таблицы, аутсайдером не считается.* «Подвал» – жарыс кестесіндегі соңғы орын. Берілген мысалдан сөйлем эмоционалды реңкке ие деп қорытынды шығарамыз. Саяси таптаурын өкілдігінің жиірек қолданылатын құрал-тәсілдеріне ауыспалы терминдер, тұрақты бейнелі салыстырулар немесе окказионалды метафоралар түрінде келетін әскери метафораға жатады. Мысалы: *мергендік танытты, жеңісті жұлып әкетті, қорғаныс шебін әлсіретіп алды* және т.б. Ойыншылардың іс-әрекетінің реттілігі әскери метафоралар (яғни әскери әрекеттер мағынасында) көмегімен беріліп отырады: *тойтарыс беру, шабуылды үдету.* Осылайша, футбол матчы жанкүйерлерге ұрыс-шайқастағыдай әсер береді. Спорттық дискурс саласында әскери метафораның көп таралуы соғыстың халық, адам өмірінде маңызды орын алатындығымен, тарихи міндет болып саналатындығымен байланысты деп білеміз.

Қорытындылай келе, жоғарыда келтірілген мысалдардан спорттық дискурстың тілдік ерекшелігі жоғары екені байқалды. Спорттық дискурсты зерттеу кезінде спорт саласына тән ерекшеліктер қарастырылды. Спорттық дискурстың реалиясын тілдегі лексемалар, троп түрлері, фразеологиялық терминтікестер және т.б. тілдің бейнелілігі, мәнерлілігі және әр сөздің мән-мағынасы арттырып тұрады. Сондықтан тілдік ерекшеліктердің спорт саласында атқаратын қызметі мен спорт лексикасының кеңеюіне зор әсерін тигізуде.

Әдебиеттер

1. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу // Вопросы языкознания, 1994. – №5. – С. 126-139.
2. Арутюнова Н.Д. Дискурс // ЛЭС. – М., 1990. – С.136-137.
3. <https://sozdik.kz/kk/translator/>
4. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. – Алматы: Ана тілі, 1996. – 334 б.

«АБАЙ ЖОЛЫ» РОМАН-ЭПОПЕЯСЫНДАҒЫ НАНЫМ-СЕНІМГЕ БАЙЛАНЫСТЫ ЭТНОМӘДЕНИ БІРЛІКТЕР

М.А. Дузнаува

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
madina.duznaeva@mail.ru*

В статье рассматриваются этнокультурные единицы, связанные с верованиями в романе «Путь Абая». Анализируется мировоззренческий аспект верований в духовную культуру. Различаются особенности их использования в художественной литературе.

The article examines ethnocultural units associated with beliefs in the novel «Abai's Way». The worldview aspect of beliefs in spiritual culture is analyzed. The peculiarities of their use in fiction differ.

Қазақ халқының жарты ғасырлық тарихын суреттеген М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясы әлемдік мәдениет пен әдебиеттің алтын қорына көркемдік құбылыс ретінде енгені белгілі. Эпопея 19-ғасырдағы қазақ халқы мекен еткен географиялық аймақты, халықтың тұрмыс-салтын, наным-сенімін әлемге танытты. Абайдың өмір сүрген дәуірі – ғылым мен техниканың, әлеуметтік жаһанданудың әсерінен ада, қазақ халқының ұлт ретіндегі этностық ерекшелігін сақтаған кезеңі. М.Әуезов осы қазақтық қалыптың сақталған кезеңіндегі барлық әлеуметтік топтың өмір сүру салтын, наным мен сенімін шынайы бейнелеген.

«Исламға дейінгі Қазақстандағы діни наным-сенімдер тарихы» зерттеуінде: «Түріктер дүниетанымының бастау бұлағы, қайнар көзі – табиғат. Бұл, табиғатпен біте қайнасып бірге өскен, соның өзгерісін, құбылысын жіті бақылайтын көшпелілер әулетінің қоршаған ортамен тығыз байланысты екенін білдіреді. Көптеген салт-дәстүрдегі наным, тыйымдар осы табиғатпен біте қайнарудан туындаған ұғымдар жиынтығы болып саналады. Осы табиғатты жаратушыны «тәңірі» деп танып, оның туындысы табиғатты аялау арқылы оған құрмет көрсетілген. Бұл үрдіс қазірге дейін осы халықтардың жалғасы боп саналатын көптеген халықтардың салт-дәстүрінде орын алған» – дейді [1]. Ондай наным-сенімдерге қазақ, қырғыз тағы да өзге халықтардың дәстүріндегі **қыстау, күзеу, жайлау** ұғымдарының болуын да жатқызамыз. Сол сияқты судың иесі бар деп таныған. Түн ішінде суға барса, «су иесі Сүлеймен суыңнан берші» деп сұраған. Ағын суға кір жумай суды ұлықтаған. Аңның, малдың пірі бар деп білген. Оған ұлттық танымымыздағы Көк бөрі, түйе атасы – Ойсыл қара, жылқы атасы – Қамбар Ата, Шопан Ата және т.б жатады. Осындай түсініктермен тәңірінің жаратқан әрбір жаратылысына өзінше баға беріп құрметпен қараған. Осындай наным-сенімдердің көрінісін М. Әуезовтің «Абай жолынан» көреміз.

«Биыл Құнанбайдың өз ауылдары да, жақын ағайындары да күземді елден ерекше ерте алды. Және бұрын **күзеуден** бір қар жаудырмай көшпеуші еді».

«– Құнанбай көктемде ерте көшсе, Уақтың жерін шаба торитын. **Жайлауға** ерте көшсе, Керейдің қонысын көздейтін. Бірақ қысқа қарсы оның аты жетпес алыс жоқ. Әлде, Тінейдің сар құсындай өзіне түсіп жүрмесе? – деп,

Бөжей бір қауыптың шетін шығарды да, тоқтап қалды. Сүйіндік Бөжей сөзінен тіксініп қап еді. Бірақ, ешбір жердің қисыны жоқ.

Күзеуден жеті көшіп отырып Қызылшоқы, Қыдырға, Көлқайнарға жеткен Құнанбай ауылдары енді осы аралардағы **қыстау-қыстауына** тармақ болатын» [2].

Қазақ халқы ислам дінін қабылдағанға дейін халқымыздың рухани мәдениетінде тәңірлік сенім мен шаманизм ерекше орын алған. Түркілер Тәңірге табынған. Академик Ғарифолла Есім: «Тәңірді мойындау адам еркін шектемейді. Тәңірге көзқарас өзіне қарама-қарсы түсінікті қажет етпеген. Себебі, тәңір – деген табиғат, ол өмір сүру үшін қажетті жағдай. Тәңір табиғаттың өзінен туған түсінік. Адамның табиғатқа табынуы, бір жағынан, натуралистік түсінік болса, екіншіден, өзінен тыс рухты іздеу, оны субъект ретінде қабылдау, дерексіз ойлаудың жемісі», – деп, тәңірге сыйынуды сенім немесе дін емес, ол адам мен табиғаттың арасындағы үйлесімділікті мойындағандық деп тұжырымдайды [3.56].

С.Н. Ақатаев «Тәңірлік» – әр түрлі наным-сенімдердің, көбіне табиғатқа, оның стихиялық күштеріне табынудың және оларды бұрмалап бейнелеуден туған құбылыс. Тәңірліктің дүниетанымдық негізі дүниедегі заттар мен құбылыстар жанданған деп қарастырады, ол түптеп келгенде табиғатты құдай деп қарастыратын ұғымның негізін құрайтынын айтқан.

Тәңірлік дін адамды өз іс-қимылына, әрекетіне, пиғыл-ниетіне есеп беріп отыруға үйретеді, ісі түсіп, жолы болса түркілер тәңір қолдады, дейді, қателік жасап, адасса, «Тәңірім, кешіре гөр», – дейді [4.43]. «Абай жолында»:

«Әкең сенің Көжекбайды құп көрді білем, арт жағымнан саңқ етіп дауыстап: «Уай, алапес! Сен қалай жүріп барасың?» дегені. Мен екі жағына тең би емеспін бе? Ыза боп кетіп: «Уай, **тәңір**, қойдың бөлігін бөліп келе жатқаным жоқ, құдайдың бөлігін бөлемін» дедім, – деп тоқтап қалды» [2].

Түріктердің мәдениетіне үлкен ықпалын тигізген келесі діни наным – шаманизм болды. «Қырғыздардағы шамандықтың қалдығын» жазған Ш. Уәлиханов «Шамандық дегеніміз – әлемді, дүниені сүю, табиғатқа деген шексіз махаббат және өлеңдердің рухын қастерлеу, аруағын ардақтау. ...Шамандық сенім табиғатқа бас иеді» [5]. Қоғамдағы шаман рөлін де қазақ ғалымы басқа тұрғыдан бағалайды: «Шамандар аспан Тәңірі мен рухтың жердегі қолдаушы адамдары ретінде саналған. Шаман сиқырлық қасиеттермен қоса білікті, талантты, басқалардан мәртебесі жоғары: ол ақын да, сәуегей және емші, сегіз қырлы, бір сырлы адам болған» [5].

«Абай жолында» Абайдың Зере әжесінің құлағы дұрыс естімей қалған екен. Үйдегі жеңгелері балаң молда боп келді, **үшкіртіп** ал деп қалжыңдайды. «Кәрі шеше күле отырып, баласының талабы қайтпасын дегендей қып:

– **Үшкірсе**, кейде ашылып қалады. **Үшкірген** жағады, – деді.

– **Үшкірсе**, мына балаң молда боп келді ғой. **Үшкірт** балаңа, – деп, Айғыз күлді.

– **Үшкірсін**, баласы үшкіріп берсін.

– Сорлы кәрінің көңліне о да болса демей ғой!.. – деп үйдегі үлкендер, әсіресе, жеңгелер Абайдан шын бірдемені дәметкендей.

Абай бұған ішінен ыза болды. «**Үшкіру, ішірткі жазу, қасида оқу**» молдалықтың ел үйренген дағдысы екені рас. Бала көңліне қатты жиренішті көрінетін **балгер, құшынаш** сияқты, **бақсымен** тең молда, қожа аз емес. Абай соны еске алып, өз жайын мысқылдағандай болып, аз күлімсіреп отырды да, бір кезде оқыстан, әжесінің басын құшақтай ап, сыбырлай күбірлеп, бір нәрсені шұбырта жөнелді» [2].

Абай **балгер, құшынаш** дегендерді ұнатпаса да әжесінің көңіліне медеу болсын деп, әрі қалжыңдап өзі шығарған өлеңдерді әжесінің құлағына шын молдаларша сыбырлап оқып «суф!» деп қояды. Осындағы үшкіру, балгер, құшынаш дегендер нанымға байланысты туған. «**Үшкіру** – адам ағзасы дертке шалдығып, ауырғанда аят-дұға оқып, шипа тілеу. **Үшкіру** адам тіл-көз, сұққа іліккенде және сиқыр, күншілдікке қарсы рухани сауықтыру үшін «жанға дауа, дертке шипа» табу мақсатында қолданылады. **Үшкіру** – араб тілінде «руқия», үшкіруші адам – «рақин» деп аталады» [2].

«Абай осыдан бірталай, ұзақ ауырды. Алғашқы күндер біреу – «ұшынған» деп, біреу – «соқпа» деп, тағы біреуі – «сүзек» деп, әртүрлі топшылағанмен, дәл басқан ешкім болған жоқ. Әсіресе, ем істелген жоқ.

Жалғыз-ақ, алғаш жығылған күннің ертеңінде, әжесінің бұйрығы бойынша, бір қартаң қатын, күн батарда Абайды далаға алып шығып, **жаңа сойған қойдың өкпесімен қақты**. Бетіне су бүркіп, үшкіріп:

– **Кет, бәлекет, кет! Көш, баламнан, көш!** – деп, батып бара жатқан қыпқызыл күнге қаратып қойып, бірдеме ем істеген болды. Ұшықтағаны еді»[2].

Қазақтарда ауырған адамнан ауыруды малға, құсқа, аңға көшіру деген болған. **Кет, бәлекет, кет! Көш, баламнан, көш!** деп сондай ырымды жасағанда ауыру адамнан малға көшіп, құлан таза айығады деп сенген.

Қазақ халқының арасында шаман атауына қарағанда **бақсы** атауы кең таралды. Бақсылар ислам діні таралғанға дейін ру-тайпалардың саяси-әлеуметтік өмірінде өте маңызды рөл атқарған. Олардың негізгі қызметі адам мен әлеумет өміріне қауіпті құбылыстардан аластау. Қауіптің бетін қайтару болған. Бақсылар өз ойыны арқылы ұжымда қордаланып қалған жағымсыз психикалық қуатты бейтараптандырып, әлеумет өмірін үйлестіріп отырған. Орталық Азия мен Қазақстанда ислам діні таралу барысында шамандық көне наным-сенімге шектеу болды. Бірақ ол жоғалып кеткен жоқ. Наным-сенімдер салт-дәстүр ретінде әлі де қолданылып келеді. Мысалы:

«Өзгеден бұрын бойын жиып алған тағы Байдалы болды. Ол әуелі оң жақ босағада тұрған күрең атқа кеп:

– Жануар-ай, иең кетіп тұл қалдың ғой, сен бейбақ! – деп, жақындап келді де **күрең аттың кекілін шорт кесті**. Содан құйрығынан алып, уыстап тұрып, дәл тірсегінен жоғары келтіре, **қалың құйрығын да борт-борт кесіп** алды.

Қара көк атқа да соны істеп, тұлдаған екі атты барлық осы өңірдің өзге жылқысынан бөлек түске кіргізіп қоя берді. Қара тіккен жерде ас берудің серті айтылды. Мынау тұлданған екі ат келесі жылға шейін мінілмейді. Қол тимей семіріп барып, жыл асқан соң иесінің асына сойылады.

Байдалы екі аттың артынан қарап тұрып:

– Қара көктің жал-күйрығы қара ғой. Қаралы ат осы болсын. Көшкенде ерімнің қаралы ер-тұрманы осыған ерттелсін, **тұлдаған киімдері** осы жануарға жабылсын! – деді. Бұл сөзі байлау еді» [2].

Түркілерде ата-баба аруағына табынуға үлкен мән берілген. Аруаққа табыну қазақтар арасында әлі де маңызды. Оның терең философиялық және рухани-адамгершілік мәні бар. Осы дәстүрдің арқасында жас ұрпақ ата-бабаларын құрметтеуге, өз халқының тарихын құрметтеуге тәрбиеленуде.

Үкі тағуға байланысты түрлі наным-сенімдер бар:

«Жұмағұл ауыл жаққа қарай түсіп:

– Әлі тұра тұр, басында үкің жоқ деп қиғылық салады! Тымағыңды көзіне қимесең, жақтан да ұрады. Екеуің бе? Ербол екеуің талай құқайды көресің. Не қыласың, тек ұсына бер!

Басқа үкі тағу – бар күйеудің әдеті. Ол ғана емес, қызыл манат шапан мен биік өкше етік киіп, елден ерекше ұзын төбе тымаққа үкі тағып алу, бұл өңірдің бар күйеуіне жол болатын».

«Күйеу киімін киген Абай сол күні өзінің өзгеше қалпын **бақсы-құшнаштай** көрген» [2].

Үкі тағу туралы белгілі этнограф: «Бұрында үкі жын-перілерден қорғайды деген наным болған. Өйткені, ол түнде ұшады. Қараңғыдағы нәрселерді көре алатындықтан, жын-перілер одан қорқады деп сенген. Бұл ескі нанымдағы дүние. Батыр шайқасқа аттанғанда оның найзасына, қамшысына үкі тағып қоятын» [6]. Сонымен қатар үкі көз тиюден сақтайды деген де түсінік бар. Мәселен, кішкентай балаға, жүйрік атқа, төрт түліктің төліне, үйдің босағасына үкі тағып қоятын. Сонымен қатар құдалық дәстүрінде де қызға, үйленетін жігітке үкі тағу болған. Қазір үкіні қалыңдық таққанымен, күйеу жігітке үкі тағу сиреді. Үкіні концерттік киімдеріне әншілер жиі тағады. Ол сәнмен бірге көз тимейді деген сенімнен болса керек.

Әдебиеттер

1. <https://e-history.kz/kz/>
2. Әуезов М. Абай жолы. – Алматы, 1997. – 362 б.
3. Есім Ғ. Хакім Абай. – Алматы, 2002. – 206 б.
4. Ақатай С.Н. Қазақтың фольклорлық ұлағаты: энциклопедиялық анықтама. – Абай атын. Қазақ Ұлттық пед. ун-ті. – Алматы, 2011. – 368 б.
5. Уалиханов Ш. Қазақтардағы шамандықтың қалдығы. Таңдамалы шығармалар. – Алматы, 1985. – 560 б.
6. Бопайұлы Б. Асыл қазына. – Алматы, 2002. – 233 б.

С. ТОРАЙҒЫРОВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫДАҒЫ АБАЙ ДӘСТҮРІ

Ә.Е. Ертуған

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
bekishova_aselek@list.ru*

В статье рассматривается творческая связь Абая и Султанмахмута Торайгырова на русле традиций и преемственности в казахской литературе. То, что Султанмахмут – великий поэт в казахской поэзии, продолжающий традиции Абая со своим собственным поэтическим стилем и уникальностью.

The article examines the creative connection between Abay and Sultanmakhmud Toraigyrov in line with traditions and continuity in Kazakh literature. The fact that Sultanmakhmud is a great poet in Kazakh poetry, continuing the traditions of Abai with his own poetic style and uniqueness.

Қазақ әдебиетіндегі Абай дәстүрі дегенде ғалымдар өлең құрылысына енгізген жаңалығын, поэзияға жаңа түр, жаңа ұйқас енгізуін ғана сөз етіп қоймайды. Сонымен бірге Абай шығармашылығын зерттеген әдебиетші, тілші ғалымдардың қай-қайсысы болса да Абайдың қазақ әдеби тілін, көркем әдебиет тілін дамытудағы орны мен қызметін де назардан тыс қалдырмаған. Абайдың қазақ ұлттық жазба әдеби тілінің негізін салушы екені – ғылыми дәлелденген шындық. Абайтанудың маңызды бір саласы Абай тілін зерттеу болып табылатыны даусыз. Соның ішінде Абайдың поэтикалық тіл дәстүрін қарастыру да маңызды мәселелер қатарынан орын алады.

Зерттеуші С. Негимов дәстүр және жалғастық туралы былайша ой тербейді: «Дәстүр, жалғастық деген бір-біріне жақын, төркіндес ұғымдар. Дәстүр дегенімізді шығармашылық өнерге қатыстыра айтқанда, жалғастық заңының түрі немесе бекерге шығаруды бекерге шығарудың өзіндік түрі...

Дәстүр жасампаздығының шарты – оның тұрақты динамикалығы, ылғи да түрленіп, жаңарып, үнемі творчестволық жағынан байитыны.

Дәстүрдің мән-мазмұнын ұғыну дегеніміз мазмұндағы өткен мен бүгінгінің бір-бірлерінің күрделі әсерін жіті, қырағы байқау.

Суреткер өзінен бұрын өткен өнерпаздық дәстүрлерді дамытады, олардың творчестволық өнердегі бағытын ұстайды. Бір жағынан бұрынғылардың көркемдік дәстүрін сабақтастырса, екіншіден, қазіргі өмір ырғағына, иірім-толқындарына, жағдайдың өзгеруіне тәуелді болып отырады» [1, 108].

Әдебиет тарихында есімі мен істері ел жүрегінде сақталар, ұлтымыздың мәдени-рухани дүниесін байытқан ақыл-ой алыптары мол. Солардың ішінде хакім Абайдан соңғы өмірінің әр кезеңі, әр жылы, тіпті әр күніне дейін зерделей зерттеп, ыждаһатпен қарап, барынша байсалды түрде баяндауды, көркем ой тереңіне түпкірлеп талдауды қажет ететін кемел сөз шебері – С. Торайғыров.

Ақын қазақ поэзиясындағы ұлы кемеңгер Абай дәстүрін ыждағаттықпен жалғастырады. Оның поэзиясы махаббат, көңіл күй, табиғат, саяси лирикаларына құрылып, оқырманның көңілінде хатталған. Б. Кенжебайұлы «Сұлтанмахмұт туралы» атты мақаласында: «Сұлтанмахмұт қазақ халқының ашынған ойын, мұңын, тілегін, аңсаған арманын, асыл сана-сезімін бойына сіңірген, қазақ халқының өмірі мен тұрмысын, әлеуметтік және рухани

бейнесін түгел қамтып жырлаған талантты ақын. Қазақ халқының Абайдан кейінгі реалист үлкен ақыны. Ол халықтың тұрмысын, салтын, мінезін, мүддесін, дәл, толық, шебер көрсетті» [2], – деп Сұлтанмахмұтты шынайы халық ақыны ретінде саралады.

Абай сияқты Сұлтанмахмұт та өз өлеңдеріне ән шығарған. Оның осындай «Шұбар қына», «Анау-мынау», «Мұның аты өш алу», «Ақ сәуле күміс жүзді, құндық қабак», «Шоқаңа», «Бақыт», «Жас жүрек», «Аһ, дүние!», «Қымыз», «Байлық», «Кедейлік», «Сөзден ұтып, дауда жеңіп, көңілім жай», т.б. отызға тарта ән өлеңдері болған. Оларды халық арасына таратушы әншілер – Кенжетай Айманов, Қарағыздың Әшімі, Кенебайдың Төлегені сияқты кісілер.

Сұлтанмахмұттанушы А.С. Еспенбетов 1993 жылы «Абай» журналының №7 санында жариялаған «Абай және Сұлтанмахмұт» атты мақаласында Сұлтанмахмұттың Абай поэзиясына, Абай тағылымына деген сүйіспеншілігін ақынның «Асыл сөз», «Арманым» өлеңдері, «Таныстыру» поэмасы негізінде талдаған. Сонымен бірге ол Абайдан соң жасаған ақындардың Абай жайлы бір ауыз сөзі болса-ақ, Абай шәкірттері қатарына қоса берудің ғылымға жат екенін жазады. Бұл орайда абайтану ғылымының М. Әуезов, М. Мырзахметов сынды зерттеушілерінің ғылыми еңбектеріндегі ой-тұжырымдарын тілге тиек ете отырып, Сұлтанмахмұт Абайдың тікелей шәкірті емес, «Абайдың ақындық дәстүрін ХХ ғасыр басындағы қазақ әдебиетінде дамытушы, жалғастырушы қаламгер ретінде тану ғылыми ақиқатқа сай келеді» [3], – деген тұжырым жасаған. Ғалым мақалада Абай мен Сұлтанмахмұттың сөз өнеріне қояр талаптарының ортақ принциптерін Абайдың поэзия турасындағы өлеңдері мен Сұлтанмахмұттың «Өлең хәм айтушылар», «Қазақ тіліндегі өлең кітаптары жайынан» мақалаларындағы түйінді ой-танымдарына өзара салыстыру жасау арқылы саралап, көрсетеді. Сөйтіп, Сұлтанмахмұттың Абай поэзиясынан алған өнер өрнегін қоғамдық күресте поэзияның халықтық сипаты тұрғысында өрістеткен қаламгерлік шеберлігіне тоқталады. «С. Торайғыров Абайдан нені үйренді? Ең алдымен, қоғамдық-әлеуметтік өткірлік, өмірлік сырларды шыншылдықпен түбірлей көтеру, қатыбас заманның күйрек қалпын сынау, адал адамгершілікке, өнер-ғылымға үндеуді қабылдады. Сондай-ақ, ол Абай туындыларын оқу үстінде кертартпа заманда аһ ұрып өткен тағдырлармен ұшырасты, өзінің де жүрегінде ұялаған арманын танытты.

Сұлтанмахмұт әдебиеттегі Абай дәстүрін жалғастырушы, онан әрі дамытушы дегенде біз оның қазақ поэзиясында өзіндік өрнегі, өзгелік тағылымы бар ірі ақын екенін ұмытпауымыз шарт.

Торайғыров ақынның ғажаптығы сонда ол ұлы Абайдың көлеңкесінде қалып қойған жоқ. Замана ұсынған көкейкесті, кезек күттірмейтін саяси-әлеуметтік тақырыптарды жырлауды жаңа дәуір бейнесін жинақтау негізінде Абай ұстанған бағытты ілгері жалғастыра отырып, өз дәуірінің озық тұлғасы болды» [51], – деген зерттеуші пікірі – осы ойының айғағы.

Сұлтанмахмұтты қатты толғандырған бүкіл адамзатқа ортақ мәселелердің, құбылыстардың бірі – ғылым жаңалықтарының ашылуы да сол жаңалықтардың әр елдерде әр түрлі мақсатқа қолданытуы. «Адасқан өмір» поэмасында да ғылым жаңалықтарына, сол кезде бүкіл дүние жүзіне мәлім болған Эдиссон мен Луи Пастер ашқан жаңалықтарға ақын көңіл бөлгені де

ғылым табыстары ел көркейтуге, кедейлердің мұқтажына жұмсалуды керектігін айтады. Поэма кейіпкері былай толғанады:

*Сыр тапам дуниеден ашылмаған
Әлі адамға білініп, шашылмаған
Тапқан сырым көркейтсе адам өмірін,
Алғыс айтып, кім имес басын маған.
«Дауа тапсам: дене ауру көрмес болса,
Қартайып, тозбай, адам өлмес болса
Қиынды оңай қылар жолын тапсам,
Жұмыстан адам бейнет көрмес болса.
Керегін жер анадан оңай алып,
«Аш қалам» деп көңілін бөлмес болса.
Күн бұрын келтірмейтін жолын тапсам
Шаруаны түрлі апаттар жеңбес болса.
Мысалы, мал қыратын түрлі аурудан
Себеп тапсам, еш зиан келмес болса
Суық, ыстық, сусыздың құрбанына
Ешқандай жан иесін бемес болса.
Ашылмаған сыр тауып менің де атым
Эдиссон, Луи Пастерға теңдес болса.
Бірақ бүгін ғылымның тапқандары
Пайдасын көрсеткен жоқ кедейге әлі». [4, 257].*

Сөйтіп, демократ ақын Сұлтанмахмұт ғылымның гуманистік мән-маңызы адам өмірін көркейтуге қолданылуы қажет деп біледі. Осы кезеңде жадидшілдік идеясы да бас көтергені белгілі.

Жалпы алғанда Сұлтанмахмұт өлеңдерінде адамның ішкі пиғылын іс-әрекеттері арқылы сырттай суреттеу жағы басым болып келеді.

Ақынның осы өлеңінде Абаймен үндестігі байқалады. Абай ақын «Заман ақыр жастары» өлеңінде жастардың мінез-құлықтарын сипаттай отырып:

*Күлміңдеп келер көздері,
Қалжыңбас келер сөздері.
Кекектеп секек етем деп,
Шошқа туар сөздері [5, 129], –*

деп тоғышарлық жолға түскен жастарды аяусыз сынға алса, Мақыш өлеңдерінде осы сыншылдық жалғасын табады.

Сұлтанмахмұттың осыған үндес, мазмұндас келетін өлеңдері де аз ұшыраспайды. Бұл өлеңінде ақын жастардың қымыз сату кәсібіндегі келеңсіздіктерді сөз етеді.

Бір қарағанда қазақтың қымызында өлеңге арқау болатындай ешқандай сонылық жоқ болып көрінседе, оның терең астарлы мәніне үңіліп, сөз қозғаған бірталай ақындарымыз бар. Мәселен, Абай өзінің «Осы қымыз қазаққа...» деп басталатын өлеңінде:

*Осы қымыз қазаққа,
Мақтаның ба, асың ба?
Қымыз, семіз дегенің,
Бір мақтан ғой жасырма [5, 244], –*

деп қымызды мақтан көріп лепіріп жүрген қазақтың даңғойлығын көрсетеді.

*Шат-бұт не қылсаң да сөзің дәмді,
Кісі жоқ бұ жиһанда сенен сәнді.
Қымызсыз маған салсаң, Аплатон бол,
Көрмесің сөзің тыңдар ешбір жанды [4,82].*

Бұл – Сұлтанмахмұттың «Қымыз» өлеңі. Ақынның түсінігінше, «қымыз – үстемдік құралы. Қымыз – әлеуметтік теңсіздік белгісі». Сондай-ақ Ахмет Байтұрсынов «Ақын ініме» өлеңінде қаламдас інісіне әзіл-қалжыңмен кеңес бере отырып:

*Аузымен орақ орып бәрін де етер,
Қымызды шара-шара сапыр, інім.
Ет пенен қымыз беріп сөйлеп көрсең,
Айтқаның жұртқа балдай татыр, інім.
Ақылың Аплатондай болса дағы,
Қымыз бен етің жоқ құр татыр білім, –*

деп қымыз арқылы мысқылмен астарлы ой бере отырып өлеңін тұжырымдайды.

Яғни, ақындар қымызды өлеңдеріне арқау ете отырып, өздері өмір сүрген қоғамның қатпар-қатпар сырын ашып көрсеткен. Сол арқылы шығармашылығының ұлттық сипатын айқындады.

Сұлтанмахмұт қашанда қайраткер ақын, ұлтжанды азамат ретінде ұлттық ой-сана көшбасшысы және жаңашыл ақын ретінде ерекшеленуі де заңды құбылыс. Сұлтанмахмұт Торайғыров поэзиясындағы жаңашылдық сипаттар оның өз дәуірінің үнін сол қоғам тынысына сай таныта білуіне, сондай-ақ, көркемдік ізденіс, стильдік өзгешелік, лирикалық асқақтық пен ақындық пафосты тұтастыру, жаңаша өлең үлгілерін қабылдауы, Абайдың ақындық дәстүріне сүйене отырып, өзіндік жаңашыл түр табуымен айқындалады.

Әдебиеттер

1. Негимов С. Ақын-жыраулар поэзиясы. – Алматы, 2001. – 280 б.
2. Кенжебаев Б. Сұлтанмахмұт туралы // Абай. – 1995. – №3. – Б. 28-39.
3. Еспенбетов А. Релистік поэма сипаты // Қазақ тілі мен әдебиеті, 1993. – № 8.
4. Торайғыров С. Үш томдық шығармалар жинағы: 2-т. – Алматы, 2002. – 281б
5. Құнанбайұлы А. Екі томдық шығармалар жинағы: 2-т. – Алматы, 2005. – 249 б.

АҚИҚАТ ПЕН АҢЫЗ» РОМАНЫНДА СӨЗЖАСАМДЫҚ ҰЯЛАРДЫҢ КӨРІНІС ТАБУЫ

А.Е. Ерланова, Л.С. Серекпаева

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қаласы, Қазақстан
Ayaulym_erlankyzy@mail.ru, serekraeva_laura@mail.ru*

В статье рассматривается отражение словообразовательного гнезда казахского языкознания в художественных произведениях. Для анализа был взят роман писателя Азилхана Нуршаикова «Истина и легенда». В частности, словообразовательная ячейка была проанализирована на примерах из художественного произведения с указанием определений и анализов, представленных в лингвистике.

The article considers the reflection of the word-formation nest of Kazakh linguistics in works of art. For the analysis were taken from the novel of the writer Azil Khan Nurshaikhov «truth and legend.» In particular, the word-formation cell was analyzed using examples from a work of fiction, indicating the definitions and analyses presented in linguistics.

Қазақ тілі ғылымы өткен ғасырдың екінші жартысынан бастап эволюциялық дамуды бастан кешірді. Олай дейтін себебіміз лингвистикада фонетика, лексика, синтаксис сынды ғылымдардың теориялық базасы жаңа деңгейге көтеріле бастаған еді. Ғалымдардың бұл салаларға арналған дерегі, тұжырымдамалары негізделіп, диссертациялар, оқулықтар жазыла бастады. Яғни, бұл кезеңді – қазақ лингвистикасының «алтын дәуірі» деп атауымызға толық негіз бар. Біздің қарастыратын сұрағымыз бұл кезеңнен кейін қалыптаса бастады.

Сол ғасырдың 80–90 жылдары ғылымда, оның ішінде лингвистикада жаңа концепция қарастырылды. Бұл концепцияны ғалым Қ.Қалиевтің «Сөз тудыру – жеке сала» атты мақаласындағы мына бір пікірге тоқталу арқасында түсіне аламыз. Мақалада ғалым: «Сөз тудыру грамматикаға да, лексикологияға да қатысты екені даусыз, өйткені ол сөз жасау жағынан грамматикамен, сөздік құрамды толықтыру жағынан лексикологиямен ұштасып жатыр. Бірақ сөз тудыруды тек грамматикада болмаса, лексикологияда қарастыруда оның өзіне тән ерекшелігінен туатын аспектілері назардан тыс қалады [1, 59]

Әрине, бұл сала тікелей морфология һәм лексикологиямен тығыз байланысты қарастырылып келеді. Сөздің жасалу жолын бағдар ете, негізін сөздің семантикалық табиғатымен байланыстырған. Басқаша айтсақ, сөз жасалуының барлық құбылыстары мен құрылымын қарастырады. Бұл – зерттелуі әлі де болсын өзекті парадигмаларға толы лингвистикалық сала – «сөзжасам».

Сөзжасамның ғылым саласы болып, алғаш рет теориялық базасы зерттеле бастаған кезі 1989 жылы шыққан «Қазіргі қазақ тілінің сөзжасам жүйесі» атты монографиямен тығыз байланысты. Аталмыш монографияда тілшілер сөзжасамның тіл білімінің жеке, дербес саласына жатқызып, сөзжасамның негізгі объектісіне сөз жасаушы тәсілдерді, сөз жасаушы тілдік нұсқаларды, сөзжасамдық типтер мен тізбектер, сөздің жасалу үлгілері, туынды сөздер мен олардың түрлерін, сөзжасамдық заңдылықтар мен сөзжасамның сөз таптарына жатқыза отырып, сөзжасам тілдегі сөз жасау процесімен байланысты, барлық

құбылыстар мен заңдылықтарды зерттейтінін көрсетті. Осы мәліметтер төңірегінде алғашқы мағлұматтар беріліп, тұжырымдар жасала бастады [1, 368]

Бұл салада: С. Исаев, Н. Оралбаева, Л. Жаналина, З. Бейсембаева, Б. Қосымовна, А. Салқынбай т. б тілшілер сөзжасамның жаңа концепцияларын зерттей бастады. Тың салаға құмар жас ғалымдардың өзі диссертацияларын сөзжасамға арнады. Басқада кедергілерге қарамастан осылайша жаңа сала – сөзжасам қазақ тіл ғылымына енген болатын.

Біздің тақырыпта қарастыратыны аталмыш саланың құрылымдық бір тармағы болып келгендіктен, сөзжасам лабораториясына алдымен тоқталуды жөн көрдік.

Сөзжасамның ғылым саласы ретінде қанаты қатая бастағанын оның құрылымдық бірліктерге жіктелуінен білеміз. Яғни сөзжасам жүйесіне байланысты болған тақырыбымызға тоқталамыз. Қазақ тілінде барлық құрылымдық бірліктердің гармониясының негізі – туынды сөзге тіреледі. Оны нысаны ретінде ғалымдарымыз қарастырып жүр.

Туынды сөзді ғалым, ұстаз А. Салқынбай осында анықтама беру арқылы түсінкті етеді. Ғалым: «...туынды сөз дегеніміз сөзжасамдық амал-тәсілдердің көмегімен түбірдің немесе негіздің, сөзтудырушы морфемалардың қатысуымен пайда болып, екіншілік мағынаға ие болатын жаңа денотаттық мағыналы сөз» [2,39]. Демек, туынды сөздің күрделі құрылымға ие. Ендігі дәл осы концепциядан сөзжасамның лексика-семантикалық құрылымдарына тоқталамыз. Яғни туынды түбір арқылы : сөзжасамдық тұлға, мағына, тип, үлгі, тізбек, тарам, ұя.

Ал біздің қарастыратын бірлік соңғысы, яғни «сөзжасамдық ұя». Оның көркем әдебиеттегі көрінісін дәлелдейміз. Ол үшін сөзжасамдық ұяның негізгі зерттеу нысанымен танысайық. «Сонымен, сөзжасамдық ұя дегеніміз – сөзжасамның негізгі ұғымы. Ол жаңа сөзжасамдарға негіз болатын, ортақ, өзек мағына қалыптастыратын сөздердің жиынтығы. Бір сөзжасамдық ұядан тараған туынды сөздердің мағынасында түбірдің мағынасы сақталады. Сөзжасамдық ұяның мағынасын айқындау арқылы сөзжасамдық тізбекті тану мүмкін болады. Мысалы, «Өк», «Бөл» деген сөзжасамдық ұялардан сөздің даму нәтижесінде мынадай туынды сөздер қалыптасқан: өк-өгіз-өгізше, өгіздей, өгіздік; өкір-өкіреш-өкірешдеу; бөл-бөлу, бөлшек, бөлік, бөлім, бөлек, бөлектену, бөлісу, бөлме, бөлтек, бөлке, бөлдек, бөлгізу, бөлгіш. Сөзжасамдық ұяның мағынасы туынды сөзбен салыстырғанда ауқымды әрі кең болады. Сөзжасамдық мағына осы сөзжасамдық ұяның мағыналық шеңберінде дамиды» [3. 65].

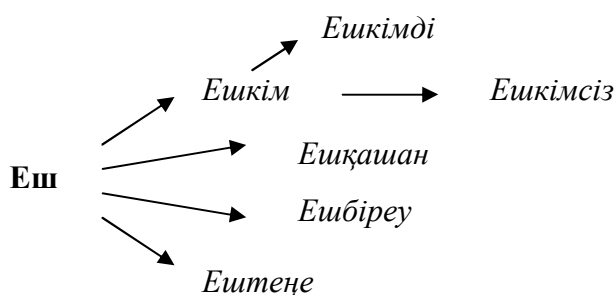
Анар Салқынбайдың пікіріне қоса, ұядағы сөзжасамдық жұптар негіз сөз бен туындыдан тұратындығын Л.К. Жаналинаның сөзжасамдық жұпқа берген анықтамасынан аңғаруға болады: «Словообразовательной парой называется объединение мотивированного слова на основе отношения формально-семантической выводимости, т.е. словообразовательной мотивации, с мотивирующим» [4, 154]. Мысалы, *бал – балшы, бал – балдай, бал – балды (ара)*.

«Көркем әдебиеттегі сөзжасамдық ұя кездеспейді» дегенге қарағанда, «әр сөйлем мен абзац сөзжасамдық ұяға толы» деп, айтуымызға толық дәлел бар. Сөзжасамдық ұя бір негізгі түбірден жасалған барлық туынды сөздерді толық қамтиды. Мысалға, айтатын болсақ, академик Ә.Т. Қайдаров өз еңбегінде бір буынды 1352 тірі түбір, 1352 өлі түбір келтірілген.

Жазушы, журналист Әзілхан Нұршайықовтың «Ақиқат пен аңыз» атты роман-диалогиясы өткен ғасырдың соңғы ширегінде халық арасын кеңінен танылды. Халық ықыласына бөленуінің себебіне батыр Баукеңнің ерліктері мен адамдық қасиеттері туралы жазылуы десек те, шымыр композиция, жүйелі сюжет, тың деректерге, жазушы тілінің шұрайлылығы қоссаңыз романның басты ерекшелігі айқындалады. Сөзжасамдық ұяға «Ақиқат пен аңыз» романынан мысалдар келтіріп, оның сөз жасау процесімен танысып көрейік. Көркем әдебиеттегі сөзжасамның орны сол сөздердің қолданылуына байланысты болып келеді.

Жоғарыдағы тұжырымды дәлелдей түскіміз келеді. Романда сөзжасамдық ұялар көрініс табады. Біз оны романда кездесетін қанатты сөздерден-ақ табамыз. Мысалы: «Ешқашанда ешкімді жамандама. Ең жаман деген адамның да өз жақсылығы болады» [5, 54].

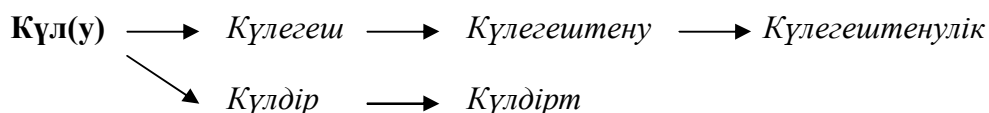
Бұл жерде біз сөзжасамдық ұя ретінде «еш» сөзін аламыз. Оны дәлелдей түссек:

Бұл жерде *еш* негізгі сөзден тікелей алғанған *ешкім*, *ешқашан*, *ешбіреу*, *ештеңе* туынды сөздері 1-сатының туынды сөздері, 1-сатының төрт туынды сөздерінің біреуі – *ешкім* туынды сөзі *ешкімді*, *ешкімсіз*, туынды сөздерін жасаған. Дәл солай келесі сөздерге бұл заңдылық жалғаса береді.

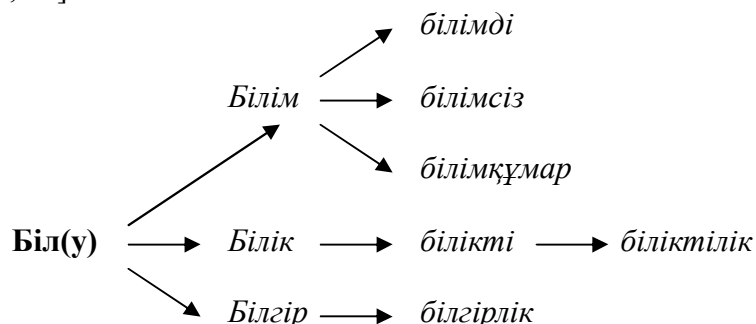
Сөзжасамдық ұяның 1-сатысында орналасқан туынды сөздердің барлығы да негізгі сөздер болып саналады, өйткені олар түбір сөздердің негізінде жасалған. Мәселен, жоғарыда мысалда берілген *еш* түп негізден жасалған 1-сатыдағы *ешқашан*, *ешбіреу*, *ештеңе* туынды сөздері – негізгі сөздер. Ал егер осы 1-сатыдағы туынды сөздердің барлығы 2-сатыдағы туынды сөздер үшін негіз болатын болса, онда 1-сатыдағы туынды сөздер негізді және негіз болып табылады. Мысалы, 1-сатыдағы *ешқашан*, *ешбіреу*, *ештеңе* сөздері негізді сөз болады. Өйткені олар түбір сөзден жасалғандықтан, негізді де, ал өздері сөз тудыру үдерісіне қатысқандықтан, негіз сөз болып саналады және т.с.с. Ал ұяның соңғы сатысындағы туынды сөздер сөзжасамға қатыспағандықтан, олар негізді сөздер болып, ұяны аяқтайды.

2. «Қызға қатты күлудің қажеті жоқ, жігітке оның жымығаны да жетіп жатыр» [5, 96].

Романдағы диалогтерден мысалдар келтірсек:

3. «...Бірақ Уставтағы правоны дұрыстап пайдалана **білу** керек, жолдас лейтенант» [5, 10].

4. «Біз, солдаттар, Бауыржандай батыр, батыл болуға ұмтылдык. Бәріміз де Момышұлын бір көрсек, **тіл**дессек-ау деп арман еттік» [4, 10 б.].

Бұл жерде «тіл» деген сөзден: *тілім, тілші, тілім, тілгіз, тілдірт* сияқты сөздер тарайды. Жоғарыдағы заңдылыққа салсақ ары қарай 2,3 сатыға дейін ербіте аламыз.

5. «– Жүр, онда ана **бөлме**ге барып сөйлесейік, – деді Бауыржан, бұған сенерін де, сенбесін де білмегендей маған тесірейе қарап» [5, 15]. Тіл білімінде «бөл» сөзінен *бөлшек, бөлім, бөлме, бөлік, бөлектену, бөлісу, бөлке, бөлдек, бөлгізу, бөлгіш* сөздері жасалынған.

6. «Мен үлкен командирдің өзінен кіші командирлерді, соңынан қалмай қайта-қайта өкшелей бергенін ұнатпаймын» [5, 21]. Бұл мысалда «өк» сөзін былай талдасак: *Өк – өгіз-өгізше, өгіздей, өгіздік; өкір-өкірейш-өкірейдеу;*

Сонымен, қорытындылай келе, сөзжасамдық ұяның жасалу жолын, сөзжасам ғылымының лингвистикадағы орнын айтып өттік. Жазушы шығармасында сөзжасамдық ұяларды ұтымды қолдана білген. Жоғарыда келтірген мысалдарда кейде бір ұядан тараған сөздерді бір сөйлемде-ақ тиімді қолданса, келесі сөйлемінде ұядан тараған сөздердің екінші не үшінші сөзжасамдық сатыларды қолданған. Сөзжасамдық ұя ұғымын жақсы меңгерген оқырманның романның мысалдарды бірден таба алатынына сенімдіміз. Осы тұста жазушының шеберлігін де атап өткен жөн.

Бұл жерден аңғарғанымыз, сөзжасамдық ұя барлық сөздерге тән еместігі. Яғни сөзжасамдық ұя болу үшін сөз сол түбірдің өзі мағынасын өзгертпестен формалар жалғануы арқылы туынды сөздер жасауы қажет. Сөзжасамдық ұяның теориясына байланысты ол тізбекке, тарамға ұқсамайды. Оның өзінің жеке ережесі бар, концепциясы бар.

Әдебиеттер

1. Оралбай Н., Құрманәлиев К., Балтабаева Ж. Қазақ тілінің сөзжасамы. – Алматы, 2014. – 288 б.
2. Салқынбай А. Тарихи сөзжасам (семантикалық аспект): Монография. – А., 2003.
3. Бейсембайқызы З. Сөзжасам пәнін модуль бойынша оқыту. – Алматы, 2000.
4. Жаналина Л.К. Сопоставительное словообразование русского и казахского языков. – А., 1988.
5. Нұршайықов Ә. Ақиқат пен аңыз. Роман-диалог. – А.: Атамұра, 2004. – 400 б.

**МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ «ТУҒАН ЖЕРІМ – САСЫҚКӨЛ»
ӨЛЕҢІ: ТЕКСТОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ АҚПАРАТ**

А.Е. Ерланова, Д.К. Кенжеалиев

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан

ayaulym erlankyzy@mail.ru

daniar_kenzhalov@list.ru

В статье дан текстурально-поэтический анализ стихотворения Магжана Жұмабаева «Туган Жерім – Сасықкөл». В стихотворениях поэта анализируются стилистические особенности, сочетание темы и содержания, эстетическая информация.

The article contains a textual and poetic analysis of the poem by Magzhan Zhumabaev «Tugan Zherim – Sasykkol». The poet's poems analyze stylistic features, a combination of theme and content, aesthetic information.

Ақынның атақонысы туралы толғанысына құрылған бұл өлең алғаш рет 1912 жылы Қазан қаласында «Шолпан» жинағында басылды. Кейін 1923 Ташкентте шыққан жинақта қайта жарияланады. Бұл аталған жинақтар араб әліпбиімен басылған болатын. Ақынның аталмыш өлеңі 1989, 1995 жылдары Егемендіктің алғашқы жылдарында жарық көрген жинақтарына енді. Осы жинақтардағы өлең мәтініндегі кейбір сөздердің өзгеріп отырғанын көреміз. «Шолпан» жинағында екінші шумақтың үшінші жолы:

Көз салып *ернеуіңе*, мұңға батып, болса [1, 12], 1923 жылғы Ташкент нұсқасында: Көз салып *жалтырыңа*, мұңға батып [2, 33], – деп өзгертілген. Ташкент басылымында алтыншы шумақтың үшінші жолы: Назданып, жүйрік мініп, тарлан *жуып*, делінген. Кейінгі нұсқаларында бұл жол: Назданып, жүйрік мініп, тарлан *шүйіп*, болып өзгертілген. 1995 жылғы нұсқасы бойынша осы *шүйіп* сөзі алынады [3, 102]. Енді осындағы сөздердің мәніне үңілсек, «шүйіп» сөзі – *жоғарыдан төмен қарай құлдилап, сорғалай түсу, шүйлігу* [4, 928], деген мағынадағы шүйлігу. Яғни қыран құстың шүйлігуіне салыстырмалы түрде алынып отыр. Тарлан аттың қыран құстай шүйлігуін құбылтқан. Бұл құбылту қазақ тілінде «халықтық сипат» алған дәстүрлі метафора (Б. Хасанов).

Сонымен қатар «*қайран көл*» («Шолпан» жинағында), «*көксілдер*» (1989, 1995 жылдарғы басылымдарында) деген сөздер 1923 жылғы нұсқа бойынша тиісінше «*айдын көл*», «*көкселдір*» болып өзгертілді.

Мағжан Жұмабаев алғашқы өлеңінен бастап әлеуметтік тақырыпқа ден қойып, ағартушылық, ұлт-азаттық, демократияшыл бағытты ұстанды. Батыспен Шығыстың рухани қазынасын сабақтастыру негізінде қазақ поэзиясын тақырып, түр мен мазмұн жағынан байытты.

«Туган жерім – Сасықкөл» деген өлеңінде патшаның отаршылдық саясатына қарсы жаза бастайды. Өлең жанры жағынан лирикалық шығармаға, соның ішінде туған жер тақырыбына арналған.

Айдын көл ата қоныс, құт болған көл.

Сусын боп, сұрағанға от болған көл.

Кеше бірлік, ынтымақ түгел шақта,

*Бейне бір сенің басың сот болған көл.
Білмеймін не боларын қайран көлім?
Жарайды тең болмаса күн мен түнің,
Итиіп қара шекпен келіп қонса,
Басыңнан құсың ұшып, кетер сенің [3, 102], –*

деп туған жерінің зарын зарлайды, туған жерге деген сағыныш сезімін төгілте отырып, тарихта болып жатқан оқиғаларды, өзгерістерді өлеңмен ішкі толғанысын жеткізеді. Яғни, отаршылдық тарихы. Жерден айырылу зауалын алдымен тартқандардың бірі – терістік өлке. Ақынның туып өскен жері.

Өлең контрастқа құрылған. Қазақтың кешелі, бүгінгі өмірін бір-біріне қарсы қойып жырлайды. «Алыстан мұнарланып шалқыған көл, Бетінде күннің нұры балқыған көл» деп, жағасында ойнап асыр салған балаларды, жалтырына көз салып тәтті мұңға батқан ғашықтарды, күліп-ойнаған құрбыларды, «сапырып сары қымыз ертеңді-кеш, басында кеңес құрып» дуылдасқан үлкендерді тамашалай келе, соңғы шумағында басқа күйге ауысады. Үстіңе мұзды су құйғандай қалтыратып жібереді.

*Білмеймін не боларын, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнің.
Итиіп қара шекпен келіп қонса,
Басыңнан құсың ұшып кетер сенің [3, 102].*

Осы суреттерден ойың шынында да шартарапқа жүйткіді. Нешеме саққа кетеді. Жері азайған соң, қазақтың малы азайды. Малы азайып еді, жаны азайды. Зар илеген ел ахуалы арқасына аяздай батпаса, жап-жас жігіт мұндай мұңды өлең туғызар ма еді, туғызбас па еді.

Өлеңдегі интонация – туған жерге деген сағыныш сезімі.

Қуандық Мәшһүр-Жүсіп өзінің «Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік» атты монографиясында Мағжан өлеңдерін талдай отырып, ақынның лирикалық қаһарманына былайша анықтама береді: «М. Жұмабаевтың лирикалық қаһарманы көбінесе асқан мықты болып алынады десек, ол шеккен қиындықтың кесек екендігін алдымен діттеген жөн. Өмір ауыртпалығын жеңілдетпеу арқылы лирикалық қаһарманды алып айқасқа әзірлеген ақын тосқауыл атаулыны түйіндеп, шартты образ түрінде алады. Бұл жинақтау, шарттылық зобалаң атаулыны көзге көрінерлік. Назар аударарлық етіп зорайтуға бастайды» [5, 211]. Аталмыш өлеңде де лирикалық қаһарман сағыныш сезіміне малынып, шығарманың өн бойынан көрініс табады.

Өлең құрылысына байланысты 9 шумақтан, 4 тармақтан құралып, қара өлең ұйқасына негізделген. Әдепкі аяқталу сақталған. Автордың көріктеу құралдарын қолдануы бойынша айтарымыз: «Саф күмістей» деген теңеуді қолдануына таң қаласың. Ақ көбікті сай күмістей деп сипаттайды.

Синтаксистік, интонциялық фигуралардың сөйлемде көрініс табуы бойынша: әрбір тармақтың соңында «көл» сөзі қайталанып отырып, өлеңге өзгеше бейнелілік сыйлаған. Яғни, автор бірінші, екінші, төртінші тармақтарды көл сөзімен аяқтай отырып, эпифораны өте сәтті қолдана алған. Мысалы:

*Алыстан мұнарланып шалқыған көл,
Бетінде күннің нұры балқыған көл.
Жарысып саф күмістей ақ көбігін,
Мап-майда мөлдірінде қалқыған көл [3, 102].*

Ақын суреттеуінде көл біресе «шалқыған көл», «балқыған көл», енді бірде «қалқыған көл», «ойнаған көл», «мұңға батып, ойлаған көл» болып, қарапайым сөздерді ұйқасы жағынан бір-біріне сәйкестіндіре отырып қолдануы арқылы өлеңге бір әдемілік жағынан ерекшелікті көрсетіп тұр. Осындай сөз тіркестерімен ақын көз алдымыздан көлдің сұлбасын өткізіп жатқандай болады. Және де жансыз емес, жанды көл, ойнаған әрі тоймаған, мұңға батып ойланған әрі шулаған, тулаған көл. Жансызға жан бітіре суреттеу қазақ әдебиетінде Абайдан бастау алды десек, жалғасын Мағжанның өлеңдерінен таба аламыз.

Ақын өлеңде «ақбоз үй» және «айдын көл» деген эпитетті сөз тіркестерін қолданады. Мысалы:

*Айдын көл, ата қоныс, құт болған көл,
Сусын боп сұрағанға, от болған көл.
Кеше бірлік, ынтымақ түгел шақта
Бейне бір сенің басың сүт болған көл [3, 102].*

Жалпы, Мағжан шығармаларында от, жан концептісі өте жиі әрі сәтті қолданылған. Осыған қарай отырып, ақынды асқақ, жалынды, өршіл ақын деп айтуымызға болады.

Тұрақты эпитет болса да, осы шумақта «айдын көл» тіркесі көлдің сұлулығын арттырмаса, кемітпейді. Сөз соңында қолданылған эпифораның яғни, көл сөзімен өз ара үйлесім тауып, бояуды нәрлендіріп тұр.

Ақын өлеңдерінің тақырыптарының бірі – ел мен жер тақырыбы. Лирикалық қаһарман өлең соңында уайымға батып, отанының болашақтағы тағдыры жайында сөз қозғайды:

*Білмеймін не боларын, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнің.
Итиіп қара шекпен келіп қонса,
Басыңнан құсың ұшып кетер сенің, –*

деп мұнайса да, ақын лирикалық қаһарманын мүлдем сары уайымның түбіне батырып жібермейді. Лирикалық қаһарманның санасында әлі де болашаққа деген жаңа көзқарас, жаңаша серпін бар екенін шығарманың өн бойынан байқай аламыз. Осындай көзқарасты Мағжанның барлық өлеңдеріне тән айтуымызға болады.

Өлең солғын эфвониямен, төрт страфикалы (төрт тармақты), қара өлең ұйқасына негізделіп, силлабикалық жүйеде түркілік дәстүрмен жазылған.

Түйіндегенде Мағжан Жұмабаевтың «Туған жерім – Сасықкөл» өлеңі ақынның шоктығы биік туындыларының бірі. Өлеңдегі лиризм, авторлық

ұстаным, контрастық құрылым, эстетикалық ақпарт – барлығы тоғысып келіп ақын бойындағы шығармашылық қуат пен шынайы таланттың биік өлшемін көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Мағжан Жұмабайұлы. Шолпан. – Қазан: Борадаран Каримовтар мәтбуғасы, 1912. – 30 б.
2. Жұмабайұлы Мағжан. Өлеңдері. Ташкент: Ибрагимов баспаханасы, 1923. – 42 б.
3. Жұмабаев М. Шығармалар жинағы. Алматы: Жазушы, 1995. – 328 б.
4. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.
5. Жүсіп. Қ. Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік. Монография. – Павлодар: ЭКО. – 358 б.

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ҚҰДА ТҮСУ ДӘСТҮРІНІҢ КЕЙБІР КӨРІНІСТЕРІ

М.М. Жақып, М.И. Оразханова

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
margulan.7777@mail.ru, maigul7777@mail.ru*

В статье рассматривается одна из древнейших казахских национальных традиций – сватовство, которое описано в казахской прозе. Авторы анализируют традицию сватовства и ее некоторые обряды в казахской литературе. Литература – средство воспитания. В статье отмечается роль и этнопедагогическое значение обычаев в художественной литературе. Также особое внимание уделяется особенностям традиции сватовства в казахской прозе.

The article examines and analyzes in its own way how one of the oldest Kazakh national traditions – kuda tusu-was reflected in Kazakh literature, or rather, in prose. The authors seek to define and show the tradition of matchmaking and some of its rituals in Kazakh literature. Literature is a means of education. The article notes the role and ethno-pedagogical significance of customs in the literature. Special attention is also paid to the specific features of the matchmaking tradition.

Ұлттық салт-дәстүр – қоғамның мәдени, рухани, адамгершілік қарым-қатынасындағы ең қымбат байлық. Әдебиеттің атқаратын орасан зор қызметімен ештеңе де теңесе алмайды. (С. Әшімбаев). Оның ұрпақ тәрбиесінде де алар орны ерекше. М. Жұмабаев ұрпақ тәрбиесін халықтық педагогика тұрғысынан ұйымдастыруды көздейді. «Халқым қандай десең салтымнан сынап біл» дегендей салт-дәстүрлерден ұлттың мінез-құлқы, дүниетанымы, даналығы, даралығы, шешендігі мен танымдық, этникалық көзқарастары көрінеді. Халқымыздың рухани мәдениеті, салт-дәстүрлеріне қалам тартқандар Ы. Алтынсарин, Ш. Уәлиханов, Ә. Бөкейханов, Х. Арғынбаев, Х. Досмұхамбетов, Б. Уахатов, Н. Сәрсенбаев және т. б. Ғалым Н. Сәрсенбаев «Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары» деген зерттеу еңбегінде дәстүр деген ұғымды екі түрлі мағынада қолданатынына тоқталған. Біріншіден, дәстүр – халыққа кең тарап, терең сіңген әдет-ғұрыптарды және басқа тұрмыстағы тұрақты тәртіп түрлерін айтса, екіншіден дәстүр – ғылымдағы, саясаттағы, әдебиет пен өнердегі аса көрнекті қайраткерлердің атымен байланысты, халыққа көп тараған бағытты айтады [1, 128].

Қазақтың көптеген салт-дәстүрлерінің ішінде ежелден келе жатқан дәстүрлердің бірі – құда түсу. Құда болудың бірнеше түрлері бар. Егер екі адам достықтарын әрі қарай туысқандықпен жалғастырғысы келсе, балалы болмай тұрып, бір-бірімен құда болуға серттеседі. Мұндай құдалықтың түрін «белқұда» деп атайды. Ал егер екі сәбиді жастайынан атастырып, жігіт ержетіп, қыз бойжеткенде ұл жағы құда түсіп келсе, мұны «бесік құда» деп атайды. Бесікқұда тек қазақ халқына ғана тән нәрсе емес. Оның Орта Азия халықтарының көбінде болатындығын Н.А. Кисляков атап көрсеткен. Қай халықта болсын бесікқұда болудың мән-мағынасы қазақтар арасындағы құдалықтың бұл түрінің мазмұнымен түгелдей үйлеседі [2, 109]. Құдалықтың тағы бір түрінде қыз бен жігіттің келісімінен соң жігіт жағы қызға сырға салып, құда түседі. Құдалар саны мен алып баратын қалың мал мөлшері әр жердің өз салтына байланысты. Қалыңмалдың мөлшері жөнінде орыс ғалымы А.Левшин өзінің «Қырғыз-қайсақ (қазақ) ордалары мен даласының сипаттамасы» атты еңбегінде: «...қалыңмал мөлшері екінші не үшінші әйел үшін әдеттегіден артық төленеді, демек бірінші әйелден екіншісі, екіншіден үшіншісі қымбатқа түседі... Қалыңмалдың тұрақты мөлшері болмайды. Кедейлер арасында бір-екі ірі қара, 5–6 қоймен ғана шектелсе, ірі байлар арасында 200 жылқы немесе 500-ден 1000-ға дейін қой және әр түрлі дүние мүлікпен, күң мен құл алысуға дейін барады» – деп жазған.

Алғашқы қазақ романы «Қалың малда» Тұрлықұл байдың бәйбішесі қайтыс болған соң билерімен ақылдасып, Итбайдың қызына құда түспекші болады. Құдаласуға Тұрлықұлдың жақын ағайыны Әбішті жанына ауылдан бір кісі ертіп Итбай ауылына жібереді.

Бұлайша бата қылысқанның артынан Әбіш:

Мен біржолата құда түсіп кеткім келеді, Итбай сен де бай кісі емессің, топ жинап тәрбие қылатұғын, біздің бай да жалғызілікті адам, ерсілі-қарсылы опыр-топыр қыла беруге оның да уақыты келмейді, бұл ұнай ма, Әмеке, Жәмеке? – деді. Итбай:

– ... Олай болса бүгін үйге қонып, ертең сәрсенбіге біржолата құда түсіп кетіңіздер, – деді. Отырған кісілер құда-құда, сіз, бізбен үйге кірісті [3, 12-13]. Осылайша көзін ақшаның шелі басқан Итбай қалың малға қызығып, Тұрлықұл шалмен құдаласып, мал алуға даярлана бастайды.

Автордың бұл романды жазудағы бір себеп: қазақ әйелдерін теңсіздікке, қорлық-зорлықта тұтып, малға теңеген феодалдық салтқа қарсы күрес жүргізу еді.

Құдалықтың бар жөн-жоралғысы, ырымдары мен дәстүрлері молынан көрініс тапқан шығарма – М. Әуезовтің «Абай жолы» романы. Сондықтан қазақтың ұлы ғалымы Қаныш Сәтбаев: «Егер сен XIX ғасырдың II жартысындағы қазақ халқының өмірін, тіршілігін, тарихын, әдет-ғұрпын білгің келсе, М. Әуезовтің «Абай жолын» оқы. Ол – шын мәніндегі энциклопедиялық шығарма» – деп баға берген. Шығарма желісі бойынша он жыл бұрын Құнанбай дәулеті өзімен теңдес Алшынбай ауылына келіп құда түсіп, Ділдәні Абайға айттырған. Енді қызды алып кету қамын жасауға кіріскен.

Құнанбай енді Ұлжанның басқа екі баласы туралы да жаңалық айтты. Оның біреуі – Тәкежан туралы, былтыр ұрын барып келген Тәкежан енді осы

жақында үйленбек. Қайны болса, бар малын алған. Енді несіне созады? Соның оотауы түссін. Екінші, әсіресе, осы отырған барлық үй ішіне шынымен үлкен кам болатын нәрсе – Абайды қайындату. Құнанбай осы жолы Алшынбаймен уәделесіп келіпті. Осы көктемге байласыпты [4, 193]. Құнанбай үшін Алшынбайдың орны бөлек. Адал достықты, шын пейілді солардан көргенін айтады.

Байлаған байлауын көп ырғап, көп көпсіте бермейтін Құнанбай сол жерде баратын кісілер жайын, апаратын аяқты мал, жыртас жайын, ақша, бұл, күміс қазына жайын кесіп-кесіп өзі айта бастады [4, 194]. ...Құдасының ауылына Ұлжан отыз шақты кісімен келген. Дағды бойынша Ұлжан бастаған үлкендер құданың аулына күйеулерден бір түстік бұрын келіп түсті. Еркектердің үлкені – қазіргі бас құда Ызғұтты. Содан басқа әлденеше ақсақал, әнші жігіттер, атшылар бар [4, 196]. Бас құда – бір-бірімен қыз алысып, қыз беріскен құдалардың ішіндегі әулеттің үлкені, күйеу жігіттің, қалыңдықтың әкесі немесе аталары, яғни құдалардың үлкені болып келеді.

Романның «Өрде» деп аталатын тарауында Абайдың қайын жұртына «ұрын баруы» және «ұрын тойының» көріністері байқалады. Ұрын бару – күйеудің алғашқы рет ресми түрде қалыңдық көру мақсатымен қайын жұртына баруы, ал қайын жұрты оның сапарын «ұрын келу», осыған байланысты жасалған той-думан «ұрын той» деп аталған. Үйге келген күйеулерді бөлек үйге енгізіп, шымылдық артында ұстайды. Күйеуді көріп, бата беруге келген үлкендерден күйеуді қарсы алған қыз-жеңгелері көрімдік алады. Көрімдік алған жеңгелері шымылдықты ашып, күйеуді көрсетеді. Көруге келгендер ақ тілектерін айтып, шашуларын шашады.

Абайлар Алшынбай ауылының тұсына бір шақырымдай жер қалғанда, иіріле тоқтады. Осыдан былай толып жатқан күйеу дәстүрі басталатынын мойынға алып, Абай Ерболға:

– Осы үйлену деген ата-анаға да, жастардың өзіне де қуаныш қой. Солай емес пе? Ал ендеше, сол қызығына жеткенше күйеу мен қалыңдықтың жолына ырым-жырым, әдет-дәстүр деп неше алуан құбыжықтар қоятыны несі? – деді. [4, 196]. Бұл ұрын тойда «неке қию», «қол ұстату», «шаш сипар», «есік тартар» сияқты жоралғылар жасалды.

«Құдалық белгісі – киіт, қоныс белгісі – бейіт» деп дана халқымыз айтып өткендей, құдалықтың басты кәдесі – киіт және олардың арасында жүретін, соғанлайықталған сый-сияпат, мал-мүлік. Ол құдалар дәрежесіне, дәулетіне байланысты әртүрлі болып келеді.

«Жақып жиренше, Оспан, Ғабитхандар болып Бөжей ауылына барып, құда түсіп, кит киісіп қайтқан» [5, 423] деп эпопеяның мына бір тұсынан құдаласуды байқаймыз. Бұл жиында құдалықтың бар ырымдары жасалды: қалыңмал, құдаларға жасалатын сый, құрмет, құда-құдағилар сыбағасы және т. б. Романда салт-дәстүрлерден басқа, бүкіл жұртымыздың психологиясы мен ұлттық мінезін көрсететін сәттер молынан кездеседі. Шығармадағы салт-дәстүрлер мен ырымдардың көбісі қазіргі күні ұмыт қалған.

Жігіт ержетіп, қыз бойжеткен соң екі жасты қосу «құда түсу» арқылы жасалады. Б. Момышұлының «Ұшқан ұя» шығармасында ескі салт бойынша Шегір руынан шыққан Жарылқап деген байдың баласына Үбиан жастайынан

атастырылып қойған. Яғни әкелері «белқұда» атанған. Қыз қарсы болса да, уәде орындалып, үйлену дәстүрінің барлық дерлік көріністері (той жабдығы, құда түсу, ұрын келу, қыз ұзату, қоштасу, беташар, неке қияр, жар-жар) орын алады. «Базар күні еді, Аюбайдың ауылынан жиырма шақты адам келді. Сөз бастары, жөн бастар, жол сілтері Аюбайдың немере ағасы Онғарбай деген ақсақал екен. Қонақтардың құрметіне мал сойылды. Бүкіл ауыл барын құдалардың алдына тосып, аяғынан тік тұрып күтіп жүр. Барлық сый-сияпаттан соң, екі ауылдың игі жақсылары тізе қосып отырып бата алысты. Қонақтар атшапан алып, көңілді аттанды. Бір жұмадан соң бізді Аюбайдың ауылы шақырыпты. Құдалар қалыңмалдың бір бөлігін бермек екен. Әкем бұл жолы барған жоқ. Он шақты ауыл жігіттерін қасына ертіп көкем кеткен. Ертеңіне олар бес жылқы, екі өгіз, отыз қойды алдарына салып келді. Оның үстіне әрқайсысына жекелей сый-сияпат көрсетіпті» [6, 99-100].

Салт-дәстүр – халқымыздың бейнесі, рухани мәдениетінің түп қазығы. Сан ғасырлардан бері ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт-дәстүрдің әртүрлі тұрмыс-тіршіліктерге байланысты қолданылған сипаттары да толып жатыр. Оның түрлерін жеке-жеке санамалап шығу мүмкін емес. Халықтың тегі мен ділін анықтау үшін дәстүр-салты мен сөз өнерін зерделеу жеткілікті. Ал көркем шығармалардағы дәстүрлер көрінісінен сол замандағы қазақ қоғамы, мәдениеті мен ондағы шындық, талас-тартысты байқаймыз. Бұрынғы және қазіргі салт-дәстүрлерді өзара салыстыруға мүмкіндік аламыз. Қазақтың ұлттық тәрбиесінің алтын дінгегі – оның салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпы деп нық айта аламыз.

Әдебиеттер

1. Абуова А.С., Ерболатова А.М. «Заманауи Қазақстан мәдениетінің ұлттық құндылықтарын сақтау және дамыту» атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конф. материалдары. – Орал. – 2017. – 191 б.
2. Арғынбаев Х. Қазақтың отбасылық дәстүрлері. – Алматы: Қайнар, 2005. – 216 б.
3. Көбеев С. Қалың мал: роман. – «Қазақтың 100 романы» сериясы. – Алматы: Жазушы, 2011. – 464 б.
4. Әуезов М. Абай жолы: Роман-эпопея. – Алматы: Жеті жарғы, 1997. I кітап: Абай. – 320 б.
5. Әуезов М. Абай жолы: Роман-эпопея. – Алматы: Жазушы, 1990. II кітап. – 468 б.
6. Момышұлы Б. Ұшқан ұя. – Алматы: Жазушы, 1975. – 384 б.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЖИІ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Ж.Ш. Калымова

№2 ЖОББМ, Павлодар қаласы, Қазақстан
kalymova_1965@mail.ru

В статье говорится, что на сегодняшний день одной из главных целей казахстанской образовательной реформы, направленной на создание конкурентоспособного образовательного пространства, является создание возможностей для развития творчества учащегося с опорой на инновационные технологии. В ходе обучения казахскому языку подчеркивается важность выражения учащимися мнения, грамотной устной, письменной речи, правильного

общения с другими представителями общества, т. е. формирования коммуникативных навыков, необходимых каждому человеку.

The article says that today one of the main goals of Kazakhstan's educational reform, aimed at creating a competitive educational space, is to create opportunities for the development of students' creativity based on innovative technologies. In the course of teaching the Kazakh language, the importance of expressing students' opinions, competent oral and written speech, proper communication with other representatives of society, i.e. the formation of communication skills necessary for each person, is emphasized.

Қазіргі жаңа білім мазмұнына көшу жағдайында мектептердегі білім сапасы мен оқулық мәселесі аса өзекті болып отыр. Биылғы Тамыз конференциясында ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев мәселені қоғамда ашық талқылауға қозғау салды. Ал Білім және ғылым министрі Асхат Аймағамбетов оған ерекше назар аударды. Қазір бұл мәселе қоғамдық ортада кеңінен талқылануда. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиеті, тарих пен Қазақстан географиясы, қазақ өнері мен музыкасы сияқты ұлттық сипаттағы пәндердің оқытылуы ерекше алаңдатады» дей келе, К. Матыжанов нақты жағдайды талдап, оны жақсартудың жолдарын ортаға салуға шақырды. Халқымыздың саны өскен сайын қазақ тілінде оқитын балалардың саны да өсіп келеді. Мәселен, екі жарым ғасыр бұрын қазақ тілінде оқытатын бір ғана мектеп болса, 2018 жылы елімізде қазақ мектептері 3797-ге жеткен.

Демек, қоғамдағы қарқынды даму қадамдарының жыл сайын жаңа өмір салтын құруына орай, мектеп мұғалімдері де орын алған өзгерістерді дұрыс қабылдап, өз әлеуетін көтеруге ұмтылуы қажет.

Мектептің тұтас педагогикалық үрдісі осы мүмкіндіктерді дамытуға септігін тигізеді.

Бүгінгі күні бәсекеге қабілетті білім кеңістігін құруға бағытталған қазақстандық білім беру реформасының басты мақсаттарының бірі инновациялық технологияларға сүйене отырып, оқушының шығармашылығын дамытуға мүмкіндік жасау.

Педагогикалық технология ұстаздар мен оқушылардың аз ғана күш жұмсап, ең жақсы нәтижелерге жетудің тиімді принциптері мен әдістерін анықтауға бағытталады[2].

Ақпараттық технология ұғымын ғылыми айналымға енгізген ғалымдардың бірі В.М. Глушков «ақпараттық технология-ақпарат өңдеумен байланысты ұғым» – деп дәлелдеген [3].

Қазақстандық ғалым С.М. Кеңесбеков «Білім беруді ақпараттандыру білім беру саласының теориясы мен практикасына ақпараттық-коммуникациялық технологияны жан-жақты пайдалану және оқыту мен тәрбиеде оның психологиялық-педагогикалық мүмкіндіктерін қолдану үрдісі» -деп айтқан болатын. Біз қарастырып отырған қазақ тілі сабағында жаңа технологияларды қолдану оқушылардың төмендегі мүмкіндіктерін ашады:

- Коммуникациялық қабілеттерін дамыту;
- Ақпарат көздерімен жұмыс жасау;
- Шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- Оқу үдерісіне белсене қатысу;

- Оқу мотивациясын арттыру;
- Ақпараттық қоғам жетістіктеріне жақындау [4].

Педагогикалық әдебиеттерде оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланыста қолданылады. Әдістеме ғылымы «Нені оқыту керек?», «Не үшін оқыту керек?», «Қалай оқыту керек?» деген сұрақтарға жауап іздесе, оқыту технологиясы «Қалай нәтижелі оқытуға болады?» деген мәселенің шешімін іздейді. Олардың мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдарын қарастыру.

Қазақ тілі сабағында кеңінен қолданылып жүрген технологиялардың бірі – деңгейлік оқыту технологиясы. Бұл технология оқушылардың ізденушілік, өзіндік жұмыс істеу, білімді сапалы қабылдау, шығармашылықтарын арттыра түсуге бағыттайды, мәселені тиімді шешудің жаңа мүмкіндіктерін анықтайды.

В.П. Беспалько оқу материалын меңгерудің 4 деңгейін ұсынады:

1-деңгей базалық деңгей ретінде қабылданған. Бұл міндетті деңгей болғандықтан барлық білім алушы тапсырманы толық орындауы тиіс.

2-деңгей Қосымша мәліметтер алғашқы деңгейде алған білімді одан әрі кеңейтіп, тиянақтайды, негізгі мазмұнын нақтылайды, ұғымдардың не үшін, қалай қолданылатынын көрсетеді. Бұл деңгейде өтіп кеткен материалды білім алушы талдап, бұрынғы тапсырмаларға ұқсас орындайды. Бірақ бұларды орындау үшін алған білімдерін түрлендіріп пайдалану керек.

3-деңгей Өз бетінше жұмысты қалыптастыру мақсатында білім алушылар жаңа тақырып бойынша меңгерген қарапайым білімдерін жетілдіріп тереңдетеді. Жаңа білімді талдау, жинақтау, салыстыру арқылы меңгеруіне, қорытындылай білуіне жол ашылады. Бұл деңгейде ребус, сөзжұмбақ, анаграмма құрастырады.

4-деңгей Бұл деңгейде берілген тақырып бойынша өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланады. Реферат, баяндама, өлең, жұмбақ, жаңылтпаш құрастыру тапсырмалары беріледі [5].

Оқушыны деңгейге бөліп оқыту барысында мұғалім оқушыларға әртүрлі тапсырмалар ұсынады. Ол оқушының қабілетіне қарай іріктеліп жасалады. Бұл технологияның ерекшелігі оқушы ақпаратты өз бетімен өңдейді, талдайды және шешім қабылдайды.

Қазақ тілі сабағында жиі қолданылатын технологиялардың бірі ойын технологиясы. Оқушылардың тілдік дағдысын қалыптастыру барысында грамматикалық ойындар қолданылады. Ойын технологиясы оқушының іскерлік қасиетін қалыптастырады. Әртүрлі грамматикалық тапсырмалар арқылы ойын сюжеті құрылады. Ойын оқушының тез ойлай білу дағдысын қалыптастырады. Ойын шарты алдын-ала белгілі болғанмен, ойын барысындағы күтпеген жағдайларда оқушы тез шешім қабылдай білуге жаттығады.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың пікір айту, ауызша, жазбаша сауатты сөйлеу, қоғамның өзге өкілдерімен дұрыс қарым-қатынас жасау, яғни әрбір адамға керекті коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру мәселелерін шешу маңызды.

Тіл арқылы қазақ халқының тарихы, әдебиеті, мәдениеті, ұлттық салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, болмысы танылады. Мәдени мұраларды меңгеру арқылы

оқушылардың эстетикалық талғамы мен мәдени болмысы қалыптасады. Мәдени мұраларды игеру, әрине тіл мүмкіндіктері арқылы жүзеге асады.

Тіл -ұлт пен ұлттың, мемлекет пен мемлекеттің, адам мен адамның ара қатынасының негізгі құралы болып табылады. Сондықтан да мектепте қазақ тілін оқыту маңызды. Ол интеграциялық пән ретінде барлық ғылымдардың тоғысында дамиды. Қазақ тілін жаңа технологиялар негізінде интерпретациялау мен модернизациялау заманауи педагогика үрдісінің кешенді проблемасы.

Қазіргі таңда мұғалімдер іс-тәжірибеде инновациялық технологияларды пайдалану арқылы жақсы нәтижелерге жетіп жүргені аян. Солардың бірі – сын тұрғысынан ойлау.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы қызығушылықты ояту, мағынаны тану, ой толғаныс кезеңдерінен түзіледі. Осы технологияны мұғалімдер әр сабақтың ерекшелігінет қарай лайықтап қолдануына болады. Олар: «бес жолды өлең», «Венн диаграммасы», «Еркін жазу», «Семантикалық карта», т.б.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушының сөздік қорын байыту арқылы тілін дамытуға болады. Қазақ тілін үйрету, білу қазіргі таңда басты мәселе болып отыр. «Тіл дамыту дегеніміз – тілдік норманың жетілу, ширау, даму дәрежесі», -дейді ғалым М. Балақаев. Тіл үйренуде ең басты міндет-оқушылардың сөйлеу тілін дамыту. Тіл дамытудың шарттары:

1. Сөздік қорын дамыту.
2. Сөйлеудің грамматикалық жағын ескере отырып қалыптастыру.
3. Ауызекі сөйлеу тілін дамыту.
4. Әңгімелеуге үйрету.

Қазақ тілі сабақтарында бұл мәселені шешу жолдарының бірі әр түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану, жаңа технологияларды енгізу. Сабақта оқушылардың тілін диалог, монолог арқылы дамытуға болады. Диалогтық, монологтық сөйлеу барысында туындайтын қиыншылықтар да бар:

Диалогтық сөйлеуде қабылдаушы баяндаушының айтқан ойын, көзқарасын бірден түсінуі қажет.

- Қабылдаушы бірден аяқ асты жауап беруі тиіс.
- Сөйлеу барысында қабылдаушы тыңдалым мен айтылым әрекетін бір-бірімен сабақтастыра меңгеру керек.

Монологтық сөйлесу барысында қабылдаушы баяндаушының айтқан ойын, көзқарасын саналы түрде ұғынып, оны логикалық жүйеікпен айтуы керек. Монолог арқылы оқушылардың мынадай іскерліктері қалыптасады:

- белгілі бір тақырыпқа өз көзқарасын білдіреді
- белгілі бір тақырып бойынша ақпарат береді
- сөз тіркесі мен сөйлем құрай білу дағдылары қалыптасады
- сөйлеу тілін байытады
- сөздік қорын байытады
- нақты, дәл, анық жауап беруге үйретеді
- әдеби тіл нормасында сөйлеуге дағдыландырады [6].

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабағы әрі тартымды, әрі қызықты, әрі сапалы болуы әр ұстаздың өзіне, білім деңгейіне, кәсіби шеберлігіне байланысты.

Әдебиет

1/ Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңа технологияның элементтерін қолдану. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде, 2015. – №5. – 14-22 б.

2/ Инновациялық технологиялар арқылы функционалдық сауаттылықты көтерейік. Қазақстан мектебі, 2014. – №9. – 17-19 б.

3/ Оқушыларды сын тұрғысынан оқыту тәсілдері. Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде, 2015. – №3. – 11-14 б.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚОСЫМШАЛАРДЫҢ ЖІКТЕЛУ ЖҮЙЕСІ

Р.С. Кайсарина

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан

rs_k66@mail.ru

Статья посвящена системе классификации и характеру исследования аффиксов на казахском языке. Приводится система классификации аффиксов на казахском языке, также проведен анализ грамматического строя слов. Определяются особенности соединения аффиксов к корню слова.

The article is devoted to the classification system and the nature of the study of applications in the Kazakh language. Here is a system of classification of applications in the Kazakh language and an analysis of the grammatical structure of words. Features of connecting applications to the root are determined.

Жалғамалы тілдер, агглютинативті тілдер (лат. agglutinatio – желімделу, жапсырылу) – тілдерге типологиялық немесе морфологиялық топтастыру принципін қолдану арқылы, яғни оларды туыстық жақындығына қарап емес, грамматикалық құрылысына қарап топтастыру нәтижесінде бөлінетін тілдер типі.

Әдетте, Жалғамалы тілдер түбір тұлғалы (аморфты), қопармалы (флективті), инкорпорациялы (полисинтетикалық) тілдер типімен қатар аталады. Жалғамалы тілдер типіне түркі, моңғол, угор-финн, дравид, индонезия, венгр, жапон, корей, т.б. тілдер жатады. Жалғамалы тілдерде белгілі бір грамматикалық мағынаны білдіру үшін дербес қосымша жұмсалады. Қосымшалар түбірге бірінен соң бірі баспалдақтап тіркесе жалғанады. Осы қасиетіне қарап *Жалғамалы тілдер* деп аталады [1].

Жалғамалы тілдерде қосымшаның түбірге тигізер әсері аз. Яғни қосымшалар қосылғанда түбір немесе негізгі түбір, негізінен, өзгеріссіз қалады. Жалғамалы тілдерде ішкі флексия болмайды.

Үндестік заңы – Жалғамалы тілдерілерге ғана тән басты қасиет. Жалғамалы тілдерде синтетикалық және аналитикалық қасиет болады. Синтетикалық қасиет – қосымшаның түбірден соң жалғануы. Аналитикалық қасиет – қосымшалы түбірден кейін шылау сөздің қосарлана, селбесе айтылуы.

Қазақ тілі – жалғамалы тілдердің бірі. Мысалы, «*қамсыздандырылмағандықтарыңыздан*» деген сөзді морфемаларына қарай бөлшектеп көрейік: *қам* – негізгі түбір, *-сыз* – сөзден сөз тудырушы сын есім жұрнағы, *-да* – сын есімненетістік жасап тұрған жұрнақ, *-н* – сөз түрлендіруші өздік етіс жұрнағы, *-дыр* – өзгелік етіс жұрнағы; *-ыл* – ырықсыз етіс жұрнағы; *-ма* – болымсыздық

мағыналы жұрнақ; *-ған* – есімше жұрнағы; *-дық-* етістіктен зат есім туғызушы жұрнақ; *-тар-* көптік жалғау аффиксі; *-ыңыз-* тәуелдік жалғауы; *-дан-* шығыс септік жалғауы. Яғни мұнда бір түбірге **11 қосымша** жалғанып тұрғанын көреміз.

Жалғамалы тілдердің басты ерекшелігі – осылайша бір қосымшадан соң екінші қосымшалардың тізбектесіп жалғана беруі. Онда бір категорияға тән қосымшалар да бірінен кейін бірі келе береді. Мысалы, жоғарыда келтірілген сөзде етіс категориясына тән өздік етіс, өзгелік етіс, ырықсыз етіс жұрнақтары бірінен соң бірі келіп тұр. **Жалғамалы тілдерде (мысалы, қазақ тілінде) бірінен соң бірі қабаттаса қолданылған қосымшалардың орналасу тәртібінің қатаң заңдылығы бар:** бір сөз құрамында бірнеше қосымша қабаттасып келсе, алдымен *көптік*, одан соң *тәуелдік*, содан кейін *септік*, олардың үстіне *жіктік жалғауы* жалғанады. *Мысалы: «ауылдарыңызданбыз»* деген сөздің құрамындағы *ауыл* – түбір; *-дар* – көптік жалғауы; *-ыңыз* – тәуелдік, *-дан* – Ш.с. жалғауы; *-быз* – жіктік жалғауы [2].

Жалғамалы тілдерде зат есімдердің грамматикалық жікке бөліну қасиеті тым солғын. Осыған орай септелу жүйесі қопармалы тілдердегідей түрге бөлінбейді, бір пішінде ұшырасады, сондықтан жалғауы; *-дан* – шығыс септік жалғауы; *-быз* – жіктік жалғауы.

Агглютинатив тілдер – тілдерге типологиялық немесе морфологиялық таптастыру принципін қолдану нәтижесінде, яғни оларды туыстық қасиетіне қарап емес, сырт пішініне, грамматикалық құрылысына қарап таптастыру нәтижесінде бөлінетін тілдер типі.

Әдетте, агглютинатив тілдер түбір тұлғалы («аморф»), дұрысы – изоляциялы), қопармалы (флектив), инкорпорациялы (полисинтетикалы) тілдер типімен қатар аталады [3].

Агглютинатив тілдерде синтетикалы және аналитикалы қасиет болады. Синтетизм: 1) қосымшаның түбірден соң жалғануы (түркі, моңғол, угор-фин, т.б. тілдер); 2) қосымшаның түбірден бұрын жалғануы (банту тілдері); 3) қосымшаның сөз аралығынан жалғануы (бацбий тілі).

Аналитизм: қосымшалы түбірден кейін шылау сөздің қосарлана, селбесе айтылуы (тибет, қазақ тілдері). Жалғамалы тілдерде зат есімдердің грамматикалық жікке (класқа) бөліну қасиеті тым солғын. Осыған орай септелу жүйесі қопармалы тілдердегідей бірнеше түрге бөлінбейді, бір пішінде ұшырайды [4].

Қазақ тілінің грамматикасында қосымшалар жұрнақтар мен жалғаулар болып, екі үлкен топқа бөлінеді де, алғашқылары одан әрі сөз тудырушылар мен форма тудырушылар деп сараланады. Қосымшалардың яғни аффикстердің бәрінің басын біріктіретін морфология болса, оларды жұрнақ, жұрнақша, жалғау деп тануымызда лексикалық, лексика-грамматикалық және грамматикалық мән-мағына, қызметтері шешуші роль атқарады. Қосымшалар арқылы жасалған әрбір туынды түбір, аналитикалық амалға жататын біріккен сөз, қос сөз т.б. жеке қазақ тілі сөздіктерінде өз ішкі мән-мағыналарына қарай сипатталып, тура және ауыспалы сөздер тіркесі ішінде т.б. жан-жақты түсіндіріліп сипатталған [5].

Тілімізде кейбір қосымша арқылы жасалған сөздер сөздік құрамнан жеке мағына ретінде орын алып, өмір сүре алмай, тек белгілі контексте ғана

қолданыла алатын уақытша сөздерді тудыратын қосымшалар функциялы қосымшалар деп аталады. Мысалы, *алматылық жігіттер, бір қайнатым шай, таяқ тастам жер, бір көйлектік мата* т.б. тіркестер құрамындағы көрсетілген сөздер осы контексте жұмсалады. Бұлар сөздік құрамындағы даяр тұрған туынды сөз де емес, сөйлеу процесінде басқа сөздермен қарым-қатынаста тұратын сөз формасы да емес, тек белгілі контексте ғана қолданылатын уақытша сөздер. Мысалы, *Иттіқонақ жараспас. Айтушы сенболғанда, іске асырушымен болайын.* Осындағыитті (*ит-ті*), айтушы (*айтушы*), асырушы (*асыру-шы*) сияқты сөздер жаңа туынды ретінде жеке сөз болып қабылданбайды, тек сол сөйлем ішінде ғана немесе сол тіркес шеңберінде қолданылады [6].

Қазақ тіл білімінде қосымшаларды белгілі түрлерге жүктеуге негіз болатын қасиеттері: қосымшалардың мәні, мағыналық сыр-сипаты, қолданыстық қызметі, жіктелу жүйесі толық айқындалады деуге болмайды. Қосымшалардың қазақ тіл грамматикаларында көрсетіліп жүрген айырма белгілері, мағыналық қызметтік түрлері оны сөз құрамының бір морфемалық бөлігі ретінде, әсіресе семантикалық мәні грамматикалық-тұлғалық, қызметтік дербестігі жоқ, түбірден өзгеше морфема ретінде қажетті сипаты болып саналғанымен, ол қосымшалардың өз ішіндегі құрылымдық-мағыналық қасиетін, қызметтік-мәндік ерекшеліктерін, соларға байланысты тілдің грамматикалық құрылысын, оның сырын айқындап, жіктелу түрлерін таныта алмайды [7].

Сонымен бірге тілімізде бөтен тілден енген қосымшалар да өмір сүріп келеді. Бұлардың қатарына *-и* (әдеби, діни, ресми т.б.) қосымшасы мен оның «қазақыланған» түрлі *-ы, -і* (*арабы, қазақы, естекі, алтайы*), *-паз, (өнерпаз), -кеш (арбакеш) -хана (емхана), -стан (Қазақстан)* сияқты қосымшалар да жатады. Құрамы жағынан қосымшалар **жалаң** және **құранды** болып та бөлінеді. **Жалаң қосымшалар** тұлғалық жағынан да, семантикалық жағынан да, қанша дыбыстан тұрса да, бөлінбейтін біртұтас, бір бүтін морфема болып саналатын қосымшалар да, екі я одан да көп қосымшалардан құралып, мағына жағынан тұтасып кеткен, бірақ сыртқы түрлі жағынан немесе басқа сөздер құрамында қолданылуы немесе көне тілде жұмсалуы арқылы бөлуге болатын қосымшалар **құранды қосымшалар** деп аталады [8].

Әдебиеттер

1. Аханов К. Тіл біліміне кіріспе. – А., 1965.
2. Кузнецов П.С. Морфологическая классификация языков. – М., 1954.
3. Боровков А.К. Агглютинация в тюркских языках // Морфологическая типология и проблема классификации языков. – М. – Л., 1965.
4. Хасенов Ә. Тіл білімі. – А., 1996.
5. Кузнецов П.С. Морфологическая классификация языков. – М., 1954.
6. Исаев С. Қазіргі қазақ тілі курсы бойынша теория мен практика. – А, 1991.
7. Маманов И. Қазіргі қазақтілі. – Алматы, 1966.
8. Исаев С. Қазіргі қазік тіліндегі сөздердің грамматикалық сипаты. – Алматы, 2001.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

А. Канзелхан, М.И. Оразханова

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан

Ai21g@mail.ru, maigul7777@mail.ru

В статье рассматриваются актуальные вопросы, касающиеся современного урока, показаны пути успешного обучения. Отмечается необходимость рационального использования активных методов обучения, акцентируя внимание на важности учета индивидуальных способностей и особенностей учащихся в классе. Особое внимание уделяется необходимости дифференциации заданий.

The article «How to prepare students for a changing life?» will address a serious question. Topical issues related to the modern lesson will be covered, and the ways of successful learning will be shown. The necessity of rational use of active teaching methods is noted. Focusing on the importance of taking into account the individual abilities and characteristics of students in the classroom, he focused on the need to differentiate tasks.

Әлеміміз күн санап қарыштап дамып, өзгерісі артып, күрделеніп келеді. Барлық жарқыраған жаңалықтар білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізіп отыр. Алайда жаңашылдық адам баласының сан қырлы асуы бар өмір өткелдерінен сүрінбей жол тауып өтуіне зор мүмкіндік ұсынады. Бұл тұрғысынан қарағанда: «Өзгермелі өмірге оқушыларды қалай дайындау қажет?» деген елеулі мәселе туындайды.

Бүгінгі білім бұрынғы білімнен өзгереді. Олай деуіміздің себебі, дәстүрлі оқытудың мақсаты – білімді ұрпақ тәрбиелеу болса, бүгінгі күні білімді болу жеткіліксіз, сондықтан білім мен білігі дамыған әрі дағдысы қалыптастқан, өзіндік «Мені» бар ұрпақ тәрбиелеу маңызды болып отыр.

Ал осындай ел болашағын дайындау үшін, ұстаздарымыздың өзі мінсіз болуы шарт. Неге десеңіз, ұстаз мінсіз болғанда ғана шәкірт мінсіз болмақ. Сондықтан әр ұстаз Пажарестің «Білім беру сызбаларын» өн бойына сыйдыруы қажет. Яғни әр мұғалімнің ұстанымы табысты оқытуға бағытталуы тиіс. Әрі өзгермелі өмірде ұстазды да, шәкіртті де алға жылжытатын, өзін-өзі өзгертуге жетелейтін әлеуметтік стимул, яғни Роджерстің «Мен» тұжырымдамасын ұстануымыз дұрыс болмақ.

Мұғалім жұмысының аса жауапкершілікті талап ететін тұсы оқушылармен сабақ беру үдерісінде жұмыс жасауы болмақ. Барлық құндылықтар мен олқылықтар осы үдеріс барысында шәкірт бойына дариды. Бұл тұста әр мұғалімнің сақ болғаны абзал. Мұның мәні, бес саусақтың тең болмауы секілді сынып ішіндегі оқушылар да өзіндік ерекшелікке ие тұлғалар. Оқу – әр адамда әртүрлі жүретін күрделі құбылыс. [1, 15] Сондықтан әркімнің ақпаратты қабылдау, есте сақтау қабілеттері түрліше болып келеді. Аталған ерекшеліктер ескерілмейінше оқу үдерісі нәтижесін бермесі анық.

Оқуды пайдалы тәжірибе ретінде қарастырсақ, ұстаздар қауымы заманауи тәсілдерді саралап, әр сабағын тиімді жоспарлауы қажет. Бұл оқушы бойына метасананы қалыптастырары сөзсіз. Сондықтан біз де оқыту тәжірибемізге оңтайлы өзгеріс енгізуге тырысып бақтық.

8-сынып қазақ әдебиеті пәнінен «Қорқыт ата кітабы» тақырыбына жоспарланған сабағымызды ұсынсақ [3, 15]. Тиімді жоспар – нәтижелі сабақтың кепілі болмақ, сондықтан, әуелі тақырып анықталысымен, сабақтың мақсатын смарт негізінде құрып, жетістік критерийлерімізді нақтылап, әдіс-тәсілдерді сұрыптап, әрекеттерде логикалық бірізділіктің болуын көздедік. Сабақты жоспарлауда мынандай мәселелерге назар аударған жөн:

1. Нені оқыту керек?
2. Қалай оқыту керек?
3. Оқыту реттілігін қалай құрылымдау керек?

Сабағымыздың нәтижелі өтуі үшін сынып ішіндегі психологиялық ахуалдың маңыздылығы зор. Сондықтан әр сабақ барысында тақырыпқа сәйкес жағымды орта қалыптастыру шарт десек те болады. Ұсынылған сабағымызда аталмыш мақсатта «Аяқталмаған сурет» стратегиясын қолдандық

Сабақтар барысында оқыту үдерісін өзгеше формаларда өткізуді жоспарлаған жөн. Яғни, жеке-дара, жұптық, топтық және толық инклюзивтіліктің болуы. Топтық жұмыс – оқушылардың қарым-қатынасқа түсуін, айтылым мен тиімді тыңдалымды жүзеге асыратын, сыйластық орта қалыптастыратын, ортақ шешімге негіздейтін, ең бастысы – жауапкершілікті сезінуге мүмкіндік беретін жұмыс формасы. Осыны ескере отырып сынып оқушыларын «Аяқталмаған сурет» стратегиясы арқылы үш топқа топтастыруды жоспарладық. Бұл стратегия арқылы бір оқпен бірнеше қоянды атуға болады. Мәселен:

- оқушы зейінін шоғырландыру;
- қиялға қанат бітіру;
- сыни ой қорыту;
- топтастыру.

Бұл тұста «Аяқталмаған сурет» стратегиясы түрлендіріп қолданылды. Әрі өзінің тиімділігін көрсетті деуге болады.

АҚШ-тағы оқу зертханасының жүргізген зерттеуі бойынша өзгелерді оқыту барысында жаңа білімнің 90%-ы есте сақталады екен. Сондықтан жаңа мәтінді игертуді «Ара» әдісі арқылы беруді тиімді деп ұйғардық. Яғни, 1-топқа «Қорқыт ата – өлмес өнер иесі», 2-топқа «Қорқыт және қобыз», 3-топқа «Қорқыт ата кітабы және оның сюжеттік желісі» сынды тақырыптар үлестірілді. Бұл әдіс сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді. Топ оқушылары жеке-дара оқып «Тұжырымдамалық карта» жасайды. Оны тобымен талқылайды. Топ өз ішінде «бір-екі-үш» сандарына санала жаңа топтарға бөлінеді. Бірлер 1-топ, екілер 2-топ, үштер 3-топ. Осылай бастапқы топтағы әр оқушы жауапкершілікті сезіне жаңа топ мүшелеріне өз тақырыбын түсіндіреді. Көне латындар: «Үйрете отырып үйренемін!», – деген екен. Осылайша үш тақырып оқушылардың өз-өздерін оқытуымен жүзеге асады.

«Сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары оқушылардың өмір бойы қажет болатын дүниені танып қолдануына, салыстыруына, логикалық ойлауын дамытып, олардың шығармашылық белсенділігінің артуына септігін тигізеді» [2,3]. Сол себепті сабақты жоспарлауда СТО-дың «БББ», «Фижбоун», «Галереяға саяхат», «Филла», «Әдеби үйірме» стратегияларын қолдануға болады.

Біз былайша (тиімді түрде) үйренеміз: – пікір таластырганда өзіміз өз қолымызбен жасағанда (белсенді әрекеттер арқылы); бірлесе оқығанда;

басқаларды үйреткенде [1, 8]. Яғни жоспарлаған сабақтарда жеті модульді енгізудің маңызы зор.

Мерсер: «Диалог оқушылардың қызығушылығын арттыра келе, білім деңгейінің өсуіне үлес қосады», – деген екен. [1, 72.] Сондықтан диалогтық оқыту қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабағында үнемі көрініс табуы тиіс. Неге десеңіз, шешімге келу, проблеманы шешу диалог арқылы жүзеге асады. «Қорқыт ата кітабы» атты сабағымызда «Мәңгілік өмірді аңсаған – Қорқыт» тақырыбы аясында зерттеушілік әңгіме жүргізілді. Бұл өз кезегінде сабақ тиімділігін көрсетті десек те болады. Сыни ойлау-сыпайы ғана күмәндану болғандықтан оқушылардың мәселені жан-жақты қырынан талдап, сыни көзқарастырының қалыптасып, құнды пікірді елеп-екшеп ала білуіне бағытталған тапсырмаларды «Әдеби үйірме», «Ара», «Аяқталмаған сурет» стратегиялары арқылы жоспарладық. Тапсырмаларды ұйымдастыру барысында оқушылардың жеке қабілеттері, өзіндік ерекшеліктері мен білім деңгейлерінің әр түрлілігіне қатаң мән берілді. Себебі бұл оқушылар түрлі қолдауды қажет етеді. Выготский: «Оқушының өз бетімен қол жеткізе алмайтын оқу деңгейін ересек адамның көмегімен қамтамасыз етудегі рөлі туралы жазады: бұл «Жақын арадағы даму аймағы» – ЖАДА ретінде анықталады», – деген екен [1, 57]. Яғни қолдауды қажет ететін оқушылар тапсырмалы нәтижелі орындауы үшін арнайы көпіршелер қолдануды жоспарладық. Ал, Ренцулли мен Райс анықтаған дарынды оқушылардың қабілетін жетілдірудегі қызметтің 3 моделін ескере отырып, тапсырмалар сараланып қолданылды. «Өткел бермес өзен жоқ, өтетін жерін тап» «Үйлеспейтін жұмыс жоқ, үйлестіретін ерін тап» демекші *Бұл идеямды тиімді жүзеге асыру мақсатында «Әдеби үйірме» әдісін сынып ішіндегі оқушылардың түрлі ерекшеліктерін ескере келе түрлендіріп қолдандық. Түрлендірудегі мақсат – жаппай жұмыс үдерісін қалыптастыру. Бұл стратегия – оқушылардың өзіндік қабілеті, білім деңгейі, бейімділігін, мүмкіндігін ескеретін әдіс. Әрі тапсырманы таңдау еркі берілді.*

Жұмыс жұппен, үштікпен, төрттікпен орындалады.

Сілтеме табушылар. Тақырып идеясына сай мақал, қанатты сөздер тауып сәйкесігін дәлелдейді. АКТ ресурстарын қолданады.

Әдебиетші-ғалым. «Қорқыт ата кітабының зерттелуі» деген тақырыпқа зерттеу жұмысын жүргізеді.

Дәнекершілер. Шығарма мазмұнын бүгінгі өмірмен байланыстыра талдайды. Бейнелеуші, суретші. (дарынды оқушылар) «Визуалдандыру» әдісі қолданады әрі сахналық қойылым жасайды.

Міне, бұл тұста оқушылар өзінің жанына жақын, қызықтыратын тапсырма түрін таңдап орындайтындықтан, сынып ағымда жұмыс жасайды. Бұл да табысты әдіс ретінде көзге түсті.

Александрдің айтуынша «Сыныптағы бағалау тек техникалық тәсіл емес, ол баланың дамуы, оқуы мен ынтасы, өзін-өзі бағалау қабілеті, күш-жігері сияқты құндылықтар» [1,65] Олай болса, тапсырмаларды орындауда уәж тудырмай нәтижеге жету мүмкін еместігін ескере отырып, оқушы ынтасын арттырып, ішкі уәжін көтеріп отырыу үшін қалыптастырушы бағалаудың аспектілерін тиімді қолдану қажет.

Сөзімді Француз ғалымы Францтың мыны бір сөзімен аяқтағымыз келеді: «Зор тәбетпен ішкен ас қана, адамға сіңімді болады». Олай болса, кез-келген іс-әрекет ынтамен, құлшыныспен жасалса, тек жемісін берері сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
2. Әлімов А.Қ. Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер. – Астана, 2014.
3. Ақтанова А.С., Жундибаева А.К., Жұмекенова Л.К. Қазақ әдебиеті. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2018.

САЯСИ ДИСКУРСТАРДА ЭВФЕМИЗМДЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАЗАҚШАҒА АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

К.А. Куікуі

*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан
kevseerr19p@gmail.com*

В данной статье исследуется использование эвфемизмов в политическом дискурсе. Особенности применения эвфемизмов в политическом дискурсе проанализированы на примерах эвфемизмов, встречающихся в различных выступлениях 44-го президента США Барака Обамы. Обсуждаются некоторые применения эвфемизмов, такие как замена оскорбительных и неприятных выражений, вежливость, формирование и поддержание хороших отношений, служение цели говорящего и красноречие.

This article studies the use of euphemisms in a political discourse. The characteristics of the application of euphemisms in a political discourse has been analysed through the examples of euphemisms found in various speeches of Barack Obama, 44th president of the USA. Some applications of euphemisms, such as replacing offensive and unpleasant expressions, politeness, forming and maintaining good relationships, serving for a purpose of the speaker and speaking eloquently, are discussed.

Білім мен технологияның дамуының арқасында әлемнің әр түкпірінде болып жатқан жаңалықтарға жылдам әрі оңай түрде қол жеткізуге болатын жаһандану дәуірінде өмір сүріп жатырмыз. Бүкіл әлем мемлекеттері мен азаматтары әрдайым бір-бірінің әлемдік деңгейдегі немесе мемлекетаралық, жергілікті мәселелерді шешуге қатысуын немесе сыртқы саяси қарым-қатынастарын жіті көзбен қызықтап, бақылап отырады. Тіл ең негізгі қарым-қатынас құралы ретінде мемлекеттердің жан-жақты байланысында белгілі мақсаттарға қызмет ету үшін қолданылады. Әлемдік деңгейде немесе мемлекетаралық, жергілікті байланыстар, серіктестіктер, ресми қарым-қатынастар саяси тұлғалардың сөйлеген сөздері, келісім-шарттар, пікірталас, сұхбат, жаңалықтар, мақала, заңдар мен ережелер және т.б арнайы мамандандырылған жазбаша немесе ауызшамәтіндер саяси дискурстардың тілдік материалдары болып табылады. Саяси дискурстардың осы тәрізді тілдік материалдарынан тілдің тек қарым-қатынас құралы ғана емес, белгілі мақсатқа жету үшін қолданылатын сипаты да нақты көрінеді. Тілдің белгілі мақсатта қолданылу қызметін сипаттау үшін ресми мақсатта қолданылған саяси дискурстардың тілдік тұрғыдан зерттелуінің маңызы зор. Саяси дискурстың

тілдік ерекшелігін зерттеуде сөйлеуші, сөйлеу мәтіні бағытталған тұлға немесе көпшілік, мәтінде қамтылған саяси тақырып негізге алынады.

Тіл білімінде саяси дискурстарға бірнеше анықтама берілген. Тіл білімі ғалымы А.Н. Баранов «Саяси дискурс дегеніміз – саяси қарым-қатынастың нақты бір тақырыбын қарастыратын немесе саяси дискурста қатысушының тұлғалық сипатын белгілейтін сөйлеу тәжірибесінің барлығын қамтиды» дейді. [2]

Мақаламызда саяси дискурстың тілдік ерекшелігін зерттеу үшін АҚШ саяси дискурсына мысал бола алатын ағылшын тілді мәтіндер алынып отыр. Мұның басты себебі, ағылшын тілінің әлемдік саяси деңгейде ең көп қолданылатын тіл болуы мен Америка мемлекетінің әлемдік саяси аренадағы басым рөлге ие елдердің бірі болуында жатыр.

Белгілі мақсатқа қызмет ететін бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланатын саяси дискурстардың өзіне тән қалыптасқан құрылысы, өзіндік ережелері, мәселені нақты айту қасиетіне ие, ресми, тарапсыз, сөйлеуші немесе баяндаушы сезімдерін ашық білдіретін сипаты болады. Атап айтқан бұл ерекшеліктер мәтіннің басқа тілге аударылуында да аса көңі бөлінуі керек маңызды ерекшеліктер болып табылады. Саяси, ресми мәтіндерді аударғанда ең негізгі, тілдегі кең таралған негізгі мағынасын қолдануға көңіл бөлген дұрыс. Ресми, саяси мәтіннің түрі, ерекшелігі, сөйлеу дәстүрі, қолданылған тұрақты сөз тірестері, әзіл, символ, бейнелі образдар аударма барысында баса назар аударылатын мәселелердің ішінде орын алады.

Саяси дискурстарды тілдік тұрғыдан зерттеуде ең баста сөйлеу тілінің маңызды тілдік көріністері болып табылатын эвфемизмдер тұрады. Эвфемизмдер ағылшынша «political correctness» – қазақша мағынасы «саяси шынайылық» – ұғымымен тікелей байланысты. Сөйлеуде саяси шынайылық, сыпайылық дегеніміз – көңілге ауыр тиетін тұрпайы, анайы, жеке адамдық қасиеттерді кемсітетін, тіпті кей жерлерде адамның қорлануына себеп болатын өмір шындығын баяндау үшін қасаңқалыпсыз, жағымды, сыпайы сөз, сөз тіркестері, сөздік қалыптарды қолдану. Халық арасында мұны «майдалап, жұқалап» сөйлеу деп те атайды. Эвфемизмдер тілде шынайы, сыпайы сөйлеуге мүмкіндік береді, жеке тұлғаның сөйлеу мәдениеті мен стильдік ерекшелігінің де деңгейін көрсетеді. Ә. Хасенов эвфемизмге тілдік баяндаудың сыпайылап, майдалап жеткізу тәсілі деген анықтама береді. [4] Ә. Ахметов «Түркі тілдеріндегі табу мен эвфемизмдер» деген еңбегінде эвфемизмді этнографиялық ұғымдармен, атап айтқанда халықтың наным-сенімдері, мифтік кейіпкерлер, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, тілдің этикалық нормаларымен байланыстыра қарастырып, этнографиялық лексика аясында зерттеген. [1] М.Ш. Жұмағұлова «Газет, публицистика тіліндегі эвфемизмдер» деген тақырыпта қорғаған кандидаттық диссертациясында эвфемизмдердің адамдар арасындағы тілдік қарым – қатынаста қолайсыздықты болдырмауды көздейтінін және жеке адамның жеке стильдік ерекшелігі көрінетінін, ал бұқаралық ақпараттық құралдар тілінде қолданылатын эвфемизмдерде әлеуметтік сипат тән болатынын анықтаған. [3]

Саяси дискурстардың ең үлкен бөлігін дипломатия тілді құрайды. Бұл – мемлекеттердің сыртқы саясатын жүргізу үшін қолданылатын арнайы лексика-

лық қазынасы бар тіл. Дипломатиялық тіл – белгілі қалыптары техникалық терминдері, өзіндік ережелері бар, мамандандырылған тіл, жазба және ауызша түрде болады. Дипломатияның ең басты қызметі сөзі бағытталғанға бір мәселені қабылдану немесе мақұлдануға негізделгендіктен, тілдің қарым-қатынас қызметіндегі баяндаудың барлық шеберлік қасиеттерін қолданады. Халқымызда «тіл – қылыштан өткір» деген қанатты сөздің шығу төркіні де осыған меңзейді. Дипломатиялық тілде көп қолданылатын сөз жасау түрінің бірі – эвфемизмдер. Американың 44-ші Президенті Б. Обаманың сөздерінен мысалдар келтіре отырып, дипломатия тілінде қолданылатын эвфемизм табиғатын, қызметін анықтау және ағылшын тілді саяси дискурстардың қазақ тіліне аударылуы мәселесін қарастырамыз. Дипломатикалық мәтіндерді бір тілден басқа тілге аударуда мәтіннің негізгі тілдік ерекшеліктері мен мәдени негізіне баса назар аударылуы керек. Бұл іс аудармашыдан негізгі мәтіннің тілі мен мәдени дәстүрін жақсы білуді қажет етеді. Саяси дискурстарды аудару тілдің мәдени орта мен саяси, қоғамдық мәселелерінен хабардар болуы, қоғамдық құндылықтарға аса мән берілуін қажет етеді.

Эвфемизмдер белгілі бір қалыпты құрылысы бар, сөйлеушінің сөйлеу мақсатына қызмет етеді. Эвфемизмдерде сөйлеу мәтініне күдік келтірмейтіндей, сөйлеуі бағытталғандарды келеке қылмайтындай, сенімсіздік, жаулық секілді сезімдер ояндырмайтындай жауып, жасырып көрсету байқалады. Эвфемизм контекстте тақырыпқа байланысты анықталады. Сөйлеуші эвфемизмді қолданғаннан кейінгі жерде, қайтадан жай сөзбен мәнін кеңірек ашып, мәнін түсіндіріп кетуі мүмкін. Эвфемизмнің контексте қолданылуы сөз сөйлеушінің шеберлігін көрсетеді. Мысалы, әскери аймақта ұшығып тұрған соғыс жағдайын жұмсартып түсіндіру үшін «әскери қару – жарак» деген сөз тіркесін баспасөзде «*қосымша құрал-жабдықтар*» ағылшынша «*all technically necessary aids*» деп қолданады. Осылайша, эвфемизм қалыптасқан қатаң жағдайды жұмсартуға қызмет етіп отырады. Эвфемизмдер кейбір мәтіндерде оқырман біліп отыруы үшін тырнақша ішінде беріледі. Эвфемизмдер мемлекеттердің экономикадағы баға саясатын халыққа жеткізуде көп қолданылады. Мысалы, салықты өсірудің халық арасында наразылық тудыруы мүмкіндігі ескеріле отырып, «*салықты көтеру*» дегеннің орнына «*салықты түзету*» деген секілді қолданылады. Мысалы «*first class*» үшін «*business class*» деп айтылса, одан кейінгі сыныпқа «*second class*» деп аталатын болса, «*екінші сынып*» деген сөз тұрпайы, әрі адамдардың көңіліне келетін сөйлеу тәсілі болар еді, сондықтан оның орнына «*tourist class*» деп айтылады.

Эвфемизмдер саяси сайлау науқаны кезінде саяси тұлғалардың халыққа арнап сөйлеген сөздерінде көп қолданылады. Сондай-ақ, саясатшылар да халықтың алдында сөйлегенде сөздерінде эвфемизмдердің қызметінен пайдаланады. Американың 44-ші Президенті Б. Обама сөздерінде қолданылған эвфемизмдерге мысал келтіреміз. Президент Б. Обама Америка әскерінің Ирак пен Ауғанстанға кіруінің оңды, жөн іс ретінде көрсету үшін сөйлеген бір сөзінде былай дейді: *He has said “[...] they knew our power grows through its prudent use; our security emanates from the justness of our cause... we are the keepers of this legacy. Guided by these principles once more, we can meet those new*

threats that demand evengreater effort – even greater cooperation and understanding between nations. (20th January 2009»). « “[...] біздің күшіміз оңды, жөнімен қолданудың арқасында артқанын олар білді; біздің қауіпсіздігіміз, ісіміздің әділеттілігінен бастау алып отыр...біз бұл мирасты сақтаушылармыз. Тағы бір рет бұл негіздерді басшылыққа ала отырып, бізден мықты бірлікпен екі елдің бір-бірімен түсіністігін және **орасан зоркүш сарп етуді қажет ететінжаңа қауіптерге қарсы тұра аламыз**». [5]

Президент Обама тағы бір сөзінде былай дейді: “[...] we won’t be there forever, and by the next year our primary role should be to**conduct counter-insurgency actions, train security forces, and provide neededlogistical support.**” (June 21st 2006). « “[...] біз онда мәңгі болмаймыз, келесі жылы біздің негізгі рөліміз көтерілісшілермен күрес әрекеттерін жүргізу, **қауіпсіздік күштерін жаттықтыру және қажетті материалдық техникалық қолдау көрсету болады**» [5]

*“The three basic goals that shoulddrive our policy: that is, 1) **stabilizing Iraq and giving the factions within Iraq the space theyneed to forge a political settlement;** 2) **containing and ultimately defeating the insurgency inIraq;** and 3) **bringing our troops safely home.**” (June 21st 2006).*

«Иракқа байланысты біздің саясатымызды белгілейтін үш негізгі мақсатымыз бар: атап айтқанда, 1) Иракты **тұрақтандыру** және Ирактага саяси топтарға саяси келіссөзге келу мүмкіндігін беру 2) Ирактағы **көтерілісшілерді түбірімен жеңу**, 3) біздің әскерлеріміздің аман-сау үйге оралуын қамтамасыз ету» [5]

*Obama’s speeches: “tothose who mourn **the loss of a loved one**, my heart breaks [...] This day is about the **fallenheroes** that you loved [...] We memorize our **first patriots** who never knew the independencethey won with their lives. (30th May 2011). Бір сөзінде: «**Сүйікті адамынан айырылып жоқтап отырғандарға менің жүрегім қан жылайды [...]** бұл күн **қаза болған қаһармандарға**арналады, Бізөз өмірлерінің ақысына алынған тәуелсіздікті ешқашан білмеген оларды, яғни, біздің алғашқы патриоттарымызды әрдайыместесақтаймыз» [5]*

President Obama said “[...] Thatpolicy-by-slogan will no longer pass as an acceptable form of debate in this country. ”**Missionaccomplished,**” **“cut and run,”** **“stay the course”** the American people have determined thatall these phrases have become **meaningless** in the face of a conflict that grows more deadly andchaotic with each passing day... **quickly and easily become abulwark of flourishing democracy in the Middle East** was not a plan for victory, but an**ideological fantasy**” (20th November 2006). [4]

Президент Б. Обаманың сөзі: «*саясаттың бұл ұранның ұранға жалғасуы бұл елде дискуссияның формасы саналмайды*» «**Миссия орындалды, «артыңа қарамай жүгір», «соңына дейін қал»** Америка халқы үшін бұл сөздердің мағынасы жоғалды, жағжай әр өткен күн сайын қауіптірек хал алып, ушығып бара жатыр... Тез әрі оңай түрде Таяу шығыстағы гүлденген демократияның қорғаны болу, біздің жеңіс жоспарымыземес, идеологиялық фантазиямыз болды».

Жоғарыда берілген мысалдарда Америка Президентінің әртүрлі жағдайларда сөйлеген сөздерінен мысалдар келтірілді. Бұл мәтіндерден байқағаны-

мыз, «әскери әрекет» деудің орнына «орасан зоркүш сарп ету», «жаңа қауіптерге қарсы тұру», «қауіпсіздік күштерін жаттықтыру», «жағдайды тұрақтандыру», «көтерілісшілерді түбірімен жеңу» және «әскери қару-жарақ кіргізу» орнына «қажетті материалдық техникалық қолдау көрсету» секілді эвфемизмдер қолданылған. Бұл эвфемизмдер АҚШ мемлекетінің Ирактағы соғысқа әскер жіберіп, тікелей қатысуын халыққа моральдық тұрғыдан ең дұрыс әрекет ретінде көрсетуге, әрі «соғыс» деп тура айтпай оны жұмсартып сипаттау арқылы жағдайдың маңыздылығын әрі қиындығын жасыруға қызмет етті. Жоғарыда көрсетілгендей, эвфемизмдер саяси дискурстарда өте жиі қолданылады және әдетте сөйлеушінің мүддесіне, көпшілікті өзіне сендіруіне қызмет етеді.

Қорыта келе, эвфемизмдердің саяси дискурстарда қолданылуындағы тілдік қызметтері ретінде мыналарды атап айта аламыз: мәселенің пайдалы, іске жарайтын жағын көрсетуі, шынайылық, сыпайылық, анайы, тұрпайы сөйлеуді жұмсартып, сыпайы, көңілге тимейтін сөз, сөз тіркестері, сөз қалыптарымен ауыстыруы, адамдар арасында жақсы, жылы қарым-қатынас құруға себеп болуы, сөйлеу мақсатына қызмет етуі және әзілмен, бейнелі шебер сөйлеуді қамтамасыз етуі. Бұлардың бәрі адамдар, топтар, елдер, қоғам арасында арасындажақсы, оңды қарым-қатынас құруға себеп болады. Эвфемизмдердің сөйлеуде қолдану қызметіне әдептілік сақтау, басқалардың көңіліне тиетін сөзді жұмсағырақ, сыпайы сөзбен немесе сөз тіркесімен ауыстыру жатады.

Әдебиеттер

1. Ахметов. Ә., Түркі тілдеріндегі табу мен эвфемизмдер. (Салыстырмалы этнолингвистикалық пайым). Халықаралық түркі академиясы, 2-басылым. – Астана, Ғылым, 2015. – 202 б.
2. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
3. Жұмағұлова М.Ш. Газет публицистика тіліндегі эвфемизмдер ...: Автореф. на сомскание ... канд. дисс., Алматы: 2000. – 19 б.
4. Хасенов Ә. Тіл білімі. – Алматы, 2003. – 154 б.
5. Худа Ясиин Абдул Вахид – Huda Yaseen Abdul Wahid. Exploring the use of euphemisms in some speeches of president Obama: a pragmatic study, Cihan University. Erbil.

ТІЛ ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Г.Ә. Мұсаева

*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ., Қазақстан
gulbagizatusaeva@gmail.com*

В статье излагаются основные принципы организации процесса обучения казахскому языку как второму или иностранному. Содержание учебного процесса, построенного в соответствии с коммуникативной целью, должно обеспечивать полноценное овладение изучаемым языком как средством межкультурной коммуникации.

The article describes the basic principles of the organization of the process of teaching the Kazakh language as a second or foreign language. The content of the educational process, built in

accordance with the communicative goal, should ensure full mastery of the studied language as a means of intercultural communication.

Оқыту технологиясы оқу бағдарламасы қарастырған оқыту мазмұнын жүзеге асыру үшін, мақсатқа тиімді әрі оңай жеткізе алатын оқытудың әдіс-тәсілдері мен түрлерінің жиынтығын көрсетеді. Бүгінгі таңда оқытушының міндеті – әр оқушыға практикалық тілді меңгеруге жағдай жасай отырып, өз белсенділігін, шығармашылығын, даралығын ескеруге мүмкіндік беретін оқытудың әдістері мен түрін таңдау. Шет тілін үйренудің басты мақсаты – коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру. Коммуникативті тәсіл коммуникацияға үйретуді және мәдениаралық өзара әрекеттесу қабілетін дамытуды көздейді. Осыған орай, тілді екінші және шет тілі ретінде оқытудың бірыңғай тұжырымдамасы құзіреттілік ((компетенция) *competentis* латын тілінде – қабілетті) жолымен қарастырылады. Құзіреттілік терминін ғылымға алғаш рет Н. Хомский енгізген. Оны адамның белгілі бір іс-әрекетті орындауға қабілеттілігін көрсету үшін қолданды. Тіл меңгеруде құзіреттіліктің негізгі үш түрі айқындалған.

Коммуникативтік құзіреттілік – бұл тілді қарым-қатынас кеңістігі ретінде түсініп, іс-әрекеттің белгілі бір саласында қарым-қатынастың мақсаты мен жағдаятына сай үйреніп жатқан тіл құралдары арқылы сөйлеу әрекетін жасау қабілеті. Тілдік құзіреттілік – тіл арнайы заңдылықпен қызмет жасайтын жүйе деп түсініп, осы жүйенің көмегімен басқа адамның ойын ұғу және ауызша, жазбаша түрде өзіндік пайымдауларын жеткізе білу қабілеті. Әлеуметтік-мәдени құзіреттілік – тіл халық мәдениетінің құрамдас бөлігі, мәдениетті тасымалдаушы құрал деп түсініп, үйреніп жатқан тілде сөйлейтін халықтың әдет-ғұрпын, этикетін, әлеуметтік стереотиптерін, тарихын, мәдениетін қоса меңгеріп, қарым-қатынас барысында оларды қолдана білу қабілеті [1,138].

Еуропалық стандарт бойынша тілді меңгерудің алты деңгейі қарастырылған. Осыған орай әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың ЖОО дейінгі білім беру факультеті шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасында қазақ тілін меңгеру жүйесі де осы деңгейлерге сәйкес ұйымдастырылған. Тілді меңгерудің коммуникативтік құзіреттіліктері де осы деңгейлерге сәйкес таңдап алынады.

Осы қағиданы негізгі ұстаным етіп ала отырып, сабақ ұйымдастырылуы тиіс. Жаңа сабақты түсіндірудің негізгі ұстанымы – коммуникативтік тәртіптегі тілдік материал. Тілдік материалды ұйымдастыру коммуникативтік мақсатқа сай болу керек. Ең алдымен оқушыға тілдік қарым-қатынасқа қажет нәрсені үйрету жөн. Бұл оқытудың пәндік мазмұнымен анықталады. Оған түрлі салалар, тақырыптар, қарым-қатынас жағдаяттары, мәтіндер енеді. Оның ішінде тіл меңгерушілердің қарым-қатынастарының ниеттері (интенциялары) де анықталады. В.Л. Скалкин қарым-қатынас саласына әлеуметтік-тұрмыстық, отбасылық, кәсіби-еңбек, әлеуметтік-мәдени, қоғамдық әрекет, әкімшілік-құқықтық, көпшілік ойындар мен көңіл көтерулерді жатқызады, ал тіл меңгеруде әдетте оқу-кәсіби, әлеуметтік-мәдени, тұрмыстық, қоғамдық-саяси, ресми-іскери салаларды таңдап алады [2].

Әлеуметтік-тұрмыстық салада қарастырылатын қарым-қатынас тақырыптары: отбасылық мәселелер, әке-шешеммен, достармен қарым-қатынас, ақша мәселесі; Оқу мен еңбек саласында: мамандық таңдау, бос уақыт мәселелері, жұмыс іздеу мәселелері; әлеуметтік-тұрмыстық салада: үйреніп жатқан тіл елі, қалалары, бұқаралық ақпарат құралдары, жастар сән-салтанаты, саяхат, мерекелер, табиғат пен экология, мәдениет пен әдебиеттің ұлы қайраткерлері [1]. Осы тақырыптар төңірегінде арнайы жағдаяттар құрылуы тиіс.

Грамматикалық материал функционалдық және ситуациялық негізде ұсынылуы тиіс. Грамматика коммуникативтік ниеттерді, арнайы ойларды жеткізу құралы ретінде үйретіледі. Грамматика тілді оқытудың маңызды аспектілерінің бірі, себебі қарым-қатынас негізін тек грамматикалық дағдылар мен біліктілік құрайтын тілдік күзінеттілік арқасында жүзеге асады. Бүгінгі таңда грамматикалық дағдылар мен біліктілікті қалыптастыру үшін сөйлем құрылымын модельдеу (құрылымдық) және сөйлеу үлгілері әдістерін қолдану тиімді болып отыр [3, 89]. Біздің тәжірибемізде әрбір жаңа сөз тек атау ғана емес, белгілі бір мағыналы синтаксема ретінде беріліп, сөйлем құрылымы атаулы сөйлем құраудан басталып, тұрлаулы, тұрлаусыз мүшелері толық қатысқан жайылма жай сөйлем жасауға дейін күрделене алатын синтаксистік модельдер грамматикалық формаларды оқытуда негізге алынады.

Тілдік мәліметтерді ұсынудың негізгі ұстанымдары.

- Тілдік бағыттылық – сабақ тіл туралы емес, сол тілде болу керек, яғни қарым-қатынас арқылы үйрену;
- Функционалдық – грамматиканы мағынадан формаға ұстанымымен оқыту;
- Ситуативтілік – тілді емес, қоршаған әлемді тіл көмегімен оқыту, яғни әлем шынайы жағдаяттарда;
- Бірлесе істеу – интерактивтік әдістерді пайдалану.

Шет тілін үйрету тіл үйренушілердің мәдениетаралық қарым-қатынасқа жеке және тең дәрежеде қатыса алатындай би/полимәдениеттік тілдік тұлға мінезін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Үйреніп отырған тілді мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде меңгеру тек мазмұны шынайы қарым-қатынасқа негізделген жағдайда ғана үйрене алады. Бұл ұстаным бір-бірімен тығыз байланысқан ауызша сөйлеу мен оқу және жазу әрекеттеріне тікелей қатысты. Сөйлеу әрекеттері түрлерін (сөйлесім – (диалогтық, монологтық), жазылым, оқылым, тыңдалым) қатар меңгеру барысында танымның барлық түрі (көру, есту, сөйлеу, сезіну, түйсік т.б) әрекетке түсіп, әрбір сөйлеу әрекеті оқытудың мақсаты ғана емес, құралының да рөлін атқара алады [4]. Сөйлесім дағдысын қалыптастыру үшін, үйреніп отырған тілдің елінде күнделікті қарым-қатынас жағдайларында сөйлеу нормаларын сақтай отырып, арнайы сәйкес клишелерді қолданып тілдесетін этикеттік диалог. Бұйрық мәндегі сөйлемдердің барлық түрлері мен синонимдік құрылымдарды қолдана отырып өтіну, кеңес беру, ұсыныс жасау; баға бере алатындай пайымдау, пікір алысу; қызығатын тақырып төңірегінде пікірсайысқа түсе алу сияқты ниеттерді қамтуы тиіс. Монолог айтуға дағдыландыру үшін, мәліметтер, оқиғалар жөнінде қысқа мәлімдеулер; эмоционалдық, баға беретін пайымдауларды пайдалана отырып әңгімелеу; заттарды, құбылыстарды, әрекеттерді сипаттау;

мәселелер төңірегінде ойтолғау; оқиғалар мен адамдарға мінездеме беру; аргументтеу; оқылған мәтінге сүйене отырып мазмұнын баяндау жұмыстары орындалады.

Тыңдалымның мақсаты – түсініп тыңдау, соған орай тілдік әрекеттер жасай алу. Күнделікті қарым-қатынаста екінші тілдесушінің сөзін толық түсіну; қайта сұрау, қайталап айтуын сұрау стратегияларын қолдана білу; онша үлкен емес түрлі жанр мәтіндерінің негізгі мәліметін түсіне алу; жарнама және т.б. хабарламалардағы қажетті мәліметтерді тілдік болжамға, контекстке байланысты түсіне білуге бағытталған жаттығулар таңдап алынады.

Оқылымның мақсаты – оқудың негізгі түрлері мен стратегияларын меңгеруге бағытталады. Әртүрлі жанрда жазылған публицистикалық, функционалдық, әдеби, ғылыми-көпшілік мәтіндерді оқи отырып негізгі ой, идея, мәлеметтерді іріктей алуға, құрылымдық және мағыналық талдауларды, таңдап аударма жасауды пайдаланып мәтін мазмұнын толық түсіне білуге дағдыланады. Мәтінді ішінара іріктеп түсіну. Түрлі жанрдағы мәтіндерді жүгірте қарап шығып, қажетті, қызықтыратын мәліметті іздеп табу және бөліп алу [5, 399]. Осыған орай, берілген мәтінмен жұмыс істеу барысында оқудың түрлері мен стратегияларын қолдана білуге машықтандыру маңызды болмақ.

Жаңа сабақты түсіндіріп болған соң, жоғарыда айтылған түп мақсатқа жету үшін жасалатын жаттығулар түрі тіл үйрету әдістемесінде үш топқа жіктеледі:

- Сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға арналған жаттығулар;
- Сөйлеу дағдыларын жетілдіруге арналған жаттығулар;
- Сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған жаттығулар;

Жаттығу барысында тақырыпқа сай құрылған шынайы жағдаяттарға сай және оқытудың бастапқы кезеңінде жиі қолданылатын тіркесімділік қабілеті жоғары сөздер таңдап алынуы тиіс.

Тілді қалай меңгеру керек? Мамандардың зерттеуі бойынша оқыту үдерісінде техникалық құрал жабдықтарды, көрнекіліктер, атап айтқанда, мультимедиялық компьютер, бейнепроекторлар, бейнетаспалар, суреттер, сызбалар, кестелер т.б. қолдану оқытудың тиімділігін арттырады. «Интерактивті бағдарламамен жұмыс істеу кезінде үйренушінің ынталылығы, назар аударуы күшейеді. Нақты материалды оқуға қажетті уақытты үнемдеу 30 пайызды құрайды. Сарапшылар оқу материалын меңгерту әдісі мен оны есте сақтау қабілеті арасындағы байланысты атап көрсетеді. Жадыда естілген нәрсенің тек төртінші бөлігі ғана сақталып қалады, егер қабылдау бейнелі түрде, яғни көзбен көру арқылы жүзеге асырылса, онда есте сақталып қалатын материалдың үлесі үшінші бөлікке дейін артады. Ал дыбыстық және бейнелі ықпалдардың қатар келуінде материалдардың жартысына дейінгі бөлігі есте қалады» [6].

Тілді меңгеру әдістері: пассивті – оқытушы тек өзі сөйлеп, оқушылар белсенді болмайды; активті – оқытушы мен оқушылар бірге араласып жұмыс істейді; интерактивті, мағынасы *inter* – аралық, *act* – әрекет. Мұнда тек оқытушы мен оқушылар арасында ғана емес, оқушылар да бір-бірімен әрекетке түсе алатын әдіс. Әрине, сабақ үстінде бұл әдістердің бәрі қолданылады. Тек әрбір әдіс сабақта өз орнымен қолданылуы қажет.

Қазақ тілін екінші тіл немесе шет тілі ретінде меңгеру теориясы мен практикасының салыстырмалы түрде жаңа дамып келе жатуына байланысты бұл салада зерттелінетін, жасалатын мәселелер тұр. Олардың ең маңыздысы қазақ тілін меңгерудің деңгейлік жүйесін нақтылау. Соған орай, коммуникативтік құзіреттіліктің әр деңгейге сай тақырыптық салалары, жағдаяттары мен ниеттері олардың лексикалық, грамматикалық минимумдары, сөйлеу әрекеттерінің мақсаттары мен міндеттері нақты саралануы тиіс деп ойлаймыз. Бұл мақалада оқытушы өз сабағын ұйымдастыруда басшылыққа ала алатын кейбір сәттер ғана сөз болды.

Әдебиеттер

1. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика. М., «Филоматис», 2004. – 416 с.
2. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи. – М., 1981.
3. Степаненко В.А. Сложно ли обучать сложному предложению? – М. – 2008.
4. Миролюбов А.А. Сознательно-сопоставительный метод обучения иностранным языкам. – М., 1998.
5. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – М.: Академия, 2004. – 336 с.
6. Котельников Д. Кочков Д. Персональный мультимедийный компьютер. Медиотека. – № 1. – 1997.
7. Настольная книга преподавателя иностранного языка. Справочное пособие. – Минск, 2001. – 521 с.

АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ – ТАБЫСТЫ ОҚЫТУДЫҢ НӘТИЖЕСІ

И.Х. Рамазанова

*Павлодар қ. № 2 ЖОББМ, Павлодар қаласы, Қазақстан
erke_1960@mail.ru*

Система онлайн-обучения давно востребована в мире, очень эффективна и имеет хорошие показатели и рейтинги. Изучение и использование современных цифровых инструментов и сервисов в учебном процессе не представляет особой сложности и позволяет быстро создавать обучающие, тестирующие, моделирующие или демонстрационные программы. В статье говорится о возможности бесплатного использования открытых образовательных ресурсов некоторых онлайн-платформ. Эффективное использование таких ресурсов в учебном процессе является одной из наиболее актуальных и перспективных тенденций в системе образования.

The online learning system has long been in demand in the world, is very effective and has good indicators and ratings. Learning and using modern digital tools and services in the educational process is not particularly difficult and allows you to quickly create training, testing, modeling or demonstration programs. The opportunity to use open educational resources of some online platforms for free was provided. The effective use of such resources in the educational process is one of the most relevant and promising trends in the education system.

Адамзат қоғамында барлық салалардағы жаһандық және қарқынды өзгерістер қазіргі тарихи кезеңдегі білімнің ерекшелігін анықтады. Қазіргі қоғамның дамуында білім беру жүйесінің негізгі міндеті жоғары әлеуеті бар

шығармашыл ойлайтын мамандарды тәрбиелеу болып табылады. Білім беру жүйесі қос функцияны орындайды: бір жағынан, бұл үйлесімді дамыған, белсенді, шығармашылық тұлғаны қалыптастыру болса, екінші жағынан, қоғамның кадрлық әлеуетін дамытуды қамтамасыз етеді.

Қашықтан білім беру технологияларын пайдалану үшін әрбір білім алушы мен педагог қызметкерге ақпараттық және коммуникациялық технологиялар құралдарына еркін қол жеткізуді ұсыну қажет. Педагог қызметкер мен білім алушының жұмыс орны дербес компьютермен және компьютерлік перифериямен (веб-камерамен, микрофонмен, аудиоклонкалармен және (немесе) құлаққаптармен) жабдықталуы тиіс. Қашықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып оқыту компьютерлік жабдыққа жоғары талаптар қоймайды, алайда қажетті ең төменгі шарт интернет-браузердің және Интернет желісіне қосылудың болуы болып табылады.

Компьютерлік телекоммуникациялар көмегімен жүзеге асырылатын қашықтан оқытуды мынадай нысандар бойынша ұйымдастыруға болады: чат сабақтар мен чат технологияларды пайдалана отырып жүзеге асырылатын оқу сабақтары. Чат сабақтары синхронды түрде өткізіледі, яғни барлық қатысушылар бір уақытта чатқа қол жеткізе алады. Веб-сабақтар – қашықтан өткізілетін сабақтар, конференциялар, вебинарлар, іскерлік ойындар, практикумдар және телекоммуникация құралдары мен басқа да мүмкіндіктердің көмегімен өткізілетін оқу сабақтарының басқа да нысандары.

Қазіргі заман мұғалімі қоғамдық дамудың деңгейінен көрінетін, оның әлеуметтік парызына жауап беруді көздейтін, жаңалыққа сергек, өз ісіне гуманистік сезіммен қарайтын, педагогикалық күрделі құбылыстардың барысын идеялық адамгершілік тұрғыдан шеше алатын және ата-аналармен, ұжыммен педагогикалық ынтымақтастық орнатуға бейімділігі бар, шығармашылық еңбек ететін маман болуы керек. Жаңашыл ұстаздардың іс-тәжірибесіндегі бәріне ортақ табыс кілті болған жағдайлар: мұғалім-зерттеуші, озық тәжірибені үйренуші, өз еңбегінің нәтижесінде талдау жасаушы, тәжірибесін жинақтаушы болғандығында.

Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігінде білім беру жүйесін, білім берудің мақсатын, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды, іскерлікке қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікте ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам қарқынмен өзгеріп жатқан дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады. Осы тұрғыда заманауи білім беруде ақпараттық технологиялардың маңызы зор деп білемін. Ақпараттық-коммуникациялық технология оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтар мен интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқу бағдарламаларына негізделеді. Сонымен қатар, ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді деп білемін. Ақпаратты-коммуникациялық технологиялар арқылы оқушы керекті мәліметті өздігінен іздеп табуға талпынады, яғни іздемпаздыққа ұмтылады. Ал, интерактивті тақта арқылы қызықты және динамикалық түрде мультимедиялық

құралдар көмегімен оқушылардың оқуға деген қызығушылықтарын оята аламыз. Яғни, менің ұсынып отырған идеям – компьютерлік техниканы, электрондық оқулықтарды оқу үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру. Электрондық оқулықтар арқылы жылдам байланысқа шығып, керекті анықтамалық-ақпаратты жылдам табуға қол жеткізе аламыз. Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы және оларда өзін-өзі тексеру жүйесі бар. Электрондық оқулықтың артықшылығы осында. Айта кетерлігі, электрондық оқулықтарды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға жағдай жасайды. Әр сабақта интернет, электронды оқулық, ғаламдық ақпарат жүйесі пайдаланылса, пәндік әдістеме оқушыларға сол пәнді: терең игеруге, алған білімді практика жүзінде оңтайлы қолдануына үлкен себін тигізеді. Сонымен қатар мұғалімдердің сабақтары компьютерлік технологияны қолдану арқылы жеңілдейді, себебі, сабақты өткізу ақпараттандыру арқылы жүргізіледі.

Жалпы ақпараттық технологияны қолдану мұғалімге не береді?

1. Білімін қысқа уақытта бағалайды;
2. Білім сапасын арттыра алады;
3. Білімді кез-келген уақытта қорытындылайды.

Ал ақпараттық технологияларды қолдану оқушыларға не береді?

1. Оқу материалдарын жиі қайталау шығармашылық шеберлігінің артуына жағдай туғызады;
2. Оқуға деген қызығушылығын арттырады;
3. Өз білімдеріне сенушілік қалыптасып, эмоционалдық сезімдеріне әсер етеді;
4. Өздігінен ізденіп, игерген материалдарды ұзақ есте сақтауларынан білімдерін тереңдетеді.
5. Іздену, зерттеу жұмыстарымен айналысуға үйретеді;

«Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде», – дейді елбасы Н.Ә. Назарбаев. Ал қазақ тілін өзге ұлт өкілдеріне терең меңгертіп, олардың тілді үйренуге деген құлшыныстарын оятып, мемлекеттік тілімізде еркін сөйлеу дағдыларын қалыптастыру – қазіргі кезде қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдеріне жүктелген жауапты міндеттердің бірі. Ендеше, тілді үйретуде де осы сандық технология ресурстарының атқарар рөлі өте зор. Күнделікті өз тәжірибеме сүйенер болсам, сандық технология ресурстарын қазақ тілі сабақтарында сабақтың қай-қай бөлімінде болмасын қолдану өте ыңғайлы. Мәселен, оқушыларға мәтінмен жұмыс жасатуда кейбір өздері білмеген сөздердің аудармасын қарауда көбінесе ұялы телефонды пайдалануды, сабақтың мағынаны тану, қызығушылықты ояту, қорытынды бөлімдерінде компьютерлер мен ноутбуктер, ғаламторлар, сондай-ақ Bilimland, I мектеп, Balapan ТҮ, Torhai ТҮ секілді түрлі сайттар мен бағдарламаларды басшылыққа аламын. Аталмыш технологияларды пайдалану барысында, ең біріншіден, оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтары артса, екіншіден өзге ұлт өкілдерінің қазақ тілін мейлінше тез меңгерулеріне мол септігін тигізгендей.

«Егер жаңа технология оқуды жақсарту жағына өзгертуге қабілетті болуға тиіс болса, онда жоспарлау үдерісі пәннің ерекше білімдерін оқушылар қалай

түсінетінін біле отырып, осы білімдердің ықпалдасуын қамтуы керек». Сол себепті, бүгінгі күні білім берудің тиімділігін арттыру үшін оқу үрдісін адамды қоршаған ортадағы болып жатқан өзгерістерді есепке ала отырып, ұйымдастыру қажет екендігі баршамызға мәлім. Әлемдегі орын алған өзгерістер ақпараттық-коммуникативтік технологиялар саласын қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағына қолдану арқылы келесідей нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- оқушыларға еркін ойлауға мүмкіндік береді;
- сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі;
- оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік береді;
- жеке тұлғаның сипатын дамытуға, шығармашылығын шырдауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастыруға көмектеседі;
- тіл, сөздік қор байлығын дамытады;
- өз ойын жеткізуге жан-жақты үйретеді;
- өз бетімен білім алатын, ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген, білімді жеке тұлғаны қалыптастырады;

Олай болса, көшбасшымыз Н.Ә. Назарбаевтың “Біздің міндетіміз бәсекелестікке лайықты ұрпақ тәрбиелеу” деген сөзін басшылыққа ала отырып, бүгінгі күні тәуелсіз еліміздің көк байрағын көгімізде желбіретержана замандағы жаңа тұлғаны тәрбиелеу педагог қызметкерлердің, яғни біздің зор міндетіміз деп білеміз.

Әдебиеттер

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі сайты: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/activities/3317?lang=kk>
2. Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы.
3. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz)
4. АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz) Білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық кадрлары біліктілігін арттыратын республикалық институт (www.rpkso.kz)

ДАРЫНДЫ ЖӘНЕ ТАЛАНТТЫ БАЛАЛАРДЫ АНЫҚТАУ ЖОЛДАРЫ

Г.А. Сагнаева

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
Gulzirasagnaeva@mail.ru*

Статья посвящена изучению одаренных и талантливых детей. Речь шла о вопросах обучения, развития одаренных и талантливых детей. Было отмечено, что одаренность и талант распространяются не в каждом ребенке, у одного ребенка рождаются талантливыми и одаренными, а у другого эта черта проявляется в жизненном опыте.

The article is devoted to the study of gifted and talented children. It was about the issues of education, development of gifted and talented children. It was noted that giftedness and talent do not spread in every child, one child is born talented and gifted, and in another this trait is manifested in life experience.

«Бізге керегі шын дарындар. Нарық қол-аяғымызды қалай қыспасын, мемлекет өзінің талантты ұлдары мен қыздарын, нағыз әдебиет пен өнерін жасайтын тарланбоз жүйріктерін қолдауға, қорғауға міндетті» дейді Н.Ә. Назарбаев [1, 5].

Қазіргі заман бұл бәсекелестік заманы болғандықтан, қайда болсын тек жоғарғы қабілетті, өзіндік жеке ойы, көзқарасы қалыптасқан, бәсекеге қабілетті, ақпараттық технологияларға жақын тұлғаларды қажет етеді. Қазіргі таңда білім беру жүйесі осы заман талабына сай талпынысы мол, ізденімпаз, өз бетінше білім алып, оны іс-тәжірибеде қолдана білетін оқушыларды тәрбиелеу мақсатымен оқытуда. Әр баланың белгілі бір нарсеге деген талпынысы жастайынан айқын көрінеді. Баланың дарындылығы мен талантын дамыту жұмыстарына неғұрлым ертерек көңіл бөлінсе, соғұрлым онымен жұмыс жасау, сол қасиеттерін ашуға толық мүмкіндік пайда болады. Дарынды және талантты балаларды оқыту, дамыту әр кезеңде де өзекті мәселелердің бірі болған. Дарын мен талант әр баланың бойына бірдей тарамайды, бір баланың бойына таланты мен дарыны туа бітсе, ал енді бірінде бұл қасиет өмірлік тәжірибеде байқалады. Бұл екі қасиетті ғалымдардың бірі бір деп жатса, бірі бұл екі түрлі бір-бірінен айырмашылығы бар қасиеттер деп жатады. Сонымен, бұл екеуінің қандай қасиет екенін ажыратып көрейік.

«Дарын» немесе «дарындылық» бұл оқушыда мұғалім беретін білім мен тәрбиені қабылдау жолында ғана емес, сонымен қатар оқушының талпынысы, білімге деген құштарлығы, жемісті еңбектенуінің нәтижесінде жетістікке жетуінен байқалады [2, 47]. Дарындылыққа педагогикалық энциклопедияда төмендегідей анықтама берілген: «Дарындылық-белгілі бір әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғары деңгейі» [3, 34].

Дарынды баланы қалай тануға болады? Белгілі зерттеуші Н.С. Лейтес қабілетті балалардың 3 категориясын анықтап берген болатын.

Бірінші категория – ой-өріс қабілеті ерте жастан байқалған балалар.

Екінші категория – жеке бір іс-әрекет түрімен белгілі бір мектептегі ғылым түріне қабілеттілігімен көзге түскен оқушылар.

Үшінші категория – дарындылық күш-қажырымен ерекшеленетін оқушылар [4, 27].

Ең басты міндет бұл мұғалімнің осындай талабы зор ізденімпаз оқушыны көптің арасынан байқап оны әрі қарай жетілдіруде қажырлы, тынымсыз жұмыс жасау. Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде жаңа технологиялармен оқыту енгізілген, соған орай дарынды оқушымен де жұмыс жасау үшін сол технологияларды және әдістерді пайдаланған тиімді. Мәселен зерттеу, дамыту, жеке жұмыстар, сын тұрғысынан ойлау әдістерін қолдану арқылы оқушының ой-өрісін, қиялын ұштауға, қабілетін ашуға, тілін, сөздік қорын байытуға болады. Әрине, мұғалім бұл үшін өз алдына жоспар құрып, әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, шығармашылықпын айналысуына оқушы бойында сенімділігін арттырып, оны жетілдіру мақсатында міндетті түрде мектеппен, ата-анасымен қарым-қатынаста болуы қажет. Сонымен, біз дарынды баланың өз құрдастарынан ерекше қасиетімен, ой өрісінің жоғарғы деңгейде болуымен ерекшеленетін және де талабы мен еңбекқорлығының нәтижесінде үлкен жетістіктерге жеткен оқушы деген қорытындыға келдік.

Негізінде, ұстаз өз шәкіртінің дарынды немесе талант екенін анықтау үшін, осы ұғымдардың мазмұндық жағынан қарастыра білуі керек. Мәселен, оқушы бір пәннен ғана емес, бірнеше дерлік мектеп пәндерінен тыс та өзін өте жоғары нәтижеде көрсетуі мүмкін. Оған біз оның өнер, спорт, музыка, т.б. көптеген салалардан ерекше талант иесі екенін байқатуы ықтимал. Сондай-ақ тек бір салада ғана дарындылық қасиетін танытса, басқа салаларда қиындыққа тап болып, тығырықтан шықпай қалуы ғажап емес. Бірде қабілеті артып жатса, бірде ол қабілеттерін танытпай қалуы да әбден мүмкін. Оқушының дарындылығы мен талантын анықтап, оның бұл қасиеттері туа біткен немесе жүре пайда болғандығы жайлы мәселелер әлі күнге дейін ғалымдар үшін көкейсті мәселелердің бірі. Дарындылық пен талантты саралайтын болсақ, дарындылық бұл қабілет немесе зияткерлікке, ал талант болса, музыка, өнер, спорт, қолөнер, тағы да осылар сияқты салалармен тығыз байланыста болады деген ойға келдік. Жоғарыда біз «дарын» не «дарындылық» сөзінің мағынасын ашып, оның қандай қабілет екендігін мүмкіндігімізше анықтап көрдік.

Ал енді, «талант» сөзінің мағынасына тоқталып, бұл қандай қабілет екенін айқындап көрейік. Талант – арнайы қабілеттерінің дамуының ең жоғарғы деңгейі [5, 29]. Ғалымдардың зерттеулеріне көз салсақ, олар көбінесе талантты тума қасиетке жатқызады. Алайда, кейбір ғалымдар онымен келіспей, керісінше мынадай тұжырымға келген: адам бойында туа біткен қандай да бір іске қабілеті болуы мүмкін, және де ол оны қолданатын болса, оның дарындылығын байқай аламыз, ал егер сол қасиеттерін ары қарай жетілдіріп, дамыта алса, онда ол қабілеттері талантқа айналады. Өкінішке орай, бұл қасиеттерді ары қарай дамытпаған жағдайда ол тек қана қабілет негізі болып қала береді. Талант иесі негізінен бұрын ешкім қол жеткізе алмаған немесе тіпті ойлап таппаған дүниені ойлап таба алады.

Белгілі ғалым Гетенің айтуы бойынша: «Адам бойында 1 пайыз талант, 99 пайыз маңдай терін төгіп, еңбектенсең» болады. Шынында да, талант иесі болсаң да, дарын болсаң да тыңбай еңбектенсең ғана өзінді биік шыңдардан көре аласың. Адам әрдайым өз ісіне сын тұрғысынан қарайтын болса, одан бір нәтиже шығара алса сонда өз қабілеттерін айқын аңғара алады. Қабілеттер адам бойында екі түрлі деңгейде қалыптасады. Бұларға біз репродуктивтік және шығармашылық деңгейлерді жатқызамыз. Бастапқы, яғни репродуктивті деңгей адам күнделікті жасайтын іс-әрекеттерді жатқыза аламыз: оқи алу, жазу, әртүрлі тапсырмаларды орындау, есеп шығару, ал шығармашылық деңгейге осы іс-әрекеттерді орындау барысында ерекше бір қабілеттіліктің дамуы деп білеміз. Әрине, алғашқы деңгейде кез келген адам баласы өз бойында қабілеттіліктің дамуы үшін оқу оқиды, білім алу сынды іс-әрекеттерді жүзеге асыруда соған икемділігін көрсетуге тырысады. Ал екінші деңгейде оның жаңа бір дүниелерді, заттарды ойлап тауып, туғызу арқылы қалыптасады. Қабілеттің қай түрі болмасын еңбекпен ғана іске асады. Ешбір жан маңдайын терін төкпей, оның бойындағы қабілеттің дамуы мүмкін емес екені рас. Қабілет ерік, жігер, ойлау, қажырлы мінез бен күш-қайраттың, ұшқыр қиял сынды адамның ішкі жан қуаттарының түрлі жақтарымен байланысты болып келеді. Қабілетті адам шығармашылықпен айналыспай, өз ерекше қасиеттері мен бір нәрсеге бейімділігін, қанша жерден талантты болса да оны жоғалтып алуы мүмкін.

Себебі, бұл өмір тәжірибесінде дәлелденген ақиқат саналады. Адам баласы туғаннан баста, бір өнерге, бір салаға не қызметке икемді болып дүниеге келеді. Яғни, адамда бір нәрсеге талап, ыңғай, талпыныс, қабілет болады. Бірі бала оқытса, бірі адамның денсаулығының жақсы болуы үшін қызмет етеді, ал тағы бірі бір нәрсені басқара алады, сөзге шешен бола алады, бірі тігінші бола алады, жазушы не әскери қызметкер болады, сонымен әркімнің әр нәрсеге деген қабілеті болады. Кез келген адам өз ыңғайы келетін нәрсемен айналысса, соған қарай қызмет жасаса, ол өз еңбегімен қоғамға, мемлекетке пайдасын тигізеді. Менің ойымша, тіптен қабілетсіз адам болмайды. Тек кебйіреулері өздері жалқаулық таңытып, қабілетін көрсете алмай жатады. Бірақ, адам өз қабілетін толыққанды көрсете алмаған жағдайда оны мүлдем жарамсыз деп айтқан дұрыс емес. Біз мұғалім ретінде өз тәжірибемізде мерекелік іс-шаралар кезінде оқушыларды барынша қатыстыруымыз керек. Сонымен қатар, бұл жерде өте ұяң, ұялшақ, көп сөйлемейтін оқушыларды алға тарту керек. Себебі, кез келген баланың әсіресе мектеп оқушыларының бойында бір нәрсеге деген қабілеті болады. Мәселен, ән айту, билеу, сурет салу, спорт түрлеріне жақын болуы, т.б. Сондай-ақ оқушыға бір жұмыс арту, оның өзіне деген сенімділігін, құлшынысын оятады.

Сонымен, дарынды және талантты балаларды тәрбиелеу мен оларға білім беру үшін педагогикалық әрі психологиялық жағдайларды дұрыстап, зияткерлік оқу орындардың көп болуын қажет етеді. Ондай қабілеттері бар оқушыларды бақылап зерттеу аса тиянақтылықты қажет етеді және асығыстық жасауға болмайтынын ескертемін. Дарынды, талантты жасөспірімдер біздің еліміздің алға қадам басып, гүлденуіне зор үлес қосады деген ойдамыз.

Әдебиеттер

1. ҚР Білім туралы заңы. – Астана, 2007.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық \ Үшінші (негізгі) деңгей. – 2012 ж.
3. Дарынды балалармен жұмыс // Қазақстан мектебі. – 2008. – №6 – 34 б.
4. Үздік білім берудің жолдары // Мектеп директоры. – 2010. – №1 – 27 б.
5. Дарынды оқушымен жұмыс // Мектеп директорының орынбасары. – 2010. – №1 –

29 б.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАТЫСЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Ж.К. Сағынтаева, Б.П. Сәбит

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
zhuldyz.sagyntaeva@mail.ru, balnur199918@mail.ru*

В воспитании конкурентоспособной, всесторонне развитой личности в образовательном процессе важное место занимает понятие «компетентность». В статье раскрывается сущность понятия «компетенция» в образовании, а также определяется роль «коммуникативной компетенции» в освоении предмета «казахский язык» в развитии познавательных, языковых, коммуникативных, мыслительных способностей обучающегося. Это подтверждается мнением ученых. Дается подробное определение «деепричастной компетенции» и предлагается направление задач, которое должно быть составлено.

In the upbringing of a competitive, comprehensively developed personality in the educational process, the concept of «competence» occupies an important place. The article reveals the essence of the concept of «competence» in education, and also determines the role of «communicative competence» in mastering the subject «Kazakh language» in the development of cognitive, linguistic, communicative, and thinking abilities of a student. This is confirmed by the opinion of scientists. A detailed definition of «participial competence» is given and the direction of tasks to be drawn up is proposed.

Жаһандық білім беру саласы білімді жаттанды түрде емес, күнделікті өз өмірінде проблемаларды шешу барысында қолдана алатындай бәсекеге қабілетті дербес тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Бұл тұрғыда еліміздің білімдендіру үрдісінде қазақ тілі пәнінің алатын орны ерекше деуімізге болады. Пәнді меңгере отыра білім алушы сөйлемді оқып түсіну, мәтіннің мазмұнына дендеу, ол арқылы өзіндік көзқарас қалыптастыру, сыни көзбен қарау, пікір білдіру, оны ауызша, жазбаша түрде сауатты әрі көркем тілмен жеткізу, шешен сөйлеу дағдыларын қалыптастырады. Кез келген ортада ойын білдіре алады. Халқымыздың ата дәстүрі, салт-санасы, тарихы мен болмысын таниды. Мұның бәрі мектеп жасында қалыптасуы тиіс.

Жалпы мақала тақырыбы болып алынып отырған «құзырет» мәселесі оқыту үрдісіндегі көптеген зерттеуші ғалымдардың пікірін қорытындылай келсек, «құзыр» – қайсібір тапсырманы орындауға деген қабілеттілік, «құзырет» дегеніміз қандай да бір адамның өкілет шеңбері, яғни сол айналадағы түсінік-танымы, сол туралы білімі дегенге келіп саяды. Сол «құзыреттен» «құзыреттілік» туындайды. Бүгінгі күні «құзыреттілік» ұғымы оқыту үдерісінде білімді қолданудың негізгі нәтижесі ретінде қарастырылуда.

«Құзыреттілік» терминін ХХ ғасырдың ортасында американдық ғалым Ноам Хомский енгізген болатын, бастапқыда ол «ана тілінде нақты тілдік қызметті орындау үшін қажет қабілеттіктер» – деген түсінік берді [1, 415].

Ғалым Ниязбекова Күланда Сарсенқұлқызы «Шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағытталған білім беру негіздерінің бірі» еңбегінде «Оқыту үрдісінде «құзыреттілік» ұғымы оқушылардың білімі мен тәжірибесін, дағдылары мен біліктерін белгілі бір мәселені шешуде қолдануы болып табылады» дейді. Мырзабаев Аманай Байтурымович «Шығармашылықты дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері» еңбегінде «Құзыреттілік түсінігі көп аспектілі жан-жақты ұғымды білдіреді» дегенді айтады. Ю.Н. Кулюткин бойынша: «құзыреттілік – тұлға мінездемесі» [2, 11–12]. Ғалым К. Құдайбергенованың құзыреттілік ұғымын зерттеуге бағытталған көптеген салмақты еңбектері бар. Соның бірінде: «Құзыреттілік» ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде енгізіліп отырған ұғым. Құзыреттілік белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді [3, 31]. Н. Кузьмина, А. Маркова, К. Махмуриян бойынша: Құзыреттілік – білім, білік ұғымдары арқылы анықталатын тұлғаның жеке қасиеті. Р. Уайт, Х. Хершген бойынша: құзыреттілік – тұлғаның ерекше қабілеті. Ғалым С.М. Вешнякованың «Кәсіптік білім беру» сөздігінде: «Құзыреттілік (латын сөзі) *competenens* – қабілетті, қатысты деген мағынада.

Белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері» деген анықтама берілген болса, А.В. Баранниковтің айтуынша: «Құзыреттілік дегеніміз – өз бетінше іске асырылатын қабілеттілік, ол оқушының алған білімдеріне, өмірдегі тәжірибелеріне, құндылықтарына негізделеді». Ал ғалым Дж. Равен «құзыреттілік» терминіне «жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым» деген анықтама береді [2, 12].

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – оқушылардың жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

Яғни қазақ тілі пәнін оқытқанда одан алынған білім нәтижесі білім алушылардың күнделікті икемі мен дағдысына, білігіне, күнделікті тәжірибедегі іскерлігіне айналуы керек. Таным-түсінігі тереңдеуі тиіс. Ол қай уақытта іске асады? Мысалға біз қазақ тілі пәні бойынша сабақ өткізуде неге көңіл аударамыз? Мәселен сын есім тақырыбын алайық. Сын есімнің сөйлемдегі қызметі деген тақырыпты өткенде, қандай мақсат қоямыз? Сын есімнен алған білімдерін еске түсіру, сөйлемдегі атқаратын қызметін анықтау, қандай сұраққа жауап береді деген сияқты тапсырмаларды орындатамыз. Қандай мағынада жұмсалып тұрғаны, ойды жеткізудегі қызметіне көңіл бөлгізу жұмыстары орындалмай қалады. Мысалға: *Қалың* елім, қазағым, *қайран* жұртым, ұстарасыз аузыңа түсті-ау мұртың (А. Құнанбаев). Осындағы сын есімдерді тауып, қандай сөйлем мүшесі болып тұрғанын анықтаймыз, бірақ ой жеткізуде қандайлық қызметі бар дегенге көңіл аудартпаймыз. Сондай жұмыстардың жүргізілуінен білім алушыда сөз саптау, көркем сөйлеу, ойын әдемі де толық жаткізу, мәнерлеп оқу деген қабілеттер қалыптаспайды. Ал егер «қалың», «қайран» сын есімдері ақынның қандай ойын жеткізу үшін жұмсалып тұр деген сұрақтар қойылып, анықталатын болса, оқушы сын есімнің функционалдық жағын көбірек меңгеретін еді. Ақынның ойын жеткізудегі қолданған сөз шеберлігіне тамсанар еді. Әрі сол кезеңді көз алдына елестетіп, ақынның жан айқайын, халқына деген шынайы жанашырлығын сезінеді. Ақындарға деген көзқарасы тереңдеп, беретін бағасы зор болады. Ұлы Абай бейнесін тереңнен тани түседі.

Қазір білім мазмұны түбегейлі өзгерді. Оған сәйкес мақсат, міндет, талап, оқыту үрдісі де өзгерді. Қазіргі оқытуда білім алушының өзі ойланып, шешім табуына, сыни көзқарастарын қалыптастыруға, өзіндік ой-пікір, тұжырым айта білуге икемдеп, қалыптастыру басты мәселе боп қарастырылуда. Міне, осы тұрғыдақұзырет ұғымы ерекше орын алады. Зерттеуші ғалымдардың пікірі бойынша, құзырет тек білімге ғана емес, біліктілікке жақынырақ екенін байқадық. Яғни құзыреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдардан тұрады. Бірақ осылардың жиынтығы емес, сонымен бірге ол білім алушының шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Құзыреттілік тәсіл білімдік парадигмадан біртіндеп мектеп бітірушінің қазіргі көпфакторлы әлеуметтік-саяси, нарықтық-экономикалық, коммуникациялық және ақпараттық қаныққан кеңістік жағдайында тіршілік ету әлеуетін, қабілетін көрсететін құзыреттер кешенін игертуге жағдай жасау дағдыларын қалыптастыруға қарай бет бұруды білдіреді.

Қазақ тілі пәнін меңгеруде меңгертілетін құзыреттіліктердің бірі – қатысымдық (коммуникативтік) құзыреттілік. Олсөйлеу әрекетінің барлық түрін (оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым), тілдің ауызша, жазбаша нормаларын, тілді қажетті жағдаятта жас ерекшелігіне қарай қолдана алу іскерлігі мен дағдысының болуын талап етеді. Яғни кез келген ортада тіл мәдениетін, әдебилігін сақтай отырып, байланысқа түсе білу; шығармашылық қабілетін таныту, көзқарасын білдіріп, пікірлесе алу шеберлігінің болуын қарастырады.

К. Құдайбергенова тұлға құзырлығын қалыптастыру жолдарын былай атап көрсетеді:

– білім беру жүйесіндегі жүйеге кіретін бала жүйеден шыққанда түлек болады;

– тұлғаның ұжымға енуі арқылы әлеуметтік-психологиялық сипаты көрінеді [3, 32].

Құзыреттілік тәсілді жүзеге асыру барысында ғалымдар төрт түрлі аспектіні көрсетеді:

– түйінді құзыреттер;

– жалпыланған пәндік біліктіліктер;

– қолданбалы пәндік біліктіліктер;

– өмірлік дағдылар [4, 265].

Аталған төрт аспектінің оқушыларды оқыту барысында атқаратын қызметі айрықша. Логикалық ойлау жүйесі жоғары дәрежеде дамыған, өзі қызығушылық танытып отырған мәселе бойынша сұрақ қойып, жауап алудан қымсынбайтын, алып отырған ақпарат көлеміне өзіндік зерттеу жүргізіп, саралай алатын оқушы қалыптастыруда құзыреттіліктің қатысымдық түрінің рөлі айрықша.

Әдебиеттер

1. Хомский Н. Синтаксические структуры // Новое в лингвистике. – М., 1962. – Вып. II. – С. 412-527.

2. Мырзабаев А.Б. Шығармашылықты дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері. Қарағанды: Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, 2004. – 30 б.

3. Құдайбергенова К. Құзырлық – тұлға дамуының сапалық критерий // «білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, 2008. – Б.30- 32.

4. Оразбаева К.О. Педагог мамандардың жаһандық құзыреттілігін қалыптастырудың кейбір мәселелері // «ЖОО-на кейінгі білім беру жағдайындағы ғылыми-педагогикалық әлеуетін дайындаудың өзекті мәселелері»: Абай атындағы ҚазҰПУ ғылыми-тәжірибелік конф. матер. – Алматы, 2012. – Б. 263-268.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА АЙТЫЛЫМ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ

А.А. Сарсенова

*Павлодар қаласының №21 жалпы орта білім беру мектебі,
Павлодар қ., Қазақстан
sarsenova-1983@mail.ru*

Улучшение и развитие разговорной речи учащихся, языковой культуры, качественного образования – одна из основных задач, стоящих сегодня перед школьными учителями и языковедами. Все упражнения на уроках казахского языка должны быть адаптированы к развитию языка учащихся. Урок языка был в основном направлен на обучение наших студентов нашему языку. Поэтому особое внимание я уделяю развитию разговорной речи учащихся за счет эффективного использования стратегий произношения, руководствуясь принципом, что «на уроках казахского языка и литературы необходимо обучать навыкам соблюдения норм нашего литературного языка».

Improving and developing students' spoken language, language culture, quality education is one of the main tasks facing school teachers and language specialists today. All exercises in the Kazakh language lessons should be adapted to the development of students' language. The language lesson was mainly aimed at teaching our students our language. Therefore, I pay special attention to the development of the student's spoken language through the effective use of pronunciation strategies, guided by the principle that «in the lessons of the Kazakh language and literature should be taught the skills of compliance with the norms of our literary language».

Айтылым стратегияларын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тиімді қолдану арқылы өзге ұлт оқушыларының қазақ тіліндегі сөздік қорларын дамытып, өз ойларын қазақ тілінде еркін жеткізе білуге үйрету.

Тіл-ойдың құралы. Адамның ойлауы тек тіл арқылы ғана баяндалады. Біздің тіліміз ойлаумен тығыз байланысты. Баланың тілін дамытумен қатар біз оның ойын да дамытамыз.

Қазақ тілі мұғалімнің негізгі міндеті – оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, сөздік қорын молайту, тілін дамыту. Оқу орыс тілінде жүретін мектептерде оқушылар қазақ тілін оқу барысында мұғалімнің қойған сұрақтарына түсініп, оған жауап қайтаруға, үйренген сөздерін бұзбай айтуға, әсіресе, құрамында қазақ тіліне тән дыбыстары бар сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс қолданып, сөйлемді дұрыс құруға үйретіледі. Сондықтан да мұғалім қазақ тілі сабақтарында тіл дамытуға, байланыстырып сөйлеуге, яғни айтылым дағдыларын дамытуға айрықша назар аударуы тиіс.

Айтылым – адамдар арасындағы тілдік қатынасты жүзеге асыратын сөйлесім әрекетінің бір түрі. Ол – тілдік қарым-қатынас барысында адамның өз ойын жарыққа шығару үдерісі, өз сөзін екінші біреуге ұғынықты етіп жеткізу. Айтылым – ауызша вербалдық қарым-қатынас (тыңдалыммен бірге) арқылы жүзеге асатын сөйлеу әрекетінің өнімді түрі. Айтылым мазмұны – ауызша түрде ойды жеткізу.

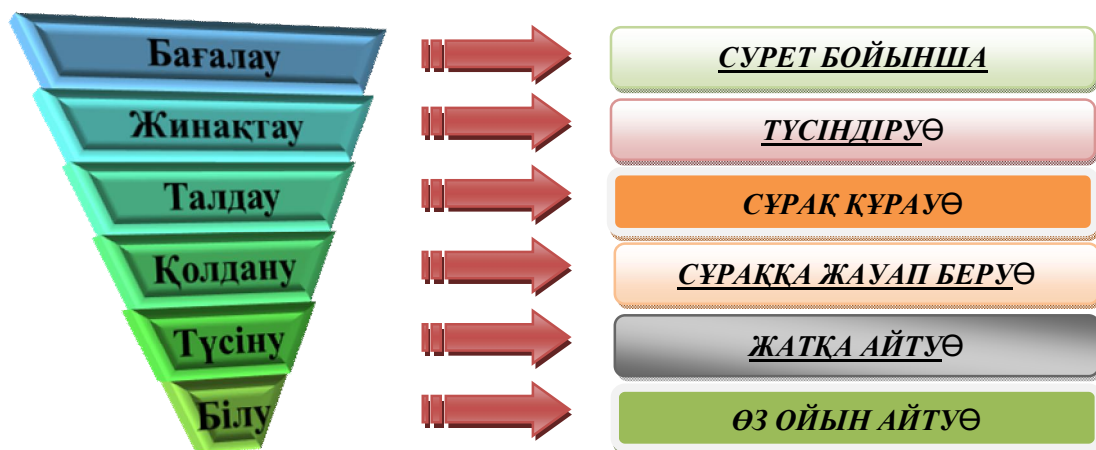
Оқушыны қазақ тілінде ойын ауызша жеткізе білуге үйрету деген – ең алдымен өмірде оны екінші адаммен түсінсе білуге үйрету, ойын ауызша

жеткізіп қана қоймай, оған жауап ала білуге, өзара ұғынысуға, тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйрету деген сөз.

Айтылымның стратегиялары мынадай:

1. Жатқа айту.
2. Сұраққа жауап беру.
3. Сұрақ құрау.
4. Сурет бойынша әңгімелеу.
5. Түсіндіру.
6. Өз ойын айту.

Бұл стратегияларды Блум таксаномиясына салатын болсақ:

Сабақта айтылым стратегияларын Блум таксаномиясы арқылы жүзеге асыру оқушылардың тілін дамытуда жүйелі нәтиже береді. Себебі сабақта оқушылар мақсаттар жүйесінің қай деңгейін орындап отырғандарын біледі және орындауға тырысады.

Сонымен қатар айтылым дағдысын дамытуда сұрақ қою, оқушылардың өздеріне сұрақ құрату ең тиімді тәсілдер. Сондықтан да сабақта ұйымдастырушы ретінде жұмыс атқарып, оқушыларға өзіндік білім алуға мүмкіндік беруге тырысу қажет.

Соның бірі сабақта жоғары дәрежелі сұрақтар қою арқылы оқушылар ақпаратты қолдануға, қайта құруға, бағалауға, талдауға үйренеді. Бұл оқушының айтылым дағдысын жетілдіреді.

Оқушының білім алуын қолдау үшін сұрақ қоюдың түрлі тәсілдері бар. Олар: түрткі болу, сынақтан өткізу және басқаға бағыттау.

Түрткі болуға арналған сұрақтар бірінші жауап алу үшін және оқушының жауабын түзетуге көмектесу үшін қажет. Бұл тәсіл оқушының өткен тақырыпты қайталауына, есіне түсіруіне түрткі болады.

Сынақтан өткізуге арналған сұрақтар оқушыларға қойылған сұраққа толық жауап беруге, өз ойларын дәлелдеуге итермелейді. Бұл тәсілде «Мысал келтіре аласыз ба?» деген сұрақ жалғасын табады.

Басқаға бағыттау тәсілінде бастапқы қойылған сұрақ «Көмектесе алатындар бар ма?», «Кім көмектеседі?» деген сұрақтар арқылы басқа оқушыларға қайта бағытталып қойылады [4; 42].

Сабақ барысында сұрақ қою кезінде «Сұрақты қағып ал», «Шаңырақ», «Өрмекшінің өрмегі», «Кезбе тілші», «Қолыңды төмен ұста», «Бес қадам», «Ыстық орындық» әдістерін қолданған тиімді.

Әр сабақта сұрақ қою, сұраққа жауап беру тапсырмаларын қолдану арқылы, қате жауаптың өзі дұрыс екенін түсіндіру арқылы оқушылар сұрақ қоюға, жауап беруге де үйренеді.

Ал сұраққа жауап бере білген оқушы сұрақ құра білуді үйренеді. Сұрақ құра білген оқушы басқаға түсіндіре алады, сурет бойынша әңгімелей алады, ең соңында өз ойын жеткізе білуге үйренеді.

Сонымен қатар күнделікті сабақта, жаттығуларды ұйымдастыруда оқығанды және тыңдағанды тексеру үшін **диалогтік әдісті** қолданған дұрыс деп санаймын. Себебі диалогты күнделікті қолдану арқылы оқушының сөйлеу тілі дамиды.

Диалогтік әдісті қолдана отырып, оқушылардың сұрақтарды, өтінішті, таңдануды, бұйырды қолданып, бір-бірімен әңгімелесе білуге, мәліметтерді нақтылауды сұрауға, келіспеушілік, толықтыру, тілдік материал көлемінде өзара пікір алыса білуге дағдыландырамыз. Әр түрлі диалогтар құруға машықтанады.

Диалогпен жұмыс істеген кездегі қолданылған лексикалық материалдар оқушылардың сөйлеу тілінің белсенді қорына айналады. Жатталған диалогтар оқушылардың жаңа диалогтар құруының негізі бола алады.

Сонымен қатар айтылым дағдысын дамытуда «Қос шеңбер», «Броундық қозғалыс», «Позиция таңдау», «Карточкадағы терминдер», «Бұрыш» әдістерін қолданған тиімді.

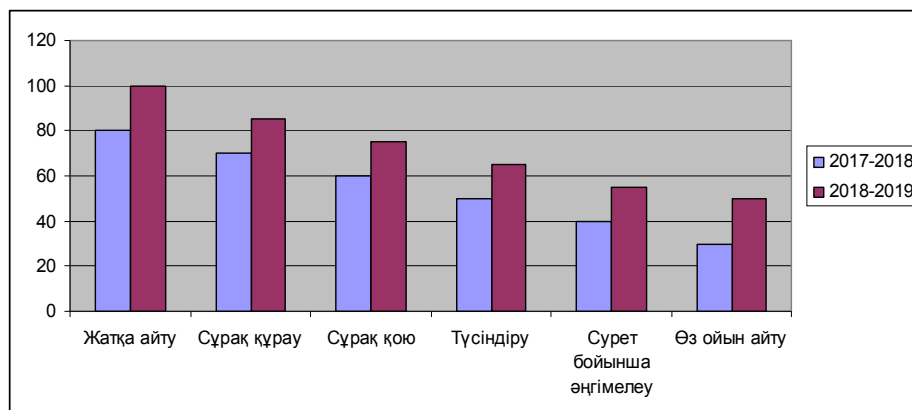
Қос шеңбер – оқушылар екі шеңбер құрап отыруы керек: ішкі және сыртқы. Мұнда ішкі шеңбер тұрақты болады, ал сыртқы шеңбер ауысып отырады. Шеңбердегі оқушылар саны бірдей болулары қажет. Сыртқы шеңбердегі оқушылар қолдарында сұрақтары жазылған парқшалар болады, олар орын ауыстыру кезінде бұл мәселелер бойынша бірнеше жолдасымен әңгімелесіп, жауап алумен айналысады. Жұмыс соңында оқушылар талқылаудың қорытындысын сыныпқа жарылайды.

Броундық қозғалыс – оқушылар сыныпты шарлап, талқыланатын мәселе бойынша ақпарат жинап, басқалармен пікірлеседі. Бұл тәсілді қолданғанда оқушыларға партаға отыруға болмайтыны ескеріледі.

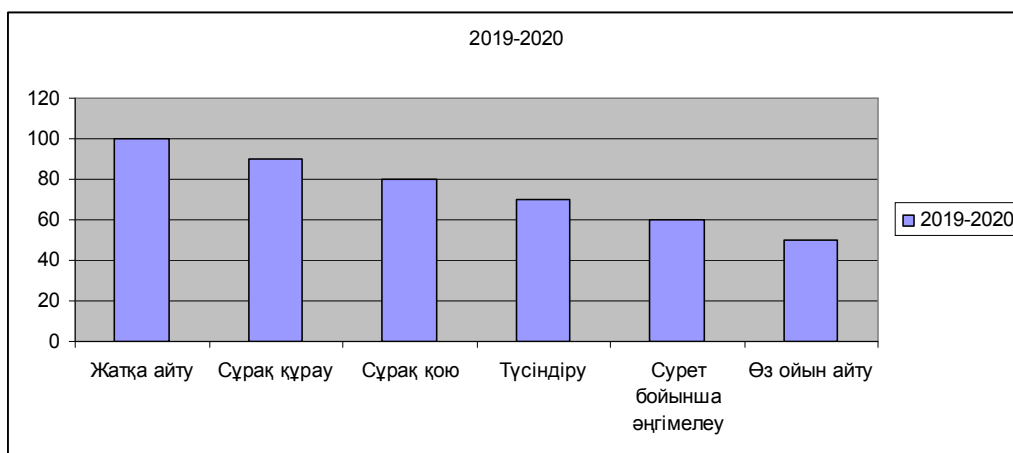
Позиция таңдау немесе Бұрыш – қандай бір тұжырым оқылады, оқушылар «Иә», «Жоқ», «Мүмкін» деп жазылған плакаттардың жанына келіп тұрады. Жиналған оқушылар ақылдасып, неге осы позицияны таңдағаны туралы айтады.

Карточкадағы терминдер – оқушыларға карточка таратылып беріледі. Әр қағаз қиындысында тақырып бойынша бір термин не сөз жазылады. Оқушы сыныпты аралап жүріп, осы сөзді 5 оқушыға түсіндіріп беруі керек.

Міне, осындай әдістерді әр сабақта тиімді қолданудың арқасында оқушылардың ауызекі сөйлеуі дамыды.

5–6 сыныбында қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында айтылым стратегияларының қолданылу нәтижесі

5 «В» орыс сыныбындағы қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында айтылым стратегияларының қолдану нәтижесі

Қорытындылай келе, сабақтарымда айтылым стратегияларын тиімді қолданудың мынадай тиімді жақтары бар екеніне көз жеткіздім:

1. Оқушының оқуға деген ынтасы артады;
2. Әр оқушы жұмыс істеуге дағдыланады.
3. Өзгелерді оқыту арқылы оқушылар тілдерін жетілдіреді;
4. Ең бастысы оқушы қазақ тілінде өз ойын жеткізе білуге үйренеді.

Сонымен айтылым – тілді үйрену жолындағы маңызды баспалдақ. Ол адамзаттың қоғамдағы әлеуметтік орнын, қызметін көрсететін күрделі әрекет. Өйткені сөйлесім адамға тән әр түрлі үрдістердің басын біріктіріп, оның адамдық қасиетін білдіретін басты өлшемдердің біріне айналады. Қазақ тілінде сөйлеуге үйрету арқылы оқытушы үйренушіге ойын қазақша жеткізе білумен қатар, пікір айтуға, көзқарасын білдіруге де тәрбиелейді.

Әдебиеттер

1. <https://articlekz.com/kk/article/27911>
2. Әлметова Ә. Сөйлеу әрекет әрекеттері түрлеріне оқыту (әдістемелік құрал). – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.
3. Оразбаева Ф.Тілдік қатынас. – Алматы: «Сөздік – словарь» баспасы, 2005.
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «НЗМ» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.

**ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДА ҮЛГІЛЕП ОҚЫТУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ****Б.Ж. Сарыбаева***Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
Bayanjan73@mail.ru*

В статье рассматривается об определениях слова «технология» учеными. Развитие и процветание страны зависит от наиболее конкурентоспособных молодых людей с высоким научным потенциалом. В цивилизованных странах воспитание и образование будущих поколений рассматривается как важнейшая и решающая задача государства. Народ, сумевший создать максимально эффективную систему образования для максимального развития умов молодежи, будет иметь высокую репутацию.

The article describes the definitions of the word «technology» by scientists. The country's development and prosperity depends on the most competitive young people with high scientific potential. In civilized countries, the upbringing and education of future generations is seen as the most important and decisive task of the state. The people who managed to create the most effective education system for the maximum development of the minds of young people will have a high reputation.

Бүгінгі таңда заманымызға сай зерделі, ой-өрісі жоғары, жан-жақты дамыған ұрпақ қалыптастыру – мемлекетіміздің алға қойған аса маңызды міндеті болып отыр. Еліміздің дамуы мен өркендеуі, келешегі білімді, бәсекеге барынша қабілетті, ғылыми потенциалы жоғары жастарға тікелей байланысты. Білім беру саласының ел болашағы үшін, қосар үлесі мен ұлт алдындағы жауапкершілігі аса маңызды. Қазіргі таңда педагогикалық жаңаша үрдістерде білім мен тәрбие берудегі ізгілендіру, жариялылық, педагогикалық ынтымақтастық, ғылыми әдістемелік, тың ізденістерге сүйене отырып, жаңашылдыққа талпыну қажет. Әр сабақта оқытудың жаңа технологиясын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық, ғылымдық коммуникациялық желілерге шығу, жаңа платформаларды қолдану – қазіргі уақыттың басты талабы болып отырғаны анық.

Технология – гр. сөзі. Яғни, өнерпаздық, шеберлік, іскерлік деген ұғымды білдіреді. «Педагогикалық технология» дегенімізді, белгілі ғалым-педагог В.П. Беспалько өзінің «Слагаемое педагогической технологии» деген еңбегінде былай дейді: «Оқу – тәрбие үрдісінің алдын – ала жүйелі түрде жоспарлануы және оның тәжірибеде жүзеге асу жобасы». [3, 15]

Ал В.М. Монахов болса: «Педагогикалық технологиялар дегеніміз – оқыту үрдісін жобалау, ұйымдастыру мен жүргізудің ойластырылған моделі», – деп түсіндіреді. Сондай-ақ, ХХ ғасырдың басындағы ұлттық ойшылдарымыз

болса Ж. Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңаны табатын өнер», – деген екен. ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша, педагогикалық технология дегеніміз – бүкіл оқу үрдісі және бір-біріне өзара әсерін, білім берудің формасын оңтайландыру міндеттерін ескере отырып меңгеруді жүзеге асырудың жүйелі әдісі. М. Кларин «Педагогикалық технология – бұл педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдарының жүйелі жиынтығы мен жұмыс істеу реті» деп жазады. Педагогикалық жүйемен берілетін білім ғана жеке тұлғаның дамып, жетілуін жүзеге асырады. Дегенмен, кез-келген технология – инновациялық іс-әрекет-оқушылардың білім деңгейін шығармашылық деңгейге жеткізу жолы [4, 56].

Өзін-өзі дамыту әр оқытушының – рухани байлығы. Заман талабына сай әр адам жеке өзіндік білімін жетілдіріп отыруға міндетті. Себебі, қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, ол әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуда. Күн сайын тіпті, сағат сайын қоғам өзгеріп, жаңа технологиялар мен әдістер қолданысқа енуде. Осыған орай мемлекеттік білім беру саласы оқытушыларының алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі- инновациялық оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру, жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру. Білім беру саласында оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан – жақты маман болуы мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалды, кәсіптік адамгершілік, рухани азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу – тәрбие үлгісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Қазіргі таңда егеменді еліміздің болашағы дарынды, білімді, ізденімпаз жастарға байланысты. Сол себепті білім беру ұйымдарының алдында тұрған басты міндет – өзіндік айтар шығармашылық ойы пікірі бар, саналы, белсенді азамат тәрбиелеп шығару, компьютерлік сауаты мен ақпараттық мәдениеті қалыптасқан, бүгінгі кезеңде өзіне де, өзгеге де саналы ақыл көзімен қарай алатын бәсекеге қабілетті, бойында адамгершілік қасиеттер мен адамдық құндылықтар дарыған жеке тұлғаны дамыту мақсатын қойып отыр. Сонымен қатар озық технология әдістері әр білімалушының өз бетімен оқып үйренуіне сенімін ұялатып, оның жан-жақты дамуына ықпал ете алатын, өздігінен ізденіп шығармашылықпен жұмыс істеп, танымдық күзіреттілік қабілетінің жоғарлауына, сөздік қоры дамып, сөйлеу мәдениетінің өсуіне ықпал етеді.

Әдіскер-ғалым, халық ағарту ісінің шебер ұйымдастырушысы – Серғазы Қалиевтің пайымдауынша, оқытушының бойында 3 түрлі қасиет болуы керек. Біріншіден, саяси сауатты, жан-жақты эрудициялық мол білімінің болуы шарт, екіншіден, өз бойындағы білімді білі алушының жүрегіне ұялата алатындай әдіскерлік шеберлік қажет, үшінші, білім алушылардан әдеби білімді меңгеру дәрежесін сабақ үрдісі үстінде айқын анықтайтын, олардың психологиялық ой-сезімінің өсу, даму өресін бақылап сезе білетін, білім алушылардың бойында, психологиясында әсерленушілік сезім тебіренісін туғыза алатын шебер психолог болуы керек [1, 85].

Бүгінгі күні жеке адамды қалыптастырып дамыту, оған терең білім беру мақсатында көптеген білім беру технологиялары ұсынылуда. Атап айтсақ:

П.М. Эрдниевтің «Дидактикалық бірліктерді шоғырландыру». /УДЕ/ технологиясы, Д.Б. Эльконин мен В.В. Давыдовтың «Дамыта оқыту технологиясы», В.Ф. Шаталовтың «Оқу материалдарының белгі және сызба үлгілері негізінде қарқынды оқыту» технологиясы, К. Вазинаның «Модульді оқыту» технологиясы және басқа да көптеген ғалымдардың кеңінен танымал технологиялары бар. Қазақстанда Ж.А. Қараевтың, Ә. Жүнісбектің, М.М. Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде» т. б. ғалымдардың оқыту технологиялары белсенді түрде қолдануда. Қайсысының болмасын мақсатына үңілетін болсақ, білім алушының жеке тұлға болып қалыптасып дамуына жағымды жағдай жасау.

Оқытушылар қауымы бұл технологиялардың барлығын да білуіміз керек. Сонымен қатар өз сабағымызда қолайлысын сұрыптап алып тиімді қолдануымыз шарт. Қазіргі сабақтарда білім алушылардың өзіндік шығармашылығын арттыру мақсатында ең жиі басшылыққа алынатын әдіс

Мемлекеттік сыйлық иегері, ҚР еңбек сіңірген мұғалімі Қ. Бітібаеваның «Конструкторлық жобалау, яғни үлгілеп оқыту» технологиясы. Бұл технология бойынша жұмысты орындаған әрбір адам алгоритм бойынша жекелей талдаудағы білімін бір жүйеге түсіріп, теориялық ұғымын кеңейтіп, әр бағыт бойынша сызбаға түсіріп, модель арқылы білімін жинақтайды, шығарманы толық меңгеріп, өз ойын, автордың позициясын жан- жақты талдай біледі. Модель оқушы іс-әрекетін белгілі бір мақсатқа жүйелейді, бағыттайды, тәртіпке салады, ғылыми еңбектермен жұмыс жасауға баулиды. Үлгілеп оқыту технологиясы білім алушылардың әдебиет сабағынан өлеңдерді, әңгімелерді, проза, повесть, роман, поэмаларды оқығандарын жүйелі тексеру үшін өте қолайлы. Сонымен қатар технологияның тиімділігі білімді шыңдайды, жобалауға үйретеді, көзқарасын қалыптастырады, кез келген ақпаратты зерделей, зерттей оқуға машықтандырады, бүгінгі күнмен салыстырады, байланыстырады, негізгі керекті мәліметтердің барлығын да алады. Оқытушы оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылып, білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын білім алушы екендігі аңғарылады. Ең соңында, білім алушылардың оқуға деген ынтасы күшейіп, бүгінгі талапқа сай білімді өздігінен меңгереді, ойлау, көру, есте сақтау қабілеттері, көпшілік алдында шығып сөйлеу, шығармашылық қабілеттері дамиды. Бұл тапсырманы жеке, жұпта, топта, ұжым болып та орындай алады. Жаңа сабақты меңгеруде ең тиімді, қолайлы тәсілдердің бірі, білім алушыларды мәдениетті қарым-қатынасқа, ұйымдасып іс істеуге баулиды. Үлгілеп оқытудың талдау сызба-бағыттары шексіз, ол оқытушының сабақты ұйымдастыру шеберлігіне орай икемделіп қалауы бойынша жүргізіледі.

Мысалға: **С. Торайғыровтың «Қамар сұлу» романы** бойынша білім алушылардың шығарманы меңгергендіктерін төмендегі талдау жұмыстарын беру арқылы байқауға болады.

1. **Тақырып** – Әлеуметтік теңсіздік, әйел теңсіздігі.
2. **Шығарма мұраты** – Қазақ жастарының бас бостандығы, қыздарды қалың малға сату.
3. **Негізгі кейіпкерлер** – Қамар, Ахмет, Омар, Нұрым.
4. **Қосалқы кейіпкерлер** – Оспан, Қалтан, Қасен, Жәуке, Жұмабай, т.б.

5. Әдеби бағыт – реализм, сыншыл реализм, Жанры-проза, поэзия-проза.

6. Салт-дәстүр – Аттастыру, қызды қалың малға сату, үшкіру, кәде беру.

7. Монолог –

Ахметті сүйемін-ақ сүйгенім үшін осынша күйемін-ақ,
Ал енді шыдамадым...қараландым. (Қамар)
Ойдағым келді ме, жылы жауап берді ме,
Қамар мені сүйді ме,сүйгендіктен күйді ме. (Ахмет) т.б.

8. Мінез-құлқы –

Қамардың Ахметке деген махаббаты (ақпейілділік)
Қамарды Нұрымның әкететін кезі (Үрей)
Қамардың басын кесу (зұлымдық)

9. Портрет –

Сұлу, сыпайы, биязы, ақ көңіл, сөзге шешен (Қамар)
Ақын, көрікті, сөзге шешен (Ахмет)
Қатыгез, қатал, зұлым, өз қамын ойлайтын (Нұрым)
Әділ, ақылды, ақ көңіл, шындықты қолдайтын (Омар)

10. Мақал-мәтелдер –

Соқыр тауыққа бәрі де бидай. Теңі келсе тегін бер.
Арсызға алты күн мейрам. Ит үрді, керуен көшті. т.б.

11. Басқа тілден енген сөздер –

Школа, гимназия, доктор, чаходка (орыс),
...Күпу, сүре, ясин (араб), шаһыбаз (парсы) т. б.

12. Шығарма құрылысы –

Басталуы: Қамардың Ахметпен кездесуі.
Дамуы: Нұрымның әйелінің қайтыс болуы.
Нұрымның Қамарға кісі жіберуі.
Шиеленісуі: Қамардың ұзатылуы.
Шарықтау шегі: Қамардың науқастануы.
Шешімі: Қамардың Ахметпен кездесіп,
Екеуінің дүниеден өтуі.

Осындай әдістерді қолдану арқылы білім алушылардың ойлау, сөйлеу, өз пікірін жеткізу икем-дағдылары, білім сапасын да арттыра түседі [2, 105].

Ең бастысы – мақсат қою. Жерлесіміз Қаныш Имантайұлы Сатпаев атамыз «Ең басты нысана – мақсат, оны түсінген адам ғана жан-тәнімен жұмыс істейді» дегендей мақсат айқын, ашық болуы шарт. Жүйелі тапсырма мен айқын мақсатты түсінген адам нәтижелі жұмыс жасайды, олар суреткер жасаған көркем әлемге өзінің «кішкене әлемін» қосады, әдеби шығарма жүректен шығып, жүрекке жетеді. Өздігінен жасалған жұмыстар жанды, шынайы болып, адам бойындағы шығармашылық қиял мен дарын және қабілеттің бастауын ашпақ. Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында «Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұлпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай. Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге біржақты қарамауға тиіспіз. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына

айналдыра білу қажет. Осыған сәйкес әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағыты ретінде бәсекелік қабілет, прагматизм, ұлттық бірегейлікті сақтау, білімнің салтанат құруы сынды бағыттарды атап көрсеткен болатын.

Өркениетті елдер болашақ ұрпақ тәрбиесі мен біліміне мемлекеттің ең өзекті әрі шешуші ісі деп қарайды. Сондықтан бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі жас ұрпақтың меңгерген біліміне, алған тәжірибесіне, өмірлік мүдде бағдарына байланысты екеніне күмән жоқ. Бұл, ең алдымен, білім беру жүйесінің деңгейіне байланысты. Жастардың ақыл-ойын барынша дамыту үшін білім беру жүйесін неғұрлым тиімді құра білген ұлттың еңсесі биік, абыройы артық болмақ. Осы негізде тәуелсіз мемлекеттің еркін ойлау азаматын қалыптастырудағы әдебиет пәнінің маңызы зор екенін ескере отырып, оны оқыту мәселесіне үлкен жауапкершілікпен қарауымыз қажет. Сөзімді Н.Ә. Назарбаевтың мына сөзімен аяқтағанды жөн көрдім: «Отанымыздың бүгінгі мен болашағы сіздердің еңбектеріңізге тікелей байланысты, бірлесе, ұйымдаса жұмыс жасағанда ғана біз ортақ табыстарға жете аламыз. Еңбек пен білімді ұтымды ұйымдастырғанда ғана, келер ұрпақтың кемел тағдырын жасай аламыз. Еркін елдің ертеңі кемел білім мен кенен ғылымда екенін ұмытпайық!»

Әдебиеттер

1. Айтмамбетова Б.Р. «Жаңашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері». – Алматы. 2001, – 205 б.
2. Бітібаева Қ. Әдебиетті тереңдетіп оқыту. – Алматы. 1998. – 305 б.
3. Беспалько В.П. Слагаемое педагогической технологии. – М., 1982 ж.
4. Бітібаева Қ. Технология талаптары және әдебиет сабағы. – А., 2005. – 210 б.
5. Қазақстан мектебі журналы. – № 5, 8. – 2004-2005.

О. БӨКЕЕВ ПРОЗАСЫНДАҒЫ МИФТІК БЕЙНЕЛЕР

А. Теміртасов, Б.Ш. Құралқанова

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
Bota0975@mail.ru*

Статья посвящена исследованию мифических образов в прозе О. Букеева. Мифологическая проза занимает значительный сегмент в современной казахской литературе. Примером этому может служить творчество О. Букеева. Устное творчество казахов основывалось в основном на мифологических элементах тюркского мировоззрения, как последователей тенгрианства. Наиболее важным из этих мировоззренческих элементов является гармония с природой, понимание неба, земли, животного, растения и человека в целом. Об этом свидетельствуют рассматриваемого автором герои О. Букеева. В статье проведен анализ наиболее часто встречающихся персонажей, близких к мифическим образам в прозаических произведениях О. Букеева. В частности, были рассмотрены такие произведения, как «Кербұғы», «Қар қызы», «Атау-кере», «Қамшыгер», «Айпара-ана», приведены конкретные примеры. Также написано о своеобразии мифических образов в прозе рассматриваемого автора.

The article is devoted to the study of mythical images in the prose Of O. Bukееv. Mythological prose occupies a significant segment in modern Kazakh literature. An example of this is the work of O. Bukееv. Oral creativity of Kazakhs was based mainly on the mythological elements of the Turkic worldview, as followers of Tengrianism. The most important of these worldview ele-

ments is harmony with nature, understanding of the sky, earth, animal, plant and human in General. This is evidenced by the characters of the work of O. Bokeev considered by the author. In the article the analysis of most frequently occurring characters that are close to the mythical imagery in the prose works of O. Bukeeva. In particular, such works as «Kerbugy», «Kar kyzu», «Atau-Kere», «Kamshyger», «aipara-Ana» were considered, specific examples were given. It is also written about the originality of mythical images in the prose of the author in question.

«Миф әрқашан «логоспен» бірге қатар жүреді және ешқандай ағартушылық мифті жоя алмайды» [1], – деп жазады философ Х. Блюменберг. Барлық ұлттық мәдениетте мифтік компоненттер жеке және ұлттық сананың қалыптасуы мен дамуында маңызды рөл атқарады. Мифтер, бейнелер мен түп бейнелер адамның ұлттық табиғатын құрайтын абсолютті құндылықтарын, ұмытылған нормаларын жандандырып, еске түсіретін қабілетке ие. М. Элиаде жазғандай, «миф адамның мифтік қажеттілігіне қарай дамиды» [2].

Мифологиялық прозаның қазіргі қазақ әдебиетінде өзіндік рны бар. Бұған О. Бөкеевтің шығармашылығы мысал бола алады. Қазақтардың ауызша шығармашылығы, негізінен, түркі дүниетанымының мифологиялық элементтеріне негізделді. Бұл дүниетанымдық элементтердің ішіндегі ең маңыздысы – табиғатпен үйлесімділік, аспанды, жерді, жануарды, өсімдікті және адамды тұтастай түсіну. Жануарлар әлемі және табиғаттың антропоморфизациясы – ежелгі қазақтардың дүниетанымына тән белгі. Бұған дәлел – сақ қорғандарынан табылған және скиф-сібір «аң стилінде» жасалған алтын әшекейлердегі бұғы бейнесі.

Басты кейіпкерлердің түрлі хайуанаттар мен жан-жануарлар түрінде болуы да тегін емес. Түркі халықтарының барлығында дерлік «көк бөрі», «ақ марал» туралы аңыздар кездеседі. Ғалым Б. Майтанов «Қасқыр және әлем заңдылығы» атты мақаласында қасқыр бейнесінің жазба әдебиеттегі ерекшеліктеріне назар аударып, М. Әуезовтің «Көксерек» әңгімесіндегі қасқырдың әрекеттеріне жан-жақты тоқталады [3]. Қазақ әдебиетінің өзінің ұлттық бірегейлігі, өзінің эстетикалық ерекшелігін сипаттайтын сүйікті, тұрақты бейнелері бар. Қазақ әдебиетіндегі мифологизмді жануарлар бейнелері арқылы байқауға болады. Е.Л. Мадлевская атап өткендей, «мифологиядағы жануарлардың рөлі өте үлкен және адамзат дамуының алғашқы кезеңінде адамдар өздерін бірқатар тірі тіршілік иелерінен ажыратпаған және табиғатқа қарсы болмаған ерекше маңыздылығымен анықталады. Көптеген мәдени дәстүрлерде жануарларға ғибадат етіліп, қасиет ретінде әлеуметтік иерархиялық баспалдақтың басына қойылды. Көптеген халықтар жануарлар туралы – адамзат ұжымының ата-бабалары, сондай-ақ жануарлар адамның ерекше гипостазы ретінде мифологиялық идеяларды кеңінен таратты» [4]. О. Бөкеевтің «Бұғы адам» әңгімесінде бас кейіпкерінің адамнан еш айырмашылығы жоқ, тек оның ішкі әлемі бұғы бейнесімен байланысты. О. Бөкеевтің «Бұғы адам» шығармасында қазақ фольклоры мен мифологиясы үшін дәстүрлі бұғы бейнесі орталық кейіпкердің санасын және оның мінез-құлқын бейнелеу үшін өнімді түсіндірме схемаға айналады. Автор сыртқы елестермен шектелмейді. Әңгімеде бұғы мифемасы әлемді қабылдаудың ерекше формасы – мифологиялық элемент ретінде әрекет етеді. Ақтан есімді батырдың лақап аты – «бұғы адам», бұл, қарапайым түрде кейіпкердің ерте балалық шақтан бастап бұғыға деген

сүйіспеншілігімен түсіндіріледі: «...Өзімен қоса үні де келмеске кете бастаған Кербұғы сонау сары жағал таудың ар жағындағы үшпа басы аппақ қар теңдеп, мұнартқан шоқыға қарады. Сол шоқы мұның қозықа шағында тым биік болып елестесе, есейе келе аласарып кеткендей еді; енді, міне, тағы да заңғар тартып аспандап тұр. Сол аппақ шоқы Кербұғының ақ шағыл арманы сияқтанатын: сағынатын, көксейтін, үміттенетін, әйтеуір, түбінде бір тұяғы ілінетініне сенетін. Киын-қыстау мезеттерде көзін жұмса болды, көкше мұнардың арасынан ақ сеңгір арман тауы – Ақшоқы елес беріп, жүр-жүрмен азғырғандай тым алысқа «ауалап» шақыратын. Кейде сол ақсеңгір елесі сұр қасқырға, немесе қауға сақал маралшыға айналатып да, Кербұғы селк етіп шошынып, қайта көзін жұмбас еді» [5]. Мифологиялық сөздіктер мен энциклопедиялар бұғыларды құрметтеу Еуропа мен Азияның адамзат мәдениетінің ежелгі қабаттарынан басталатынын көрсетеді. Сібір, моңғол, кельт мифологиясында бұғы кейінгі әлеммен, Дүниежүзілік Ағашпен, күн бейнесімен байланысты қасиетті жануар болған [6].

Мифте әлі жақсылық пен жамандық туралы түсініктер жоқ, бірақ тап мұндай берілген әлем бар. Бұл О. Бөкеевтің мифологиялық сананың жаңа баламасын жасауға тырысқанын білдіре ме? Бәрі оңай емес сияқты. «Бұғы адам» хикаятындағы фольклорлық мифологиялық бейненің көмегімен экзистенциалды мәселелер көтерілді, өлімнің қасіретінен, жетімділіктен құтқаруды іздейтін адамның терең реакциясы қайта жанданды. Өмір Ақтанды («Кентаврдағы» Басарыс сияқты) жалғыздыққа душар етеді, О. Бөкеев пен А. Алтайдың кейіпкерлері – өзімен-өзі болған, арманшыл, қарбаластан безген, өз қоршаған табиғи әлемдерінде ойға батқан кейіпкерлер. «Өз мекен жайынан бездірген – өзінің кіндік кескен жері жарылқамады, бұғы тұқымы сол жылдардан бермен сарқылып-ақ келеді... Кербұғы бойына қайтадан қан жүгіргендей болған соң, бір басып, екі басып қоршауға беттеді. Әбден суға тиіп, борсыңқырап тұрған ағаш саты боз қалпында сал-қын сазарады. Былтыр да сол, биыл да сол, келер жылы да сол... сол... Кербұғы тұмсығын жасқана созып, танауын үйкеді. Мұрнына күлімсіген өлексі иіс келді. Пысқырып басын шайқады. Сонсоң шегініп кейінірек тұрды. Тағы да Ақшоқыға қарап еді, көшкен мұнардың арасынан ақшағала армандай ағарандайды! Сол жатқан жанды жәннат етер сау мал самал есіп, қуатқа қуат, жігерге жігер үстегендей болады» [5].

Жазушының кейінгі шығармаларының бірі – Ұлы Отан соғысынан кейінгі жылдардағы қазақ ауылының өміріне сипаттама беретін «Қар қызы» (1985) повесі. Шығарманың басты кейіпкерлері – Нұржан, Бақытжан және Аманжан. Қысқы азықтың таусылып қалғандығынан, қырылып қалған малдың тағдырына алаңдаған Нұржан шалғай таулы ауданға шөп шабуға қауіпті сапарға келіседі. Шығарманың тағы бір кейіпкерлерінің Қоңқай шал. Қоңқай – бұл өзіміздің, анархизмнің, өркениеттен саналы түрде оқшауланған адамның бейнесі. Жігіттердің көз алдында ол аңға ұқсайды. Қоңқай ауыл тұрғындарының көз алдында-аңызға айналған тұлға, аудан тұрғындары жалғыз анахореттің бұл бейнесін өз мифологиясында жасаған. Қоңқай туралы аңызда «оралған» адамдар туралы ежелгі мифтің жаңғырығы өмір сүреді. Тіпті жабайы табиғат өмір салтына оралу. Әр түрлі халықтардың фольклорының көптеген шығарма-

ларында химерикалық немесе синкретикалық тіршілік иелерінің мифологиялық бейнелері бар: адам-қасқыр, адам-аю, адам-ягуар және т.б. Қоңқай осындай бейнелерге айналуға жақын. Қоңқайдың мифологиялық бейнесі күрделі семантикалық коннотациялар мен философиялық инвективтерге толы.

Оралхан Бөкей «Қамшыгер» атты әңгімесінде де айды қасиет тұтқан көне мифтік мазмұн бар деп айтуға әбден болады. Бұл жерде әңгіменің басы мен аяғында бүкіл объект яғни Садақбай ай астында алып қаралса, бұл жерде анимистік сенімнің басым екені көрініп тұр. Автор «Ай астында...» деген сөз тіркесті әңгіме басталып жатқанда және соңында қайталап келтіреді. «Ай астында» Садақбайдай қамшыгердің тағдыры, жан күйзелісі, барлық өмірі бейнеленеді. «Қамшыгер» атты әңгімесінде жазушы Садақбай образы арқылы оқырманды еріксіз әртүрлі ойларға жетелейді.

«Атау кере» повесі бүкіл адамзаттық мәселерді қозғайды деп айтсақ болады. Повесть басталып жатқан кезде Еріктің реалистік сипаты басым болса, соңында мифтік сипаты байқалады. Автор адамдар өмірін аралар дүниесімен салыстырады. Мысалы Еріктің көк басты сонаға айналып кетуі және Қатын суының арғы бетіндегі жұмбақ қыз – символ. Ерікті мифтік бейне ретінде қараудың өзі оның құбылуына байланысты. Повесть соңында Еріктің құбылуына мән бере отырып, бұл туындыны «Повесть-миф» деп атауымызға болады деп ойлаймын. Повестегі қарт адамның бейнесінде романтизм сарыны байқалады. Шығармадағы Шал да, Таған да қоғамдағы адамдардың рухани әлсіреуінен шығудың шығар жолының амалын табуға тырысып жүрген кейіпкерлер ретінде байқалады. Бірақ олар табиғат аясында қалудан басқа жолды көре алмайды. Сондай-ақ шығармадағы Тағанның табиғат жайлы өзінің ойлары былайша ұсынылған: «...Табиғат жаратқан алқам-салқам болмайды, ол – әмісе әдемі, әмісе сүйкімді, әрі шыншыл, әрі ақылды, сондықтан да адамдар секілді қателеспейді. Табиғат – мәңгілік тірі, өтірік айтпауды, алдап – арбамауды табиғаттан үйрену керек, өйткені ОНЫҢ (табиғаттың) жүрегі таза» [7].

Оралхан Бөкеевтің өзі «аңызнама» деп атаған шығармаларының бірі – «Айпара-ана» әңгімесі. «Айпара ана» аңызнамасындағы ананың сәуегейлікпен болжаған болжамында: Жандостың өлімнен тосын аман қалуы. Сыншы Т. Тоқбергенов Жандостың кездейсоқ тірі қалуы туралы: «Көркем шығарманың аңыз – ертегіге ұласқан жері, шындық пен қиялдың тоғысқан тұсы» [8], – деген тұжырым жасайды. Бұл шығарманың өзін жанрлық тұрғыдан «әңгіме-миф» түрінде тануға болады деген біздің пікірдің орынды екендігін қуаттаса керек. Шығарма сюжеті аңызға негізделген болса, сол аңыздың өзі мифтік сипатқа бейімделген.

Мифологиялық кейіпкер үшін моральдық шек жоқ, ал қазіргі кейіпкер әртүрлі этикалық жағдайларға тап келіп, жақсылық пен жамандықтың арасында тандау жасайды. Талданатын шығармалардың негізгі шиеленісі – мәдениеттердің екі түрінің – «өркениеттік» және «табиғи» шиеленісінен тұрады. Соңғысы фольклорлық-мифологиялық идеяларға негізделген. Әлеуметтік және жеке өзін-өзі тану мәселесіне адамның ішкі мәні туралы мәселе қосылады. Фольклорлық-мифологиялық элементтерге жүгіну қазіргі заманғы авторлардың шындық ретінде түсіндіретін қазіргі заманғы адамның

иррационалды, интуитивті принципін ашу үшін маңызды. Қазақстандық авторлардың ойынша, жүректен бөлінген сана – жалған тұлға. Миф дәл сол себепті «денсаулыққа жүгіну» болып табылады, ол адам мен шындықтың тұтас бейнесін береді, бұл қазақстандық прозашылардың неомифіне және жалпы шығыс даналығына жүгіну функциясынан тұрады. Оралхан Бөкеевтің шығармаларындағы сюжет, оқиғаның дамуы тек сыртқы жамылғы сияқты, ал негізгі мәйек – идеалға құштарлық болып табылады. Идеал ұғымы, ең алдымен, суреткердің адам жөніндегі концепциясынан байқалады. Қаламгердің кейіпкерлері – жан дүниелері бай, рухани деңгейі биік, қажырлы, еркіндік сүйгіш, тағдыры қилы арманшыл адамдар. Оларды толғандыратын ортақ ой – адам болмысының сан қатпар құпиясы мен жұмбағы, мәңгі өлмес рух, рухани құндылық, адам ғұмырының міні мен мағынасы. Олар өздеріне өздері егесіп қалады. Сырт көзге жаны жұмсақ, мұңды серік еткен, үнемі бір нәрсені шарқ ұра іздеп жүретін кейіпкердің жанын түсіне қою қиын.

Әдебиеттер

1. Blumenberg H. Work on Myth, trans. Robert Wallace. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1990. – 685 p.
2. Элиаде М. Аспекты мифа / пер. с французского В. Большакова. – М.: Инвест-ППП, 1996. – 240 б.
3. Майтанов Б. Қасқыр және әлем заңдылығы // «Жұлдыз» журналы, 2001. – 54-бет.
4. Мадлевская Е.Л. Русская мифология. Энциклопедия. – Режим доступа: <https://info.wikireading.ru/36858>.
5. Бокеев О. Человек-олень. Повести и рассказы. – М.: Русская книга, 2003. – 117-178 с.
6. Monaghan P. The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore. New York: Facts On File, Inc., 2004. – 529 p.
7. Бөкеев О. Қайдасын қасқа құлыным? – Алматы, 1973. – 14 б.
8. Тоқбергенов Т. Қос қағыс. – Алматы, 1981. – 219 б.

МЕДЕУ СӘРСЕКЕЕВТІҢ «ҚАЗАҚТЫҢ ҚАНЫШЫ» РОМАН-ЭССЕСІН МЕКТЕПТЕ ОҚИТУ

Г.К. Тоқшбекова

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
gulya76k@mail.ru*

В статье рассматривается преподавание в школе романа-эссе Медеу Сарсекеева «Қазақтың Қанышы». Помимо биографических, мемуарных характеристик романа-эссе, выявляются особенности научно-познавательного, критического аналитического характера. Представлен пример урока романа-эссе Медеу Сарсеке «Қазақтың Қанышы».

The article describes the teaching of Medeu Sarsekeev's novel – essay «Kazakh Kanysh» at school. In addition to the biographical and memorable features of the novel-essay, the specifics of the scientific cognitive and critical analytical character are determined. In the curriculum of the discipline «Kazakh literature» of the 10th grade, A sample of the lesson of Medeu Sarseke's novel-essay «Kazaktyn Kanyshy» is presented.

Соңғы жылдары қазақ прозасы бір жола шарықтап, әдебиет зерттеушілері мен әдебиеттанушы ғалымдар тарапынан жоғары бағаланып келеді. Осы әдеби

даму үрдісіне өзіндік жазу стилімен келген дарынды жазушы М. Сәрсекеев шығармалары – өмірдің өзегінен алынып, айналадағы күнде көріп жүрген құбылыстарды өзіндік шұрайлы да құнарлы тілімен, оңтайлы тәсілдерімен тамаша бере білген шыншыл құндылық болып табылады.

Ә. Нұршайықов: «Алыпты алып қана арқалай алады, Абайдай данышпанды Мұхтар Әуезов әлемге танытты. Сәтбаевтың ұлы тұлғасын Медеу Сәрсекее ұлықтады» деп айтқандай, ұлы ғалым өмірін ұлықтауға М. Сәрсекее 45 жыл ғұмырын сарп етіп, осы уақытта ұзын саны 10 кітап дүниеге әкелген. Сол кітаптардың ең көлемдісі – «Қазақтың Қанышы» мен «Қаныш елі». Автор Қаныш Сәтбаевтың ізімен жүруге, ол болған орындарды көзімен көруге айрықша мән бергені байқалады. М. Сәрсекеевтің алғаш Қаныш туралы қалам тартуы мен соңғы роман – эссесінің арасында отыз алты жыл өтіпті. Осы уақыт ішінде Қаныш жайында жеті кітап жариялап, бұл кітаптары әлемнің жүз он екі еліне тарапты. [3, 42]

«Қазақтың Қанышы» шығармасы роман-эссе жанрында жазылған.

Роман-эссе – романның да, эссенің де жанрлық ерекшеліктерін қамтитын әдеби туынды. Ақиқат өмірдің барша тыныс-тіршілігін көркем образдар жүйесі мен сюжет, тартыс арқылы жеткізудегі роман жанрының мол мүмкіншілігі эссенің табиғатындағы еркіндікке тұтасады. Роман-эссе жанры – бұл еркін форма мен композицияға ие, автордың субъективті пікірі көрініс табатын, публицистикалық, деректі және ғылыми шығармалардың элементтерінен тұратын жиынтық жанр. Роман-эссенің ғұмырнамалық, естелік сипаттарынан бөлек, ғылыми танымдық, сыни талдамалық сипаты ерекше көрінеді.

Біріншіден, роман-эссеге өмірбаяндық сипат тән. Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» шығармасында оқиға романға тән біртұтас сюжеттік желіні қамтиды. Қаныш Сәтбаевтың тұтас өмірі Медеу Сәрсекенің баяндауы бойынша романда тұтас көрініс береді. Қаныш Сәтбаевтың жүріп өткен белестерін белгілі бір динамикалық байланысқа бағындыра отырып, көркемдік дамудың биік сатысына көтереді. Әрбір үзікте кесек ойдың, өмірлік байламның, күнделікті өмірдің терең ұшығы жатады. Адам өмірінің қайталанбас ерекшеліктері, белгілі бір адамға ғана тән айрықша құбылыстар тарихи-салыстырмалы тұрғыда көркемдік дамудың биік сатысына көтеріледі.

«Қаныш Сәтбаев сияқты қиямет заманның оты мен суын белшесінен кешіп, қияпат кезеңнің ызбары мен ызғарын басынан өткеріп, сол заманы мен кезеңі бетін берсе таспай, сыртын берсе саспай, қашанда халқының қамын өмірінің мағынасы деп білген тағдыры күрделі тұлғаның ғұмырнамалық диалектикасын ашып көрсету және терең біліктілікпен, тегеурінді қаламгерлікпен ашып көрсету қиыннан да қиын шаруа. М. Сәрсекее сол қиынның қиынымен беттесе отырып, замана көлденең тартатын мың сан құбылыстың тағдыр қалыптастырғыш тілін зерделеу арқылы «Заман – Қоғам – Адам» проблемасын тұжырымдамалық өреде көрсетіп бере алған. Яғни заман мен қоғамның ең бір шиеленіске толы ширыққан кезеңінде ұдайы ұлы тұлғалардың сын тезіне түсіп отыратыны және ондай шақта ұлы тұлғалардың тегеурінді әрекет-қарымы керісінше қоғамдық, қажет болса заманалық құбылыстарға ықпал ететіні шеберлікпен суреттелген» деп пікір білдіреді ғалым Рымғали Нұрғалиұлы [2].

Екіншіден, баяндау тәсілінде шексіздік, еркіндік басым болады. Мұнда романдағы секілді ірі қақтығыс жоқ. Шығармадағы баяндау тәсіліне қатысты Рымғали Нұрғалиұлы келесідей талдау жасайды: «Автор Қ. Сәтбаевтың ізімен жүруге, ол болған орындарды көзімен көруге айрықша мән бергені байқалады. Әсіресе, Қанаңның көзін көргендермен сырласып, ұлы тұлғаның өмір майданындағы болмысын тану үшін, дәлірек айтқанда, ұлы тұлға бейнесін сомдау үшін ұрымтал пайдалана білген. Бұл ретте, тарихи деректер, айғақтар, естеліктер, архив материалдары авторлық баяндауды жандандырып, бас қаһарманның өсіп-жетілу жолдарын, ғылыми-кәсіби шыңдалу кезеңдерін барша ақиқатымен аша түсуіне себепші болып отырады».

Үшіндіден, сыншылдық сипаты болады. Бұл кітаптан Қаныш Сәтбаев секілді ірі тұлғаның бүкіл болмысын, кескін-келбетін, жан дүниесін ғана емес, кісілік қасиетін, азаматтық қалпын, білім деңгейін түгел танып шығуға болады. «М. Сәрсекке романда бас кейіпкерді бірыңғай сыдыра мақтауға бармайды. Өмір шындығын өзек ете отырып, Қанаңның қателескен, сүрінген, шамырқанған, ширекқан тұстарын, сондай-ақ ізденген, күрескен, жеңіске жеткен кезеңдерін шығарманың алтын арқауына айналдыра алған. Мұның өзі, авторлық қиялға көп ерік бере қоймайтын ғұмырнамалық романның көркемдік өресін биіктетуге кепіл болған. Былайша айтқанда, автор өмір драмасын өнерге айналдырған» (Рымғали Нұрғалиұлы) [2].

Төртіншіден, тұтас бір оқиға үзіктілік арқылы беріледі.

Мысалы: «Баянауыл аясында» бөлімі 8 үзік оқиғаға бөлінеді.

Бірінші үзік – Кенжетай.

Екінші үзік – «Қашаған құлын қасқырға алғызбайды».

Үшінші үзік – Биге шықты дөңгелеп.

Төртінші үзік – «Қанат ұшқанда қатаяды».

Бесінші үзік – Төңкеріс толқынында.

Алтыншы үзік – Тура биде туған жоқ.

Жетінші үзік – Судья мен профессор.

Сегізінші үзік – Сібір шамшырағында.

Қазіргі күнде мектеп оқушыларына мұндай кіріктірілген жанрды оқыту үлкен жаңалық. 10 сыныптың «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу жоспарында қарастырылып жүрген Медеу Сәрсекенің «Қазақтың Қанышы» романын қалай оқытуға болады?

Шығарманы оқыту барысында ең алдымен мақсат қоямыз:

– әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну;

– әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау.

Сонымен қатар шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау. алған түсініктерін бөлісіп өмірмен байланыстыра білу арқылы оқытып оқушыларды шағармашылық жетістіктерге жетелейміз.

Сабакты бастамас бұрын оқушылармен көңіл күй ахуалы өткізіп аламыз.

I. Тренинг «Жан жүрек сыры».

– Мына үлкен ақ жүрекке назар аударыңыздар. Ол тірі емес, дүрсіл-демейді. Біз қазір оған жан беруіміз керек. Қатысушыларға түрлі-түсті қағаздардан жасалған кішкентай жүректер таратылып, оған жылы, мейірімді

сөздер жазулары сұралды. Жансыз жүректі жандандыру. Плакаттан үлкен жүректі қиып алып, сол жүрекке жылы-жылы сөздер жазылған кішкентай жүректерді орналастыру. Сұрақ: Қалай ойлайсыздар, жүрегіміз жанданды ма? Қайтіп? Неліктен?

Ең бастысы сүйе білу керек. Қайырымды болу-ол еліне, табиғатқа, адам баласына деген махаббаттан басталады. Әр уақытта жақсы сөз айтуға, қайырымды іс жасауға бейім болу. Әр уақытта қасыңыздағы баланың пікірін, не қажет ететінін тыңдай біліңіз. Ерік беріңіз. Шыдамды бола біліңіз. Оның ісін бағалаңыз. Жасаған қателігін көре тұра, оған сенетініңізді білдіріңіз. Күлімдеп, қасында бірге болуға көңіл бөліңіз.

II. Қызығушылығын ояту.

«Кинометафора» тәсілі

«Тарих. Тұлға. Тағдыр» бейнебаян көрсетіледі. (1 минут, 56 секунд)

«Тарих. Тұлға. Тағдыр» Топтың атын М.Сәрсеке-Қаныш-Тарих немесе Тағдыр – Тұлға ұғымдарымен байланыстырып қорғау. 2 минут топта ақылдасып әр топтан 1 оқушы жауап береді.

Кері байланыс топ бойынша жүргізіледі.

Дескриптор:

– «Тарих. Тұлға. Тағдыр» сөздерінің мазмұнын ашады;

– Қаныштың Отанға жасаған ғылыми қызметін бағалайды;

– Деректерді шығарма мазмұнымен байланыстырады.

Кімде қандай ой туды? (оқушылар пікірі)

«Ой қозғау» әдісі (Оқушылар қазақта үйдің ең кіші баласын кім деп атаған?)

(Сабақтың тақырыбын ашады.

Бүгінгі сабағымыздың тақырыбы: «Қазақтың Қанышы» роман – эссе «Кенжетай» бөлімі)

Сабақтың мақсатымен таныстыру

– әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну;

– әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау.

Мұғалімнің кіріспе сөзі:

– Қаныш Сәтпаев – қазақ ғылымының атасы. Қазақтан шыққан тұңғыш академик, инженер-геолог. Оның есімі Иссак Ньютон, химия атасы Менделеев-термен қатар аталады. Ол бар ғұмырын туған ұлтының тірлігін түзеуге сарп етіп, артында сөнбес сәуле, өшпес із қалдырды. Көзі тірісінде аңызға айналған ұлы тұлғаның еңбегін халық ұмытпақ емес, ұлықтайды. Ендеше, сіздер қалай ұлықтайсыздар?

III. Сабақтың негізгі бөлімінде топпен жұмыс

1-тапсырма

1-топ «Торлы диаграмма» әдісі арқылы мәтін мазмұнын диаграммаға түсіреді.

2-топ «Оқиға тауы» әдісі арқылы мәтін мазмұны бойынша әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасайды («Кенжетай» бөлімін оқушыларға оқуға қосымша тапсырма берілген болатын)

Дескриптор

- Мәтін мазмұнын торлы диаграммаға түсіреді
- «Оқиға тауына» сюжеттік-композициялық талдау жасап жазады.

3-топ

«Сен және мен» әдісі

Тақырып бойынша бір сұрақтан дайындайды

Дескриптор

– Бүгінгі тақырып бойынша бір сұрақ дайындайды

– Сұрақтарға нақты жауап береді.

ҚБ. «Мадақтау» сөздері арқылы

2-тапсырма

«Ойлан, жұптас, бөліс» әдісі

1-жұп «Имантайдың өмірдегі зор өкініші»

2-жұп «Иса қажының қызы Әлима»

3-жұп «Имантай бидің құран кітабының мұқабасына жазып қалдырған сөзі»

4-жұп «Ғабдулғанидің Қаныш атанып кетуі»

Дескриптор

– Оқушылар жұптасады

– Әр жұп өзіне берілген тақырып бойынша оқулықтан үзіндіні тауып жазады.

ҚБ. «Жұбынды бағала» әдісі арқылы

IV. Үйге: «Қашаған құлын мен қасқыр» бөлімін оқуға беріледі

V. Кері байланыс

Мұғалімнің кері байланысы:

«БББ» кестесі арқылы бүгінгі тақырыпқа сипаттама беріп, өз ойларын білдіреді.

Сабақты соңында М. Сәрсекке жіберген видеосәлемдемені көрсету.

Медеу Сәрсекеев – әдебиетімізде оз орны бар көрнекті жазушы. Медеу Сәрсекенің аты аталса бүкіл қазақ елі Қаныш ағамызды, Жезқазғанды, Абай елі – Семейді, Баянауылды, оңтүстік астанамыз Алматыны еске аламыз. Мен қазақтың деген ұстанымға ділі бекем, отаншыл рухын әрқашан да жоғары ұстайтын азаматтарымыз бұл еңбекпен жан-жақты танысса деймін. Ұлтымыздың ар-ожданын және биік абыройын аспандатқан ғалым, қайраткер тұлғамыз туралы мұндай қасиетті, қадірлі шығармаларды қазақ перзенттері ұрпақтан-ұрпаққа әйгілеп, төл тарихымызды құрметтеуде жас ұрпаққа үлгі етуіміз қажет.

Әдебиеттер

1. Сәрсекеев М. Қаныш Сәтбаев. – Алматы: Жалын, 1983. – 528 б.
2. <https://adebiportal.kz/kz/retailing/view/348>
3. Зайкенова Р., Нұрланова Л.Н. «Қазақ әдебиеті» 10-сыныбының жаратылыстану – математикалық бағытана арналған оқулық, 2019.

МӘТІН ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ ТҮРЛАУЛЫ МҮШЕЛЕРДІҢ ОЙ ТҮЗІЛІМДІК ҚЫЗМЕТІ

Ы.Б. Шақаман, Д.І. Тұрдалы

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
raya-s7@mail.ru, dameli.turdaly102@mail.ru*

В статье рассматривается синтаксическая связь отдельных предложений в текстообразовании, текстообразующая функция главных членов предложения в казахском языке. Была поставлена задача раскрыть функции главных членов предложения, которые послужили основой для построения текста. Было отмечено, что главные члены предложения имеют возможность взаимного текстообразования в структуре «Подлежащее – Подлежащее», «Подлежащее – Сказуемое», «Сказуемое – Сказуемое», «Сказуемое – Подлежащее». В статье представлен анализ только двух типов текстовой структуры «Подлежащее – Подлежащее», «Подлежащее – Сказуемое». Также в структуре текста речь идет о создании «временного синонимического ряда» некоторых слов. При этом объясняется, что «подлежащее / предикативный» синонимический ряд в текстовых предложениях является условным, может выполнять синонимическую функцию только для контекста.

The article deals with the syntactic relations of individual sentences in text formation, the text-forming function of the main sentence members in the Kazakh language. The task was to identify the functions of the main members of the sentence, which served as the basis for the construction of the text. It was noted that the main members of the sentence have the possibility of mutual text formation in the structure «Subject – Subject», «Subject-Predicate», «Predicate – Predicate», «Predicate – Subject». The article presents an analysis of only two types of text structure: «Subject-Subject», «Subject-predicate». Also in the structure of the text, we are talking about creating a «temporary synonymous series» of some words. At the same time, it is explained that the subject-predicative «synonymic series in text sentences is conditional, and can perform a synonymic function only for the context.

Қазіргі тілдік жүйеде мәтінге қатысты нақты анықтама әлі де қалыптаспаған. Осы бағыттағы ғалымдар өздерінің зерттеу жұмыстарында мәтінтанымға қатысты әр қырлы, әр деңгейлі белгілерді қарастыру мақсатымен «*мәтін лингвистикасы, мәтін семантикасы, мәтін құрылымы, мәтін стилистикасы, мәтін грамматикасы*» деген ұғым-бірліктерді енгізді, осылайша мәтіннің әр қырлы тілдік сипатын ортақтастыратын нақты анықтама жүйеленбей, түрліше болып келеді. Бірақ ғылыми зерттеу жұмысында мұндай үдерістің болуы заңды. Өйткені ғылыми зерттеу дәлдікті қажет етеді, ал ғылыми танымдық зерттеу ақиқат танымға жеткенге дейін шексіз жүреді. Таным шексіз, бірақ ол – ақиқатқа апаратын жол.

Мәтін іліміне қатысты зерттеулер ХХ ғасырдың І жартысында танылып, түрлі зерттеумен мәтін лингвистикасы қалыптасты. Бұл бағыттағы зерттеулер қазақ тіл білімінде ғалым А. Байтұрсынұлы зерттеулерімен бастау алып, ғалымдар Қ. Жұбанов, Т. Қордабаев, С. Аманжолов, Е. Жанпейісов, Ә. Қайдар, Р. Сыздықова, т. б. ғалымдардың еңбектерімен жалғасын тапты. Ал орыс тіл білімінде И.Р. Гальперин, В.В. Виноградов, Г.А. Золотова, Г.Я. Солганик, Л.С. Выготский есімдері мәтін ілімі мәселесінде жиі аталады.

Мәтін – мағыналық, логикалық құрылымдағы нақты тілдік жүйе.

Мәтіннің негізгі құрылымдық белгілерінің бірі – байланыстылық пен тұтастық. Мәтін байланыстылығы синтаксистік байланыс арқылы жүзеге

асады. Синтаксистік байланыс – кемінде екі сөйлемнің өзара қатынасы. Бұл байланыстың тіл білімінде екі түрі белгілі: жарыспалы (параллель) және тізбекті байланыс.

Жарыспалы байланыста мәтін құрайтын сөйлемдер бірінші сөйлемге бірдей, теңдік дәрежеде байланысса, тізбекті байланыста мәтін құраушы сөйлемдер бірінен-бірі туындап іліктесіп келеді. Мәтіндегі осындай дербес сөйлемдердің байланысын тек сөйлемнен жоғары деңгейдегі салалас пен сабақтас байланыс деп тану бар. Осындай сөйлемдер мәтіндегі орындарына қарай бірде іргелес, бірде алшақ байланысады.

Мәтін құрылымындағы синтаксистік байланыс жасауға негіз болатын басты бірлік – предикаттық қатынас жасайтын сөйлемнің тұрлаулы мүшелері. Бастауыш – екі негізді сөйлемдегі бас мүшенің бірі. Сөйлемде айтылған ойға негіз болатын, баяндауыш арқылы айтылған қимылдың не басқа сапаның иесі болатын мүше. Баяндауыш – бастауыштың іс-қимылын білдіріп, сөйлемдегі ойды тиянақтаушы, іс-әрекетті, сапаны білдіруші, жай-күйін білдіруші толық мәнді синтаксистік мүше.

Мәтін құрылымында кез келген сөйлемдегі бастауыш қызметін жеке сөз, сөз тіркесі, тіпті сөйлем де атқарады. Сөз табы тұрғысынан алғанда, бастауыш қызметін жиі атқаратын екі сөз табы – зат есім мен есімдік. Себебі сөйлемде негізгі ой заттар арқылы көрінсе, ал есімдік мәтіндегі ой жүйесіне қарай қажетті жағдайда, қажетті қызметте олардың орын басушы сөз табы болып табылады. ***Есімдік мәтіндегі ой қайталаушылығынан (плеоназмнан), сөз қайталауынан арылтады.*** Сондықтан есімдіктің мәтін құрылымындағы орны, қызметі ерекше.

Мәтін үш құрылымдық, логикалық, қарым-қатынастық негізден қарастыруға түсетіндіктен, жоғарыда айтқандай, оған берілетін негізгі ғылыми анықтама, ереже осы үш қырынан туындай береді, тұжырым да соған орай беріледі.

Жалпы тіл ғылымында, академиялық грамматикада қалыптасқан тұжырым бойынша, мәтіндегі бастауыш пен баяндауыштың басты қызметі – байланыстыру. Оны мәтіндегі әр сөйлемнің өзара байланысы арқылы түсінеміз. Зерттеуші Г.Я. Солганик жеке дара сөйлемдердің мәтіндегі синтаксистік байланысын «бастауыш-бастауыш», «баяндауыш-бастауыш», «баяндауыш-баяндауыш» т.б. үлгіде болатынын түсіндіріп өтеді [2,92].

Біз де осы негізде мәтін талдауда ондағы сөйлемдердің байланыстыру қызметін жоғарыда айтылған үлгіде болатынынаңғардық:

1. *Бастауыш – Бастауыш*
2. *Бастауыш – Баяндауыш*
3. *Баяндауыш – Баяндауыш*
4. *Баяндауыш – Бастауыш.*

Бұл үлгілердің құрылуы жеке сөйлемнің ішкі байланысынан емес, екі-үш сөйлемдік (мүмкін одан да көп) мәтіндік құрылымдағы ой түзіліміне байланысты жүзеге асады, сол ой түзілімдері біз көрсетіп отырған 4 үлгімен танылады.

Осы үлгіні құрайтын тілдік бірліктер түрлі сөз табынан, көбінесе, есімдікнен, синонимдік қатар құру қолданысынан, сөздердің тұлғалық, лексикалық мағынасын қайталау арқылы көрінеді.

1. «Бастауыш – Бастауыш» ой түзілім үлгісіндегі мәтіндік құрылым түрі

Мұнда мәтін ішінде қызметтік қайталау болып, бір тұлғадағы үлгі құралады. Мысалы: 1. *Асығыс, суыт жүріспен келе жатқан жалғыз атты жүргінші* енді ғана желісін бәсеңдетіп, тақап қалды. Астындағы бөдес қоңыр құнанның омырауы, құлағы, көзіне шейін тер басқан. Кең жүгеннің сағалдырық тоға басы шылдырай түседі. Еңгезердей балғын кара жігіттің екі аяғы кішкене құнанның тілерсегін соғады. Қою қара мұрты тықыр біткен, өткір, кішілеу көзді *жүргінші* Әбді дейтін Жігітек екен (М.Ә.). Мұндағы 1-сөйлем мен және 5-сөйлемді байланыстырушы сөз – «жүргінші» сөзінің қайталануы. Егер 1-сөйлемде бұл сөз болмаса, соңғы сөйлем мәнмәтіндік қызмет атқармас еді. Екі сөйлемді «Бастауыш – бастауыш» арақатынасты құрылым байланыстырып тұр.

Келесі мәселе жеке сөйлемдердің байланысуын мәнмәтіндік аяда іске асыратын, мәнмәтін түйінін беретін қызмет – есімдіктердің басты сөйлем мүшелік қызметі. Есімдіктердің ішінде сөйлемде аса басым қызмет атқаратындары – Сілтеу есімдіктері. Олар өзінің алдындағы, өзінен кейінгі бағытты нұсқап, әр жеке сөйлемнің келесі бір сөйлеммен өзара байланысын ашады. Мысалы: 1. *Біреп жақпар тасқа Мағаш, Кәкітайлар* өздерінің аттарын жазды. *Бұлар* осы тұста бөгеліп қалғанда, *Әбіштің* қасына Дәрмен ерді (М.Ә.). Мәтіндегі екі сөйлемдік ой жалғастығы бірінші сөйлемдегі «Мағаш, Кәкітайлар» деген сөзді екінші сөйлемде атау септігіндегі көпше түрде тұлғаланған «бұлар» есімдігі ауыстырып, жүзеге асқан. Бұны да «Бастауыш – бастауыш» арақатынасындағы үлгілік көрсеткіш деп береміз. Бұл үлгі тізбекті байланыста құрылған.

2. Келесі мысалымызда «*Ақылбай* жай сөйлеп, шабан ойлайтын әдеті болса да, осындай жайларды өзгелерден тереңірек алып, түкпірлеп ойлаушы еді. *Ол* өзінің Ділдә даусына ұқсастау гүжілдеңкіреп шығатын салмақты үнімен жаңағы екі жас, іні-достарға көлденең бір сөз тастаған (М.Ә.). Қазір сол үлкен «Қоңыр үйдің» ішінде Абай мен Әйгерімнен басқа *Зылиқа* бар. *Ол* үй ортасына сары қидың отын жағып, үлкен қазан көтеріп, жаңадан сойылған тайдың етін түстікке асып жатыр (М.Ә.)» деген құрылымдығы екі сөйлемдік мәтін құрап тұрған, екісөйлем байланысын беріп тұрған есімдіктер қызметі сөйлемдік жағынан (*Бастауыш – Бастауыш*) да, екі сөйлемдегі жалқы есімдердің грамматикалық мағына тұлғалығы мен қызметіне сәйкес келуі жағынан да (*Ақылбай – ол, Зағипа – ол*) деңгейлес болып келеді.

Тілдің синтаксистік құрылымында, мәтінде, маңызды қызмет атқартын мағыналық сөздер тобының бірі – мәнмес (синоним) сөздер. Бірақ мәтінтанымдағы синонимдер нақты синоним түсінігіндегі сөздер емес. Мәтін құрайтын сөйлемдердегі бастауыш-баяндауыштар мәтіндік екі сөйлемдік байланыста нақты синонимдік қатарқұрауы шартты болуы, тек контекст үшін ғана синонимдік қызмет атқаруы мүмкін. Осыған қатысты ондай синонимдік қатарды «уақытша синонимдік қатар» деп атаймыз.

«Уақытша синоним» сөздердің де мәтін құрылымында тұрлаулы мүше орнын атқаратын қызметі болады. Мысалы: 1. *Аздан соң үйге қонақ кірді. Сағал көз, сары жүзді, үлкен қауға сақалды, бурыл тартқан қартаң кісі Жұман болатын (М.Ә.).* 2. *Шұбар мен Дәрменнің қолындағы екі көк қаршыға да молаға бас изей түсіп, оқыс бір аңды күткендей, қадалып қапты. Алтын сары көздерін кірпік қақпай шанышылтады. Шабыттағы бапты құстар қапысыз сәтті бағып тұр (М.Ә.).*

Алғашқы екі сөйлемдік мысалда «*Бастауыш – Бастауыш*» үлгісіндегі тізбекті мәтіндік байланыс құрылған. Яни бірінші жай сөйлемдегі «қонақ» бастауышы келесі жай сөйлемдегі «кісі» сөзімен контекст үшін «уақытша синоним» қатарын құрайды. Бірақ мағыналық байланыс бар болғандықтан, мәтін түзілімі бар.

Екінші мәтіндік құрылымдағы бірінші сөйлемде «*қаршыға*» сөзі екінші сөйлемдегі ой жағынан жалғасатын «*құс*» сөзімен өзара теңдес болып, нақтылау жағынан теңдес мәнде (синоним) болып тұр. Сондықтан бұларды «мәнмәтін деңгейіндегі синоним» деп қана қабылдаймыз. Бұл кішігірім мәтін де – «*Бастауыш – Бастауыш*» түріндегі тізбекті байланыс болып саналады.

Мына мәтіндік құрылымда да осындай құбылыс бар:

Бұл ауылдың өз адамы боп кеткен дағдылы қонақтары – Ербол, Көкбай, скрипкашы-әнші Мұқа, Баймағанбеттер – бөлек бір топ боп кірді. Бұл топ – Абайдың өз үйінің қонағы (М.Ә.). Мәтіндегі әр жеке сөйлемнің өзара жалпылаушы мүше ретінде бастауыш қызметін атқарып тұрған көпше түрдегі «*қонақтар, Ербол, Көкбай, скрипкашы-әнші Мұқа, Баймағанбеттер*» сөздері (*Ербол, Көкбай, скрипкашы-әнші Мұқа, Баймағанбеттер* – бірыңғай мүшелі оңашаланған айқындауышты бастауыш) (1-сөйлемде) «*қонағы*» (2-сөйлемде) баяндауышымен «уақытша синоним» құрып, мәтіннің мағыналық байланысын ашқан.

Сонымен бірге дәл осы мәтіндегі «*Ербол, Көкбай, скрипкашы – әнші Мұқа, Баймағанбеттер*» бірыңғай мүшелі оңашаланған бастауыш тағы да 2-сөйлеммен байланысқа түсіп, бірақ басқа сөз арқылы мәтін түзеді. Мұнда бірыңғай мүшелі оңашаланған бастауыш «*бұл топ*» деген қабыса тіркескен сөзіне ауысып, басқа тұлғадағы бастауыш қызметін атқаруға көшкен. Осыдан «*Бастауыш – Бастауыш*» үлгісіндегі мәтін құрылымы жасалған: *Бұл топ – Ербол, Көкбай, скрипкашы-әнші Мұқа, Баймағанбеттер.*

Ал алдыңғы екі сөйлемдік мәтіндік құрылымда ой түзілімі «*Бастауыш – баяндауыш*» үлгісімен жасалған: *Ербол, Көкбай, скрипкашы-әнші Мұқа, Баймағанбеттер – қонағы.*

2. «*Бастауыш – Баяндауыш*» ой түзілім үлгісіндегі мәтіндік құрылым түрі

Мұндай байланыс түрінде бірінші сөйлемдегі бастауыш қызметіндегі сөз өз қызметін екінші сөйлемде басқа тұрлаулыға ауыстырады. Мысалы: 1. *Күздің мынау жүдеу бүрсең кезінде, үйде көп күтім болмай жүрген шақта, біреудің жылы үйіне барып, күздік қымыздан ішіп, семіз тайдың телшесін жеу – Жұман үшін ең үлкен істей. Қазір, міне, келгені де сол (М.Ә.).* Мәтіндегі дербес сөйлемдерді байланыстырып тұрған бірінші сөйлемдегі тұтаса тіркескен тілдік тұлғалар тұйық етістікпен тиянақталып, бас мүше қызметін атқарған. Ал екінші

сөйлемде сол тұтаса тіркескен баятауышты «сол» анафоралық есімдігі дәлдей түседі. Екінші сөйлемдегі сілтеу есімдігі 1-сөйлемдегі бастауышты меңзеп, сөйлем баяндауыш қызметін атқарып тұр. Мұндай байланысты «**Бастауыш – Баяндауыш**» ой түзілімүлгісіндегі байланыс деп түсіндіреміз.

2. «**Пишенді тасып аламыз**» дегені – дұрыс байлау. Орайы сол гана (М.Ә.). Бұл дербес сөйлемдер де дәл алдыңғы мысалға ұқсас, бірақ 1-сөйлемдегі бастауышты 2-сөйлемдегі сол есімдігі ганадемеулік шылауымен тіркесіп, баяндауыштық қызметке түсірген. Яғни екі сөйлемдік мәтінде бастауыш, басқарушы болған логикалық ой енді тиянақтау қызметіне ауысып, мәтіндік пікірді, ойды аяқтайды.

Тағы бір мысалымызда мәтіндік құрылымның «*Бастауыш – Баяндауыш*» қатынасын сөз қайталаушылығы құрайды: *Дәрменнің Әбішке айтпақ сөзі бар екен. Ол – және өз сөзі гана емес, барлық жас-жаран, іні-бала сияқты Абай достары атынан айтылмақ сөз* (М.Ә.). Екі сөйлемді мәтін ретін тұтастырып тұрған бірлік – «сөз» аталымының қайталануы. Бірақ бірінші сөйлемдегі «сөзі» – тәуелдік жалғауы тұлғасында (III жақта), екінші сөйлемде «сөз» жіктік түрленудің III жағында тұрып, мәтін құруда екі түрлі тұрлаулы мүше қызметін атқарады, сөйтіп «*Бастауыш – Баяндауыш*» ой түзілімі үлгісіне түседі.

Жалпы алғанда, мақалада мәтін түзудегі жеке сөйлемдердің синтаксистік байланысы, тұрлаулы мүшелердің мәтін байланыстыру қызметі қарастырылды. Мәтін деңгейіндегі синтаксистік тізбек, жарыспалы байланыс түрлерін ажырату, оларды құруға негіз болатын тұрлаулы мүшелердің – бастауыш пен баяндауыштың – қызметін ашу міндеті жүзеге асырылды. Тұрлаулы мүшелердің «*Бастауыш – Бастауыш*», «*Бастауыш – Баяндауыш*», «*Баяндауыш – Баяндауыш*» «*Баяндауыш – Бастауыш*» құрылымында өзара мәтін түзу мүмкіндігі болатыны байқалды. Мақалада «*Бастауыш – Бастауыш*», «*Бастауыш – Баяндауыш*» мәтіндік құрылым түрін ғана талдау жолы танытылды.

Сонымен сөйлемнің тұрлаулы мүшелері өздерінің негізгі қызметін атқара отырып, мәтін құрылымын жасауда кемінде екі сөйлемдік құрылыммен де тұтас мәтіндік ой түзілімін бере алады.

Әдебиеттер

1. Қазіргі қазақ тіліндегі синтаксистік парадигмалар (монография-оқулық) – Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2016. – 464 б.
2. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика. – М.: Высшая школа, 1973. – 213 с.

ҚОС ТІЛДІ ӘДІСКЕР ҒАЛЫМНЫҢ ЛИНГВАДИДАКТИКАЛЫҚ ҰСТАНЫМЫ

Ы.Б. Шақаман

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
raya-s7@mail.ru*

В статье анализируются научно-методические труды ученого-педагога Р.Б. Нургазиной, занимающей особое место в системе обучения языку в Казахстане, описываются ее принципы преподавания языка и обучения языку, как методиста. Также рассматривается о ее методах преподавания русского языка в казахской школе, о работе по обучению государст-

венному языку представителей других национальностей в накануне независимости Казахстана. Излагаются пути обучения педагога грамматическим особенностям казахского языка, сопоставлению казахского языка с русским на основе устной речи. Также отмечено, что ее методика обучения казахскому языку на основе национального воспитания, национального образования может широко использоваться в обучении дошкольников и младших школьников.

The article analyzes the scientific and methodological works of the scientist-teacher Nurtazina R. B., who occupies a special place in the system of language teaching in Kazakhstan, describes her principles of language teaching and language teaching as a methodologist. It also discusses her methods of teaching Russian in Kazakh schools, as well as her work on teaching the state language to representatives of other nationalities on the eve of Kazakhstan's independence. The methods of teaching the teacher the grammatical features of the Kazakh language, the comparison of the Kazakh language with Russian on the basis of oral speech are described. It was also noted that his methods of teaching the Kazakh language on the basis of national education, national education can be widely used in the education of preschool children and children of primary school age.

Қазақ педагогикасы ХІХ–ХХ ғасырда дамып, ғылыми деңгейге көтерілді. Қазақстанның соқыту жүйесінде қазақ әйел педагогтер көші де осы кезең аралығында таныла бастады. Мақалақы баяндамамызда алдымен сол ғалым педагогтер атап өткен жөн болар: *Назипа Құлжанова* – қазақ тілінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың негізін алғаш қалаушы; 1914 жылдан бастап Абай шығармаларын танытып, әдеби кештер ұйымдастырған. *Балжан Бөлтірікова* – соғыс жылдары 21 жасынан №12-мектеп директоры; 1971 жылы Оқу-ағарту министрі болған. Бастауыш, сегіз жылдық мектептердітолық орта мектепке айналдыруда, мектеп-интернаттар ашуда еңбек сіңірген. 1980 жылға дейін Қазақстандағы орта білім беруді жетілдіріп, кәсіптік мектептердің дамуына ықпал жасаған. *Қанипа Бітібаева* – қазақ әдебиеті бағытында мұғалімдік қызмет атқарып, оқыту әдістемесін жетілдірген әйел педагог. Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша он бесжеке зерттеулік еңбек; жалпы әдебиетті оқыту әдістемесі бойынша, М. Әуезовті оқыту, Абайды оқыту бағытында әдістемелік еңбектер жазған. Оның «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясы оқыту жүйесінде айналымға енді. *Алма Қыраубаева* – әдебиетті оқыту бағытында танымал әдіскер мұғалім; 1993 жылы Алматы аумағының О. Жандосов ауылында жекеменшік қазақ гуманитарлық мәдениет лицейін ашқан. Ұлттық дәстүр бағытында оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырып, оқушылар үшін «Тілашар», «Елтану», «Әлемтану», «Әдеп» бағдарламалары жазды. Қазақ мектептері үшін тұңғыш «Ежелгі әдебиет» оқулығын (1996), ЖОО-на арналған «Ежелгі дәуір әдебиеті» хрестоматиясын (1991) жазған

Осы ғалымдардың алдыңғы қатарынан орын алатын келесі ғалымымыз, бүгінгі конференцияның бас кейіпкері мен мақалалық тақырыбымыздың өзегі болып отырған Рафиқа Нұртазина Қазақстанда танымал әдіскер, мұғалімдік мен ғылыми жұмысты қатар ұстанған ғалым ұстаз болып саналады. Қызметкерлік еңбегін қарапайым әдіскер мұғалім болып бастаған Р. Нұртазина 1974 жылы Мәскеуде «Қазақ мектебінде орыс тілін оқыту арқылы танымдық қызығушылықты арттыру жолдары» атты («Пути активизации познавательных интересов при обучении русскому языку в казахской школе») кандидаттық

диссертациясын педагогикалық ғылым бағытында қорғап, нағыз ғалым әдіскер атанды.

Педагог ғалымның жалпы зерттеулік еңбегін қарастыру арқылы оның ғылыми әдістемелік, педагогтік бағыттағы жұмысының мазмұндылығын тануға болады. Ол Қазақ мектептерде Орыс тілі мен әдебиеті пәнін оқыту бағытында жұмыс істегендіктен, қазақ тілі ерекшеліктерін ескеріп оқытуды да назардан тыс қалдырмаған. Бірақ бастапқы кезеңдегі әдістемелік еңбектерінің бәрі қазақ мектептеріндегі Орыс тілін оқыту әдістемесі туралы болды. Сол бағыттағы ең маңызды еңбектері ретінде қазақ мектебінің 6-сынып оқушылары үшін «Книга для чтения по русскому языку»; 10-сынып оқушыларына арналған «Русская советская литература» оқулығы саналады. Аталған еңбектерде педагог ғалым қазақ мектебіндегі орыс тілі мен әдебиеті сабағында оқушыларды тілге ынталандыру жолдарын көрсету арқылы тілді оқытудың теориялық, әдістемелік негіздемелерін береді. Сонымен қатар еңбектерде орыс тілін үйрету, тілге қызықтырып ынталандыруға қатысты дидактикалық тапсырмалар түрлерін ойластырып (сөз жұмбақ, кроссворд, ребус, грамматикалық ойын, т.б.), оларды дағдыландыру, жаттықтыру тапсырмасы ретінде қолдануды ұсынады.

Ғалым педагогтің осындай бірнеше әдістемелік еңбегі орыс тілі мен әдебиеті мұғалімдері арасында жақсы таныс. Оның «Қызықты грамматика» («Занимательная грамматика», 1973), «Қазақ мектебінің 5-сынып оқушыларына арналған оқу кітабы» («Книга для чтения для 5 класса казахской школы» (1974)), «Сабақ жалғасы...» («Продолжение урока...», 1996), «Мирастың кітабы» (1998) атты әдістемелік еңбектері қазақ тілі заңдылығына орайластырылып, орыс тілін оқыту мәселесі қазақ мектебі оқушылары танымына лайықталып түсіндіріледі. Ғалымның өзі қазақ мектебіне арналған орыс тілі мен әдебиеті бағдарламасын құрастырушылардың бірі болды. Ғалымның қазақ мектептерінде орыс тілін оқыту мәселесіне байланысты, басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілі үйрету туралы орыс тілінде жазылып шыққан оқу әдістемелік еңбектері, оқу құралдары да бар.

Кейін Тәуелсіздік жылдары қарсаңында (1989 жылдан бастап) педагог ғалым Қазақстандағы мемлекеттік тіл жағдайының саяси, қоғамдық сипатын түсініп, өзінің тіл маманы ретіндегі қызметтік міндетін де таныту мақсатында қазақ тілінің ерекшеліктерін оқып білуді қолға алып, тілді оқыту әдістемесінде пайдалана бастады. Сөйтіп басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқыту мәселесіне ден қойып, ұлттық тілдің дыбыстық, грамматикалық ерекшеліктерін орыс тілімен салғастыра қарау арқылы қазақ тілін үйрету, оқыту жұмысын қолға алды. Осылайша Р. Нұртазина орыс тілімен салғастыра қарау әдісі негізінде қазақ тілін оқытуға қатысты әдістемелік құрал, оқулық жазумен айналысты. Сол үшін алдымен БАҚ арқылы, оның ішінде радио арқылы қазақ тілін үйрету тәжірибелік сабақтарын жүргізді. Радио сабақ екі мезгіл жүргізіліп (таңертең, кешке), екі кейіпкердің (Таня мен Болаттың) өзара қызықты әрі көтеріңкі көңіл күйдегі әңгімелесуімен жазылып, құрастырылған. Осындай радиосабақ нәтижесінде «Таня мен Болатқа арналған радио сабақтар» деген ауыз екі сөйлеуге негізделген қазақ тілін үйрету сабақтарының жинағы шығарылды. Жинақ 12 жазба кассетамен 101 сабақ болып топтастырылған.

Ғалымның мемлекеттік тілді оқытуға ден қоюының өзі оның жай ғана мұғалім болғандықтан емес, қазақ ұлтының танымдық, тілдік ерекшелігін зерделеп білуінен және соны басқа ұлт өкілдеріне жеткізуге итермелеген ұлттық намысынан туындап отырғаны сөзсіз. Осы орайда ғалым педагог қазақ тілін оқытуды грамматикалық қырынан ала отырып, ұлттық тәрбие негізін беретін және сөйлеуге тез дағдыландыратын ұлттық тілдік қолданыстарды негізге алды. Бұған дәлел ретінде 2001 жылы үйде отырған балаларға арнап шығарған (авторлық бірлесіммен) «Наурыз», «Құрбан айт», «Дүниеге сәби келді», «Ораза айт», «Рамазан айы» (Алматы: «Аруна», 2001) шағын кітапшаларын атап өтуге болады.

Ғалым орыс тілді ұлт өкілдеріне қатысты қазақ тілін оқытуды мектепке дейінгі балалар мен оқушылар үшін зерттей бастағандықтан, мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушылары тіліне лайықталған «Оқимын, ойлаймын, ойнаймын!» авторлық бірлесіммен еңбек құрастырып жазды. Бұл еңбегі үшін ғалым әдіскер 2003 жылы жоғары деңгейдегі платиналық «Тарлан» сыйлығының иегері атанды.

Ғалым ұстаздың, ғалым әдіскердің тілдік оқыту, үйрету жұмыстарына қатысты әдістемелік еңбектерін қарастыруда оның белгілі бір білім беру бағытын ұстанғанын аңғарамыз. Ол –тіл/әдебиет оқыту заңдылығын толық игеріп, сол білім негіздерін оқытушылық қызметте, оқыту жұмысында жүйелі әрі тиімді қолданып, оқушыға таза мейірімменкөңіл бөлу керектігі; кез келген оқушыны жеке тұлға ретінде көру; оқушылардың дұрыс білім алуларына мұғалім ретінде ықпал жасап, әр сабақты шығармашылықпен өткізуге тырысу қажеттілігі. Сондай-ақ ғалым педагог әр оқушы сабаққа ынталы, қызығушылықпен келуі үшін пән сабағында қандай да бірі кішігірім жаңашылдықтың болуы мұғалімнің өзіне байланысты екенін ескеруді ұсынады.

Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі атағын иеленген Р. Нұртазинаның ұстаздық жолының өсуі, қызметтік мәртебесінің артуы – өзінің жеке еңбек жетістігінің көрінісі. Ғалым педагог, әдіскер Қазақстанның қазіргі білім беру жүйесінде енді ғана сөз болып жүрген тұлға тәрбиелеу мәселесін өз сабақтарында Кеңес дәуірінде-ақ қолданған. Ол тіл оқыту жүйесінде тіл арқылы жеке тұлға тәрбиелеудің шығармашылық жолдарын тәжірибелік тұрғыдан көрсете білді, іс жүзінде қолдана білді. Жалпы қазіргі білім беру жүйесінде талқыға түсіп жүрген «жаңашыл» оқыту технологиялары Тәуелсіздікке дейін-ақ Қазақстанда қазақ/орыс мектептерінде іске асырылып жүргені аян. Өкініштісі, сол оқыту әдістердің танылу аясы тар болды. Әйтсе де ғалым ұстаз Рафика Бекенқызы Нұртазина өзін өзі таныту жолын, өзін кәсіби біліктілігін арттыру, дамыту жолын таба білді, сол арқылы өзінің қызметтік міндетін жетік меңгеру арқылы келешекке жол ашып, нағыз мұғалімдік бейненің үлгісі салды.

Сонымен Қазақстанда тіл оқыту жүйесінде өзіндік орын алған ғалым педагог Р.Б. Нұртазинаның ғылыми әдістемелік еңбектері, әдіскер маман ретіндегі тіл оқыту мен үйрету ұстанымдары кейінгі әдіскер ғалымдардың зерттеулеріне негіздеме болары, болып та жүргені сөзсіз. Әдіскер ғалымның, алдымен, қазақ мектебінде орыс тілін оқытудаға әдістік бағыты танытылып, кейін Тәуелсіздік жылдары қарсаңында басқа ұлт өкілдеріне мемлекеттік тілді

оқыту мәселесіне көңіл қоюы қай мұғалімге болса да, қызметтік жолында үлгі болуы тиіс. Әдіскер педагогтің Қазақ тілінің ұлттық грамматикалық ерекшеліктерін танып білу арқылы мемлекеттік тілді ауызекі қолданыс сөйлеу тілі негізінде орыс тілімен салғастыра оқытуы, сонымен бірге оның Қазақ тілін ұлттық тәрбие, ұлттық білім негіздері арқылы оқыту әдісі мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларына бағытталған оқыту ісінде кеңінен қолданыс табуы тиіс әрі нақты тіл оқытудың бір технологиясы болып табылады.

Әдебиеттер

1. Нұртазина Р. Занимательная грамматика. Фонетика. Морфология. Синтаксис. – Алматы: Мектеп, 1964, 1966, 1970.
2. Нұртазина Р. Говорим по-казахски: Оқулық. – Алматы, 1991.
3. Нұртазина Р. Продолжение урока. – Алматы, 1996.
4. Нұртазина Р., Асқар Л. Миранстың кітабы. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін. – Алматы: Балауса, 1998. – 240 б.
5. Нұртазина Р. Речевые стереотипы на уроке казахского языка // Өрлеу. – №2. – Алматы, 1999. – С. 30-31.
6. Нұртазина Р.Б. Пути активизации познавательных интересов учащихся при обучении русскому языку в казахской школе: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1974. – 19 с.

ЖІКТІК ЖАЛҒАУ ҚОЛДАНЫСЫНЫҢ ЛИНГВАДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ы.Б. Шақаман, А.М. Тастыбай

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
raya-s7@mail.ru, akmaral_tastybay@mail.ru*

В статье рассматриваются вопросы по грамматике казахского языка, дается обзор и объяснение особенностей и основ обучения видам аффиксов. В частности, анализируются теоретические основы описания, определения, виды и особенности употребления личных окончаний в казахском языке, указываются конкретные лингводидактические критерии при обучении школьников. Отмечается, что формирование литературного языка и языковой культуры зависит от правильного соблюдения лингводидактических основ при обучении языку.

The article deals with questions on the grammar of the Kazakh language, provides an overview and explanation of the features and basics of teaching types of affixes. In particular, the article analyzes the theoretical foundations of the description, definitions, types and features of the use of personal endings in the Kazakh language, clarifies the specific linguistic and didactic criteria for teaching schoolchildren. It is noted that the formation of a literary language and language culture depends on the correct observance of the linguistic and didactic foundations when teaching a language.

Жалғаулар – қосымшаның екінші түрі; сөйлемдегі жеке сөздерді өзгертіп, түрлендіру арқылы грамматикалық мағына үстейтін морфологиялық бірліктер. Олардың да жұрнақ сияқты нақты морфологиялық белгісі – сөзден бөлек қолданылмайтыны, сондықтан тұлғалық мағынасының да болмайтыны. Дегенмен бұлардың сөздерге қажетті жағдайда жалғануында өте маңызды

қызметі бар. Ол – оларсыз сөйлемнің болмайтыны, ойдың тұтаспайтыны. Кез келген ойды жеткізуде кез келген жалғау тисті міндетін атқарады.

А. Байтұрсынов қазақ тіліндегі жалғаудың орны туралы: «Жалғау аз, жұрнақ көп. Жалғау түбір сөзде де, туынды сөзде де болады. Жұрнақ түбір сөзде жоқ, туынды сөздерде ғана болады» [1,40] – деп, нақты түсінік берген. Осы пікірге қарап-ақ, жалғаулар қызметінің өрісі қандай екенін түсінуге болады.

Қазақ тілінде жалғаудың төрт түрі (көптік, тәуелдік, жіктік, септік) – өз орнымен қолданысқа түсіп, мәтінде сөздердің байланысын іске асырып, грамматикалық мағынаның, логикалық ойдың танылуына, астарлы пікірдің жеткізілуіне, мәтін аясындағы ой түзілімдеріне басты қызмет атқарушы.

Әр жалғаудың өз орны бар болса да, оларды ортақтастыратын тұрақты бір грамматикалық белгісі бар, соған орай да олар ортақ «жалғау» деген атауға ие болып отыр. Сондықтан, алдымен, олардың ортақ атауға ие болу белгілерін оқушыларға ашып түсіндіру қажет. Мектеп оқулықтарында бұл туралы ашып түсінік берілмейді, оның үстіне қазіргі оқушылар танымы «жаһандық танымға» ауысып жатқандықтан, қазақ тіліне, жалпы тілге қатысты оқулықтағы анықтама-ережелерді, тілдік философиялық түсініктерді қабылдай бермейді. Тек тілтанымға қабілеті бар, дүниетанымы ұлттық негізде қалыптасқан оқушылар үшін тілдік бірліктер қолданысын тану, оларды орнымен қолдана білу таңсық емес. Сондықтан пән мұғалімі оқушыларға тілдік ерекшеліктерді талдау, түсіндіру барысында нақты грамматикалық белгілерді белгілі бір әдістік жолмен ашып түсіндіруде оқушылардың қабылдау қабілеттерін анықтай алуы, білімді түсіндіру жолын таба білуі маңызды. Тек тілдік қабілет ерекшеліктерін анықтап біліп алған соң ғана оқушылардың түсіну деңгейлеріне қарай түсіндіру әдістері нақтыланады.

Алдымен тіл маманы ретінде жалғаулардың ғылыми теориялық сипатын ерекшелеген жөн.

Жалғауларды сөздерге жалғану ерекшеліктеріне қарай топтастырып, нақты бір мағыналық қызметтеріне қарай екі топқа жіктеуге болады:

- *Жалғаулардың есім сөздерге жалғану ерекшеліктері;*
- *Жалғаулардың етістікке жалғану ерекшеліктері.*

Осы жіктеу бойынша саралауда тәуелдік, септік, көптік жалғаулар зат есімге және заттануға көшкен сөздерге жалғануын жеке тақырып ретінде талдап көрсету қажет.

Ал төртінші жалғау түрі – **Жіктік жалғау** – ой тиянақтылығын беретін, баяндауыш бола алатын барлық сөзге жалғанады. Ендеше оның қолданысы шексіз. Бұл – оның басты ерекшелігі. Сондықтан Жіктік жалғауды **баяндауыштық жалғау** деп ерекше атаймыз. Өйткені ол – ой тиянақтайтын, сөйлем құрылымын аяқтайтын қосымша. Мектеп оқушылары үшін бұл жалғаудың грамматикалық қасиетін ашуда осы екі белгі ең негізгі болып табылатынын ашып түсіндіру қажет. Кез келген сөйлемдік мысалды алып, ондағы сөйлемді аяқтап тұрған жалғау тек жіктік жалғау екеніне назар аудартып, қай сөзі табына, сөз түріне жалғанып тұрғанын тақырыпқа қатысты жағдайда талдап көрсету маңызды.

Жалпы жіктік жалғау баяндауыштыққа түсетін барлық сөзге жалғанатындықтан, жоғарыда аталған ерекшеліктің екеуін де (*жалғаулардың есім сөздерге жалғану ерекшеліктері; жалғаулардың етістікке жалғану ерекшеліктері*) қабылдайды. Жіктік жалғау предикаттық қатынасты ашатын, сөздердің түрлену ерекшелігін көрсететін морфологиялық бірлік болса да, баяндауыш жасайтын жалғау болып саналуымен синтаксистік қызмет көрсетікішіне де енеді.

Келесі мәселе – мектеп оқушылары үшін пән мұғалімінің білуі және түсіндіре алуы тиіс жіктік жалғау белгілері. Бұл – жіктік жалғау қолданысын үйретудегі тілдің лингвадидактикалық негізі болып табылады.

Мектеп оқушылары үшін Жіктік жалғаудың мына грамматикалық белгілерін ерекшеліп, атап көрсету керек:

- кез келген құрылымдағы сөздерді өзара байланыстыра алмайтыны;
- тек адамзатқа қатысты сөздерге жалғанатыны;
- тек адамзатқа қатысты сөздердің өзара әрекеттік байланысын (не **тотемдік ұғымдағы сөздер қатынасын тек 3-жақта*) бере алуы (*-өз алдына жеке зерттеу).

Осы белгілерге қарап, оны предикаттық қатынасты ашатын жалғау дейміз. Осыған орай бұл жалғаудың анықтамасы: *Жіктік жалғау дегеніміз – адамзатқа қатысты сөздерге ғана жалғанып, оларды тұлғалық өзгеріске түсіріп, баяндауышқа айналдыратын, бастауыш сөздермен қиыса байланысу түрін беретін қосымша түрі.*

Жіктік жалғаурдың есім сөздерге жалғану ерекшелігі

Жіктік жалғау адамзатқа қатысты сөздерге адамзаттың әрекеттік бейнесін беретін сөздерге жалғануына қарай 3 түрге бөлінетіні кестеге түсіріп көрсету оқушылардың оларды тек сөйлем құрылысы арқылы ғана емес, теориялық жағынан тез игеруіне негіз болады.

Жалпы қазақ тіліндегі Жіктік жалғаудың *толық түрі, қысқа түрі, бұйрық райлы түрі* бар.

Толық түрі:

-мын/-мін, -бын/-бін, -пын/-пін	-мыз/-міз, -быз/-біз, -пыз/-піз
-сың/-сің	-сың+дар/-сің+дер
-сыз/-сіз	-сыз+дар/-сіз+дер
-ды/-ді, -ты/-ті; Ø	-ды/-ді, -ты/-ті; Ø

Жіктік жалғаудың бұл түрі тек адамзаттық сөздерге, адамға қатысты заттанған басқа есім сөздерге, көсемше, есімше, адамға қатысы бар модаль сөздерге жалғанып, предикаттық байланыс береді. Жіктік жалғаудың бұл түріне мысал келтірмесек те болады. Бар болғаны «Кім?» деген сұраққа жауап беруге ауысқан сөздер мен қимылдық мәнді сөздерді (есімше, көсемшені) осы жалғау түрімен жіктей алатындығымызды түсінсек болды. Нақтылық үшін 3 мысалмен таныстыруға болады:

Адамзаттық есім; модаль сөз:

Мен оқушымын; керекпін	Біз оқушымыз; керекпіз
Сен оқушысың; керексің	Сендер оқушысыңдар; керексіңдер
Сіз оқушысыз; керексіз	Сіздер оқушысыздар; керексіздер
Ол – оқушыØ; керекØ	Олар – оқушыØ; Олар керекØ

Көсемшелі етістік:

Мен келемін	Біз келеміз
Сен келсің	Сендер келесіңдер
Сіз келесіз	Сіздер келесіздер
Ол келеді.	Келеді

Адамзатқа, оның әрекетіне қатысы жоқ сөздер жіктеуге түспейді. Орыс тілді мектеп оқушылар үшін «Мен қаламмын» немесе «сен сусың» деген қолданыс болмайтынын түсіндіру қиын емес, өйткені мұндай ерекшелікті орыс тілінің жіктеу жүйесімен салғастырып түсіндіріп кетуге болады. Бірақ әдеби шығармаларда метафоралық қолданыста ғаламзаттық, адамға қатысы жоқ сөздер, жіктік жалғаумен айтыла беретінін ескерту ретінде айтылады: *желмін, күнмін*, т.б.

Жіктік жалғаудың етістік сөздерге жалғану ерекшелігі

Жіктік жалғаудың келесі түрі – қысқа түрі. Егер жіктік жалғаудың толық түрі етістіктің *көсемше, есімше* түріне жалғанып, қимыл әрекеттің нақты аяқталуын көрсетсе, қысқа түрі етістіктің шартты райлы түріне, жедел өткен шақ түріне жалғанып, қимыл-әрекеттің аяқталуын, ойдың жүзеге асқанын жақ-жағымен білдіреді.

Осы арада ғылыми жақтан да, оқыту жағынан да нақты көңіл бөлетін тілдік философиялық белгі – **жіктік жалғаудың етістіктің түбір* күйіне тікелей жалғана алмайтыны.**

1-ерекшелігінде де жіктік жалғаудың толық түрі етістікке тікелей емес, оның есімше, көсемшеге түрленгеннен кейін жалғанатыны байқалды; 2-ерекшелігінде де оның қысқа түрі етістікке тура жалғанбайтындығын көруге болады:

қысқа түрі (тек шартты райлы, жедел өткен шақ жұрнақтарынан кейін):

-м	-к/-к
-ң	-ң+дар/-ң+дер
-ңыз/-ңіз	-сыз+дар/-сіз+дер
Ø	Ø

Мысал:

Мен білсем; білдім	Біз білсек; білдік
Сен білсең; білдің	Сендер білсеңдер; білдіңдер
Сіз білсеңіз; білдіңіз	Сіздер білсеңіздер; білдіңіздер
Ол білсеØ; келдіØ	Олар білсеØ; Олар білдіØ

Қазақ тіліндегі жіктік жалғаудың ерекшелігінің оқытылуында оның үшінші түріне де баса назар аудартамыз. Ол – **бұйрық райлы түрі.** Бұл түрін ғалымдар жіктік жалғаудың түрі деп нақтыламайды. Бар болғаны осы жалғау жалғанған етістіктер бұйрық райлы етістіктер деп атап өтілуі басым. Негізінен алғанда, бұл – жіктік жалғаудың бұйрық райлы түрі болып, түбір болып көрінетін етістіктерге*([2] еңбектен оқыңыз) ғана жалғанады:

бұйрық райлы түрі:

-айын/-ейін, -йын/-йін	-айық/-ейік, -йық/-йік
Ø	-ыңдар/-індер, -ңдар/-ңдер
-ыңыз/-іңіз, -ңыз/-ңіз	-ыңыздар/-іңіздер, -ңыздар/-ңіздер
-сын/-сын	-сын/-сын

Бұл түрге де мысалға кез келген егістікті қойып, ауызша/жазбаша жіктеуге болады.

Жіктік жалғауының осы үш түрін мектеп оқушылары үшін көрсетілген сағат санына қарай бөліп оқыту белгіленгені түсінікті. Сағат санын қою қай сыныпқа қатысты болатыны жағынан, оқушылардың білімдік қабылдауына қарай шешіледі. Орыс тілді мектеп оқушылары үшін жіктік жалғаудың үш түрін оқытуда әрбірі жеке сағат санымен өлшенуі пән маманының оқыту шеберлігімен шешім табады.

Жіктік жалғаудың теориялық белгілері белгілі бір оқыту жолдарымен көрсетілуде дағдыландыру тапсырмасы түрлендіріп берілетіні түсінікті. Бұл жағдайда мысалдар нақты ұлттық мазмұндағы сөздер болып таңдалғаны дұрыс. Мәселен, орыс тілді орта буын оқушыларына жіктік жалғауын үйретуге ауызша дағдыландыру тапсырмасын «Қостау ойыны» түрінде өткізуге болады. Тақтаға оқушыларкезекпен шығарылып, қандай да бір есім сөзжазылған қағаз бір оқушының маңдайына жапсырылады. Тақта алдына шыққан оқушы отырған оқушыларға сұрақ қою арқылы өзіне жасырынылып жазылған, маңдайына жапсырылған сөзді табу керек. Оқушы сұрақты бірінші жақта, жіктік жалғаулы сөзбен қояды. Отырған оқушылар тек «иә/жоқ» деп жауап беруі арқылы оның жауабын нақтылайды. Жасырылған сөз толық тауып ашылғанға дейін оқушы сұрақ қоюды жіктік жалғауды пайдалану арқылы жалғастыра береді. Мысалы, тақтаға шыққан оқушыға берілген жасырын сөз – *дәрігер*. Ол «Мен адаммын ба?, Мен үлкенмін бе?», т.б. деп сұрақ қою арқылы сөздің адамзатқа не ғаламзатқа қатысты екенін біліп алады. Сөйтіп сол ыңғайда сұрақ қоюды жалғастыра беріп, шешімін тапқанша, сұрақ қоя береді. Тақтаға шыққан оқушының жіктік жалғауды дұрыс қолдануы оқушылар тарапынан қадағаланып отырады. Бұл арқылы оқушылардың жіктік жалғаудың толық түрін игеру дағдысы қалыптасады. Осылайша жіктік жалғаудың басқа түріне де тапсырма ойластырып, оқушылардың дұрыс сөйлеу дағдысын жетілдіруге болады.

Оқушылардың қазақ тілінде сөйлеуіне, тіл мәдениетінің дұрыс қалыптасуына ауызша сөйлеуден бұрын жазба тіл мәдениеті басым нәтиже береді. Ал бұл тілдік терияның дұрыс берілуімен байланысты. Тілді оқытуда сөз қолданысының дұрыс болуы қосымшалардың да қолданысын дұрыс түсіндірілуімен тікелей байланысты. Жіктік жалғаудың ауызша сөйлеудегі қолданысы, жазба тілдегі қолданысы бар. Оқыту барысында оны да салыстырып көрсету қажеттілігі туындайды.

Қазақ тіліндегі оқулықтарда ереже-анықтамалар тым ғылымиландырылып беріледі. Бұл оқушылардың мәтінді оқуға деген ынтасын басып тастайды. Сондықтан пән мұғалімінің тілді оқытуда әр тақырыпқа қатысты лингва-дидактикалық ұстаным мен белгілерді таба біліп, сабақты оқушы танымына лайық құруды жоспарлауы нақты бір пайдалы шешімге қол жеткізеді.

Әдебиеттер

1. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері). – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – III т. – 384 б.
2. Шақаман Ы.Б. Қазақ тілі сөздерінің түрленім жүйесі мен қызметі. – Павлодар. ЭКО, 2008. – 179 б.

ЖАРНАМАЛЫҚ ДИСКУРСЫҢ ПРОПОЗИЦИЯЛЫҚ-ФРЕЙМДІК СИПАТТАМАСЫ

Г.Б. Алимканова

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
email.19.01@mail.ru*

В статье обоснован метод фреймового моделирования применительно к анализу рекламного дискурса. Ценностный выбор фреймов в Казахстане заключается в том, что рекламный дискурс базируется на специфике культурного пространства, на языковом, поведенческом и ментальном уровнях передачи культурных кодов, характеризующихся интегративными процессами в поликультурном обществе.

The article substantiates the method of frame modeling in relation to the analysis of advertising discourse. The value choice of frames in Kazakhstan is based on the fact that the advertising discourse is based on the specifics of the cultural space, on the linguistic, behavioral and mental levels of the transmission of cultural codes, characterized by integrative processes in a multicultural society.

Жарнамалық талдаудың фреймдік тәсілі бірқатар ерекшеліктерге ие және оны әртүрлі мақсаттарда қолдануға болады. Зерттеушілердің көпшілігі жарнамаларда фреймдік тәсілді ұстану мақсатты аудиторияның санасына әсер ететін тетіктерді талдау үшін қолданады. Кейбір зерттеушілер фреймдік әдісті әлемнің жарнамалық бейнесіндегі жеке кадрларды, оларды жарнамалық мәтінге енгізу ретінде қарастырады (Л.С. Винарская, Е.Н. Ежова, М.Н. Новиков).

Фрейм – бұл стереотиптік жағдайларды бейнелеуге арналған мәліметтер құрылымы [1, 187]. Таным әрекетіндегі адам фрейм деп аталатын белгілі бір деректер құрылымын (кескінін) жадынан тандапалады, осылайша ондағы жеке мәліметтерді өзгерту арқылы құбылыстар мен процестердің кең тобын түсінуге ыңғайлы етеді [1, 151].

Сценарий уақыт бойынша процесс, фрейм дамуын көрсетеді [2, 18]. М. Коул сценарийді оқиғалар үлгісі ретінде қарастырады [3, 113].

З.Д. Поповамен И.А. Стернинде белгілі бір әрекеттер тізбегі сценарийдің негізгі сипаты ретінде негізінде, бұл фреймдер, жеке эпизодтар, кезеңдер, элементтер уақыт пен кеңістікте рет-ретімен орналастырылады деп ерекше атап өтеді [4, 119].

Фрейм шыңнан, фрейм атауы, слоттар (терминалдар), дискретті элементтер, ақпаратты сақтауға арналған ұяшықтардан тұрады. Лауазымдар жақтауды құрылымдау, және өзара әрекеттесу аясында слоттардықұрайды.

Вербалды және вербалды емес құралдарды таңдауда теледидар ролигінің тар уақыт шеңбері шектейді. Демек, басқа белгілермен бірге, жарнамада ұсынылған әрбір белгі белгілі бір прагматикалық міндетті шешу керек: жарнаманың алдында тұрған коммуникативтік және танымдық міндеттердің кең спектрі, алушының санасына әсер етудің мағынасы мен құралдарының жиынтығы органикалық түрде берілген жарнамалық хабарламаның шектеулі көлемі жарнамалық мәтіннің осы барлық ерекшеліктері жарнамалық ойлаудың сызбасы мен шеңберін анықтайды [5, 160].

Прагматикалық мақсаттарға қол жеткізу үшін жарнама өндірушісі мақсатты аудитория үшін жалпытанымдық контекстке ие стереотиптік жағдайдың маркерлерін пайдаланады. Фрейм мәдени-негізделген, келісілген білімнің моделі ретінде әрекет етеді [6, 30], жарнамалық хабарламаның ықтимал түсіндірілуін басқаратын және әлеуетті тұтынушының жоспарлы эмоционалды реакциясын қалыптастыратын құралға айналады. Теледидарлық жарнамадағы фрейм слоттарын актуализациялауды талдау, біздің ойымызша, фрейм құрылымын ұжымдық санада модельдеуге мүмкіндік береді. Фрейм слоттары бір-бірімен өзара әрекеттеседі және әртүрлі ұсыныс сызбалары аясында ұсынылуы мүмкін (субъект-өндірілетін әрекет, әрекет-іс-қимылдар және т. б. орны). Жарнамадағы слоттардың актуализациясы мақсатты аудиторияның санасында бол жамдық жақтау моделін құрайды. Кірістірілген пропозициялар фреймді интерпретациялау нәтижесі ретінде әрекет етеді. Пропозициялық сипаттама фреймді стереотипті жағдай ретінде барынша толық көрсетуге мүмкіндік береді.

Отбасы фреймі қазақстандық жарнамаларда азық-түлік өнімдер жарнамаларында, атап айтсақ, шай, сүт, макарон өнімдері, тәттілерде ұсынылған.

Зерттелген республикалық теледидар жарнамаларының көбі отбасы бейнесіне сілтеме жасайды, бұл қазақстандық аудиториясы үшін осы фреймнің маңыздылығын растайды.

Сүт өнімдерін жарнамалауда отбасы фреймі сүт жарнамаларында ең тұрақты түрде ұсынылған: 108 жарнамалық материалдың 86 жарнама ішінде отбасы бейнесі бар. Біздің ойымызша, бұл бірнеше факторларға байланысты:

– фреймдер, хабар тарататын аудитория әрқашан жарнамаланатын өніммен сәйкес келеді;

– жарнамалық кейіпкер сюжетпен бірге мақсатты аудиторияға жарнамалық хабарлама тұжырымдамасын қалыптастырады;

– теледидардағы жарнамалық сюжеттің жиілік стратегиясының бірі-жарнамаланған өнімді пайдаланудың әдеттегі жағдайларына сілтеме жасау, ол көрерменнің алдыңғы тәжірибесіне сүйенеді.

Жарнамаланатын өнім фрейм таңдаудың негізгі факторына айналады, демек, сүт өнімдерінің қазақ мәдениетіндегі алатын орны мен маңызын қарастырып өтейік. Сүт өнімдері – бұл қазақ этностарының дастарханының негізі: Қазақтың ұлттық тағамдары ежелгі шығу тегі сүт өнімдерінің әртүрлілігін растайды.

Ғасырлар бойы айналысқан мал шаруашылығы бұл әртүрлілікке ықпал етеді, қазақтардың өмір сүру салтына байланысты, әр мезгіл сайын сүт өнімдері дет үрленіп отырған [7, 6].

Қазақ даласының сана-сезіміндегі сүт өмір беретін бастаулардың бірі болып саналады (түркі этникалық топтарына ортақ мифологиялық образ Қорқыт үшін ана сүтінің ерекшелігі екені кездейсоқ емес) және күн мен түннің теңелудің ырымдық тағамы наурыз көже екені мәлім. Сүт өнімдерінің мәдени белгі ретіндегі маңыздылығын сүтпен байланысты рәсімдержүйесі растайды. Өртті тоқтату үшін, апат жолында сүт төгілді. Өнімнің құндылығы салттық тыйым салулар жүйесін атап көрсетеді: қазіргі уақытқа дейін сүтті еденге төгуге, төгілген сүтке басуға тыйым салулар орын алды. Қымыз қысатын

әйелге ыдыс-аяқтарды сатырлап, дыбысын шығаруға болмайды. Ұсынған қымыз бен айраннан бас тартпауы керек, әйтпесе жол болмайды [8].

Ақас деп аталатын сүт тағамдарының аталымының мағынасы қасиетті ұғымын білдірді, кейінірек ол шын жүректен ұсынылған кез-келген тамақты білдіре бастады. Бұл жағдайда ақ компонентінің қайта пайымдауы орын алды және ақ түстің символизмі кінәсіздік белгісі, таза ойлар және қазақ тілінде жоғары рухани қасиеттер ретінде өзектендірілді; адамның сапасын сипаттайтын фразеологизмдерді салыстырыңыз: ақжүрек (ақжүрек, ашық, таза жүреппен мағынасында), ақниет (ақниет, таза ойлар мағынасында), ақкөңіл (көңілі ақ, мейірімді деген мағынасында) және т.б. [9].

Қазақ мәдениетінде сүт және сүт өнімдерінің жоғары құндылығы өндірушіге сүт өнімдері жарнамаларында ұсынылған әртүрлі фреймдерді өзектендіруге мүмкіндік береді. Сүт жарнамасында отбасы фреймі басты орындарда.

Жарнама сюжеттерінде отбасы фреймінің түрлі слоттары көрсетіледі, кешенді талдау фреймінің пропозициялық үлгісін жасауға мүмкіндік береді. Әрбір деңгей әртүрлі құрылымдық элементтерді, пропозицияларды құрайды. Бірінші деңгей пропозиция субъектілерін, слоттарды сипаттайды. Әрбір слотта, кем дегенде, екі отбасы мүшесі, кейбір сюжеттерде бірнеше ұрпақ: ата-аналар – балалар-немерелер көрсетілген.

Әртүрлі слоттарда пропозиция субъектілерінің деңгейін қарастырайық:

– анасы, екі ата-ана, кейде тек әкесі немесе анасы – бала (балалар): «ФудМастер» брендінің жарнамалық сюжеттері («Ұрпақ денсаулығы үшін», «Жаңа мақсаттар», «Сіз демалысты қалай өткіздіңіз?», «Бізде мақтанатын нәрсе бар», «Денсаулығымыз үшін дәмді қамқорлық», «Био-с-сіздің иммунитетіңізге көмек», «Қазақстанда достық шекарасы жоқ», «Әкемен таңғы ас», «Иммунитеттің ең жақсы досы», «Анамен таңғы ас»), «Айналайын» («12 жыл бірге»), «Мое» («Коньки», «Саяжай»), «Lactel» («Нұрлы таң»), «Мумуня» («Бәріне жеткілікті»), «Соны ал») және т. б.;

– ата-аналар – балалар-немерелер: «ФудМастер» («Кез келген жаста мақсат қоюға болады», «Ұрпақтың денсаулығы үшін», «Әже келді», «Био-с – сіздің иммунитетіңізге көмек»), «Мое» («Жаңа жыл») брендтерінің жарнамалық сюжеттері;

– ерлі-зайыптылар: «ФудМастер» («Әрқашан дәмді болсын») «Мое» («Таңғы ас») компанияларының жарнамалары.

Отбасы фреймінің екінші деңгейі предикативті сипаты бар субъект пропозициясы арасындағы қарым-қатынас пен сезімдерді сипаттайды: туған-туыстардың қолдауы, «ФудМастер» жарнама сюжеттерінде отбасы мүшелерінің денсаулығына қамқорлық («Дені сау болу оңай», «Әкемен бірге таңғы ас», «Иммунитеттің ең жақсы досы», «Анамен бірге таңғы ас»); «ФудМастер» роликтерінде нәзіктік және өзара түсіністік («Жаңа мақсаттар», «Әкемен бірге таңғы ас», «Анамен бірге таңғы ас», «Иммунитеттің ең жақсы досы», «Әже келді»), «Айналайын» («12 жыл бірге»), «МОЕ» («Таңғы ас», «Жаңа жыл»); «ФудМастер» жарнамасында бала күту («Ұрпақ денсаулығы үшін»), балалық шақ туралы естеліктер («Тәтті естеліктер») және басқалар.

Отбасы фреймінің жеке слоты ретінде енгізілген объект пропозициясы жарнамаланатын өнім нысаны болып табылады. Жарнамаланатын өнімді жарнамалаушы вербалды және вербалды емес кодтарды қолданып, басқа слоттармен байланыстырады және репрезентацияланатын фреймге енгізеді.

Мәселен, «Ұрпақтың денсаулығы үшін» жарнамасында «ФудМастер» айраны қамқорлық слотымен байланысты: Отбасы мүшелері бір-біріне қамқорлық жасап, «ФудМастер» айраныні шеді, себебі айранның құрамында табиғи витаминдер, минералдар бар және «біздің денсаулығымызға пайдалы». «Әже келді» жарнамасында «ФудМастерден» үй сүзбесі вербалды хабарлама бойынша «біздің әжеміздікі сияқты дәмді» дегенді білдіреді, сондықтан жарнамалық кейіпкер-әже-жарнамаланатын өз үй сүзбесінің дәмі ерекшеленбейтінін аңғарады. Үймен байланыс және жарнамаланатын өнімнің сапасын растау жалпы дәлел: нағыз үй дәмі, эхо-фраза аудио және визуалды көрсетіледі. Үймен байланыс және жарнамаланатын өнімнің сапасының расталуы: «Нағыз үй дәмі» жалпылама дәлелмен ұсынылады.

«Мое» қазақстандық сүт өндіруші жарнамасындағы отбасы фрейм слоттарын іске асырылуын қарастырайық. Жарнамалық роликтерде аздаған вариациялары бар вербализацияланған хабарламаның мәтіні қайталанатын, бұл ретте жарнаманың визуалды сүйемелдеуі өзгереді, бұл мақсатты аудиторияның интерпретациясының жаңа мағыналары мен мүмкіндіктерінің пайда болуына әкеледі:

Бұл мені (бізді) бақытты, біздің өміріміздің ең қарапайым сәттерін ерекше етеді және мәңгі есте қалады. Маңыздысы-сен үшін, қажеттісі-мен үшін, баға жетпес-біз үшін. Бұл Мое (музыкалық әуен).

Экранда бейнеленген жарнама кейіпкерлері жарнама сюжетінің қаһармандары ретінде қайталанатын. Сюжеттің кейіпкерлері интернационалдық отбасы мүшелері болып табылады (әйелі – қазақ, күйеуі – орыс), бұл көпұлтты Қазақстанның бір белгісі болып табылады және тұтынушылық аудиторияның оң бағалаушы реакциясын қамтамасыз етуге арналған.

Жарнама өндіруші жарнамалық роликтер сериясында мағынаны өзектендірудің екі жоспарын ұсынады:

1) отбасылық өмірдің әрбір сәтінің маңыздылығы (көпшілігі олар бізді жасайды, өйткені әрбір сәт әркім үшін бақыт;

2) «Мое» сүті бізді бақытты етеді, біздің өміріміздің қарапайым сәттерін ерекше етеді (бұл мағына бейнені өзектендіреді).

Осылайша, жарнамалық хабарлама үшін әуендік сүйемелдеу – бұл брендтің таңдаулы белгісі, жарнамаланатын өнім және отбасы шеңберіндегі фрейм ретінде кейіпкерлер мен көрнекіліктерді таңдау кескіннің қалыптасуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Муромец И. Сельское хозяйство / «Вятский наблюдатель», 2016. – №4 – С.7-8
2. Минский М. Фреймы для представления знаний / пер с англ., под ред. Ф.М. Кулакова. – М., 1979. – 151 с.
3. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М.: «Эдиториал УРСС», 2001. – 368 с.

4. Коул М. Культурно-историческая психология: наука будущего. – М.: Когито-Центр, 1997. – 432 с.
5. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ «Восток-Запад», 2010. – 314 с.
6. Ежова Е.Н. Фрейм образ жизни в рекламной картине мира // Наука. Инновации. Технологии. – 2007. – № 50. – С. 159–164.
7. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 18–35.
8. Шаханова Н.Ж. Традиционная пища казахов как историкоэтнографический источник: дис. канд. ист. наук : 07.00.07. – Ленинград, 1987. – 224 с.
9. Шалекенов М.У. Традиционная молочная пища казахского народа // Электронный научный журнал «edu.e-history.kz». – 2018. – №2(14). – Режим доступа: <http://edu.e-history.kz/ru/publications/view/856>

СӨЗ МАҒЫНАСЫНЫҢ СТАТИКАЛЫҚ КҮЙІН ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫНА САЙ ОҚЫТУ

А.М. Қайырбай

*Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан
aiym_k97@mail.ru*

Обновленная образовательная программа вошедшая в образовательный процесс нашего государства – это новая программа, отвечающая современным требованиям будущего поколения. Формирование функциональной грамотности учащихся с использованием эффективных стратегий обучения в соответствии с новой парадигмой образования для реализации обновленного содержания образования.

The updated educational program, which is part of the educational process of our country, is a new program that meets the needs of future generations in accordance with modern requirements. Formation of functional literacy of students using effective teaching strategies in accordance with the new educational paradigm for the implementation of the updated educational content.

Жаңартылған білім мазмұнына сай жасалған қазақ тілінің типтік бағдарламасында қазақ тілі пәнін оқытудың мақсаты – ана тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, қазақ әдеби тілі нормаларын сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға үйрету [1].

Ана тіліндегі сөздердің бай мағыналық реңктерін, қолданылу ерекшеліктерін білмейтін, өз ойын дұрыс жүйелеп баяндай алмайтын оқушының дүние танымы тежеледі, өздігінен ойлануы, ой қорытуы дұрыс қалыптаспайды. Мұндай кемшіліктің оқушыда болмауы үшін, мектепте функционалдық сауаттылық қалыптастыру жұмысына тиісті дәрежеде мән беріліп, бұл жұмыс дұрыс жолға қойылуы керек.

Әрине, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жұмыстарының аясы өте кең, ол қазақ тілі пәнін оқумен ғана шектеліп қалмайды, кез келген пән иесі оқушыны өз пәнінің тілінде сөйлете алуы тиіс [2,20-21].

М. Балақаев «Тіл мәдениеті және қазақ тілін оқыту» деп аталатын еңбегінде: «Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ұштасқан, ұйытқы кестелерін морфологиялық сөз топтарын, синтаксистік сөз тіркестері мен сөйлем мүшелерін, сөйлем құрылысын

оқытумен байланыстыру керек. Оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әрекетіміздің нәтижесінде тілдің сөз байлығын толық игеруге, тілдің фонетикалық құрылымын, сөзжасам жүйесін жақсы меңгеруге, морфологиялық, синтаксистік тәсілдерді жақсы біліп, оларды практикалық тіл жұмсау дағдысында дұрыс пайдалана білуге тиіс», – десе [3,77], ғалым Рабиға Сыздықова: «Ең алдымен, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – тілді дұрыс қолдана білгізу деп ұқсақ, мектептерімізде күні бүгінге дейін тілдің құрылымын теориялық тұрғыдан танытуға басты назар аударамыз да, сол теориялық түсініктерді тәжірибе жүзіне асыра білу дегенді назардан тыс қалдырамыз», – дейді [4, 21-22].

Сондықтан оқушының қазақ тілі пәні бойынша функционалдық сауаттылығы қалыптасуы үшін тілдік тақырыптың табиғаты, лексикалық негізі ашылуы тиіс.

Тіл ғылымының әрбір саласы өзінің дербестігі мен даралығын сақтай отырып, өзара бір-бірімен байланысып отырады. «Қазіргі қазақ тілі фонетика, лексикология, морфология, синтаксис, стилистика, диалектология болып бірнеше салаға бөлінгенмен, осылардың барлығының да тексеретіні – сөз», – дейді Ә. Болғанбаев. Дегенмен де, «Лексика» – сөз, оның мағынасы жайлы тілдің негізгі саласы, ал сөз мағынасын, оның әр түрлі реңкін, қыр-сырын жете түсіне алмаған, сөз байлығы жетілмеген оқушы ойын да анық, ұтымды, мазмұнды етіп жеткізе алмайды. Әрі балалардың сөздің тура және ауыспалы мағынасы болатындығын, деректі, дерексіздік ұғымды білдіретіндігін, ол жайындағы анықтама ережелерді жап-жақсы айтып береді, ал бірақ сөздердің мағыналарын тап басып, орнымен қолдануға келгенде, келеңсіздік байқалады. Сондықтан да функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жұмыстарын лексикалық тақырыптарды оқытумен байланысты алудың өзіндік маңызы зор.

Сонымен қатар, кейбір лексикалық тақырыптарды, оның ішінде сөздің лексика-семантикалық топтарын тіл дамыту жұмыстарымен бірлікте, байланысты жүргізу – сөз мағынасын терең түсініп, орынды қолдана білуге ықпал жасайды, оқушының белсенді сөздік қорларын молайтады. Ал оқушының сөздік қорын байытпайынша, функционалды сауаттылықты қалыптастыру да мүмкін емес.

Осы орайда ең алдымен «сөз» тақырыбының мәнін ашып алған жөн.

Сөз белгілі бір заттың атын, түсін, белгісін, сынын, сапасын, үлкендігін, кішілігін, бір сөзбен айтқанда, соның табиғи пайда болуын, атаудың ұғымын білдіреді. Яғни жаңа зат пен әр түрлі құбылыстың атауын білдіретін функцияны, қызметті атқарады. Бұл туралы А.А. Реформатский: «Тілдегі сөздің жеке функциясы деп біз атаулық, номинативтік функциясын айтамыз. Ал сөз арқылы заттарды, құбылысты, болмысты танимыз, атаймыз», – десе [5,34], ғалым Ә.Болғанбаев: «Сөз – заттың таңбасы», – дейді [6,8].

Лексиколог ғалым А. Айғабылов: «Сөз – қоғамдық құбылыс. Ол қашанда қоғамдасқан, бірлесіп еңбек ететін, тіршілік-тынысы бір-бірінен үздіксіз қатынаста болатын адамдардың қажетін өтей жүріп, бір халыққа түгел түсінікті, ортақ күйде ғана өмір сүреді», – деп анықтама береді [7,5].

Профессор І. Кеңесбаев: «Сөз қандай күрделі болса, сөз мағынасы да сондай күрделі» [8,15], – дейді.

Сөз туралы түсінікті жақсы аңғарту үшін оның мағыналарын түсінуі шарт.

Кеңес тіл білімінде сөз мағыналарын топтастырудың академик В.В. Виноградов ұсынған классификациясы кеңінен қолданылды. В.В. Виноградов сөздің лексикалық мағыналарын үш типке бөліп көрсетеді: 1) тура немесе номинативті мағына, 2) фразеологиялық байлаулы мағына, 3) синтаксистік шартты мағына [9,10].

В.В. Виноградовтың сөз мағыналарын топтастыруы Ғ. Мұсабаев пен С. Кеңесбаевтің, Ғ. Қалиев пен Ә. Болғанбаевтың классификацияларына негіз болды.

Сөз мағынасы – дамып, жетіліп отыратын құбылыс, сондықтан сөздің негізгі мағынасы (лексикалық мағынасы) атауыш немесе тура мағынамен шектеліп қоймайды. Сөз әрқашан тек атауыш я тура мағынада айтыла бермейді. Сөздің атауыш тура мағынасының негізінде туып өрбіген, бір тілде сөйлейтін адамдарға түсінікті, қауым таныған ауыс, нақты, абстракті (дерексіз), меңзеу мағыналары болады. Сайып келгенде, бұлардың бәрі (атауыш я тура мағынамен бірге) сөздің негізгі лексикалық мағыналарының түрлері болып табылады [10, 74–75].

- Сөздің атауыш (номинатив) мағынасы, ол тура мағына деп те аталады. Лексикалық мағынаның бұл түрі сөздердің шындық болмыстағы заттар мен құбылыстарға, олардың белгілеріне қатыстылығына байланысты пайда болған.

Сөздің затты не құбылысты атап білдіретін мағынасы атауыш (номинатив) мағына деп аталады. Атауыш мағына әр заттың өз алдына дербес мағынасы болып табылады, сол арқылы біз заттарды бір-бірінен айыра білеміз. Мысалы, тау, тас, өзен, көл, боран, жел деген заттық ұғымдар жеке-жеке аталып, бірден атауыштық мағыналарға ие болып тұр.

Сөздің атауыш мағынасы заттар мен құбылыстарға жанама түрде емес, тікелей бағытталатындықтан, тура мағына деп аталады. Сөздің тура мағынасы деген ұғымға заттар мен құбылыстардың ауыс я басқадай туынды қосымша мағыналары кірмейді. Тура мағына заттар мен құбылыстардың қазіргі кездегі тұрақты негізгі мағынасы ретінде танылады. Мысалы, жоғарыда келтірілген атауыш мағынадағы сөздер әрі заттардың тура мағыналары болып саналады. Сонымен бірге әрбір атауыш сөздің жеке тұрып білдіретін мағынасында еркіндік сипат бар, яғни оның мағынасы еркін мағына болып табылады. Сол себепті атауыш тура мағынадағы сөздер басқа көптеген сөздермен емін-еркін қарым-қатынасқа түсіп отырады. Мысалы жақсы сөзінің атауыш мағынасы жақсы қасиет туралы қалыптасқан ұғымы бар сөздердің қай-қайсысымен де байланысқа түсе алады: жақсы адам, жақсы жер, жақсы қылық, жақсы ниет т.б.

- Сөздің атауыш немесе тура мағыналары толық мағыналы дербес сөздердің бәріне де қатысты. Тек есімдіктердің атауыштық (атау болу) қызметінің өзіндік ерекшеліктері бар. Есімдіктер зат, құбылысты, олардың белгілерін, сыр-сипатын тікелей атап білдірмейді, тек толық мағыналы сөздердің орнына жұмсалып, оларды алмастырып, меңзеп білдіріп тұрады. Сол себепті есімдіктердің лексикалық мағынасын меңзеу мағына деп атауға болады. Мысалы, біз, олар, кім, не, қалай, қайсы, ештеме деген есімдіктер нақты затты не оның белгілерін атап тұрған жоқ, тек оларды атап білдіретін сөздердің

орынбасар көрсеткіші ретінде қолданылып тұр. Сол себепті есімдіктердің меңзеу мағынасы олардың негізгі сөздік мағынасы ретінде сөздіктерде беріліп отырады.

- Сөздің ауыс мағынасы бір заттың негізгі атауыш (тура) мағынасын басқа бір затқа атау етіп ауыстырып қолданудан барып туады. (Адамның аяғы – үстелдің аяғы, төсектің аяғы т.б.). Оған әдетте бір затты басқа бір затпен салыстыру, ұқсастыру себеп болады. Сөйтіп, сөздің ауыс мағынасынан жанама түрде қашанда оның тура мағынасы сезіліп тұрады. Сөздің ауыс мағынада қолданылуы көп мағыналы сөздердің (полисемия) тууына себеп болады.

- Ал нақты және дерексіз мағыналардың бір-бірінен айырмашылығына келсек, ол сөздің затты қандай дәрежеде білдіре алатындығына байланысты. Егер сөз затты дәл қалпында атап білдірсе, онда оның мағынасы нақты мағына болып табылады. Мысалы, Алматы, Атырау, қайық, терек, сауысқан, қағаз, қалам барды, әкелді, т.б. Егер сөз затты оның нақты белгілерінен, қасиеттерінен ажыратып, жалпылап, дерексіздендіріп атап тұр. Бұдан басқа ойтаным (интеллект) арқылы санада қалыптасқан дерексіз ұғымдар болады. Бұлар – ойтанымдық ұғымдар. Мысалы, адамгершілік, адалдық, арман, қиял, басқару, игеру т.б. осындай ұғымдардың мағыналарын білдіреді [10,73-76].

Қарастырылып отырған тақырып бойынша функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда принцип ↔ әдіс ↔ жаттығу механизмі іске қосылуы керек. Функционалды тұрғыда сауатты тұлға қалыптастыру үшін бұл аталған үшеуі бір-бірінен ажыратылмай бірлікте оқытылуы қажет.

Дидактикалық принцип – оқу-тәрбие ісінде басшылыққа алынатын педагогикалық қағида, оқу-тәрбие жұмыстарының заңды жүйесі, оқыту ісінде табысқа жетудің қажетті шарты болып табылады. Бұл қағида оқытудың мазмұнына, ұйымдастыру формасына және әдістеріне қойылатын талаптарды көрсетеді.

Дәстүрлі принциптермен қоса жаңартылған білім мазмұнында когнитивтік, креативтік, рефлексивтік ұстанымдар негізге алынады.

- Когнитивті ұстаным – оқушының пән немесе нақты тақырып бойынша өзіндік ойлауын қалыптастыруды мақсат етеді. Себебі тұлға, мәселен, қазақ тілі бойынша нақты бір тілдік тақырыптың табиғатын, лингвистикалық негізін терең түсінуі тиіс. Сонда ғана ол сол тақырыптың тілдегі орнын, жалпы қолданыстағы орнын біледі, өзінің сөйлеу әрекетінде сауатты қолдана алады.

- Қазақ тілін меңгертудегі креативтік ұстаным сабақты шығармашылық үдеріс ретінде құруды мақсат етеді. Оқу үдерісінде жұптық, топтық жұмыс түрлерін, біріккен шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды орындауға бағытталады.

- Рефлексивтік ұстаным – бұл принцип бойынша оқушылардың алған білімдерінің нәтижесін қорытындылау мақсат етіледі. Білім алу жолын негіздейді. Яғни оқушы өзінің іс-әрекетін, өзінің қабілетін түсінбесе, ол өзінің алған білімін өзіне иемдене алмайды.

Көрсетілген ұстанымдардың оқушының ой операцияларының логикалық-сабақтастық желісін құрап, ауызекі сөйлеу мен жазу сауаттылығын қалыптастырып, дамытуда орны ерекше екендігін соңғы жылдардағы көптеген педагогикалық зерттеулер мен еңбектерде дәлелденіп келеді.

Механизмнің екінші тетігі – әдіс. Ахмет Байтұрсыновша, әдіс – керекшіліктен шығатын нәрсе.

Әдіс туралы Ю.К. Бабанский: «Әдіс дегеніміз – мұғалім мен оқушылардың өзара әрекетінің негізінде білім, тәрбие және таным процесін жетілдіру», – десе [2,27], профессор Б.Б. Жахина: «Әдіс – белгілі бір ғылым салаларын үйретудің немесе сол жайында жаңалық ашудың амал – тәсілі», – дейді. Сонымен қатар педагогикада әдіске мынадай анықтама береді: «Әдіс – білім беру методы оқушылардың білімі мен практикалық дағдысын қалыптастыру жолындағы мұғалімнің жүргізілетін жұмыстарының тәсілі» [2,28].

Әдістер пән мұғалімінің өз жұмысын жүргізу барысында тиімділігіне қарай ауысып отырады:

- өтілетін тақырыптың теориялық мазмұнына қарай;
- оқушылардың ынта-жігері, белсенділігіне қарай;
- оқушылардың функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға арналған жұмыс түрлеріне қарай.

Сөз мағынасының статикалық күйлеріне байланысты функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда «Бэкроним», «Үшіншісі артық», «Жалғасын тап», «Пазл» сынды әдістерді тиімді қолдануға болады.

Механизмнің үшінші тетігі – жаттығу. Жаттығу – оқушылардың өздерін білім алу жолында іздендіріп, тілден алған теориялық білімнен практика жүзінде жаттықтыратын және сол жаттығулар арқылы қазақ тілі пәнін оқытуды өмірге жақындататын тиімді әдіс.

Жаттығу арқылы оқушыны сауатты жазуға, мәдениетті сөйлеуге, орфографиялық сауаттылыққа дағдыландырылады, сөздік қоры байытылады, дүниетанымы кеңейеді.

Жаттығу әдісінің тиімділігі жөнінде орыс тілі әдістемесін зерттеуші ғалым А.В. Текучев: «Жаттығу грамматикадан өтілген теориялық материалды түсіндіруді ғана сипаттайтын әдіс деп қарауға болмайды. Ол тілден ұйымдастырылған сабақтың өте қажетті бөлімі және айырып қарауға келмейтін тарауы. Егер орыс тілін оқытуда жаттығуды қолданбай беретін болса, ол өмірден, практикадан, нақты тілдік материалдан қол үзген құрғақ теориялар болып шыққан болар еді», – дейді.

Жаттығу жұмысын ұйымдастыруда мынадай талаптар негізге алыну керек:

- а) жаттығудың түрлері өтілген тілдік тақырыпқа сай болуы керек;
- ә) өтіліп отырған тілдік материалдың өзіндік белгілері көп болмауы керек;
- б) жаттығу үшін берілген сөйлем ықшам болуы керек;
- в) жаттықтырылатын материалдан оқушының жалпы түсінігі болуы керек;
- г) дайын материал ғана берілмей, оқытушы өз тарапынан жаттығу дайындай білуі керек;
- ғ) таңдалып алынған мәтіннің тәрбиелік мәні және жас ерекшеліктеріне сай болуы керек.

Қорыта келгенде, сөз мағынасының статикалық күйі тақырыбы арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру механизмі көрсетілді. Жаңартылған білім мазмұнына сай функционалдық сауаттылықты қалыптастыру меха-

низмін зерделеу арқылы оқытудың озық технологияларын тиімді пайдаланып, сапалы білім беру және өмірге бейім тұлға қалыптастырудың мәні айқындалды.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы (2012 ж. 27.01.). – Астана, 2012.
2. Жахина Б.Б. Оқушы тілін дамытудың методологиясы. – Көкшетау, 2014. – 111 бет.
3. Балақаев М. Тіл мәдениеті және қазақ тілін оқыту. – Алматы, 1989. – 184 бет.
4. Сыздыкова Р. Сөздер сөйлейді. Мұғалімдер мен студенттерге арналған көмекші құрал. – Алматы, 1982. – 120 бет.
5. Реформатский А.А. Введение в языкознание. – Москва: 1930. – 34 бет.
6. Болғанбаев Ә. Қазақ тілінің лексикологиясы. – Алматы: Мектеп; 1988. – 147 бет.
7. Айғабылов А. Қазақ тілінің лексикологиясы. – Алматы: Дәуір-кітап; 2013. – 103 бет.
8. Кеңесбаев І., Мұсабаев Ф. Қазіргі қазақ тілі. Лексика, фонетика. – Алматы, 1962. – 15 бет.
9. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова // Вопросы языкознания. – 1953, №5, 189 бет.
10. Қалиев Ф. Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. – Алматы: Сөздік-Словарь; 2006. – 263 бет.

СПАНДИЯР КӨБЕЕВТІҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ: ОҚУ, ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕСІ

А. Исабек

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
aaraiisabek99@mail.ru*

В статье рассматриваются педагогических взглядов одного из первых казахских просветителей Спандияра Кобеева. Анализируются его методы обучения и воспитание детей. Рассмотрена его система воспитательной работы, направленная на формирование национального патриотизма.

The article examines the pedagogical views of one of the first Kazakh educators, Spandiyar Koebev. His methods of teaching and raising children are analyzed. The article considers his system of educational work aimed at the formation of national patriotism.

Қазақ халқына еңбегі сіңген оқытушы Спандияр Көбеев ұстаздық пен жазушылық қызметін қатар жүргізді. Өзінің барлық саналы өмірін, ақыл-ойын халық ағарту ісіне арнады.

Өз ұстазы Ыбырай Алтынсариннің жолын қуған Спандияр Көбеев бала оқыту қызметіне кірісті. Бұл жолда көптеген қиыншылықтарды бастан кешірді. Қалай оқытудың жолдарын, әдістерін іздестірді.

Спандияр Көбеев оқуға керекті материалдарды өзі іздеп табуға, немесе өзі жазуға мәжбүр болды. Қажеттілік оны соған сүйреді. Баланың сауатын ашып, хат танытудың бірінші құралы, бірінші басқышы ана тілі мен балалар әдебиеті болғандықтан оны өзі құрастырады.

Ыбырай Алтынсарин сияқты оның шәкірті Спандияр Көбеевте оқылуға қажетті материалдарды іздестіруде, құрастыруда, өз тұсынан жазуда болсын

алғаш рет орыс әдебиеті мен орыс мәдениетін өзіне үлгі етті, содан үйренді. Алдымен орыс әдебиетіндегі бай мұраны зерттеп, соның балаларға қажеттісін аударды. Оны балаларға үлгі етпіді оқытты.

Спандияр Көбеев баланы оқыту барысында барлық білімді кітаптан алуға болады, ол үшін кітапты көп оқу, іздеп тауып оқудың қажеттігін бірінші орынға қойған. Осы мақсатты іске асыру үшін оқылуға керекті кітаптардың жоқ кезінде балаларға қажетті сондай кітаптарды өзі жазуға, өзі құрастыруға мәжбүр болғаны да осыдан еді. «Үлгілі бала» деген кітабындағы «Балалар мен ғалым» деген қысқа әңгімесінде де осы кітап мәселесін сөз еткен.

Екібалакеле жатып, бір кітап тауын алады. Сол баланың біреуі: «Бұл кітап менікі, неге десең, мен сенен бұрын көрдім», – дейді. Екінші бала оған жеңістік бермей: «Жоқ, бұл кітап менікі, неге десең, мен сенен бұрын жерден көтеріп алдым», – дейді, Екі баланың таласының үстінен шыққан ғалым оларға: «Сендер хат танысыңдар ма», – дейді. Балалардың екеуі де шынын айтып, «Жоқ, хат танымаймыз», – дейді. Сонда ғалым: «Кітап сендерге не керек. Бұл кітапты мен алайын. Қай бұрын оқу білгенге беремін», [1,123 б.] – дейді.

Кітап кімге қажет дей келіп, кітап хат білгенге, сауатты азаматқа қажет екенін білдіреді. Кішкентай әңгіменің бала тәрбиелеудегі әрі терең, әрі үлкен мазмұны осындай ұтымды мәселені баяндаған еді. Балалар әдебиетінің тәрбиелік мазмұны оқу процестерімен тығыз байланысты болғанда ғана өз мағынасындағы дәрежесіне көтеріле беретіні осындай ерекшеліктерінен танылады.

Орыстың педагогы Ушинскийдің айтқан қағидалары мен балаларға арналған әңгімелерінің бәрі де осы мазмұнда болып келеді. Ыбырай Алтынсаринда, Спандияр Көбеевте педагогикалық осындай терең қағиданы орыстың үздік ғалымдарынан, жазушыларынан, педагогтарынан үйренгенін білеміз. «...Оқыту – тәрбиелеудің қуатты органы, бұл органды пайдалана білмеген тәрбиеші шәкірттерге әсер етудің ең басты және қажетті құралынан айрылады» [1. 126 б.], – дейді К.Д. Ушинский. Спандияр Көбеевтің оқытудағы және бала тәрбиелеудегі әдеби еңбектерін зерттегенде Ушинскийдің осы қағидасын мықты ескергенін көреміз. Оқыту үшін Спандияр Көбеевтің алдымен оқытудағы қажетті болған материалдарды жинақтауы, өз тұсынан құрастыруы, жазуы осыны дәлелдейді. «Үлгілі бала» кітабының бірінші бетінде «Мектептерде және үйде оқу үшін жазылады» деген Спандияр Көбеевтің өзінің ескертпе сөзі де бар.

«Үлгілі бала» кітабында жазылған Спандияр Көбеевтің әңгімелері өте қысқа болғанмен мазмұны жағынан өте құнды. Ыбырай Алтынсариннің де, сол сияқты Спандияр Көбеевтің де әңгімелерінің қысқа болатыны олар балалардың жас ерекшеліктерімен білім ерекшеліктерін ескеріп, соған лайықтап, ықшамдап жедел де көркем тілімен суреттейтіндігінде.

«Түскі тамақ һәмкешікі тамақ» – деген әңгіменің де мазмұны сондай қызық. Түске дейін үйінде ерігіп қарап жатқан баласына шешесі ет салып жақсы сорпа жасап береді. Бала сорпаны ішіп отырғыш: «Сорпаңыз дәмсіз екен», – дейді. Шешесі кешке дәмді сорпа жасап берермін дейді. Түс қайта баласы әкесімен шөп тасып, үйіне әбден шаршап қайтады. Шешесі баласына түскі тамақтан қалған сорпаны жылытып береді. «Түскі сорпаңнан мына сорпа

дәмдірек екен», – дейді баласы үсті-үстіне ұрттай түсіп. Сонда шешесі: «Еңбексіз ауыз тұщымас, балам. Бұл түскі сорпаның қалдығы еді. Саған бұл сорпаның дәмді болғаны сен түстен соң жұмыс істеп шаршаның ғой» [1, 118] – дейді.

Қай нәрсенің болса да әсерлі де жақсы көрінетіні көз алдында тұратыны ғой. Естігі білгенненде соны көрген артық емеспе? Көзбен көріп, қолмен ұстап, тілмен татса ғана мол әсер қалдырмай ма? Бұл әңгіменің баланы еңбекке баулудағы, тәрбиелеудегі басты қасиеті де осыны көздейді. Еңбексіз ауызтұщымас деген бір ауыз сөздің өзінде баланың өз басынан кешірген жарты күндік іс-әрекетіне байланыстыра суреттеген. Бұл көркем әңгімедегі көрнекілік қасиеттің басты шарты екенін дәлелдейді. Орыс халқының педагогы К.Д. Ушинскийде балаларға арналған әңгіменің осылай жазылуын жақтаған. Өйткені әңгіменің мұндай құрылысында көрнекілік сипат болатынын айтқан. «Сурет бойынша, әсіресе әңгімеге өзек болу үшін салынған сурет бойынша жасалған әңгіме суретсіз шешен тілмен айтылған қызықты әңгімеден анағұрлым көңілге қонымды болады. Бұл сурет тек әңгімені есте ғана қалдырмайды, сонымен қатар мұғалімнің өзін және балалардың алған мәліметтерін мида жинақтауына мүмкіндік береді» [1, 138 б.], – дейді К.Д. Ушинский. С. Көбеевтің «Түске тамақ һәм кешк ітамақ» деген әңгімесінде жанды сурет бар. Бұл әңгіменің мазмұны да, кейіпкерлері де баланың күнделікті көз алдында болатын және оқиғаға өзі араласатын жәйттерді баяндайды. Әңгіме осынысымен ұтымды дабағалы.

Балалардың әдепсіз қалжак мінездерінетиым салу үшінде Спандияр Көбеев әңгіменің осындай мазмұнды, ақыл-парасатқа жеңдіретін жақтарын шебер қолданады. Ұтымды айтылған аз сөзбен-ақ оларды көп нәрсеге мойынсындырады. «Шал мен балалар» деген әңгімеде осы әдептілік мәселесі сөз болады. Бір жарлы шал есегіне мініп келе жатқанда оның есегінің ақырған даусын естіп, бір топ бала алдынан жүгіріп шығып: «Неге сіз есегіңізді өлең айтуға үйреттіңіз» деп әжуә, мазақ еткілері келеді. Сонда шал балаларға: «Есегім өлең айтпайды. Сендердей жақсы жолдасын көрген соң, қуанғаннан бақырады», депті. Әңгіме осы сөзбен аяқталған.

Шалды әжуә, мазақ еткілері келген еріккен балалар оның әлгіндей ұтымды сөзін есіткенде, өздерінің қылықтарытым ерсі екенін сезініп қатты ұялған. Балалар әде – биетінің негізгі түп қазығы, айқын мақсаты жастарды тәрбиелеуге, өмірдің келешегін танытып, білім беруге арналған болса, ол осы сияқты санаға, сезімге әсер ететіндей болуға тиісті.

Балалар әдебиетшін, көркемдік ерекшеліктеріне зерт-теу жасағанда оның көбіне осы сияқты әсерлі мазмұнын айқындаған дұрыс сияқты. Шеберлік пен көркемдік мәселесі қызық та оқиғалы мазмұнға байланысты туатынына тоқталып отыр. Оқиғалы жән» мазмұны жоқ жерде шеберлік те, көркемдік те байқалмайтын сияқты. Балалар әдебиетін жазушы шеберлердің ізденетін жақтары көбіне балаға ой салатын және оларды мәз – майрам ететін ойлы да өткір пікірді көздеп, соны көбірек іздейтіні байқалады. Олар өткір де шебер пікірдің өзін баланың шама-шарқына қарап шебер қолдана біледі.

Мұның екінші жағы әңгіме қаншама көркем де қызық болғанмен, шұбаланқы, тым ұзақ, болса, ода баланы жалықтырып жібереді. Өйткені

баланың жас организмі ұзақ уақыт сарылып отыруды көтермейді. Баланың жас организмі оларды тез қимылға, қозғалыс жасауға сүйреп отырады. Бұл жалпы жаратылыстық заң. Балалар әдебиетін жазушы шеберлердің тағы бір ұтымды жағы олар осы жағдайменде санаса білген. Егер әңгіме бағыты ұзаққа созылатын болса, Спандияр Көбеев оны оңайлату үшін әлденеше тақырып-шаларға бөліп жіберетін болған. Бұл да балалар әдебиетінің өзгешелігіне байланысты қолданылатын әдістік біртүріе ді.

Спандияр Көбеев әңгіменің, тақырыбын да бала қызығарлықтай етіп, тандапала біледі. Тақырыбын оқығанда-ақ сол әңгіменің қызықты да өнегелі екені байқалып тұрады.

«Қайырымды бала» деген әңгімесінің тақырыбы оны мазмұны неге бағытталғанын байқатады. Әңгімені оқымас бұрын, ол қандай қайырымдылық, жасады екен, қандай өнегелі ісі мен танылды екен деген сұрақтар туғызады да өзін бастан аяқ тезірек оқып шығуға ынталандыра түседі. Бұл әңгіменің мазмұны тым қысқа. Сабағын жақсы оқыған баласын қуаныш етіп, мақтай түсіп, әкесі оған 10 тиын береді. Баласы ол ақ-шаны бір кісінің күйзелген ауыр тұрмысын аяққайыршыға береді. Бұл тәрбие көрген өнегелі, үлгілі бала. Үйіндегі барды далаға таситын, жоқ болса ұрлапалатын бар ықыласы қараниеттікке ауған жаман баланы жөнге салуға, барға қанағат етуге үйрететі нәңгіме. Бұл әңгіме баланы кішіпейілділікке, қайырымдылыққа, жуасмінезге, адамгершілікке баулиды. Кішіпейілділік-озбырлыққа, дөрекілікке, даңғойлыққа қарама-қарсы тұратын ізгі ниет екенін танытады.

Қара күшке сүйенген даңғойлық оғар мінездің неге әкеліп соғатынында Спандияр Көбеев «Аю және бөрене» деген әңгімесін де қызық та күлкілі етіп суреттеген. Қалын орманды аралап келе жатқанда аю бал араның ұясына кез болады. Ағаш басындағы ара балына тамсанып, ою жегісі келеді. Аю ағаш басына көтеріліп, ұяға жақындағанда, іліпін тұрған ауыр бөрене оған кедергі жасайды. Аю бөренені итеріп жібереді. Ары серпілген ауыр бөрене өз салмағымен қайта оралғанда аюдың басына сарт ете қалады. Қара күшке сенген оғар аю бөренені тағы да одан бетер қатты итеріп жібергенде, ол екінші рет аюдың басына соқтығып, құлағын шыңылдатып жібереді. Оған ызаланған аю бар күшімен бөренені үшінші рет қойып жібереді. Серіппелі бөрене қайта айналып аюдың басына соқтыққанда, басы жарылған аю ағаш басынан жерге ұшып түседі.

Баланы қияңқы даңғой мінездерден арылтып, саналылыққа үйрететін әңгіменің тәрбиелік жақтары дәл осындай болуға тиісті. «Біз тәрбиеде саналы ұғым үстем болғанын тілейміз, ол ұғым тек мұғалімге ғана түсінікті болып қоймай, онымен бірге баланың өзіне де анық болсын» [3,127 б.], – дейді Н.А. Добролюбов. Баланы саналы азамат етіп тәрбиелеу үшін мұғалімдер ашық сөз, айқын пікірлерді жазушылардың осы сияқты өтімді әңгімелері арқылы жеткізіп отырады.

Спандияр Көбеев өзі педагог болғандықтан оның жазған әңгімелерінің бәрінде де оқу процесіне байланыстырыла айтылатын мазмұн бар. Баланы қалайда саналы, оқыған азамат етіп тәрбиелеуге бағытталған. Артық айтылған, не оқушының ұғымына ауыр тиетін қисынсыз бұлдыр сағымдар кездеспейді.

Осындай қысқа жазылған өнегелі әңгімелермен қатар «Үлгілі бала» кітабында панасыз қалған балалардың өмірін өте қайғылы халде сыпаттайтын екі өлең бар. Оның бірі «Жетімнің өлеңі»; екіншісі «Жетім» – деп аталады.

Спандияр Көбеев «Орындалған арман» атты кітабындағы «Тойда естіген әңгіме», «Молда алдында», «Зорлық», «Үміт сәулесі, «Кұлақ естігенді, көз кереді», «Бөлтіріктер», «Ауыр қаза» тағы басқа әңгімелер ауылдағы бұрынғы мектеп өмірімен бүгінгі ауыл жайын толық, таныстырады. Ол кезде мектеп салудың қаншалық ауыр екені, салынған мектеп болса, онда тек үстем таптың балалары ғана оқу керек деген теріс қағидалар болғанын суреттейді. Тозығы жетіп келе жатқан мұндай теріс қағидаларға қарсы сол кезде қазақ арасынан бірен-саран шыға бастаған Ыбрай Алтынсарин сияқты интеллигенттердің қарсы күрес жүргізгенін баяндайды. Сондықтан бұл әңгімелерде балалар әдебиеті мұрасына үлкен үлес болып қосылған тарихи және тәрбиелік маңызы зор шығармалар.

Әдебиеттер

1. Көбеев С. Таңдамалы шығармалары. – Алматы, 1960. – 176 б.
2. Ушинский К.Д. Шығармаларының толық жинағы. – Алматы, 1985. – 394 б.
3. Добролюбов Н.А. Таңдамалы шығармалар. – Алматы, 1996. – 403 б.

**Шет тілдерін оқытудың заманауи
әдістері
мен технологиялары**

**Современные методы
и технологии преподавания
иностраннных языков**

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДИК В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВЫХ ДИСЦИПЛИН

Р.А. Авакова

Казахский национальный университет им. аль-Фараби г. Алматы, Казахстан
r_avakova@mail.ru

А.Н. Қуванбакиева

Университет иностранного языка и деловой карьеры, г. Алматы, Казахстан
aliyat_81@mail.ru

А.К. Коксегенов

Университет иностранного языка и деловой карьеры, г. Алматы, Казахстан
k_alibek@mail.ru

Мақала шет тілді аудиторияда орыс тілін оқытудың заманауи техникасын зерттеуге арналған. Қарастырылған әдістер мектепте (орта және жоғары деңгейлерде), университеттерде, әртүрлі тілдік курстарда қолданыла алады.

The article is devoted to the study of modern methods in teaching the Russian language in a foreign language audience. The considered methods can be applied at school (middle and senior level), at a university, in various language courses.

Изучение языков, то есть развитие полиязычной личности в настоящее время актуально, так как специалист, владеющий несколькими языками, востребован в современном мире. Развитие полиязыковой личности начинается еще с детского сада, где детей обучают основам казахского, русского и английского языков. В школьном обучении изучение языков становится обязательным, с каждым годом усложняется программа. «Учитывая условия полилингвального и поликультурного общества, представить современного социального, культурно, профессионально и психологически адаптированного, всесторонне развитого человека как без знания иностранного языка, так и без умений интегрировать его в структуру своих компетенций невозможно» [1, с. 212].

В системе образования, как известно, целью каждого педагога является достижение поставленных задач, обучить учащегося основам языка посредством применения четырех речевых форм: аудирование, говорение, чтение и письмо.

Рассмотрим методы обучения иностранному языку, определим критерии отбора современных методов:

1. Создание атмосферы свободы и комфорта, способствующую к появлению интереса у обучающегося, побуждению желания использовать язык практически (устно), потребности учиться, что позволит ему успешно овладеть предметом.

2. Активное вовлечение учащегося на занятии, затрагивая его чувства, эмоциональную составляющую, при этом обязательно учитывание его потребностей, что направит на раскрытие его страноведческих, когнитивных, творческих и речевых навыков.

3. Создание атмосферы на занятии, где учащийся будет активно взаимо-

действовать с согруппниками, при некоторых формах сделать одного из учащихся главным действующим лицом на занятии, чередуя на последующих уроках.

4. Организация учебной деятельности таким образом, чтобы учащийся был центральной фигурой, а преподаватель – второстепенной; здесь важно, чтобы учащийся осознавал, что процесс обучения связан с его личностью, независимо от методов и приемов, выбранных преподавателем.

5. Создание ситуации, когда учащийся самостоятельно будет работать над видами овладения языком (аудирование, говорение, чтение и письмо), т. е. давать ему больше времени на самостоятельное изучение, что приведет в вдумчивой работе обучающегося на занятии.

6. Использовать разнообразные формы работы в классе: индивидуальную, групповую, коллективную, которые будут стимулировать активность учащихся в полной мере [2, с.97].

Отметим, что в процессе обучения иностранному языку общение может быть односторонним и многосторонним. В первом случае учебный процесс организован так, что преподаватель побуждает учащегося к активной работе, где отвечает сам ученик. Иными словами, данный процесс можно обозначить как «стимул – реакция». Фронтальный вид работы в данном процессе доминирует.

Рассмотрим один из распространенных методов – проектный метод. Преимущество данного метода заключается в том, что учащиеся самостоятельно планируют и организуют работу, разрабатывают тему. Здесь можно наблюдать взаимодействие речевой деятельности с интеллектом. Исследователь Е.Н. Полат подчеркивает, что «в основе метода проектов лежит развитие познавательных навыков учащихся, умений самостоятельно конструировать свои знания и ориентироваться в информационном пространстве, а также развитие критического мышления» [3, с.15].

Примерами проектного метода могут быть различные игры, опросы, разработка научной работы, статьи и т.п. также данный метод способствует взаимодействию между предметами в обучении иностранному языку, расширяет границы общения в классе, имеет практическую значимость в среднем и старшем звене.

Данный метод можно обозначить как творческий, так как учащиеся самостоятельно под руководством преподавателя ищут решение целей и задач, поставленных перед ними. Налицо развитие креативной компетенции как признак коммуникативного владения иностранным языком. В ходе реализации проекта учащиеся используют иностранный язык в свободной форме. Тут важно преподавателю не цепляться за языковую форму (правильно употребил слово – неправильно употребил слово), а стараться понять лексическое значение слова, мягко корректируя произношение или употребление слов.

Данный проект дает возможность учащемуся активно проявлять свое творчество, задействованы также и те учащиеся, которые слабы в языковом отношении. На первое место выходит креативность, фантазия и активность. Проектный метод имеет практическую ценность и позволяет достичь максимального результата, так как исключает формальность при изучении иностранного языка.

Проектный метод состоит из четырех этапов.

1. *Планирование.* Основной задачей учащихся является определение и формулировка проблемы, далее идет разработка индивидуального плана работы, с преподавателем могут обсуждаться содержание и направление исследования.

2. *Выполнение.* На данном этапе идет выполнение поисковой работы, сбор основной информации по теме, что способствует формированию навыков самостоятельной работы.

3. *Презентация.* Защита проекта, активное применение лексики иностранного языка, обзор лингвострановедческих знаний.

4. *Контроль.* Подведение итогов работы, оценка конечного результата.

Разработка педагогического проекта состоит из нескольких видов учебной деятельности, в которых важны пять моментов:

1. Зарождение проекта.
2. Формулирование проекта (основная идея, проблемы, цели).
3. Совместная деятельность по реализации проекта.
4. Представление проекта в заранее оговоренной форме: защита, публикация, выставка и т.п.
5. Осмысление проделанной работы учителем и учащимся.

Руководство проектом требует от преподавателя компетентности, необходимо владеть технологией обучения, быть профессионалом в своей области, хорошим организатором, уметь быть в роли подчиненного, уметь выступать в роли посредника. Проект реализуется, если учащиеся от статуса пассивных обучаемых перешли к такому уровню, когда они сами являются актерами, творцами своего собственного обучения. При данном виде работы наблюдается смещение акцента с результата на сам процесс, что дает удовольствие учащемуся от выполнения работы. Именно этим аспектом нельзя пренебрегать, так как именно это и есть сама мотивация. Примерные темы проектов по английскому языку на русском языке: «Аббревиатура как средство экономии речи и письменного текста», «Языковые особенности американского варианта английского языка», «Анализ сокращенных реплик на английском языке в социальных сетях», «Инверсия как стилистический прием», «Этимологический анализ английских географических названий» и т.п.

Следующим методом изучения является интенсивный метод обучения, которые обрели популярность в последнее время. В педагогике разработано огромное количество разновидностей данного метода. Чаще всего интенсивные метод обучения используется при изучении иностранного языка. Целью данного метода является овладение умениями иноязычного общения за короткий период. По мнению исследователя Г.А. Китайгородской, выделяются два наиболее значимых фактора в интенсивном обучении:

1. Минимально необходимый срок для достижения цели при максимально необходимом для поставленной цели объеме учебного материала и соответствующей его организации.

2. Максимальное использование всех резервов личности ученика, достигаемое в условиях особого взаимодействия в учебной группе при творческом воздействии личности учителя [4, с. 133].

К особенностям данного метода можно отнести:

А) применение приемов, активизирующих подсознательные и сознательные процессы обучающегося для создания обширной и прочной языковой базы.

В) Оптимальная организация коллективного взаимодействия учащихся и учителя.

С) Применение заданий, которые мотивируют к общению на иностранном языке.

Основными признаками (свойствами) интенсивного метода являются включение ролевых игр, сочетание осознаваемого и неосознаваемого, принцип активности, то есть сочетание разных форм работы (индивидуальная, а парах, групповая и т.п.), преобладание аудирования и говорения, ситуативно-тематическое организованное общение и т.п. Психологический климат также играет большую роль при обучении. Благодаря положительному психологическому климату наблюдается стимулирование творческой активности и раскрытие ее резервов, моральная поддержка, что повышает эмоциональный настрой всего класса.

Применение интенсивной методики при изучении иностранного языка, цель может меняться, что зависит от этапа обучения, коммуникативных особенностей учеников.

Следующим методом обучения можно обозначить проблемный метод обучения. Одним из современных методов считается данный метод. Этот метод распространился в 20–30-х годах 20 века. Во многих исследованиях данный метод рассматривается как средство повышения эффективности обучения, активизации учения. «В наше время под проблемным методом обучения понимается особая организация занятий, предполагающая наличие проблемных ситуаций и активная деятельность учащихся по их разрешению, благодаря этому осуществляется творческое овладение знаниями, умениями и навыками, развиваются мыслительные способности» [5, с. 40]. Новый материал и способы деятельности при данном методе не даются в готовом виде, а дают возможность обучающемуся самостоятельно решать их, т.е. поисковая работа играет большую роль здесь. Суть данного метода заключается в стимулировании поисковой деятельности учащегося. Такой подход в обучении дает личности развиваться творчески, формирует психику, мышление, умение выразить свои мысли в любой ситуации (в аудитории, на улице, с незнакомым человеком и т. п.).

Данный метод подразумевает уровни проблемности в обучении:

1. Совместное решение с преподавателем – преподаватель самостоятельно ставит проблему и сам ее решает при активном слушании и обсуждении учащихся.

2. Самостоятельное решение учащегося – преподаватель ставит проблему, а решение учащиеся ищут самостоятельно. В данном случае учащиеся отходят от образца и получают возможность для размышлений.

3. Самостоятельный поиск учащегося – учащийся самостоятельно ставит проблему, ищет возможные решения, проверяет их, исходя из полученных данных, делает выводы, обобщает результаты, применяя выводы к новым данным.

Как и любая методика, проблемный метод имеет ряд преимуществ, недостатков немного. К преимуществам относится возможность учащемуся само-

стоятельно, творчески подходить к изучению иностранного языка, что пробуждает интерес к предмету. Развивается продуктивное мышление, что является залогом хорошей деятельности. К недостаткам относится ограниченное количество времени для тщательного изучения темы, с низким уровнем знания учащиеся неохотно вступают в рабочую атмосферу.

Несомненно, данный метод является эффективным при обучении иностранного языка. При нем происходит раскрытие личности учащегося, что немаловажно при изучении иностранного языка особенно для закомплексованных учащихся.

Таким образом, рассмотренные в статье методы работы с учащимися на занятиях иностранного языка способствуют быстрому освоению курса, развития мышления, устранению языкового барьера.

Литература

1. Соловова Е.Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход: монография. – М.: Глосса-Пресс, 2004. – 336 с.
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АРКТИ, 2003. – 192 с.
3. Полат Е.С. Проектная методика обучения иностранному языку // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 3-9.
4. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам. Теория и практика. – М.: Просвещение, 2009. – 223 с.
5. Вершинина И.А. Формирование мотивации у школьников при обучении английскому языку. – диссер. на соиск. магистра наук. – Екатеринбург, 2017. – 97 с.

ИНТЕГРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ ЯЗЫКАМ В УСЛОВИЯХ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

А.Ш. Жумашева

*Торайгыров университет, г. Павлодар, Казахстан
anara-zhash@mail.ru*

Мақалада оқу процесіне пән аралық байланыстарды оқыту мен тәрбиелеудің тиімді құралы ретінде пайдалануға негізделген тілдерді интеграцияланған оқыту технологиясы негізінде Қазақстан Республикасында көп тілді білім беруді іске асыру мүмкіндіктері қарастырылады. Мақалада «үш тіл әлемінде» элективті курс сабақтарында бастауыш сынып оқушыларын эксперименттік оқытудың нәтижелері баяндалады.

The article considers the possibilities of implementing multilingual education in the Republic of Kazakhstan by introducing integrated language learning technology into the educational process, which is based on the use of interdisciplinary connections as an effective means of teaching and upbringing. The article highlights the results of experimental training of primary school students in the elective course «In the world of three languages».

В условиях обновленного содержания образования проблема полиязычного образования является актуальной, что требует разработки различных методик и технологий обучения. Одним из средств, ведущих к реализации полиязычного образования на практике, является технология интегрированного обучения языкам, в основе которого лежит использование межпредметных связей

как эффективного средства обучения и воспитания. Так, например, в ряде средних общеобразовательных учреждений г. Павлодара нами была разработана и экспериментально апробирована технология интегрированного обучения языкам в виде программы интегрированного элективного курса «В мире трех языков», основанного на межпредметной интеграции и координации русского, казахского и английского языков.

С целью создания программы интегрированного элективного курса «В мире трех языков» нами был произведен сопоставительный анализ уже известных младшим школьникам явлений в трех языках. Нами были выявлены общие, обладающие сходством явления в трех языках, служащие основой для транспозиции, и специфичные явления, вызывающие межъязыковую интерференцию. Для интегрированных занятий были составлены и использованы данные трехязычных таблиц [1, с. 82].

Программа элективного курса содержит интегрированные занятия по интегрированному обучению трем языкам в количестве 10 наиболее употребительных лексических тем, известных младшим школьникам из предыдущего обучения. Это такие темы, как:

1. Приветствие. Сәлемдесу. Greeting.
2. Знакомство. Танысу. Acquaintance.
3. Я, моя семья и мои друзья. Мен, менің отбасым және менің достарым. Me, my family and my friends.
4. Цвета. Тустер. Colours.
5. Одежда. Киім. Clothes.
6. Времена года. Жыл мелгіздері. Seasons.
7. Год, месяцы, дни недели. Жыл, айлар, апта күндері. Year, monthes, days of a week.
8. Игрушки. Ойыншықтар. Toys.
9. Овощи и фрукты. Көкөніс пен жемістер. Vegetables and fruits.
10. Домашние животные. Үй жануарлары. Domestic animals. Дикие животные. Жабайы аң-құстар [1, с. 88].

Программа рассчитана на 33 часа и проводится один раз в неделю. На каждое интегрированное занятие отводится в целом по 3 часа, они построены в занимательной, игровой форме. Основная цель занятий: формирование коммуникативной компетенции младших школьников на трех языках на базе типичных лексических тем и ситуаций общения. При этом приоритетной целью является формирование умений и навыков говорения, а затем чтения и письма. В основе занятия находится текст на одну из заданных лексических тем на трех языках и речевые задания к нему. Рубрики заданий следующие:

1. Словарик. Сөздік. Vocabulary.
2. Поговорим? Сөйлесейік? Shall we talk?
3. Послушай и запомни! Тыңда да есіңде сақта! Listen and memorize!
4. Фонетические упражнения. Фонетикалық жаттығулар. Phonetic exercises.
5. Пой, дружок, пой! Әндет, достым, әндет! Sing, my friend, sing!
6. Давай поиграем! Кел, ойнайық! Let`s play!

7. Фразы на каждый день. Әр күнге керек фразалар. Common expressions [1, с. 88].

С целью определения уровня сформированности языковых и речевых знаний, умений и навыков на русском, казахском и английском языках нами был проведен констатирующий срез. На данном этапе использовались 20 заданий, цель которых – определение уровня знаний трех языков на уровне фонетики, лексики и грамматики, исходя из программных требований; исследование уровня целенаправленности мышления. Приведем некоторые из них, например:

– Сколько букв в английском / русском / казахском алфавитах?

1) English ABC	2) В русском алфавите?	3) В казахском алфавите?
A) 28	A) 36	A) 42
B) 30	B) 32	B) 32
C) 27	C) 40	C) 40
D) 26	D) 45	D) 45

– Сколько звуков в английском / русском / казахском языках?

1) В английском языке?	2) В русском языке?	3) В казахском языке?
A) 40	A) 42	A) 37
B) 44	B) 32	B) 32
C) 32	C) 40	C) 40
D) 45	D) 45	D) 38

– Укажите специфические звуки каждого языка

1) Английский язык:	2) Русский язык:	3) Казахский язык:
A) [B]	A) [H]	A) [П]
B) [G]	B) [C]	B) [Қ]
C) [R]	C) [Д]	C) [Т]
D) [C]	D) Нет правильного ответа	D) [Ж]

– Укажите специфические звуки каждого языка

1) Английский язык:	2) Русский язык	3) Казахский язык
A) [W]	A) [H]	A) [П]
B) [G]	B) Нет правильного ответа	B) [Ң]
C) [N]	C) [Д]	C) [Т]
D) [C]	D) [C]	D) [Ж]

– Определите тип слога в следующих словах:

1) Name	2) Вода	3) Шеше
A) закрытый	A) закрытый	A) открытый
B) открытый	B) III тип слога	B) закрытый
C) III тип слога	C) открытый	C) III тип слога
D) IV тип слога	D) IV тип слога	D) IV тип слога

– Определите тип слога в следующих словах:

1) System	2) Трактор	3) Қасқыр
A) открытый	A) закрытый	A) открытый
B) закрытый	B) III тип слога	B) закрытый
C) III тип слога	C) открытый	C) III тип слога
D) IV тип слога	D) IV тип слога	D) IV тип слога

– Определите тип слога в следующих словах:

1) Girl	2) More	3) Орман
A) открытый	A) закрытый	A) открытый
B) закрытый	B) III тип слога	B) закрытый
C) III тип слога	C) открытый	C) III тип слога
D) IV тип слога	D) IV тип слога	D) IV тип слога

– Назовите предмет для игры ...

1) ... в футбол:	2) ... в супер-гонки:
A) ship	A) car
B) ball	B) ches
C) doll	C) doll
D) teddy-bear	D) plane

– Вставить пропущенное по смыслу слово:

1) Inwinteritofsten	2) When it is cold, I put on ...	3) Ыстық ауа райында мен ... киемін
A) rainy	A) fur coat	A) шалбар
B) snows	B) dress	B) күрте
C) thunder	C) sarafan	C) жемпір
D) rainbow	D) shorts	D) көйлек

– Укажите домашнее животное, ...

1) ...которое дает молоко:	2) ...стерегущее дом:
A) cat	A) мысық
B) dog	B) сиыр
C) bull	C) кой
D) cow	D) ит

– Укажите синонимы:

A) brave – bold	A) make up – get up
B) kind – mean	B) kind – mean
C) clever – stupid	C) clever – stupid
D) cheerful – sad	D) cheerful – sad

– Укажите антонимы:

– Укажите служебную часть речи, которой нет в русском и казахском языках:

- A) Предлог
B) Союз
C) Частица
D) Артикль

– Укажите слово, в котором неверно образована ...

1) ...форма множественного числа:	2) ...сравнительная степень имени прилагательного:
A) boy – boyes	A) cold – coldest
B) child – children	B) happy – happier
C) mouse – mice	C) good – better
D) life – lives	D) interesting – moreinteresting [2, с.90].

Вторым этапом обучающего эксперимента является формирующий этап. На этом этапе была представлена система интегрированного обучения трем языкам на основе межпредметной интеграции, которая применялась на интег-

рированных занятиях элективного курса «В мире трех языков» в 3 классе общеобразовательной школы с русским языком обучения [3].

Третий этап обучающего эксперимента – заключительный. С целью определения эффективности разработанной системы работы по интегрированному обучению трем языкам нами был проведен контрольный (итоговый) срез, целью которого явились обобщение и систематизация полученных результатов исследования по интегрированному обучению языкам в процессе межпредметной интеграции.

Таким образом, проведенное нами исследование позволяет прийти к следующим выводам:

1) Интегрированное обучение языкам, основанное на управляемом процессе переноса, способствует рационализации учебного процесса за счет ликвидации дублирования учебного материала в трех языках, позволяет больше времени отводить на закрепление и совершенствование пройденного материала, выработку речевых умений и навыков, что создает условия для усиления практической направленности обучения;

2) Интегрированное обучение языкам как одно из проявлений межпредметных связей в системе образования может рассматриваться в различных аспектах исследования как комплексная психолого-педагогическая проблема;

3) Теоретический анализ различных аспектов исследования проблемы межпредметных связей позволяет создать методическую систему интегрированного обучения языкам на основе межпредметной интеграции общего учебного материала.

4) Данная система интегрированного обучения позволяет осуществить межпредметную интеграцию на уровне содержания обучения. Межпредметная интеграция содержания обучения реализуется в виде скоординированной лингвометодической системы, предусматривающей перенос универсальных знаний, умений и навыков, сформированных при изучении русского языка, на обучение казахскому и английскому языкам. Интеграция содержания учебного материала проводится на базе сопоставления фактов и явлений трех языков с целью активизации транспозиции и прогнозирования интерференции.

5) Исследование различных аспектов интегрированного обучения языкам показало, что координация содержания обучения, основанная на результатах сопоставительного анализа, способствует реальному развитию полиязычия.

6) Как показывает проведенное экспериментальное исследование, лингвометодическая система интегрированного обучения языкам может быть успешно реализована в процессе преподавания всех дисциплин лингвистического цикла. Концепция языкового образования, основанная на интегрированном обучении языкам, способствует осознанному овладению вторым и третьим языками.

В процессе экспериментального исследования была доказана выдвинутая нами гипотеза: в условиях формирования полиязычного образования повышение эффективности и качества учебно-воспитательного процесса возможно при условии реализации методической системы интегрированного обучения языкам в плане межпредметной интеграции содержания данных предметов и способов его презентации.

Литература

1. Жумашева А.Ш. Интегрированное обучение языкам в условиях полиязычного образования: монография. – Павлодар: ПГПУ, 2019. – 128 с.
2. Zhumasheva A.Sh., Zholdabayeva A.S. Integrated language learning in conditions of multilingual education: monograph. – Pavlodar: PSPU, 2019. – 114 p.
3. Абаева-Бегалиева М.К., Кирилинская Л.В. Королевство трех языков. Серия «Нұрсәуле – Лучик». Книга вторая. – Шымкент: ТОО «Шикула и К», 2014. – 104 с.

ACADEMIC WRITING IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: PROBLEMS AND SOLUTIONS

G.A. Aidarkhan, D.B. Akynova

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
gulbakyt_aidarkhan@mail.ru, akynova.d@yandex.kz*

В статье рассматриваются проблемы и затруднения в процессе написания академического письма и предлагаются планы решения задач. В статье продемонстрировано умение находить основные трудности, а также предлагать решения. Особое внимание уделяется обучающимся, углубляющимся в процесс письма.

Мақалада академиялық хат жазу процесіндегі мәселелер мен қиындықтар талқыланып, мәселелерді шешу жоспарлары ұсынылған. Мақалада негізгі қиындықтарды таба білу, сонымен қатар шешімдерді ұсыну мүмкіндігі көрсетілген. Оқушылардың жазу процесіне терең үңілуіне ерекше назар аударылады.

In the modern world, writing has a tremendous weight, since it is significant for human civilization. In the XXI century, different platforms are widely used and one might think the writing does not matter. However, the need to write scholarly articles, master's and doctoral works, graduate works, and reports shows the significance of the academic writing. Academic writing is a language competence that allows a researcher to read, understand and write scientific texts. Academic writing skills are required for research and teaching staff and students of the university to publish in foreign scientific publications, participate in international scientific conferences, study for a master's or doctoral degree in the framework of academic mobility programs [1].

Also, a little attention has been devoted to the impact of academic writing. Writing is important for explaining a special topic. Usually a work that is directed to the academic field is written in a complex structure. Therefore, in an academic direction, it is important to preserve structure and detail. Academic writing is a language competence that allows a researcher to read, understand and write scientific texts.

Academic subscription is a traditional form of competence aimed at the new development of information processes, academic relations, international exchange of experiences, widespread in the world of education and the scientific community [2]. The term “academic subscription” is used in the global education system to describe the degree of readiness for academic service, also readiness to study at a university or college, to engage in research, as well as to engage in any professional activity related to information sources and to write any documents widely used. Here we

have to deal with such an issue as the academic literacy. Academic literacy is the ability to work with different information, to understand and accept the ideas of others, to express one's own ideas and justify them accordingly. Academic literacy is a priority component of modern literacy [3].

The central issue addressed here is the academic writing problems in learning a foreign language. When students learn a language, they are more oriented in the field of listening and reading, whereas they pay less attention to writing, and, therefore, in the future the learners face different problems. The orientation of academic reading and writing to modern academic activities creates a number of difficulties for teachers in working with students. The low general language competence of students, the inability to make judgments on their own, the inability to competently present the text (scientific works) immediately prevents them from working on research. It is clear that their writing skills lag behind those of other skills, such as reading, speaking and listening [4]. In addition to abovementioned problems, students face the following issues in their practice:

- not having clear own arguments about the content;
- forgetting their own thoughts when writing about the final part;
- not adding the importance of one's own opinion;
- having insufficient lexicon and scientific vocabulary;
- using slang words and abbreviated words [5].

As a result, students end up creating poor pieces of writing which will affect their future endeavors in getting the higher grades at the educational institutions.

There are some solutions in developing the writing skills of students. Firstly, there should be self-demand in the process. It is also important to have planning tools at a learner's disposal. Furthermore, in order to better understand the process of academic writing, learners must have their arguments and describe them briefly. Practical examples of participation in academic writing courses teach effective academic writing using exercises.

When writing an academic letter, a student need to plan and discipline themselves. First, it is important to set up time management and find a more convenient time. It is also fundamental to have a goal and a task, because this clarifies the volume and genre of scientific work and academic writing. And at this stage, difficulties and obstacles are determined.

It is crucial to have a coach or a teacher when writing an academic letter. Putting a lot of energy into a learner himself or herself may lead to the lose of the main things in the writing process. If a learner can use a coach's direction and advice, then problems can be alleviated and prevented. In addition, there are some chances to find new ideas and inspirations.

References to the work of other authors are central to the academic literature because they show that the researcher has read the literature, understood ideas, and integrated problems and different perspectives into his future work [6].

The tone of academic writing can also vary significantly depending on the subject area and academic discipline in which the work is being written. It is important to remember what kind of face content the work is written for. Awareness of the academic tone assumes that the author represents his future audience and

assumes that his readers will be smart thinking people, but they do not need to be specially informed about his topic [7].

Mastering your understanding of your writing is a proven way to provide writing practice of different lines. By honing your skills, you can get different opportunities. For example, by researching other programs, you can achieve other goals in the area of academic skill. Because it comes from one big piece of content, so it's important to keep that in mind. Nevertheless, in the world competition is in great progress and one does not interfere with the other.[8].

In academic writing, the rules of punctuation and grammar are always followed, because if the reader does not understand something, then he will not be able to read the author's thoughts. Therefore, it is important that the statement of the problem is clear and accurate.

Today it is already obvious that academic writing is vital to higher education, this comes from the systematic training of students and researchers in rhetorical and publication conventions adopted in the global academic discourse, we cannot overcome the competitive level neither in scientific publications, nor in the training of scientific personnel. This article provides only a brief overview of stories of solving the problems and obstacles of academic writing. But that doesn't mean everything can be solved easily. It is suggested to find methods for the details and to try even more feasible ways. Thus, academic writing can be determined as a language competence, possession of which allows the researcher to read, understand and write scientific texts.

References

1. Оспанов Е.Т. Академиялық жазылым (жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқу құралы) / Е.Т. Оспанов. – Алматы: Лантар Трейд, 2019. – 127 б.
2. Bailey, S. 2011. *Academic Writing: A Handbook for International Students*. Third Edition. London: Routledge
3. Короткина И.Б. Академическое письмо: необходимость междисциплинарных исследований / И.Б. Короткина // *Высшее образование в России*. – 2018. – Т. 27. – №10. – С. 64–74.
4. Третьякова И.В., Акимова А.С. Академическое письмо: жанры и особенности // *Дневник науки*. 2018. – No 5. URL: http://www.dnevniknauki.ru/images/publications/2018/5/philology/Tretiakova_Aki_mova.pdf (дата обращения: 07.09.2019).
5. Третьякова И.В., Чубарова Ю.Е. Юридический текст и его языковая специфика // *Перевод в меняющемся мире: Материалы Международной научно-практической конференции, г. Саранск 19-20 марта 2015 г.* – М.: Издательский центр «Азбуковник», 2015. – С. 491-495.
6. Островская Е.С. *Academic Writing: Концепция и практика академического письма на английском языке* // *Высшее образование в России* / Е.С. Островская, О.В. Вышегородцева. – 2013. – No 7. – С. 104-113.
7. Радаев В.В. Как написать академический текст // *Вопросы образования*. – 2011. – No 1. – С. 271-293.

TASK-BASED LEARNING AS AN EFFECTIVE APPROACH BASED ON MEDIA-CONTENT TED TALKS

A.M. Akhmetbekova

*Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
assel_am@mail.ru*

A.K. Kanatova

*Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan
adiya.kanatova@mail.ru*

Бұл мақала TED Talks медиа-контент материалына негізделген «task-based learning» тәсілін зерттеуге арналған. Қазіргі кезде өзекті мәселелердің бірі – ағылшын тілін шет тілі ретінде оқыту, дәлірек айтсақ, қайәдістімді. Мақалада «task-based learning» ұғымы, осы тәсілдің негізгі артықшылықтары және TED Talks медиа-контент материалына негізделген іс-әрекет түрлері қарастырылған. TED Talks – бұл ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытуға арналған функционалды материал ұсынатын қызықты және мотивациялық медиа-контент.

Данная статья посвящена исследованию подхода «task-based learning» на материале медиа-контента TED Talks. В настоящее время одной из актуальных проблем является обучение английскому языку как иностранному, а именно какой из методов является эффективным. В статье исследуются понятие «task-based learning», основные преимущества данного подхода и виды деятельности на материале медиа-контента TED Talks. Выступления (лекции) TED Talks являются наиболее интересным и мотивационным медиа-контентом, предлагающий функциональный материал для обучения английскому языку как иностранному.

In recent years more debate has been going on about which teaching methods are the most effective. In addition to the more traditional approach of Present, Practice, Produce (PPP), there are many different methods and approaches to teaching English as a foreign language (EFL). One of the subcategories of communicative language teaching is a task-based learning (TBL) approach. Although it has been used for many years, in recent years its popularity has increased dramatically.

Kris van den Branden defines task-based learning as “an approach to language learning in which students are given functional tasks that encourage them to focus primarily on the exchange of meanings and use the language for real, non-linguistic purposes” [1]. In other words, TBL is an approach that considers completing meaningful tasks through authentic communication as an effective way to improve language skills in a natural, practical, and functional way. TBL gives students something real, using the language they learn. Such tasks may include visiting a doctor, planning a tour, conducting an interview. The assessment is primarily based on the result of the assignment, and not on the accuracy of the prescribed language forms, therefore no attention is paid to the language. This makes TBL approach particularly popular for developing target language fluency and student confidence.

Any kind of task is useless if the student does not have even 1% of motivation to study. In teaching a foreign language, just like in teaching any other subject, student’s motivation plays a vital role. There are two types of motivation:

intrinsic and *extrinsic* [2]. Intrinsic motivation comes from internal factors to meet personal needs. When people are naturally motivated, they are willingly engaged in activities that interest them. All the tasks are done so freely, without the need for material rewards or restrictions. As for extrinsic motivation, there are four types of it: external, interjected, identified, and integral forms of regulation, all this is due to some extra linguistic factors, but however, it is important to create an enabling learning environment. This type of motivation comes from external factors that are given or controlled by others [3].

High intrinsic motivation turned out to be conducive to improvement of academic performance and results. It has long been noticed that students who studied the text material to use it showed “great conceptuality” than students who studied material for the sole purpose of being tested. Therefore, the objective of an EFL teacher is to provide students with additional incentives for intrinsic motivation, so that be able to interest students in the subject and encourage self-study outside the classroom, and genuine study texts are reported to be one of the most successful ways to do this.

There are many types of texts for learning a language, but most effective in communicative language teaching (CLT) presentations – TED (recorded videos), as an example of mastering extensive listening. The motto of all TED negotiations is ideas that are worth disseminating. TED conferences and congresses have been held annually since 1990, and topics speech is inexhaustible.

There are some advantages of using media-content TED Talks as authentic material for EFL teachers:

1. Ease of use:
 - a. Most reports are in English, with additional subtitles for more over 40 languages, and often there is interactive typewriting. It is believed that the main implementation of TED is intended for listening, but also for students.
 - b. All TED recordings are available online as video and audio browsing offline. Moreover, an application is available for the user for most smartphone models. This means that you don't need special equipment, for example, an internet connection in your class. It is enough to use a laptop or a mobile phone (for audio recording). In addition, it is noted that the interface gives students the opportunity to acquire the skills of students, encourages students to work outside the classroom.
 - c. Web sites make it easy to navigate. You can speak a keyword or a phrase (e.g.: politics, human rights, poetry, and transportation) during the conversation, its language and date of recording.
2. Content:
 - a. Given the number of conference participants, you can increase students' awareness of various accents and English variations. Run and communicate successfully in Demo Example, Overwhelming Example outstanding language skills.
 - b. There are huge varieties of subjects and what makes the reports ideal for teaching English for specific professional / academic purposes (ideal for students of social and political studies, economists, market researchers, etc.) and general cultural and social awareness. Discussion-inspired discussions can be truly exciting.
 - c. There are also catalogs of playlists on selected topics or speakers which stimulate further research if the student is interested in one or another the idea thus

again implies a greater independence of the student. In addition, there is a proposal mechanism that works on a general description of the desired presentation mood (funny, persuasive, informative, inspiring, etc.).

The real benefit of using media-content TED Talks is that you can do a custom search for the length of the video and topic genre. Depending on the length of your lesson, you can select from many shorter talks under 6 minutes or longer ones over 18 minutes. The shorter ones are ideal if you want to spend more time reviewing and doing more activities in class with the content.

There are 3 good activities based on TBL that the EFL teacher can try when viewing TED Talks in the English classroom. The exercises focus on improving students' vocabulary, listening, note-taking abilities, discussion skills, and critical thinking skills:

1. Learning New Vocabulary.

Most TED Talks have a transcript available to download for free via their website. This is extremely helpful for teaching difficult vocabulary that the speaker uses in their presentation.

Before the lesson, you can download the script and briefly skim over the text to find words that your students could have difficulty understanding. Make a separate vocabulary list pulling those words from the text. Look for vocabulary words that are Tier 2 to teach academic vocabulary words that frequently appear across disciplines.

A best-practice strategy would be creating a short list of concepts connected to the topic of the video. Teaching concept-based vocabulary leads to critically thinking because they help students form connections between different contexts. Students can use these terms when talking about the big idea of the video, and conceptual terms can be used across contexts and events.

Using the list, teachers can pre-teach the words before watching the video. Plus, the vocabulary list can be used for other activities in class, such as additional previewing or reviewing of the content. If the option is available for TED Talk, students can be given the transcript in their home language. The translated transcript is more accurate than Youtube's caption and still offers another way for English learners (ELs) to access the same content as their classmates.

Another activity that works well with this method is to give the students small parts of the script to preview. Without deciphering meaning from the text, simply ask them to circle difficult words that they see in pairs. After a few minutes, we need to ask them what they found. Then, we have to review the words as a class before watching the video.

2. Note-taking and Listening Comprehension.

TED Talks are also excellent tools for giving students more practice taking notes in class. Note taking integrates both writing and listening skills which can further enhance comprehension. When students are taking notes for the first time, it helps to guide them slowly. Model the note-taking task with examples of what to do before they have to do anything themselves. Teachers can choose to model traditional forms of note-taking that we're familiar with (bullet points, Cornell Notes). However, we can also consider modeling sketch noting as it adds the visual element of synthesizing information.

3. Student-Created Quizzes and Class Discussion.

If the teacher has time remaining in the lesson, he can put the students into small groups and have them create a mini quiz from the notes. This activity takes some creativity, but most students tend to enjoy it because of the competition with their classmates. For extra guidance it is a good idea to create a few true/false questions, factual questions, and discussion-based questions. If they need more ideas, they could ask people to define vocabulary from the TED Talk transcript. A few minutes to create the mini quiz is enough, and then each group takes a turn asking the other groups the questions that they created. To keep it competitive, we could keep track of the correct answers on the board. The group with the most points at the end wins [4].

Let's take a detailed look at EFL activities based on media-content TED talks:

Timing	Type of activity
<i>Pre-listening/viewing tasks</i>	<i>Speculation</i> : deducing the gist of a speech by its title; brainstorming key words about the topic; anticipating key concepts of the talk; <i>Research</i> : finding information about the speaker/topic; <i>Discussion</i> : sharing opinions about the topic; discussing key vocabulary units of the talk, pre-taught by the language instructor; etc.
<i>While-listening/viewing tasks</i>	<i>Listening for specific information</i> : answering the teacher's questions; noting down unfamiliar/unclear vocabulary; <i>Listening for details</i> : answering the teacher's questions; <i>Listening for gist</i> : checking your predictions; focusing on general meaning of the talk; etc.
<i>Post-listening/viewing tasks</i>	<i>Speaking</i> : checking/comparing your answers; discussing the talk and its details; offering your opinions about the topic; debates; critical assessment of the presentation, etc.
<i>Follow-up activities and homework assignments</i>	<i>Writing</i> : a summary, a plan or a critical review of the topic discussed in the class; opinion essays; <i>Listening and Speaking</i> : watching another talk to a similar topic, comparing and contrasting the two presentations, evaluating the key points and expanding on the topic; etc.

As a rule, the choice of conversations and assignments mainly depends on the curriculum of the course, the level of students' knowledge and the learning objectives. To create a fruitful and relaxing learning atmosphere, the following factors must be considered: topic, group work, and individual student input into the discussion. Each EFL teacher can tailor the TED conversation to the needs of their class.

In order to develop listening or reading skills, the focus of the assignment before watching a video or reading a text should be aimed at enhancing students' knowledge and working with vocabulary that will provide understanding of the material. This is the essence of the pre-demonstration or pre-text (in the case of reading) stage. So, students are interested in the topic and are tuned to its perception through discussion of general issues, anticipation of the content of the lecture based on the photograph, reading a short biography of the speaker and subsequent answers to questions about his values and ideas [5].

One of the main points made when using media-content TED talks is that students are not only listening to the speaker, but also watching the speaker's

movements and facial expressions that permit the students to gather much more intelligence about the speech and include it in future occasions. The accuracy of TED subtitles gives more information to the students about what they are listening, as well as lets the students search out much more words, meaning vocabulary than they would catch if just listening.

The speakers in TED Talks come from all around the world. This fact lets students realize that learning the English language goes beyond doing a perfect pronunciation. Perfection will come with the practice. At first stages, students should pay more attention to the content of what they are saying. It does not mean that pronunciation is unimportant; it means that students should not be afraid of speaking just because they do not pronounce perfectly American or perfectly British.

Socio-cultural topics contained in the TED talks are motivational and let students participate actively in the proposed activities. In English classroom the target language is promoted to the extent possible. Therefore, teachers should create an environment in which the students get related to the target language and doing so, create a path to learn it meaningfully. Creating such an environment is quite important because those few hours that the students are in English classroom is possibly the only time that they are in contact with the language [6].

In conclusion we must say that task-based learning is one of the effective ways of teaching English in the classroom where students do meaningful tasks. Within our study TED Talks are suggested as an engaging and motivational media-content and prove to be a functional material for teaching English as a foreign language considering that they assemble many characteristics that attract students' attention and get them related with the language spoken in actual contexts. The main focus for students is on the tasks themselves.

If to summarize the benefits of using the TBL approach based on media-content TED Talks, it includes:

- maximum proximity to the natural process of learning the English language;
- real, not simulated communication situations;
- the involvement of all students, regardless of their language level;
- the opportunity for students to choose and use familiar grammar and lexical material, not limited to the topic under study;
- the ability to develop the completed task to the project level;
- discussion of topics that are behind the limits of traditional “educational” ones and taken from real communication.

References

1. Task-Based Learning (TBL). [Electronic resource]. URL : <http://www.slideshare.net/> (visiting date: 12.01.2021).
2. Ellis R. Task-based research and language pedagogy // Language Teaching Research. – 2000. – № 4(3). – P. 193-200.
3. Quizhpi Picón A. L. TED talks as a mobile-learning tool to enhance speaking skills in ninth graders at the American School // Speaking skills tools. – 2014. – №7 (5). – P. 43.
4. Rubenstein L. Using TED talks to inspire thoughtful practice // The teacher educator. – 2012. – 4 (47). – P. 261-267.
5. Taibi D., Chawla S., Dietze S., Marenzi I., & Fetahu B. Exploring TED talks as linked data for education // British journal of educational technology. – 2015. – № 46 (5). – P. 1092-1096.

6. Martínez-Hernández M., et al. TED Talks as an ICT tool to promote communicative skills in EFL students // English Language Teaching. – 2018. – Vol. 11. – № 12. – P. 106-115.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ

П.Ж. Балхимбекова

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан
peri_75_@mail.ru*

Білім беруді модернизациялауға сәйкес ағылшын тілін коммуникативті оқыту бойынша сауалнамалар ерекше маңызға ие болады, өйткені коммуникативті дағдылар ағылшын тілін меңгеруде, сонымен қатар оқушының жеке басын тәрбиелеуде, тәрбиелеуде және дамытуда практикалық нәтижеге қол жеткізу ретінде әрекет етеді. Қазіргі кездегі қоғамдық қатынастарда, коммуникация құралдарында болып жатқан өзгерістер мектеп оқушыларының коммуникативті құзыреттілігін арттыруды, олардың филологиялық дайындығын жетілдіруді талап етеді, сондықтан ағылшын тілін оқып-үйрену коммуникация құралы және жалпылау құралы ретінде басымдыққа ие болды зерттелетін тіл мен халықтардың рухани мұрасы. Шетел тілі мұғалімдері алдында мәдениетаралық коммуникацияға қатыса алатын тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Қазіргі уақытта ағылшын тілі сабақтары әр түрлі ақпарат көздерінен ақпарат алу, оны пайдалану және өзіңіз жасау мүмкіндігін қажет етеді. Пікірталас әдісін қолдану мұғалімге шет тілін оқытуда жаңа мүмкіндіктер береді.

In accordance with the modernization of education, surveys of communicative teaching of the English language acquire special importance, because communication skills act as the achievement of a practical result in mastering the English language, as well as in the education, upbringing and development of the student's personality. The changes taking place today in public relations, means of communication require an increase in the communicative competence of schoolchildren, improvement of their philological training, therefore, the study of the English language has acquired a priority importance as a means of communication and generalization of the spiritual heritage of the countries of the studied language and peoples. Foreign language teachers are faced with the task of creating a personality that will be able to participate in intercultural communication. Currently, English lessons require the ability to obtain information from different sources, use it and create it yourself. The use of the discussion method gives the teacher new opportunities in teaching a foreign language.

Цель преподавания английского языка в средней школе направлена на то, чтобы учащиеся приобрели необходимые коммуникативные навыки, которые будут полезны не только для получения аттестата и поступления в вуз, но и нормальны для дальнейшего жизненного развития, даже если вы не выберете английский язык в качестве своей основной профессии (учитель, переводчик). Умение правильно выражать свои мысли на иностранном языке поможет молодым людям общаться во время поездок за границу, а также находить новых знакомых и друзей по всему миру. В настоящее время языковая компетенция определяется как основа обучения иностранному языку.

Согласно концепции М.Л. Вайсбурда, учебно-речевая ситуация, являющаяся неотъемлемой частью содержания, аспекта обучения и общения, также служит средством формирования языковых умений. Функция управления является результатом использования учебных и речевых ситуаций в качестве еди-

ниц управления. В образовательном процессе супервизия осуществляется путем создания соответствующих случаев, в которых знание иностранных языков подлежит проверке в процессе общения [1, с. 95]. Принимая во внимание и образование, и языковые ситуации в системе, и методы обучения, по М.Л. Вайсбурду, она также принимает на себя общеобразовательную функцию, которая формируется в процессе формирования речевых умений в понимании проблемы. Программирование функции учебно-языковой ситуации обеспечивает решение следующей коммуникативной задачи: создание позитивной среды для педагога, самостоятельное участие в планируемых действиях, речевое и коммуникативное взаимодействие. Это может включать в себя самостоятельное определение студентами содержания сообщения, выбор языковых средств его реализации, использование своих творческих способностей.

Е.И. Пассов ситуативно выделяет как «особый признак, который показывает, что речь идет о смысловых единицах и временных установках, всегда связанных с предоставлением услуг и объектов в регионе» [2, с. 61]. Ситуация, с одной стороны, охватывает другие объективные факторы действительности, а, с другой стороны, субъективную интерпретацию, которая может не быть точным отражением той реальности, что есть в понимании условий и условий общения, которые будут варьироваться в зависимости от личного опыта и собственных представлений коммуникантов, а также их статуса на момент признания технологии. К сожалению, в процессе обучения студентов невозможно провести через все необходимые коммуникативные условия. Поэтому у него есть возможность общаться на иностранном языке, это нужно делать и с точки зрения образования, и с точки зрения языка той ситуации, которая имитирует, и имитирует реальный иностранный язык, общение и т. д. Учебно-речевая деятельность представляет собой совокупность условий, способствующих выражению мысли и использованию конкретных речевых материалов.

Компоненты ситуации и их назначение описаны рядом авторов. Разница между подходами проявляется в количестве компонентов или их интерпретации. Каждая ситуация определяется четырьмя факторами:

- 1) фактический фон, в котором реализуется голосовое сообщение (играющая страна);
- 2) отношения между коммуникаторами (личностью собеседника) и их ролью;
- 3) речевая мотивация или коммуникативная задача, которую собеседники пытаются решить в процессе общения;
- 4) осуществление только того коммуникативного действия, которое создает новые стимулы для речи [3, с. 15].

Отношения между социальными партнерами устанавливаются в соответствии с социальной структурой общества. Это представители экспертных групп, политических или общественных организаций, возрастных групп (студент, пенсионер) и территориальной общины (сосед). Вторая строка включает в себя отношения, которые выполняются при выполнении определенных приложений (приказов подчиненного администратора). По третьему типу студенты участвуют в учебно-познавательной деятельности, поиске, работе, искусстве и ведении домашнего хозяйства. Отношения между индивидами могут носить

характер взаимопомощи, зависимости, обмена опытом и т. д. Согласно четвертому типу учебно-речевых условий, общение является формой идентификации и способом реализации нравственных отношений. Поскольку процесс общения осуществляется между живыми людьми, то каждый собеседник-это человек со всеми характеристиками и характеристиками [4, с. 110].

Образования и речевых условий, составляющих основу обучения распознаванию восприятия сообщения, которое осуществляется по интересующей особенности этого воздействия на адресата для установления связи контакта (интонация, повышение голоса, интерес к предмету контакта). Следует также учитывать роль учебно-речевой ситуации, создание индивидуального стиля общения между учащимися и студентами.

Воспитательная функция складывается из вторичной социализации личности, в ходе которой учащиеся получают знания о культуре и традициях народов стран, говорящих на этом языке, и знакомятся с ними.

Учитывая вышеизложенную функцию учебно-речевой ситуации, можно сделать вывод, что ситуацией, как методологической категорией, является общение на иностранном языке. Функция образования и языковая ситуация, целью которой является не только достижение практических целей образовательного процесса, но и в общем образовании, а также воспитательная ценность, способная помочь в развитии каждого учащегося как коммуниканта.

И то, и другое проводится в самом начале, и является ведущим методом в процессе обучения иностранным языкам, общения, воспитания, обучения, а в звуковых условиях функционирует как основной метод обучения.

Успешность обучения иноязычному общению во многом зависит от индивидуальных возрастных особенностей учащихся. Индивидуализация процесса обучения тесно связана с ситуацией: многие индивидуальные особенности учащихся отражаются в законе как на его составных частях, поскольку через общение мы выражаем только индивидуальные мысли, чувства и переживания. Жизненный опыт, интересы, желания, предпочтения, мировоззрение, эмоции и чувства, статус личности в коллективе – все эти качества могут служить источником мотивации для студентов, для общения.

Для мыслящих старшеклассников (10–11 класс) характерна определенная зрелость. Представление о мире молодого человека развивается годами. В это время подростки проходят следующий этап социализации-подготовку к самостоятельной взрослой жизни. В различных ролях внутри компании она значительно расширилась, но в то же время она создает неопределенность и непоследовательность в позиции человека – говорит, что, будучи взрослым, тем не менее, требует повиновения, как ребенок. Однако наблюдается более высокая степень тревожности по сравнению с более молодой возрастной группой [6, с. 57]. В подростковом возрасте уверенность, знания и самовосприятие формируют личность. Особенно интересна проблема нравственных ценностей в человеческих отношениях, которая усиливает стремление познать внутренний мир других людей, и это стремление экспериментировать в каком-то литературном образе. Студентам должна быть предоставлена возможность высказать свое мнение, обсудить то, что их волнует, исходя из их межличностного общения внутри группы.

Старшеклассник обладает относительно развитым мировоззрением, высоким культурным уровнем, определенными навыками и интересами. Следует также учитывать высокий уровень познавательной активности, самостоятельности и способности сосредоточиться на учебном процессе. Мы все больше стремимся узнать больше о стране изучаемого языка, его истории и культуре.

Учитывая возрастные особенности, она не дает четкого определения специфики учебно-речевой ситуации в каждой возрастной группе. Правильнее говорить о динамике формирования характеристик общения на иностранном языке, а также о тенденции, наиболее ярко отраженной в данный возрастной период. Помимо возрастных характеристик, необходимо учитывать социокультурные различия учащихся: место жительства (города или села), национальность. Важно также учитывать меняющийся ход поколенческих ценностей. Каждое поколение имеет свои привычки и желания, любит свои книги, фильмы, песни и восхищается своими героями. Все это влияет на содержание того, о чем учащиеся чаще всего говорят на родном языке. Самыми популярными темами общения среди старшеклассников сегодня являются мода, звезды спорта, кино, телевидения и музыкальные продюсеры, отношения с членами семьи, сверстниками, учителями и т. д. [7].

Знание таких психолого-возрастных особенностей учащихся, которые могут помочь учителю в выборе речевых ситуаций и распределении ролей положительных и отрицательных персонажей. Анализ особенностей общения в подростковом возрасте приводит к выводу о том, что необходимо ставить перед учеником такую задачу, которая решается самой жизнью и соответствует стремлению к самоутверждению, самовыражению. Учителя должны выбирать такие учебные и речевые ситуации, работать с которыми учащиеся могут высказывать собственные суждения, сравнивать различные точки зрения, аргументировать и обсуждать.

Каждая учебно-речевая ситуация, представленная учителем в процессе обучения иностранным языкам, общения, требует от учащихся речи. Помимо индивидуальной компетентности и психовозрастных особенностей учащихся, особое внимание следует уделять условиям, учебным и речевым ситуациям. Как уже говорилось выше, условия обучения и выступления должны вызывать у студентов интерес и соответствовать их жизненному опыту. Условия обучения и речевые условия должны быть изложены в компактной, но ясной и ясной форме. Учитель должен учитывать языковые навыки учащихся и представлять случаи, по которым можно сказать практически все. У педагога также может быть такой перечень слов и терминов, который не только даст речевую реакцию в определенном направлении, но и улучшит его языковое планирование [7, с. 7].

Учитывая возрастные, психологические особенности учащихся и их интересы, преподаватель может определить возникновение тех или иных проблем в процессе обучения иностранным языкам, в общении (о чем говорить и как. Во-первых, это касается использования визуальных и аудиовизуальных средств обучения. Образы, набор рисунков помогают учесть логическую последовательность представленных фактов и прояснить позицию общения. Использование звуковых фильмов поможет студентам освоить динамическую модель рече-

вого общения (жесты, мимика, интонация). Кроме того, учащиеся наблюдают жизненные ситуации, позволяющие участникам осуществлять речевые действия в социокультурном контексте в данный момент времени в данном пространстве [8].

С самого начала изучения иностранного языка в школе начинается проектирование коммуникативных навыков. Дискреционные устные навыки – это способность студента строить логическое и личностное высказывание, а также в соответствии с грамматической и фонетической структурой языка, его словарным запасом.

К основным категориям современных английских теорий и практик относится умение общаться.

В научной литературе существует множество определений коммуникативной способности. Существуют различные подходы к структурному анализу вариантов коммуникации.

Известный российский методист Е.В. Соловова устанавливает иноязычную коммуникативную компетенцию как необходимый и достаточный уровень владения языком, речью, навыками и социокультурными знаниями конкретного пола, который делает его таким, чтобы студент мог и хотел сознательно и эффективно использовать свой голос и поведение [9].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что, учитывая свои индивидуальные способности, психо-возрастные особенности и социокультурные различия обучающихся, в построении учебно-тренировочных речевых ситуаций и оказывает помощь педагогу в целях облегчения процесса обучения иностранному языку в общении и избежания множества неприятностей. Кроме того, использование различных структур и содержания образования и обучения, а также речевой ситуации делает процесс обучения общению на иностранном языке более интересным и приятным для учащихся, что положительно скажется на их мотивации к изучению иностранных языков в целом. Поэтому развитие коммуникативных навыков старшеклассников на английском языке имеет важное значение для будущего обучения.

Литература

1. Палажченко П.Р. Мой несистематический словарь. – М.: Валент. – 200 с.
2. Ворожцова О.А. Прецедентные феномены в российском и американском предвыборном дискурсе // Политическая лингвистика. – 2017. – Вып. 3 (23). – 152 с.
3. Кушнина Л.В. Когнитивные механизмы перевода // Индустрия перевода. – Пермь, 2015. – 116 с.
4. Малышева О.П. Политическая коммуникация как феномен этнокультуры // Политическая лингвистика. – 2018. – № 3. – 95 с.
5. Минченков А.Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 9. Язык и литература. – 2018. – Вып. 2. – Ч. 2. – 208 с.
6. Рябцева Н.К. Стереотипность и творчество в переводе // Переводоведение. – 2018. – № 12. – 56 с.
7. Мелентьева Т.И. Обучение иностранным языкам в свете функциональной асимметрии полушарий мозга; Красанд – Москва, 2015. – 176 с.
8. Никуличева Д.Б. Как найти свой путь к иностранным языкам. Лингвистические и психологические стратегии полиглотов; Флинта, Наука – Москва, 2014. – 304 с.
9. Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Урок иностранного языка; Феникс, Глосса-Пресс – Москва, 2017. – 640 с.

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION: PROBLEMS AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

A. Dilmurat

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
dilmurat.aray@bk.ru*

Мақалада білім беруді цифрландырудың өзекті мәселелері баяндалған. Цифрландыру кезеңдері және үлкен педагогикалық әлеует болып табылатын жаңа цифрлық технологиялардың пайда болуы талданды. Сондай-ақ, ЖОО-ның білім беру үдерісіндегі цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері қаралды. Сандық білім беру ортасына сипаттама берілді. «Цифрлық сауаттылық», «цифрлық білім беру ортасы» ұғымдық аппараты нақтыланды. Білім беруді цифрландыру стратегиясы жасанды интеллект, блокчейн және Виртуалды шындық сияқты перспективалы инновациялық технологияларды көздейді. Авторлар білім беруді цифрландыру оқытылатын курстардың мазмұнын, сондай-ақ ақпарат беруді өзгертеді, бұл тек презентациялар немесе бейнелер ғана емес, бұл ақпараттық желілерге, дерекқорларға, форумдарға тікелей қосылу.

Данная статья посвящена актуальным проблемам цифровизации образования. Анализируется этап цифровизации и появление новых цифровых технологий, представляющих большой педагогический потенциал. Рассматривалась также возможность применения цифровых технологий в процессе университетского образования. Дана характеристика цифровой образовательной среды. Концептуальные рамки понятий «цифровая грамотность» и «цифровая образовательная среда» были ясны. Цифровая стратегия образования предусматривает перспективные инновационные технологии, такие как искусственный интеллект, блокчейн и виртуальная реальность. Авторы отмечают, что оцифровка образования изменила содержание курса, а также передачу информации, это не только презентация или видео, это прямое подключение к информационным сетям, базам данных, форумам.

The development of the digital economy implies an active position of the educational community in analyzing and developing new proposals in the context of digitalization of higher professional education. The situation is such that it is simply impossible for us not to use the figure in order to keep up with the further processes of informatization and digitalization in education.

The term «digitization» appeared in connection with the strengthening of information and communication technology, some scholars, for example, E.L. Vartanova, M.I. Makienko, S. Smirnov consider this concept as the transfer of information in the figure and at the same time infrastructural, managerial, behavioral, and cultural components of educational content.

Digitalization as a change in the paradigm of communication and interaction with each other and society was considered by A. Marei.

Thus, digitalization can be considered one of the main approaches to the use of digital resources in the transformation of not only education, but also the economy. At the same time, the role of technologies and processes is supposed to be redistributed in order to improve the information and educational environment. Digitalization leads to the intensification of production processes [1–5].

Digital technologies, social networks and messengers have changed social values, led to the network identification of a person. The beginning of a new type of students who independently determine their educational trajectory has been laid.

They are motivated for personal development and self-determination, combining work with study.

The education system must ensure a confident transition to the digital age, which is characterized by economic growth and new labor relations. Artificial intelligence that performs routine processes should appear in the labor market.

In our opinion, the Russian education system should focus on training specialists in new professions with such professional competencies that involve a propensity for creative non-standard solutions, as well as the development of communication skills.

One of the main elements of the digitalization of education is digital literacy. Digital literacy is the main priority of education, it is the ability to design and use content using digital technologies, using computer programming, graphic techniques visualizations, computer graphics, multimedia development of online courses, etc., search and exchange of information, communication with other students.

We have analyzed different criteria for the development of digital literacy. For example, Henry Jenkins refers to digital literacy as the ability to work with a computer, as with «hardware», i.e. the student must understand how digital technology and humans interact, know and understand devices, how digital information is distributed, and what a network community is, as well as the features of social media.

Under digital literacy, we consider its various types: digital literacy, attitude to innovation, communication, computer, and information literacy.

To meet the challenges of digitalization, our education will have to go through a digital transformation.

The digital transformation of education, according to scientists, is the answer to the global information challenges taking place in the world.

Having analyzed digitalization in education, we note the emergence of new digital technologies that have great pedagogical potential. Among them, the most common are cloud technologies. This is a fundamentally new service that allows you to store a huge amount of information and has convenient network access to information resources, which can be used with the least management effort and interaction with the supplier.

The attractiveness of the cloud for creating an information environment is determined by its consumer properties: scalability, pay-as-you-go, self-service, universal network access, pooling of resources, programmability [1].

Currently, such educational technologies as online courses, which are provided by universities for all students, are widely used. Educational technologies such as mass educational training courses applied remotely will help students to study in any form that is convenient for them and will allow them to receive qualified training in a specific field of study.

These platforms contain mass online courses of leading Russian universities, they provide an opportunity to register for these courses and study, then get a certificate and submit it to your university for re-enrollment in the relevant discipline. The initiator of this project is Open Education, which offers its users more than 250 training courses in various disciplines [3].

Online learning in a digital educational environment involves the already well-known synchronous and asynchronous learning. Synchronous online learning

involves electronic interaction between the student and the teacher at a specific time. Asynchronous courses are distinguished by the fact that the teacher puts theoretical materials and various tasks on the course on the Internet, and students work with the information at any time convenient for them. We are impressed by «blended learning», which involves «combining real learning» face-to-face with the teacher in the classroom and interactive features.

Currently, the most popular technology is the «mobile learning» technology, which allows you to use educational information from personal digital devices (smartphones, tablets, etc.). When teaching online, teachers use such technology as the «Course Management System». This technology consists of tools (software) that provide the teacher with the ability to design educational courses and place them on the network. The e-learning system is of great importance in digital learning.

Among online technologies, an important role is played by the technology of «Gamification (gamification)», it is used for didactic purposes. It uses mechanisms that are used in video games. One of the variants of gamification is web-quests. This technology allows you to use and integrate Internet resources and digital technologies in the educational process of the university and effectively form professional competence with their help, this technology allows you to organize the research activities of students.

The use of web-quest technology allows teachers to solve the following tasks: to increase motivation, to improve educational achievements; to use graphic visualization methods in teaching; to form an information culture; to solve creative problems; to optimize educational activities. When implementing educational programs within the digital educational environment, the «1:1 Technology» is used, which involves inclusive learning with the provision of each student with personal technical training tools (computer, laptop, tablet).

The strategy of digitalization of education provides for such promising innovative technologies as artificial intelligence, blockchain and virtual reality. Artificial intelligence is a technology that is used to solve «intelligent» problems, and all its developments are aimed at creating programs for image recognition, systems for automatic car control and machine translation, etc. In education, a training program is used that enhances the interactivity and intellectual component characteristic of the teacher.

Intelligent educational programs and an expert system are very promising and are spreading rapidly.

Blockchain, a technology that provides data storage and has a distributed resource, is designed to work with the digital currency Bitcoin. It guarantees the security of storing data in digital format, as well as monitors their changes.

In the education system, the blockchain is used to store information about exams, issued diplomas and certificates, etc., and this information can be obtained immediately, making sure that it is authentic and without resorting to archival data on paper.

Virtual reality technologies. There are the following types of virtual reality systems:

– ordinary (classical) virtual reality (VirtualReality – VR), where students interact or immerse themselves in the virtual world using a computer program;

– augmented or computer – mediated reality (AmendedReality-AR), where there is an overlay on the computer-generated information on top of the images of the real world;

– mixed reality (MixedReality – MR), where the real world is connected to the virtual, and they are combined with each other.

MR technology can be used to solve various tasks and is universal. Teachers have the opportunity to create virtual laboratories to study the world's environmental problems, etc.

Virtual reality makes it possible to conduct video conferences, which have the greatest effect compared to web conferences that resemble telephone conversations. These technologies are used for virtual travel, exploring other cultures, and learning a foreign language.

When studying natural science subjects, students with the help of virtual reality glasses can find themselves in virtual laboratories and conduct various experiments, interact with various objects and observe natural science processes occurring in nature.

Three-dimensional design. With the help of virtual reality, you can design three-dimensional objects. Virtual reality modeling provides students with the formation of such skills that in reality it is not possible to form due to various circumstances – this is the danger of making a mistake and other restrictions (high cost of equipment, danger to other people, etc.). For example, training of air pilots is carried out using the MR application [4].

Digitalization of education changes the content of courses taught, as well as the presentation of information, it is not only presentations or videos, it is already direct connections to information networks, databases, forums. When practical classes are held, it is possible to use social networks. Electronic publications are becoming relevant in teaching, and many publishers specializing in the publication of educational literature are switching to electronic versions of textbooks.

Digital technologies are rapidly developing and updating (high-speed Internet, smartphones, tablets, etc.). Web 2.0 tools, blogs, wikis, social networks; Google cloud services, Office 365, etc. All this provides unlimited access to digital tools [5].

Students and teachers received unlimited opportunities to develop their educational space and share it. Despite the huge potential of digital technologies, which is in demand in education, it is not fully used, this is due to the lack of digital literacy of teachers and leads to the emergence of a digital divide, its overcoming. Access to digital technologies is an urgent task of digital transformation of education.

Reference

1. Agibova I.M. Usloviya i faktory organizacii 'effektivnoj samostoyatel'noj raboty studentov s ispol'zovaniem informacionnyh i kommunikacionnyh tehnologij. Vestnikpomorskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i social'nye nauki. – 2010. – № 5. – P. 128 – 134.
2. Andreev A.A. Rol' i problemy prepodavatelya v srede e-Learning. Vyssee obrazovanie v Rossii. 2010. – № 8–9. – P. 41 – 44.
3. Cifrovaya Rossiya: novaya real'nost'. Analiticheskij otchet 'ekspertnoj gruppy Digital. OOO «Mak-Kinzi i Kompaniya SiAj Es», 2017. Available at: www.mckinsey.ru <http://www.mckinsey.ru>

4. Cifrovizaciya. Available at: <https://ru.wiktionary.org/wiki/>
5. Shvab D.K. Chetvertaya promyshlennaya revolyuciya. Available at: <https://mybook.ru/author/klaus-shvab/chetvertaya-promyshlennaya-revolyuciya/read>

CHALLENGES OF USING ICT IN THE TEACHING PROCESS IN NEW CONDITIONS

K.A. Dysekina, Zh.K. Shirokova

*Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan
camilafilippova@gmail.com, Jo.anna.4ka@mail.ru*

Цифрлық дәуірде АКТ-ны сыныпта қолдану студенттердің ХХІ ғасырға қажетті дағдыларды игеруі үшін маңызды. Осылайша, оқыту мен оқытуда АКТ-ны қолдану мен байланысты мәселелер мен міндеттерді шешу мұғалімдерге кедергілерді жеңуге және осы технологияларды жақсы қолданушы болуға көмектеседі. Сондықтан, осы зерттеудің негізгі мақсаты – ағылшын тілін оқытуда АКТ-ны қолдану кезінде мұғалімдердің кездесетін мәселелерін талдау.

В цифровую эпоху использование ИКТ в классе важно для того, чтобы учащиеся могли приобрести навыки, необходимые для ХХІ века. Таким образом, решение проблем и задач, связанных с использованием ИКТ в преподавании и обучении, может помочь учителям преодолеть барьеры и стать хорошими пользователями этих технологий. Поэтому основная цель данной статьи – проанализировать проблемы, с которыми сталкиваются учителя при использовании ИКТ в обучении английскому языку.

The 21st century is the century of digital progress. Information and communication technology (ICT) is a force that has changed many aspects of our lifestyles [1, p. 54]. All over the world, ICT is being used to help people in business, marketing, science, education and other areas. Today, ICT is one of the key means in education to help students learn more effectively and to help teachers do their administrative tasks more effectively. In other words, information and communication technology in education enables students, teachers, professionals and researchers to cooperate with each other in different ways.

Computer technology is widely used in foreign language teaching. The specific nature of the computer as a teaching tool is related to such characteristics as comprehensiveness, universality and interactivity. Interactive learning on the basis of multimedia programmes allows a whole range of methodological, didactic, pedagogical and psychological principles to be implemented more fully and makes the learning process more interesting and creative. The possibility of taking into account the levels of students' language skills is the basis for implementing the principles of individualization and a differentiated approach to teaching. The principle of accessibility is observed and the individual pace of work of each pupil is taken into account. Using a computer, individual, paired and group work can be organized in the classroom. However, teachers currently face some barriers that prevent them from using information and communication technology in the classroom or developing ICT-supported materials.

There are many problems that affect the integration of technology in the educational process. These relate to differences in age, learning styles, perceptions,

attitudes, etc. experienced by individuals [2, pp. 1453–1467]. The almost limitless possibilities of access to information in an educational context can make teachers and schools face extreme challenges today. We can distinguish 5 main problems encountered when using or integrating ICT in the classroom:

1. Limited technical support in the schools

Without good technical support, both in the classroom and in the school as a whole, teachers cannot be expected to overcome the barriers that prevent them from using ICT [3, p. 84]. Such technical barriers may include waiting for websites to open, inability to connect to the Internet, lack of printers, faulty computers and teachers having to work on old computers. [4, p. 1–6] argue that ICT support or maintenance contracts in schools help teachers to use ICT in the classroom without wasting time-solving software and hardware problems. Becta [5, p. 117] states that 'if a school does not have technical support, it is likely that maintenance will not be carried out regularly, leading to a higher risk of technical failures'. Many respondents to Becta's study noted that technical failures may discourage them from using ICT in the classroom for fear of hardware failure during lessons. In education, several studies have shown that a lack of technical support is a major barrier to the use of technology. According to Gomes 'the integration of ICT into the teaching process requires a technical specialist, and if this is not available, lack of technical support can be a barrier [6, p. 145]. On the contrary, Sicilia has argued that whatever type of technical support and access teachers have, whether they have twenty years' experience or are new to the profession; technical problems create barriers to the effectiveness of the courses provided by teachers [7, p. 96].

2. Limited accessibility and network connection

Several studies indicate that lack of access to resources, including home access, is another difficult problem that prevents teachers from integrating new technologies into teaching. Various studies indicate several reasons for the lack of access to technology. According to Becta, inaccessibility is not always due solely to the lack of hardware, software or other ICT equipment in schools. It may be the result of one of many factors such as the poor organisation of resources, poor quality equipment, inadequate software or lack of personal access for teachers. Problems related to the accessibility of new technologies for teachers are widespread and vary from country to country. A European study conducted by Empirica revealed that lack of access was the main obstacle, and teachers reported various problems relating to the use of ICT in education, such as lack of computers and insufficient equipment [8, p. 35]. Pelgrum studied the views of practitioners from 26 countries on the main obstacles to the implementation of ICT in schools [9, p. 163-178]. He found that four of the top ten barriers were related to the availability of ICT. These barriers were the lack of computers, peripherals, copies of software and direct access to the Internet.

3. Lack of effective training

The most frequently cited challenge in the literature is the lack of effective training. Beggs' findings revealed that one of the three main barriers to teachers' use of ICT in education was lack of training [10, pp. 45-48]. According to Becta, the issue of training is certainly complex because several elements must be taken into account to ensure the effectiveness of training. These are time spent on training, teacher education, skills training and the use of ICT in initial teacher education. In

this regard, a recent study by Gomes on various topics found that a lack of training in digital skills, a lack of pedagogical and didactic training in the use of ICT in the classroom and a lack of training in the use of technology in specific areas were barriers to the use of new technologies in classroom practice. It is important that teachers receive pedagogical training and not just training in the use of ICT tools. Cox et al. argues that for teachers to be convinced of the value of using ICT in education, their training should focus on pedagogical issues. [11, p. 78]. The findings of Cox showed that after attending in-service training courses on ICT, teachers still did not know how to use ICT in their classrooms; they only knew how to operate a computer and set up a printer. They explained that this was because the courses only aimed at teaching teachers basic skills in ICT and often did not teach them how to develop the pedagogical aspects of ICT. When new pedagogical tools and approaches exist, it is essential that teachers receive training to integrate them into their lessons. Newhouse states that «teachers should not only be computer literate but also develop skills to integrate computer use into their teaching/learning programmes» [12, pp. 27-31].

4. Lack of teachers' competency

Another issue directly related to teachers' confidence in their ability to integrate ICT into classroom practice. An Australian study by Newhouse showed that many old-school teachers lacked computer knowledge and skills, and were not enthusiastic about the changes and additional training that accompany the introduction of ICT into their teaching practice. Current research shows that the level of this barrier varies from country to country and from the opportunity to receive appropriate training to upgrade their skills in using computers and Internet resources. Studies in developing countries have shown that the lack of technical competencies of teachers is a major barrier to the introduction and use of ICTs. Empirica has prepared a report on the use of ICTs in European schools. The data used in this report comes from a survey of school principals and teachers in 27 European countries. The data showed that teachers who did not use computers in the classroom claimed that «lack of skills» was a barrier to the use of ICTs in the classroom. Lack of teacher skills may be one of the biggest obstacles to integrating technology into education. It may also be a factor of resistance to change.

5. Limited time

Several recent studies indicate that many teachers are competent and confident in the use of computers in the classroom, but make little use of technology because they lack time. A significant number of researchers have cited lack of time and difficulties in allowing sufficient time for the use of computers in the classroom as barriers to the use of ICT in teaching by teachers. According to Sicily, the most common challenge reported by all teachers was the lack of time they could devote to planning lessons using technology, exploring different websites or searching for different aspects of educational software. Becta's study revealed that lack of time plays a role in many aspects of teachers' work as it affects their ability to complete tasks, with some of the participating teachers specifically indicating which aspects of ICT require more time. These included time to seek advice on the Internet, prepare lessons, learn and practise the use of technology, deal with technical problems and receive appropriate training.

Assimilation of ICT in teaching and learning is seen as a means to apply different pedagogical approaches and philosophies. However, ICT as a pedagogical tool is more complex as it requires more specific skills from teachers. Moreover, teachers face some challenges and obstacles that prevent them from using computers in the classroom or developing support materials using ICT. This research shows that secondary school teachers are familiar with ICT and its use, but this does not mean that they integrate it into the curriculum. In addition, insufficient technical support in schools and poor access to the Internet prevent teachers from using new advanced technologies in the classroom. Lack of time in the classroom and the time needed to learn how to use ICT were reported by teachers as two other important obstacles to integrating this technology into the curriculum, and therefore teacher education programmes should, on the one hand, provide teachers with adequate and sufficient support. On the other hand, teachers need to be aware of what is happening in the classroom and what changes are taking place in the classroom. Therefore, possible effective applications of ICT can be used in teaching and learning, which will ultimately lead to improved curricula.

References

1. Dudeney G. The internet and the language classroom (Vol.X). Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
2. Melor Md. Yunus, Maimun Aqsha Lubis, Language learning via ICT: Uses, challenges and issues. WSEAS Transactions on Information Science and Applications 6(9). – 2009. – P. 1453-1467.
3. Lewis, S. (2003). Enhancing teaching and learning of science through use of ICT: Methods and materials. *School Science Review*, 84(309) 4151.
4. Korte, W.B., & Hüsing, T. (2007). Benchmarking access and use of ICT in European schools 2006: Results from Head Teacher and Classroom Teacher Surveys in 27 European countries. *eLearning Papers*, 2(1). 16.
5. Becta C. What the research says about using ICT in Geography. Coventry: Becta
6. Gomes C. Integration of ICT in science teaching: A study performed in Azores, Portugal. *Recent Research Developments in Learning Technologies*. – 2005.
7. Sicilia C. The Challenges and Benefits to Teachers' Practices in Constructivist Learning Environments Supported by Technology. Unpublished master's thesis, McGill University, Montreal. – 2005.
8. Empirica. Benchmarking access and use of ICT in European schools 2006: Final report from Head Teacher and Classroom Teacher Surveys in 27 European countries. Germany: European Commission. – 2006.
9. Pelgrum W.J. Obstacles to the integration of ICT in education: results from a worldwide educational assessment. *Computers & Education*, 37, 16178. – 2001.
10. Beggs T.A. Influences and barriers to the adoption of instructional technology. Paper presented at the Proceedings of the Mid – South Instructional Technology Conference, Murfreesboro, TN. – 2000.
11. Cox M.J., Preston C., & Cox K. What Motivates Teachers to use ICT?. Paper presented at the British Educational Research Association Conference. Brighton. September. – 1999.
12. Newhouse P. Literature review: The impact of ICT on learning and teaching, Perth, Western Australia: Department of Education. – 2002.

ЦИФРОВЫЕ РЕСУРСЫ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ АУДИРОВАНИЮ

А.М. Есентемирова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,

г. Нур-Султан, Казахстан

aigul.yessentemirova@mail.ru

Мақалада қазіргі заманғы студенттерде барлық қажетті және тиісті құзыреттіліктердің дамуына жағдай жасауға мүмкіндік беретін шет тілдерін оқытуда интернет-ресурстарды қолдану қарастырылады. Қазіргі кезде «SMART» тұжырымдамасы білім беру жүйесін дамытудың негізгі мақсаты болып табылады. Білімнің негізгі көзі – электрондық, білім берудің Интернет-мазмұны.

The article examines the use of Internet resources in teaching foreign languages, which make it possible to create conditions for the development of all the necessary and appropriate competencies in students of the present day. Currently, the concept of «SMART» is the main purpose of the development of educational systems. The main source of knowledge is electronic, educational Internet content.

В настоящее время современные инновационные технологии охватили все сферы деятельности человека, в том числе науку и образование. Развитие Интернета и появление множества компьютерных программ, упрощающих процесс обучения, в значительной мере изменило изучение иностранных языков, ускорив и облегчив работу с аутентичными источниками.

Современные информационные технологии представляют собой новый, качественно опосредованный уровень мыслительной, коммуникативной, исполнительной и творческой деятельности человека. Использование информационно-коммуникационных технологий изменяет строение и динамику деятельности, пространственные и временные границы взаимодействия, способствует формированию системы мотивационной регуляции, включающей познавательные, коммуникативные, социально-нормативные и творческие мотивы.

Применение современных инновационных технологий в процессе обучения иностранным языкам способствует формированию основополагающих навыков иноязычного общения от осознания возможности выразить мысль на другом языке до самостоятельного решения коммуникативных задач, повышает желание, интерес учащихся к учёбе, заставляет по-новому взглянуть на изучаемые предметы, раскрывая, таким образом, их творческие и интеллектуальные возможности, таланты [1, с. 11].

Современные студенты являются представителями поколения миллениалов ('millennials'). Они родились и выросли в окружении современных технологий, что привело к смене ожидания учащимися того, как учителя должны преподносить материал.

Следует подчеркнуть, что «перед современным преподавателем иностранных языков стоит очень важная проблема повышения интереса к изучению иностранных языков, который формирует устойчивую направленность студента на овладение глубинными знаниями и прочными практическими навыками, на достижение высокой степени владения иностранным языком» [2,

с. 148]. Как следствие, современные методы обучения является именно тем инновационным средством обучения иностранным языкам в вузе, которое способствует повышению уровня познавательного интереса и мотивации обучающихся к учению, поскольку делает подачу и отработку учебного материала более удобной и доступной для студента как субъекта образовательного процесса.

Современные инновационные технологии обладают рядом преимуществ перед традиционными методами обучения, являясь, прежде всего, средствами прямого аудиовизуального интерактивного взаимодействия. Применение их на занятиях позволяет тренировать различные виды речевой деятельности, осознать природу языковых явлений, формировать лингвистические способности, создавать коммуникативные ситуации, автоматизировать языковые и речевые навыки и обеспечить реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы учащегося, а также способствует повышению познавательной активности, мотивации и качества знаний обучаемых.

Инновационные образовательные технологии позволяют по-новому реализовывать методы, активизирующие творческую активность учащихся. Они могут участвовать в виртуальных дискуссиях на различных образовательных сайтах и тематических форумах, выполнять совместные творческие проекты совместно с учащимися различных учебных заведений. Использование современных технологий в образовательном процессе может рассматриваться как одна из активных форм индивидуализации обучения [3, с. 77–79]. Неотъемлемые свойства новых технологий такие, как их интерактивность, полимодальность, мультимедийность, визуализация содержания, играют важную роль в обучении.

Как отмечает исследователь Н.К. Рябцева, «применение компьютерной техники вносит *эвристическую* новизну в процесс обучения и создает мотивацию для продуктивного самопознания и самосовершенствования, а также делает занятие привлекательным и по-настоящему современным, происходит индивидуализация обучения, контроль и подведение итогов проходят объективно и своевременно» [4, с. 456].

При рассмотрении с вопроса «Что использовать?», мы неизбежно столкнемся с огромным количеством доступных цифровых ресурсов. Существует множество цифровых ресурсов, как онлайн так и требующих установки на устройство. Данные ресурсы также могут быть представлены в виде различных курсов (MOOCS, I-tunes, Courses), инструментов (Google Docs, Camtasia, Explain Everything), энциклопедий и других академических источников (Google Scholar, Wikipedia etc).

Аудирование по праву считается наиболее сложным аспектом в овладении английским языком. Объясняется эта сложность преодолением таких факторов, как характер языкового материала, условия предъявления, смысловое содержание, источники информации, а также индивидуальные особенности как говорящего (манера речи, темп, наличие акцента), так и слушающего, его аддитивный опыт и многие другие [5, с. 257-274].

С другой же стороны, аудирование является мощным средством обучения иностранному языку, поскольку способствует усвоению лексического состава языка и его грамматической структуры, дает возможность овладевать звуковой

стороной изучаемого языка, его фонемным составом и интонацией: ритмом, ударением, мелодикой. Исследователь М. Рост охарактеризовал аудирование как «необходимый вид речевой деятельности, потому что он обеспечивает слушателя информацией. Без понимания информации никакое изучение не может начаться...» [6, с. 94].

Не следует забывать, что аудирование, наряду с говорением, обеспечивает возможность коммуникации на иностранном языке. Без овладения умением различать иноязычную речь на слух общение с представителями других культур невозможно в принципе.

К сожалению, при двух-трёх академических часах английского языка в неделю преподавателю не удастся уделять должного внимания развитию у студентов навыков аудирования. Все больший акцент делается на самостоятельную работу, которая стала возможна благодаря появлению Интернет-ресурсов. В качестве примера рассмотрим некоторые из них подробнее:

1. *Orooro.tv* – сайт, предоставляющий доступ к новейшим сериалам и некоторым фильмам с субтитрами на разных языках, которые можно включать и отключать по желанию зрителя.

2. *TEDTalks* (Technology, Entertainment, Design) является собой универсальную онлайн платформу со множеством конференций ведущих специалистов в сфере науки, искусства, дизайна, политики, культуры, бизнеса, глобальных проблем, технологий и развлечений. Миссия конференции состоит в распространении уникальных идей («ideas worth spreading»). Записи с выступлениями самых выдающихся спикеров можно найти на официальном сайте *TED.com*.

3. *Listeninenglish.com* – сайт, представляет собой обучающую платформу на основе коротких эпизодов из популярных фильмов и сериалов, где можно выбрать уровень сложности языка, варианты произношения (*British/American/Canadian*) и грамматического материала.

4. *BBC Podcasts*. Радиостанции BBC имеют широкий диапазон тем, которые в отсутствие субтитров полезно будет слушать в качестве некоего фона, что включит слушателя в состояние «потока» и создаст иллюзию «полного погружения» в аутентичную среду.

5. *YouTube Onlinevideo-sharingplatform* – данный видеохостинг предлагает пользователям различные образовательные программы, а также музыкальные клипы и новости на английском языке.

Просмотр аутентичных видеоматериалов также является эффективным средством повышения мотивации студента к изучению иностранного языка, поскольку они демонстрируют функционирование языка в форме, принятой его носителями в естественном социальном контексте, знакомят с нормами и правилами общения и поведения, показывают различные типы взаимоотношений и иллюстрируют язык мимики и жестов.

Таким образом, интернет-ресурсы являются эффективным средством организации образовательного пространства, поддерживают социальные отношения, поскольку позволяют участникам процесса обучения осуществлять совместную деятельность, использовать новейшие материалы в различных форматах, а также тренировать различные виды речевой деятельности. Аутентичный обучающий аудиоматериал является интересным, информативно-содержа-

тельным, доступным пониманию, соответствует современной реальности иноязычного общества и создает благоприятные условия для овладения обучающимися новой страноведческой информацией, речевым поведением носителей языка, способствует их знакомству с живым языком, бытом народа, его культурой, современными реалиями.

Литература

1. Кизлякова Е.С. Внедрение новейших информационных технологий в обучении иностранным языкам. – С.-П., 2010. – С. 11.
2. Быстрой Е.Б., Скоробренко И.А. Формирование познавательного интереса будущих учителей к изучению иностранного языка с использованием кейс-стади // Теоретические и прикладные аспекты лингвообразования: сб. науч. ст. Межвуз. науч.-практ. конф. (Кемерово, 27-28 мая 2019 г.) / под ред. Л.С. Зникиной. – Кемерово: КузГТУ, 2019. – С. 146–149.
3. Boldyreva, N.V. Influence of information and communication technologies on effectiveness of educational process // European Science and Technology: Materials of the Vth international research and practice conference. Vol. II, Munich, October 3rd – 4th, 2013, publishing office Vela Verlag, Waldkraiburg – Munich – Germany, 2013. – P. 75–80.
4. Рябцева Н.К. Новые коммуникативные тенденции в современной культуре и инновации в области преподавания иностранного языка // Лингвистика и методика преподавания иностранных языков: периодический сборник статей. Выпуск 8. Электронное научное издание. – М.: Институт языкознания РАН. – 2016. – 557 с.
5. Faerch C., Kasper G. The role of comprehension in second language learning. Applied Linguistics. – 1986. 7/3. – P. 257–274.
6. Rost M. Introducing listening. Penguin, 1994. – P. 94.
7. <https://ororo.tv/ru>
8. <https://te-st.ru/entries/ted-ideas-worth-spreading/>
9. listerninenglish.com
10. <https://youtube.com>
11. <http://www.bbc.co.uk/learningenglish/russian/features/6-minute-english>

АУТЕНТТІ ГАЗЕТ МӘТІНДЕРІНІҢ ШЕТЕЛ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ АЛАТЫН ОРНЫ

Ж.Д. Иманбекова

*«Торайгыров университеті», Павлодар қ., Қазақстан
zhanarimanbekova@mail.ru*

Главная цель изучения современного иностранного языка-формирование коммуникативной компетенции. В настоящее время технологии обучения иностранных языков претерпевают положительные изменения. Ведется работа по обновлению на основе использования оптимального опыта в теории и практике обучения иностранных языков. Языковой материал является основным компонентом обучения иностранному языку. Одним из них является аутентогазетериалы. В сегодняшней статье изложены общие сведения об этих веществах, их значение в обучении иностранному языку.

The main goal of studying a modern foreign language is the formation of communicative competence. Currently, the technologies of teaching foreign languages are undergoing positive changes. Work is underway to update it based on the use of optimal experience in the theory and practice of teaching foreign languages. Language material is the main component of teaching a foreign language. One of them is automagistrale. Today's article provides general information about these substances, their importance in teaching a foreign language

Жалпы білім беретін мектептерде шетелтілін оқытудың мақсаты – оқушылардың мәдениетаралық қарым-қатнастағы біліктілері мен қабілеттерін қалыптастыру болып табылады. Демек, шетел тілінің білім беру саласындағы атқарар қызметі – тілді оқып үйренушілерді басқа ұлт өкілдерімен ортақ түсіністік, ортақ көзқарас орнатуға, толерантты қарым-қатынас жасай алу қасиеттерін және сол ұлт мәдениетін түсінуге дайындап, тәрбие, білім беру, әрі жеке тұлға қабілеттерін жан-жақты дамыту болып табылады. Шетел тілдерін оқытудың мазмұны келесі мәселелерді қамтиды:

– Қарым қатынас саласы, қамтылатын тақырыптар, сөйлеу әрекетінің материалдары;

– Тілдік материалдар, оларды қолдану тәртібі мен қолданудағы біліктілік;

– Тіл үйренушілердің тіл үйренудегі біліктіліктері;

– Тіл үйренушілердің сол тілде сөйлейтін халықтардың мәдениеті мен ұлттық ерекшеліктері туралы жалпы білімдері. [1]

Білім беруде оқу материалдарының алатын орны өте маңызды, себебі оқыту материалдары білімді игеруге бірден бір себепші. Күні бүгін қолымызда білім беремін, тіл үйренемін деген, ағылшын тілінен дәріс беруші мұғалімдерге арналған, барлық қажеттіліктерді қамтамасыз ететін, тіпті әр мұғалімге керекті әдісін таңдап алу жағдайы бар оқулықтар мен материалдардың саны өте көп. Бұл оқулықтардың көпшілігі бәрімізге белгілі мәтіндерден, қосымша аудио, бейне таспадан тұратын және басқа да компьютерлік тілді үйрету бағдарламаларынан құралатын Oxford, Longman, Pearson және тағы басқа осы типтес оқулықтардың саны өте көп. Көптеген елдер, сонымен қоса біздің елдеде жоғары оқу орындарының және тілдік курстардың мұғалімдері осы секілді оқулықтарды қолданады. Қандай материал немесе оқулық қолданылмасын мұғалім өз оқушыларының тілді үйренуге қызықты да нақты нәтиже бере алатындай материал қолдана білуі қажет. Осындай материалдардың бірі мысалы, аутентті материалдар. Аутенттілік өз негізін 1970 жылдары пайда болған тілді коммуникативті оқыту бағдарламасының шығуынан бастау алған. Аутенттілік грек тілінен аударғанда «негізгі», «түпкі» деген мағынаны білдіреді. Аутентті материал дегеніміз, longman сөздігіне сүйенсек, табиғи сөйлеу мен жазылым әрекеттерінің дәрежесінде қарастырылған тілдік материалдар. [2]

Аутентті мәтін -нағыз түпкі негізде сол тіл өкілі тарапынан жазылған мәтін. Г. Видоусон, Д. Нунан сияқты белгілі лингвистердің деректеріне жүгінсек, аутентті материал дегеніміз – шетел тілін үйренушілерге емес, сол тілде сөйлейтіндерге арналған, яғни материалды қолданушылардың өзара қатынасы және қолдану жағдайларында туындайтын тілдік материал. Сөйлемдердің бұл түрлері, әсіресе, газет мақалаларның тақырыптарында көптеп кездеседі. Морроудың айтуы бойынша “аутенттік мәтін – нағыз тілдік, нақты динамикті әсер ететін, белгілі бір аудиторияға нақты мәлімет беру үшін нағыз спикер немесе жаузшы тарапынан түпкі негізде жазылған мәтін. Ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын аутентті материалдарды қайдан табуға болады деген сұрақ көпшілікті мазалауы мүмкін. Кейбір мұғалімдер үшін бұл жағдай ауыр болуы мүмкін. Бұл жағдайда ең негізгісі World Wide Web яғни интернетке деген қол жетімділіктің болуы. Бір, он жыл бұрын бұл елімізге

қол жетімсіз болғаны белгілі, ал күні бүгін елдің жағдайы біраз жақсарды, шектеусіз интернетке қолымыз жетіп, көзіміз ашылды. Міне бүгінде аутентті материалдарды сол интернет желісін пайдалану негізінде газет журналдарды жүктеу арқылы табуға болады. Шетелтілі сабақтарында аутентті материал ретінде аутентті газет мақалаларын пайдалануға болады. Газет – ақпарат беру және ықпал ету құралы. Газет – қоғамның айнасы, халықтың рухани азығы. Басылым – мемлекет саясатын жұртшылыққа жеткізуші күш. Қоғамдық пікірдің алтын қазығы да газет екені белгілі И.В. Арнольдтың ойынша газет өзін оқытатын және ұстап қалатын көпшілік және біртекті емес аудиторияға арналған. Газетті адамдар әдетте зейін салуға қиын шарттарда оқиды, мәселен, метрода, поезда, жұмыстан кейінгі демалыс уақытында, көлікте газет немесе журнал оқып отырған көпшіліктерді байқауға болады. Осыдан газеттік ақпаратты тез, қысқаша түрде түсінік беру және ең маңыздысын айтып кету, оқырманға белгілі бір эмоционалдық ықпал ету туындайды. Жазылған ақпарат оқырманнан дайындықты талап етпейді және газеттегі мақалалар тақырыбы әр түрлі, бірақ өзекті болып табылады. Технология мен қатысымдылық заманында біз жан-жақтылыққа талпынамыз, тіпті басқа елдегі, әлемдегі жаңалықтарды танып білуге тырысамыз. Жаңалықтар біреулер үшін тіпті өзіне қатысы болмасада қызықтыруы мүмкін. Енді біреулер үшін тікелей қатысы болуы мүмкін, мысалы айтар болашақ саясаткерлер үшін немесе жалпы барлығын қызықтыратын тақырыптар да болуы мүмкін мысалы, отбасы туралы, денсаулық, бала тәрбиесі, махаббат хикаялары және тағы басқа. Тіл үйрену сыныптарында, газет мақалаларын дауыстап оқу, сұраққа жауап беру, талқылау, өз ойын білдіру секілді тапсырмаларды ұсынуға болады. Екіншіден, газет оқу ынталандыру қабілетін арттырады. Газет әсіресе үйреніп жүрген тілдің мәдениетімен танысқысы келетін студенттер үшін өте пайдалы, яғни ол басқа елдің мәдениетін танып білудің қысқа жолы деп айтуға келеді. Аккультурация басқа ұлт өкілдерінің мәдениетін түсіну, танып білу, яғни басқа ұлт өкілдерінің нені ұнатты, нені ұнатпайтынын, қай жағдай оларға теріс, қандай нәрселер оң әсер ететінін бір сөзбен айтқанда сол елдің дәстүр мәдениетін тану. Сол мәдени мағлұматтарды газет беттеріндегі мақалалардан танып білуге болады, мысалы қарапайым практикалық мәліметтер саяси, білім жүйелері, заң, денсаулық, спорт және тағы басқа. Газеттер өз оқырмандарына жақсы әсер ететіндей күйде болуы үшін сыртқы және ішкі келбеті безендіріледі, яғни оның өлшемдік формасы, жақсы тақырыпшалардың орын алуымен, суреттердің сапалылығымен және тағы басқа ерекшеліктерімен көзге түседі. Дегенмен, көптеген мұғалімдер бұл аспектіні негізге алмай, газеттегі мақалаларды қиып алып қолданады. Ал бұл материалдың аутенттілігіне әсер етеді сондықтан да бұл материалдарды берілген күйінде қолданған жөн. Аутентті газет мәтіндерін таңдау жолдары:

- Мазмұны жағынан оқушылардың білім деңгейіне сәйкес келуі керек
- Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келуі керек
- Газет мәтіндері қызықты болуы
- Газет материалдары әтрүрлі жанрда болуы
- Мәтіннің тәрбиелік мәнінің болуы

– Мәтіннің көлемі жас ерекшелік пен білім деңгейлеріне сәйкес келуі қажет.

Шетелтілі сабағында газет мақалаларын қолдану сол ұлт мәдениетімен, сол елдегі ұлт жағдайымен, болып жатқан жаңалықтармен танысуға мүмкіндік береді. Шетелтілі сабақтарында, мысалы аутентті материал ретінде газет мәтіндеріналуға болады. Жалпы сабақ барысында мәтінмен жұмыс кезінде мәтін алды, мәтінді оқу негізінде және қорытындылау жұмысы деп 3ке бөліп қарастыруға болады. Ең алдымен белгілі бір мақаланыналдын алу жұмыстары жүргізілуі тиіс, яғни мақаламен жалпылама таныстыру, мақалада кездесетін жаңа, жат сөздерге түсіндірме беру секілді жұмыстары жүргізіледі. Ал, мәтінмен жұмыс кезіндегі жаттығулар мәтінді жалпы түсіну жолдарын қарастырады. Қорытындыжұмыстарыберілген мәтінді қаншалықты түсінгенін тексеру жұмыстары. Сонымен қатар,бірнеше жаттығулар жасатуға болады:

- Мәтінді оқып мәтінге сәйкес келетін суреттерді белгіле
- Мәтінді оқып, берілген жаттығуларды орында
- Сұрақ-жауап жаттығулары,ең көпкезедесетін жаттығулардың бірі.

Іштей бұл жаттығудың екі түрін анықтауға болады: нақтыжауапты талап ететін сұрақтар, мысалы «Туристтер не үшін Балқан түбегіне кетті?» деген сұрақта кімнің (туристер), қайда (Балқан түбегіне) кеткені анық, олтек нақты жауапты талап етеді. Сұрақтың бұл түрі оқушының есте сақтау қабілетін арттыруға негіз болады. «Не мақсатпен?», «Мәтін тақырыбы туралы не айтасыз?» деген сұрақтар жалпы әр оқушының еркін жауабын талап етеді яғни оқушы бұл сұраққа еркін жауап бере алады. Ал, сұрақтың бұл түрі оқушылардың сөйлеу мәдениетінің, өз ойын еркін жеткізе білу қабілеттерін дамытуда жақсы әсер етеді.

• Мәтінүзіндісін, сөздерді бөліп алып,оны қайта қалпына келтіру жаттығулары

- Мәтінді өз ойымен аяқтау
- Мәтінді оқып өз ойын жеткізу
- Мәтінге байланысты дебат сабағын жүргізу және тағы басқа көптеген жаттығулар жұмысын жүргізуге болады.Аутентті газет мәтіндерінағылшын тілін үйретуде қолданудың маңызды жақтары:

– студенттер оқып жатқан тілде сөйлеушілердің өмірдегі, қолданыстағы сөйлеу әрекеттеріментанысады;

– аутентті материалдар студенттердің тіл үйренудегі қол жеткізген жетістіктерін бағалауларына мүмкіндік береді. Мысалы: Англияда өткізетін 4 күндік саяхат кітапшасына жоспарларын толтыру;

– аутентті материалдар түрлі мәтіндерде қамтитындықтан ондағы тілдік стиль де түрлі болады;

– аутентті материалдар сол тілде сөйлеушілердің мәдениеті мен ерекшеліктері туралы мәлімет береді, ол өз кезегінде студенттердің тіл үйренуіне деген қызығушылығын арттырады

– аутентті материалдар сол тілде сөйлеушілердің мәдениеті мен ерекшеліктері туралы мәлімет береді, ол өз кезегінде студенттердің тіл үйренуіне деген қызығушылығын арттырады

– аутентті материалдар сол тілде сөйлеушілердің мәдениеті мен ерекшеліктері туралы мәлімет береді, ол өз кезегінде студенттердің тіл үйренуіне деген қызығушылығын арттырады

Мәселен, «New York Times» газетінің нөміріндегі мақалада Нью-Йорк қаласындағы өмірде болмаған ауа райы туралы жазылған: ызғарлы қыс, аяз және тоқтамай жауған қаркөлемі нормадан артық болды.Осы мәтін негізінде екі студент арасында диалог құрылса, онда көптеген мәселелерге тоқталып кетуге

болады. Мысалы, әдетте бұл уақытта ауа райы қандай болады және ол нәліктен өзгерді, оған не себеп болды, Қазақстандағы қалалардың ауа райымен салыстырғанда өзгешелігі қандай, қалың қар кезінде далада қалса адам не істеу керек, т.с.с. сұрақтар қойып, жағдаятты іске асыруға болады. Сонымен қатар, АҚШ-тың әйгілі «Forbes» журналында дүниежүзі бойынша атақты миллиардер кәсіпкерлерді (бизнесмендерді) атап өтеді. Мақалада әр миллиардердің қаржылық жағдайы қандай екенін, оның қандай кәсіпорындарды ашқандығын және оның дүниежүзі бойынша қандай орнын алатыны айтылды. Қазіргі жас өспірімдер үшін бұл өте қызықты да өзекті ақпарат. Осы орайда келесі сұрақтар тууы мүмкін: нәліктен кәсіптің бұл түрі қазіргі кезде кең орын алады? Бұл миллиардерлер осындай дәрежеге қалай көтерілді? Егер менің осыншалықты едәуір қаражатым болса, мен не істер едім және т.б. Демек, осы және басқа да туындайтын сұрақтарға жауап беру үшін студенттер жағдаятты диалог құрып, пікір алмасады. Осылайша, олар тек АҚШ-тың қоғамдық-саяси өмірімен танысып қана қоймай, өз еліндегі қоғамдық-саяси жағдайымен салыстырады. Осы атап кеткен газет-журнал мақалалары аутенттік материал болып табылады, ал олардың шетел тілін оқыту барысындағы маңыздылығы бәрімізге мәлім. Қазіргі күнгі газет және журнал мақалаларының ішінде тек саяси және экономикалық жаңалықтар мен комментарийлерді ғана емес, сонымен қатар жарнамалар мен анонстарды, хикаялар және өлең шумақтарын кездестіруге болады. Осы атап кеткендердің барлығы өзекті және заманауи, яғни оқушыларға танымал ақпаратты қамтиды. Мәселен, нашақорлық немесе алкогольизм мәселесі, мемлекеттік қызметкерлердің жемқорлығы, глобалды жылу проблемасы, өткен Сочи қысқы олимпиада ойындары, Мемлекетіміздің түрлі жаңаша заңдары, т.с.с. жаңалықтар ЖОО-ның студенттері үшін өте маңызды да көкейкесті мәселелер болып табылады және олардың негізінде оқушылар диалог құруға жағдаят таңдап алуға зор мүмкіндіктер бар. Журналдар жайында айтып кететін болсақ, олардың ішінде сән, мода, косметика, Қазақстандық және шетел әртістер, киім-кешек ортасындағы мақалаларымен қатар түрлі хикаялар, психологиялық және тұлғалық тестілер, викториналар мен жарыстар мақалалары кең орын алған. Олар тек қыз балаларды ғана еліктірмей, сонымен қатар ер балаларды да қызықтырады. Осы атап кеткендердің ішінен студенттер құшырлана жағдаяттарды тауып, диалог құра алады. Газет және журналдардың тілі өте қарапайым болғанымен, олардың ішінде көптеген саясаттық және экономикалық арнайы терминдер, клишелер, неологизмдер, аббревиатуралар кездеседі. Оқушылар осындай сөздерді сабақ барысында диалогта қолданып, кейін сабақтан тыс қатысымдарда да қолданады, демек, газет мақалаларының жаңа ақпараттық және мәдениаралық қатысымдық сипаттары бар. Мәселен, ағылшын тіліндегі газет-журналдарды оқитын студент сол елдің мәдени-әлеуметтік және қоғамдық ерекшеліктерімен танысады, жаңаша материал меңгеріп, диалог құру барысында білім, білік, дағдылар мен іскерліктерді қалыптастырады. Әр елдің мәдени азығы ретінде аутенттік материал ретінде газеттерді қолдану тіл үйренуші студенттерге әффекті әсер ету мүмкіндігі өте зор. Себебі, студенттер газет журнал мақалаларын оқығанда шынайы өмірде кездесетін шынайы адамдармен қатнасқа түскендей күй кешеді. Сөз жоқ газет мақалалары

теледидар және интернеттегі секілді эмоциялы сезім білдірмейді, себебі онда қозғалыс, немесе теледидардағыдай адам дауысын қолдану мүмкіндігі жоқ. Жалпы газет қай ұлт өкілі болмасын сол ел мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады, ал осы газет арқылы оқушылар тек тілді үйреніп қана қойма сонымен қатар сол ұлттың мәдени ерекшеліктерін үйренуге мүмкіндік алады. Жалпы айтқанда, аутентті газет материалдары тілді үйренуде үйренушіні қызықтыра оқытып, оның тілдіудан әрі жетілдіруіне жағымды әсер етеді, студенттің материалдарды игеру барысында өзіндік пікірі қалыптасып, еркіндік бой алады. Ал бұл өз кезегінде студенттердің еркін, толерантты қарым-қатынас жасау қабілетінің артуына тиімді әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М.: АРКТИГЛОССА, 2001. – С. 65.

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmxtZXRvZGlrYXZpa2xhZGFubmFpbXxneDozZTE5MDAwM2RmZTNmMTQ4>

2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М.: АРКТИГЛОССА, 2001. – С. 65.

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmxtZXRvZGlrYXZpa2xhZGFubmFpbXxneDozZTE5MDAwM2RmZTNmMTQ4>

3. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1993. Little, David „Words and their properties: Arguments for a lexical approach to pedagogical grammar“ in T. Odlin (ed.) Perspectives on Pedagogical Grammar. – CUP, 1994.

<https://cyberleninka.ru/article/n/learner-self-discovery-and-knowledge>

ANALYSIS OF THE 8TH GRADE ENGLISH TEXTBOOK: LINGUOCULTUROLOGICAL ASPECT

A.Sh. Zhumasheva

*Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
anara-zhash@mail.ru*

A.M. Kabyzbekova

*Kyzylkak secondary school, Pavlodar region, Kazakhstan
revnivayamaratovna@mail.ru*

В статье представлен анализ учебника английского языка средней школы 8 класса в лингвокультурологическом аспекте: выполнена классификация безэквивалентных лексических единиц учебника, а также представлены некоторые упражнения элективного курса «Язык и культура» для разделов школьного учебника и приведены примеры упражнений на отработку запоминания идиом английского языка школьниками.

Мақалада орта мектептің 8-сыныптағы ағылшын тілі оқулығының лингво-мәдениеттану аспектісі бойынша талдау ұсынылған: оқулықтың эквивалентсіз лексикалық бірліктерін жіктелген, сонымен қатар оқулықтың бөлімдерге арналған «Тіл және мәдениет» элективті курсының жаттығулары оқушыларға ұсынылған және оқушыларының ағылшын тілінің фразеологизмдерінің білімдерді нығайту жаттығуларының мысалдары келтірілген.

In accordance with the State General Education Standard of the Republic of Kazakhstan, the basic content of basic secondary education is implemented within

the framework of the policy of trilingual education. The purpose of trilingual education is to form a multilingual personality – a citizen of Kazakhstan who speaks at least three languages, is able to successfully conduct a dialogue in various fields of activity, appreciates the culture of his people, understands and respects the culture of other peoples [1, p. 43].

Analyzing the low results that students show in international programs for assessing students' educational achievements, such as PISA, as well as their own experience of working with school students, we can come to the conclusion that there are contradictions between the requirements of the SGES and the level of formation of foreign language communicative competence among students.

This contradiction revealed the problem of research, the essence of which is how to most effectively organize the methodology for the formation of foreign language linguistic and cultural competence, as well as the expansion of the linguistic horizons and vocabulary of schoolchildren.

In this article, we will analyze the English textbook for the 8th grade for the presence of non-equivalent vocabulary in it, determine which categories of non-equivalent vocabulary are presented in this textbook and what exercises can be added to the school textbook to expand the vocabulary of students and introduce various categories of non-equivalent vocabulary in school [2].

The content of the textbook is developed in accordance with the standard curriculum of the updated content of education, which specifies the main objectives of training:

- focus on the development of critical, creative thinking,
- increase the motivation of educational activities,
- the formation of functional literacy [3].

The volume of the studied material allows for its systematic consolidation and repetition due to the presence of a workbook, multimedia disks, which ensures a genuine assimilation of the material by students, the ability to operate with theoretical knowledge and apply it in practice.

This tutorial provides a wide use of texts as primary lexical subject, and quick additions to the text, such as a short biography of the writer, whose work is studied and a brief linguistic and cultural information about the studied country. Students feel completely immersed in the environment of a foreign language. The textbook also includes topics that take into account intersubject connections with other academic subjects: with biology, geography, and anatomy.

Special attention is paid to the ethno-cultural component, which is reflected in the selection of didactic material that instills in children love for their republic and respect for the country whose language they learn.

The textbook has a sufficient number of situational tasks, at the end of each section there are tasks for self-checking the assimilation of the material.

At the end of the textbook, all the grammatical material with additional exercises and a short dictionary of English words are presented in order of learning topics with translation into two languages: Russian and Kazakh, which is very convenient.

From the point of view of identifying linguistic and cultural units, we conducted an analysis of non-equivalent vocabulary. As a basis for the analysis of

non-equivalent lexical units, we took the classification of non-equivalent vocabulary by S.I. Vlahov and V.S. Florin [4, p. 15]. In our opinion, this classification is the most appropriate, since it most fully reflects the content of the realities of the language. But still, given the fact that there are only 9 thematic modules in the textbook, some categories had to be divided into subtopics.

A total of 243 words belonging to non-equivalent vocabulary were identified. Of these: geographical realities – 52 words of non-equivalent vocabulary, which accounted for 21.4% of all words, names of animals and plants – 16 words, which accounted for 6.5%, food and drinks – 32 words – 13.2%, clothing – 11 words – 4.5%, professions – 8 words – 3.3%, music and dance – 10 words – 4.1%, other arts and objects of art – 28 words – 11.5%, holidays and games – 29 words – 11.9%. For the rest of the categories, there are either no equivalent lexical units at all, or less than 5 words.

According to the chosen classification, no idioms were identified in this textbook. Idioms are necessary in order to correctly understand the English language and not make mistakes, to expand the vocabulary, which makes it possible to avoid difficulties in understanding foreign speech. They are very rarely translated verbatim, and it is often necessary to choose an equivalent meaning, or use a descriptive method.

Therefore, it can be argued that there is a gap in the linguistic and cultural knowledge of students. Therefore, in order to more effectively consolidate and improve the linguistic and cultural competence of schoolchildren, exercises were developed using idioms according to the sections of the school textbook.

We have identified idioms and developed exercises for learning and fixing idioms in English lessons in the 8th grade, according to the sections of the curriculum: Our World, Daily life & Shopping, Entertainment & the Media, Sport, Health & Exercise, The Natural World, Travel & Transport, Food & Drink, The World of Work.

Idioms are revealed for the first section of Our World:

1. It rains cats and dogs. – It's raining hard.
2. A storm in a teacup. Much fuss about nothing.
3. Rain before seven, clear by eleven. Seven Fridays in a week.
4. Chasing rainbows. – Chasing the impossible.
5. One swallow doesn't make a summer. – One swallow does not make spring.
6. It never rains but pours. – Trouble does not come alone.
7. Rich for the moon. – Be ambitious and try to achieve your goal.
8. Small rain lays great dust. – The spool is small and expensive.
9. Come rain or shine. – Even in the rain, even in the sun.
10. Know which way wind blows. – Know the trends to be prepared.

To the second section of Daily life & Shopping:

1. With hat in hand. – Humbly
2. Wear the pants in one's family. – Be the head of the family.
3. Get along on a shoestring. – Living on the edge of poverty.
4. Line one's own pockets – – Fill your pocket.
5. Hit one below the belt. – It's not fair to hit someone.
6. A hand-me-down. – Worn clothes.
7. Get all dolled up. – Dress up

8. Feather in one's cap. – Something to be proud of.

9. Dressed to the nines. – Be stylishly dressed.

10. Cloak-and-dagger. – Something adventurous.

To the third section of the Entertainment & the Media tutorial:

1. To paint the town red – Have fun

2. To go for a stroll. – Go for a walk

3. To be engrossed in smth. – Be absorbed by something.

4. To keep it low-key – Spend a quiet home evening.

5. To have a blast-Come off to the fullest

6. To shoot some hoops – Play basketball.

7. To bring the house down – To make someone laugh, to have fun.

8. To send in the clowns – to organize the fun to come up entertainment.

9. To catch a flick – Go to the cinema

10. To go for a kick around – Play football.

To the fourth section of the Sport, Health & Exercise textbook:

1. To be alive and kicking – Full of life, in good health

2. To give (get) someone a taste/dose of one's own medicine – To repay someone with the same coin.

3. To rub salt in/into a wound. – Aggravate a difficult situation, make it worse.

4. To be hale and hearty. – Cheerful, healthy

5. To be sick as a dog. – Have health problems.

6. Begivenacleanbillofhealth. – Get a good health certificate.

7. Be out of sorts-Feel broken

8. Feel/be under the weather. «I don't feel well.

9. To recharge one's batteries. – Gain strength and energy

10. To be/get back on one's feet. – Get better.

To the fifth section of the textbook The Natural World:

1. Armchair traveler – Someone who knows a lot about different countries, but has never been anywhere

2. Darken somebody's door – Come as an unexpected, unwanted guest

3. Have a lot on your plate. – Deal with multiple issues at the same time

4. Raise the roof-Loudly express approval, actively clap and shout

5. As sharp as a needle-Smart, quick-witted

6. As right as rain – As it should be, right

7. To have snow on the mountain. – Have gray hair

8. Making a mountain out of a molehill – Greatly exaggerate

9. A bolt from the blue-Something unexpected happened

10. Go with the flow. –Give up

To the sixth section of the Travel & Transport tutorial:

1. Go out of the window to Disappear, a missed opportunity

2. Riding high – Enjoy popularity

3. Push the boat out-Have fun

4. With flying colors-With great success

5. Plain sailing – A simple matter, a trifle

6. Sail through-Successfully cope with something

7. Ships in the night – When they saw each other for a short period of time and did not see each other again

8. On your bike! –Get out!

9. In the driver's seat – Control, keep under control

10. Off the hiltory – Out of control, insane

To the seventh section of the Food & Drink textbook:

1. Tough cookie – Bully

2. Top banana – Leader

3. Bad apple – a Scoundrel.

4. Eat one's words –Take back your words.

5. Have egg on one's face – Look stupid.

6. As cool as a cucumber – Cold-blooded.

7. Take something with a pinch of salt – Don't trust.

8. Bite off more than one can chew – To overestimate one's capabilities.

9. Cry over spilt milk – Grieve for the irreparable.

10. Hot potato – Current topic.

To the eighth section of the textbook The World of Work:

1. The big time. – A great success.

2. Be in the red – Be in debt.

3. Hit the jackpot. – Pluck the kush.

4. Make a bundle – Make a lot of money.

5. Bring home a bacon. – Provide for the family, succeed.

6. Golden handshake. – Big severance package.

7. Be flush with money. – Buy a pair of shoes.

8. Be snowed under – To be overworked

9. Call the shots-Command

10. Live from hand to mouth-Live without confidence in the future.

Based on the selected idioms, we have compiled exercises.

Exercise 1. Compare the English language idiom with its Russian equivalent.

1. Be healthy and hearty

2. Rub salt into / into the wound.

3. To charge your batteries.

4. Feel / be under the weather

5. Give (get) someone a taste/dose of your own medicine

A) Усугублять трудную ситуацию, делать хуже.

B) Бодрый, здоровый

C) Неважно себя чувствовать

D) Набраться сил и энергии

E) Отплатить кому-то той же монетой.

Exercise 2. Write the missing word in these idioms.

1. Hit one below the _____.

2. Line one's own _____.

3. Feather in one's _____.

4. _____ to the nines.

5. With _____ in hand.

Exercise 3. Fill in the blanks with the words: potato, banana, apple, cucumber, egg, milk.

1. As cool as a _____.
2. Top _____.
3. Hot _____.
4. Have _____ on one's face.
5. Bad _____.
6. Cry over spilt _____.

Thus, the analysis of the school textbook showed that it contains linguistic and cultural material, which we can supplement with the materials of our elective course «Language and Culture».

A set of exercises for practicing such non-equivalent idioms will allow students to fully develop their linguistic and cultural competence, since one of the priority tasks of a modern English lesson is the interrelated study of the language and culture of the people – spiritual and material – and the formation of students' value attitude to a foreign language and the life experience of the people.

References

1. State general education standard of education of all levels of education of the Republic of Kazakhstan, 2018. – 157 p.
2. Excel for Kazakhstan, grade 8-Virginia Evans, Jenny Dooley, Bob Obee-Express Publishing, 2018. – 167 p.
3. Course Plan, grade 8 – 134 p.
4. Vlakhov S. Florin «Untranslatable in translation» – 1980. – 98 p.

CRITERIA ASSESSMENT AS INNOVATIVE TECHNOLOGY FOR ASSESSING EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS

L.I. Ikram

Eurasian National University L.N. E, Nur-Sultan, Kazakhstan

Ikram.leyla@mail.ru

Цель этой статьи – познакомить с новыми системами оценивания, адаптированными к потребностям учащихся и развитию обучения. В первой части описаны принципы оценивания и оценивание обучения: как оценивание соотносится с конкретным методом обучения и как характер и цель оценивания применимы к определенному периоду обучения. Во второй части – представлен перечень стратегий оценивания, которые объединяют возможности использованных оценочных упражнений и способствуют преобразованию методов обучения и практики оценивания. Одним словом, современные методы оценивания позволяют добиться четких и объективных результатов.

Бұл мақаланың мақсаты – оқушылардың қажеттіліктері мен оқуды дамытуға сәйкес келетін бағалаудың жаңа жүйелерін енгізу. Бірінші бөлімде оқытуды бағалау мен бағалаудың принциптері сипатталады: бағалаудың нақты оқыту әдісімен байланысы және бағалаудың мәні мен мақсаты зерттеудің белгілі бір кезеңіне қалай сәйкес келеді. Екінші бөлімде қолданылатын бағалау жаттығуларының мүмкіндіктерін біріктіретін және оқыту әдістері мен бағалау практикасының өзгеруіне ықпал ететін бағалау стратегиясының тізімі келтірілген. Қорыта айтқанда, заманауи бағалау әдістері нақты және объективті нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

The assessment process can clearly identify and define important aspects of a student's learning. Comparing the abilities of one student with the abilities of another does not motivate the student to succeed and often has the opposite effect. Achieving meaningful, relevant, and realistic standards allows students to take responsibility for their own learning about their achievements. Evaluation has always been an important part of education and is now an important part of improving learning and classroom practice. Therefore, it is important to show how values are determined, as well as the distinction between scoring and measuring and scoring a value.

The main functions of modern education are: to improve the way subjects are taught, to train qualified personnel for these subjects, and to objectively assess the knowledge of students. Therefore, in recent years, one of the main directions of the school's methodological work has become the presentation of a standardized assessment in the educational process. It is expected that, as a modern teaching method, assessment methods based on standards will fundamentally solve the problems of modern education. For decades, grades have involved comparing one student's grades with those of other students.

This pricing method has several disadvantages:

1. There are no clear criteria for assessing the learning outcomes of students, parents and teachers.
2. Teachers receive points for the average level of knowledge in the classroom, not for a uniform standard based on the marks of each student.
3. The stamps provided to students do not directly indicate the use of clear knowledge, skills and competition in all parts of the course.
4. You must take your current grades into account when determining the final grade. This is not an objective assessment of the final learning outcome.
5. No functional communication between students and teachers in the learning process. This does not support the students' desire to learn.

The ability to conceptually integrate into new materials includes: new requirements for education-based teaching methods and the ability to create new creative learning models that transcend traditional learning styles and provide independent reflection on the part of students. Modern student changes: openness and dynamic development of society allows to systematically influence the learning process from a new point of view.

The general secondary education system has long been working according to the latest principles. The new reality requires students to develop critical thinking, independent research, and a detailed analysis of their information skills [1; 215 p].

Educational measurement and assessment

Modern education systems include the use of standardized assessment methods and the need to develop specific types of control in which all students participate in the learning process. They gain self-assessment skills and work in a shift team.

Technology in Assessment Standards (TCR) is a process that focuses on the following processes: comparing student performance in clear definition and standardized development [2; 79p].

Among the main tasks of standard analysis are the following tasks:

1. Determine the level of preparation of each student at each stage of the educational process.

2. Judge and follow your personal development.
3. Encourage students to develop a variety of skills and abilities to achieve the desired learning outcomes.
4. Determine the importance of the resulting analysis for various tasks.

TCR core principles emphasize transparency. The purpose of this structure is not to reject the grade, but to provide students with the opportunity to plan their academic activities. Other definitions include making decisions about employment and career, as well as an independent assessment of the results of their work [3; 32 p].

Nature and Purpose of Assessment

All students are expected to display some intelligence and skills that were once very young. Control measures are pending during the study. For the Reform Group (2009) Assessment Group to work, each assessment must be based on three interrelated factors:

1. Ideas about what learners understand and how cognitive development develops.
2. Many of the activities are used to collect evidence of how students see themselves.
3. Get an answer based on the description section.

Criteria-based assessment strategies

Assessment methods are standardized into two types: formative assessment and summative assessment. The difference lies in the implementation and management of students in the learning process. Formative assessment or “learning assessment” is an ongoing learning process that provides relevant information to all participants at all stages of the learning process. Sponsors are screened across administrative and academic disciplines to assess the knowledge and understanding of the material by students of the appropriate educational level. This approach provides an overview of students' knowledge based on the level of development [4; 386 p].

Process is an overview that provides feedback on what students know, what they can do, and what they need to do to further develop their skills and knowledge. A resume is an image of what the student knows at a particular point in time.

Peculiarities of formative assessment:

1. Student participation is statistical.
2. There are no strict requirements for content integration.
3. Do not publicly compare the results of different students.
4. Assess the educational process and the results of educational activities.

Formative assessment traditionally been used as a tool for the overall assessment of student achievement. Today, it is considered as an educational tool. Learning is viewed when teachers use rating scores as evidence of student learning to support their behavioral decisions based on established learning spaces and government standards. Instructional grades are often accurate and taken at the end of the lesson to provide an overview of student grades. In a learning environment, this assessment is a general goal that can show how students are progressing towards standards, and formulas can be used as a basis for long-term planning. Therefore, academic assessment is often referred to as a complex science.

Theoretical Grounding for Formative Assessment

An important feature of the use of formative assessment in assessing the educational process:

1. Effective feedback
2. Active participation and responsibility
3. Evaluation of evidence supports education
4. Student motivation and confidence
5. Self-assessment

Peculiarities of summative assessment:

1. Conducted by organizations not participating in the survey.
2. Compare each item to the chart using the standard student comparison test.
3. Summarize the training section.
4. The end result depends on the total number of students.

It focuses on how to judge the quality of a student's response (or performance) by reducing the randomness and ineffectiveness of trial and error learning to shape and improve student ability. Formal assessment is necessary to understand the learning process and at the same time to support learning. According to a study by Hannah and Dettmer (2005), overall assessments are performed upon completion of training and provide information and feedback to summarize the learning process. Other researchers (Bloom, Hastings & Madus, 1971; National Research Council [NRC], 2001; Sadler, 1989; Shavelson, 2006) also reported that summative assessment focuses on taking stock or calculating the achievement of students, grades and schools. The result of two standard assessments is an objective assessment of academic performance and the educational process itself.

Self-assessment

“Student self-assessment is far from a luxury, but in fact an important part of educational assessment. When someone tries to learn, feedback on their efforts includes acknowledgement of their expected goals, acknowledgement of their current position.” (Black & William, 1998), P. 143). McBeath believes that the self-assessment system has four main principles.

1. Learning is part of human nature
2. Development and modification are internal needs
3. The answer is important for individual learning and development.
4. People focus on their building. The focus of this framework is on learning.

To present self-esteem as an important component of the learning process, we view self-esteem as a prerequisite for improving learning.

The self-assessment process is a process in which students are responsible for self-assessment. From this point of view, self-assessment can be seen as a process of checking the quality of work in accordance with indicators and predefined criteria. This process is designed to help students improve and therefore achieve higher grades in the future. In the same range, self-esteem can act as a subject for improving certain skills (such as critical thinking and organizational skills).

Peer Assessment.

Peer Assessment is an opportunity for students to exchange important feedback, so I hope they will learn and support each other. Thus, peer review adds another dimension to the learning process, increasing the importance of evaluation and

learning. It gives students the opportunity to showcase and share their work, discuss, explain and defend their work. In this way, peer assessment can increase student responsibility, foster collaboration and communication skills, and strengthen critical thinking skills.

Principles of Successful Peer Review. Black, Harrison, Lee, and William (2002) report that successful peer review requires the following factors to be assessed appropriately:

1. Specific and transparent evaluation criteria
2. The ability of students to cooperate
3. Students are encouraged to reconcile the objectives of the assessment with actual work.
4. Understand the educational value of peer assessment for student learning.

In most cases, students do not understand the criteria because they are not paying attention or the criteria are ambiguous. In this case, the teacher should encourage students to discuss and decide on the criteria used for peer assessment. Thus, students love the criteria, are responsible for meeting them, and have a clear understanding of what is needed to achieve their achievement.

Theoretical Aspects of Technology Enhanced Formative Assessment (TEFA)

With the latest development of CRS (Computer Response System), personal devices of all forms, such as clickers and computer communication systems, it has become widely used in the classroom. While there is little evidence for their impact, more and more people believe that TEFA is based on constructiveness and sociocultural education and is associated with the use of constructive assessment methods for learning.

In particular, Beatty and Jeras (2009) have indicated that the formative assessment of technical improvements is based both theoretically and empirically. The theory is based on a number of educational and research perspectives. The empirical practice is based on extensive experience with computer response systems over the past several years.

Conclusion. Thus, we have identified the following key benefits:

1. This method is very transparent and you may know it. This is consistent with the educational objectives of the subject.
2. Objectively assess students' knowledge according to generalized assessment criteria and make all students understand them in advance.
3. This technology can prepare students in advance and promote self-assessment skills. You can also teach students to study the subject on their own.
4. Improving the quality of passing material.

Here you can and should pay attention to some complex aspects of the system, as well as the benefits. Most importantly, students and faculty move the system to change the traditional way they look when attending classes, assessing student knowledge, or preparing for specific new test problems. It's necessary. In short, we need to radically change the traditional system and rebuild the system of the educational process for criteria-based assessment methods. Of course, this is a difficult task.

The effectiveness of innovative products is the changing qualitative characteristics of educational activities. Innovative working methods can motivate teachers to improve their skills. Teachers began to approach methodological work in a new way,

and parents saw the individual development of their children. All participants in the educational process have the opportunity to more objectively see education and its results, and, having seen the problem, they can build further trajectories of the educational route.

These benefits have been recognized as a hallmark of future modern assessment practices, acting as agents of change for the design of learning and assessment activities, thereby having greater impact and complementary skills on student learning. The work can be discussed and developed.

References

1. Abekova Zh.A., Oralbaev A.B., Berdalieva M., Izbasarova Zh.K. Criteria-based assessment technology, method of its application in the educational process // International Journal of Experimental Education. – 2016. – No. 2-2. – S. 215-218.
2. Dyukarev I., Karavaeva E., Kovtun E. Key words guidelines for the development and implementation of educational programs in the subject area «Education». – Bilbao: University of Duesto. – 2013. -- S. 79.
3. Rebrin O.I., Using learning outcomes when designing educational programs UrFU. – 2013 .-- S. 32.
4. Efremova N.F. Formation and assessment of competencies in education. Monograph. – Rostov-on-Don, Arkol. – 2010. -- S. 386.
5. Zvonnikov V.I. Modern assessment tools learning outcomes: a textbook for students of higher educational institutions. – M.: Publishing Center «Academy». – 2007. -- S. 224.
6. Beatty I. D. & Gerace W.J. Technology-enhanced formative assessment: A research-based pedagogy for teaching science with classroom response technology. Journal of Science Education & Technology, 18(2). – 2009. – P. 146-162.
7. Black P. with the King's College London Assessment for Learning Group (C. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam The nature and value of formative assessment for learning (Draft). London: King's College. – 2004.
8. Black P. and Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment. See also Phi Delta Kappan. – 1998. – Vol. 80. – P. 139-148.
9. Brookhart S.M., & Nitko A.J. Assessment and grading in classrooms. Upper Saddle River, NJ: Pearson. – 2008.
10. Clariana R.B., Wagner D. & Roher Murphy L.C. Applying a connectionist description of feedback timing. Educational Technology Research and Development. – 2000.

АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

А.У. Қажыбаева, Д.Б. Ақынова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

aliya_kazhibayeva@mail.ru, akynova.d@yandex.kz

В этой статье анализируются способы развития у студентов письменных навыков, в том числе академических навыков письма. Основываясь на трудах зарубежных и отечественных ученых, особое внимание уделяется особенностям научной работы, стилю и правилам письма, его структуре.

This article analyzes how students develop writing skills, including academic writing skills. Based on the works of foreign and domestic scientists, special attention is paid to the peculiarities of scientific work, the style and rules of writing, its structure.

Жаһандану заманында Қазақстанның бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына кіру жолдарының бірі – сауатты, білімді, тәрбиелі, жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу болып табылады. Сауатты тұлғаны тәрбиелеу үшін тілдік қатынастың түрлерін дамытқан жөн, яғни оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым, тілдесім дағдыларына баса назар аудару керек. Жазылым осы дағдылардың ішінде оқушылардың нәтиже көрсететін дағдысы болып табылады. Бұл ретте D. Вурне: Жазу – біздің ойымызды тілге аудару» деген [1]. Жазылым термині «жазу» деген мағынаны емес, «жаза білу», «ойынды басқа біреуге түсінікті болу үшін, қағаз бетінде сауатты жеткізе білу» дегенді білдіреді [1, 5-б.]. Осылайша, жазылым – тұлғаның өз бойына сіңірген, үйреніп,білген білімін, ойын жазу арқылы бейнелеп суреттеуі деп анықтауға болады. Жазылымның ішінде академиялық жазылымға аса мән берген жөн. Өз кезегінде академиялық жазылым дағдысын дамытуды жоғары сыныптан бастаған жөн, себебі жоғарғы оқу орындарына барған студенттер реферат, эссе, мақалалар, ғылыми жұмыстарды, диссертациялық жұмыстарды еркін жаза алатын болады. Осылайша академиялық жазылымның бастауы – қарапайым реферат, өздік жұмыстар, эссе деп алсақ болады.

«Академиялық жазылым дегеніміз – зерттеушінің ғылыми мәтіндерді оқуына, түсінуіне және жазуына мүмкіндік беретін тілдік құзіреттілігі. Академиялық жазылым – бұл әлемдік білім беру салаларында және ғылыми ортада кең таралған ақпараттық үдерістерді, академиялық қарым-қатынастарды, халықаралық тәжірибе алмасуларды жаңаша дамытуға бағытталған құзыреттердің дәстүрлі түрі», деп С.С. Динаева өз сұхбатында түсіндіріп берді [2].

Ресей ғалымы И.Б. Короткинаның ойынша, академиялық жазылым дағдысын білу – бұл академиялық ортада табысты болудың негізінің бірі [3].

А. Гильманова, С.Е. Никитина, Д.В. Тябина «Academic writing for masters in humanities» еңбегінде академиялық жазылымдыкелесідей анықтайды: академиялық жазу-бұл жазудың ресми түрі. Сол себепті оны қолдану студенттерге кәсіби мансапқа оңай бейімделуге мүмкіндік береді және академиялық жазу ортасын оңай қалыптастыруға септігін тигізеді. Ғалымдардың ойынша, академиялық жазу-жазылымның басқа түрінен ерекшеленеді. Академиялық жазу белгілі бір ережелер мен құрылымдар сақталуы тиіс [4].

Академиялық жазбада дәйекті стилистикалық тәсіл болуы керек, яғни бір стильге жазылуы қажет. Бірізділік, жазудың бір стилін ұстану мақаланың баяндау ағынына көмектеседі және оның оқылуын жақсартады.

Филология ғылымының кандидаттары Бекзат Бегалықызы Динаева мен Сәбира Мінатайқызы Сапинаның «Академиялық жазылым және оқылым» оқу құралы бойынша академиялық жазылымды эссе, курстық жұмыс, диплом жұмысы, магистрлік және докторлық диссертациялар, ғылыми мақалалар мен монографиялар сияқты «ғылыми мәтін жазу әдіснамасы және бұл ғылыми мәтіндер жазу, олардың жазу тілі және стилін таңдап, қолдана білу дағдысы» делінген [2, 7б.]. Б.Б. Динаева және С.М. Сапинаның еңбегіне сүйенсек, зерттеу жүргізу, конспектілеу дағдысын, өз-өзіне бақылау жасау, мәтіннің жоспарын құрып, алғашқы нұсқасын жазу, аяқталған мәтінге түзетулер жасай алу жағыдаларын академиялық жазылымды терең, жан-жақты меңгеруге қажетті негізгі дағдыларға жатқызған [2, 8б.].

С. Динаева және С.М. Сапина ғылыми мәтіннің басты жанрлары, ғылыми мақала, абстракт, реферат, конспект, эссе, курстық, дипломдық жұмыстарға арнайы тоқталып, жеке-жеке сипаттама берген. Мысалы, реферат-белгілі бір тақырыпқа арналған шағын жазбаша жұмыс делінген. Рефераттың мазмұны, реферат жазылатын дерекөздің мазмұнымен толықтай байланысты болады, негізгі ақпараттар бұрмаланбай, нақты мазмұндалады және тұрақты құрылым болады деп сипатталған. Зерттеушілер дипломдық жұмысты жоғарғы оқу орнын бітіруші курс студентінің нақты мамандық бойынша өздігінен дайындайтын ғылыми жұмыс деп анықтайды. Дипломдық жұмыстың ерекшеліктері ретінде құрылымдық элементтері, ресімдеу тәртібі, қорғауға ұсыну тәртібі, қорғау тәртібі жатады. Ғалымдар эссе жазуда тақырыптар шектеусіз, авторды өз тәжірибесіне негізделген жеке ұстанымның еркін мазмұндауы, сонымен қатар эссе жазудың да өз мақсаты, талаптары, кезеңдері бар делінген [2].

Филология ғылымдарының докторы Еділбай Төлеутайұлы Оспановтың жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған «Академиялық жазылым» атты оқу құралында: «Академиялық бағытта жазба жұмысын жазу барысында ақпарат түсінікті және мағыналы болу үшін белгілі бір құрылымды сақтаған жөн. Себебі академиялық бағытта жазылатын жұмыс ғылыми мәлімет беруге бағытталады» делінген [5]. Яғни, академиялық жазылым күрделі жазылымның бірі. Ресми стильде жазуды, белгілі бір салаға байланысты ғылыми терминдері қолдануды, жазылу құрылымын сақтауды, көптеген зерттеу жұмыстарын жүргізуді, плагиаттықтан сақтануды талап етеді. Е.Т. Оспанов академиялық бағытта жазылған мәтіннің негізгі ерекшеліктерін: күрделі, формалды, нақты, объективті, шектеулі және жауапкершілікті деп атаған. Бұл құрылымдық бөліктердің талдауы келесі абзацта берілген.

Академиялық жазылым қарапайым ауызекі тілге қарағанда *күрделі* болып келеді, сонымен қатар академиялық жазылым бағытындағы мәтіндерде қысқарған сөздер, диалект, жаргон және т.б. секілді ауызекі сөйлеу барысында қолданылатын сөздерді қолдануға болмайды, яғни *формалды* түрде ресми стильде жазылуы қажет және академиялық жазылым *нақтылықты* талап ететіндіктен, нақты ақпараттарға, мәліметтерге сүйеніп, нақты мәлімет беру керек. Академиялық бағытта жазылатын жұмыстың мақсаты, ғылыми негіздерге ғана сүйену арқылы тұжырым жасап, *объективті* пікірді ұстануы тиіс, сонымен қатар академиялық мәтін тақырыпқа байланысты ғана болуы тиіс, яғни *шектеулі* болады. Берілген немесе ұсынылған тақырыптан ауытқып, тақырыптан тыс басқа қосымша ақпараттар беру жұмыстың сапасын төмендетеді және оқырман қызығушылығының жоғалуына алып келеді және автор өз жұмысы үшін, жіберілген қателіктер үшін өзі жауапты. Е.Т. Оспанов сол себепті плагиатқа жол бермеу керек деп, өз еңбегінде академиялық жазылымының ерекшеліктерін анық көрсеткен [5].

Академиялық жазбаларда құжаттағы сөздер мен сөз тіркестерін таңдауды талап ететін академиялық стиль бар. Тыныс белгілері мен грамматика ережелерін нақтылық пен түсініксіздікке жол бермеу үшін, ауызекі тілді қолданудан аулақ болу керек. Жақсы академиялық жазылым жұмысты орындаушының ойларын тұжырымдауға және тақырыптар арасындағы белгілі бір қатынастарды жүзеге асыруға көмектесетін дұрыс құрылымға ие болуы керек.

Бірнеше зерттеулерге сүйеніп, академиялық жазылымның түрлерін анықтауға болады. Оларға:

- аналитикалық еңбектер,
- нақты академиялық жазу,
- аргументативті хат жазу
- сипаттамалық ғылыми еңбектерді жатқызсақ болады [4].

Нақтырақ қарастыратын болсақ, аналитикалық ғылыми еңбектер әдеби шығармаларды зерттейтін, бағалайтын және дәлелдейтін ғылыми еңбектер. Ал нақты академиялық жазу автордан тақырыпты зерттеуді, пікір қалыптастыруды, осы пікірлерді растайтын дәлелдер жинауды және оқырманды сіздің көзқарасыңыздың дұрыс екендігіне сендіруді талап етеді. Академиялық жазудың мысалы ретінде зерттеу жұмыстарын алуға болады. Зерттеу жұмысы-бұл барлық пәндер бойынша жазылған және бағалау, аналитикалық немесе сыни болуы мүмкін академиялық жұмыс түрі. Ол жазбаша құжатты немесе дәлелді қолдау үшін сыртқы ақпаратты пайдаланады. Бұл университеттердежазудыңкөп таралған түрі. Диссертациялар да осы санатқажатады. Аргументативті хат жазу кезінде аргументтің екі жағын да бірдей көрсете білу керек. Сипаттамалық ғылыми еңбектеракademiaлық жазудың қарапайым түрі болып саналады, өйткені ол фактілерді, есептерді немесе ақпаратты ұсынады және суреттер мен нақты бөлшектерді қамтиды деп ғалымдар академиялық жазылымның түрлерін сипаттаған [4].

Қортындылай келе, академиялық жазу-бұл:

- жоспарланған және мақсатты: сұраққа жауап береді және тақырыпты түсінуді көрсетеді;
- құрылымдалған: үйлесімді, логикалық ретпен жазылған және байланысты сәттер мен материалдарды біріктіреді;
- дәлелденген: пәндік сала туралы білімді көрсетеді, пікірлер мен дәлелдерді дәлелдермен қолдайды және оларға дәл сілтеме жасайды;
- ресми стиль: сәйкес тіл мен уақытты қолданады, сонымен қатар айқын, қысқа және теңгерімді.

Академиялық жазылым дағдысын мектеп табалдырығынан бастап дамытып, жоғарғы оқу орындарында арнайы пән ретінде оқытылса кез келген оқырман немесе зерттеуші ғылыми мәтіндерді еркін түсініп, ғылыми жобаларға қатысуға, реферат, эссе, дипломдық жұмыс, магистрлік және диссертациялық жұмыстарды сауатты әрі жазу ережелерін, талаптарын, стилін сақтап жазуды меңгеріп, еркін жазуға мүмкіндік болады. Академиялық жазылым дағдысын дамыту болашақ ғалымдарға, мансап жолында үлкен жетістіктерге жетудің жолдарын ашпақ. Кез-келген ғылыми жұмыстарды сауатты, жоғарғы деңгейде жазып, Қазақстан Республикасы аумағында ғана емес, шетелдерде де өз жұмыстарын, білімдерін көрсетіп, тәжірибе алмасу үшін үлкен мүмкіндіктер береді.

Әдебиеттер

1. Byrne D. Teaching writing skills. Harlow: Longman Ltd, 1998.
2. Динаева Б.Б., Сапина С.М. Академиялық жазылым және оқылым: оқу құралы. – Алматы : CyberSmith, 2017. – 196 б.

3. Короткина, И.Б. Академическое письмо: необходимость междисциплинарных исследований // Высшее образование в России. – 2018. – Т. 27. – № 10. – С. 64–74.

4. Гильманова А.А., Никитина С.Е., Тябина Д.В. Academic Writing for masters in humanities: учеб. пособие по академическому письму для магистров гуманитарных специальностей. – Казань: Казан.ун-т, 2016. – 221 с.

5. Оспанов Е.Т. Академиялық жазылым (жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқу құралы). – Алматы: Лантар Трейд, 2019. – 127 б.

COMPUTER TECHNOLOGIES IN TEACHING OF ENGLISH IN TECHNICAL UNIVERSITIES OF KAZAKHSTAN

Zh.B. Kurmanova, A.E. Baitlessova

West Kazakhstan innovation technological university

*KIMEP university KIMEP University (Kazakhstan Institute of Management,
Economics and Forecasting), Uralsk c., Kazakhstan*

4janek_ajar.com@mail.ru

Бұл жұмыстың мақсаты ағылшын тілін екінші тіл ретінде оқыту мен оқытуда ақпараттық – коммуникациялық технологиялардық ойдану мәселесінің бір аспектісін зерттеу болыпта болады. Ағылшын тілін оқыту мен оқытуда компьютерлік сөздіктер мен энциклопедиялардың тиімділігі, сондай-ақағылшын тілі мұғалімдерінің Қазақстандық жалпы білім беруде жаңа болып саналатын компьютерлік анықтамалық бағдарламаларды қолдануға қатынасы туралы зерттеулер жүргізілді. Бұл мақалада компьютерлік сөздіктер мен энциклопедиялар ағылшын тілін үйренуге ықпалетеді, мұғалім мен оқушыға әртүрлі материалдарға еркін қолжет кізудің дидактикалыққұралын, ақпаратты іздеудің ыңғайлы мүмкіндіктерін, сонымен қатар қарым-қатынасты ұсынады. Орал қаласындағы (Қазақстан) орта мектепте жүргізілген зерттеу Компьютерлік технологиялар: сөздіктер мен энциклопедиялар оқушыларды ағылшын тілін үлкенінтамен оқуға ынталандыратынын көрсетті.

Целью данной работы является исследование одного из аспектов проблемы использования информационно-коммуникационных технологий в преподавании и обучении английскому языку как второму. Были проведены исследования эффективности компьютерных словарей и энциклопедий в преподавании и изучении английского языка, а также отношения школьных учителей английского языка к применению компьютерных справочных программ, которые считаются новыми в казахстанском общеобразовательном образовании. В данной статье утверждается, что компьютерные словари и энциклопедии способствуют развитию изучения английского языка, предоставляя преподавателю и учащемуся дидактический инструмент для свободного доступа к разнообразным материалам, комфортные возможности поиска информации, а также общения. Исследование, проведенное в средней школе г.Уральска (Казахстан), показывает, что компьютерные технологии: словари и энциклопедии мотивируют школьников изучать английский язык с большим энтузиазмом.

The study of the use of computers in learning and teaching languages in the broadest sense, from the use of word processors to the use of the Internet, is known as computer-assisted language learning (CALL) (Warshauer, 1996, pp.3-9). CALL has been defined as “the search for and study of applications on the computer in language teaching and learning” (Levy, 1997, p.1) and is now used in a variety of instructional situations. Chapelle (2001) reported that the use of the term CALL for computers in language learning was agreed on by early practitioners who met at the 1983 Teachers of English to Speakers of Other Languages (TESOL) conference. Many international researchers strongly emphasize the significant role of CALL in

developing linguistic proficiency and communicative competence in ESL learners as well as promoting increased levels of learner autonomy (Galavis, 1998, pp.27-35).

The use of computer-based reference software such as dictionaries, encyclopedias and web references contributes to learner-centered approach in language teaching, provides teaching with differentiation in accordance with children abilities and inclinations, forms firm motivation towards language learning, and optimizes the process of English language comprehension (Nesterova, 2005, p. 102-103). The study we conducted examined some advantages of computer-based inquiry software in ESL learning and its applicability for Kazakhstani school system.

Based on the high interest of many researchers and practitioners (Siennicki, 2006, p.198-207; Keser, 2009, p.104; Wei-Yuan Lu, 2009, p.108; Bovtenko, 2005, pp.156-178; Oates, 2006, pp.2364–2366 and others) in using computer dictionaries and encyclopedias and didactic functions of this kind of software we state the research question – Do computer dictionaries and encyclopedias improve the process of teaching and learning English as a second language? In this way we need to make clear what this computer-based inquiry software is.

The majority of “paper” dictionaries are focused on the person who reads in English, the person who finds the basic words that help to build the general semantic meaning. The English written speech, except the knowledge of all used words, demands precise representation how these words are combined with each other, what prepositions are used, and whether the expressions transfer appropriate sense. And if the “paper” dictionary satisfies the needs of a reader, it more often ignores the interests of a writer who writes in English as a foreign language. Moreover, today in our century of electronic communications each user of the Internet has practically become a writer. Thus, the teacher of foreign language using different information technologies at the lessons, sooner or later will have come to conclusion that paper traditional dictionaries mismatch the reality frequently. The main reason of it is that actually many dictionaries, which were generated in a language atmosphere of the middle of the century, have strongly become outdated. Modern values of old words are not specified and many new words are absent (Bovtenko, 2005, pp.156-178).

Copying “paper” dictionaries on computer base is unpromising. It became especially obvious in connection with development of a global network- the Internet: the most part of Web-pages consists of the English texts written by the up-to-dated language, plentifully using colloquial lexicon and slang. Hardly any of the existing English-Russian or English-Kazakh dictionaries can answer these needs. Only electronic dictionaries can solve this problem as it is proved by everyday multiple addresses of earners and teachers to the online dictionaries such as “Multitrun”, “Abby lingua”, “Promt” and others.

Electronic dictionaries. There is a wide range of electronic dictionaries, on which teachers’ eye might focus on. But we have paid our attention on bilingual English-Russian and Russian-English dictionaries. The most known and used computer dictionaries are electronic translator “PROMT”, computer dictionary “Lingvo” of companies Abby and MultiLex developed by firm “MediaLingua”. It is curious for us to compare these dictionaries as they have different sights on principles of the electronic lexicography. Travel of students to the world of computer linguistics begins with the main page of PROMT Professional 7.0 – electronic translator

PROMT. The PROMT dictionary is focused on the work of Microsoft Office, browser Internet Explorer, emailing program Microsoft Outlook and such document as Adobe Acrobat Reader. The tool panel of PROMT is built with the abovementioned programs and allows executing text translation directly in the window of the application, not leaving it, that saves time of students in creation and protection e-mail projects. The system of the dictionary has more than 1,000,000 words and word-combinations on a variety of topics. Using this electronic dictionary for the purposes of teaching and learning a foreign language – quick translation of the text including graphic files, content of e-mails and web sites connected to the Internet – will cease to be the difficult problem that requires great time Journal of NELTA Vol. 14 No. 1-2 December 2009 expenses and will turn to be habit for ESL students (Zelzer, 2002, p. 97-103).

The company MediaLingua keeps the simple strategy on creating dictionaries “MultiLex” (<http://online.multilex.ru/>). It creates a digital copy of known book editions. The rigid binding to the paper prototype does not give an opportunity to correct and supplement electronic version of dictionary, especially to change structure of construction of the entry.

It might be said with the confidence that electronic dictionary “ABBY Lingvo” is the fullest dictionary nowadays. The last 11th version includes 46 dictionaries: general, thematic, explanatory and phrase books. They contain 2,300,000 entries (more than 7,000,000 translations) by means of which students can quickly receive correct translation of any word and the accompanying information about it: a transcription, examples of the using, synonyms,

interpretation and grammatical characteristics. Each word is sounded by the native speaker that allows training pronunciation skills in the class as well as out of the class. Besides the English-Russian dictionaries, “ABBY Lingvo” contains German, Spanish, Italian and French dictionaries that allows working with words in six languages and making the comparative analysis inside of this or that language group. But the basis of “Lingvo”, according to the Head of the Linguistic Department of Vladimir Selegey’s Company, is created by non-native speakers.

Each new version of “Lingvo” is supplemented with the updated vocabulary, where mistakes and discrepancies are corrected. Thus, owing to lexicographic researches the English-Russian dictionary of company “ABBY” is close to a native language practice. That allows adapting the process of foreign languages teaching to the real world. Using the computer encyclopedias in ESL teaching and learning is considered to be one of the perspective tendencies nowadays. Wikipedia is the multilingual popular freely distributed encyclopedia which is published on the Internet and let out in format of DVD. It is created in many languages of the world by collective work of voluntary authors. From the moment of origin in the beginning of 2001 and until now Wikipedia has been steadily growing and getting popularity among users of the Internet. Unlike traditional encyclopedias, Wikipedia is based on hypertext. The hypertext is a system for the nonsequential presentation of text, the fundamental concept of the World Wide Web, whereby the user can jump from one part of a text to another, from one Web page to another, or from one website to another, by clicking on underlined hyperlinks that are known as a reference to a document that the reader can directly follow, or that is followed automatically. The

concept of hypertext predates the Web by many years. Vannevar Bush is credited with inventing the concept of hypertext in his article “As we may think”, which was written as early as 1945 and describes an imaginary machine called “Memex (a portmanteau of “memory” and “index”)” – essentially a hypertext device that takes account of the way the human mind associates ideas and follows a variety of different paths rather than moving on sequentially.

The hypermedia is the extension of the hypertext to multimedia, describing the combination of multimedia information (text, images, audio, video, etc.) in a meaningful configuration which is especially useful for teaching and learning (Doncov, 2007, p. 72-73) Using the hypermedia technology meets such requirements shown to encyclopedias as structure, convenience in circulation. If it is necessary the material can be corrected easily. Now there is a set of various hypertext formats (HTML, DHTML, PHP, etc.) which one of the world-used online encyclopedia known as “Wikipedia” is based on. Wikipedia resources can be effectively used in teaching and learning English in class and out of the class activities as well as in planning a lesson by a teacher of foreign language, in selection of the authentic material, etc. It is confessed by many language teachers that the help of encyclopedias is valuable for development of all language skills (Steven, 2001, pp.44-47).

So, having studied different teaching experiences we can say that it is useful to integrate informational resources of computer encyclopedias in educational process to solve a lot of didactic problems at the lesson more effectively:

- to develop reading skills directly using and adapting materials of the Wikipedia of a different language level;
- to improve listening comprehension skills on the basis of authentic sound texts of the encyclopedia adapted by the teacher to the learning process;
- to improve writing skills, answering to partners’ questions, participating in preparation of reports, compositions, other epistolary products of joint activity of partners;
- to enlarge the vocabulary, both active and passive, of the current foreign language that reflects a certain stage of development of culture of people, social and a political system of a society;
- to get acquainted with culture that includes speech etiquette, features of speech behavior of various people, traditions of the country;
- to form steady motivation to ESL learning.

In the frame of pre-study with the aim of presenting the real picture of using computer dictionaries and encyclopedias by ESL teachers, there has been made the questionnaire among school English teachers of Karaganda city, Kazakhstan. In order to study effectiveness of computer-based inquiry software we believe that it is necessary to get to know the English teachers’ attitude to this kind of technology and their way of using them in teaching at schools. So that the main tasks of the questionnaire were

- to reveal the awareness of teachers about existence of computer dictionaries and encyclopedias and the attitude to their use;
- to examine the frequency of their using at English lessons;
- to know what activities the English teachers used to have by applying computer dictionaries and encyclopedias in class;

– to study the challenges have been appeared in the use of computer dictionaries and encyclopedias in English class.

The questionnaire consists of twelve open questions where high school teachers wrote their answers. The results of questionnaire are shown at the Diagram A where 57% of the respondents consider that the modern teacher refuses to use the ready course books and prefers to teach current English that is presented with the help of ICT. The teachers are well informed about the kinds of computer dictionaries and encyclopedias, about their work principles, and mostly they prefer using network encyclopedias for lesson preparation and out-of-class learning. They strongly believe that using ICT in ESL teaching and learning has been increasing motivation of students to foreign language learning. Thirty five percent of the respondents prefer to build the work on a principle of traditional methodology, that is to say they know about existence of computer dictionaries and encyclopedias because of the problem of insufficient financing to the ICT support which leads to absence of constant access to resources of the encyclopedia and the dictionary. The last 8% of the respondents use the computer dictionaries and encyclopedias for self-directed language learning to provide the students with the opportunity to study English individually as this kind of computer inquiry software allows developing language skills with self-control functions.

- it raises the level of English Proficiency and computer usage;
- it keeps developing of motivation to language learning;
- it realizes the principles of self-directed language learning.

So, here we can see that teachers are aware of advantages of computer-based inquiry software from their own teaching experience at schools and it helped us to conduct the main study of the research.

The study

With the purpose of exploring the effectiveness of the computer dictionaries and encyclopedias there Karaganda high school was conducted. The number of participants was 40 where the 10 “a” class was an experimental group and the 10 “b” class – control group. The main criteria of selection of participants of the experiment were level of English Proficiency, level of computer literacy and age. So, to identify the level of English there has been presented the pretest that consists of three stages: grammar-vocabulary test, listening comprehension tasks and speaking on the curriculum topics. The age of the participants was 16 years old. It was agreed to use computer dictionaries for in-class activities and computer encyclopedias for out-of-class work in ESL teaching in a short-term view. In the frame of the main objective of the research the main tasks of experimental teaching were the following:

- to teach school students to work with electronic dictionaries and translation systems;
- to teach school students to study English with the help of computer dictionaries;
- to lead the comparative analysis of work with traditional and computer dictionaries;
- to conclude the result and offer the recommendations.

The criteria of the estimation of the experimental teaching have been allocated the time, during which students would be making the tasks; the speed, with which

work would have been done and the correctness of results of the done assignments. The teaching and learning process has been researched in two high school classes, in which in one class there was teaching with the use of traditional dictionaries and in another one – the use of computer dictionaries. The experiment lasted a half of one school term (one month). The task that was given to the students was to practice the new lexical units on the module: “What do you like?”, “What’s best in your country?”; to listen and to comprehend the content of the texts translating with use of the dictionary “Lingvo” and speak on the topic using the studied words and word expressions. At the lessons there has been used the multimedia base of the interactive whiteboard (IWB), which is known as a touch-sensitive projection screen that allows the teacher to control a computer directly by touching the screen. The IWB is a convenient modern tool for effective academic purposes, business presentations, and seminars. It not only combines advantages of the big screen and marker boards, but also allows to keep all marks and the changes made during discussion and even to operate computer applications, not interrupting performance and providing access to resources of the Internet.

Conclusion

In the research the learning value of the computer. The qualitative and quantitative analysis of the experimental teaching with the use of computer dictionaries suggests that the time spent by the students of the experimental group on doing tasks is less than that of the control one. The speed of learning materials is higher in experimental group than in the control one, and the correctness of answers more often corresponds to the sample. The criteria of assessment allow judging a degree and quality of developed skills of the students. The use of the computer dictionary in educational process allows expanding the borders of the traditional lesson where the students are in direct contact with the teacher and get necessary support only from him, but also promotes to increase of the students’ interest to independent work with Journal of NELTA Vol. 1 4 No. 1-2 December 2009 dictionaries and encyclopedias in ESL learning has been proved during experimental teaching and many advantages of ESL teaching with their use have become obvious. The use of the computer dictionaries and encyclopedias not only diversifies the educational process, it also opens great opportunities for expansion educational frames, bears significant motivational potential, and promotes realization of individual teaching principles. It allows increasing of the amount of self-directed learning and individual correction in processes of skills formation that subsequently improves the quality of foreign language learning as a whole. Working with computer dictionaries school students have an opportunity to

- increase a speed of unfamiliar word searching;
- search word-combinations, words with incorrect spelling;
- use the means of multimedia for vocabulary learning;
- use hyperlinks;
- track the actions.

Resources of the computer encyclopedias in teaching and learning process are considered to be useful topic-based language materials that are easy to include in out-of-class ESL activities. The results of our research demonstrated the fact that students have successfully developed the reading comprehension and writing skills as they

have had access to up-to-dated and fresh topic-based materials for reading activities and producing a variety of written works. The doubtless advantage of information resources of electronic dictionaries and encyclopedias is the big emotional impact on students of high school.

Now with the full confidence it is necessary to say that this kind of computer technologies influences strongly on the whole educational process. As a result of the research aimed at determination of the role of computer dictionaries and encyclopedias, we offer following recommendations for the organization of in-class and out-of-class teaching and learning with the use of the computer dictionaries and encyclopedias:

In order to bring the use of the computer dictionaries and encyclopedias to the level of free manipulation firstly teacher should give introduction course to students;

In order to cover all vocabulary and save the time for searching the suitable equivalent teacher needs to create his own dictionary that includes the lexical units of the lesson;

For the development of students' English learning autonomy based on the use of the computer dictionaries and encyclopedias teacher needs to present the language materials by using multimedia technologies in order to cover students' personal characteristics.

References

1. Kerimkulova S. The use of Computer technology in teaching English as a foreign language in Kazakhstan // 2nd International Conference of Education, Research and Innovation. ICERI 2009 Proceedings. – P. 2635-2643.
2. Kerimbayeva B.T., Niyazova G.T., Kaya K. The role of computer technology in teaching English language // RUDN Journal of Informatization of Education. – Vol. 14. – № 1. – P.108-113.
3. Полат Е.С. Дистанционное обучение на базе компьютерных телекоммуникаций // Дистанционное обучение МЭСИ. – М, 1998.
4. Thompson M. Internationalism in distance education: a vision for higher education // Conference proceedings, Selected papers from the first International Distance Education Conference, Pennsylvania State University, June Thach, E.C. Murphy, K.L. Collaboration in distance education: from local to international perspectives. In: American Journal of Distance Education. – Vol. – 8. – № 3. – 1994. – P. 5-21.
5. Kapitsa A. Computer technologies as a means of teaching a foreign language in institutions of higher education // Vestnik of Kazakhstan American Free University, 2013.

TEACHING OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE ENGLISH LANGUAGE

A.E. Niyazova, L.M. Arunova

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
naigul73@mail.ru, a. leila@internet.ru*

В лингвистике фразеология – наука о системах или типах связанных выражений, таких как идиомы, словосочетания, фразовые глаголы и другие виды многословных лексических сегментов языка. Особые фразы соединены друг с другом, имеют одно значение в предложении. Тем не менее, они не могут иметь значение, когда они используются независимо. В настоящее время общепризнано, что человек, желающий овладеть английским языком

ком, должен обладать знаниями о широком спектре сложной лексики английского языка как изучающего иностранный язык.

Основные моменты статьи: введение, определения, виды, значение фразеологизмов, материалы и ресурсы, мероприятия по обучению фразеологизмов. Обучение фразеологии является частью культурного подхода к обучению иностранным языкам.

Методология и организация изучения словарного запаса через структуру компонентного значения – лингвистический подход. Наконец, статья завершается обсуждением мероприятий по обучению фразеологизму на уроках.

Фразеология – жүйелер немесе түрлер туралы ғылым идиомалар, фразалар, фразалық етістіктер және тілдің лексикалық сегменттерінің басқа түрлері сияқты байланысты тіркестер. Арнайы тіркестер бір-бірімен байланысты, сөйлемде бір мағынаға ие. Олар тәуелсіз пайдалану кезінде маңызды бола алмайды.

Бүгін, ағылшын тілін меңгергісі келетін адам шет тілін үйренуші ретінде ағылшын тілінің күрделі лексикасының кең спектрін білуі керек екендігі белгілі.

Мақаланың негізгі тұстары: фразеологиялық бірліктердің кіріспесі, анықтамалары, түрлері, мағынасы, материалдар мен ресурстар, фразеологиялық бірліктерді оқыту шаралары. Фразеологияны оқыту шет тілдерін оқытудың мәдени тәсілінің бөлігі болып табылады.

Компоненттік мағынаның құрылымы арқылы лексиканы зерттеуді ұйымдастыру және ұйымдастыру-лингвистикалық тәсіл. Соңында, мақала сабақтарда фразеологизмді оқыту шараларын талқылаумен аяқталады.

Introduction

The meaning of phraseological units is constantly being discussed, since demonstrates the connection between language and society.

Phraseological units are primarily characterized by the contradiction that exists between the semantic integrity of the whole and the formal independence of its parts. In speech, phraseological units have connotations associated with emotions and evaluations.

The connotation is determined only by the social, ideological mood of the speaker, English phraseological units, proverbs and sayings enrich the vocabulary of students and help them understand the figurative system of the English language, bright English humour and expand their linguacultural competencies.

Phraseological meaning is a category that is interpreted in different ways, depending on the understanding of the essence of the phraseological unit, its constituent parts, and the volume of phraseology. The definition of phraseological meaning comes from the essence of the phraseological unit.

According to A.V. Kunin, phraseological unit – fixed combination words that completely or partially change their meaning. This means that the hieroglyph located above the word level, stability and altered meanings of words in the aggregate are the criteria of phraseological units along with other linguistic units that determine their special status in the structure of the language. Moreover, phrases converted into phraseological units are included in complex semantic processes [1, p. 144–145].

Types and definitions of phraseological units

Phraseological unit or idiomatic expression according to the University of Oxford. An English dictionary is a group of words whose meaning cannot be inferred from the individual words that make up it. In other words, idioms are treated as fixed blocks with arbitrary meaning. Thus, teaching the idioms of second language learners is a necessary element in the field of teaching English [2, p. 13].

Cooper, a researcher, points out that idioms are a type of verbose unit that has no literal meaning. Significant attempts have been made to classify idioms. C. Fernando divides idioms into three categories: pure idioms, semi-literal and literal idioms [3, p. 77]. Further, teaching idioms is challenging and rewarding [4, p. 28–29].

On the one hand, EFL students must work harder to master at least some of these idiomatic expressions, and on the other hand, EFL teachers must work harder to ease the burden of learning such expressions on the students' shoulders. Many researchers and teachers of English as a foreign language have focused on how students interpret, understand, and use idioms, and how teachers can teach idioms more fruitfully [5, p. 1000].

Materials and resources

This is an important consideration as we want our students to learn these idioms that will allow them to participate more fully in interactions with native speakers. Since there are thousands of idioms in any language [6, p. five].

Fortunately, corpus research has contributed greatly to knowledge in this area; as a second language teacher, check out Liu D.'s work on the most used idioms in American English. Another resource is Longman's Spoken and Written English Grammar, which includes a small section on commonly used idioms.

In addition, teachers should use natural language passages. For example, corpus, television, newspapers.

Authentic examples can be easily modified for classroom use based on the level of knowledge of the students.

Teaching of phraseological units in the classroom using activities

There is no pedagogy exclusively for phraseological units; most studies offers a wide range of techniques. Teachers can rest assured that most vocabulary teaching strategies apply to idioms as well.

The first important step is to introduce students to idioms in context. Students should be encouraged to infer the meaning of the idiom using contextual cues, conceptual knowledge, first language equivalents. Teachers can help with this process, especially if the idiom is not easy to make out. There are several methods to help students understand the relationship between the literal and figurative meanings of an idiom. For example, students can draw pictures to convey literal meaning; it can be especially effective for students with low language proficiency or for idioms that can evoke images. The teacher can provide an image associated with the idiom. After presenting the idioms in context and helping students in their meaning, teachers must forcibly restore the idioms being learned. This can be done in a variety of ways, including typical vocabulary exercises such as matching idioms to their meanings, filling in the blanks with an appropriate idiom, replacing underlined expressions with an idiom, etc. Finally, to stimulate reasoning and creative use of language, students can write dialogues using idioms. ... or tell stories from pictures [6, p. 5].

Conclusion

Learning idioms through strategies is decidedly a compelling way to teach phraseological units in interesting way for students.

Further, Idiom acquisition and instruction merit more attention in the language classroom as well as in teacher training sessions. It should not be taken for granted that teachers can teach idioms without special training. Teachers need to be assisted in instructional approaches and strategies for idiom instruction, and they also must be cognizant of the way's learners employ to acquire idioms. Such skills and knowledge demand serious training and practice. It is hoped that when sufficient training in idiom acquisition and instruction is offered, teachers and learners may find learning and teaching idioms both easy and fun [7, p. 15].

References

1. Natalia Zerkina, Nikolaevna Kostina. English phraseology in teaching: Interrelation of theory and practice. Elsevier Ltd, Social and Behavioral Sciences 199 (2015). – P. 143–148.
2. Yi-chen Chen¹ & Huei-ling Lai. Teaching English Idioms as Metaphors through Cognitive-Oriented Methods: A Case in an EFL Writing Class. DOI:10.5539/elt.v6n6p13
3. An Explorative Study of Idiom Teaching for Pre-service Teachers of English Huong Quynh Tran p. 76 – 86. DOI:10.5539/elt.v5n12p76
4. Svetlana Kh. Bitokova – Asiyat K. Kardanova – Madina A. Shardanova – Rosina A. Efendieva – Larisa Ch. Dzaseszeva (2018). Learning English language and culture through idioms: a case study at Kabardino-Balkarian State University. XLinguae. – Volume 11. – Issue 3.
5. Arefeh Sadat Khoshniyata, Hamid Reza Dowlatabadi (2014). Using Conceptual Metaphors Manifested in Disney Movies to Teach English Idiomatic Expressions to Young Iranian EFL Learners. Social and Behavioral Sciences 98. – P. 999–1008.
6. Eve Zyzik (2009). Teaching and Learning Idioms: The Big Picture. Center for language and Education and Research. Michigan State University. – VOLUME 13. – ISSUE 2.
7. Thu H. Tran (2011). Using Ready-Made Materials for Teaching Idioms. 41st Annual New York State TESOL Conference held in Melville, October 28-29. – P. 1–19.

USE OF VIDEO FRAGMENTS IN ENGLISH FOR THE FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCIES OF STUDENTS OF THE HIGHER CLASSES

A.M. Kusainova

*CSI «Comprehensive secondary school №1 of the education department of the Akimat of Zhelezinska district», Zhelezinska village, education department of Pavlodar region, Kazakhstan
altusha_webb@mail.ru*

Сабақ барысында бейнет аспаны үнемі қолдана отырып, сабақты жағымды түрде аралаудырады, шынайы өмірдің элементтерін экран арқылы көрсетуге болады. Алайда, бейнефильмдерді тиімді қолдану, сабақтың қаншалықты дәл және ұтымды ұйымдастырылғанына байланысты болып табылады. Мақалада бүгінгі таңда видеофрагменттерді («Harry Potter and the Chamber of secrets» фильмі) оқу мақсаттарында пайдаланудың маңыздылығы негізделеді. Бұл өзкезегіндесе бақтарды ұтымды ұйымдастыруға байланысты болады. Сонымен қатар, жоғары сынып оқушыларының лингвистикалық құзыреттерін қалып тастыру ерекшеліктері ашылады.

Периодическое использование видео во время урока приятно разнообразит занятие, вносит в него элемент настоящей жизни, пусть даже на экране. Однако эффективность использования видеофильмов зависит от того, насколько точно и рационально организовано занятие. В статье обосновывается важность использования видеофрагментов (фильм «Harry

Potter and the Chamber of secrets») в учебных целях сегодня, что в свою очередь зависит от рациональной организации занятий. Также в ней раскрываются особенности формирования лингвистических компетенций обучающихся старших классов.

Foreign language teachers recognize the educational value of audiovisual documents that are used in foreign language teaching. Indeed, thanks to new technologies, pedagogy based on film and video is developing. Nowadays, commercials and television shows are integrated into methods.

There are documentary, advertising, narrative, reasoned, descriptive images. The methods used will depend on the type of image. Students may be asked to observe the illustrations and give their opinion on what might have happened or what will happen. You might also ask what made them come to this conclusion. Therefore, students can make assumptions. When an image has a headline, we can ask students if it justifies the headline. When an image doesn't have a title, we suggest finding a few and then picking the best one.

The presence of images in everyday environments is well established, and it is true that it needs to be studied. It is important to help students decipher, understand, understand the meaning ... especially since the image more clearly reflects the cultural aspects of society. Videos are a way to get the student to react. Students will focus on environments that are still underutilized and of course attractive. You can use any video, taking into account the degree of complexity and level of language proficiency. Working on a video document during a foreign language lesson is used to make the student observe, evaluate, criticize, judge what he sees. The student learns to decode images, sounds, cultural situations using authentic or semi-authentic documents. Moreover, we will be able to develop the student's imagination, forcing him to guess, foresee, formulate hypotheses. He will be able to produce, reformulate, generalize, synthesize.

Using videos in a foreign language, we will help students develop skills such as: recognizing different types of messages, prioritizing information, describing what is seen and heard, understanding vocabulary, the ability to express feelings and many others. It is also very important that the use of video will allow the teacher to develop the student's imagination. Periodic use of video during the lesson pleasantly diversifies the lesson, introduces an element of real life into it, even on the screen, and also unconsciously helps to work with video materials, despite meaninglessly looking at the screen. However, the effectiveness of using video films depends on how accurately and rationally the lesson is organized. In addition to educational videos, you can successfully use such video materials as: feature films and documentaries; cartoons; video recordings of television news and other television programs; music videos; advertising; video tours of various cities and museums around the world; various computer programs with video sequences, etc.

We can offer various activities around the video. Examining information by analyzing images is a good way to bring them to oral production. One viewing is not enough, it will be completed by the second, and maybe the third. We can use an image with sound. In this case, students will have to simultaneously focus their attention on the image and the sound, knowing that this time they will aid understanding. Before projecting an excerpt from a recorded program or video, they will be asked to

determine what type of program it belongs to and justify their answer. Before looking at the selected sequence a second time, it would be a good idea to ask them to find any information that will allow them to describe the symbols, actions, feelings of each, tone and tempo of speech. If this is a film, we ask them to imagine what will happen next. These actions give us the opportunity to appeal to the students' imagination, their creativity. We can use video to complete a story, or imagine why we came to this situation. We'll make them imagine the previous scene. Therefore, they will work on the hypothesis using all possible forms and working on argumentation and consistency. In addition, we could invite them to present the rest of the video sequence, assuming consequences. We could make them work in the near future, the simple future and the present value of the future.

For the advanced, we can use the video as a start to the debate. Video can be a way to start a discussion about cultural or polemical aspects, as any video carries characteristic aspects of society, culture and can easily lead to discussion. Students find arguments using also the elements visible during the video sequence.

Using videos in English as a foreign language makes learning easier and more attractive to learners. The video is one of many possible supports that allows us to vary our approach as a language teacher.

We offer the following quests for Harry Potter and the chamber of secrets.

I. Task

The story about Harry Potter has many exciting events, magic things and interesting characters. Let's remember some important facts from this story.

1. Who wrote books about Harry Potter?
(*Joanne Kathleen Rowling*)
2. What was Joanne Rowling by profession?
(*A teacher of French*)
3. How many books about Harry Potter did she write?
(*Seven books*)
4. When was her first book about Harry Potter published?
(*In June 1997*)
5. Who is Harry Potter's best friend?
(*Ron Weasley*)
6. What is the name of the school where wizards studied?
(*The Hogwarts school of Witchcraft and Wizardry*)
7. What is there on Harry's forehead?
(*A lightning-shaped scar*)
8. Who was Harry Potter's greatest enemy at school?
(*Draco Malfoy*)
9. Who was Harry's least favourite teacher?
(*Professor Severus Snape*)
10. What school uniform did the students of Hogwarts wear?
(*Black robes and pointed hats*)
11. What language could Harry Potter speak except English?
(*The language of snakes*)
12. Who was Harry Potter afraid of very much?
(*Dementors*)

II. Task. You can meet a lot of unusual things, magic creatures and scaring places in Harry Potter Tell us what the following things mean.

Aragog, Dobby, Privet Drive, Muggles, the Basilisk, Hogsmeade, Tom Riddle, the Forbidden Forest, He-Who-Must-Not-Be-Named.

Possible answers:

1. Aragog is the largest spider of the size of a small elephant living in the Forbidden Forest who was saved by Hagrid many years ago.

2. Dobby is a house-elf that was freed by Harry Potter from its master Lucius Malfoy having given the elf a sock.

3. Privet Drive is the name of the street where Harry Potter lived in the Dursley's House.

4. Muggles are ordinary people without a drop of magical blood in them.

5. The Basilisk is the most terrible monster that could kill with the help of a murderous stare.

6. Hogsmeade is a village not far from Hogwarts where students could go on their holidays to try tasty things such as chocolate frogs, butter beer, pumpkin juice and some other things.

7. Tom Riddle is the name of Voldemort when he was sixteen years old.

8. He-Who-Must-Not-Be-Named is the most powerful dark wizard Lord Voldemort who killed Harry's parents but could not kill Harry himself.

9. The Forbidden Forest is a place which Hogwarts students were not allowed to visit because this forest was full of dangerous beasts.

III. Task. The students of Hogwarts study different subjects like in any other school but these subjects are different from ordinary ones. The teachers who teach these unusual subjects are unusual too.

Take one of the two cards and do the task.

Card 1. Match the names of subjects at Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry with their Russian translations:

1. Herbology	a) Защита от темных сил
2. Charms	b) История волшебства
3. Magic Potions	c) Превращения
4. Transfiguration	d) Травология
5. History of Magic	e) Заклинания
6. Defence Against the Dark Arts	f) Волшебные зелья
7. Divination	g) Прорицания

Card 2. Match the names of Professors with the Subjects which they taught at Hogwarts.

1. Professor Snape	a) the greatest Hogwarts headmaster
2. Professor Sprout	b) Transfigurations
3. Professor Dumbledore	c) Magic Potions
4. Professor McGonagall	d) Herbology
5. Professor Flitwick	e) Divination
6. Professor Trelawney	f) History of Magic
7. Professor Binns	g) Charms

I would also like to add that the use of a video film contributes to the development of various aspects of the mental activity of students, and above all, attention

and memory. During the viewing in the classroom, an atmosphere of joint cognitive activity arises. Under these conditions, even an inattentive student becomes attentive. Students need to make some effort to understand the content of the film. So, involuntary attention turns into voluntary. And the intensity of attention affects the memorization process. The use of various channels of information flow (auditory, visual, motor perception) has a positive effect on the strength of capturing regional and linguistic material.

Thus, the psychological characteristics of the impact of educational videos on students (the ability to control the attention of each student and group audience, influence the volume of long-term memory and increase the strength of memorization, have an emotional impact on students and increase the motivation for learning) contribute to the intensification of the educational process and create favorable conditions for the formation of communicative (linguistic and social cultural) competence of schoolchildren.

References

1. Elukhina N.V. Overcoming the main difficulties of understanding a foreign language speech by ear // Foreign languages at school. – 1996. – No. 4. – P. 25-29; No. 5. – P. 20–22.
2. Milrud R.P. Modern conceptual principles of communicative teaching of a foreign language // Foreign languages at school. – 2000. – No. 4. – P. 19-14.
3. Myatova MI Use of video films in teaching foreign languages in secondary school // Foreign languages at school. – 2006. – No. 4. – P. 31–39.
4. Smirnov I. B. Development of oral speech of students on the basis of an authentic feature film // Foreign languages at school. – 2006. – No. 6. – P. 11-14.
5. Solovova E.N. Using video in foreign language lessons Harry Potter and the Chamber of Secrets by J. K. Rowling, Scholastic Inc., 2000.
6. “Speak Out” magazines, Glossa Publishing House. – No. 1, 2002. – pp. 14-17; No. 4, 2003. – pp. 2-5; No. 2, 2008. – pp. 16-17; No. 1, 2010. – pp. 17-18.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

А.Е. Нургожина, Г.С. Суюнова

КГУ «СОШ № 6», Павлодарский педагогический университет,

г. Павлодар, Республика Казахстан

nanolady@mail.ru, suynova_gulya@mail.ru

The article discusses game technologies for teaching children of primary school age. The work efficiency is substantiated, examples of tasks for using game technologies are given.

Мақалада бастауыш мектеп жасындағы балаларды оқытудың ойын технологиялары талқыланады. Жұмыс тиімділігі дәлелденді, ойын технологияларын қолдануға арналған тапсырмалардың мысалдары келтірілді.

Изучение иностранных языков в современном динамичном мире становится все более актуальным в связи с расширением международной коммуникации, ростом экономических связей между странами, а значит, обуславливается необходимостью в специалистах со знанием иностранного языка. В послед-

нее время произошли заметные изменения в методике обучения иностранному языку в образовании.

Поиск методической доминанты в последние годы ведется в сфере игрового обучения. Многие выдающиеся педагоги справедливо обращали внимание на эффективность использования игр в процессе обучения.

Сегодня перед учителями стоят сложные задачи, диктующие необходимость пересмотра всего арсенала педагогических средств воздействия на ум, волю, чувства ученика с целью его быстрее введения в богатый мир иноязычной речи во всех ее видах – чтении, говорении, аудировании, письме. Но особого внимания требует развитие именно связной устной речи учащихся, т.к. она является залогом их успешной речевой деятельности. В связи с этим возникает проблема повышения качества овладения связной речью на уроках иностранного языка. Повысить эффективность урока – это значит всемерно активизировать учащихся, широко применяя наглядность, технику, новые формы и приемы работы, добиться прочности знаний учащихся.

Педагоги и исследователи этой проблемы отмечают особую значимость игровых технологий для развития личности. Благодаря игре мы учимся выполнять какие-то жизненно важные действия, запоминаем правила поведения в различных бытовых ситуациях, осваиваем непреложные правила социального общения, «примеряем» на себя разные роли, в том числе и профессиональные, а главное, учимся взаимодействовать с партнерами по игре [1, с. 27].

Игра оказывает эмоциональное влияние на обучающихся, активизирует резервные возможности личности. Она делает легче процесс овладения знаниями, умениями и навыками, способствует их актуализации. Психологическое влияние игры проявляется в интеллектуальном росте учеников. Педагогически и психологически продуманное использование дидактических игр на занятиях иностранного языка обеспечивает развитие потребности в мыслительной деятельности. А это в свою очередь, ведёт к интеллектуальной активности, умственной и познавательной самостоятельности и инициативности учащихся [2, с. 77].

Социально-психологическое воздействие игры заключается в преодолении боязни говорения на иностранном языке и в формировании культуры общения, в частности, культуры ведения диалога. Игра повышает интерес к стране изучаемому языку, к культуре носителей этого языка, знакомит их с традициями, привычками. Она формирует способность принимать самостоятельные решения, оценивать свои действия [3, с. 31].

Применение игры способствует коммуникативно-деятельному характеру обучения, психологической направленности уроков на развитие речемыслительной деятельности учащихся средствами изучаемого языка, оптимизации интеллектуальной активности учащихся в учебном процессе, комплексности обучения, интенсификации его и развитию групповых форм работы. Абсолютно естественно, что формирование речевых навыков и умений должно идти в условиях, насколько это возможно приближенных к тем, какие могут встретиться при естественной коммуникации, а сам процесс обучения должен строиться на решении системы коммуникативных задач посредством языкового материала. Средством педагогического управления учебной деятельностью явля-

ются коммуникативные задания, при помощи которых преподаватель приглашает и вовлекает учащихся в творческую деятельность [4, с. 86].

В процессе игры учитель иногда может взять себе какую-нибудь роль, однако не главную, чтобы игра не превратилась в традиционную форму работ под его руководством. Желательно, чтобы социальный статус этой роли помог бы ему ненавязчиво направлять речевое общение в группе.

Обычно учитель берет себе роли лишь вначале, когда школьники еще не освоили данный вид работы. В дальнейшем необходимость в этом отпадает.

В процессе игры сильные учащиеся помогают слабым. Учитель же управляет процессом общения: подходит то к одному, то к другому ученику, который нуждается в помощи, вносит необходимые коррективы в работу. В ходе игры учитель не исправляет ошибки, а лишь незаметно для учащихся записывает их, чтобы на следующем занятии обсудить наиболее типичные.

Задача учителя состоит в том, чтобы отобрать необходимые ситуации – иллюстрации и ситуации – проблемы на конкретном материале, подготовить дидактический материал (можно с подсказкой о характере его деятельности), подобрать группы учащихся и распределить роли, поставить задачу, по которой учащиеся должны высказывать свою точку зрения, продумать предполагаемые ответы и реплики, проявлять к учащимся интерес и внимание во время проведения игры.

Технология ролевой игры состоит из нескольких этапов:

1. Этап подготовки. Подготовка ролевой игры начинается с разработки сценария – условного отображения ситуации и объекта. Затем составляется план проведения игры. Учитель должен иметь общее описание процедуры игры и четко представлять характерные особенности действующих лиц.

2. Этап объяснения. На данном этапе идет ввод в игру, ориентация участников, определение режима работы, формулировка главной цели урока, а так же необходимо обосновать учащимся постановку проблемы и выбор ситуации. Выдаются заранее подготовленные пакеты необходимых материалов, инструкции, правил. При необходимости, учащиеся обращаются за помощью к учителю за дополнительными разъяснениями. Учитель должен настроить учащихся на то, что нельзя относиться пассивно к игре, нарушать регламент и этику поведения.

3. Этап проведения – процесс игры. На этом этапе учащиеся разыгрывают предложенную ситуацию, выполняя определенные роли.

4. Этап анализа и обобщения. По окончании игры учитель вместе с учащимися проводит обобщение, т.е. учащиеся обмениваются мнениями, что, на их взгляд, получилось, а над чем еще стоит поработать. В заключение учитель констатирует достигнутые результаты, отмечает ошибки, формирует окончательный итог урока. При анализе обращается внимание на соответствие использованной имитации с соответствующей областью реальной ситуации [5, с. 68].

Невозможно не оценить положительное влияние ролевой игры на успешное усвоение лексического материала. Лексика – это основной строительный материал нашей речи, ее содержательная сторона.

Таким образом, применение дидактической игры на уроке может сделать процесс изучения иностранного языка для обучающихся интересным, увлекательным и информативным.

Литература

1. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1978.
2. Андриевская В.В. Возрастные особенности учебной деятельности старшеклассников на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе, 1987. – № 6.
3. Газман О.С. Роль игры в формировании личности школьника // Совет. педагогика, 1982. – № 9.
4. Гез Н.И. и др. Методика обучения иностр. языкам в средней школе. – М., 1982.
5. Калаева Г.Г. Интенсификация обучения языку при помощи учебных языковых игр // Иностранные языки в школе, 1995. – № 6.

«ИНТЕРАКТИВНАЯ МОДЕЛЬ» УРОКА КАК ФОРМА ПРОВЕДЕНИЯ СУММАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Е.А. Рамазанова

*КТУ «Средняя общеобразовательная школа № 6 города Павлодара»,
г. Павлодар, Казахстан
evgenija.evgenija@mail.ru*

Қазақстан Республикасының нормативтік актілері білім беру мекемелерінде, оның ішінде инклюзивті білім беретін сыныптарда АКТ қолдану дыңығу, қолдану және оңтайландыру бойынша ұсыныстардығана емес, сонымен қатар олардың әдістемелік қамтамасызетілуін жүзеге асыруды талапетеді. Бұл біздің алдымызда инклюзивті білім беру моделініске асыру жағдайында әдістемелік қамтамасызетуді жаңарту үшін Web 2.0 сервисінің электрондық білім беру ресурстары негізінде бейімделген оқу материалын жасау міндетінанықтады. Web 2.0 сервистері инклюзивті білім беру жағдайында «ПДТ» диагнозы бар балаларды ағылшын тіліне оқыту үшін оқу материалын бейімдеуге мүмкіндік береді.

Regulatory enactments of Republik of Kazakhstan contain not only recommendation for the implementation, application and optimization for the use of ICT in educational institutions, including the classes of inclusive education, but also require the execution of their methodological support. This determined our goal of creating adaptive educational material based on the electronic educational resources of the Web 2.0 service to update the methodological support in the context of the execution of the inclusive education model. Web 2.0 services allow us to adapt educational material for teaching English to children with a diagnosis of «Mental retardation» in an inclusive education environment.

Один из принципов государственной политики в Республике Казахстан в области образования – инклюзивность. Права детей на получение образования и совершенствование работы по развитию инклюзивного образования гарантированы Законами Республики Казахстан.

Переход к инклюзивному образованию традиционен в мировом масштабе, его история исходит из 40-х годов XX века.

На сегодняшний день в ряде стран Европы и Запада инклюзивное образование существует более 40 лет, и их законодательная база в данной области совершенна.

Исследовав опыт стран Европы и Запада, мы хотели бы сделать заключение о том, что экономические, технологические и информационные возможности страны должны позволить создавать для реализации инклюзивного образования специальную образовательную среду в системе массового образования, а также сделать максимально доступной для лиц с особыми образовательными потребностями (ДАЛЕЕ – ООП) городскую инфраструктуру, снять информационные и иные барьеры и значительно уменьшить ограничения возможностей участия этой категории населения в социальной жизни [1, 566].

По Митчеллу Д. «... то, что требуется – это перераспределить ресурсы так, как это делают во многих странах, на основе принципа «ресурсы идут за учеником» [2, с. 47].

То есть мы должны адаптировать их для детей с особыми образовательными потребностями (ДАЛЕЕ – ООП).

Так, мы провели исследования в области образовательной инклюзии и сделали ряд заключений, одно из которых базируется на организации «интерактивной модели» урока.

Термин «интерактивная модель» урока авторский. Согласно изученным нами источникам мы сформировали следующее определение «интерактивной модели» урока – форма проведения учебного занятия, которая дает возможность управлять потоком изучаемой информации, взаимодействовать с учебным окружением в условиях электронного представления учебного материала [3, с. 83].

Для реализации самостоятельной работы учащихся по завершению изучения тематического модуля, проведения итогового теста с учащимися на языке программирования PHP было создано приложение сервиса Web 2.0 EnglishPracticeBook на базе сайта компании PSInternetCompany – <https://www.ps.kz/>.

Хостинг PS.kz, начал свою работу в 2003-м году. Первоначальным названием организации было «Progressive Solutions», но со временем оно было изменено на «PS Internet Company», или же «Интернет-компания PS».

Начав со штата из двух сотрудников и одного сервера, сегодня хостинг PS, может похвастаться мощным, современным дата-центром в городе Алматы, а также лидирующими позициями на рынке хостинговых услуг в Казахстане.

Язык программирования для данного электронного приложения – PHP (PersonalHomePage), серверный язык. Мы использовали данный язык программирования, так как он бесплатный, а также не требуется установка дополнительного программного обеспечения.

Хостинг приобретается для обеспечения доступа к электронному ресурсу на платной основе, доступ действителен в течение одного года при последующей оплате его использования (1 раз в год).

Стоимость виртуального хостинга зависит от емкости приложения и от длительности его эксплуатации.

На сайте <https://www.ps.kz/> доступен бесплатный тестовый период эксплуатации хостинга в течение семь дней.

Виртуальный хостинг – одна из услуг, которые предоставляет компания PS Internet Company.

Виртуальный хостинг позволяет хранить в интернете файлы образовательного сайта (приложения).

Для учащихся упрощен поиск приложения и его необходимых заданий: через ввод адреса englishinclusive.kz/web/ <http://englishinclusive.kz/> и входа через личный логин и пароль без дополнительного поиска папок класса, уроков, упражнений.

Автор задает имя сайта (приложения) – домен; в нашем случае это englishinclusive.kz, где .KZ – это зона хостинга.

Хостинг можно получить на рассматриваемом нами сайте <https://www.ps.kz/> не только в зоне .KZ, но и .COM.KZ, .RU, .RU.COM.

Приложение будет обслуживаться в дата-центре PS Internet Company, сотрудниками компании.

Хостинг можно получить на рассматриваемом нами сайте <https://www.ps.kz/> не только в зоне .KZ, но и .COM.KZ, .RU, .RU.COM.

Приложение разрабатывалось мною, как учителем английского языка, но программировалось соответствующим специалистом. Настройки производятся мною как на сайте компании PS Internet Company, так и во вновь созданном приложении englishinclusive.kz/web/.

Приложение разработано на основе сервера Apache, при поддержке базы данных MySQL. Когда содержание сайта (приложения) постоянно пополняется, то, используется база данных MySQL, где хранятся все тексты.

Приложения на языке PHP интерпретируемы, открыты для редактирования.

Для создания подобного приложения необходимо: место на хостинге (<https://www.ps.kz/>) + файлы сайта (тексты, упражнения, аудио-, видеоматериал, иллюстрации) + доменное имя (englishinclusive.kz) + база данных MySQL = приложение EnglishPracticeBook

Само приложение имеет авторский знак [4, с. 21].

Итак, мы можем подробнее охарактеризовать приложение для проведения итогового суммативного оценивания EnglishPracticeBook.

Выполненные в данной программе задания ученик отправляет в личный кабинет учителя, о чем учитель, со своей стороны, получает уведомление через электронную почту, или при входе в личный кабинет. Ученик выполняет задание по разделам: «Чтение», «Письмо», «Говорение», «Аудирование» в онлайн-режиме.

В разделе «Аудирование» демонстрируется видеоролик – сказка. Ученик просматривает видеоматериал, запоминая героев сказки зрительно при недостаточности аудитивных навыков и фонетико-фонематического восприятия. Внимание к тематическому иллюстративному материалу компенсирует неустойчивость внимания к длинным предложениям пр. Данная категория детей не утомима в игре, а просмотр сказки, в том числе в качестве контрольного задания, мотивирует их для дальнейшей работы с упражнением. Так, мы преодолели быструю пресыщаемость данной категории детей в интеллектуальной деятельности. Дети выполняли задания полностью, не оставляя ячейки для ответов пустыми.

Процент правильных ответов задания раздела «Аудирование» вычисляется автоматически: максимальное количество правильных ответов в нашем случае – 15, количество правильных ответов учащихся отражается в сообщении в личном кабинете учителя. Проанализировать каждый из вопросов возможно в личном письме ученику или же во время урока.

При чтении ученик обращает внимание на выделенные слова и выражения, которые служат ему подсказкой в поиске нужной информации. В нашем задании учащимся было предложено найти в тексте опровержение предложениям. При выполнении упражнения ученики снова использовали печатный материал в электронном формате, копируя необходимую информацию в отдел для ответов либо печатая ответ самостоятельно. В данном случае мы снова избежали трудностей, связанных с дисграфией отдельных учеников.

При оценивании качества выполненной работы ученика с ООП в разделе «Письмо» мы увидели, что учащийся охотнее работает с печатным текстом через электронное приложение. Причиной этому служат слабое владение навыками письма и дисграфия – расстройство процесса письма.

Для оценивания заданий творческого характера (разделов «Чтение», «Письмо», «Говорение»), при ответах на вопросы и пр. учитель обращает внимание на составленные им же дискрипторы, в случае отсутствия какого-либо прописанного в дискрипторах компонента в ответе ученика учитель отнимает соответствующий балл от максимально возможного количества. Результаты работы отправляются также на личную почту учащегося, можно также обсудить их при личной встрече с учителя с учеником.

При устной речи предусмотрена отправка звукового файла. Запись устного ответа на вопрос можно произвести как с переносного устройства, так и с персонального компьютера при наличии микрофона.

При работе со смартфоном ученики производили запись устной речи посредством диктофона. Использование в данном случае программ для записи звука было невозможным, так как звуковой файл, созданный на основе подобной программы, можно было отправить только с компьютера, ноутбука, но расширение файла, отправляемого через смартфон, не соответствовало заявленным требованиям электронного приложения. Оценивание устной речи учащихся реализуется через дискрипторы.

При устной речи предусмотрена отправка звукового файла.

Особенность работы со вновь созданным приложением состоит в том, что, звуковой файл дает возможность указать на временной отрезок аудиофайла учащегося, в котором была допущена ошибка, чтобы ученик еще раз его прослушал. Доступ к выполненным работам учеников для последующей проверки и комментирования: [httpdocs – web – uploads](httpdocs-web-uploads)

Учитель способен сам корректировать упражнения, войдя в его настройки. Для этого ему необходимо получить инструкции от специалиста по программированию. Путь выхода в настройки: [httpdocs – vews – test – grade.php](httpdocs-views-test-grade.php).

Преимущества проведения суммативного оценивания в рамках «интерактивной модели»:

– повышение мотивации гиперактивного ребенка участвовать в работе с учебным материалом через электронные ресурсы;

- устранение барьера в обучении: слабого владения навыками письма и дисграфии – расстройства письма;
- обеспечение многократного прослушивания текста (просмотра видеоматериала) учеником с ООП вследствие слабо развитых навыков слухового восприятия;
- концентрирование ученика с ООП на собственной речи при ее записи, прослушивании (с использованием диктофона и наушников);
- преодоление быстрой пресыщаемости в интеллектуальной деятельности при работе с аудиовизуальным материалом;
- возможность записи устной речи со стороны учащегося для формирования ритмико-произносительные навыков с последующим комментированием со стороны учителя в личном письме.

Возможные затруднения в работе с образовательным приложением на сайте PSInternetCompany:

1. Чувствительность к регистру и знакам пунктуации при автоматическом определении верных ответов учеников. Вероятный вариант ответа не вносится в программу заранее, так как присутствует чувствительность к знакам, к верхнему, нижнему регистру. Возможно запрограммировать вероятные варианты ответов: со знаками препинания, с большой или с маленькой буквы. Но вариант ввода учащимся может отличаться и, не смотря на верный на ответ, приложение фиксирует ошибку при вводе.

2. При поступлении в личный кабинет учителя контрольных работ учащихся их следует скачивать и сохранять в отдельной папке ПК или флешнакопителя, так как вес контрольных работ большой, увеличение емкости хостинга возможно на платной основе, при дополнительной оплате на сайте компании PSInternetCompany – <https://www.ps.kz/>.

3. Личный пароль ученика может видеть только ученик, не учитель. При необходимости программистом устанавливается программа расшифровки пароля приложения.

Результаты нашего исследования помогут обеспечить эффективное обучение детей с ООП: развитие у учащихся самостоятельности в овладении знаниями на иностранном языке и иноязычной коммуникативной компетенции, творческих способностей учащихся и формирование активной жизненной позиции в иноязычной речевой деятельности; социализацию личности учащегося на уроках иностранного языка.

Использование контрольно-обобщающего web-приложения способствует оптимизации процесса оценивания суммативных работ в условиях инклюзивного образования, а также позволяет проследить навыки речевой деятельности на уроке английского языка у норматипичных детей со слабой успеваемостью.

Для учителя становится возможным «увеличивать интеллектуальную нагрузку, выходя за рамки программы», в том числе, для детей с ООП.

Преимущества работы на уроке в рамках «интерактивной модели»:

- повышение мотивации гиперактивного ребенка участвовать в работе с контрольно-обобщающим материалом через электронные ресурсы;
- устранение барьера в обучении: слабого владения навыками письма и дисграфии – расстройства письма;

- обеспечение многократного прослушивания текста (просмотра видеоматериала) учеником с ООП вследствие слабо развитых навыков слухового восприятия;
- концентрирование ученика с ООП на собственной речи при ее записи, прослушивании (с использованием диктофона и наушников);
- преодоление быстрой пресыщаемости в интеллектуальной деятельности при работе с аудиовизуальным материалом.

Литература

1. Плохова И.А. Исторический опыт работы в области инклюзивного образования / И.А. Плохова // Электронное обучение в непрерывном образовании. – Ульяновск: Ульяновский государственный технический университет, 2016. – С. 565-570.
2. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. – Москва: Перспектива, 2011. – 139 с.
3. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов. – Москва: ИКАР, 2009. – 448 с.
4. Ахмедова А.М. Компьютерные технологии в инновационной и педагогической деятельности. – Казань: Казанский Приволжский Федеральный университет, 2012. – 80 с.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУ БАРЫСЫНДА БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ

Ұ.Н. Озыхан

*«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы,
Павлодар қ., Қазақстан
un2103@mail.ru*

В статье раскрываются вопросы использования СМИ в обучении английскому языку в школе. Автор подчеркивает важность использования СМИ на уроках английского языка, демонстрирует средства и приемы использования СМИ в образовательном процессе. Также приводит образцы работы с медиа-материалами на уроках английского языка.

The article reveals the issues of using the media in teaching English at school. The author emphasizes the importance of using the media in English lessons, demonstrates the means and techniques of using the media in the educational process. He also gives examples of working with media materials in English lessons.

Бұқаралық ақпарат құралдары (қысқаша БАҚ, сонымен қатар – масс-медиа) – ауызша, бейнелі және музыкалық ақпараттың жылдам берілуін мен жаппай таралымын қамтамасыз ететін ұйымдық-техникалық кешендер [1, б. 93].

БАҚ сонымен қатар белгілі бір әлеуметтік ортаның шеңберінде ақпараттың берілуін қамтамасыз ететін техникалық құралдардың жиынтығы ретінде қарастырылады [2, б.10].

Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі №451 Бұқаралық ақпарат құралдары туралы Заңына сәйкес бұқаралық ақпарат құралдары бұл:

- тұлғалардың шектеусіз топтарына арналған баспа, дыбыс-бейне және өзге де хабарлары мен материалдары;

– мерзімді баспасөз басылымы, теле-, радиоарна, киноқұжаттама, дыбыс-бейне жазбасы және интернет-ресурстарды қоса алғанда, бұқаралық ақпаратты мерзімді немесе үздіксіз бұқаралық таратудың басқа да нысаны [3].

Бұқаралық ақпарат құралдары біздің өмірімізде маңызды рөл атқарады, өйткені бұл біз күн сайын алатын негізгі ақпарат көзі. Бұл термин 1920 жылы газеттердің жаппай айналымы нәтижесінде және әртүрлі радио хабарларының арқасында пайда болды.

Теледидар, радио, баспа, кітаптар, интернет бізге әлемде болып жатқан барлық оқиғалар туралы хабардар болуға қажет.

Ең танымал ақпарат көзі, әрине, теледидар. Газет оқудан немесе радио тыңдаудан гөрі экранда бір нәрсені көру әлдеқайда жағымды және қызықты.

Жаңалықтарды таратудың ең жылдам көзі – интернет. Сіз қандай да бір оқиға жайлы ақпаратты бірден оқи аласыз. Интернетте сіз кез-келген тақырып туралы әртүрлі пікірлер таба аласыз. Жаңалықтарды оқу немесе көру үшін белгілі бір уақытты күтудің қажеті жоқ.

БАҚ-ның келесідей атқаратын қызметтері бар:

– ақпараттық қызмет: бұл қызмет заманауи БАҚ-ның ең маңызды міндеті болып табылады. Әрбір адам өзі жеке және тұтас қоғам да оны қызықтыратын ақпаратқа ешбір шектеулерсіз (жеке өмірге қатысты ақпараттан басқа) ие болуға зайырлы құқығы бар. Адамдар объективті және шынайы ақпаратты, білім алуда олардың қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын пайдалы фактілерді білгілері келеді. Мысалы, баспасөздің кез келген басылымы, радио немесе телебағдарлама, интернет-сайт аудиторияға болған оқиғаны толығымен және шынайы түрде, тек фактілерді айтып, маңызды нәрсені қалт жібермей хабардар етеді [4, б.11];

– насихаттау қызметі: БАҚ-ның насихаттау қызметінің негізгі мағынасы ретінде оқырмандарға және тыңдармандарға белгілі бір өмір сүру салтын, саяси және рухани-құндылықтарды бекіту мақсатында әрдайым және мақсатты түрде әсер ету. БАҚ күнде аудиторияға жеткізу қажет белгілі бір ойларды және мағыналарды таратады [4,б.11];

– әлеуметтік-педагогикалық қызметі: саяси, экономикалық және қоғамның басқа да тіршілік ету жағдайлары үнемі өзгеріп отыратындарын есепке алуымыз керек, тіпті адамның тіршілік ету ортасы да үнемі өзгеріп жатады, және осы өзгерістерге үйренісіп кетуге аудиторияға көмектесу – БАҚ-ның ең маңызды әлеуметтік-педагогикалық міндеті. Осы қызмет әрбір адамға басқарушы құрылымдар қабылдайтын жалпыға міндетті нормативті актілерді жеткізуге, бар заңдарды және үкімдерді түсіндіруге, оларды жүзеге асыруға тұрғындарды итермелеу, азаматтардың заңға бағынушылықтарын тәрбиелеуге талпынады. Бір сөзбен айтқанда әлеуметтік басқару қызметін атқару сол қоғамның заң нормаларына сай өмір салтын насихаттау дегенді білдіреді. Осылайша БАҚ қоғамды ақпараттандырумен қатар адамдарды үйретеді. Британияның ақпараттық корпорациясы BBC ұраны – «Ақпараттандыру. Үйрету. Көңілдендіру» болып келетіні бекер емес [4,б.12];

– білім беру қызметі: мәдени-ағартушылық қызметті білім беру қызметімен шатастырмау өте маңызды, себебі білім беру қызметіне дидактикалық материалы бар жүйелі басылымдар мен бағдарламалар циклі

жатады, мысалы: ағылшын тілін E-TV арнасы арқылы, журналдар, газеттер арқылы оқып-үйрену жатады [4, б.13];

Газет және журнал мақалалары, теледидар, радио, интернет-ресурстар, сөйлеу, тыңдап-түсіну, оқу дағдыларын дамытуға өте қолайлы. Ағылшын тілін оқыту барысында бұқаралық ақпарат құралдарын қолданудың ең тиімді әдістері мен тәсілдеріне ауызша қарым-қатынас жасау, тыңдау, оқу, жазу, сонымен қатар ағылшын тілінің әртүрлі стильдерін егжей-тегжейлі талдау жатады.

Ағылшын тілі бүкіл адамзат үшін халықаралық қарым-қатынас тілі. Сондықтан қазіргі әлемдегі ағылшын тілінің маңызы зор. Қазіргі уақытта ағылшын тілінің таралу ауқымы кең, бұл тіл әртүрлі салаларда бірдей бола алмайды. Ағылшын тілінің әр түрлі нұсқалары мен әр ұлттың өзіндік ерекшеліктеріне қарамастан, ағылшын тілі бүкіл әлемде ең танымал болып қала береді.

Ағылшын тілі сабағында бұқаралық ақпаратты қолданудың негізгі міндеттері: оқушылардың тыңдап-түсіну, оқу дағдыларын, ақыл-ойды дамыту; алдына қойылған сұраққа немесе тапсырманы орындауға (жылдам, сенімді және дұрыс) жауап беруге дағдыландыру; логикалық ойлауды және сөздік қорын толықтыру.

Бұқаралық ақпарат құралдары шет тілдерін үйренушілерге түпнұсқалық құралдарды қолдануға бірегей мүмкіндік жасайды. Ақпаратты беру әдісіне сәйкес бұқаралық ақпарат құралдарын келесідей бөлуге болады:

- Көзбен көру;
- Есту;
- Аудиовизуалды.

Газеттерде, журналдарда, интернет желісінде жарияланған мақалалары тілдік, сөйлеу, әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастырудың сарқылмас көзі болып табылады. Сөйлемдерді құрудың толықтығы, ойдың анықтығы, экспрессивті тілдік құралдарды қолдану сапалы газеттердің сөйлеу мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады. Ағылшын тілін үйрену үшін бұқаралық ақпаратты тиімді қолдану барысында қолданылатын тапсырмалар тақырыптармен, мақалалардың мазмұнымен, жетіспейтін ақпаратты толтырумен, жарнамамен, жаңалықтармен бөлісу, фотосуреттерді талқылау, баспасөз конференцияларын, сұхбаттарды өткізумен, оқиғаларды болжаумен, кеңестер бағандарын жазумен, ауа-райын болжаумен, пазлдармен және сөзжұмбақтарды шешумен байланысты. Оқушылар мақалаларды оқи отырып, аудармалар жасай алады, неологизмдерді, жаргондарды және журналистік стильде қолданылатын тақырыптардың лаконизмін талдай алады. Газет материалдарын талқылау студенттерді пікірталасқа шақырады және тақырыптарды өздігінен оқып, қосымша оқуға шабыттандырады. Баспасөзбен үнемі жұмыс жасағаннан кейін жоғары сынып оқушылары газет мақалаларын егжей-тегжейлі талдау дағдыларын игереді, мақаланың түрін, тақырыбын, стилін анықтайды, материалды ұсыну сапасын бағалайды, дәйексөздер мен дәлелдердің бар-жоғын түсіндіреді. Оқушылар мақаланың мазмұны туралы өз тұжырымдарын жасайды, бағалайды, белгілі бір лексикалық және синтаксистік құралдарды қолдану жолдарын түсінеді, графикалық құралдарды, фотосуреттерді және

басқа құралдарды дұрыс әрі тиімді қолданудың әсерін көреді. Оқушылар сонымен қатар әртүрлі елдердің мақалаларын мазмұн мен дизайн деңгейінде салыстырмалы түрде талдай алады және мақалалардың баспа және сандық нұсқаларының мысалында таблоидтарға назар аудара отырып ажырата алады.

БАҚ-мен жұмыс істеудің күрделі кезеңі – мақалалар жазу. Бұл тапсырманы сәтті орындау үшін оқушыларға мақала түрлерінің (репортаж, жарнама және т.б.) айырмашылықтарын анықтауға үйрету қажет. Мақаланы өз бетінше жазу тәжірибесі балаларға шығармашылық әдеби әлеуетін көрсетуге, ағылшын тілінде өз ойлары мен идеяларымен бөлісуге деген ынтасын арттыруға, әлеуметтік құзыреттілік пен сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесінде Интернеттің пайда болуы оқушылардың оқуға деген ынтасын арттырып, әр оқушының жеке іс-әрекетінің спектрін кеңейтеді, сабақта сапалы материалды ұсынуға септігін тигізеді. Барлық осы мүмкіндіктер басқа елдердің оқушыларымен электронды қарым-қатынас жасау, бірлескен телекоммуникациялық жобаларды құру және жүргізу, кітаптарды оқу және шетел тілінде бейнежазба көру, түпнұсқалық аудиоматериалдарды тыңдау арқылы іске асырылады. Интернет – бұл шетелдік мәдениетпен бір толқында болудың, сүйікті фильмдерді көрудің, музыка тыңдаудың, шетелдік радиостанцияларды тыңдап, жаңа жаңалықтарды білудің және осы әрекеттер кезінде ағылшын тілін үйренудің ерекше тәсілі. Сондай-ақ, қызықты және пайдалы аудио және видео материалдары бар көптеген сайттар, тілді үйренуге көмектесетін әртүрлі онлайн сабақтар бар. Бүгінгі таңда Интернет теледидар, радио, DVD ойнатқыштарын, газеттер мен журналдарды сәтті алмастыруда. Сіз бәрін интернеттен таба аласыз. Қазіргі уақытта шет тілін оқытуда интернетті пайдалану мәселесі өте өзекті. Жалпы, бұл интернетті шет тілін оқыту әдісі ретінде пайдалану білім беру мен тәрбиелеудің көптеген мақсаттарын жүзеге асырады.

Бүгінгі таңда компьютерлік ойындар оқушылар арасында кең таралған. Компьютерлік ойындар көру қабілетінің нашарлауы, компьютерлік тәуелділік сияқты зияны бар екендігі сөзсіз, бірақ олар оқушыларға ағылшын тілін үйренуге көмектесетінін жоққа шығаруға болмайды. Ойында қолданылатын сөздердің көбісі ағылшын тілінде жазылған және оларды бірнеше рет қайталау оқушыларға көптеген сөздер мен сөз тіркестерін есте сақтауға көмектеседі. Сондай-ақ, арнайы компьютерлік ойындар мен оқулықтарға арналған электронды қосымшалар бар. Мұғалім оқушылардың психологиялық және лингвистикалық ерекшеліктеріне сәйкес компьютерлік ойындар мен түпнұсқа материалдарды мұқият таңдауы керек.

«Massmedia» көмегімен тілді тиімді үйрену үшін бұл әдісті оқу процесінде дұрыс қолдану маңызды.

Ағылшын тілін жетік игеру үшін, ағылшын тілі ана тілі болып табылатын тіл тасушыларын ұқсас сөйлеу үшін, ағылшын тілінде фильмдерді қарау кезінде кейбір ережелерді сақтау керек, мысалы:

- фильмнің эпизодын бірнеше рет көріп, бәрі түсінікті болғанша: диалогтың түсініксіз сәттерін тоқтату, артқа айналдыру және қайта тыңдау;
- тоқтату, сөздікте бейтаныс сөздерді қарау;

- таныс емес сөздердің тізімін жасау, көргеннен кейін аудару;
- фильмнің сценарийін алдын-ала оқып, бейтаныс сөздерді жазу;
- фильмді көру, ойнатқышқа бейтаныс сөз тіркесінің айтылымын жазу, содан кейін бірнеше рет тыңдау;
- актерлердің интонациясын, сондай-ақ қимылдарды имитациялай отырып, сөздерді қайталау.

Сабақтың таңдалған оқу материалы оқушылардың білім деңгейіне сай келуі керек екенін ұмытпағанымыз жөн.

Жаңа лексиканы үйренудің тиімді әдісі-кітап оқу. Бұл жаңа лексиканы жақсы есте сақтауға көмектеседі.

Шет тілін үйрену кезінде massmedia-ны тиімді қолданудың көптеген жолдары бар. Бірақ, жалпы алғанда, оларды келесі тармақтарға дейін азайтуға болады:

- оқушыларды қызықтыратын мақалаларды, фильмдерді, телешоуларды, кітаптарды және т.б. таңдау керек;

- тілді үйрену кезінде massmedia-ны жүйелі түрде қолдану қажет. Осылайша нәтижеге тезірек келуге болады;

- әртүрлі дереккөздерді – фильмдерді, кітаптарды, музыканы және басқа құралдарды пайдалану маңызды, бұл оқу процесін әртараптандыруға, оны қызықты етуге көмектеседі;

- фильмдер, сериалдар, мультфильмдер, бағдарламалар көмегімен тілді тиімді үйрену үшін бейтаныс сөздерді жазып, олардың мағынасын сөздікте бірнеше рет қарау керек;

- оқушыларға мақала берілген жағдайда, мағынасын түсіну үшін ілеспе суреттерді көрсету;

- оқушыларға ақпараттың тығыздығын игеруге, күрделі грамматиканы түсінуде көмек беру.

БАҚ оқу процесін визуалды қылуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушылардың ойлау, бақылау, сөйлеу, түсіну қабілеттерін дамытады. БАҚ-ы сабақтарды заманауи қалыпқа келтіріп қана қоймай, сабақ үрдісіне, әдістеріне жаңа рең беріп, топтық, өзіндік жұмыстарда, кіріспе немесе бекіту сабақтарында қолдануға болады.

Әдебиеттер

1. Стефанов С.И. Реклама и полиграфия: опыт славяно-славяно-справочника: монография. – М.: Гелла-принт, 2004. – С. 93.
2. Руднев В.П. Словарь. Культура XX в. – М., 1992. – С.10.
3. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451_
4. Петров Г.Н. Средства массовой коммуникации и художественная культура: взаимодействие и синтез. – СПб., 2003. – С. 11.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ КОЛЛЕДЖЕ

С.С. Туканаева, Р.К. Артышева
ГКП на ПХВ «Высший медицинский колледж»
акимата г. Нур-Султан, Казахстан

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда біліктілікке негізделген әдісті қолданудың маңыздылығы туралы айтылады. Оқытудағы құзыреттілік әдісін, сонымен қатар шет тілін оқытудағы негізгі құзыреттіліктерді қолдану кезінде негізгі сәттер ашылады.

This article discusses the importance of using a competency-based approach in teaching English. The main points are revealed when using the competence-based approach in teaching, as well as the main competencies in teaching a foreign language.

Современный специалист – это образованный человек в какой-то конкретной области, имеющий фундаментальную подготовку, способный к постоянному повышению квалификации. Для современного специалиста знание английского языка – необходимое условие его профессионализма, позволяющее ему работать с информацией, доступной мировому сообществу, а также общаться с коллегами по профессии в разных странах.

Проблема обучения английскому языку как средству общения, максимальное развитие коммуникативных способностей приобретают особую актуальность в современной методике. Формирование специалиста нового времени и уровня, обладающего творческими способностями, критическим мышлением, профессиональной компетентностью требует использование новых методов и средств обучения.

Обучение иностранным языкам, в частности английскому имеет важное место во многих сферах профессиональной деятельности. Владение определенной компетенцией, как способностью употребить иностранный язык в различных ситуациях является одной из актуальных проблем в современном мире. Компетентностный подход к преподаванию английского языка аналогичен коммуникативному обучению. В основе компетентностного подхода, студентам необходимо изучать английский язык в ситуациях и контекстах, которые разнообразны и актуальны. Иными словами, язык вводится и практикуется в различных ситуациях, аналогичных ситуациям, которые могут возникнуть в реальной жизни. Цель состоит в том, что студентам необходимо развивать языковые способности и навыки решения проблем, которые они могут использовать в новых и сложных ситуациях. Компетентностный подход предполагает четко описанные компетенции студента. Компетентность-это умение действовать в английском языке с использованием ряда навыков и знаний; умение использовать английский язык в различных ситуациях, которые могут отличаться от ситуаций, которые им преподносят. В основе компетентностного подхода к преподаванию английского языка, компетенции связаны с учетом потребностей студентов в колледже и вне колледжа. Они учатся говорить, читать, слушать и писать, и по-вторно использовать язык в новых ситуациях. В основе компетентностного

подхода, особое внимание уделяется продуктивным, интерпретирующим и интерактивным компетенциям:

- Продуктивная компетенция: говорение, письмо;
- Интерпретированная компетенция: чтение и аудирование;
- Интерактивная компетенция: говорение, письмо.

Языковая компетенция (лексика, грамматика и произношение) и стратегическую компетенцию (стратегии, помогающие изучать и использовать язык лучше) рассматриваются как «вспомогательные компетенции». Эти компетенции не являются главными задачами исследования, но являются инструментами, которые обучающиеся используют для того, чтобы лучше говорить, слушать, читать и писать на английском языке. Роль преподавателя на основе компетентностного подхода является не просто дать информацию обучающимся, но и помочь студентам принимать активное участие в собственном обучении. Обучение есть процесс целенаправленно организованной познавательной деятельности учащихся. Нет обучения без общения, взаимодействия.

В качестве основных методов новых технологий выступают следующие:

- 1) методы обучения в сотрудничестве;
- 2) методы проектов;
- 3) разноуровневое обучение;
- 4) модульное обучение;
- 5) информационно-коммуникационные;
- 6) игровые.

Большей частью на занятиях применяют методы обучения сотрудничества, например, работа в парах, работа в малых группах студенты отрабатывают навыки устной речи, используя при этом различные лексические единицы. Когда работают в малых группах высказывают свое мнение по той или иной теме, раскрываются, каждый хочет высказаться, принимать участие в различных дискуссиях. В таких заданиях студенты учатся говорить. На уроке английского языка используются разноуровневые задания, тесты, кроссворды, различные схемы, опорные тематические картины, вендиagramмы, кластеры, презентации и т.д.

Для осуществления попарной работы внимание нужно акцентировать на формирование умения диалогического общения. В профессиональном английском языке – это диалоги на такие темы: «Медицинская сестра и пациент», «Уход за лежащим больным», «Посещения врача», «В аптеке», «Вызов врача на дом» и другие. Готовясь, например, к предстоящей беседе с больным, пары разрабатывают план, составляют лексические списки по его пунктам и опрашивают лексику друг у друга, после чего они совместно обдумывают, какие вопросы могут быть заданы человеком, не участвовавшим в беседе, и как записать ключевые наметки по этим вопросам, чтобы их не забыть. Затем по опорному материалу партнеры проводят диалог с минимальным заглядыванием записи и меняются ролями, после чего они готовы выступать перед аудиторией. Например, при изучении темы «Уход за лежащим больным в палате» проектируют, какие обязанности медицинская сестра должны выполнять по уходу за лежащим.

При изучении профессионального английского языка студенты специальности «Сестринское дело» заучивают правила для медицинских сестер, правила оказания первой медицинской помощи при обмороках, ушибах, кровотечениях, переломах, шоке, отравлении, солнечном ударе и т.д.

Конечной целью изучения иностранного языка является овладение навыками чтения литературы по специальности для получения информации, а также закрепление пройденного материала. При изучении профессионального английского языка студенты специальности «Сестринское дело» заучивают правила для медицинских сестер, правила оказания первой медицинской помощи при обмороках, ушибах, кровотечениях, переломах, шоке, отравлении, солнечном ударе и т.д.

Для изучающих основной целью является действовать на английском языке с использованием ряда навыков и знаний, а также использовать английский язык в различных жизненных ситуациях. Основное внимание уделяется возможностям учащимся использовать английский язык.

Один из самых полезных результатов на основе компетентного подхода к обучению английского языка заключается в том, что студенты, скорее всего, чувствуют себя более заинтересованными и мотивированными. Существуют различные причины для этого:

– обучающиеся могут увидеть, что язык и навыки обучения, которые они приобретают, имеют прямое отношение к ним.

– Обучающиеся способны использовать английский язык, чтобы выразить себя и обменяться идеями, которые могут помочь учащимся чувствовать себя успешными и мотивированными.

– Обучающиеся принимают активную роль в процессе обучения, которая вовлекает их все больше и способствует повышению мотивации.

Посредством компетентного подхода, преподаватели планируют и организуют задачи так, что обучающиеся работают на английском языке. Поэтому преподаватели имеют больше времени, чтобы наблюдать, что студенты понимают и насколько умеют хорошо выполнять задания в качестве докладчиков, слушателей, читателей и писателей. Они тогда начинают лучше проектировать уроки, которые помогают им развивать их компетенции. Это может быть мотивирующим и вдохновляющим для педагогов видеть, как обучающиеся с использованием английского языка выражают себя и выполняют задания грамотно и уверенно. Развивая уровень владения языком, обучающиеся могут проявить себя и получить доступ к международному сообществу. Кроме того, что студенты принимают активную роль в качестве изучающих английский язык, они берут на себя ответственность и развивают навыки решения проблем, полезные для их будущего как граждан мира.

Компетентный подход подсказывает нам, что и как учить. Преподаватели должны увидеть, что студенты могут развивать умение, использовать различные навыки и знания английского языка в различных реальных жизненных коммуникативных ситуациях, как проявить себя, обменяться идеями, получить информацию или выполнить задание. Компетентный подход также говорит нам о том, как учить в самом широком плане: потому что студенты должны развивать способность использовать английский язык, соответственно роль

преподавателя становится более благоприятным явлением. На сегодняшний день преподаватели имеют возможность использовать в образовательной практике электронные учебники, как зарубежных авторов, так и отечественных методистов. При этом преподавателем будет использована информационная компетентность, т.е. способность владеть информационными технологиями, работать со всеми видами информации. Эта компетентность обеспечивает навыки деятельности студента с информацией, содержащейся в учебных предметах и образовательных областях, а также в окружающем мире. В связи различными видами компетентностей студент сможет достигать результаты в зависимости от целей.

В Казахстанской методической науке наиболее известны следующие стратегические положения, характерные (для компетентного подхода в обучении общению на иностранном языке): о коммуникативной направленности обучения всем видам речевой деятельности и средствам языка, о стимулировании речемыслительной активности, об индивидуальном обучении, о функциональной организации речевых средств, о ситуативной организации процесса обучения, о новизне и информативности учебного материала.

Эти положения дополняются такими особенностями коммуникативного обучения, при котором в центре внимания оказывается содержание и смысл высказываний, особое значение приобретает речевой контекст, развивается как грамотность, так и беглость высказываний. Грамотность помимо языковой формы включает ещё и социокультурную адекватность речевого поведения, предпочитают групповые формы учебных заданий, стимулируется произвольное запоминание, поощряется личностное содержание учебного общения.

Вся система образования в области иностранных языков демонстрирует множественность путей своего развития, реализуя личностно-ориентированный, когнитивный, (т.е. обеспечивающий правильный выбор среди синонимов), межкультурный и компетентностный подходы. И по какому бы пути сегодня она не развивалась, ей присущи такие категории, как интеллектуальное, творческое и нравственное развитие обучающихся.

Литература

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010.
2. Paul G. Competency-Based Language Teaching Report. (2008, December 16)
3. Richards J., & Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. New York, 2001.
4. Marcellino M. Competency-based language instruction in speaking classes: Its theory and implementation in Indonesian contexts. – 2005.

ESSAY WRITING VIA REMOTE STUDIES

М.И. Уюкбаева

*Университет иностранных языков и деловой карьеры, г. Алматы, Казахстан
logicalmira@mail.ru*

Бұл мақала білім беру жүйесіндегі қирату масштабын және сапаның қаншалықты тереңдегенін көрсетеді. Алғашқы қадамдар қандай болды және жаңа қиындықтарды қалай жеңу керек? COVID-19 бүкіл әлем бойынша мектептердің жұмысын тоқтатты. Әлемде 1,2 миллиардтан астам бала сыныптан тыс. Нәтижесінде электронды оқытудың ерекше жоғарылауымен білім беру күрт өзгерді, соның арқасында оқыту қашықтан және сандық платформаларда жүзеге асырылады. Зерттеулер көрсеткендей, желілік оқыту ақпараттың сақталуын арттырады және аз уақытты алады, яғни коронавирустың өзгерістері осы жерде қалуы мүмкін. Алайда қиындықтарды жеңуге болады. Интернетке қол жетімділігі және / немесе технологиясы жоқ кейбір студенттер цифрлық оқуға қатысу үшін күреседі; бұл алшақтық барлық елдерде және елдер ішіндегі кірістер деңгейлері арасында байқалады. Осыған қарамастан, желілік оқытудың тиімділігі жас топтары бойынша әр түрлі. Балаларға, әсіресе кішілерге деген ортақ келісім – бұл құрылымдық орта қажет, өйткені балалар оңай алаңдатады.

Эта статья представляет масштаб разрушения системы образования и насколько сильно упало качество. Какие первые шаги нужно было преодолеть и как нам решать новые задачи? COVID-19 привел к закрытию школ по всему миру. Во всем мире более 1,2 миллиарда детей не посещают занятия. В результате образование кардинально изменилось, с заметным ростом электронного обучения, когда обучение осуществляется удаленно и на цифровых платформах. Исследования показывают, что онлайн-обучение увеличивает удержание информации и занимает меньше времени, а это означает, что изменения, вызванные коронавирусом, могут сохраниться. Однако есть проблемы, которые необходимо преодолеть. Некоторым студентам, не имеющим надежного доступа в Интернет и / или технологий, сложно участвовать в цифровом обучении; этот разрыв наблюдается между странами и между категориями доходов внутри стран. Тем не менее эффективность онлайн-обучения варьируется в зависимости от возрастных групп. Общее мнение о детях, особенно о младших, состоит в том, что необходима структурированная среда, потому что детям легче отвлекаться.

At times of pandemic, it became clear that education system around the globe faces serious challenges, especially developing countries. Kazakhstan had immense problems to provide school, university and other students with proper educational cover. The first problem to handle was not 100% coverage of internet signals. In some places, like villages both students and teachers had to overcome huge issues of the educational lockdown. First steps were quite naïve in terms of solutions, like tele-study or remote study on TV. When it showed its disintegrated nature, people tried to give all educational tasks on streams, though it was bad idea at all, the capacities of internet traffic in our country are basically not designed for such tight and massive streaming on applications like Zoom or Whereby. 2020 was awful year for all types of students, because education itself stopped its existing in original meaning of these words [1]. After while more robust solution came across and many online service providers increased and improved their products and became more effective. You also should keep in mind that global pandemic stroke not only education sphere, but also it devastated many traditional ways of business and labor activities and the burden on internet providers became almost unbearable. 2020 showed us that we had to adapt to anything, but did we? The quality of education both at schools and

universities plunged dramatically [2]. There is no direct control of mentor on learning process, no cooperation activities, no direct contact with professionals who were taught to be with students and children. 2020 ruined the traditional way of learning, ripped off the basics of teaching such directions like medicine, architecture, crafting and others with a direct need in attendance. Reading many blogs and communities walls on Facebook and other social networks, education became less materialistic, more formal, less personal and more statistical than ever before [3].

However, any crisis shows us the way. Teachers and students became more independent and save time on commuting and formal things [4]. Teachers now have more creative freedom, students claimed an opportunity to check and improve their state of knowledge by themselves, becoming more aware of information and way they receive it. Online studies eased many aspects of education such as quick response on any feed back from teacher as well as on teacher. Online education shows many ways of improvements and progressive approaches even in science like medicine [5]. Global lockdown does not mean that we all have to sit and tick obvious solutions. Staying at home means a new boost for our imagination, and education is its frontier.

Now I am going to show, how essays should be taught and structured without any personal attendance of a mentor, just using word office or messenger services [6].

Point: развить свою идею и защищать ее аргументированно и осознано.

1. Дайте ответы согласие или несогласие на следующие высказывания:

- “When a man gives his opinion, he's a man. When a woman gives her opinion, she's a bitch.”
- “Most people are other people. Their thoughts are someone else's opinions, their lives a mimicry, their passions a quotation.”
- “Fools have a habit of believing that everything written by a famous author is admirable. For my part I read only to please myself and like only what suits my taste.”
- “I myself have never been able to find out precisely what feminism is: I only know that people call me a feminist whenever I express sentiments that differentiate me from a doormat, or a prostitute.”
- “All opinions are not equal. Some are a very great deal more robust, sophisticated and well supported in logic and argument than others.”
- “The essence of the independent mind lies not in what it thinks, but in how it thinks.”
- “Few people are capable of expressing with equanimity opinions which differ from the prejudices of their social environment. Most people are incapable of forming such opinions.
- “7 things negative people will do to you. They will...
 1. Demean your value;
 2. Destroy your image
 3. Drive you crazily!

4. Dispose your dreams!
5. Discredit your imagination!
6. Deframe your abilities and
7. Disbelieve your opinions! Stay away from negative people!”

Point: Любое мнение уникальное, но качество разное т.к. начитанность и эрудированность делает любое эссе читабельным для проверяющих и легким для кандидата в аргументации вещей, в которых он или она легко разбираются!

Strong will is a determination for success

To what extent do you agree disagree?

- a) Advantage disadv. Strategy
- b) Discussion

Advantages/disadvantages

MB1

A) + 1) opportunity catch in short term perspective

B) +2) more effective abilities to make right social connections

MB2

C) –1) Strong will works in a right direction, otherwise it is stubbornness

D) –2) strong will has destructive nature

There are at least 2 advantageous perspectives of developed strong will

Firstly, secondly

However along with strong positions, it also has significant weak sides.

Primary, furthermore

Discussion

Why people think that strong will work

I) + Strong will work with stability= discipline

+ strong will forms almost all types of resistance against difficulties

Why people think that it is not enough

II) – Motivation alone doesn't form strong will

III) – Social skills are the sum of strong will.

Note: Some explanations are given in Russian because we have to compensate the absence of a teacher a side

References

1. <https://data.unicef.org/topic/education/covid-19/>
2. <https://data.unicef.org/topic/education/overview/>
3. <https://data.unicef.org/topic/education/primary-education/>
4. <https://data.unicef.org/topic/education/secondary-education/>
5. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/>
6. <https://www.weforum.org/agenda/2021/01/adaptive-learning-system-policymakers-education-technology-digital/>

ШЕТЕЛ ТІЛІН ҮЙРЕНУ ҮШІН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

А.Е. Шайман

«Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы,

Павлодар, Қазақстан

kabylbek_altynai@mail.ru

В настоящее время обучение иностранному языку является одной из государственных программ. В статье поднимается вопрос об использовании возможностей социальных сетей в обучении иностранному языку и эффективные ресурсы. В статье обсуждается использование и эффективность Instagram на общих уроках обучения английскому языку.

Currently, teaching English is one of the government programs. The article raises the question of using the power of social networks in learning English and effective resources. This article explores the use and effectiveness of Instagram in general English lessons.

Бүгінде қоғам мүшелерінің көпшілігі өз өмірлерін әлеуметтік желілерсіз елестете алмайтыны анық. Әлеуметтік желілер толықтай бүкіл әлемді қамтып, танымалдылығы жоғарылап жатыр және оның нақты жас ерекшелік немесе кәсіби шектеулері жоқ. Сонымен бірге, әлеуметтік желілер қазіргі заман азаматтарының тұлғалық әлеуметтенуіне ерекше ықпал жасайды. Әлеуметтендіру үдерісі барысында білім берудің технологиялары, әдіс-тәсілдері қолданылатындығын ескерсек, өзекті мәселелер берілген тақырыппен ұштасады.

Әр дәуір мен заманның адам баласының алдына қояр талаптары айырықша екені белгілі. Ал ХХІ ғасыр ағымының қайсы бағыттары мен салаларын алсақ та, даму мен жаңғыруда келе жатқанын анық аңғара аламыз. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «ХХІ ғасыр білім мен ғылымның ғасыры болады», – деп алдағы жолымызды айқын болжап берген еді [1]. Соның бірі ақпараттық технологияның, оның ішінде интернеттің атап айтқанда әлеуметтік желілер дамудың даңғыл жолына түсіп отырғаны ешқандай да дәлелдеуді қажет етпейді. Бүгінгі күні әлеуметтік желілер интернет тұтынушылардың арасы ажырамас сенімді серігіне айналғандай. Әсіресе, мектеп оқушылары мен одан кейінгі бозбалалар мен бойжеткендер желіден бас алмайтын жағдайға жеткені жасырын емес.

Бұл қоғамда тек өндіріс қана өзгеріп қоймай, сонымен бірге жалпы өмірдің сипаты мен құндылықтар жүйесі басқадай түрге енеді. Индустриялық қоғамда тауар өндіріліп, ол пайдаланылса, ақпараттық қоғамда адамның ақыл-ойы мен білімі басты рөл ойнайды. Яғни, бұл дегеніңіз творчестволық қабілетке, зердеге және оқып-білуге ынта мен қажеттілік жоғары деңгейде болады деген сөз. Осы қоғамның материалдық және технологиялық базасы болып компьютерлік техника мен компьютерлік желілер, ақпараттық технологиялар және телекоммуникациялық байланыс негізіндегі түрлі жүйелер қалыптасады. Сонымен қатар, өзіндік ақпараттық инфрақұрылым түзіледі. Оның негізінде озық электрондық техника көмегімен кешенді түрде ақпарат өндіріледі, өңделеді, сақталады және пайдаланылады.

Әлеуметтік желінің ақпараттық ресурс ретіндегі рөлін, оның күнделікті өмірдегі қолдануын, әлемдік деңгейіне дейін зерттеу болашақта тек ақпараттық

мәселені ғана қарастырып қоймай, мемлекеттің экономикасына, дамуына және ақпараттық қауіпсіздігіне жол ашады. Қазіргі заманда барлық елдер саяси, экономикалық, әлеуметтік және т.б. үрдістерді дамытып әрі жеңілдету үшін жаңа технологияларды қолдана отырып, ақпараттық қоғам жағдайына жетудің тиімді деген жолдарын іздестіруде.

Қазіргі әлемде әлеуметтік желілер қоғам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Барлық қарым-қатынастың үлкен жартысы интернет кеңістігіне көшті. Бүгінгі таңда адамдар достарымен хат алмасып, фотосуреттер жүктеп, ойын ойнап, көше алаңдарында, кездесулерде емес, әлеуметтік желілерде көбірек уақыт өткізеді. Әлеуметтік желілер біздің өмірімізді айтарлықтай жеңілдетті және өзімізге тығыз байланысты болды.

Интернет көптеген адамдар үшін байланыс құралына айналды. Әр түрлі сайттарға, форумдарға, чаттарға кіріп, электронды пошта арқылы сөйлесе отырып, виртуалды кеңістікте сөздер көбінесе ережелерге сәйкес қолданылмайтынын байқадым. Чаттарда, форумдарда, тірі күнделіктерде, электрондық пошта хабарламаларында мәтіндер «жүгіруде» жазылады және шамамен бірдей көрінеді: тыныс белгілері жоқ, көбінесе бас әріптерсіз, көптеген қысқартулар мен терулермен.

Бүгінде әлеуметтік желілердің даму тенденцияларына байланысты түрлі көзқарастар бар. Әрине, оның даму басымдықтары әлеуметтік желі бағыт алып отырған мақсатты аудиториямен тікелей байланысты. Негізінен әлеуметтік желілерді белсенді әлеуметтік күш саналатын жастар кеңінен пайдаланады. Қазіргі заманғы қоғамның күнделікті өзгерістері жағдайында жастарға әлеуметтік желі сайттары жол сілтегіш құралы саналады. Сондықтан әлеуметтік желілерде берілетін кез келген ақпарат сөздері мен көздеріне мұқият қарағанымыз жөн. Психология ғылымы әлеуметтік желілерді пайдаланудың жоғарғы өсімі әрбір пайдаланушылардың маңызды өмірлік қажеттіліктеріне әсер ететіндігі жөнінде айтады. Әсіресе, шын өмірдегі барлық кемшіліктерді виртуалды кеңістік көмегімен орнын толтыруда көмегін береді. Бірақ, виртуалды байланысты шамадан тыс пайдалану нақты кеңістіктегі қарым-қатынастарға қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Десек те, социомедиалық революция оның жағымсыз жақтарына қарамайтыны анық.

Әлемнің әр аймағында түрлі әлеуметтік желілердің танымалдылығы әртүрлі. Мәселен, Солтүстік Америкада MySpace, Facebook, Twitter, Nexopia және LinkedIn кеңінен таралса; Еуропада Facebook, Bebo, dol2day, Tagged.com, XING, Skyrock; Оңтүстік және Орталық Америкада Public Broadcasting Service, Orkut, Facebook; Азияның Филиппины, Малайзия, Индонезия, Сингапур секілді елдерінде Friendstar, Multiply, Orkut, Renren және Cyworld әлеуметтік желілері танымал.

«Әлеуметтік желі» ұғымын 1954 жылы социолог Джеймс Барнс енгізгендігін көп адамдар біле бемейді. Сол кезде бұл құбылыстың Интернетке еш қатысы болған жоқ және оның анықтамасы өзгеше болды: әлеуметтік желі дегеніміз – бұл әлеуметтік объектілер (адамдар немесе ұйымдар) болып табылатын түйіндер тобынан және олардың арасындағы байланыстардан (әлеуметтік қатынастардан) тұратын әлеуметтік құрылым.

Қарапайым тілмен айтқанда, әлеуметтік желі дегеніміз – екіжақты немесе біржақты байланыстардан құралған белгілі бір адамдар тобы. 1969 жылы Интернеттің пайда болуымен Джеймс Барнстің ғылыми тұжырымдамасы танымал бола бастады. Бұл әлемдік желіде әлеуметтік желілердің дамуына әкелді.

Әлеуметтік желі – бұл пайдаланушыларға бір-бірімен сөйлесуге мүмкіндік беретін қуатты құрал. Соңғы онжылдықта әлеуметтік желілер кеңінен таралды және көптеген пайдаланушылар үшін жай веб-сайттан гөрі көп нәрсеге айналды. Стандартты әлеуметтік желілер кез-келген желіге қосылуға, хабарламалар жіберуге, фотосуреттер орналастыруға, таныстары арқылы басқа пайдаланушыларға шығуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік желілерді ақпараттың ашықтығы, қол жетімділіктің ашықтығы, байланыс түрлері, мамандануы және географиялық белгілері бойынша жіктеуге болады.

Қазіргі кезде әлеуметтік желілерде үлкен ақпараттық мүмкіндіктер мен бірдей әсерлі қызметтер атқарады. Әлеуметтік желілер шет тілін үйренушілерге мәтіндерді қолдануға, тыңдауға және шет тілінде сөйлейтін адамдармен қарым-қатынас жасауға бірегей мүмкіндік туғызады. Әлеуметтік желілердің дамуына байланысты әлемнің көптеген бөліктерінде ағылшын тілінде сөйлейтіндіктен ағылшын тілін үйрену мүмкіндіктері айтарлықтай өсті.

Оқытуда әлеуметтік медианы қолдану мүмкіндіктері өте зор. Мұнда біз барлық қажетті ақпаратты оңай таба аламыз: кітаптар, журналдар, анықтамалықтар, сүйікті телешоулар, әлемдегі жаңалықтар және т.б. Біз шетелдік достарымызбен сөйлесе аламыз, түрлі форумдар мен конференцияларға, тілдік конкурстарға және олимпиадаларға қатыса аламыз. Бұның барлығы нақты коммуникативті жағдайлардың ауқымын кеңейтуге ықпал етіп, ағылшын тілін оқуға деген ынтаны арттырады және алынған білімдерді шетелдік адамдармен «тірі» қарым-қатынасты қамтамасыз ете отырып, коммуникация мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тілдік және мәдени кедергілер жоғалады, адам өзіне деген сенімділікті сезінеді, оның өзін-өзі бағалауы жоғарылайды.

Ағылшын тілін үйренуге ықпал ететін әлеуметтік желілерді зерттеу арқылы келесі нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- а) дұрыс оқып үйрену;
- ә) айтылым дағдыларын жетілдіру;
- б) грамматикалық дағдыларды жетілдіру;
- в) сөздік қорды жақсарту;
- г) елдің мәдени білімі қамтитын сөйлеу этикетін, қарым-қатынас тұрғысынан әр түрлі адамдардың сөйлеу мінез-құлқының ерекшеліктерін, мәдениет ерекшеліктерін, оқылып отырған тілдің дәстүрімен танысу.

Instagram – әлеуметтік желі. Ақпараттық технологиялар саласындағы «әлеуметтік желі» термині интерактивті көп қолданушы веб-сайтты білдіреді, оның мазмұнын желіге қатысушылар өздері толтырады. Сайт – бұл пайдаланушылар тобына ортақ қызығушылықпен байланыс орнатуға мүмкіндік беретін автоматтандырылған әлеуметтік орта.

Instagram қосымшасының мүмкіндіктері өте үлкен. Соңғы жылдары әлемдік педагогикалық қоғамдастықта әлеуметтік желілерді білім беруде

қолдану мәселесі талқылануда. Әрине, әлеуметтік желілер онлайн-оқытудың жалғыз құралы бола алмайды, дегенмен, олардың білім алу мүмкіндіктері бағаланбайды.

Білім беру мақсатында әлеуметтік медианы пайдаланудың оң аспектілері:

1. Мектеп оқушылары үшін ыңғайлы және таныс орта. Мазмұнның интерфейсін, коммуникация әдістерін, ұйымдастырылуын және мазмұнын оқушы зерттей алады және оны толық түсінеді, бұл ұзақ уақыт қолданудың тәжірибесімен түсіндіріледі. Оқушыны желіде жұмыс істеуге үйретудің қажеті жоқ.

2. Өзара әрекеттесу мүмкіндіктері мен формаларының кең ауқымы, байланыс түрлерінің алуан түрлілігі. Форумдар, сауалнамалар, пікірлер, жазылымдар, жеке хабарламалар жіберу және басқалары ынтымақтастық үшін кең мүмкіндіктер береді. Сонымен қатар, әлеуметтік желідегі басқа ресурстарға қызықты және пайдалы сілтемелермен бөлісу оңайырақ. Білім беру процесінде әлеуметтік желілерді пайдаланудың маңызды артықшылығы – мұғалімдердің коммуникация мәселелерінде әлеуметтік қол жетімділігі.

3. Пайдаланушылардың бірегей идентификациясы. Көбінесе, адам әлеуметтік желіде өзінің аты-жөнімен, сирек бүркеншік атпен шығады. Әлеуметтік желі мұғалімге оқушылардың қызығушылықтарын жақсырақ түсінуге, оған қызығушылық тудыратын жеке тапсырмалар әзірлеуге мүмкіндік береді, сондықтан оқу материалын жақсы игеруді қамтамасыз етеді.

4. Кіретін ақпаратты фильтрациялау мүмкіндігі. Қатысушылардың белсенділігі жаңалықтар лентасы арқылы бақыланады.

5. Бірлескен іс-шаралар үшін кең мүмкіндіктер. Білім беру мазмұнын, өздерінің электронды білім беру қорларын, әлеуметтік желілерді бірлесіп жоспарлау және толтыру студенттерге оқыған және білгендері туралы және желіде қызықты болған нәрселер туралы тек сыныптастарымен және мұғаліммен ғана емес, бүкіл әлеммен бөлісуге мүмкіндік ашады. Сонымен қатар, әлеуметтік желіде білім беру үдерісіне қатысуға үшінші тұлғаларды тарту мүмкіндігі бар: сарапшылар, кеңесшілер, зерттелетін саланың мамандары.

6. Үздіксіз оқытуды ұйымдастыру мүмкіндігі. Оқушылар мен мұғалімдердің желідегі үнемі өзара қарым-қатынас жасау мүмкіндігі олар үшін қолайлы уақытта білім беру үдерісінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді, әр оқушымен жеке-жеке егжей-тегжейлі жұмыс ұйымдастыруға болады. Сонымен қатар, сабақ барысында басталған пікірталастар, диалогтарды әлеуметтік желіде жалғастыруға болады, бұл студенттерге білім беру мәселелерін талқылауға көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді, бұл материалды жетік меңгеруді және оқу процесінде студенттің белсенді позициясын қамтамасыз етеді.

7. Көрнекіліктің кең мүмкіндіктері. Әлеуметтік желілерді қолдануды үйрену визуалды материалдарды электронды түрде көрсету үшін қажетті құрал-жабдықтармен жабдықтаудың техникалық қиындықтарын жеңуге мүмкіндік береді: файл, файлды бөлісу қызметінен файлды жүктеу сілтемесі, жүктелген файлды қарау сілтемесі, мұғалім оқушылармен еркін бөліседі. Қағазды үнемдеу сонымен қатар көрнекі материалдарды тарату кезінде әлеуметтік желілерді пайдаланудың айтарлықтай дәлелдері болып табылады.

Кейбір әлеуметтік желілерде білім беру мақсатында қолдануға болатын көптеген қосымшалар бар.

Қорытынды: әлеуметтік желілердің талассыз артықшылығы – бұл олардың тегін ресурс екендігі. Мектептер көбінесе мектептің ақпараттық ортасын ұйымдастыруға арналған қымбат бағдарламалық жасақтаманы сатып ала алмайды. Бұл жағдайда әлеуметтік желілер мектеп оқушылары мен мұғалімдер арасындағы интерактивті виртуалды өзара әрекеттесуді ұйымдастырудың таптырмас көмекшісіне айналады.

Қазіргі таңда технология мен қоғам дамуы кезінде әлеуметтік желілерді оқу үрдісінде қолдану ақпарат алмасуға ықпал етеді, оқушылардың оқу іс-әрекетіне деген ынтасын арттырады, шығармашылық қабілеттері мен танымдық қызығушылықтарының дамуына түрткі болады. Осы факторлардың барлығы білім мен біліктің қалыптасуына оң әсер етеді. Мұғалім мен ата-ана арасындағы байланысты жоғалтпауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік желілер ақпаратты іздеуге, бекітуге, мағынасын қабылдауға және жаңа мазмұнды қалыптастыруға және оқуға бағытталған, бұл оларды қазіргі заманғы студенттер мен оқытушылар игере алатын және игеруі керек қуатты білім беру құралына айналдырады.

Әр адам өз бетінше интернеттен ағылшын тілін үйренуге кірісе алады. Қазіргі әлемде бұл енді проблема емес, өйткені Интернетте бұл үшін арнайы әлеуметтік желілер мен көптілді ресурстар жасалды. Олардың арқасында қазір оқу оңай және жылдамырақ.

Ағылшын тілі – миллиондаған адамдар сөйлейтін тіл, бұл компьютерлік технологиялар тілі. Сондықтан оны зерттегісі келетіндердің саны артып келе жатқандығы таңқаларлық емес. Енді олар оны дәстүрлі түрде оқыуды немесе әлеуметтік желілерді пайдалану арқылы, жоқ әлде екеуін біріктіру арқылы ма барлығын таңдай алады.

Әлеуметтік желі ресурстарын пайдалана отырып, сіз: ағылшын тілінде фильмдер мен жаңалықтарды көруге, сөйлеу дағдыларын, есту дағдылар, шетелдік құрдастармен сөйлесуге, сөздік қорын толықтыруға, шетелдік әдебиеттерді оқуға және ағылшын тілін дұрыс жазуға үйренесіз. Алайда, ағылшын тілін үйрену бір сәттік іс емес, бұл ұзақ уақытты қажет ететін процесс, ол айтарлықтай күш, уақыт пен тілекті қажет етеді. Сондықтан қандай әлеуметтік желіні пайдалану керектігін білу маңызды.

Әдебиеттер

1. В чем преимущества и сложности использования социальных сервисов в образовательном процессе? URL: http://innatimchenko.blogspot.ru/2011/06/blog-post_134.html
2. Владимирова Л.П. Интернет на уроках иностранного языка // ИЯШ. – 2002. – №3. – С. 33-41.
3. Гришакова Е. Социальные сети и их классификация. – М., 2012. – С. 35.
4. Джуманова Л.С. Инновационные технологии и обучение иностранным языкам // Молодой ученый. – 2014. – №19. – С. 523-525.
5. Нелунова Е.Д. Информационные и коммуникационные технологии в обучении иностранному языку в школе. – Якутск, 2006.
6. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка // ИЯШ. 2001. – № 2, 3.

INTEGRATING LITERARY TEXTS IN EFL ONLINE CLASS

Z.Kh. Shakhputova

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
zukhrakhad@mail.ru*

Мақалада тілдік емес мамандықтар үшін EFL/ESL оқытуда көркем мәтіндерді енгізудің артықшылықтары зерттеледі. Тілдерді оқытудағы әдебиет функциясына ғалымдардың идеяларын талдаудан негізделген жаңа көзқарас қарастырылуда. Зерттеудің мақсаты – EFL / ESL оқытуда әдебиетті икемді пайдалану мүмкіндіктерін зерттеу, мәтіндерді таңдау және оларды АКТ көмегімен онлайн контексте біріктіру туралы кейбір идеялармен бөлісу. Студенттердің шет тілін үйренуге деген ынтасын арттыратын интернет-ресурстары мен сандық технологиялардың әртүрлі мүмкіндіктерімен үйлесімде шығармашылық және ойландыратын тапсырмаларымен бірге көркем мәтіндерді қолданудың маңыздылығы атап өтілді.

В статье исследуются преимущества включения художественных текстов в преподавании EFL/ESP для неязыковых специальностей. Рассматривается новый подход к функции литературы в изучении языков, основанный на анализе идей ученых. Цель исследования – изучить возможности гибкого использования литературы в преподавании EFL / ESL и поделиться некоторыми идеями по выбору текстов и их интеграции в онлайн-контексте с помощью ИКТ. Подчеркивается важность использования художественных текстов, сопровождаемых творческими и заставляющими мыслить заданиями, в сочетании с различными возможностями Интернет-ресурсов и цифровых технологий, повышающих мотивацию студентов к изучению иностранного языка.

Introduction

The issues of incorporating literature in EFL classroom have been discussed for years by many scholars and teachers. Literary texts (further marked as LT), considered as treasury of authentic linguistic and cultural phenomena, are admitted beneficial for language acquisition [1; 2; 3]. Reading LT not only positively impacts on overall language proficiency, but also develops cognitive, socio-cultural, intercultural, and discourse skills vitally important in the 21st century. Discourse skills are defined as the ability to produce diverse types of discourse (holistic, coherent, cohesive, logical utterances) as well as to comprehend and interpret information according to communicative situations.

According to G. Hall, “today’s learners more than ever before need to deal with difference, diversity, and previously unexpected varieties and variation, and to clarify their own stance in response” [4, p. 10]. “Literature’s value in these new circumstances is to challenge readers to independent interpretations, learning, and creativity, with refreshed understandings of what language, culture or indeed literature might be” [4, p. 7]. Nowadays a renewed interest in LT among language educators is observed [4; 5; 6]. G. Hall appeals to Common European Framework of Reference for Languages that with focus on communicative competences emphasizes the significance of aesthetic and literary aims [4, p. 8]. Urlaub points out to special emphasis on interpretative reading in language learning in accordance with new curricular reforms adopted in the USA [cited in 5, p. 170]. A new approach to EFL/ESL teaching based on the peculiar potential of LT is considered as an effective technique.

Can it be applied to online context? How does it correlate with ICT possibilities?

The aim of the study is to investigate the possibilities of flexible use of literature in EFL online class and to share some suggestions on the selection of LT and their integration in EFL context through digital technologies.

Literary text and its advantages in EFL context

Literary texts, containing signs of various cultural and historical periods, are considered as a specific means of communication and knowledge translation. Representing different aspects of reality, they demonstrate different discourse types with models of vivid language use and contribute to the development of cultural awareness and critical thinking.

Many researchers [6; 1; 2, etc.] highlight the need to incorporate literature in EFL/ESL classroom. Considering the importance of LT in language learning, Sage emphasizes their “cultural, linguistic and educational value” since they provide us with cultural insights, various uses of a studied language and communicative strategies, and all sorts of knowledge that we learn to interpret [6, p. 14-18]. Lazar determines the benefits of literature inclusion in EFL/ESL setting as

(a) “motivating material” (students expose “complex themes and unexpected uses of language”, they can be engaged “in the suspense of unraveling plot” or “complicated adult dilemmas”),

(b) “encouraging language acquisition (literature provides meaningful and memorable contexts for processing and interpreting new language)”,

(c) “access to cultural background (literature provides a way of contextualizing how a member of a particular society might behave or react in a specific situation)”,

(d) “expanding students’ language awareness (students become more sensitive to some of the overall features of English, differentiating literary language characterized by high concentration of linguistic features like metaphors, similes, poetic lexis, unusual syntactic patterns, etc., and common usage)”,

(e) “developing students’ interpretative abilities (as literary texts are often rich in multiple levels of meaning, students are involved in the forming of hypotheses and the drawing of inferences) [1, p. 15-19].

According to McRae, LT contain “representational language”, which in order that its meaning potential be decoded by a receiver, engages the imagination of that receiver ...” [as cited in 7, p.27].

Moreover, Hall claims that literature covers a kind of intercultural communication and mediation: by reading literature FL learners connect with others through texts, so they learn to be mediators [4, p. 9].

Selecting literary texts for EFL context inclusion

Selecting appropriate texts is an essential issue of flexible use of literature in EFL teaching. Most language teachers agree that students’ needs, interests, level of language proficiency and motivation should be considered in the process of selection. Lazar suggests to take into account the students’ cultural and literary background as well as linguistic proficiency [1, p. 53-54].

Literature can be used at any level in EFL classroom, but it is important that a text corresponds to students’ language level. Nowadays there are many students of non-linguistic specialties with high level of foreign language proficiency. Original works of classical and modern literature or the most thrilling extracts from these texts, as well as their adapted versions can be suggested within practical lessons or as

individual work tasks, as intensive or extensive reading. For motivated language learning, it is important to select the text provoking strong emotional responses. Students can be interested in contemporary literary works describing modern reality with real-life problems. For example, the novel “A week in December” by Sebastian Faulks presents colorful modern British society as a “melting pot” with characters of different social status, age, education level, religion, etc.

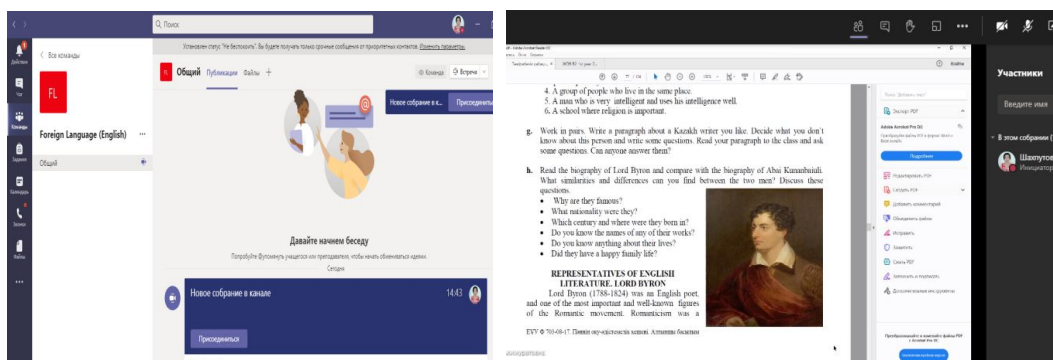
On the other hand, the book can be chosen with focus on professional training direction. E.P. Belkina, E.O. Stetsenko recommend “Digital Fortress” by Dan Brown to read with students majoring in Information Technologies or “If Tomorrow Comes” by Sidney Sheldon” with Law students [8, p. 31]. According to E. Grinko, Graham Greene’s “The Quiet America” will be a good choice for Journalism students, while students studying International Relations might be interested in “The Years of Rice and Salt” by Kim Stanley Robinson [9, p. 3]. Furthermore, the works of great classics can be studied within general topics by the students of all non-linguistic specialties. Thus, the selection of LT should be aligned with students’ target needs and language level proficiency.

Teaching EFL with Microsoft Teams

Information and Communication Technologies (ICT) provide us with a variety of opportunities to collaborate in online environment. There are lots of Internet resources actively used in EFL teaching. By using various possibilities of ICT, a teacher can conduct online classes following the *Present-Practice-Produce* principle. It is possible to implement with Microsoft Teams. Microsoft Teams is an educational platform, computer or mobile assisted, that combines chat, meetings / video conferences, notes and attachments. All Team members can demonstrate their PC desktops, uploaded files and presentations, as well as send tasks to the meeting chat and share documents. Having created a Team with his/her students, the teacher starts conducting classes in an interactive way. With special features of Microsoft Teams app, *reading, listening speaking, writing* activities can be integrated according to the *Present-Practice-Produce* principle in an online lesson. When working on a literary text, an EFL teacher can supplement the text information with audio / video materials from the university website (e.g., through *emedialib.enu (lib.enu.kz)*, British Council website (<https://www.britishcouncil.org/english/learn-online/teachers>), YouTube or many other services. By creating a new tab linking to a specific file, we can choose, YouTube video clip or Power point presentation. In EFL context, for instance, within the general topic “Art, music and literature”, talking about representatives of English Literature, for example, students can be presented a video about Lord Byron, then students can listen and read *She Walks in Beauty*. As individual work task, students can be suggested to record themselves reading the poem and upload their recording to the meeting chat to participate in the competition. Presented text or audio/video materials are accompanied by various learning activities (*pre-reading/listening/speaking/writing, while-reading/listening/speaking/writing, post-reading/listening/speaking/writing*), targeted at developing receptive and productive skills. Having listened to / read a short extract or dialogue, students can do fill-in-gap / match – exercises or online tests on *Socrative.com* to practice vocabulary or grammar, as well as describe characters in the text or role-play. At higher level, they can be presented thought-provoking questions or a moral dilemma to resolve it (e.g.: What would you

say/do?). Students learn by doing various tasks. As S Dimitrova-Gjuzeleva believed that students' interests can be used to their interest and to the teacher's benefit, i.e. students' digital skills can be applied in order to deepen their linguistic and cultural knowledge by involving them in different tasks like "Google it!", "See what the *wiki* says about it?", "Do some research on...", etc." [10, p. 26].

The variety of learning activities depend on learning objectives / desired outcomes and the teacher's creative approach. Therefore, students can learn for different purposes on the Microsoft Teams platform that promotes engagement, collaboration and active learning.

Figures 1–2. <https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-teams/log-in>

Figure 3. emedia.enu (lib.enu.kz)

Conclusion

The paper has discussed the significance of integrating literary texts in EFL/ESP classroom. Considered as a valuable source of various kinds of knowledge, literary texts provide students with authentic language and communicative strategies. They also contribute to developing cultural insights, critical thinking, creativity and

interpretative ability. When selecting a literary text, not only students' interests and the level of language proficiency, but also their specialization can be taken into account. Literature enables to develop and improve all language skills. ICT possibilities and interesting activities encourage students to get involved in the lesson. Using LT in conjunction with digital applications can be a great motivating factor for studying EFL. Students become conscious, autonomous and self-motivated learners.

References

1. Lazar G. Literature and Language Teaching. A guide for teachers and trainers. Cambridge University Press. – 2009.
2. Hall G. Literature in Language Education. Palgrave Macmillan. – 2005.
3. Shtepani E. Overview on the Use of Literary texts in EFL Classes. – 2012. Retrieved from https://www.elibrary.ru/download/elibrary_23028343_26473672.pdf
4. Hall G. Introduction and 21st century language skills. – 2020. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED608008.pdf>
5. Bloemert J.E., Jansen W. van de Grift Exploring EFL literature approaches in Dutch secondary education. – 2016. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07908318.2015.1136324?scroll=top&needAccess=true>
6. Sage H. Incorporating Literature in ESL Instruction. Language in Education: Theory and Practice. ERIC. – 1987.
7. BrittLit: Using Literature in EFL Classrooms. – 2009. Retrieved from <https://www.teachingenglish.org.uk/article/brittlit-using-literature-efl-classrooms>
8. Belkina E.P., Stetsenko E.O. The Use of Fiction Text in Teaching Foreign Language to Students of Non-Language Institutes of Higher Education. – 2015. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22969575>
9. Grinko E.N. Learning English through Reading: selecting literary texts for EFL classes. – 2018. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35171684>
10. Dimitrova-Gjuzeleva S. Getting Students Lit Up: Teaching English through Literature. – 2015. Retrieved from <http://ebox.nbu.bg/englishstudies2015/02-dimitrova-gjuzeleva-pp19-37.pdf>

BRAINSTORMING EFFICIENCY IN TEACHING ENGLISH

Zh.Zh. Umbet

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
zhanatumbet@mail.ru*

Қазіргі жағдайда ағылшын тілін білу-әлемге өзіндік терезе. Осы халықаралық қарым-қатынас тілін меңгере отырып, сіз жаңа мүмкіндіктер арқылы мақсаттарыңызға қол жеткізе аласыз. Республика мұғалімдері оқушылардың «шет тілі»пәніне қызығушылығының жоқтығына жиі шағымданады. Біздің ойымызша, бұл мәселені сабақтарда Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану арқылы жоюға болады. Өйткені, мұғалімнің негізгі міндеті оқушылардың шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамытуға ұмтылу болуы керек. Қазіргі Әдістемде оқушылардың ақыл-ой белсенділігін дамытатын көптеген технологиялар бар. Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында «Brainstorming» технологиясын қолданудың артықшылықтарын атап өткім келеді.

Знание английского языка в современных условиях – своеобразное окно в мир. Владея этим языком международного общения, можно достичь поставленных целей с помощью новых возможностей. Часто учителя республики жалуются на отсутствие у учащихся интереса к предмету «иностранный язык». На наш взгляд, эту проблему можно устранить путем использования на уроках современных педагогических технологий. Ведь основной задачей педагога должно стать стремление развить в учащихся творческие и интеллектуальные спо-

собности. В современной методике существует огромное количество технологий, развивающих мыслительную деятельность учащихся. В данной статье хотелось бы отметить преимущества применения технологии «Brainstorming» на уроках английского языка.

Introduction

Today, one of the most popular and popular languages can be called English. His knowledge is more relevant than ever. This is due to the fact that the rapid development and change of various aspects of modern life dictates the need to use language, both in everyday and business communication. However, until now, one of the main problems is the difficulty of using English directly for communication. English is considered to be an international language, where negotiations are conducted, documents are drawn up, and original literature is printed. In recent years, in many companies, resumes of specialists without knowledge of the language are not even considered. Knowledge of English gives you the opportunity to enter a prestigious university, improve your career, travel freely, read literature in the original to better understand the author's idea. However, it is difficult to formulate competent thoughts, adequate to the goals of communication, even in your native language. Before people who study English, the question arises: how to formalize their speech, concisely and individually express their opinion.

The most comprehensive description of the meaning of the English language in modern society can be traced in the statement of Goethe's Faust. He believed that «he who does not know a foreign language does not know his own.» It can be assumed that his idea reflects the importance of competent communication, which cannot be dispensed with today.

This issue is also important for pedagogical theory and practice, because for most members of society, school is the first stage of learning a foreign language. Speaking is a productive type of speech activity, and therefore one of the most difficult. In the program of basic general education in English [2], it is noted that the results in this type of speech activity should be the ability of students to exchange judgments of an evaluative nature, participate in a discussion on a problem of interest, and reasonably express their point of view on the problem. For teachers, the search for a new effective tool for developing these skills forces them to turn to various previously unused techniques.

Today, a large number of teachers turn their attention to interactive learning methods and innovative technologies. These methods are aimed at broad interaction of students not only with the teacher, but also with each other, they help to create a friendly atmosphere, overcome the fear of expressing thoughts, and create motivation to learn foreign languages.

One of the methods of interactive learning is brainstorming technology, which has recently taken a more active position in the English lesson. This method was formulated by A.F. Osborn, co-owner of a large advertising firm, in the United States at the end of 1930 in a specific sequence, allowing to create a certain technology. Brainstorming is used in various fields and has recently been closely integrated into the learning process, namely, the development of speaking skills in English lessons, the formation of critical thinking skills, the removal of difficulties and fear to express their own opinions, motivation to discuss and express their own point of view.

According to E.G Asimov and A.N. Shchukin, brainstorming technology is «a method of stimulating creative activity and productivity, based on the assumption that in the usual methods of discussing and solving problems, the emergence of new ideas is hindered by the control mechanisms of consciousness, which then fetter these ideas under the pressure of habitual, stereotypical forms of decision-making» [1]. To remove the influence of these factors, a class is held in which each of the participants expresses any thoughts on the proposed topic, while trying to encourage others to such free statements and associations of ideas.

This technology has a certain structure of sequential execution of actions that lead to the final result. After studying the article by Khalka Balakova «Brainstorming: a creative problem-solving method», we can distinguish the following stages of «Brainstorming» [4].

The first stage is preparatory and involves the organization of the brainstorming process. The final goal and the topic chosen for discussion are determined, options for groups into which students will be divided are considered, and their age is taken into account. The time and place of the event are being worked out.

The second stage is to generate ideas. It is important to take into account the fact that any opinion is accepted, even if it seems absurd or inappropriate to the situation. The role of the moderator is to be able to maintain a creative working environment and avoid criticism from students. In addition, it is important to motivate participants to work actively, each group should participate in the discussion. The time of this stage should not exceed 15 minutes, with an increase in time, a situation may arise in which students, having proposed all rational ideas, will begin to make assumptions trying to take time. It is also important to note that all ideas should be recorded on the board, allowing participants to see the proposed statements, thereby avoiding repetition.

At the final stage, there is an analysis and evaluation of ideas, summing up the results of a brainstorming session. The systematization and classification of ideas is carried out, the signs by which ideas can be combined are considered, according to these signs they are classified into groups. Then, from the total number of ideas developed, the most rational and original ones are selected, and a general list of ideas that are possible for practical use is compiled.

A.P. Panfilova rightly notes that the «Brainstorming» technology is used to formulate new ideas or concepts, express personal positions and stimulate the creative activity of participants. It is characterized by a free form of discussion, acceptance of any point of view, the absence of criticism of absurd thoughts and the search for optimal ways to solve the problem [3]. Thus, we can conclude that «Brainstorming» reflects the fact that more competent and creative ideas are put forward in a joint discussion than in the individual work of each of the participants. This form of work allows students to open up creatively, overcome the fear of expressing their thoughts, because all ideas are tacitly accepted. The atmosphere created by this method assumes that each student will be involved in the process. In any case, an unconventional form of lesson organization will provide an opportunity to motivate students to learn a foreign language, which is an integral part of the educational process.

Brainstorming is a widely used method of producing fresh ideas for solving scientific and practical problems. Its main goal is to organize joint mental activity to find unconventional ways to solve the problem.

At first glance, the technology of using this method may seem complicated, but the use of this method gives real positive results: students develop creative and associative thinking, thus, words and expressions are fixed in the memory. Those teachers who are already actively using this technology in their lessons, note an increase in motivation to learn English and the emancipation of children in the classroom. This method is also relevant when studying a new topic, as it shows what vocabulary and grammatical constructions the student already knows, and what else needs to be paid attention to, and this method is successfully used at the end of the topic, as it allows you to understand how well the student has mastered the material passed. Usually, this type of technology is carried out in groups of 5 to 7 people.

The participants of the «brainstorming» offer all possible solutions to the problem, from which only those ideas that can be used in practice are selected (on average, the discussion is limited in time – from 1 to 5 minutes). The number of possible solutions to any problem directly depends on the chosen topic.

It is advisable to focus on the types of «brainstorming», since the method of using this technology will depend on its type:

1. The method of group brainwriting. This method is often used in those groups of students who prefer to discuss ideas in writing. Students write down their ideas and pass them on to other participants in brainwriting, each subsequent student develops this idea or uses it as a basis for putting forward a new idea. This method is preferably used in large groups. The advantage of this type is that all the ideas are written on a piece of paper, and they can be used to put forward any new ideas.

2. Circular brainstorming sets the order of the answers that are given in a circle, the principle of «one idea at a time». This method provides everyone with an equal chance to express their thoughts, ensures the active participation of each team member, encourages more reserved team members, and limits the activity of more dominant participants.

3. When using the group exchange method, students sit in a circle or at a table and offer their ideas at a fast pace. This method does not allow students to think long and hard about ideas, which is inherent in voluntary responses.

4. More free and commonly used variations of brainstorming are the gaming and role-playing. The game assault is carried out in the form of a competition game. In this type of brainstorming, the atmosphere of fun prevails over the competition, and the teacher, in turn, ensures that there can be no losers in the game. As for role-based brainstorming, it is assumed that the student identifies with a different personality and considers solutions to problems from different perspectives. This method involves alternating roles.

Students in this method are attracted to the freedom of expression of thoughts, since there can be no wrong answers in brainstorming: everything that students say, remember, will be considered correct. When using this technology, creative and associative thinking develops well, thanks to which words and expressions are fixed in the memory and the language barrier disappears.

I would like to elaborate on the stages of using the «brainstorming» technology, as this is the most difficult for teachers at the very beginning of the implementation of this technology. The steps can be as follows:

1. The first stage is that students create as many ideas as possible for all possible solutions to the problem, which will be accepted and recorded on the board. At this stage, it is advisable not to criticize or comment on the proposed versions of ideas. The first stage can last up to 15 minutes.

2. During the second stage, students need to discuss these ideas and suggestions in the team. The main goal is to find something rational in any solution proposal and try to combine them.

3. At the third stage, the students' task is to choose the most promising ideas. In doing so, students must rely on existing resources. This stage can be moved to the next lesson.

Brainstorming technology can be used at the pre-text stage, as an interactive organization of a group discussion. The first step is a warm – up. The teacher invites students to brainstorm on a specific topic that they have been studying for several lessons, which they are well aware of, and name as many ideas as possible that they associate with this topic. For example, the topic «Teenage life in Britain». You should make a mental map (mental map), among the ideas will appear «Teenage problems». The second step of the brainstorming session will be to organize students into mini-groups. The teacher clearly puts forward a problem that needs to be solved. For example, you can suggest brainstorming in groups of five people on the problem of the text that the students are going to read. The main task of the student is to write down their thoughts before reading the text, and after reading it, to conclude which problems are inherent in teenagers in the UK, and which are peculiar only to teenagers in Russia (it is necessary to compare, draw certain conclusions). During the use of «brainstorming» criticism is not allowed, all the thoughts expressed should be perceived as something worthwhile, even if they may at first seem stupid, ridiculous, impossible. You cannot approve and criticize your own or someone else's idea. It is advisable to write down all the proposed solutions to the problem. Copyright is not allowed when using «brainstorming». It does not matter which of the students came up with the original version or what prompted him to the right idea, the ideas must flow from one another. The more options offered, the more likely it is to find the right solution.

Undoubtedly, this technology, like any other, has some limitations. For example, if you use the classic type of group brainstorming, then not all the breadth of coverage is achieved. In group brainstorming, students accumulate a lot of ideas, but if students brainstorm individually at the same time, their ideas will be much more representative. A mixed model can fix the situation. Each of the students conducts a brainstorming session on their own and only then makes the ideas that were born in the general list. After that, you can hold a group brainstorming session, during which additional ideas will be offered. Also, as a result of the conducted «brainstorming», a lot of interesting ideas appear that need to be sorted, identifying the most important and promising ones. In order to avoid conflict, because of the variety of opportunities that have opened up, you need to ask the student to choose, in his opinion, the most rational ideas from the general list and cross out those that he does not like.

Of course, the choice of a topic for brainstorming depends on the age of the students. We offer several options: «Environmental protection», «Youth problems», «A vital part of everyday life: mobile phones», «Computer technology», «Stress and how to cope with it well», «What skills do you need to become successful in life», «Video and computer games», «The price of publicity», «What is friendship?»

Pros and cons of «brainstorming»

Positive aspects:

- all students participate in equal positions;
- the possibility of visual representation of the problem, since all the ideas put forward are constantly recorded in the process;
- conditions are created for the development of cognitive interest. The method assumes the presence of a competitive atmosphere, and in order to put forward the right ideas, you need to have a sufficient level of knowledge. This encourages students to learn.

Disadvantages:

- when dividing a class into groups, there may be a dominance of the leaders, while the rest will not be included in the process;
- it is possible to «fixate» on the same type of ideas.

In order to avoid such a situation, the teacher needs to coordinate the search direction in a timely manner. It is also recommended to take into account the personal characteristics of students when dividing the class and to unite children of different levels of readiness.

Conclusion

The method of «brainstorming» allows you to involve the maximum number of students in active activities. The use of this method is possible at various stages of the lesson: for the introduction of new knowledge, intermediate control of the quality of knowledge assimilation, consolidation of acquired knowledge (in a generalizing lesson on a specific topic of the course).

«Brainstorming» is effectively used to stimulate cognitive activity, the formation of creative skills of students in both small and large groups. In addition, the ability to express their point of view, listen to opponents, and reflexive skills are formed.

The educational process proceeds in such a way that almost all students are involved in the process of learning. The joint activity of students in the process of mastering the educational material means that everyone makes their own individual contribution, there is an exchange of knowledge, ideas, and ways of activity. The collective search for truth stimulates the intellectual activity of the subjects of activity. Such interaction allows students not only to gain new knowledge, but also to develop their communication skills: the ability to listen to the opinion of another, to weigh and evaluate different points of view, to participate in discussions, to develop a joint decision, tolerance, etc.

Summary

Thus, the use of «brainstorming» helps in solving tasks in the classroom, arouses great interest in children, they strive to find a creative solution, to stand out. They are responsible for these tasks not only during lessons, but also in their free time. Children study additional literature, actively use the mass media, in particular the Internet.

«Brainstorming» provides an opportunity not only to raise students' interest in the English language, but also to develop their creative independence, creative thinking, and teach them to work with various sources of knowledge.

«Brainstorming» «removes» the traditional nature of the lesson, revives the thought. However, it should be noted that too frequent reference to such forms of organization of the educational process is impractical, since non-traditional can quickly become traditional, which, ultimately, will lead to a drop in students' interest in the subject.

References

1. Anufriev interactive methods of training economists and managers. [Electronic resource] – access mode: <http://library.MEPhI.ru/data/scientific-sessions/2003/6/127.html>.
2. Gez. N. I. «The role of communication conditions in teaching listening and speaking»: J. «Foreign languages in school». – 2006.
3. In «The main difficulties of listening and ways to overcome them»: J. «Foreign languages at school». – 2007.
4. Zagvyazinsky of teaching: Modern interpretation: textbook for universities. 3rd ed., ispr. – M.: Akademiya, 2006. – 192p.
5. Azimov E.G., Shchukin A. M. New dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of language teaching). – Moscow: Publishing house IKAR, 2009. – 448 p.
6. Afanasyeva O.V., Mikheeva I.V., Yazykova N.V. English. The program to CMD. 5–9. – Moscow: Bustard, 2010. – 64 p.
7. Brainstorming in collective decision-making [Electronic resource]: textbook / A.P. Panfilova. – 3rd ed. – Moscow: Flinta, 2012. – 320 p.
8. Hulk Blazkova, Institute for advanced study, Masaryk, Czech technical University, Prague, Czech Republic. «Brainstorming: a creative method for solving problems.»
9. http://www.unido.org/fileadmin/import/16953_Brainstorming.pdf

ПСИХОЛОГО-ПЕДОГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Р.А. Шаханова

КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

lindaros@mail.ru

Г.К. Беккожанова

КазНУ имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

almaty.gulnar@mail.ru

Шетел тілдерін оқытуда интерактивті әдістерді енгізу аудиториялық жұмыстар мен студенттердің өзіндік жұмыстарын нығайтуға және белсенді жүргізуге мүмкіндік береді. Мұнда оқытушы тек білімнің «қайнар көзі» ғана емес, сонымен қатар оқу-тәрбие процесінің «басқарушысы» ретінде қызмет етеді. Бұл мақаланың мақсаты – интерактивті технологияның шетел тілін оқытудағы пікірталас дағдыларын психология-педагогика аспекті арқылы дамуының тиімділігін анықтау.

The introduction of interactive technologies of teaching foreign languages allows to intensify and activate classroom studies and independent work of students. Here, the teacher is not only a «source» of knowledge, but also acts as a «manager» of the educational process. The teacher

creates special conditions for students. In turn, the teacher controls the learning process by modeling the situation and the methodology of classes, depending on the tasks.

Интерес к интерактивным методам обучения возрастает с каждым годом. Интерактивные методы в обучении иностранному языку относятся к технологиям активного обучения. Они основаны на организации и проведении учебного процесса в виде активной учебно-познавательной деятельности студентов с использованием организационно-управленческих и педагогических средств [1]. Слово “интерактив” происходит с английского от слова “interact”. “Inter” – это “взаимный”, “act” – действовать. Интерактивный – значит способный взаимодействовать в режиме дискуссии, беседы, диалога с кем-либо. Следовательно, термин интерактивный метод (interactivemethod) в педагогике обозначает взаимодействие или взаимосвязь между студентами, работающими вместе и влияющими друг на друга.

Интерактивная деятельность на занятиях английского языка предполагает организацию и развитие диалогового общения. Это деятельность ведёт к взаимопониманию, совместному решению общих, взаимодействию значимых для каждого участника задач. А также взаимодействие между преподавателем и студентами, между студентами и компьютером, компьютерными технологиями и программами. Технология использования интерактивных форм обучения представляет собой логично выстроенное и поэтапное использование форм активного обучения. Например, расширение использования на занятиях ситуативных заданий, обсуждений, элементов дискуссий и проведение занятия в игровой форме позволяет студентам повысить уровень языковой компетенции.

Как известно, современное образование – это не просто обучение, а формирование личности, личности со сформированными компетенциями, а не просто обученной. Воспитание человека, который умеет критически мыслить, давать свою оценку происходящим в мире событиям. То, что мы предлагаем нашим студентам, должно быть им нужно и полезно.

Широкое распространение интерактивных технологий является таким образовательным ресурсом, который служит интеллектуальной базой для обучения творчеству подрастающего поколения. По этой причине актуальны методические подходы к использованию интерактивных технологий обучения для реализации идей личностно-ориентированного и интерактивного обучения с целью развития личности студента. В частности, для развития творческого потенциала личности, развития у него способности прогнозировать результаты своей деятельности нам необходимо разработать стратегию поиска путей и методов решения задач, как учебных, так и практических. Следовательно, актуальность подготовки студентов к обучению иностранному языку с использованием интерактивных технологий зависит не только от социального устройства, но и от потребности личности в самоопределении и самовыражении в современном развитии межкультурных отношений.

Особое внимание уделяется использованию различных интернет ресурсов при онлайн обучении иностранному языку, таких как:

– мобильные устройства (телефоны и планшеты) для изучения и обучения языкам;

- применение новых учебников для изучения языков;
- учебная платформа и обучение в виртуальной среде;
- виртуальная реальность и дополненная реальность для изучения языков;
- видеоигры как учебная среда для изучения языка;
- подготовка и приём цифровых устройств (приложений) для изучения языков (блоги, подкасты, вики), видео, цифровых панелей и др.

Современная образовательная система сегодня ориентирована на использование интерактивных технологий в образовании. Это связано с такими объективными факторами, как:

- возможность повышения эффективности обучения; возможность усвоения в единицу времени большего количества обучающих программ; увеличение скорости усвоения материала;
- поощрение активного участия каждого студента в учебном процессе;
- пробуждение интереса студентов к изучению иностранного языка оказывая на них разностороннее воздействие.

При этом надо использовать различные методы: изучение языковых пособий, теоретический анализ педагогической, методической и психологической литературы. Интерактивный подход в обучении, привлекает внимание многих учёных. В связи с этим в последних исследованиях по педагогике и психологии настоятельно рекомендуется использовать интерактивные технологии, которые предполагают предоставление студентам возможности индивидуально расширить и углубить свои языковые навыки, а также формирование своей предметной позиции при определении своего образовательного пути.

Следует указать, что интерактивные методы целесообразно и необходимо использовать в процессе подготовки будущих специалистов, поскольку они являются перспективными технологиями в обучении иностранному языку. При использовании интерактивных методов обучения возрастает роль студента, поскольку он в поиске, развитии и преобразовании приобретённых теоретических знаний, усвоении практических навыков и умений. Совместный поиск истины или решение проблемы всегда являются необходимыми предпосылками для успешной профессионально-коммуникативной деятельности.

По словам ученых Ф.У. Якубова и М. Эм использование интерактивных методов позволяет студентам сделать знания более доступными. Они помогают студентам:

- научиться формулировать собственное мнение, правильно выражать свои мысли, доказывать свою точку зрения, уметь аргументировать свою точку зрения, вести дискуссию;
- научиться слушать другого человека, уважать альтернативный взгляд;
- моделировать различные ситуации и разрешать их совместно, чтобы обогатить свой жизненный опыт;
- научиться выстраивать конструктивные отношения в группе, определять свое место в ней, избегать конфликтов, разрешать их, находить компромисс, стремиться к диалогу;
- анализировать бухгалтерскую информацию, творчески подходить к учебному процессу;

– воспитывать навыки проектной деятельности, самостоятельной работы, творчества [2].

При обучении будущих специалистов по образованию можно использовать следующие интерактивные методы обучения: творческие (проблемные) задания, обсуждение, мозговой штурм, деловые игры и кластер.

Дискуссия – одно из самых эффективных методов – обсуждение на занятии различных тем. Обсуждения на профессионально ориентированные темы полезны для будущего общения студентов на рабочем месте, обогащая их словарный запас в определенной сфере. Преподаватель организует, способствует обсуждению, формулируя вопросы, указывая на интересные, оригинальные идеи, противоречивые вопросы, помогая разрешать разногласия.

Творческое задание – это содержание, основа любого интерактивного метода. Творческое задание придает смысл обучению и мотивирует студентов. Он создаёт атмосферу открытости и поиска. Неизвестность ответа и возможность найти собственное «правильное» решение, основанное на личном опыте и опыте коллеги, друга, позволяют создать основу для сотрудничества совместного обучения, общения всех участников образовательного процесса, включая преподавателя [3, 28].

Выбор творческого задания сам по себе является творческой задачей для преподавателя, так как необходимо найти такое задание, которое соответствовало бы следующим критериям:

- не имеет чёткого и однозначного ответа или решения;
- практично и полезно для студентов;
- интересуется студентами;
- служит для целей обучения [4, 52].

Следующий известный метод – мозговой штурм или брэйнсторминг.

Метод «мозгового штурма» был предложен американским ученым Алексом Осборном в конце 30-х годов XX века. Автор метода «мозгового штурма» считает, что тормозом для исходных решений, возникающим в мозгу человека, может быть страх критического восприятия окружающих. Человек, особенно в деловой среде, боится показаться смешным из-за своего нестандартного решения. У них появится синдром «боязни показаться глупым». Этот метод помогает студентам способность мыслить, предлагать смелые, оригинальные идеи.

Мозговой штурм – это очень эффективный вид обсуждения, вовлекающий в деятельность всех обучающихся. Преподаватель объявляет тему, цель обсуждения, правила для участников и критерии оценки идей [5, 41].

Деловая игра – это разновидность ролевой игры, которая имеет аналогичные правила и процедуры, но разница в том, что студенты вовлечены в деятельность, связанную с их будущей профессиональной жизнью. У студентов есть бизнес-функции, отношения как на самом деле. Деловая игра – это эффективный инструмент как для изучения языка, так и для подготовки к будущей работе в высших учебных заведениях.

Мультимедийные технологии включают также интерактивный интерфейс и прочие механизмы управления.

Применение мультимедийных технологий подразделяется на:

- общее или индивидуальное пользование;
- для профессионалов или для рядового потребителя;
- для применения интерактивного и не-интерактивного;
- для использования информации по месту или на расстоянии.

Применение Microsoft PowerPoint в частности повышает мотивацию студентов к познавательной деятельности, приобретению знаний и коммуникативных навыков на иностранном языке. Создает позитивную психологическую атмосферу в аудитории. Создавая проблемные ситуации, педагог следит за тем, чтобы материал соответствовал уровню имеющихся знаний и интеллектуальным возможностям группы, отражал реальную ситуацию профессиональной деятельности, а также был связан с темой будущей работы, прочитанным текстом, изученной грамматикой.

Выполняя задания, студенты могут понимать информацию, представленную в тексте, активировать лексический и грамматический материал.

В связи с этим можно выделить следующие методы и приемы, формы организации в процессе занятий с использованием интерактивных технологий:

- работа с концепциями – это метод самообучения, при котором студенты работают индивидуально, а также в парах. В группе взаимодействуют с информацией, где преподаватель принимает минимальное участие;
- мультимедийная лекция – искать информацию в Интернете или в мультимедийных каталогах; работать с интерактивной доской;
- интерактивное общение (активное взаимодействие между всеми участниками образовательного процесса), которое становится важным источником знаний и опыта в реализации активных и интерактивных методов обучения (ролевые игры, мозговой штурм, групповое обсуждение, анализ ситуации);
- использование интерактивной доски. Это сенсорный экран, подключаемый к компьютеру, когда изображение на доске пропускается через проектор (здесь повышается эффективность учебного процесса, формируется интерактивное пространство; осуществляется взаимодействие с иностранным языком) [6, 16].

Е.А. Узенцова и А.В. Зеленина подчеркивают что в то же время использование интерактивной технологии способствует развитию различных видов сенсорного восприятия информации:

- аудиторской формы (информация представляет собой совокупность звуков);
- визуальная форма (внутренняя и внешняя информация – набор визуальных образов);
- кинестетическая форма (информация поступает в виде комплекса ощущений) [7, 81].

Таким образом развитие дискуссионных навыков будет намного эффективнее, если главной целью в текстовой деятельности является не создание одного конечного текста, поскольку речь – это свободный, творческий процесс. Его невозможно запланировать и реализовать единственным способом.

Литература

1. Конышева А.В. Современные методы обучения английскому языку. – М.: Тетра Системс, 2004. – 276 с.
2. Якубов Ф.У., Эм М. Роль интерактивных методов и Интернета в учебном процессе при изучении иностранных языков- Ученый XXI века. – 2016. – № 4-1 (17). – С. 26-28.
3. Ударцева Т.С., Жаксыбаева Г.Д. Интерактивные методы в процессе развития профессионально-коммуникативной компетенции. – Томск, 2014. Вып. 6 (147). – С. 76-78.
4. Оскольская И.А. Некоторые аспекты интерактивных методов обучения иностранному языку в вузе // Москва. – 2017. – № 3 (84). – С. 64-71.
5. Гуцин Ю. В. Интерактивные методы обучения в высшей школе. – М., 2012. – С. 1-18.
6. Валеева Э.Э. Интерактивные методы обучения иностранным языкам в технологическом вузе. – М., 2018. – №5. – С. 148-152.
7. Узенцова Е. А., Зеленина А. В. Интерактивные методы в контексте мотивации студентов к изучению иностранного языка. – М., 2017. – Т. 3. – № 1 (2). – С. 101-104.

USING TELEVISION MATERIALS FOR TEACHING ENGLISH

Д.А. Касенова

*Екібастұз жалпы орта білім беретін мектеп, Екібастұз қаласы, Қазақстан
kitsuldinaraa@mail.ru*

Статья посвящена использованию СМИ в учебном процессе. Автором подчеркивается важность СМИ и рассматриваются способы использования СМИ в образовательном процессе.

Бұл мақала оқу процесінде бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануға арналған. Біз бұқаралық ақпарат құралдарының оқу процесінде маңыздылығын атап өтеміз және оларды білім беру процесінде қолдану тәсілдерін ұсынамыз.

Films and television programmes have been used for language learning and teaching since the 1930s, and in ELT for some twenty years. There are numerous claimants for the honour of being pioneers in this field, but probably the first ELT series to be seen widely on television screens was produced and screened in Sweden in the early 1960's.

Since then, thousands of hours of ELT materials have been produced for television transmission and classroom use, the programmes or films usually being accompanied by publications and sound recordings or forming a single component of a multi-media course. These materials have been aimed at both adults and children, and they have tried to cater for those with general language-learning needs and those with quite specific ones (e.g. businessmen, tourists, engineers, teachers, etc.). This review is primarily concerned with materials transmitted by television to audiences in their homes, though institutional or classroom use of such materials will be referred to from time to time. It also concentrates on materials produced for international use rather than those made by broadcasting or production organizations for use in a single country or limited region. There have been many effective national, regional and local ELT television productions, and indeed they make up the major proportion of the total output in the field, but balanced consideration of them involves detailed explanation and comparison of local conditions and circumstances, whereas

international productions generally have to allow for a wide range of such circumstances (however much they appreciate the importance of local variations in the use of television, in language learning methodology, and in social and cultural conventions). Most international productions are actually made or coordinated in the UK and therefore can or should have better access to resources specifically relevant to ELT materials production. Lastly, because of their wide distribution, they are more influential (for better or worse) and are likely to be more familiar to readers.

There are many factors affecting the planning, the production and (more important for the learner) the content of ELT television materials, which are hidden from consumers (both organizations responsible for transmission and viewers/learners themselves) but which act as very powerful constraints on producers. For example, it may be necessary to allow for the different and possibly conflicting interests of co-producing or co-sponsoring partners (each of whom may want to give priority to a particular group of learners or to learners in a particular part of the world, or may favor a particular approach to the agreed objectives of a production). Financial constraints are important, too. It might be expected that international production projects taking two years or more to complete would command enormous resources. Compared with modest local educational television productions they might, but very often the producers have to realize their objectives within financial limits which drastically restrict the options open to them. The reason for apparently sketchy research or for the failure to employ this or that obviously appropriate production technique may well result from the need to determine priorities largely from a financial viewpoint. Restricted financing is also partly responsible for the limited output of materials for international use. [1, б. 263]

However forcefully producers are influenced by factors from outside the actual process of production, they are still responsible for its outcome, and much rests on their ability to define the precise aims and scope of each project they undertake and to specify a target. This usually means allowing for the widest possible range of learners and learning needs, but aiming very carefully at a particular point within this target area, even to the extent of being able to describe an ideal viewer/learner (or a learner/viewer profile) at the center of the target. Experience shows that the more precise the aim, the more effective the resulting materials are over a wide range, whereas an attempt to aim 'indiscriminately at the target as a whole lead to the sort of compromise that satisfies no one. Moreover, realistic financial planning and use of resources rely heavily on the effectiveness of such basic definitions. So do the participants in the project concerned, who come from many different professional disciplines (teachers, researchers, curriculum specialists, writers, directors, technicians, etc) and who need a set of common reference points. Without these it is very difficult to make the most of the diverse skills of those involved in most ELT television or multi-media projects. Indeed, while their professional diversity could lead to incompatibility and conflict (and produce results which reflected this state of affairs), they should (and do) work harmoniously and productively together provided they share a common view of what they are aiming at.

At this point it is fair to ask whether there is any definable ELT television methodology which can guide and inform those involved in materials design and production and which can be exploited for the benefit of the learner/viewer. If so, it would

be a proper subject for this review, but, so far as materials for international use are concerned, it actually appears that producers and others involved work most successfully through existing teaching/learning and media methodologies. This does not, of course, detract from the usefulness of considering what television can and cannot do for ELT. [1, б. 265]

First, what cannot be done by or what is not really appropriate to ELT television? Taking into account that screentime is precious (it costs a lot and there is not a lot of it likely to be available for ELT), there are some areas of language learning that are best left to other media or given a low priority. For example, it is usually unwise to spend much screentime exposing language in its written form. Signs, notices and other publicly prominent examples of written English are obvious exceptions to this precept, and it has been observed that beginners in English are reassured (perhaps surprisingly, in view of English orthography) by seeing key words and patterns in caption form on the screen. However, longer stretches of writing cause layout problems, take a long time to read and are more usefully available on the printed page of a book. A teacher figure, addressing the viewer directly from the screen^ uses the potential of television inefficiently, as does any device for giving lengthy explanations of language, situation, etc. Exercises which consist of drills or large numbers of examples are often counter-productive, because each example requires time to be visually contextualised and then assimilated by the viewer (in a way that is significantly different from such exercises on radio). The detailed exposure and demonstration of points of phonology can also be ineffective and wasteful in terms of screentime.

The force of these objections lies largely in the lack of feedback in learning languages on a self-instructional basis by means of television and in the lack of control which the learner/viewer has over the learning context. Clearly, very different considerations must apply when the same material is viewed institutionally in the presence of a teacher, and even more so when the material is on videocassette/disc (and is therefore subject to much greater control and learning flexibility). The objections would also have to be modified in circumstances where a lot of screentime was available on a regular basis. [2, б.132]

How, then, can television benefit the language learner? Basically, it can extend the language learning horizons concerned, by showing language being used by a great variety of people for a number of different purposes in a wide range of contexts. A man buying a ticket in a hurry; a woman asking people the way to the Post Office and having to deal with directions provided with varying degrees of certainty and precision; two people accidentally knocking into each other in the street, expressing surprise and annoyance followed, perhaps, by embarrassment and then some form of polite acceptance of the situation, and finally a parting exchange accompanied by a smile; friends or strangers meeting, greeting and arranging to meet again. These simple, everyday encounters and transactions are fundamental to understanding and handling a foreign language, and especially its essential operational nuances (the man buying a ticket was in a hurry, the people giving directions were more or less certain, the people in the street were annoyed and then polite to each other, the friends and strangers showed their familiarity or lack of acquaintance with each other). Learners with specific occupational or other needs can be catered for in the same manner. The trainee hotel receptionist can be shown a guest's tentative enquir-

ies being turned into a coherent request for a particular service; the businessman can be shown an awkward transaction being successfully negotiated through the manipulation of identifiable operational language formulae which enable participants in the transaction to establish the right degree of formality, swap conversational initiatives, raise objections, stall, agree, disagree, confirm and bring the matter to a satisfactory conclusion. The immediacy and impact of these examples could not be achieved in the pages of a book or within the confines of a classroom.

To be really effective for language learning, scenes like these need to be presented appropriately. It is fortunate that film and television techniques make it possible to concentrate the viewer's attention on significant features of language and language use. For instance, the businessman's awareness of an interruption and switch of conversational initiative can be highlighted by carefully positioning the point at which the camera cuts from one speaker to another (eg the initial interruption, 'Excuse me', can be heard before the interrupter is actually seen, rather than at the same time). The pace and density of language can be tightly controlled. Repetition and redundancy can be firmly organised. Above all, pictures and words can be matched (or a useful counterpoint between them can be achieved) to feature exactly what suits the learner's needs.

The examples just given relate to situations in real life. On the screen they may be achieved through carefully planned and edited documentary film or through fully scripted dialogue. This dialogue may be integrated into a short sketch or a serial story, while the documentary film may be an insert in a magazine-format programme which also includes comedy sketches, quizzes, interviews, etc. Whatever the presentation format, it must relate to some kind of acceptable television reality as well as (and sometimes instead of) the reality of everyday life. At first sight, it might appear most valuable to show raw, untreated coverage of real people interacting without any intrusion from outsiders (film directors, language teachers and so on). In fact, this would be not only impracticable (eg How many cameras would be needed to cover some of the examples above, and what effect would their presence have on the participants?) but probably unsatisfactory for viewers at home, whose television reality is (rightly or wrongly) packaged for them in easily digested sequences and whose access to the use of their native language is often through interactions specific to television (after all, they don't meet news readers and interviewers in their homes every day). Moreover, much of what they see and enjoy on television is in the form of drama and light entertainment. It is unwise for ELT producers to turn their backs on these familiar and appreciated means of access to the learner/viewer.

ELT television programmes intended for international use have generally been acceptable and successful in proportion to the extent to which they have exploited existing television formats and techniques. The activities and events featured in such programmes can be made impressive and memorable through visual comedy, animated cartoons, and the behavior of characters who have become familiar to viewers through the course of a television series, just as much as through coverage of unrehearsed interaction. The skill of producers lies in choosing the most appropriate formats and techniques for their learners' particular needs, and in adapting them to those needs wherever necessary. It is sometimes argued that ELT requirements coupled with tight financial restrictions will lead merely to rather unsatisfactory imitations of

regular television programmes, but this need not and should not be the case. Moreover, solving the problems of the learners' needs can result in genuinely innovative programme-making (eg findings ways of integrating scripted and unscripted dialogue within a single scene).

In one important respect, the learner/viewer is different from other viewers. He/she expects more out of programmes than mere entertainment or information and comment. In this particular field, the learner/viewer expects greater mastery of one or more language skills as a result of watching ELT television. An obvious way of meeting this expectation is to encourage the viewer to participate actively in the programme. In the past, such participation has often been achieved by inviting the viewer to repeat utterances, complete sentences and answer questions provided from the screen. Unfortunately, these devices suffer from the lack of feedback and control noted earlier, and they involve procedures of doubtful pedagogical worth. It is being increasingly accepted that other ways of involving the viewer are more valuable. Indeed, engaging the viewer's attention in a story or guiding him/her through a carefully constructed scene can lead to positive involvement since the language is unfamiliar and the viewer has to respond to and process/decode events on the screen in a more active and deliberate manner than when watching programmes in his/her native language. A much more concentrated form of attention is demanded. It is a short step from this proposition to the devising of scenes and story elements which incorporate specially planted clues for the viewer to pick up and follow, and from there to the setting up of more language-specific problems for the viewer to solve, particularly at beginners' or near-beginners' level. [3, 6.89]

Perhaps it is now relevant to consider the actual results of using television as a language learning instrument for self-instructional purposes. Is it, in fact, successful? Unfortunately there is no authoritative answer, largely because this field is hopelessly under-researched. However, production organizations do collect data on which they can base future plans and projects, and there is enough evidence to suggest that receptive skills are significantly enhanced through watching ELT television programmes, while productive skills benefit from being given a fruitful background from which to develop. The kind of language processing needed for the assimilation and enjoyment of ELT programmes is immensely useful in reinforcing language learning at all levels and in adding to the confidence with which learners can tackle either formal language courses or the need to use English socially and at work. As a stimulating and motivating force, ELT television is extremely powerful. Of course, there have been unsuccessful ELT television materials as well as successful ones. Moreover, the essentially transitory nature of television programmes as such means that some of even the most carefully planned and presented material will pass by the learner/viewer unnoticed. This consideration alone would make it important for ELT programmes to be effective as television, and to have the kind of impact that makes popular television successful. Most learners/viewers are likely to have a fully developed television consciousness which provides the best route to their motivation and commitment to language learning. They should want to watch their weekly ELT programme as much as their favourite weekly comedy or drama series, and more than the daily news broadcast.

One important element in the success of any international ELT television course or series is the way in which it is handled by the broadcasting organizations responsible for transmitting it. Its chances can be improved, or ruined, by the manner in which it is publicized, the time at which it is broadcast, etc. Local adaptation and presentation (from the mere introduction of each programme to a full-scale local version of the international original) are also very important. Many series intended for international use are produced specially for such adaptation to allow for local learning needs, viewing habits, etc., and most other series can be adapted to some extent.

Television alone cannot be a self-sufficient means of teaching a foreign language, and even the most committed and highly-motivated learner/viewer can benefit from ELT television programmes only to a limited degree without further help from supporting materials in other media. For the serious learner these materials on the most modest scale can extend the range and depth of his/her learning, while the integration of the television programme component into a fully developed multi-media self-instructional course should be the aim of any ELT materials producer.[4, б.139]

Finally, the influence of television on curriculum development should not be underestimated. This influence is likely to vary greatly from country to country, but the exposure on national television of a particular approach to learning foreign languages and also of a particular approach to the use of television as a learning instrument can have far-reaching effects, sometimes innovatory and sometimes reactionary. At all events, television has a part to play in self-instruction within the broad context of continuing education, and clearly ELT forms an important component in this educational area.

What are the future prospects for ELT television materials? So far, they have proved too successful to be dismissed as passing fashion. Now the development of videocassette/disc technology has led to an even greater demand for courses which (in order to be economically viable) must cater for the requirements of both television and videocassette/disc markets. The latter will increasingly influence the former and is likely to require the formulation of a new kind of relationship between the learner and his/her learning resources (especially in the context of self-instruction). With videocassettes it should eventually be possible to work out a genuinely specific and separate methodology. In the meantime, ELT multi-media materials for international use should be extended in terms of the range of specialist requirements for which they cater and in terms of the sheer quantity of materials available for general purposes at all levels. At the moment, there is simply not enough suitable material to meet the demands of the world market. Hand-in-hand with the expansion of production should go the introduction of more systematic research and monitoring of self-instructional materials and their effectiveness. At present producers are working in the dark and it would not be surprising if they are failing to spot some of the best opportunities. Certainly the field is much larger than the current range of materials suggests.

References

1. Bahrani T., & Tam S. S. The role of audiovisual mass media news in language learning. *English Language Teaching*. – 2011. – 4(2). – P. 260-266.
2. Cowen P.S. Film and text: Order effects in recall and social inferences. *Educational technology research and development*. – 1984. – 32(3). – P. 131-134.

3. Tafani V. Teaching English through mass media. Acta Didactica Napocensia. – 2009. – 2(1). – P. 81-96.

4. Zafar M. Monitoring the 'monitor': A critique of Krashen's five hypotheses. Dhaka University Journal of Linguistics. – 2009. – 2(4). – 139 p.

**Әлеуметтік-гуманитарлық
пәндері оқытудың өзекті
мәселелері**

**Актуальные проблемы
преподавания социально-
гуманитарных дисциплин**

ФИЛОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СВЕТЕ НАУЧНОЙ ПАРАДИГМЫ

Г.К. Абдрахман, Г.Б. Исабекова

Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

gulnara.abdrakhman@mail.ru

gulnur_taraz@mail.ru

Бұл мақалада гуманитарлық ғылымдардың мәдениет пен тіл туралы білімнің біртұтас саласы ретінде интеграциясының әдіснамалық аспектілері қарастырылады.

The article discusses the methodological aspects of the integration of the humanities as a single area of knowledge about culture and language.

1. В настоящее время активно осуществляется процесс становления современной образовательной парадигмы, среди которой выделяются четыре наиболее востребованные: когнитивная, личностно ориентированная, функционалистская, культурологическая.

Данные парадигмы, которые представляют собой совокупность теоретических и методических предпосылок, позволяют педагогам осуществлять конкретные действия в своей образовательной деятельности.

В связи с этим в Казахстане идет активный поиск новых подходов, инновационных методик преподавания учебных дисциплин, способствующих раскрытию творческого, гуманитарного, общекультурного, мировоззренческого потенциала личности. Наиболее интенсивно развивающимся направлением образования является его культурологическая составляющая в системе социально-гуманитарных дисциплин. Эта составляющая представляет сущность культуры во всей ее полноте, многообразии как одного из важнейших факторов человеческого бытия и главного основания образования.

2. Введение в активный научный обиход понятия «культурологическое образование» было продиктовано интеграционными процессами в сфере науки и образования и сформировалось в последние десятилетия XX века. Глобальные геополитические изменения, произошедшие на рубеже веков, выдвинули на первый план научные работы, исследующую природу и сущность культурных феноменов. Осознавая всю важность вопроса о стабилизации жизни народов Казахстана на основе принципов устойчивости и безопасности развития, диалогическом типе взаимоотношений, теории и практики образования актуализировали внимание к проблеме общего культурологического образования.

Культурологическое образование в современной системе образования Казахстана осуществляется в трех видах:

- как направление высшего специального образования по специальности «Культурология»;
- как процесс обучения дисциплины «Культурология»;
- преподавание культурологических дисциплин, где рассматриваются общекультурные составляющие содержания общего гуманитарного или художественного образования.

3. Содержание культурологического образования предусматривает различные направления специализации, среди которых особо выделяется филолого-культурологическая.

Филолого-культурологическое образование представляет собой систему, которая раскрывает диалектические связи между языковыми явлениями и внеязыковой действительностью, выявляет особенности национальной культуры, национального языкового сознания на материале художественного текста, сконцентрировавшем в себе взаимосвязь языка и культуры.

Межпредметная интеграция выявляет связи между разнохарактерным содержанием, и способствует формированию и развитию различных (социальных, культурологических, лингвокультурологических) компетенций обучающихся.

Тенденция к интеграции особенно проявилась лингвистике; где проблемы языка становятся своеобразным «стягивающим центром».

Поэтому настала необходимость обсуждения вопросов о поиске методологии, методики изучения и преподавания дисциплин культурологического цикла в образовательных программах, осуществляющих подготовку специалистов для школы. Большинство дисциплин гуманитарного цикла имеют сложившиеся стереотипы, как в интерпретации содержания, так и технологии преподавания.

Проявляемый интерес к проблеме взаимодействия языка и культуры в современном филолого-культурологическом образовании привело к оформлению новых научных и учебных дисциплин (этнопсихоллингвистика, лингвокультурология; филология в системе современного гуманитарного знания, поликультурное образование как учебная дисциплина, межкультурная коммуникация) синтезирующего типа, утверждение социокультурного подхода в качестве одного из ведущих в обучении языку [1]. Кроме того провозглашение иноязычной культуры в качестве не только источника, но и конечной цели обучения [2] дают основания уточнить содержательную сторону обучения с точки зрения взаимодействия в учебном процессе языка и культуры в качестве одного из компонентов содержания обучения в дополнение к уже существующим.

Рассмотрение культуры как одного из объектов содержания обучения базируется на общепринятом в настоящее время утверждении о том, что знание лишь единиц языка и способов их функционирования в речи явно недостаточно для владения языком как средством общения. Для этого необходимо познание мира изучаемого языка, т.е. той культуры, которой владеют носители языка для отражения окружающего их мира. Ведь язык не существует вне культуры и, будучи одним из видов человеческой деятельности, является составной частью культуры как совокупности результатов такой деятельности.

Реализация культурологического подхода в формировании культурологической и лингвокультурологической компетенции определяется как воспитание человека культуры – личности свободной, гуманной, духовной, творческой. Человек культуры – свободная личность, способная к самоопределению в мире культуры.

Однако, понимание культуры через диалог культур не может быть подмечено филологическими, социологическими, историческими или иными поло-

жительными научными знаниями. Культура стоит в центре того, что когда-то было метко обозначено как «наука о духе».

4. Перестройка парадигм традиционных социо-гуманитарных наук и развитие новых дисциплин позволяет выделить «сквозные» методологические проблемы в рамках поликультурного образования.

Поликультурное образование рассматривается как в составе учебных дисциплин гуманитарного, естественнонаучного, художественно-эстетического циклов, так и в специальных курсах по истории, межкультурной коммуникации, страноведению и культуре отдельных языков и народов.

Понятие «поликультурное образовательное пространство» интегрирует сложные междисциплинарные теоретические проблемы образования, культуры и языка. Существующие культурологические, лингвокультурологические концепции рассматривают образование как часть культуры, как самоопределение личности в культуре, становление индивида как человека культуры.

Система образования должна не только вооружать знаниями обучающегося, но и, вследствие постоянного и быстрого обновления знаний, формировать потребность в непрерывном самостоятельном овладении ими, а также способствовать развитию самостоятельного и творческого подхода к знаниям в течение всей активной жизни человека.

Поэтому образование в региональном вузе предоставляет человеку разнообразный набор образовательных услуг, исходя непосредственно из потребностей регионов. Региональный вуз становится реальной силой по гуманитаризации общественной жизни регионов, международному сотрудничеству регионов и катализатором открытости и информатизации.

Представляем некоторые направления развития профессиональной подготовки в региональном вузе в условиях поликультурного образовательного пространства:

– Профессиональная подготовка обучающихся (бакалавров и магистрантов) в условиях поликультурного образовательного пространства.

Содержание: культура и язык, понятие «Поликультурное образовательное пространство» и ее модификации; сущность понятия «поликультурное образовательное пространство» в психолого-педагогической литературе; признаки поликультурного образовательного пространства; базовые признаки современной поликультурной образовательной среды; сущность понятия «поликультурная личность»; адаптированность под современные условия модернизации профессионального казахстанского высшего образования, функционирование в условиях полипарадигмальности современного образования и общества и др.

– Теория языковой личности или полилингвальная личность.

Содержание: теория языковой личности: современное состояние и перспективы исследования; от «Языка в человеке» до «Человека в языке»; полилингвальная личность; вторичная языковая личность; государственная политика в области языков; языковая личность: лингводидактический подход; модель формирования полилингвальной личности, язык и идентичность личности и др.

– Теория и практика межкультурной коммуникации.

Содержание: межкультурное взаимодействие студенческой молодежи; педагогическая модель развития межкультурного взаимодействия; социальный

заказ; диалог отношений; диалог культур; социально-культурное проектирование и др.

– В рамках программы «Рухани жаңғыру» дисциплины: «Древний Тараз и Великий Шелковый путь», «Историческое краеведение», «Исторический туризм».

Содержание: духовные ценности Великого Шелкового пути; традиционные духовные ценности казахского народа и истории страны и др.

Данные дисциплины позволяют определить уровень сформированности мотивационно-ценностного компонента поликультурной компетенции регионоведа. Содержание дисциплины позволяет провести учет исторически сложившихся социально-экономических, политических систем при рассмотрении особенностей культуры и менталитета народов Жамбылского региона.

– Личность и идентичность.

Содержание: национальное самосознание и этническая идентификация; гражданская идентичность; история, язык, обычаи и традиции, самобытность казахского народа; межэтнический, межконфессиональный и межкультурный диалог; общечеловеческие ценности (жизнь, свобода, совесть, вера, любовь, счастье, мир) и др.

– Интегративные учебных курсов, объединенные общей темой (например, «Теоретические основы культурологического образования», «Мир культуры», «История мировой и отечественной культуры», «Культура региона», «Культура этноса», «Социология искусства», «Этнокультурология»).

Перечень данных курсов позволит расширить цикл культурологических дисциплин и подготовить для средних и высших учебных заведений педагогов (учителей) с дополнительной квалификацией «специалист по прикладным разделам культурологического знания». Все вышеперечисленные дисциплины могут стать основой философско-культурологической или филолого-культурологической составляющей регионального компонента системы высшего образования.

Предлагаемые направления развития профессиональной подготовки в региональном вузе в условиях поликультурного образовательного пространства предполагает развитие у обучающихся:

– высокого уровня национального самосознания на уровне этнической и гражданской идентификации;

– уважительного отношения к языкам, истории, традициям, обычаям, национальной культуре всех народов и народностей, проживающих в Республике Казахстан, и мирового сообщества;

– формирование высокоразвитой, конкурентоспособной, креативной личности, способной к самообразованию и самореализации.

Объединение наук перспективно, так как помогает решить крупные задачи и глобальные проблемы, которые определены практическими потребностями обучающихся.

Культурно-ориентированная реконструкция содержания образования предполагает личностно-смысловое приобщение студентов к культуре, общечеловеческим ценностям; создание целостного образа культуры и языка; развитие

гуманитарного мышления и гуманистической позиции; раскрытие культурных смыслов образования и педагогической деятельности.

Реформирование образования является насущной потребностью в Республике Казахстан и становится более эффективным и значительным, так как, с одной стороны, сохраняет универсальные гуманитарные ценности, а с другой – оно органично соединяется с профессиональной реализацией.

Поэтому осуществление интеграции гуманитарных наук в единую область знаний является перспективным и актуальным направлением современной науки.

Литература

1. Сафонова О.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М.: Наука, 1991. – 123 с.
2. Пассов Е.И. Программа – концепция коммуникативного иноязычного образования. – М.: Русский язык, 2000. – 185 с.

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА – ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА

А. Айткулова, К.К. Канафин

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
mercurof@mail.ru*

Берілген мақалада Алғышқы Президент – ел Көшбасшысы Н.А. Назарбаевтың интеграциялық қызметі жәйлі сөз қозғалады. Президенттіктің алғашқы күндерінен бастап Елбасы (мемлекет пен ел алдындағы шоқтығы биік жетістіктері үшін Н.А. Назарбаевқа берілген мәртебелі атақ) аймақтық, сонымен қатар әлемдік деңгейде қауіпсіздік зоналарды орнату жолында белсенді қызмет атқарды.

In given paper integration activity of the First President – nation Leader N.A. Nazarbaev is considered. From the first days of his presidency Elbasy (that is the honorary title, which was assigned to N.A. Nazarbaev for his prominent services to the state and people) had been active in creating security zones not only on regional, but world level too.

Ежегодно наша республика направляет большие усилия на укрепление мировой безопасности и интеграции, включая в этот процесс все большее количество стран. Эта деятельность приобретает новые масштабы и измерения, расширяя содержание и географию.

Миротворческая политика Казахстана в рамках международной безопасности стала более уверенной и перспективной, что обусловлено прежде всего возросшим авторитетом и политическим влиянием Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева, деятельность которого всецело направлена на поддержание и сохранение мира на земле.

Прошедший XX век, как известно, не отличался стабильностью. Две мировые войны нанесли человечеству трагический урон, в людском измерении, равносильный потерям на протяжении всей его истории.

В дальнейшем, двуполярная система, сложившаяся в противостоянии СССР и Запада (социализма и капитализма), привела к «холодной войне» и

гонке вооружений между этими системами. Распад СССР, окончание «холодной войны», победа Запада в противоборстве, появление новых независимых государств, также не способствовали установлению мира и стабильности на земле.

Осознавая свою мессианскую роль в мире, Казахстан с первых дней обретения Независимости, повел курс на создание системы, способствующей укреплению и поддержанию мира в своем регионе. Эта инициатива впервые была озвучена Елбасы в 1992г. на 47-й сессии Генеральной ассамблеи ООН – идея создания региональной организации «Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии» (СВМДА).

Как известно, в настоящее время, так называемое «стратегическое сдерживание, основанное на принципе ядерных сил» уже не является гарантом национальной или международной безопасности. Так как высок риск того, что оружие массового поражения может стать не сдерживающим, а катализаторным фактором конфликта. По мнению Елбасы, в этих условиях, важным механизмом обеспечения международной безопасности может стать «принцип расширения доверия между странами».

В июне 2002 г. в ходе первого саммита СВМДА был подписан Алматинский акт, благодаря которому Организация превратилась в полноценную площадку диалога для поиска компромисса в урегулировании проблем и конфликтов на территории Азиатского континента.

В октябре 2004 г. на второй встрече министров иностранных дел стран-участниц Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии был принят т.н. «Каталог мер доверия», важный документ, ставший новой вехой в укреплении и поддержании стабильности азиатской безопасности.

Одним из важных векторов в работе СВМДА была названа всесторонняя борьба с терроризмом. Именно в ходе работы вышеназванного Совещания утверждалась необходимость создания новой конструктивной, целостной системы противодействия новым вызовам и угрозам в Азии. Так, принятый на встрече министров иностранных дел Организации «Каталог мер доверия» предусматривал «совместные меры пресечения терроризма, обмен информацией в борьбе с террористической, сепаратистской, экстремистской деятельностью».

Работа Организации стала серьезным фактором в обеспечении региональной и глобальной безопасности. Исходя из этого, государства-участники приняли единогласное решение о том, чтобы 5 октября был объявлен «днем СВМДА». Независимый Казахстан предложив идею создания СВМДА воплотил ее в конкретную реальность. О чем свидетельствует избрание нашей страны председателем Организации с 2002 по 2010 г.

Казахстан внес огромный, позитивный вклад в изменение отношений в Азии, приблизив их на уровень доверия и взаимодействия.

В этой связи хочется еще раз подчеркнуть слова Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева: «без преувеличения можно сказать, что имя нашей страны на международной арене непосредственно связано с предложением о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии... И если в 1991 году мировому сообществу практически не было дела до Казахстана, то сегодня оно видит, признает и уважает Казахстан» [1].

Реализация проекта СВМДА, наглядно продемонстрировала мировому сообществу зрелость нашего государства и способность занимать ведущие позиции не только на азиатской, но и на мировой политической площадке. Следующей важной международной инициативой, с которой выступил Елбасы, стало создание Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). Данное сотрудничество, в рамках Шанхайской организации, является одним из главных, а самое важное – перспективных направлений внешней политики Республики Казахстан.

В апреле 1996 г. в Шанхае (КНР), пятью государствами: Российская Федерация, Китайская народная республика, Республика Казахстан, Республика Кыргызстан и Республика Таджикистан было подписано Соглашение об укреплении доверия в военной области в районе границ. Как известно все эти страны имеют общую сухопутную границу.

Продолжая в том же духе, в 1997 году президенты стран подписали Соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы. Заключение подобного рода документов (Соглашение об укреплении мер доверия в районе границы и Соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы) сроком до конца 2020 г., стало первым важным шагом на Азиатском континенте, положившим начало военно-политическому сотрудничеству в целях обеспечения стабильности на границах.

В начале «нулевых», ШОС начала структурные изменения, связанные с все более возрастающей угрозой терроризма. Эти преобразования: создание новых структур и механизмов, явились своевременным решением. Летом 2001 г. в г. Шанхае, члены Организации, на своем саммите объявили решение о создании новой международной организации, подписав Декларацию «О создании ШОС» и что немаловажно в тех условиях, «Конвенцию о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом». Понимая существующие риски роста угрозы терроризма в Центральной Азии, Китай и Россия выступили инициаторами создания нового механизма борьбы с терроризмом. С тех пор, ШОС стала реальным игроком в международной системе безопасности. Страны-участницы внедрили действенный механизм использующий все имеющиеся ресурсы в деле противодействия терроризму, экстремизму и сепаратизму.

В 2003 г. были проведены учения войск стран-участниц ШОС, получившие название «Взаимодействие-2003».

Положительная динамика укрепления всех институтов ШОС свидетельствует об эффективности объединения, его перспективности. Помимо сферы военно-политического сотрудничества деятельность Организации охватывает актуальные вопросы экономического сотрудничества. Сегодня, экономическое сотрудничество является важным звеном взаимодействия в рамках ШОС. Участники Организации создали эффективные формы диалога министров экономики и торговли, министров коммуникаций, тем самым сформировав благоприятные условия в этих областях. Также заметен прорыв в инвестиционной деятельности, наметились пути сотрудничества в торгово-экономической сфере.

Еще в сентябре 2003 г. в Пекине была утверждена «Программа многостороннего торгово-экономического сотрудничества стран-участниц ШОС». Все эти конструктивные шаги заложили фундамент налаживания регионального

экономического сотрудничества. В декабре 2005 г. исполнительный секретарь ШОС Чжан Дэгуан, обращаясь к Елбасы, отметил: «Вы внесли и вносите неопределимый вклад в дело укрепления стабильности и многостороннего сотрудничества в регионе в рамках ШОС. Мы высоко ценим политику Казахстана в отношении нашей Организации. Искренне желаем Вам крепкого здоровья, больших достижений в Вашей благородной деятельности во имя процветания Республики Казахстан и во благо ее народа». Подчеркнув, что именно наша страна в лице Нурсултана Абишевича Назарбаева стояла у истоков ШОС [2].

С каждым годом, Шанхайская организация сотрудничества занимает особое место в системе международных отношений. Декларируя «готовность расширять взаимовыгодное сотрудничество как между собой, так и со всеми заинтересованными государствами и международными организациями в целях содействия построению справедливого и рационального миропорядка для создания благоприятных условий устойчивого развития государств-членов ШОС». Это было отражено и в Договоре о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве, подписанном государствами-членами ШОС в Бишкеке 16 августа 2007 г.

Важным в политической жизни Казахстана стал юбилейный X саммит ШОС, состоявшийся летом 2011 г. в г. Астане (г. Нур-Султан). Принятые на Саммите документы способствовали упрочнению элементов системы региональной и международной безопасности. По итогам Саммита в г. Астане (г. Нур-Султан) президенты государств-членов ШОС подписали Астанинскую декларацию, в которой подвели итоги деятельности Организации за 10 лет и определили дальнейшие перспективные ориентиры развития. Стоит отметить, что к 2011 г., Шанхайская организация сотрудничества успешно прошла путь от первоначальной институционализации до окончательного формирования эффективно действующих механизмов взаимодействия в различных областях. С первых дней образования, приоритетным направлением в деятельности ШОС является укрепление и развитие отношений с ООН, в таких важных сферах как борьба с новыми вызовами и угрозами: экономического, социального, гуманитарного и культурного развития. Участники ШОС всегда выступают за неукоснительное соблюдение положений Договора о нераспространении ядерного оружия ДНЯО.

В общем, X юбилейное заседание Организации, прошедшее в столице Казахстана продемонстрировало очередной шаг в эволюции Шанхайской организации сотрудничества.

Следует отметить, что принимая активное участие в деятельности Шанхайской организации сотрудничества, Казахстан решает вопросы, касающиеся национальной безопасности, и выходит на новый уровень взаимодействия с ключевыми мировыми державами – Российской Федерацией и Китайской народной республикой.

Как сказано в уставе ШОС. «Шанхайская организация сотрудничества не является военно-политическим союзом, направленным против других государств и регионов, она придерживается принципа открытости и готова развивать контакты с другими государствами, международными и региональными

организациями в политической, торгово-экономической, культурной, научно-технической и других сферах» [3].

Стоит отметить, что цели и задачи СВМДА и ШОС во многом совпадают, а именно, в обеспечении стабильности и безопасности в регионе. В тоже время необходимо подчеркнуть, что вышеназванные организации не дублируют деятельность друг друга. По мнению экспертов, они взаимодополняют систему безопасности в Азии. Сегодня ШОС и СВМДА позиционируются как необходимые элементы международных отношений не только в Азии, но и на Евразийском континенте в целом.

Продолжая тему интеграционной миссии Первого Президента – Лидера нации, необходимо отметить, что важнейшей чертой Нурсултана Абишевича Назарбаева как политического и государственного деятеля является его умение прогнозировать ситуацию на много ходов вперед, учитывать основные направления международного развития. Именно это видение помогло прийти к идее создания ЕАЭС.

Елбасы всегда рассматривает региональную интеграцию как один из эффективных и практических способов действенного противостояния угрозам и вызовам международной глобализации. С первых дней Независимости Елбасы обращает внимание стран постсоветского пространства на тренд перехода политической и экономической интеграции с мирового уровня на межрегиональный. Стоит отметить, что страны, неспособные к интеграции, всегда рискуют оказаться на обочине мира. Наша страна на протяжении всей своей истории всегда исходила из того, что в долгосрочной перспективе региональному сотрудничеству альтернативы не существует. По словам Первого Президента – Лидера нации Н. А. Назарбаева, «инерция разбегания оказалась сильнее наших усилий по интеграции» [4].

После развала СССР отдельные президенты независимых республик бывшего СССР не осознали сформулированную Первым Президентом – Лидером нации 29 марта 1994 г. во время выступления в МГУ им. М.В. Ломоносова гениальную идею, идею Евразийской экономической интеграции. В тоже время стоит отметить, что многие эксперты, экономисты и политологи, подошли к этой инициативе взвешенно и продуманно. Именно тогда ректор МГУ им. М.В. Ломоносова В. Садовничий отметил, что Нурсултан Абишевич Назарбаев – выдающийся государственный деятель и серьезный ученый, который вносит неопределимый вклад в развитие дружбы между народами. Спустя десятилетия в МГУ им. М.В. Ломоносова гордятся тем, что именно в этих стенах в 1994 году Нурсултан Абишевич Назарбаев, Первый Президент Независимого Казахстана высказал идею евразийства, экономической интеграции бывших постсоветских республик» [5].

Как показало дальнейшее развитие событий на постсоветском пространстве, это был очень взвешенный и продуманный проект. Время подтвердило востребованность Евразийской идеи. 10 октября 2000 г. Республика Казахстан, Российская федерация, Республика Беларусь, Республика Кыргызстан и Республика Таджикистан учредили новое образование – Евразийское экономическое сообщество (ЕврАзЭС). Сегодня это один из самых успешных и эффективных интеграционных проектов на Евразийском пространстве.

Все это стало возможным, во многом благодаря политическому авторитету и влиянию Н.А. Назарбаева. Сейчас Республика Казахстан превратилась в локомотив Евразийской интеграции. Именно наша страна стала инициатором реформирования СНГ, переживавшего, на тот момент, системный кризис, вызванный множеством нерешенных проблем. Как отмечал Первый Президент – Лидер нации Н.А. Назарбаев: «По объективным и субъективным причинам СНГ не стало решающей структурой интеграции постсоветского пространства» [6].

Осенью 2011 г. проект ЕЭС получил новый импульс после публикаций на страницах газеты «Известия» лидеров основателей Союза: РФ В.В. Путина – «Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня», А. Лукашенко «О судьбах нашей интеграции», Н.А. Назарбаева «Евразийский Союз: от идеи к истории будущего» [7].

С 1 января 2012 г., на территории участниц Таможенного союза, начало действовать Единое экономическое пространство (ЕЭП). В полном объеме интеграционные соглашения ЕЭП, принятые в ноябре 2011 года, начали работать с лета 2012 года.

Как известно, целью создания ЕЭП является «создание условий для стабильного и эффективного развития экономик государств-участников и повышения уровня жизни населения».

Международное политическое, экспертное, академическое сообщество признает тот факт, что Елбасы, в отличие от многих государственных деятелей, не просто выдвигает интеграционные инициативы, но и последовательно их реализовывает на практике. Так в своей программной статье «Евразийский Союз: от идеи к истории будущего» Первый Президент – Лидер нации Н.А. Назарбаев выделил четыре принципа, на которых опирается его подход к евразийству:

«Во-первых, не отрицая значения культурных и цивилизационных факторов, я предлагал строить интеграцию прежде всего на основе экономического прагматизма. Экономические интересы, а не абстрактные геополитические идеи и лозунги – главный двигатель интеграционных процессов.

Во-вторых, я всегда был и остаюсь сторонником добровольности интеграции. Каждое государство и общество должны самостоятельно прийти к пониманию, что в глобализирующемся мире нет смысла бесконечно упиваться собственной самобытностью и замыкаться в своих границах.

В-третьих, Евразийский Союз я изначально видел как объединение государств на основе принципов равенства, невмешательства во внутренние дела друг друга, уважения суверенитета и неприкосновенности государственных границ.

В-четвертых, я предлагал создать наднациональные органы Евразийского Союза, которые бы действовали на основе консенсуса, с учетом интересов каждой страны-участницы, обладали четкими и реальными полномочиями. Но это никоим образом не предполагает передачу политического суверенитета. Это аксиома» [8].

Из всего вышеизложенного, следует, что особое значение Первый Президент Казахстана – Лидер нации Н.А. Назарбаев постоянно придавал развитию

интеграционных процессов именно в Центральной Азии. Как известно, центрально-азиатский регион находится в процессе формирования своей геополитической структуры и поиска ниши в общей глобальной архитектонике. В регионе множество проблем и противоречий, оставшихся в наследство от бывшего Союза. Однако с обретением независимости он вновь стал важным для мировой экономики.

Сегодня, как отметил Елбасы: «Перед Центральной Азией встал исторический выбор: оставаться вечным сырьевым придатком мировой экономики, ждать прихода следующей империи, или пойти на серьезную интеграцию Центрально-Азиатского региона. Центральная Азия, обладающая богатыми природными ресурсами, транзитно-транспортным потенциалом и быстро развивающимся внутренним рынком, вполне в состоянии создать общий рынок, обеспечить свои основные потребности в продовольствии и энергетических ресурсах, а также учредить общую валюту. Региональная интеграция – это кратчайший путь к стабильности, прогрессу региона, его экономической и военно-политической независимости. Только в этом случае регион будут уважать в мире. Только так мы обеспечим безопасность и будем эффективно бороться с терроризмом и экстремизмом. Такое объединение, наконец, отвечает интересам простых людей, живущих в нашем регионе». Продолжая тему интеграции, в феврале 2005 года Нурсултан Абишевич Назарбаев выдвинул идею создания Союза Центральноазиатских государств СЦАГ. Однако эта идея не получила моральной и политической поддержки отдельных стран региона. В тоже время, она постепенно начала переходить из теоретической в практическую плоскости.

«В интересах нашей страны и международного сообщества – стабильность и процветание во всем Центральноазиатском регионе. Вот почему возникла инициатива центральноазиатской интеграции, – отметил Н.А. Назарбаев. – Здесь нет никаких казахстанских амбиций – выделиться или лидировать. Это отвечает долгосрочным интересам, прежде всего братских народов, живущих в регионе» [9]

Идея центральноазиатской интеграции была позитивно воспринята ведущими мировыми лидерами, международными организациями, известными государственными и общественными деятелями. Известный киргизский писатель Чингиз Айтматов поддержал и высоко оценил инициативу Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева. «Идея Президента Казахстана о Центральноазиатской экономической интеграции для нас в регионе – это стратегический путь. Это суперидея, сверхидея, которая объединит наш регион. Каждый из нас должен в своей среде поддерживать эту идею – это наше будущее», – сказал он [10]

Важным историческим событием для Республики Казахстан стало председательство в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) в 2010 году. Данное событие продемонстрировало стремление нашей страны к решению существующих международных проблем, к участию в общеевропейском процессе и обмену опытом. Председательство в ОБСЕ, свидетельствовало о росте международного авторитета Казахстана и его лидера – Елбасы.

Еще в феврале 2000 года Первый Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев выступая на заседании Постоянного Совета ОБСЕ, отметил, что «Сотрудничество с ОБСЕ, со странами Центральной Азии, должно, в дополнение к оценке политических процессов, в частности, выборных процедур и соблюдения прав человека, включать в себя и такие направления как борьба с наркобизнесом и наркоманией, терроризмом и экстремизмом, снижения связанного с ограниченностью водных ресурсов конфликтного потенциала в регионе, углубление интеграции с целью создания единой торгово-экономической зоны» [11].

В начале в 2003 году, на заседании Постоянного Совета ОБСЕ казахстанской стороной было озвучено желание выдвинуть свою кандидатуру на председательство в Организации. В процессе обсуждения данного предложения было убедительно доказано, что страна в целом соответствует европейским принципам и требованиям: успешно функционирует рыночная экономика, сформировался средний класс, проводятся демократические выборы, соблюдаются права человека, в обществе стабильность, действует неправительственный сектор и независимые СМИ [12].

В декабре 2007 года министры иностранных дел 56 стран ОБСЕ приняли решение поддержать заявку на председательство Казахстана в ОБСЕ в 2010 году.

С первых дней работы, Республика Казахстан рассматривала председательство в ОБСЕ «как возможность придать организации новое дыхание, новый импульс, возродить и укрепить «дух Хельсинки».

Как неоднократно указывал Елбасы, присутствовал факт «недостаточной встроенности евразийского пространства, в процесс развития потенциала ОБСЕ. Организация должна наращивать уже имеющуюся позитивную практику контактов с другими региональными структурами, как СНГ, ОДКБ, ЕврАзЭС, ШОС, СВМДА». Он всегда подчеркивал, что «ОБСЕ из континентальной европейской организации уже давно превратилась в организацию, которая и по зоне ответственности, и по конкретным участкам работы приобрела трансконтинентальный характер... сегодня было бы более корректно говорить не только о европейской, но и о евразийской безопасности, без которой обеспечить прочную европейскую безопасность в принципе невозможно».

В бытность работы, наша страна предложила актуальную повестку, которая должна была быть исполнена:

- построение единой архитектуры безопасности;
- реабилитация и помощь Афганистану;
- разработка Программы действий по обеспечению межэтнического и межконфессионального согласия.

Стоит отметить, что председательство Казахстана в ОБСЕ и проведение саммита этой организации в г. Астане (г. Нур-Султане) имело для республики огромное историческое значение.

В заключении, можно отметить, что анализ региональных и глобальных инициатив Первого Президента – Лидера нации Нурсултана Абишевича Назарбаева свидетельствует о характере лидера, как человека последовательного, целеустремленного и креативного.

С каждым годом интеграционные инициативы Казахстана, направленные на укрепление мировой безопасности, приобретают новые масштабы и измерения, расширяя содержание и географию. Стратегия Казахстана на арене международной безопасности становится все более уверенной, что обусловлено возросшим авторитетом и политическим влиянием Первого Президента – Лидера нации Нурсултана Абишевича Назарбаева.

Литература

1. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-na-nazarbaeva-narodu-kazahstana-fevral-2005-g
2. <https://e-history.kz/ru/publications/view/568>
3. <http://www.kremlin.ru/supplement/3450>
4. <https://e-history.kz/ru/expert/view/80>
5. <https://e-history.kz/ru/contents/view/900>
6. <https://e-history.kz/ru/contents/view/2063>
7. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17739210>
8. <https://iz.ru/news/504908>
9. <https://e-history.kz/ru/contents/view/2063>
10. <https://e-history.kz/ru/contents/view/2063>
11. https://www.akorda.kz/ru/national_projects/obse-2010_1338973041
12. там же

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Б.К. Ақшулакова

*Павлодар педагогикалық университетінің 1 курс докторанты,
Павлодар қаласы, Қазақстан
akshulakova87@gmail.com*

В статье представлен сравнительно-сопоставительный анализ традиционных методов обучения и путей эффективного применения инновационных технологий в преподавании истории современного Казахстана, представлены наиболее эффективные пути передового педагогического опыта. Автор наглядно демонстрирует уникальность информационных средств в учебном процессе и развитие познавательных и коммуникативных навыков учащихся через критическое мышление, творческую мотивацию, принятие проблемных решений при изучении данного предмета. Кроме того, статья посвящена выявлению сходных источников и противоречий педагогико-методического опыта преподавания дисциплины «История современного Казахстана» в системе казахстанского высшего образования.

The article presents a comparative analysis of traditional teaching methods and ways of effective application of innovative technologies in teaching the history of modern Kazakhstan, the most effective ways of advanced pedagogical experience are presented. The author clearly demonstrates the uniqueness of information tools in the educational process and the development of cognitive and communicative skills of students through critical thinking, creative motivation, and problem-solving in the study of this subject. In addition, the article is devoted to identifying similar sources and contradictions of the pedagogical and methodological experience of teaching the discipline «History of modern Kazakhstan» in the system of Kazakh higher education.

Қазіргі таңда өскелен ұрпақтың тұла бойында жоғары отансүйгіштік сезімді тәрбиелеу, ұлттық мәдени және тарихи – әлеуметтік түсінікті кеңейту,

отандық сана-сезімінің оянуына, ар – ождан мен намысты сақтап, патриоттық рухының қалыптасуына зор ықпал етіп, жастардың білім мен біліктіліктігін шындап тәрбиелеуде тарих пәнін оқып-үйренудің маңызы зор. «Тарихын білмеген ұлттың болашағы бұлыңғыр» дейді грек ойшылы Платон. Бұл ойдың астарын М. Шоқай: «Ұлттың рухын оятатын бірінші – тіл болса, екінші – тарих» – деп анық айтып өтті. Сондықтан да Қазақстан Республикасының Президенті Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанда тарихи сананы қалыптастыру» тұжырымдамасындағы «Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауындағы тапсырмалары бойынша ұлттың тарихи санасын жетілдіру және жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға негізделген білім беру жүйесінің әр деңгейінде Қазақстан тарихын оқыту мазмұны мен форматына өзгерістер енгізілді және бұл үдеріс осы күнге дейін жалғасын табуда.

Бүгін де жаңартылған білім беру мазмұнына сай Қазақстандық білім беру жүйесі тарих пәні мұғалімдерінен үлкен жауапкершілікті талап етіп отыр. Айтарлықтай, тарих пәні сабақтары білім алушыға ақпарат пен білім беріп қана қоймай, оны дамыту, оларды өздігінен жауап іздеуге бейімдеу, өмір тәжірибелеріне сүйену, елінің мүддесін өзінің мүддесінен жоғары қою тағы басқа көптеген қасиеттерге тәрбиелеуде жас қазақстандықтарға білім беру ісінің инновациялық дамуына ерекше көңіл аударылуда.

Жалпы тарихи білім берудің әдіснамасына келгенде 1959 жылы «Тарихты оқытудағы методикасы» атты әдістемелік жинақта тарихи білімнің дамуының кезеңдері мен тарихты оқытудың әдістемесі мен оның дамуының негізгі кезеңдеріне алғашқы рет анық шолу жасалған. Жинақта аса маңызды тарихи фактілер мен құбылыстарды, халық бұқарасы мен тарих қайраткерлері рөлдерін, хронологиялық даталарды, нақтылы тарихи материалдарды талдау, бағалау, және жинақтап қорыту сынды және тарихи фактілер мен құбылыстардың себептілігін бір – бірімен байланыстылығын дәлелдеуді қалай оқытуға және оқуға болатынын ұғындырады. Тарихты оқытуда тарихи заңдылықты ұғымға бейімдеу, тарихи процестерді дәуірге бөлу, хронологиялық оқытудың маңыздылығы, тарихи карталар мен тарихты оқытқанда оларды пайдалану маңыздылығы атап көрсетілген. Баяндау, бейнелеу, баяндаудағы талдау мен жинақтау жолдары, индуктивті және дедуктивті құрылыс, әңгімелеу, материал мен әдебиеттермен жұмыс жасау, тарихи істі көз алдына елестету және ұғу, модельдеу сынды тағы басқа сабақтың дидактикалық негіздемесіне анықтама беріледі [3].

Газет пен журналдар сияқты күнделікті әдебиеттердің маңызы, оларды іріктеп алу және жүйеге келтіру, тарихи жанрдағы көркем әдебиет, сол көркем шығармаларды тандап алу принциптері, әдебиеттермен жұмыс жасау әдістері, тарихты оқытқанда көрнекі құралдарды пайдалану тәсілдері, көрнекі құралдар түрлері: түп нұсқалар, репродукциялар және картиналар, портреттер, карикатуралар, схематикалық иллюстрациялар, хронологиялық кестелер, тарихи және саяси карталар, оқулықтағы иллюстрациялар, түрлі жарлықпен берілетін иллюстрациялар, диаграммалар, схемаларды қолданудың тәсілдері бейнеленген. Оған қоса, жарық аппараттарды пайдалану, мысалы, проекциялық аппараттар, аллоскоп, эпидиаскоп немесе кино және аудио материалдардың

тарихты оқытуда пайдаланудың әдіснамасы көрсетілген. Нәтижесінде сабақтан тыс тарихты оқыту, оқу орнындағы тарихи бұрыштар мен сыныптардың безендірілуі және тағы басқа сыртқы факторлардың болуы тарихи білімнің мазмұны мен әдіснамасын құрайды [4].

2001 жылдың қазан айында Еуропа Кеңесінің Министрлер комитеті ХХІ ғасырдағы Еуропада «Тарихты оқыту бойынша ұсыныс» атты баяндамалар жинағында демократиялық қоғамда тарихты оқытуға негізделген принциптерді растап, ... тарихты дұрыс пайдаланбауды және тарих мұғалімдерін оқыту мен оқытудың барлық реформаларын жүргізуді ұсынады және семинарда оқушыларда ойлау, белсенді дамуды қамтитын оң ұсыныстар ескеріліп, тарихтағы көптеген перспективаларды ерекше атап өтеді [9].

Тарихты оқыту әдістемесі – тарихты оқытудың міндеттері, мазмұны және әдіс-тәсілдері туралы педагогикалық ғылымдардың бір саласы. Тарих пәнін тиімді жүргізу жолдарының бірі – күнделікті сабақ жоспарын ғылыми-әдістемелік тұрғыда жасап, ұстаздың тәжірибе жемісіне сүйене, отырып, жүзеге асыру. Инновациялық тәсілдер арқылы сапалы біліммен, жан-жақты дамыған дүние танымы кең, шығармашылық ізденіспен жұмыс істейтін жеке тұлғаны қалыптастыру арқылы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына зор көңіл бөлу қажет [6].

Әлемнің озық заманауи әдіс – тәсілдері мен технологиялары қатарына «жобалау әдісі», «өздігінен білім алу», «топтап оқыту», «кейс әдісі», «диалогтық оқыту», «кіріктірілген білім беру», «ATL дағдыларды қалыптастыру әдістері», «іс-әрекетті зерттеу (action research)», «lesson study», «үш өлшемді әдістемелік жүйе», «сындарлы оқыту», «зерттеу – жобалау әдісі», «PBL (problem – based learning)», «SOL (student – oriented learning)», «PCL (Person – centered learning)», «PBL (project – based learning)», «сын тұрғысынан ойлауды дамыту», тарихты оқытудағы кинокурс технологиясы, цифрлік тарих (Digital history), интернет білім беру платформалары мен ақпараттық құралдары, CLIL, Virtual reality, cooperative learning, reciprocal reading, blended learning, flipped classroom, модульді – блоктық оқыту технологиясы, т.б. көптеген әдістерді қолданып оқыту кең қолданылады.

Оқытудың жаңа технологияры ғылымның бір саласы ретінде педагогика ғылымының құрамына енеді. Оқытудың жаңа технологиялары – тарихи жағынан дамыған, жетілген, теориялық негізі қалыптасқан, белгілі бір ғылыми жүйеге келген ғылым. Оқытудың жаңа технологиялары, ең алдымен, оқу үдерісін қалай басқаруға болады, соңғы мақсатты нәтижеге қалай жетуге болады, нені үйрету керек, қандай тиімді әдіс – тәсілдер арқылы үйретуге болады деген мәселелерді қарастырады. Сондай-ақ, оқытудың жаңа технологиялары – тиімді әдіс – тәсілдер мен амалдарды, оқушыға білім берудің, оны меңгерудің жолдарын үйрететін ғылым [1].

Тарихшы мұғалімдердің базалық жүйесінде тарихты оқыту әдістемесі маңызды рөл атқарады. Дидактикалық мақсаты – келешек мұғалімдердің тарихи танымын қалыптастыру және әдіс негізін көрсету. Қазіргі таңда тарих мамандығы студенттеріне арналған қазақстандық жоғары оқу орындарында тарихты оқыту әдістемесі атты пәндер енгізіліп, келесі міндеттерді атқарады. Мәселен, тарихи білімділік пен тәрбиелік міндеттерімен таныстыру, тарихты

оқыту әдістемесінің теориялық негізгі болашақ мамандарға көрсету, білім берудің инновациялық формасы туралы ұсыным беру, тәжірибелік іскерлікті дамыту және оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай жаңа мәліметтерді пайдалану, Интернет технологияларын қолдану ерекшеліктері, тарих сабағында бағалау, сыныптан тыс тарихты оқыту әдіснамасы сияқты оқыту жолдары қолдануда.

«Педагогикалық технология – оқыту, тәрбиелеу және дамыту шарттарының міндетті жиынтығын тудырушы, білім берудің біртұтас концептуалды негізі, мақсаттары мен міндеттері төңірегінде біріккен оқу тәрбие үдерісін ұйымдастырудың өзара байланыстағы тәсілдері, формалары мен әдістерінің жүйесі», деп Г.К. Селевко педагогикалық технологияның құрылымын концептуалды негізге, оқытудың мазмұндық бөлігі мен үдерістік бөліміне топтастырады. Технологияларды педагогикалық тұрғыдан құрастыру төмендегі шарттар негізінде жүзеге асады: ақпараттық логикалық құрылымының оқу мазмұнына сай болуы; ақпарат көлемі мен оны ұсынудың дидактикалық бірліктерінің өзара сәйкестігі; таным үдерісінің жоғары өнімді деңгейде болуы; оқытудың жеделдете жүргізілуі; дамытушылықтың тиімді жүзеге асуы; технологияның биімділігі; оқытушы тіл үйренуші жұмысының синхрониясы; ақыл ой және дене күшіне түсетін жүктеме мөлшерінің сәйкестілігі. Жаңа оқу бағдарламасының мазмұны негізінде келесі ерекшеліктер мен міндеттерді басты емлеге алады [8]:

1. Жүйелі іс-әрекеттік тәсілдерді іске асыру арқылы практикаға бағытталған білімді нығайту.

2. Пәндік нәтижесінің тиімділігі есебінен, білімді қолданудың шығармашылық дағдылары қалыптасқан оқушылардың функционалдық сауаттылығын нығайту.

3. Пәнаралық ықпалдастықты нығайту жолымен пәннің мазмұнын жүйелеу және оқу материалдарын білім деңгейлеріне сай қайта бөлу.

4. Аймақтық сипаттағы материалдар есебінен қазақстандық компоненттерін кеңейту.

5. Қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу, құқықтық мәдениет, толеранттылық, адамгершілік қағидалар т.б. арқылы тәрбие әлеуетін күшейту.

6. Бағдарламадан ескірген оқу материалдарын және тақырыптарды шығарып тастап, Отан тарихына қатысты сонын ішінде қазіргі замандағы Қазақстанға қатысты жаңа материалдар енгізу.

7. Елбасының тапсырмасы негізінде жаңа технологияларды, оқытудың жаңа әдістері мен формаларын қолдана отырып, Қазақстан тарихын оқыту форматын өзгерту.

8. Оқушылардың дайындық деңгейінің талаптары пәндік (білу, меңгеру), тұлғалық, жүйелі-іс-әрекеттік нәтижелері ұстанымында сипатталған.

Сондықтан, егеменді еліміздің білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін жасалынып жатқан талпыныстар оқытудың әртүрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, терең білімді, ізденімпаз, барлық іс-әрекеттерінде шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлға тәрбиелеу ісіне ерекше мән берілуде. Демек, мектептегі оқыту үрдісі

оқушының танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық әрекеттерін дамытуына жол ашуы қажет.

Әдебиеттер

1. Тұрымтаева Г. Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану жолдары. – Қазақстан тарихы. – № 12. – Алматы, 2009.
2. Әбдіғұлова Б. Тарих сабағында оқытудың инновациялық әдістерін қолдану жолдары. – Қазақстан тарихы №6. – Алматы, 2009.
3. Педагогикалық институттар программалары тарихты оқытудың методикасы. // Қазақ ССР Министрлер Советінің жоғары және орта арнаулы білім комитеті, Жоғары және орта арнаулы білімді сырттан оқыту ғылыми методика кабинеті. – Алматы, 1959.
4. Төлебаев Т. Қазақстан тарихын оқытудағы жаңалық [Мәтін] // Қазақ тарихы. – 2011. – № 1.
5. Есмұратова Э. Тарих сабағында ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі: сабақ // Қазақстан тарихы әдістемелік журнал. – 2011. – №4.
6. Әбдіғұлова Б.Қ. Мектепте тарихты оқыту әдістемесі. – А., 2020.
7. Атабаев К.М. Қазақстан тарих ғылымын түбегейлі қайта құрудың объективті алғышарттары мен ортақ заңдылықтары және жолдары // Қазақ тарихы. – № 1. – 2009.
8. Қасқабасова А.А. Тарихты оқыту әдістемесі пәні бойынша оқыту бағдарламасы. – С.Торайғыров атындағы ПМУ. – Павлодар, 2013.
9. “New Approaches to Teaching History”// Materials from seminars. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina// 18-19 November, 2003. – 116.
10. Білім беру саласындағы өзгерістер аясына кеңейту апробация мен тарату // VIII Халықаралық ғылыми практикалық конференция баяндамалар жинағы// 27-28 тамыз. – Астана, 2016.

ФОРМАТИВНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ КАК СРЕДСТВО МОТИВАЦИИ К УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Л.Ж. Аскарова

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан

laura.askarova.1988@mail.ru

Мақала оқытуды бағалауды, оқушылардың мотивациясын арттыру жолдарын, оқытудың табысы мен тиімділігін зерттеуге арналған.

The article is devoted to the study of assessment for learning, ways to increase student motivation, learning success and effectiveness.

Эпоху высочайшего динамизма, интенсивного развития средств коммуникации, меняющихся образ жизни, общения и мышления, методы достижения благосостояния, интеллект человека, способность к преобразующей, созидательной деятельности становятся основным капиталом общества. В этих условиях одной из актуальных проблем является формирование конкурентоспособной личности, готовой не только жить в меняющихся социальных и экономических условиях, но и активно влиять на существующую действительность, изменяя её к лучшему.

В связи с этим на первый план выходят определенные требования к такой личности – креативность, активность, социальная ответственность, обладание развитым интеллектом, устойчивая мотивация к познавательной деятельности.

На сегодняшний день в содержании образования произошли существенные изменения: приоритет с предметных знаний, умений и навыков как основной цели обучения был смещен на формирование компетентностей учащихся. Это в свою очередь повлекло за собой и изменения в системе оценивания.

Дети часто задают вопрос «Зачем что-то делать на уроке, если это не оценивается?». Поэтому у меня возник вопрос «А что можно сделать для того, чтобы заинтересовать детей, как *повысить внутреннюю мотивацию учащихся?*» Ведь оценивание – категория, используемая для обозначения деятельности, направленной на систематическое суммирование результатов обучения с целью принятия решений о дальнейшем обучении. Изучая литературу по оцениванию, я сделала вывод, что форма, которую принимает оценивание, может быть разной: одни тесты проводятся с карандашом в руках и бумагой, а другие основываются на постановке вопросов в процессе обычного общения в классе. Все виды оценивания имеют общие характеристики и предполагают процессы:

- наблюдения;
- интерпретации полученных данных;
- заключения для определения дальнейших действий.

Формативное оценивание может мотивировать ученика, вызвать у него интерес к процессу своего познания. Этот вид оценивания способен обеспечить более быструю обратную связь, чем суммативное оценивание.

Каким же образом можно способствовать формированию мотивации в учебном процессе? Одной из целей оценивания является формирование мотивации обучающихся к целенаправленному учению. Существует целый ряд научно разработанных способов повышения мотивации в учебном процессе. Их использование поможет избежать многих трудностей, связанных с процессом оценивания. Хочу привести пример мотивирующих приемов из методического руководства

«Мотивирующие методики»

- Требования должны быть высокими, но реалистичными.
- Ставьте задачи вместе с учащимися.
- Четко разъясняйте, что необходимо, чтобы добиться успеха по вашему предмету.

– Для развития внутренней мотивации, вместо слов «должен», «требую», употребляйте слова «интересно, как ты сможешь...», «попробуй» и т.п.

- Избегайте создания атмосферы конкуренции среди учащихся.
- О своем предмете всегда говорите с энтузиазмом и вдохновением.
- Создавайте «ситуации успеха».

Построение урока

- Всегда исходите из сильных сторон и интересов учащихся.
- Увеличивайте сложность изучаемого материала постепенно.
- Используйте как можно более разнообразные методы и техники обучения.

– Акцентируйте внимание учащихся на новых умениях и знаниях, а не на отметках.

- Никогда не угрожайте отметкой.
- Тесты должны способствовать познанию, а не внушать страх.

Мотивация путем комментирования работы, выполненной учащимися
Обратная связь должна быть своевременной.

– Вознаграждайте успех (словом, жестом) и не просто похвалой, а положительным конструктивным комментарием.

– Давайте учащимся почитать работы друг у друга и оценить как положительные стороны, так и то, что нуждается в доработке (без отметки!).

– В первую очередь всегда отмечайте положительные аспекты, а затем уже критикуйте.

– Негативная обратная связь должна быть очень специфичной и направленной на слабые стороны работы, а не на учащегося.

– Никогда не унижайте учащихся публичным разбором слабых сторон и оскорбительными комментариями.

– Предоставляйте учащимся возможность подумать, не торопитесь с подсказкой.

Школьная оценка как мощный мотивационный фактор влияет не только на познавательную деятельность, стимулируя ее, она глубоко затрагивает все сферы жизни ребенка. Приобретая особую значимость в глазах окружающих, она превращается в характеристику личности учащегося, влияет на его самооценку, во многом определяет систему его социальных отношений в семье и школе. Для окружающих людей – родителей, родственников, учителей, одноклассников – очень существенно, «отличник» ребенок или, скажем, «троечник», при этом престиж первого не сопоставим со спокойным безразличием ко второму.

С психологической точки зрения отметка очень сильно влияет на учебную мотивацию.

Главная цель оценки – стимулировать познание. Детям нужен Успех. Степень успешности во многом определяет наше отношение к миру, самочувствие, желание работать, узнавать новое.

Кроме различных форм и методов работы, создающих положительную мотивацию, важным является благоприятный психологический климат. Для его создания используем «эмоциональные поглаживания» (термин американского психотерапевта Э. Берна). Это обращение к учащимся по имени, опора на похвалу, на одобрение, на добрый, ласковый тон, на ободряющее прикосновение [1, с. 28].

Снижение положительной мотивации учащихся ведет к снижению успешности и эффективности обучения. Развитие мотивов, связанных с содержанием и процессом учения, позволяет повысить результативность обучения по всем общеобразовательным предметам, в том числе и по истории.

Использование в учебной деятельности методов и приемов современных педагогических технологий формирует положительную мотивацию детей, способствует развитию основных мыслительных операций, коммуникативной компетенции, творческой активной личности. Таким образом, учение только тогда станет для детей радостным и привлекательным, когда они сами будут учиться: проектировать, конструировать, исследовать, открывать, т.е. познавать мир в подлинном смысле этого слова. Познание через напряжение своих сил, умственных, физических, духовных. А это возможно только в процессе самостоя-

тельной учебно-познавательной деятельности на основе современных педагогических технологий.

Немаловажным аспектом в формативном оценивании, на мой взгляд, является комментарий. При этом допускается комментарий как учителя, так и учеников. Очень важно, чтобы комментарий был сделан в корректной форме, не обидел и не оскорбил ребенка или группу в целом. Обязательно следует отмечать достоинства презентуемой работы. Например, при оценивании кластеров по методу «Две звезды и пожелание» подвести детей к мысли о необходимости более полно отражать схемы и надписи на кластере, чтобы легче было выступать. Совместно с учениками разрабатывать простые критерии выполнения и оценивания работ (содержательность, дизайн, научная обоснованность, лаконичность, участие каждого ученика).

Для развития познавательных, коммуникативных качеств ученика целесообразно использовать исследовательскую работу в группах. Мои ученики работают с разными источниками информации. Задавая друг другу вопросы через диалог, самостоятельно получают результаты, анализируют, размышляют и приходят к единому мнению. Учащиеся с медленным мыслительным процессом тоже пытались участвовать в исследовательской беседе. В итоге лидировала та группа, которая четко распределила роли в группе и отличилась «быстротой мышления», умением прийти к единому мнению. В учебной деятельности важно научить ребят вести исследовательскую беседу, но при этом следует предлагать такие задания и виды поощрения, которые послужат положительной мотивацией для нее.

Наряду с положительными моментами при проведении формативного оценивания возникают и трудности. Это и развитие речи, и коммуникативных навыков, и дальнейшая работа по созданию коллаборативной среды, и отработка навыков объективного самооценивания, взаимооценивания, презентации своей работы, умения выразить чувства и мысли.

Известно, что те ученики, которым трудно дается учеба, теряют интерес к обучению, у них пропадает желание учиться. Новый подход к преподаванию и обучению в системе оценивания учащихся поможет решить эту проблему. Именно система формативного оценивания позволяет отслеживать достижения учащихся на индивидуальном уровне, что значительно способствует повышению качества образования [2, с. 85].

Мотивация к успешному обучению и ответственность ученика за свое обучение напрямую зависят от оценки.

Ключевыми компонентами формативного оценивания, позволяющими улучшить обучение являются:

- 1) обеспечение эффективной обратной связи с учеником;
- 2) активное участие учащихся в процессе собственного обучения;
- 3) постоянная корректировка педагогической деятельности с учетом результатов оценивания;
- 4) повышение уровня мотивации;
- 5) умение оценивать свои знания самостоятельно [3, с. 14].

Взаимооценка помогает ученикам предоставлять друг другу необходимую обратную связь для взаимообучения, взаимоподдержки и обеспечения им воз-

возможности рассуждать, обсуждать, объяснять и критически оценивать друг друга. Успешная взаимооценка может помочь развить самооценку и обеспечить, в перспективе, готовность учащихся возлагать на себя возрастающую ответственность за свой собственный прогресс в обучении.

Существует множество приемов поощрения учеников при самооценивании и взаимооценивании, которые не ограничены лишь выставлением отметок за работу. «Самооценка – это оценка самого себя, своих достижений и недостатков».

«Самооценка намного легче вводится в учебный процесс, если у школьника нет другого опыта оценивания, если он не испытывал влияния внешних оценок, то есть сразу стал обучаться в режиме развивающего обучения, приобретая навыки самооценивания и самоконтроля... Главная роль устной оценки учителя, осуществляемой после самооценки учащегося, заключается, во-первых, в уравнивании высказанных учащимся суждений о плюсах и минусах своей работы, чтобы не дать школьнику себя захвалить или почувствовать вечным неудачником, а во-вторых, в развитии на основе констатирующей части самооценки ее проектировочной функции, то есть обучение ребенка самостоятельному определению программы своей деятельности на очередной этап работы».

Общим для всех стратегий формативного оценивания является наличие определенных критериев, таких, к примеру, как степень успешности урока по результатам выполненной работы или вопросы учащихся друг другу в период презентации и т.д. Четкие критерии оценивания могут быть использованы в качестве основы, на которую учащиеся будут опираться при разработке своих собственных схем оценивания.

Контроль знаний учащихся является одним из основных элементов оценки качества образования. Чтобы быть использованными с той или иной целью, результаты оценки должны иметь три качества:

- они должны быть «валидными» (четко соответствовать программам преподавания);
- объективными и стабильными (т. е. не подверженными изменениям, независимыми от времени или от характера экзаменующего);
- доступными (т. е. время, научные силы и средства на их разработку и проведение должны быть доступны государству)».

Повышение качества образовательного процесса тесным образом связано с повышением качества знаний и успеваемости учащихся, без формирования положительной мотивации учащихся это решить невозможно. Формативное оценивание способствует снижению тревожности ученика, формированию положительной мотивации. Учитель превращается из сурового судьи в заинтересованного помощника и консультанта. Между учителем и учеником исчезает зона конфликта, оценивание превращается в совместную работу по критериям принятым обеими сторонами. Открытость, прозрачность самого процесса оценивания, возможность высказать свою точку зрения помогают ученику стать настоящим субъектом своего обучения.

Литература

1. Программа курсов повышения квалификации преподавателей общеобразовательных школ Республики Казахстан. – Астана, 2012 г.
2. Руководство для учителя. – Астана, 2012 г.
3. Критериально-ориентированный подход к оценке учебных достижений школьников. www.krasmonitor.narod.ru
4. Пинская М.А. Формирующее оценивание: оценивание для обучения. Практическое руководство для учителей. – Астана, 2012 г.
5. Лебедева М.Б. Материалы тренинга по формирующему оцениванию. – Астана, 2012 г.
6. Красноборова А.А. Критериальное оценивание в школе. – Пермь, 2010.
7. Методические пособия АО Назарбаев Интеллектуальные школы по критериальному оцениванию. – Астана, 2012 г.
8. <http://edu.resurs.kz/metod/tehnologiya-kriterialnogo-otsenivaniya-uchaschihsya>
9. <https://sites.google.com/site/uzadacha/m-4-kriterii-ocenivania-dla-ucebnyh-zadac>
10. Блэк П. и Уильям Д. Черный ящик: что там внутри? Оценка знаний учащихся как способ повышения эффективности учебно-воспитательного процесса.
11. Век Х. Оценки и отметки. – М., 1984.
12. Воронцов А.Б. Некоторые подходы к вопросу контроля и оценки учебной деятельности учащихся. // Начальная школа. – 1999.
13. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – М., 2001.
14. Программа курсов повышения квалификации педагогов общеобразовательных школ Республики Казахстан. – Астана, 2012 г. Формативное оценивание в начальной школе. Практическое пособие для учителя / Сост. О.И. Дудкина, А.А. Буркитова, Р.Х. Шакиров. – Б.: Билим, 2012. – 89 с.

КАЗАХСТАН В МИРОВОМ СООБЩЕСТВЕ

К. Базарбаев, Б.Н. Абдрахманов

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
abdrahmanov_bayr@mail.ru*

Берілген мақалада Алғышқы Президент – ел Көшбасшысы Н.А. Назарбаевтың бейбітшілік енгізу қайраткерлігі жәйлі сөз қозғалады. Президенттің алғашқы күндерінен бастап Елбасы (мемлекет пен ел алдындағы шоқтығы биік жетістіктері үшін Н.А. Назарбаевқа берілген мәртебелі атақ) аймақтық, сонымен қатар әлемдік деңгейде қауіпсіздік зоналарды орнату жолында белсенді қызмет атқарды.

In given paper peacekeeping activity of the First President – nation Leader N.A. Nazarbaev is considered. From the very beginning of his presidency Elbasy (that is the honorary title, which was assigned to N.A. Nazarbaev for his prominent services to the state and people) had showed activity to create zones of security not only on regional, but world level too.

В декабре 1991 года Республика Казахстан, под руководством Первого Президента – Лидером нации Н.А. Назарбаева, приняла, определяющее будущее страны и народа, решение о провозглашении государственного суверенитета.

Это судьбоносное событие стало непосредственной реализацией многовековой мечты казахов о создании независимого государства – «Мәңгілік Ел», полноправного члена мирового сообщества. Поистине это эпохальное событие,

можно назвать, вершиной воли и силы духа казахского народа, шедшего к этой цели, через тяготы и невзгоды, всего сложного исторического пути.

Стоит отметить, что Республика Казахстан и казахский народ, не замкнулись в рамках национального образования, страна стала родным домом для представителей более 130 этнических групп, проживающих на этой территории [1].

С первых дней обретения Независимости во главе с Елбасы, Республика стремилась и стремится обрести свое полноправное место на международной арене.

3 марта 1992 года Казахстан стал официальным участником-членом Организации объединенных наций (ООН).

15 мая 1992 года в г. Ташкенте (Республика Узбекистан), по инициативе Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева, состоялась встреча глав России, Казахстана, Узбекистана, Киргизия, Таджикистан и Армении на которой был подписан Договор о коллективной безопасности (ДКБ). Ключевая статья 4 Договора гласит: «Если одно из государств-участников подвергнется агрессии со стороны какого-либо государства или группы государств, то это будет рассматриваться как агрессия против всех государств-участников настоящего Договора. В случае совершения акта агрессии против любого из государств-участников все остальные государства-участники предоставят ему необходимую помощь, включая военную, а также окажут поддержку находящимся в их распоряжении средствами в порядке осуществления права на коллективную оборону в соответствии со статьей 51 Устава ООН» [2].

Осознавая свою миротворческую и интеграционную роль в мире, Казахстан всегда вел курс на укрепление и поддержание мира в своем регионе. В сентябре 1992 года выступая на 47 ГА ООН, Елбасы озвучил идею создания организации Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА). Международный форум, объединяющий государства азиатского континента, ставящий задачу укрепления взаимоотношений и сотрудничества азиатских государств, в целях обеспечения безопасности в регионе. В июне 2002 г. в ходе 1 саммита Организации был подписан Алматинский акт, благодаря которому Форум превратился в полноценную площадку диалога для поиска компромисса, и урегулировании проблем и конфликтов на территории Азиатского континента.

В октябре 2004 г. на 2 встрече министров иностранных дел стран-участниц Совещания был принят т.н. «Каталог мер доверия», важный документ, ставший вехой в укреплении и поддержании стабильности азиатской безопасности.

Работа Организации стала серьезным фактором в региональной и глобальной безопасности. Исходя из этого, государства-участники приняли единогласное решение о том, чтобы 5 октября был объявлен «днем СВМДА». На сегодняшний день участниками Организации являются 21 страна, наблюдателями – 9 стран, в том числе США, в работе СВМДА принимают участие 4 международные организации, в том числе ООН [3].

Независимый Казахстан предложив идею создания СВМДА воплотил ее в конкретную реальность.

Безъядерный статус Казахстана

Существенным вкладом Республики Казахстан в мировой антиядерный процесс разоружения стало закрытие Семипалатинского ядерного полигона, произошедшее во многом благодаря инициативе Елбасы, 29 августа 1991 года.

Последовательно продолжая свою миротворческую политику Первый Президент – Лидер нации Н.А. Назарбаев принял решение о добровольном отказе от четвертого по мощности в мире ядерного арсенала, присоединившись, в числе первых, в 1996 году, к Договору о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний ДВЗЯИ. Ратифицировав этот важнейший документ, Елбасы последовательно призывает лидеров стран, обладающих ядерным оружием, также последовать примеру Казахстана.

В сентябре 2006 г. благодаря неустанным усилиям Елбасы, в г. Семипалатинск был подписан договор о создании в Центральной Азии зоны, свободной от ядерного оружия (ЦАЗСЯО). Договор подписали Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан, что глубоко символично.

Центральная Азия – первая безъядерная зона, созданная в мире. В «Семипалатинском договоре» прописаны обязательства по экологической реабилитации урановых и ядерных полигонов.

К слову сказать, Республика Казахстан в качестве председателя ЦАЗСЯО в 2019 г. созвала консультативную встречу стран-участниц Центральноазиатской зоны в г. Нур-Султан. В ходе председательства Казахстан уделял и продолжает уделять больше внимания вопросам укрепления координации в нашей зоне, а также продвигать «Договор о взаимодействии по предотвращению незаконного оборота ядерных и радиоактивных материалов и борьбе с ядерным терроризмом стран-участниц Договора о зоне, свободной от ядерного оружия в Центральной Азии» [4].

Главной константой «Семипалатинского договора» является Протокол «о негативных гарантиях», подписанный представителями пяти ведущих ядерных государств: России, США, Китая, Великобритании и Франции. В настоящее время страны «ядерного клуба», за исключением США, ратифицировали Протокол.

Следует отметить, что наличие безъядерных зон остаются одним из эффективных инструментов в деле разоружения и нераспространения оружия массового поражения. Наша страна считает, что создание подобных зон, способно эффективно расширить географию безъядерного мира с тем, чтобы наша планета превратилась в безъядерную зону.

Казахстан и ШОС

В апреле 1996 г. в г. Шанхае (КНР), пятью государствами: Российская Федерация, Китайская народная республика, Республика Казахстан, Республика Кыргызстан и Республика Таджикистан было подписано «Соглашение об укреплении доверия в военной области в районе границ».

В 1997 году, продолжая политику мира и добрососедства, президенты этих стран подписали «Соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы». Заключение подобного рода документов (Соглашение об укреплении мер доверия в районе границы и Соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы) сроком до конца 2020 г., стало важ-

ным шагом на Азиатском континенте, положившим начало военно-политическому сотрудничеству в целях обеспечения стабильности на границах.

В начале третьего тысячелетия, ШОС предприняла структурные изменения, связанные с все более возрастающей угрозой терроризма. Подобные преобразования: создание новых структур и механизмов, явились своевременным решением данной угрозы.

Летом 2001 г. в г. Шанхае, члены Организации, на саммите объявили решение о создании новой международной организации, подписав Декларацию «О создании ШОС» и что немаловажно в тех условиях, «Конвенцию о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом». Предвосхищая существующие риски роста угрозы терроризма в Центральной Азии, Китай и Россия выступили инициаторами создания нового механизма борьбы с терроризмом. Сегодня, ШОС стала реальным игроком в международной системе безопасности. Страны-участницы внедрили действенный механизм, использующий все имеющиеся ресурсы в деле противодействия терроризму, экстремизму и сепаратизму.

Положительная динамика укрепления институтов ШОС свидетельствует об эффективности Организации, ее перспективности. Помимо сферы военно-политического сотрудничества ее деятельность охватывает актуальные вопросы экономического сотрудничества.

Сегодня, экономическое сотрудничество является важным механизмом взаимодействия в рамках ШОС. Участники Организации создали эффективные формы диалога министров экономики и торговли, министров коммуникаций, тем самым сформировав благоприятные условия в этих областях. Также замечен прорыв в инвестиционной деятельности, наметились пути сотрудничества в торгово-экономической сфере. В сентябре 2003 г. в Пекине была утверждена «Программа многостороннего торгово-экономического сотрудничества стран-участниц ШОС». Все эти конструктивные шаги заложили фундамент налаживания регионального экономического сотрудничества. Все эти шаги являлись и являются продолжением политики Елбасы, недаром в декабре 2005 г., исполнительный секретарь ШОС Чжан Дэгуан, обращаясь к Елбасы, отметил: «Вы внесли и вносите неоценимый вклад в дело укрепления стабильности и многостороннего сотрудничества в регионе в рамках ШОС. Мы высоко ценим политику Казахстана в отношении Организации. Искренне желаем Вам крепкого здоровья, больших достижений в Вашей благородной деятельности во имя процветания Республики Казахстан и во благо ее народа». В очередной раз отметив, что именно наша страна в лице Первого Президента – Лидера нации Нурсултана Абишевича Назарбаева стояла у истоков ШОС.

Важным для политической жизни Казахстана стал юбилейный X саммит ШОС, состоявшийся летом 2011 г. в г. Астане (г. Нур-Султан). Принятые на Саммите документы способствовали упрочнению элементов системы региональной и международной безопасности. По итогам Саммита в г. Астане (г. Нур-Султан) президенты государств-членов ШОС подписали Астанинскую декларацию, в которой подвели итоги деятельности Организации за 10 лет и определили дальнейшие перспективные ориентиры развития [5].

Казахстан и ОИК

Помимо восточного направления, наша страна не забывает и о странах исламского мира, так в 1995 году Казахстан стал полноправным членом Организации исламской конференции.

В июне 2011 года в г. Астане (Нур-Султан) прошла 38-я сессия Совета министров иностранных дел Организации исламской конференции (ОИК). На встрече, под руководством Елбасы, было принято решение о переименовании ОИК в Организацию Исламского Сотрудничества.

На ней же, впервые, был принят План действий ОИС сотрудничества со странами Центральной Азией.

Важным же конечно, было выступление Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева перед мусульманской умой, которое заложило основу Астанинской декларации ОИС. Документ, по своему содержанию, стал наиболее прогрессивным актом Организации, провозгласившим модернизацию и реформы, в качестве основ развития исламского мира в третьем тысячелетии.

Кроме того Сессия приняла свыше ста резолюций, важными из которых были выдвинуты Казахстаном, такие как – борьба с незаконным производством и оборотом наркотиков из Афганистана: реабилитации территорий бывшего Семипалатинского ядерного полигона и Аральского моря.

Важно отметить, что Казахстан последовательно реализовал намеченные приоритеты, отраженные в Концепции и программе Председательства в СМИД ОИС на 2011-2012 годы. Кроме того, совместно со странами-членами, Генеральным секретариатом и институтами ОИС проведена работа по реализации казахстанских инициатив, выдвинутых в 2011 году на VII Всемирном Исламском экономическом форуме и 38-ом СМИД ОИС, по созданию системы продовольственной взаимопомощи, механизма поддержки среднего и малого бизнеса, обеспечению участия представителей ОИС в саммитах G20 и других.

Отмечая важную роль Казахстана в ОИС, ее генеральный секретарь Е. Ихсаноглу подчеркнул высокую содержательность и профессионализм казахстанского председательства и заявил, что оно останется одной из наиболее ярких глав в истории Организации [6].

Сегодня, ОИС продолжает последовательно поддерживать казахстанские инициативы на международной арене и вносит свой вклад в их успешную реализацию. В частности, инициативы по созыву Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии и Съезда лидеров мировых и традиционных религий находят свое отражение в ежегодных документах Организации.

ОИС признает важную координирующую роль Казахстана в области продвижения межцивилизационного и межрелигиозного диалога, где Казахстан служит мостом общения по линии «Восток – Запад».

ОИС поддерживает создание специальной программы ОИС по Центральной Азии. Данный проект предусматривает поддержку и взаимодействие со стороны Организации в стимулировании торговых операций, инвестиций, осуществлении промышленных проектов, представляющих взаимный интерес как для Центральной Азии, так и для стран мусульманского сообщества.

Казахстан и ЕАЭС

Продолжая тему места и значения Казахстана в мире, необходимо отметить, важную роль Елбасы как политического и государственного деятеля. Его умение прогнозировать ситуацию на много ходов вперед, учитывать основные направления международной политики. Именно эти качества помогли странам постсоветского пространства, прийти к идее создания ЕАЭС.

Елбасы всегда рассматривал региональную интеграцию как один из эффективных и практических способов действенного противостояния угрозам и вызовам глобализации.

С первых дней Независимости Елбасы обращал внимание стран бывшего СССР на тренд перехода политической и экономической интеграции с мирового уровня на межрегиональный. Стоит отметить, что страны, неспособные к интеграции, всегда рискуют оказаться на обочине истории.

Наша страна на протяжении всего своего существования, исходила из того, что в долгосрочной перспективе региональному сотрудничеству альтернативы не существует. По словам Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева, «инерция разбегания оказалась сильнее наших усилий по интеграции» [7].

После развала СССР отдельные президенты независимых республик бывшего СССР не осознали сформулированную Елбасы 29 марта 1994 г. во время выступления в МГУ им. М.В. Ломоносова гениальную идею, идею Евразийской экономической интеграции. В тоже время стоит отметить, что многие эксперты, экономисты и политологи, подошли к этой инициативе взвешенно и продуманно. Именно тогда ректор МГУ им. М.В. Ломоносова В. Садовничий отметил, что Нурсултан Абишевич Назарбаев – выдающийся государственный деятель и серьезный ученый, который вносит неоценимый вклад в развитие дружбы между народами. Спустя десятилетия МГУ им. М.В. Ломоносова гордится тем, что именно в этих стенах в 1994 году, Первый Президент Независимого Казахстана Н.А. Назарбаев высказал идею евразийства, экономической интеграции бывших постсоветских республик» [8].

Как показало дальнейшее развитие событий, это был взвешенный и продуманный проект. Время подтвердило востребованность Евразийской идеи.

10 октября 2000 г. Республика Казахстан, Российская федерация, Республика Беларусь, Республика Кыргызстан и Республика Таджикистан учредили новое образование – Евразийское экономическое сообщество (ЕврАзЭС).

Это стало возможным, благодаря политическому авторитету и влиянию Елбасы. Сегодня Республика Казахстан является локомотивом Евразийской интеграции. Именно наша страна стала инициатором реформирования СНГ, переживавшего, на тот момент, системный кризис, вызванный множеством нерешенных проблем. Как отмечал Первый Президент – Лидер нации Н.А. Назарбаев: «По объективным и субъективным причинам СНГ не стало решающей структурой интеграции постсоветского пространства» [9].

Осенью 2011 г. проект ЕЭС получил новый импульс после публикаций на страницах газеты «Известия» лидеров основателей Союза: РФ В.В. Путина – «Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается се-

годня», Беларуси А. Лукашенко «О судьбах нашей интеграции», Казахстана Н.А. Назарбаева «Евразийский Союз: от идеи к истории будущего» [10].

С 1 января 2012 г., начало действовать Единое экономическое пространство (ЕЭП). В полном объеме интеграционные соглашения ЕЭП, принятые в ноябре 2011 года, начали работать с лета 2012 года. Как известно, целью создания ЕЭП является «создание условий для стабильного и эффективного развития экономик государств-участников и повышения уровня жизни населения».

Международное политическое, экспертное, академическое сообщество признает тот факт, что Елбасы, в отличие от многих государственных деятелей, не просто выдвигает интеграционные инициативы, но и последовательно их реализовывает на практике. Так в своей программной статье «Евразийский Союз: от идеи к истории будущего» Первый Президент – Лидер нации Н.А. Назарбаев выделил четыре принципа, на которых опирается его подход к евразийству:

«Во-первых, не отрицая значения культурных и цивилизационных факторов, я предлагал строить интеграцию прежде всего на основе экономического прагматизма. Экономические интересы, а не абстрактные геополитические идеи и лозунги – главный двигатель интеграционных процессов.

Во-вторых, я всегда был и остаюсь сторонником добровольности интеграции. Каждое государство и общество должны самостоятельно прийти к пониманию, что в глобализирующемся мире нет смысла бесконечно упиваться собственной самобытностью и замыкаться в своих границах.

В-третьих, Евразийский Союз я изначально видел как объединение государств на основе принципов равенства, невмешательства во внутренние дела друг друга, уважения суверенитета и неприкосновенности государственных границ.

В-четвертых, я предлагал создать наднациональные органы Евразийского Союза, которые бы действовали на основе консенсуса, с учетом интересов каждой страны-участницы, обладали четкими и реальными полномочиями. Но это никоим образом не предполагает передачу политического суверенитета. Это аксиома» [11].

В заключении, хотелось бы сказать, что Независимость – важнейшая ценность для казахстанцев. Сплоченность, широта души, дружелюбие и толерантность казахского народа, выдержавшего испытание временем, сумевшим сформировать свою государственность, являются ее залогом.

Наша страна добилась определенных высот в мировом сообществе, основа этих достижений – дальновидная политика Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева, провозгласившего с первых дней своего правления, идеалы мира и солидарности народа Казахстана, упрочение Независимости, национальная безопасность, ускоренное развитие экономики, уверенность народа Казахстана в своем будущем, достижение прочных позиций в мировом сообществе.

Сегодня Казахстан мировое сообщество знает как страну с развитой экономикой и стабильным общественно-политическим укладом.

За 29 лет Независимости Казахстан превратился в одно из ключевых государств Евразии, чье мнение имеет вес в мире.

Участие страны в качестве модератора ОБСЕ, ответственного за безопасность стран Евразии, инициатора образования ЕАЭС и множества других авторитетных международных организаций и инициатив, стали прочным фундаментом эффективного и стабильного развития.

Анализируя этот сложный исторический этап в развитии нашей страны, можно с гордостью констатировать, что все этим заслуга и победа, мы обязаны дальновидной политике Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева.

Литература

1. https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan
2. odkb-csto.org/documents...kollektivnoy bezopasnosti/
3. https://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeistviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104
4. <https://www.zakon.kz/114830-dogovor-o-nerasprostraneni-jadernogo.html>
5. <http://sud.gov.kz/rus/kategoriya/shanhayskaya-organizaciya-sotrudnichestva-shos>
6. https://www.akorda.kz/ru/national_projects/presdatelstvo-kazahstana-v-ois
7. <http://edu.e-history.kz/ru/expert/view/80>
8. <https://presidentlibrary.kz/ru/content/viktor-sadovnichiy-rektor-mgu-imeni-mv-lomonosova>
9. <https://e-history.kz/ru/contents/view/2063>
10. <https://iz.ru/news/504908>
11. там же

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА В ШКОЛАХ

А.Б. Батталов

*СОШ № 24 г. Павлодар, Казахстан
adil130382@mail.ru*

Мақалада Қазақстан тарихын оқыту мәселелері мен тарихи ғылымдағы қалып тасқан жағдайының қысқаша сараптамасы ұсынылған. Оқыту үрдісінің әдістемелік тәсілдері ұсынылған. Сондай-ақ тарихи білім беру сапасын жақсарту мақсатында негізгі міндеттер белгіленген.

The article presents a brief analysis of the analysis of the situation in historical science and the problems of teaching the history of Kazakhstan as a whole. Presented methodological approaches in the process of teaching. Also identified the main challenges to improve the quality of history education.

В настоящее время система образования Республики Казахстан претерпевает серьезные изменения. В условиях обновления содержания образования актуальным становится не только обучение, но и воспитания подрастающего поколения.

Сегодня, как никогда становится важным вопрос обновления сознания подрастающего поколения в условиях, когда кардинально меняются требования к системе образования, в том числе, к изучению истории своей страны. Здесь главной задачей в изучении истории Казахстана становится формирование национального духа и патриотического воспитания у подрастающего поколения.

Учителя истории должны четко осознавать свою роль в становлении исторического сознания подрастающего поколения. При этом важно уделить особое внимание истории формирования национальной государственности и этническим процессам.

Образованию национальной государственности предшествовало множество государственных образований, имевших свою особую роль в потоке истории. Именно школьный предмет история изучает прошлое нашей страны и ее населения. Значимость исторической науки нельзя переоценить: она рассматривает события в пространстве и времени, динамике и может со всей полнотой ответственности дать исчерпывающий ответ на многие возникающие государственные вопросы. С учетом этого, требуется обратить большое внимание на ключевые приоритеты работы историков всех уровней от высшего до среднего образования. В частности, это расширение тематики научных исследований по вопросам древней, средневековой, новой и новейшей истории Казахстана, научного исторического осмысления казахстанской государственности. В контексте решения этих широких задач сегодня все более четко возникает потребность глубже осмыслить прошлое и настоящее Республики Казахстан во взаимосвязи с мировой историей, в ее своеобразии и одновременно – взаимодействии, взаимовлиянии, взаимопроникновении с другими цивилизациями Запада и Востока.

Методологическим основанием такого рассмотрения служит, например, цивилизационный подход, заключающийся в том, что на смену жестким формационным моделям, которые были присущи исторической науке советского периода, делению народов на «передовые» и «отсталые» в их продвижении по ступеням экономических формации приходит раскрытие цивилизационного многообразия мира прошлого, важного и для понимания мира настоящего. Цивилизационный подход представляется особенно значимым и плодотворным при рассмотрении истории Казахстана – страны многонациональной, впитавшей в себя дух тюркских и славянских народов.

Основная цель преподавания истории в школе – развитие личности ученика на основе знания прошлого и умения ориентироваться в важнейших достижениях мировой культуры [1, с.54].

Развитие личности предполагает, прежде всего, формирование творческого мышления, способности критически анализировать прошлое, настоящее, делать собственные выводы на основе самостоятельного изучения исторических источников. История должна ставить ученика перед проблемами нравственного выбора, честно показывая сложность и неоднозначность моральных оценок исторических событий.

Уроки истории должны учить школьника не столько пассивному запоминанию фактов и их оценок, сколько умению самостоятельно ориентироваться в массе исторических сведений, находить причинно-следственные связи между историческими явлениями, отделять существенное в историческом процессе от второстепенного.

Необходимо воспитывать историзм – умение понимать и оценивать события прошлого в их взаимосвязи, уникальных для каждого отдельного исторического момента, осознавать постоянную изменчивость мира и общества в их це-

лостности, процесс возникновения, развития и исчезновения общественных явлений.

Важная цель уроков истории – способствовать социализации вступающего в жизнь человека, то есть самоопределению его как личности, пониманию им своего места в обществе, своих исторических корней. Преподавание истории в школе должно способствовать формированию ценностных ориентации ученика, решению им морально-нравственных проблем.

Цель исторического образования в этом плане – ориентация прежде всего на общечеловеческие ценности, воспитание гуманизма. Главная задача истории – воспитать гражданина Казахстана, активного способного к социальному творчеству, принципиального в отстаивании своих позиций, способного к участию в демократическом самоуправлении, чувствующего ответственность за судьбу Казахстана и человеческой цивилизации, патриота родной культуры. Подлинный патриотизм не мыслим без знакомства с историей разных народов, их культурой, понимания постоянного характера взаимодействия и взаимообогащения разных культур их тесной связи друг с другом. Ученик должен понимать, что его народ – часть мировой цивилизации. По распространённому мнению, изучение истории должно дать учащимся необходимый запас знаний о прошлом и необходимый набор умений при изучении событий прошлого. Но наши дети далеко не всегда понимают действительную ценность знаний о прошлом.

История – это наука. Основы истории – науки являются стряжем школьного предмета истории. Для изучения в школе основ истории необходимо прежде всего ясное и чёткое представление о том, зачем ученику изучать прошлое (а не знать о прошлом). И здесь ключевым является вовсе не понятие прошлое, а понятие настоящее (и даже будущее). Научное исследование прошлого позволяет лучше понять настоящее и хоть чуть – чуть спрогнозировать будущее.

Сегодня, в условиях демократизации общества сформировались различные школы и направления в обучении. И в то же время сами методики преподавания отдельных предметов разработаны не в достаточной мере.

В преподавании истории актуален метод активного поиска. Под этими словами следует понимать постоянную работу по переработке и осмыслению программного и дополнительного исторического материала, как самим учителем, так и его учениками. Особенно в свете современной политической и экономической ситуации. Учитель должен ввести детей в мир истории, каким тот предстает в освещении современной науки, и вместе с тем показать, что история жива и для сегодняшнего дня, составляя фундамент современной цивилизации. Программу, учебник, хрестоматию, художественную литературу, СМИ, электронные пособия, интернет-ресурсы следует ориентировать на то, чтобы дать возможность учащимся овладеть определенным объемом знаний по истории и пробудить в них стремление к поиску ответов на важнейшие для человека и общества вопросы. Основная направленность в данном процессе – гуманитарный поиск, в котором познанию истории отводится главенствующая роль [2, с. 85].

Целесообразно создать в процессе преподавания системное освещение всемирной истории в контексте единого мира; пробудить у учащихся понима-

ние единства, всеобщности человеческой истории с ее древнейших этапов до наших дней, что исключительно значимо для формирования у молодого поколения современного исторического мышления. Факты могут забыться, а тип мышления, творческого и аналитического восприятия истории останется формирующей чертой личности.

Использование новых информационных технологий способно существенно углубить содержание материала, ускорить и разнообразить поисковую работу, а применение нетрадиционных методик обучения может оказать заметное влияние на формирование практических умений и навыков учащихся в освоении исторического материала, более глубокую заинтересованность данной наукой. Но будьте внимательны! Использовать разнообразные источники лучше после собственного апробирования. Иногда сами ученики находят ошибки на страницах интернет-ресурсов. Опытный педагог может выпутаться из ситуации, обыграв её «Молодцы, я хотел предупредить вас о подвохе, а вы и сами нашли ошибку!»

Историческое преподавание в школе часто страдает дробленностью материала, событий. Не редко изученное на предыдущих уроках учащийся забывает ещё до того, как узнает, к каким результатам приведёт причинно – следственная связь. Если материал всей темы просто передаётся на нескольких уроках через рассказ, лекцию, то это запутывает ученика, в его голове «образуется каша» из множества подтем. Но те же события и факты, выстроенные в единую зрительную цепочку, ясно понимаемую учеником, с выделенными основными узловыми подвопросами и подтемами, приводит к получению нового, качественного результата.

Цельный взгляд на историческое событие, единая цепочка: «причина – событие – последствия», выделение узловых проблем и событий – это главное.

На уроках истории выгоднее использовать методику, основанную на принципах развивающего обучения. Такая технология делает акцент на формирование теоретического мышления школьников. Под теоретическим мышлением понимается умение проследить условия происхождения явлений; выяснить, почему эти явления приобретают ту или иную форму; воспроизвести процесс происхождения данного явления (факта). Упрощенно это можно выразить формулой: причина – действие – результат – следствие – явление. Особенностью такого исторического мышления является диалогичность, а теоретические понятия можно усвоить только в ходе дискуссии. Диалог на уроке – это, во-первых, доброжелательная обстановка, когда не страшно выступить, когда не получишь негативную оценку; во-вторых, это поощрение активности того, кто высказывает своё мнение; в-третьих, это защита собственной позиции; в-четвёртых, это совместный творческий поиск, когда все вместе решают учебную задачу [1, с. 58].

Итак, в целях решения проблем преподавания истории и активизации познавательной деятельности учащихся на уроках и занятиях по истории рекомендуется использование активного поискового метода, как одного из эффективных решений проблем преподавания истории и осуществления выхода к

- 1) возможности формирования жизненного опыта учащихся,

2) стимулированию творчества и самостоятельности, потребности в само-реализации, самовыражении,

3) реализации принципа самообразования учащихся,

4) оцениванию истории адекватно современной ситуации [3, с.126].

Школьные учитель истории должен обладать высоким профессионализмом, быть методически грамотными организатором учебного процесса. Благодаря курсам нового формата создана реальная возможность по реализации этой задачи, заложены основные концептуальные положения в использовании на уроке различных подходов в изучении курса истории. В педагогической науке термин «подход», «метод», «прием» определяется как совокупность принципов, определяющих серию стратегии обучения или воспитания. Каждый принцип регулирует разрешение конкретных противоречий, возникающих в процессе обучения, а их взаимодействие – разрешение основных его противоречий. При этом следует отметить, главное условие того, что любым новым подходам к преподаванию, как и к педагогической стратегии должна быть присуща опора на определенную научную концепцию, включающую философское, психологическое, дидактическое и социально-педагогическое обоснование достижения образовательных целей.

Используемый педагогический подход должен отвечать всем признакам системы методов индукции и дедукции: логикой процесса, взаимосвязью всех его частей, целостностью. Управляемость подхода должна предполагать возможность диагностического целеполагания, планирования, проектирования процесса обучения, поэтапной диагностики, варьирования средствами и методами с целью коррекции результатов. Здесь активным рычагом для управляемости подходом является инновационные стратегии семи модулей Кембриджской программы обучения. Поэтому внедрение в учебный процесс инновационных стратегии обучения является определяющей чертой современного образования. Внедрение нетрадиционных инновационных технологий существенно влияет на образовательно – развивающий процесс, что позволяет решать многие проблемы развивающего, личностно-ориентированного обучения, дифференциации, гуманизации, информатизации, формирование индивидуальной образовательной траектории роста учащегося.

Для всех стратегии обучения характерны определенные общие признаки: осознанность деятельности учителя и учащихся, эффективность, мобильность, открытость, целостность, самостоятельная деятельность учащихся, дифференциация.

Проведенный краткий анализ ситуации, сложившейся в исторической науке и проблем преподавания истории Казахстана в целом, позволяет обозначить следующие задачи по улучшению качества исторического образования:

а) расширение тематики научных исследований по вопросам древней, средневековой, новой и новейшей истории Казахстана, научного исторического осмысления казахстанской государственности;

б) необходимо усилить работу по созданию фотокомпозиции, документальных фильмов по определенным темам по истории Казахстана;

в) по курсу предмета разработать наиболее оптимальные (в условиях разного уровня обеспеченности материально-технической базой, качественного и

количественного состава учащихся) методические пособия с разработками уроков, с разноуровневыми заданиями;

г) соответственно специфического подхода обучения в учебниках должны быть освещены дифференцированные вопросы и задания;

д) преподаватели истории Казахстана на всех уровнях обучения от школы до вуза должны в своей деятельности использовать современные методы и стратегии обучения;

е) более качественно вести профориентационную работу в школах, ориентировать учащихся на выбор исторических специальностей. [1, с. 57]

Решая эти задачи, мы сможем восполнить проблемы исторической науки и преподавания истории Казахстана в целом, что в свою очередь позволит воспитать будущее поколение в духе высокого патриотизма, что в свою очередь будет отвечать требованиям модернизации современного общества.

Литература

1. Историческое образование в Казахстане // Материалы международной научно-практической конференции молодых ученых (21-22 декабря) – Караганда, 2004.
2. Кожамкулов Т.А. Об изучении отечественной истории в учебных заведениях Республики Казахстан. – Алматы, 2007.
3. Проектное обучение истории Казахстана // Серия «История. Философия. Право». – Алматы, 2007.

ИГРОВЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ В 5-М КЛАССЕ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ

О.П. Вагнер

*КГУ «Общеобразовательная средняя школа №1»
отдела образования Железинского района, управления образования
Павлодарской области, с. Железинка, Павлодарская область
wagner.olga2017@yandex.ru*

Мақалада тарих сабақтарындағы ойын әдістерінің тиімділігі сторителлинг пен дизайн әдісінің мысалы ретінде көрсетілген. Автор оқушылардың білім сапасын арттырудың бір шарты ретінде стандартты емес оқыту әдістерінің өзектілігін негізге ала отырып 5 сынап оқушыларына арналған жаңа оқу пәні ретінде тарих ғылымын оқытудың ерекшеліктерін ашады.

The article highlights effect of playing methods of education in history to the example of storytelling and project method. The author reveals features of teaching history as a new course for a pupil of fifth form on the grounds that importance of nonstandard learning as one of conditions of increasing the quality of education of students.

По утверждению психологов, возраст ученика 5-го класса следующий проблемный возраст после 1-го класса. Десять лет – начало физиологического созревания и одновременно переход другой системе учебы и новым требованиям в условиях среднего звена. Ситуация адаптации вызывает у большинства пятиклассников повышенную тревожность, как школьную, так и личностную, а также зачастую – появление страхов. Это способствуют различные факторы,

такие как: много разных учителей (и их надо запомнить), непривычное расписание (новый режим), много новых кабинетов, которые неизвестно где и как расположены; новый классный руководитель [1, стр. 59]. В череде таких новшеств еще и факт того, что история – также новый предмет для пятиклассника. Поэтому, учителю, работающему в 5-м классе особенно важно учитывать возрастные особенности школьника. Важно в этом возрасте использовать игровые приемы методы обучения.

Игровая деятельность на уроках способствует повышению заинтересованности предметом и облегчает усвоение технических вопросов. С другой стороны, игра является основным видом деятельности ребенка и одновременно главным средством и условием интеллектуального развития ученика, поскольку, прежде чем научиться глубоко осознавать суть причинно-следственных связей, человек должен пройти в детстве период умственных упражнений, которые и повлияют на становление собственного видения предметов и явлений [2].

Цели игры на уроках истории – воспроизведение в памяти, углубление и усовершенствование знаний, осуществление поиска, развитие логического мышления, использование знаний в нестандартных ситуациях.

Также одним из доводов использования игровых форм обучения является часто очень большой и насыщенный терминами материал школьного учебника. К примеру, при изучении темы эволюции человека в материале учебника встречается 6-7 новых (генезис, эволюция, архантропы и так далее) терминов сложных для усвоения учениками 5-го класса. Но, данная тема является одной из базовых в процессе обучения исторической науки, поэтому ее понимание учащимися становится одной из важных задач учителя истории.

Что дает игровой метод на уроке истории:

- позволит в увлекательной форме запомнить сложные для усвоения термины, названия, имена;
- развивает гибкость мышления, оперативность памяти, обобщать знания учащихся;
- позволит осуществить связь времен – прошлой и настоящей эпохи;
- развивает логическое мышление;
- развивает историческое воображение, способствовать творческому применению полученных знаний и обретенных умений.

Приведу примеры отдельных игровых приемов, которые можно использовать на уроках истории в 5-м классе.

Один из интересных методотов является сторителлинг – (от англ. Storytelling) «рассказывание историй»(англ. «storytelling»: story – миф, история и telling – ритуал, представление). Этот метод был изобретён и успешно опробован на личном опыте Дэвидом Армстронгом, главой международной компании Armstrong International. Разрабатывая свой метод, Дэвид Армстронг учел известный психологический фактор: истории более выразительны, увлекательны, интересны и легче ассоциируются с личным опытом, чем правила или директивы. Они лучше запоминаются, им придают больше значения и их влияние на поведение людей сильнее. Задача учителя в данном вопросе объяснить структуру создания истории по данному примеру. Например, задание следующего типа:

Составьте рассказ на тему «Как древний человек изготавливал орудия труда?». Ваш рассказ должен быть составлен по следующей структуре:

1. Вводное слово. Познакомьте нас с вашим героем (расскажите, где он живет и чем занимается, как он выглядит) в 2-3 предложения;

2. Дайте слово вашему герою (пусть он расскажет о материале, способах изготовления его орудий труда). Объем 6-8 предложений. Ваш герой должен упомянуть в своей речи 1-2 термина, относящихся к орудиям труда.

3. В заключении сравни современные и древние орудия труда человека (2-3 предложения): в чем сходство и различие.

Что дает данный метод? Во-первых, развивает творческие способности учащегося. Ребенок учится составлять монологическое выступление на основе собственного словарного запаса с использованием учебного материала. Для своего рассказа он будет использовать специфические термины по предмету, вникая в их содержание и описывая их значение, что позволяет более качественно усвоить учебным материал школьником. Кроме того, данный метод учит обучающихся отбирать и анализировать материалы из различных источников исторической информации; различать факты и точки зрения, выявлять ошибки. Таким образом, сторителлинг – прекрасный метод, который при грамотной его разработке позволяет эффективно организовать изучение учебного материала, когда ребенок не только получает комплекс академических знаний, но еще и развивает собственную монологическую речь, фантазию и творческую деятельность.

Следующим методом повышения эффективности обучения – это метод проектной деятельности на уроке. Создание проектов предоставляет учащимся максимальные возможности для самостоятельного изыскания и присвоения информации, для стимулирования навыков самостоятельного оперирования полученным материалом. Его осуществление происходит поэтапно: движение идет от замысла к результату, а завершение проекта, обсуждение итогов работы, возможность продемонстрировать его другим людям дает ребенку чувство осмысленности и оправданности усилий. Учитель, планируя проведение подобной работы, должен четко осознавать, для чего она необходима, каких целей он хотел бы достичь, определить для себя все этапы предстоящей деятельности [3, с. 106].

В 5-м классе, например, можно организовать проектную деятельность ученика по теме «Древние верования человека». Для ученика разрабатывается инструкция, дескрипторы, по которым он выполняет свой проект:

1. Повторите понятие «тотемизм»;

2. Представьте что вы – древний человек, живущий в первобытном племени, где очень сильны традиции тотемизма. Создайте из подручного материала тотем вашего племени.

3. Попробуйте сочинить легенду о происхождении вашего племени с изготовленным вами тотемом.

Таким образом, ученик изучает новое понятие и тут же абстрактные знания воплощает в материальный предмет, что позволяет качественно усвоить изученный материал.

В 5-м классе метод проектов, как показала практика, встретил большой интерес у учащихся, уроки в такой форме эффективней и продуктивней, новый материал усваивается лучше, чем при изучении в традиционной форме.

Литература

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Академия, 2001. – 704 с.
2. Цикал Н.А. Применение игровых технологий на уроках истории. Режим доступа: <https://multiurok.ru/blog/primieneniie-ighrovyykh-tiekhnologhii-na-urokakh-istorii.html>
3. Хоруженко Е.Г. Проектная деятельность на уроках истории // Актуальные вопросы современной педагоги. – Самара, 2017. – С. 105-107.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА «САМОПОЗНАНИЕ» В ПРОЦЕССЕ НРАВСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Я.М. Гельманова

Школа-лицей №101, г. Караганда, Казахстан

jarehna@mail.ru

Мақала мектеп оқушыларының адамгершілік деңгейін зерттеуге және өзін-өзі тану пәнін оқытуда жобалық қызмет әдісін қолдануға арналған. Мақаланың мақсаты – жеке тұлғаның адамгершілік даму құралы ретінде жоба әдісін негіздеу.

The article is devoted to the study of the moral level of schoolchildren and the application of the project activity method in teaching the subject of Self-knowledge. The purpose of the article is to substantiate the project method as a means for the moral development of the individual.

Развитие нравственности школьников является актуальной проблемой в преподавании социально-гуманитарных дисциплин, стоящей не только перед педагогической наукой и практикой, но, в первую очередь, перед обществом, так как ее развитие во многом определяется шкалой ценностей и нравственным потенциалом личности. Состояние общественной нравственности зависит от нравственной культуры и уровня нравственного развития каждого человека, которые закладываются в детстве. Актуальность проблемы обостряется тем, что развитию нравственной сферы уделяется недостаточное внимание, как в семье, так и в учебно-воспитательном процессе. Успешность ученика оценивается в основном по его успеваемости, по оценкам и направлено на его интеллектуальное, профессиональное развитие, на адаптацию ребенка к материальному миру. Его духовно-нравственные качества мало учитываются при определении его успешности. Поэтому требуется новый подход к процессу воспитания, использование новых технологий. Внимания заслуживает использование метода проектов, в частности, на уроках самопознания и внеклассной деятельности по предмету.

В нашей жизни существует противоречия между тем, что человек он знает в нравственном плане и как он поступает. Часто знающий не поступает согласно знаниям. Это значит, что человек не использует их, знания о нравственном поведении не повлияли на личность и не изменили ее. Психологи утверждают,

что нравственные качества не могут возникнуть сами по себе. Их развитие осуществляется постепенно и зависит от условий, в которых ребенок живет и учится и от средств, и методов воспитания. Но, решающую роль в этом процессе играют педагогические методы, как наиболее управляемые. Традиционные подходы к воспитанию основываются на передаче готового опыта. Метод проектной деятельности позволяет изменить традиционный подход. С.Л. Рубинштейн определял проект, как: «Технология сопровождения самостоятельной деятельности ребенка, где ребенок учится познавать не только сущность нравственных категорий, но и учится оценивать их знание в поступках и действиях окружающих, в собственных поступках» [1, с. 58].

Одна из задач предмета самопознание – это формирование опыта нравственного поведения в различных учебных и жизненных ситуациях. Основа гуманного отношения к людям, способность к сопереживанию, к сочувствию проявляется в самых разных жизненных ситуациях. Поэтому у детей мы стараемся формировать не только представления о должном, правильном поведении, а прежде всего, нравственные чувства. Нравственное чувство- это переживание человеком своего отношения к поступкам и действиям, сопереживание к другим людям, регулируемым нормами нравственности. В. Кильпатрик дал следующую характеристику метода проектов: «Это метод планирования целесообразной (целеустремленной) деятельности в связи с разрешением какого-нибудь учебно-школьного задания в реальной жизненной обстановке, как деятельность, результатом которой становится решение какой-либо проблемы, представленное в виде его подробного описания –проекта» [2, с. 28]. Тут уместно уточнить мое понимание проекта как будущей «брошенной вперед» идеи, предположительного плана, замысла. «Латинское слово *proiectus* – брошенный вперед, так трактует слово проект «Толковый словарь русского языка» [3, с. 234]. Так как ученики младших и средних классов не могут подходить к проекту с глубокими исследованиями, то они сами выбирают маленькую, но практическую цель. Это решение интересной проблемы, сформулированной самими учащимися или при помощи учителя в виде задачи, когда результат этой деятельности – найденный способ решения проблемы – носит практический характер и, что весьма важно, интересен и значим для самих детей. Он позволяет также развивать специфические умения и навыки; интеллектуальные, коммуникативные, творческие, исследовательские, те, которые будут востребованы в жизни. Н.В. Архангельский отмечает, что: «Существенным признаком процесса нравственного воспитания является его концентрическое построение, что соответствует принципам программы: решение воспитательных задач начинается с элементарного уровня и заканчивается более высоким. Для достижения целей используются все усложняющиеся виды деятельности. Это принцип реализуется с учетом возрастных особенностей учащихся» [4, с. 386]. Когда мы используем проектные технологии, учебная деятельность кажется ученикам естественной, не явной, не навязанной, косвенной. Это деятельность, позволяет проявить себя индивидуально или в группе, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу, показать достигнутый результат.

По данной проблеме я работаю два года. Проведенные исследования учеников 4–5 классов показали, что они имеют средний уровень развития нравст-

венных категорий и слабое представление о духовных ценностях. Примерно 60–65% учеников главными критериями хорошего ученика считают оценки, хорошее отношение учителей, родителей, отсутствие замечаний и наказаний, похвалу. Завышена собственная оценка нравственных качеств. Дети мало интересуются культурой и искусством. Только 7% детей хотят заниматься каким-либо трудом, показывают большой процент (68%) увлечения компьютерными играми и интернетом в сфере развлекательности, снижение активности. Снижен интеллектуальный интерес учащихся. Используя разные методы анализа, выявлены причины. Наблюдается общее падение ценностных ориентиров у учащихся и их семей, направленность в материальную сферу, неблагоприятные условия многих семей (забота только о материальном состоянии семьи, низкая духовная нравственная культура семьи), мало примеров деятельности на благо других людей, отсутствие связи поколений.

Учениками пятых классов были подготовлены проекты в рамках предложенной в учебнике самопознания темы «Добро начинается с меня», но, каждый ученик в рамках одного направления мог выбрать свой индивидуальный или групповой проект. Учениками пятых классов были подготовлены проекты на тему: «Помоги птицам», «Мой двор», «Домашний цветок», «Вторая жизнь новогодней елки», «Школьный двор», «Книга для малышей», «Мой характер». Дети отметили, что им было интересно заниматься этими проектами. Провести изучение уровня сформированности нравственных качеств одним методом невозможно, поэтому использовалась совокупность методов: наблюдение, анкетирование, беседа с учащимися и родителями, учителями, метод анализа их письменных работ, отзывы одноклассников и самих учащихся. По результатам анализа уровня нравственности, учащиеся стали более чуткими, отзывчивыми, дружными, активными и коммуникабельными. Главное, они поняли, что делая добро другим, сам становишься добрее и лучше. Я могу сделать вывод, что, включение проектной деятельности в процесс обучения и воспитания на уроках самопознания способствует повышению уровня нравственности учащегося.

Как учитель самопознания я убеждена, что, исходя из причин падения нравственных ценностей, очень важно продолжать работу проектов, привлекая для этого родителей учащихся. Мной был представлен проект, которым я занималась в школе в течение ряда лет. Это проект «Школа семейного воспитания «Мейірім». где удачно использована работа «Семейных гостевых». Это внеклассная работа по предмету самопознание. Анализ анкетирования родителей показал, что проблемы в воспитании испытывают 57% родителей, ощущают недостаток педагогических и психологических знаний 76%, не понимают значение предмета самопознание 51% порошенных родителей. Основные направления работы: ознакомление родителей с содержанием и методикой учебно-воспитательного процесса в свете изменяющихся концепций образования, оздоровление атмосферы семейного воспитания, повышение грамотности родителей в вопросах педагогической культуры, развития и воспитания детей, обеспечение взаимодействия школы с родителями в работе по духовно-нравственному развитию школьников, участие родителей в проектах детей. Занятия «Школы» позволяло выявить неиспользованные резервы семейного воспитания и повысить ответственность родителей за результат воспитания. Внеклассные

мероприятия для детей и их родителей проводим, использую методику преподавания предмета «Самопознание». Данная форма показала, что родители стали проявлять интерес к этому предмету и проектной деятельности детей по предмету. Они ощутили его влияние на духовно-нравственное воспитание их детей и стали помогали детям. Такие темы совместных занятий с родителями и детьми как «Семейный альбом», «День семьи», «Проект моего ребенка» привлекают и родителей, и детей. И ещё хотелось бы сказать об очень важном моменте в воспитании духовно-нравственной личности учеников, – это «личный пример педагога и воспитателя, его позиция, эмоциональность, ответственность, заинтересованность, педагогическая любовь, его отношение к детям. Учителю принадлежит приоритетная роль в воспитании и обучении школьников, в подготовке их к жизни. Важно направлять интересы ребенка в сферы, которые помогают ему развиваться духовно и нравственно» [5, с. 45].

Метод проектов нацелен на формирование способностей, обладая которыми, выпускник школы оказывается более приспособленным к жизни, умеющим адаптироваться к изменяющимся условиям. Я считаю, что смысл работы по нравственному воспитанию учеников состоит в том, чтобы помочь им продвигаться от элементарных навыков поведения к более высокому уровню, где требуется самостоятельность принятия решения и нравственный выбор. И метод проектной деятельности здесь подходит оптимально.

Литература

1. Рубинштейн С.Л. Психолого-педагогические проблемы нравственного школьников. – М.: Просвещение, 1981.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студентов педагогических вузов и системы повышения квалификации педагогических кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров. – М.: Академия, 2000.
3. Толковый словарь русского языка / под редакцией Д.Н. Ушакова. – М.: 2020.
4. Архангельский Н.В. Нравственное воспитание. – М.: Просвещение, 1979.
5. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. Общечеловеческие ценности в НДО «Самопознание». – Алматы, 2014.

ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА

Б.О. Жусупов

*КГУ «Центр методической работы и информационных технологий
в сфере образования» КГУ «Управления образования
акимата Северо-Казахстанской области», г. Петропавлоск, Казахстан
15013@inbox.ru*

Қазіргі білім беру процесінің проблемасы білім алушыны ынталандырудың тиімді тәсілдерін іздеу болып табылады. Сабақты өткізудің дәрістік форматы оқытудың пассивті әдісі ретінде қазіргі ұрпақтың сын-тегеуріндері мен талаптарына жауап бермейді. Бұл мақалада Э. Дейлдің оқыту конусы арқылы электронды ресурстардың арқасында жүзеге асырылатын оқытудың басқа әдістері ұсынылады.

The problem of the modern educational process is the search for effective ways to motivate students. The lecture format of the lesson, as a passive method of teaching, does not meet the challenges and requirements of the current generation. In this article, by means of the E. Dale learning cone, other teaching methods are proposed, which are implemented through electronic resources.

Причина успешности учащегося оценивается общественностью по-разному. Кто-то считает, что успех зависит от профессионального опыта педагога, другие склонны полагать, что секрет таится в уникальных способностях самих учащихся, которые даны не каждому. Однако, так или иначе, образовательный процесс строится на основе совместной деятельности педагога и учащегося. И в таком контексте формула успеха учащегося равна деятельности, где 50% будет составлять усилия и действия педагога и 50% учащегося. При использовании пассивных методов обучения, основные усилия в планировании, подготовке и реализации учебного процесса осуществляют педагоги, а учащийся выступает лишь, как слушатель. Для активизации деятельности учащихся реализуются активные методы обучения.

При организации учебного процесса на основе технологии каждый участник выполняет определённые функции, поскольку в технологической цепочке нет и не может быть лишних элементов. В технологии каждый элемент важен, все его действия целесообразны и нацелены на достижение заранее определённых (запланированных) результатов. Применительно к образованию это означает, что всё время на занятии каждый участник выполняет определённые действия, и все они направлены на обучение, воспитание и развитие личности каждого участника образовательного процесса [1, с. 10-11].

Профессор Государственного университета в штате Огайо Эдгар Дейл в конце шестидесятых годов прошлого века экспериментировал с разными способами подачи материала – только рассказывал что-то студентам, демонстрировал рисунки, заставлял их выступать с речами на нужную тему или даже заставлял выполнять какие-то реальные действия. Потом смотрел, что через две недели осталось в студенческих головах. Результаты он оформил в виде картинки, названной «конусом опыта Дейла» («Dale's cone of experience» по-английски) [2].

Рис.1. Конус опыта Дейла

Из данных исследования Дейла видно, что наименее эффективными методами обучения являются лекция и чтение, где учащиеся выступают пассивными слушателями. Значительно лучший эффект оказывает демонстрация определенного материала, где ниже уровень абстракции и выше уровень запоминания информации обучающимися. На практике, так оно и есть. Когда мы демонстрируем какой-либо музейный экспонат, карту, исторический источник обучающиеся проявляют большую заинтересованность к учебному процессу. Последующее воспроизведение информации происходит на базе сформировавшихся знаний вокруг демонстрировавшегося объекта. В данном случае проявляется учебная мотивация обучающихся.

В современных условиях немыслимо обучение учащихся посредством наказания. Во-первых, это будет противоречить принципам гуманности, соответственно остро осуждаться общественностью, а во-вторых, подобные условия лишь приведут к выполнению необходимого минимума от обучающегося, но никак не побуждению его интереса к процессу обучения. Принципиально важным в процессе обучения является мотивация обучающегося. Задачей педагога, как организатора учебного процесса, является поиск путей мотивации.

В процессе обучения истории интерес учащихся могут вызывать исторические документы, предметы материальной и духовной культуры, исторические карты и т.д. Проблемой педагога в данном контексте является поиск и отбор информации. В текущих условиях цифровизации всех сфер жизнедеятельности человека, доступ к таким источникам становится все более доступным. Мы рассмотрим лишь некоторые из них, которые могут быть полезны в деятельности педагогов.

Цифровой онлайн ресурс <https://e-history.kz> предоставляет информацию об истории Казахстана с древности до современности. Сайт пополняется новостями в достижениях отечественной исторической науки.

Среди Интернет-ресурсов по истории Казахстана можно выделить веб-представительство Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова, которое представляет пользователям полнотекстовые публикации научных работ и достаточно уникальных исторических материалов и документов, в том числе этнографических исследований. Один из разделов этого Интернет-ресурса посвящен историографии Казахстана; имеется электронная библиотека, а также академическая справочная информация об истории Казахстана с древнейших времен до наших дней. Центральный Государственный архив РК также имеет официальный сайт (kazarchives.kz), информирующий пользователей о развитии архивного дела в Казахстане. На сайте имеется характеристика фондов архивных документов и правила доступа к ним. Отечественные библиотеки на сегодня занимают активную позицию по распространению исторической информации. Национальная академическая библиотека РК (Астана) создала портал КАЗНЭБ, содержащий полные тексты документальных источников. Задача этой библиотеки – создать в рамках государственного проекта электронный государственный библиотечный фонд (ЭГБФ). Сегодня в нем представлены полные тексты более 2000 первоисточников, изданных в Казахстане. Портал позволяет не только просматривать тексты книг, но и заказывать их копии, предварительно ознакомив пользователя с правилами их предоставления. Портал открыт к

регистрации любого пользователя. Отмечено, что в последнее время информацией этого портала воспользовались представители 55 стран [3].

Большую ценность представляет Государственный архив кинофонодокументов и звукозаписи Республики Казахстан – <http://kfdz.kz/>. В Казахстане уже в 60-80 годы XIX века проникает фотография. Так, имеются фото Ы. Алтынсарина со своими учениками, датируемой 1880 годом.

Фотография плана города Верный, датируемой 1879 годом

Рис. 2 Алтынсарин с учениками

Рис. 3. План города Верный

В Казахстане, также как и с фонодокументами, большую базу фотографии можно найти в центральном государственном архиве кинофотодокументов и звукозаписи Республики Казахстан, где насчитывается более 59 тысяч фотографий. Также на данном ресурсе имеются кинодокументы. Конечно не все данные документы оцифрованы, однако это вопрос времени, постепенно база оцифрованной информации растет, что дает возможность вести не только учебную, но и исследовательскую деятельность удаленно.

Это лишь небольшая часть ресурсов, которые педагог может использовать в своей практике. Важность их заключается в том, что они позволяют прикоснуться к источнику, из любой точки мира, благодаря их цифровым копиям, другие ресурсы предлагают наглядный материал, способный сформировать образы в воображении учащегося, снижая абстрактные представления.

Литература

1. Активные и интерактивные методы обучения в образовательном процессе высшей школы: методическое пособие / Л.А. Бурняшева, Л.Х. Газгиреева. – М.: КНОРУС; Пятигорск: Пятигорский государственный лингвистический университет, 2016. – 192с.
2. <https://nitforyou.com/metodped/>
3. Момынова З. Электронная библиотека: беседа на тему // Digital Kazakhstan. Журн. Цифровой цивилизаций. – 2008. – № 12. – С. 34-37.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕЖИМ 30–40-Х ГОДОВ ОБУСЛОВЛЕННЫЙ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМИ ФОРСИРОВАННОЙ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ

Р.Б. Ильясов

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
russel.kz@mail.ru*

Мақалада 30-40 жылдары өркендеген және көбінесе біздің еліміздің халықтары қасырлар бойы мемлекеттік өмірге қатысу мүмкіндігінен айырылғанын, демократиялық дәстүрлер, дағдылар, әдеттер мен өз құқықтарын қорғау дағдылары Бұқарада өте әлсіз екенін анықтаған кеңестік саяси режим қарастырылады. (атап айтқанда, партиялық массаларда). Бұл факторлар үдемелі индустрияландыру стратегиясын қабылдауға немесе одан бас тартуға қарамастан, бұрын да жұмыс істеген. Түйінді сөздер: мәжбүрлі стратегия, соғыс коммунизмі, қожайын.

The article examines the Soviet political regime, which flourished in the 30-40s and largely determined that the peoples of our country for centuries were deprived of the opportunity to participate in state life, that democratic traditions, skills, habits and skills of defending their rights were very weak in the masses (in particular, in the party masses). These factors have worked before, regardless of the adoption or rejection of the strategy of forced industrialization. Key words: forced strategy, war communism, master.

Решающую роль здесь сыграли политические действия И.В. Сталина и его окружения. В этом смысле политический режим, установленный в стране и партии в 1930-е годы, допущенные ошибки и зверства, непосредственно «ответственными» за тех, кто находился тогда у власти, кто представлял и формировал эту власть, кто придавал ее общим тенденциям конкретное выражение, так сказать, конкретную политическую физиономию [1, с. 27].

В работе о социально-экономических сдвигах 30–50-х годов нет необходимости пытаться анализировать политический режим в целом. Но точно так же невозможно полностью игнорировать все его предпосылки и следствия. Особенно когда речь идет о взаимосвязи между социально-экономическими достижениями и их ценой и доступностью. Ибо в полной изоляции от политической сферы невозможно осмыслить ни грандиозные масштабы преобразований, осуществленных после перехода к форсированной индустриализации, ни их масштаб, ни тяжесть ошибок, преступлений и жертв, сопровождавших эти преобразования.

Прежде всего важно объяснить, на чем основано наше убеждение, что выбор форсированного варианта развития способствовал росту авторитарных принципов в политической структуре советского общества. Давайте просто попробуем подумать о том, было ли что-то в природе форсированного развития, что увеличивало вероятность усиления командно-контрольных, недемократических форм правления.

В этой связи следует отметить, что переход к форсированной индустриализации и форсированному варианту социалистического строительства резко усилил объективную необходимость широкого использования административно-командных форм политической организации.

Основная часть

Выбор форсированной стратегии предполагал резкое ослабление, если не полное разрушение, товарно-денежных механизмов хозяйственного регулирования и абсолютное преобладание административно-хозяйственной системы. Таким образом, центр смог быстро мобилизовать материальные, финансовые и людские ресурсы, сконцентрироваться на тех направлениях экономики, которые были определены как ключевые, на некоторое время увеличив темпы развития этих направлений. Но в то же время она исключает возможность управления производственными процессами, поддержания экономических пропорций и обеспечения общего равновесия экономики за счет использования прежде всего экономических воздействий, основанных на использовании и продвижении социально-экономических интересов.

Основным средством управления экономикой в рамках ускоренного развития стал приказ, распоряжение, директива. Дисциплина, неукоснительное подчинение приказу, отданному «сверху», были решающими для поддержания нормальной хозяйственной жизни в этих условиях. Инициатива, предприимчивость и инициативность были ценны лишь в той мере, в какой они не противоречили директиве. Между тем массовая недисциплинированность, особенно на средних и верхних уровнях управленческой иерархии, грозила этой экономике прямой катастрофой, непоправимым нарушением многих жизненно важных связей и пропорций.

Факторы общественного сознания, даже если бы в их рядах действовали такие мощные силы, как особенности национального характера, сами по себе могли бы обеспечить согласие нескольких поколений двухсотмиллионного народа прожить всю свою жизнь почти голодной, в коммунальных и казарменных условиях, испытывая постоянное напряжение и отсутствие элементарных потребностей [2, с. 120].

Идеологические влияния в такой ситуации должны были подкрепляться жестким государственно-политическим регулированием мер труда и потребления [3, с. 76]. введение смертной казни или десяти лет каторжных работ за кражу колхозных товаров, установление тюремных сроков за сбор колосьев на полях (1932), преследование рабочих и служащих за три забастовки в месяц (1938), а затем чуть позже (1940), недопущение их перемещения по собственному желанию с одного предприятия на другое (1940) и почти полное ограничение любой свободы передвижения крестьян, лишенных паспортов (освобожденных от остального населения в 30-е годы), – с помощью этих и еще более жестоких мер условия труда и уровень жизни поддерживались в пределах, совместимых с форсированной индустриализацией. Необходимость этих мероприятий никоим образом не способствовала демократизации политической жизни.

Великим достижением индустриализации стало быстрое превращение сравнительно небольшого рабочего класса в массовый народный слой, охватывающий десятки миллионов рабочих во всех отраслях промышленности и во всех регионах страны. В 1928 году в СССР насчитывалось менее 9 миллионов рабочих, тогда как в 1940 году их число достигло 24 миллионов, а в 1950 году – почти 30 миллионов человек. Без такой экспансии не было бы ни промышленного, ни профессионально-культурного прорыва, который страна совершила в 30–40-е годы. Но, как и любой сложный исторический процесс, быстрый рост рабочего класса был сопряжен со многими трудностями и противоречиями.

Линия форсированного экономического развития, принятая на рубеже 1930-х годов, с одной стороны, требовала расширения авторитарных принципов политической жизни, а с другой-усиливала готовность многих групп общества принять авторитаризм, ослабляя социальные силы, ранее обеспечивавшие сохранение пропорциональности по обе стороны демократического централизма.

Ведь административно-авторитарный централизм может быть хорошо организованной и успешно функционирующей системой политического управления в чрезвычайных условиях. Более того, для чрезвычайных ситуаций политический режим, построенный на основе недемократического, административно-авторитарного централизма, часто более уместен, чем последовательная демократия. Вряд ли кто-то станет отрицать эффективность политического режима «военного коммунизма» в годы Гражданской войны.

В этом последнем случае авторитарно-административная система политического управления превращается в авторитарно-деспотическую. Характеризуя зарождение только самых первых тенденций к формированию такой системы, В.И. Ленин писал: «Тов. Сталин, став генеральным секретарем, сосредоточил в своих руках огромную власть, и я не уверен, всегда ли он сможет использовать эту власть достаточно осторожно» [6, с.345].

С 1930-х годов в словоупотреблении людей, причастных к высшей власти, появилось выражение «**хозяин**», употребляемое по отношению к И.В. Сталину. Невозможно себе представить, чтобы кто-нибудь так называл В.И. Ленина. Сталин имел иную власть, он играл иную роль в политической системе; сама система принимала иной характер, и живое движение языка выражало этот

другой: характер общества с неподкупной и непритворной ясностью естественного процесса.

Как в Красной Армии, так и среди офицеров Министерства внутренних дел серьезно развивался и укреплялся основательный, уважительный, гордый и приятный мастер речи. Как над страной был один Хозяин, так и командир каждого отдельного подразделения обязательно должен быть «Хозяином» [7, с. 490].

Политический порядок и политическое руководство, которые управляли советским обществом в 30-е и 40-е годы, имеют свою долю достижений эпохи. Этому выводу противостоит моральное чувство, отягощенное нашим нынешним знанием некомпетентности, ошибок и откровенных преступлений многих деятелей того времени.

В обществе «грубого коммунизма» политическая система партийно-государственного управления проникает во все поры общественной жизни, опосредует все формы трудовой, политической и культурной деятельности. Во всяком случае, в годы господства системы огромной власти был сделан решительный шаг к превращению доиндустриальной экономики в индустриальную. Был сделан скачок в сторону современной цивилизации. Была победа над фашизмом [2, с. 141] «Здесь ни вычесть, ни прибавить, – так было на земле» [8, с. 728].

Любой политический режим, осуществляющий социально-экономические преобразования, являясь в известном смысле продуктом этих преобразований, одновременно оказывает мощное обратное воздействие на них, как и на всю общественную жизнь. Именно это влияние сталинского самодержавия резко изменило к худшему весь ход развития нашей страны.

Выводы

Замена демократического централизма авторитарной политической системой и, более того, авторитарной системой худшего, самодержавно-деспотического типа, произошедшая вместе с переходом к форсированному развитию, уничтожила политические факторы, способные помешать неправильной политике руководства. Ни экономический, ни политический порядок, установившийся в 30–40-е годы, не помог сдержать ошибки или злонамеренность.

В итоге то самое сосредоточение необъятной власти в политическом центре, которое облегчало концентрацию народных усилий на ключевых участках, одновременно резко увеличивало риск народной трагедии [2, с. 147].

Литература

1. Проблемы формирования нового общественного сознания и построения гражданского общества в Казахстане // Материалы респуб. научно. – теорет. – Алматы: Адилет-21 век, 1996. – С.40.
2. Гордон Л.А., Клопов Э.В., что это было? Размышления о предпосылках и итогах того, что случилось с нами в 30–40-е годы. – М.: Политиздат, 1989. – 319 с.
3. Семинар «Документы свидетельствуют»: Материалы об антинародной политике тоталитарного режима в Казахстане. Алматы, 28 февраля 1996 год. // Материалы «круглых столов» и семинаров. – Алматы: Адилет-21 в., 1996. – 158 с.
4. Дильманов С. История создания исправительно-трудовых лагерей. // Материалы «круглых столов» и семинаров. – с. 72; Шаймуханов Д. К истории КАРЛАГа. – Алма-Аты, 1997.
5. Горбачев М.С. Избранные речи и статьи. – М., 1988, т 5. – С.27.

6. Плимак Е. Политическое завещание В.И. Ленина. Истоки, сущность, выполнение. – М., 1988.
7. Солженицын А. Архипелаг ГУЛАГ, Т.2. – М. ИНКОМ НВ – 1991. – 576 с.
8. Уголовный кодекс РСФСР. Официальный текст на 1 июля 1950 г. – М., 1950. – С. 157-163.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ИГРА КАК МЕТОД МОТИВАЦИИ И КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ ШКОЛ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНОГО НАПРАВЛЕНИЯ К ИЗУЧЕНИЮ ФИЗИКИ

Н.К. Каршиганов

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
nkarsiganov@gmail.com*

Бүгінгі таңда ойын технологиялары мектеп оқушыларының білім беру процесінде бұрынғыдан да өзекті. Бұл педагогикалық теория мен практиканың дамуының нәтижесі, сондай-ақ жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру қажеттілігінің пайда болуы. Интеллектуалды ойын дегеніміз балаларды оқыту үшін көптеген пайдалы функциялары бар ойын технологиясының бір түрі. Мотивацияландыру функциясы оның ішінде ең маңызды болып табылады. Бұл мақалада автор зияткерлік ойындарды қолдану арқылы қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы мектеп оқушыларын физиканы оқуға ынталандыру мүмкіндігін қарастыруға тырысады.

Today, game technologies are more relevant than ever in the educational process of school students. This is a consequence of the development of pedagogical theory and practice, as well as the emergence of the need for the formation of a versatile personality. Intelligent play is a type of game technology that has many useful features for teaching children. The most important of them is the motivating function. In this article, the author will try to consider the possibility of motivating students of schools of social and humanitarian direction to study physics through the use of intellectual games.

Казахстан – государство, которое нуждается в развитии промышленности. Проанализировав список наиболее востребованных профессий в Казахстане, опубликованный в ноябре 2020 года, автор статьи пришел к выводу, что наибольшее количество вакансий предлагалось для рабочих промышленности, строительства, транспорта и других родственных профессий (5 тыс. вакансий), специалистов-профессионалов (4,3 тыс. вакансий), а также специалистов-техников и иного вспомогательного профессионального персонала (3,2 тыс. вакансий) [1]. Для восполнения данного спроса необходимы квалифицированные специалисты, у которых должно иметься средне-специальное или высшее образование.

Следовательно, образовательные учреждения должны больше набирать абитуриентов и выпускать готовых специалистов данных профессий. Согласно образовательной программе набора 2020–2021 учебного года, для поступления в вуз на подготовку профессий сфер промышленности, строительства и транспорта в основном требуется сдача физики на едином национальном тестировании [2]. Значит необходимо увеличивать количество учащихся школ, выбирающих именно этот предмет. Наряду с желанием абитуриента поступить учиться на данную профессию, нужен его интерес к физике. Одним из мотиваторов к

побуждению интереса к физике у учащихся может быть интеллектуальная игра, которая поможет учащемуся заинтересоваться физикой как наукой в целом.

Проблема применения игровых технологий в образовательном процессе в педагогической теории и практики не нова. Разработкой теории игры, ее методологических основ, выяснением ее социальной природы, значения для развития обучаемого в отечественной педагогике занимались Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин и др. [3]. В ходе исследования явления игровых технологий были выделены обучающая функция, функция самореализации человека в игре, коммуникативная функция, диагностическая функция, терапевтическая функция, функция коррекции в игре, развлекательная функция, мотивирующая функция.

Именно развлекательная и мотивирующая функции игры могут помочь педагогу в образовательном процессе с обучающимися. Развлечение – это влечение к разному, разнообразному. Развлекательная функция игры связана с созданием определенного комфорта благоприятной атмосферы, получения положительных эмоций.

Игра без получения удовольствия неприемлема. Она всегда должна приносить положительные эмоции для участников. Если в игре возникают отрицательные эмоции, то она прекращается, разваливается.

Превращение урока из скучного мероприятия в увлекательное приключение повышает интерес школьников к изучению определённого предмета, создаёт у учащегося положительную мотивацию и стимул к обучению. Если ребёнку не хочется заниматься каким-то трудом, если ему не интересно учиться, то и тут игра может прийти на помощь, потому что это – мощное стимулирующее средство [4].

Одним из доказательств, что интеллектуальная игра имеет мощный развлекательный, образовательный и мотивирующий потенциал, является большое количество разновидностей таких игр. Самые известные примеры: телевизионные игры «Что? Где? Когда?», «Своя игра», «Брейн-ринг», «Кто хочет стать миллионером?» и так далее. На интернет-видеохостинге Youtube данные интеллектуальные игры имеют большое число зрителей. Кроме того, в последнее время появилось большое количество интеллектуально-развлекательных викторин – квизов, которые проводятся в увеселительных заведениях (кафе, рестораны, караоке-клубы) городов. Квиз (от англ. quiz) – это слово означает соревнование, в ходе которого один или несколько участников отвечают на поставленные им вопросы. В русском языке аналогом этого слова является всем знакомая «викторина», хотя, в последнее время, нередко можно встретить и употребление упомянутого выше англицизма [5].

Данные интеллектуальные викторины содержат в себе 5–7 туров с различной структурой вопросов. Квизы бывают как содержащие вопросы по различным темам от истории до музыки, так и по определенной тематике. Такие игры появились и в городе Павлодар. Они пользуются большой популярностью у жителей города, например в до карантинное время на квизы собиралось около 80–150 человек, среди которых люди различного возраста и профессий.

Значение игровой технологии не исчерпается развлекательно-рекреативными возможностями. Являясь развлечением, отдыхом, она способна перерасти

в обучение, творчество, терапию, в модель типа человеческих отношений, воспитание. В современной школе, делающей ставку на активизацию и интенсификацию учебного процесса, игровая технология используется в следующих случаях:

- в качестве самостоятельных технологий для освоения понятий, темы и даже раздела учебного предмета;
- как элементы (иногда весьма существенные) более обширной технологии;
- в качестве технологии занятия или его фрагмента (введения, объяснения, закрепления, упражнения, контроля);
- как технология внеклассного урока [6].

Интеллектуальный квиз содержит в себе такие функции интеллектуальной игры как коммуникативная, мотивирующая, развлекательная, образовательная, терапевтическая функции и т.д. Поэтому автор статьи считает целесообразным применение такого рода интеллектуальных игр в обучении учащихся различных школьных предметов, в частности, физики.

Для проверки данной гипотезы, автор статьи собрал целевую группу из 30 человек, состоящую из учащихся школ города Павлодар. Целью исследователя была проверка интеллектуальной игры как средства мотивации и проверки знаний участников группы.

Для проведения интеллектуальной игры была подобрана тема «Магнитное поле», которая входит в программу дисциплины «Физика» для 10 классов общественно-гуманитарного направления. Интеллектуальная игра состояла из 5 туров с различной структурой вопросов по данной теме и таймером. В соответствии с целью проведения игры группа состояла из учащихся 10 классов школ общественно-гуманитарного направления. По причине карантина викторина проводилась онлайн при помощи платформы Zoom.

1 тур игры был разработан в виде теста с четырьмя вариантами ответа, 2 тур предполагал вопросы с развернутым ответом от игроков. В 3 туре игроки должны были решать задачи с применением формул, 4 тур был проведен в виде блиц-опроса с малым ограниченным количеством времени на дачу ответа. В 5 туре игроки должны были ответить на различные вопросы по теме более тяжелой сложности.

Игроки были поделены на группы по 6 человек, что является оптимальным количеством игроков в команде, которое дает возможность каждому члену показать свои сильные стороны.

После игры участникам были предоставлены анкеты со следующими вопросами:

- насколько Вам понравилось игра?
- много ли узнали нового?
- насколько хорошо запомнили вопросы и ответы игры?
- сумели ли Вы ответить на вопросы игры?
- хотите ли Вы проведения таких же игр?

Участники игры должны были ответить на вопросы анкетирования с помощью оценок по шкале от 1 до 5, где 1 – минимальная оценка, а 5 – максимальная (см. Таблица 1).

Таблица 1. Оценка игры участниками викторины

Вопросы	1	2	3	4	5
Насколько Вам понравилось игра?				4 *	26
Много ли узнали нового?		5	10	14	6
Насколько хорошо запомнили вопросы и ответы игры?			8	18	4
Были ли вопросы, на которые Вы не смогли ответить без помощи команды?	30				
Сумели ли Вы ответить минимум на 3 вопроса игры?					30
Хотите ли Вы проведения таких же игр?					30

* количество ответивших человек

Проанализировав результаты анкетирования, можно сделать вывод, что в целом интеллектуальная игра принесла положительные эмоции ее участникам, новизна приобретенных знаний также имеется, вопросы и ответы запомнились, участники ответили не на все вопросы, каждый игрок сумел ответить как минимум на 3 вопроса. Исходя из этого, мы можем утверждать, что интеллектуальная игра проявила все основные функции:

- обучающую функцию (участник игры дополнили повторили и узнали новый материал по заданной теме);
- коммуникативную функцию (участники игры, взаимодействуя друг с другом, находили верное решение вопросов и задач);
- терапевтическую (участники игры проявляли себя с новой стороны, показывая свои сильные стороны);
- диагностическую функцию (участники команды ответили не на все вопросы, благодаря чему они знают по каким темам им нужно усилить подготовку);
- развлекательную функцию (участники игры получили положительные эмоции);
- мотивирующую функцию (участники игры были мотивированы соревновательной концепцией игры);
- функцию самореализации человека в игре (каждый участник команды проявил себя, ответил на определенное количество вопросов, тема самым помог команда достичь нужного результата).

Интеллектуальная игра проявила себя достаточно приемлемым инструментом мотивации, диагностики подготовки, обучения учащихся школ. Благодаря созданию благоприятной атмосферы, подготовке интересных вопросов и фактов, соревновательной концепции, интеллектуальная игра имеет потенциал для мотивирования изучения физики не только для учащихся естественнонаучного профиля, но и для учеников классов общественно-гуманитарного направления.

Литература

1. Forbes Kazakhstan [Электронный ресурс]: URL: https://forbes.kz/process/resources/nazvaniy_samyie_vostrebovannyye_professii_v_kazahstane_v_period_pandemii/ (дата обращения: 12.02.2021).
2. Образовательная программа набора 2020-2021 учебного года [Электронный ре-

сурс]: URL: https://www.nkzu.kz/page/view?%20id=1588_%20lang=ru (дата обращения: 12.02.2021).

3. Будакова О.В. Игровые технологии как эффективное средство активизации учебного процесса на уроке иностранного языка / О.В. Будакова. – Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Москва, апрель 2012 г.). – Москва: Буки-Веди, 2012. – С. 152-154. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/22/2161/> (дата обращения: 14.02.2021).

4. Попова Е., Игровые технологии на уроке [Электронный ресурс]: Методика преподавания. URL: <http://informatiki.tgl.net.ru/metodika-prepodavaniya/game-technology.html> (дата обращения: 12.02.2021).

5. Что такое квиз? [Электронный ресурс]: URL: https://pandarina.com/text/what_is_quiz (дата обращения: 13.02.2021).

6. Вавилова Л.Н., Кузина Т.С. Методические рекомендации/ Под общ.ред. В.М. Паниной. – Кемерово: Изд-во ГОУ «КРИПО», 2007. – С.94.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

А.Д. Имангалиева, З.К. Бырдина
КТУ ОШ №19, г. Алматы, Казахстан
leonzkan@mail.ru

Мақала әлеуметтік-гуманитарлық пәндерді оқытуда қашықтықтан оқытудың кейбір әдістерін қолдану мәселесіне арналған.

The article is devoted to the consideration of the issue of the use of some distance learning methods in the process of teaching social and humanitarian disciplines.

Перед современным обществом стоит одна из важнейших задач: создание перспективной системы образования, способной подготовить население к жизни в новых условиях цивилизации. Под воздействием информатизации происходят кардинальные изменения во всех сферах жизни и профессиональной деятельности людей. Одной из технологий обучения в системе образования, способной решить проблемы, связанные с различными ограничениями, и увеличить количество потребителей образовательных услуг, является дистанционное обучение (ДО). Сегодня специалисты по стратегическим проблемам образования называют дистанционную форму обучения образовательной системой XXI века.

В Республике Казахстан актуальным вопросом образования стал вопрос модернизации образовательной сферы, и создания механизма устойчивого развития данной системы с целью повышения качества обучения. Одной из составляющих является введение дистанционных технологий. Объективность появления дистанционного обучения (ДО) вызвана необходимостью обеспечения качественного, массового и индивидуализированного образования.

Как отмечено в «Законе об образовании» Республики Казахстан – дистанционные образовательные технологии – обучение, осуществляемое с применением информационно-коммуникационных технологий и телекоммуникационных средств при опосредствованном (на расстоянии) или не полностью опо-

средствованном взаимодействии обучающегося и педагогического работника [1].

Целью дистанционного обучения является – обеспечение равного доступа к качественному образованию вне зависимости от территориальной удалённости и размеров населённого пункта при активном использовании новых информационных технологий, на базе мультимедиа-средств, позволяющих передавать образовательную информацию и обеспечивающих интерактивность обмена информацией, предполагая двухстороннюю связь в самых различных формах (текст, графика, аудио, видео), как в синхронном и асинхронном режиме, так и в комбинированном. При этом эффективность и успех дистанционного обучения зависит от уровня подготовки педагогов, участвующих в этом процессе, и то насколько они понимают особенности предоставления и восприятия информации в рамках современных виртуальных коммуникаций, а также от организации и методического качества используемых материалов, и насколько учтены особенности представления информации.

Дистанционное обучение чаще всего реализуется через педагогические технологии, которые основаны на исследовательских и проблемных методах. Они развивают как критическое мышление, так и культуру общения, так как возможны в индивидуальном или групповом творчестве. Такие технологии наиболее эффективно решают проблемы личностно-ориентированного обучения. Разнообразны и методы дистанционного обучения: исследовательский метод, проблемное обучение, проекты, обучение в паре, индивидуальное и дифференцированное обучение, метод творческой мастерской и т.д. [2].

Все вышеуказанные методы способствуют развитию научного стиля мышления обучающегося, формируют комплексный подход к учебным предметам, повышают качество знаний и развивают интерес обучающегося к предметам социально-гуманитарного цикла, расширяют кругозор, способствуют развитию творческих возможностей, помогают более глубокому осознанию и усвоению программного материала основного курса.

Как известно, методическая особенность социально-гуманитарных дисциплин связана с необходимостью учащимися осваивать огромный материал источников, вырабатывать собственное суждение и решение относительно научных вопросов, умения участвовать в научной дискуссии, выступать публично, систематизировать и презентовать собственный научный материал, проводить исследования. С учетом того, что многие вопросы в социально-гуманитарных дисциплинах носят дискуссионный характер, отношение к ним меняется со временем, особенностям развития общества. Творческий, интерактивный подход в преподавании позволяет избежать косности и ортодоксальности в преподавании таких наук и сделать их по-настоящему интересными и содержательными для учащихся.

Так, например одним из методов, который вызывает особый интерес и удобен при дистанционном обучении – метод творческой мастерской. Данный метод позволяет креативно подойти к преподаванию самого сложного материала. Мастерская позволяет не просто организовать одно занятие, но разработать целый цикл занятий, объединенных общей учебной целью. При этом формат позволяет объединять как теоретические, так и полностью практические заня-

тия. Схема методики состоит из трех блоков: постановка творческой задачи и обсуждение учебного материала, подготовка учащимися плана творческих работ и критический разбор, отчет о творческой работе и ее обсуждение. В процессе работы над творческим заданием учащиеся вовлекаются в процесс совместной познавательной деятельности, основанной на активном поиске информации, самостоятельном осмыслении учебного материала, выполнении собственного творческого проекта. При этом учитель не ограничивает учащегося ни в выборе дополнительного материала, информационных источников и не задает формат творческой работы. Максимальная свобода при реализации проекта и подготовки отчетной работы создает сложности, но вместе с тем, учит реально оценивать свои способности и решать практические задачи. Основная методическая задача состоит в том, чтобы научить учащегося самостоятельно получать знания, искать, оценивать по степени достоверности, и систематизировать доступные информационные источники, критически воспринимать полученные данные и творчески их перерабатывать.

На начальном этапе перед учащимися ставится творческая задача: обсуждение гипотезы, научного факта, цитата из источника. Задача учащихся состоит в том, чтобы переработать данный материал. Задача учителя вызвать интерес. Предложенный учителем материал может носить провокационный характер, создать ситуацию спора. Важно заинтересовать учащегося, чтобы он решил защитить свою позицию и отстоять свою точку зрения. Необходимо активизировать учащегося, нацелить на самостоятельное мышление. Так, например, можно применить метод активного чтения «Инсерт», что позволит сохранить не только интерес к тексту, но и самостоятельно добыть важную для себя информацию и выработать собственную позицию относительно нее. Также учащиеся получают навыки обсуждения, отстаивания своей точки зрения и признания своих ошибок. Затем, на втором этапе, учителю необходимо критически оценить творческий проект. Обсудить с учащимися задание с помощью дискуссии «Совместный поиск». И на завершающем этапе учащимся необходимо защитить творческий проект и услышать оценку со стороны своих одноклассников. Данный этап можно провести, используя прием «Дерево предсказаний», который поможет учащимся развить образное мышление, соотнести аргументы и факты, развить фантазию и умение мыслить перспективно. В ходе работы по методу творческой мастерской активно выполняется работа, показывают высокий творческий потенциал, интерес к источникам информации и высокую мотивацию при подготовке к работе [3].

Наряду с вышеуказанным методом, перспективно использование в процессе преподавания социально-гуманитарных дисциплин исследовательского метода, предполагающего постановку проблемы и формулирования задач по ее решению обучающимися. Учитель предоставляет методические рекомендации по рациональным способам решения поставленной проблемы, далее обучающиеся самостоятельно изучают научные и учебные источники по исследуемой проблеме, проводят наблюдения (изучают литературу) и выполняют различные действия поискового характера. Интерактивность, самостоятельность, активный поиск наблюдаются в исследовательской деятельности в полном объеме. Методы учебной деятельности естественно переходят в методы научного поис-

ка. Придание учебной деятельности обучающихся исследовательского характера развивает их инициативность, самостоятельность, творческое использование знаний в нестандартных ситуациях.

Информационно-рецептивный метод при изучении социально-гуманитарных дисциплин предполагает, что передача учебной информации производится с использованием различных дидактических средств, в том числе учебников и учебных пособий в электронной форме. Этот метод является одним из наиболее экономичных способов передачи информации и предполагает большой объем самостоятельной работы обучающихся с учебной литературой, обучающими программами, с образовательными ресурсами, с информационными базами данных. При организации учебного процесса в системе дистанционного обучения эта особенность информационно-рецептивного метода делает его очень используемым.

Одним из важных моментов в ходе использования вышеуказанных методов является дальнейшая мотивация учащихся к процессу изучения социально-гуманитарных дисциплин. В ходе работы предполагается обратить внимание на формативное оценивание учащихся, то есть осуществление «обратной связи» для учащихся, через технику взаимооценивания по представленным критериям в ходе работы в группе, что позволит им уяснить, какие шаги необходимо предпринять для улучшения своих результатов в дальнейшем и сохранит прозрачность в процессе оценивания представляемых работ.

Исходя из всего вышеперечисленного, можно сказать, что используемые методы дистанционного обучения в преподавании социально-гуманитарных дисциплин сегодня востребованы и приобретают всё большую значимость. Результат применения вышеперечисленных методов приведет к повышению качества знаний учащихся, развитию способностей каждого ученика, приобретению навыка самостоятельно организовывать свою учебную деятельность, активизации познавательной деятельности и творческой активности учащихся, развитию у школьников операционного мышления, направленности на поиск оптимальных решений, формированию умения организовать сбор информации и правильно ее использовать.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании». <http://kodeksy-kz.com>
2. Абдуллаев С.Г. Оценка эффективности системы дистанционного обучения // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2017. – N 3. – С. 85-92.
3. Шубина Т.И. Деятельностный метод в школе. **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
4. Кутузов М.Н. Дистанционные технологии обучения в традиционном образовательном процессе [Текст] // Педагогика: традиции и инновации: материалы междунар. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2011 г.). Т. II. – Челябинск: Два комсомольца, 2011. – С. 143-146.
5. Полат Е.С. Петров А.Е. Дистанционное обучение: каким ему быть? // Педагогика. – 1999. – №7. – С. 29-34.
6. <http://pedsovet.ru>

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ КРУЖОК КАК ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Р.Т. Исмагамбетова

Средняя общеобразовательная школа № 2 отдела образования

Баянаульского района, п. Баянаул, Казахстан

ismagambetova76@bk.ru

Мақала студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін қоғамдық-гуманитарлық пәндерді оқыту арқылы ұйымдастыруға арналған. Мақалада мектептегі археологиялық үйірменің тәжірибесі суреттелген, онда оқушылар аймақтағы археологиялық орындардың материалдары негізінде өзекті тақырыптар бойынша жобалар орындайды.

The article is devoted to the organization of research activities of students through teaching social and humanitarian disciplines. The article describes the experience of the archaeological circle at school, in which students carry out projects on topical topics based on the material of the archaeological sites of the region.

Концепция современного образования требует мобильности у учителей и учеников из-за изменений в обществе и в связи с потребностями развития Казахстана. Поэтому необходимо ориентировать современное образование не только на усвоение большого количества знаний, но на развитие у ученика познавательных способностей и личностных качеств. Для этого необходимо создание условий для развития индивидуальных способностей у учащихся, формирование умений ориентироваться в широких просторах Интернета, добывать и использовать приобретенные знания из разных источников для решения многих задач в настоящем и будущем. Главная задача школы – формирование функциональной грамотности школьников, о чем справедливо отмечал еще в XIX веке великий немецкий педагог-мыслитель Фридрих Дистервег «Не в количестве знаний заключается образование, а в полном понимании и искусном применении всего, того что знаешь».

Для развития индивидуальных способностей и исследовательских навыков у учащихся требуется применение различных подходов и форм обучения. Одной из таких форм организации научно-проектной деятельности является пришкольный археологический кружок. Именно деятельность кружка позволяет эффективно использовать методы исследования и проектной деятельности. Метод проектной деятельности включает самостоятельную исследовательскую работу членов кружка в рамках археологической экспедиции, способствующей развитию любознательности, стремление к познанию нового и творчеству. Для достижения поставленной цели в своей исследовательской работе учащийся преодолевает трудности, проявляет упорство и инициативу. Исследовательский метод является центральным в работе археологического кружка при школе, так как учащиеся не получают готовую информацию, а сами творчески, самостоятельно добывают исторические знания. Об эффективности деятельности археологических кружков и клубов, а также развития исследовательских навыков на уроках истории в урочное и внеурочное время посвящены работы учителей-практиков [1],[2],[3],[4],[5],[6].

Основная цель археологического кружка является выявление одаренных учеников, формирование у них научного мышления, повышение мотивации к творческой исследовательской работе. Также через деятельность археологического кружка у учащихся формируются не только исследовательские навыки, но и ИКТ-компетенции, проявляющиеся при поиске, анализе, обработке и презентации информации; коммуникативная компетенция, поскольку им необходимо установить контакт с учеными, знатоками истории Баянаульского района, которые могут предоставить важную информацию и сведения в рамках исследуемой темы, а также умело представить результаты своего исследования и защитить проект на конкурсах и конференциях различного уровня, отвечать на вопросы и отстаивать свою точку зрения.

При работе археологического кружка изучение простых археологических методик было бы скучным для членов кружка, поэтому уделяется большое внимание сочетанию посещений краеведческих музеев Баянаульского района, участие на археологических раскопках, организации встреч с интересными людьми. По истории в школьной программе информация об археологии Баянаульского района представлена в ограниченном объеме, поэтому у учеников складывается недостаточная информация о прошлом своего края.

У большинства современных школьников сложилось одностороннее представление об археологии как о приключении, о гробницах фараона, кладках и поисках золота. В связи с этим важно детям показать и научный аспект археологии, где дети могут себя почувствовать маленькими учеными. В этом и заключается огромный образовательный потенциал археологии – науки, изучающей эволюцию общества, материальную и духовную культуру, основываясь на материальных источниках. Знакомясь с базой археологии, учащийся видит, что из разных предметов, найденных при раскопках, составляют информацию о хозяйстве, ремесле, духовной культуре и других аспектах жизни и быте наших предков. Особенно детям интересны найденные во время раскопок артефакты – вещи, сделанные и обработанные человеком в определенный период истории, которые являются реальными свидетелями истории. Почти все найденные археологические находки являются артефактами: топоры, украшения, стрелы, орудия и многое другое. Непосредственное знакомство с вещественными источниками археологии при раскопках или посещении музея дает сильный эмоциональный эффект ученику, нежели картинка в учебнике или рассказ учителя. Такое знакомство позволяет ощутить реальный мир древних вещей, тем самым расширить горизонты познавательной деятельности учащегося, сформировать правильное отношение к археологическим памятникам и материальной и духовной культуре предков.

Участие в работе археологического кружка в учебное и каникулярное время у учащихся повышается интерес к изучению истории, в особенности истории родного края. Ученики, посещающие археологический кружок, начали успевать по предмету история, что отразилось на школьных оценках. Опыт работы нашего школьного археологического кружка подтверждает, что дети, увлеченные археологией, по-другому воспринимают учителя, так как с ним участвовали при раскопках и были в нестандартных ситуациях. Через изменение отношения к учителю также меняется и отношение к изучению истории.

Ключевым моментом работы нашего археологического кружка является участие в раскопках памятника Торайгыр IV – культово-погребального комплекса в селе Торайгыр – захоронение сакского воина тасмолинской культуры, проводимого «Margulan Centre» Павлодарского государственного педагогического университета. В результате данной экспедиции ученики через сочетание археологических раскопок и исторической реконструкции помогли воссоздать материальную и духовную культуру исседонов, живших в раннежелезный век на территории Баянаула с использованием археологических, письменных и изобразительных источников. По результатам участия в данном научном исследовании были расширены знания об историческом объекте- обсерватории Тасмолинской культуры исседонов близ озера Торайгыр.

Во время археологических раскопок основным стимулом является необходимость практических знаний, которые возникли у учащихся кружка с первых дней. Членам кружка показали в музее разные артефакты, объяснили, как выглядят различные древние вещи, чтобы они не выбросили их во время раскопок. Древние изделия необходимо знать в мельчайших деталях, так как найденные артефакты при раскопках за многие столетия нахождения в земле не всегда сохраняются целиком. Они разрушаются в течение долгого времени нахождения в земле или из-за хозяйственной деятельности человека. Так, в результате хозяйственной деятельности, ряд объектов памятника раннежелезного века Торайгыр IV сегодня утрачен, а часть находится в аварийном состоянии. Проложенной автомобильной дорогой и периодически распахиваемой противопожарной полосой разрушены каменные выкладки-«усы» Тасмолинской культуры. Также часть памятника под угрозой уничтожения из-за строительства новой зоны отдыха возле озера Торайгыр. Затем каменная стелла, найденная археологами, была использована жителями села Торайгыр в качестве строительного материала при укладке фундамента под дом.

Благодаря работе в археологических раскопках у учащихся повысилась самостоятельная работа, дети научились целеполаганию, планированию, анализу, рефлексии, самооценке, а также научились работать в нестандартных ситуациях. Учащие заранее получают задания изучению определенной темы по истории Древнего Казахстана «Тасмолинская культура Центрального Казахстана». Затем кружковцы заполняют маршрутные листы юного археолога, в которых изложили всю информацию о памятнике тасмолинской культуры Торайгыр IV, расположенном в 500 м к востоку от восточного берега озера Торайгыр и состоящем из 12 каменных курганов раннего железного века. В одном из курганов найдены останки воина из племени исседонов. По найденным археологическим фактам и по предположению археологов, останкам более двух с половиной тысяч лет. Сделав реконструкцию и портретное изображение воина, составлен антропологический облик и возраст воина. Учащиеся проанализировали и сопоставили данные кургана Торайгыр IV и заранее изученные материалы и сделали вывод, что данный курган относится к третьему виду курганов, где хоронят лошадь и человека вместе в одном кургане. Увидели наяву, как наши предки сооружали усы кургана, проанализировали, что направление усов идет с востока на запад, так как нашим предкам, кочующим на бескрайних просторах степей Центрального Казахстана необходимо знать направление сторон гори-

зонта. Этот вывод был записан нашими учениками в маршрутные листы юного археолога. Из этого следует, что увиденные археологические памятники являются мощным стимулом познавательного интереса, учащиеся знакомятся с миром древних кочевников.

Членов кружка заинтересовало изображение оленей в «летучем галопе» на оленных камнях. Присутствие в комплексе оленного камня с изображениями оленей связывают с классическими оленными камнями Северо-Западной Монголии, что говорит о связи памятника с восточными территориями распространения оленных камней. Такие оленные камни встречаются и в других местах Казахстана. Но Торайгыр IY является самым северо-восточным пунктом распространения оленных камней. Оленные камни – это предметы наскального искусства бронзового и начала железного века, которые оставили племена, проживавшие в Сибири, Киргизии, Монголии и Казахстане. На торайгыровском оленном камне олени изображены без рогов, в летящем галопе, устремившихся вверх в небо. На обратной стороне стеллы нарисовано неполное изображение тигра, олицетворявшего земной мир. Точного ответа о значении символа оленей у племен раннежелезного века нет. Но чаще всего озвучивается версия, что олени являются переносчиками душ в иной мир, так как здесь найдено много курганов с захоронениями умерших.

Торайгыр IY определен как обсерватория, так как в комплексе присутствуют культовые объекты: курганы с усами и четыре каменные стеллы, три из которых «койтас» – «баранние» камни и один «бугытас» – «оленный» камень. Возле этих стелл наши предки, жившие в период железного века, проводили свои культовые ритуалы. Благодаря участию в реставрационных работах археологического памятника, учащиеся познакомились с вещественными свидетелями истории сакских племен раннежелезного века. В результате они еще больше захотели узнать о Тасмолинской культуре, провести научное исследование, собрать необходимую информацию и работать над научным проектом.

Также члены кружка участвовали при раскопках зимовки первого ага-султана и бия Баянаульского округа Шон Едиге, жившего в начале XIX века. Цель раскопок – рассмотреть жилые и хозяйственные помещения зимовок начала XIX века. Местоположение зимовки было определено по статистическим данным Ф.А. Щербина. Члены кружка при раскопках увидели интересную находку – асык с дырочками с двух сторон. Видно было по нему, что он был использован детьми, проживающими в зимовке много лет назад. Мы сразу же отдали находку ученым -археологам ПГПУ.

Анализ педагогических возможностей деятельности археологического кружка показал, что кружок имеет значительные перспективы для создания условий методов научно-проектной деятельности, так как кружок формирует интерес к своим корням, к культуре и быту своего народа, а также воспитывает уважение к культуре других народов.

Таким образом, краеведческие археологические кружки обладают мощным педагогическим потенциалом и должны широко практиковаться во вне-учебной деятельности с целью формирования исследовательской компетенции. Подводя итоги, мы вновь подчеркиваем, что широко используя собранный археологический материал по Баянаульскому району позволяет увеличить спектр

направлений для проектно-исследовательской деятельности ребенка на занятиях археологического краеведческого кружка. Участие детей на археологических раскопках, посещение краеведческих музеев дает возможность встретиться с фактическим археологическим материалом, что вызывает у детей естественный интерес к прошлому и тем событиям, которые происходили на территории Баянаульского района, который реализуется через формирование исследовательской компетенции во время научно-проектной деятельности. В 2019 году ученик 9 класса стал призером 11 Республиканских Сатпаевских чтений, посвященных 120-летию Каныша Имантаевича Сатпаева. Основным итогом является найденное им при раскопках в рамках деятельности археологического кружка редкое насекомое – белозубка, которая водится только у нас в Баянаульском районе и написан проект «Охрана малой белозубки в экосистеме Баянаульского государственного национального природного парка».

В завершении хочется отметить, что сегодня школьное археологическое движение снова возрождается как часть дополнительного образования во внеурочное время. Справедливы слова Елбасы в программе «Семь граней Великой степи»: «Воспитание чувства гордости за свою историю, воспитание патриотизма должны начинаться со школьной скамьи. Поэтому важно создать историко-археологическое движение при школах и краеведческих музеях во всех регионах страны. Приобщенность к национальной истории формирует чувство единства своих истоков у всех казахстанцев» [7]. Развитие историко-археологического движения предполагает формирование активной, самостоятельной и инициативной позиции учащихся, развитие умений самостоятельного поиска и анализа информации, выдвижения гипотезы, установления причинно-следственных связей, то есть исследовательские компетенции, сопряженные с опытом их применения в практической деятельности. Также археологический кружок способствует повышению знаний учащихся, формированию у учащихся научного мировоззрения и направлено на нравственное воспитание школьников.

Литература

1. Тырнова Л.В. Исследовательская деятельность учащихся на уроках истории, <https://urok.1sept.ru/articles/624151>
2. Кузнецов А.В. Археологическая экспедиция как способ активизации и углубления интереса учащихся к предметам исторического цикла, <https://nsportal.ru/shkola/vneklassnaya-rabota/library/2015/11/12/arheologicheskaya-ekspeditsiya-kak-sposob-aktivizatsi>
3. Бороденко С.Н. Формирование исследовательской компетенции в образовательном учреждении на основе археологических материалов исторического краеведения, <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-issledovatel'skoy-kompetentsii-v-ramkah-shkolnogo-istoricheskogo-obrazovaniya>
4. Мезенцев А.Л. Археология – формирование интереса к истории у школьников, <http://www.rezerv.narod.ru/interes.html>
5. Салтеева С.И. Работа школьного археологического кружка как средство воспитания интереса к истории родного края, <https://infourok.ru/statya-rabota-shkolnogo-arheologicheskogo-kruzhka-kak-sredstvo-vospitaniya-interesa-k-istorii-rodnogo-kрая-368530.html>
6. Статья Главы государства «Семь граней Великой степи», <https://www.akorda.kz/ru/events/statya-glavy-gosudarstva-sem-granei-velikoi-stepi>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ДЕЯТЕЛЕЙ ПАВЛОДАРСКОГО ПРИИРТЫШЬЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

А.Е. Каримова

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
ake073@mail.ru*

Мақалада Ертіс-Павлодар өңірінен шыққан тарихи тұлғалардың мұрасын орта білім беру мектептерінде жаңартылған білім беру аясында тиімді қолдану мәселесі қарастырылған. Басты назар заманауи технологияларды пайдалана отырып, жас ұрпақ бұрынның санасына өз еліне, жеріне деген сүйіспеншілікті қалыптастыру, төл тарихын терең білу және насихаттау мәселелері қозғалды.

The article deals with the issue of effective use of the heritage of historical figures from the Irtysh-Pavlodar region in the framework of updated education in secondary schools. Special attention was paid to the formation of the younger generation's love for their country, their land, deep knowledge and promotion of their history using modern technologies.

Статья Н.А. Назарбаева «Семь граней Великой Степи» стала логичным продолжением программной статьи «Рухани жаңғыру», и каждый из нас с высокой долей ответственности принялся за реализацию основных направлений инициированных Елбасы. Гражданская позиция ученых в области гуманитарных наук по моему мнению заключается в содействии модернизации современного казахстанского общества, находящегося под сильным влиянием западного интернет-пространства, как проявления одного из основных признаков глобализации, не имеющей четких признаков национальной культуры. Поэтому наша задача – это способствовать сохранению собственного национального культурно-генетического кода. «Без опоры на национально-культурные корни модернизация повиснет в воздухе. Я же хочу, чтобы она твердо стояла на земле. А это значит, что история и национальные традиции должны быть обязательно учтены. Это платформа, соединяющая горизонты прошлого, настоящего и будущего народа» – подчеркивает Елбасы Н.А. Назарбаев в своей программной статье [1].

С обретением независимости мы пережили трансформацию общественного сознания, в частности, получили возможность адекватного исследования проблемных вопросов исторической науки, и прежде всего, мы имеем в виду персоналии. Интерес к духовному наследию имеет закономерность проявляться в периоды переломных эпох, когда общество нацелено на осмысление прошлого и возможности заглянуть в будущее. Духовное наследие это своего рода фундамент национальной культуры. История сквозь призму личности это возможность воссоздания целостной и правдивой, лишенной политического оттенка краеведческой истории, способствующей нравственно-духовному воспитанию подрастающего поколения на примере известных земляков. Сколько ученых и общественных деятелей, придерживающихся этой по сути вполне демократической и честной позиции, в разные годы Советской власти были объявлены «националистами» с вытекающими из этого печальными последствиями.

ми. Не избежали такой участи и исторические личности Павлодарского Прииртышья.

Павлодарское Прииртышье имеет богатое историческое наследие, о чем свидетельствуют письменные источники, археологические артефакты, так и достойные глубокого уважения и почтения исторические личности. Следует отметить, что одни и те же исторические феномены могут быть по-разному поняты и интерпретированы, следствием чего является неравноценное в сознании подрастающего поколения, восприятие. Ярким примером чему служит личность Мусы Шорманова.

В последние десятилетия отечественные и зарубежные ученые объектом своего исследования выбирают эволюционное развитие поколений и их интересы, обусловленные стремительным ростом информационного потока из Интернет-пространства. В работе американских исследователей Н. Хоува и В. Штрауса основным аспектом является так называемая «теория поколений». Примечательно, что авторы выделяют в особую группу поколение Z, характерной чертой которых стало интернет-общение и виртуальная реальность [2]. Поэтому изучение историко-культурного наследия своего края можно стимулировать у подрастающего поколения только через виртуальное пространство. Использование информационно – коммуникационных средств позволяет получить доступ к колоссальным обучающим ресурсам, которые принципиально влияют на организацию учебного процесса, увеличивая его возможности. Об этом в своих трудах отмечает и педагог-новатор Г.К. Селевко [3].

Исходя из вышеизложенного хочу отметить востребованность проекта – создание серии научно-популярных фильмов «100 исторических личностей Павлодарского Прииртышья». Однако попутно встает также вопрос о более эффективной реализации подготовленного материала. Выход нам видится, в расширении формата онлайн-образования. Доступное в любом месте и в любое время онлайн-образование – это новый шаг в развитии современного образования, и особенно в условиях пандемии подтверждена актуальность данного формата.

Используя онлайн-площадку обучающиеся и широкая общественность смогли бы пополнить свои знания. Также следует отметить, что каждая созданная цифровая экспозиция будет быстро грузиться на любых устройствах даже при использовании мобильного интернета, что особенно актуально в зоне нестабильного интернет соединения.

Онлайн-площадка создает эффект присутствия, попав на которую, обучающийся может детально ознакомиться не только с объектами, но и узнать историю родного края, страны прочитав прилагаемый там же курс. Онлайн-площадка по изучению истории определенного исторического объекта, с каждым днем становится все более популярной и запомнится всем обучающимся, а значит, они захотят посетить объект лично [4]. Посетив данный ресурс на компьютере или мобильном устройстве, многие могут поделиться ссылкой с друзьями и коллегами, а также разместят информацию о ней на личных страницах в социальных сетях, что увеличит посещаемость площадки. Также к практической исследовательской работе могут быть привлечены школьники, студенты, учителя школ, музейные работники области и города.

Помимо теоретического материала можно представить туры в 3D формате по музеям и экспозициям под открытым небом и сакральным объектам Павлодарского Прииртышья. Значительную лепту в процесс модернизации внесет также подготовленная нашим коллективом серия научно-популярных фильмов на двух языках «100 исторических личностей Павлодарского Прииртышья». На каждую личность был подготовлен отдельный фильм на казахском и русском языках (в общем 200 короткометражных фильмов). В фильмах представлена развернутая информация о жизни, деятельности и творчестве славных предков Бухар жырау, Мусы Шорманова, великого провидца Машхур Жусипа, народных защитников Султанбета Султана, Олжабай, Малайсары, Жасыбай и Баян батыра, Едиге бия и его сыновей – Шола и Торайгыр бия, Шормана и Укибай бия, духовных деятелей Исабека Ишана, Габдул-Уахита и Акбалык Хазрета, деятелей Алаш, первого академика Каныша Сатпаева, ученого-энциклопедиста Алькея Маргулана и многих других выдающихся ученых, батыров, государственных и культурных деятелей нашего региона.

Актуальным является также проект виртуального музея и онлайн-лаборатории, которые могут позволить, не выходя из дома посетить объекты историко-культурного наследия региона. Лежащие в руинах остатки грандиозных некрополей эпохи бронзы, святилища и курганы сакских и тюркских кочевников [5], неповторимые шедевры древнего наскального искусства ученик зачастую не может посетить самостоятельно.

Реализация данной идеи также будет способствовать активизации Государственной программы «Цифровизация», мотивирует у учащихся интерес к истории края, его личностям. Разработанные подходы могут эффективно использоваться в ходе преподавания гуманитарных дисциплин и сочетаться с передовыми педагогическими технологиями. Используя онлайн-площадку обучающиеся смогут повышать свои знания без необходимости переезда в другой город или область, чтобы получить тот уровень образования, который им необходим. Также следует отметить, что каждая созданная цифровая экспозиция будет быстро грузиться на любых устройствах даже при использовании мобильного интернета, что особенно актуально в зоне нестабильного интернет соединения.

В целом, следует отметить, что Павлодарское Прииртышье взрастило и сделало достоянием не только нашего государства, но и всего мирового сообщества целую плеяду известных общественно-политических деятелей XVIII–XX веков. Подвергшаяся идеологическому прессингу тоталитаризма, национальная интеллигенция была реабилитирована и их труды стали национальным достоянием, а их идеи основным вектором в развитии суверенного государства.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Семь граней Великой степи // www.akorda.kz/ru/events/statya-glavy-gosudarstva-sem-granei-velikoi-stepi.
2. URL: <http://inosmi.ru/world/20130611/209925956.html>.
3. Селевко Г.К. Компьютерные (новые информационные) технологии обучения/ Г.К. Селевко // Современные образовательные технологии: учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – С. 114-118.

4. Артыкбаев Ж.О. и др. История и культура Павлодарского Прииртышья. – Астана: Фолиант, 2002. – 72 с.

5. Артыкбаев Ж.О., Жанисов А.Т. Уникальный памятник старины на территории Павлодарской области // Новое время. – 2001 – №32.

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ЛИЧНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ИСТОРИИ

Р.Ж. Қилаш, Г.Е. Оменова

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
rassulkilash@mail.ru*

Мақала көрнекті қайраткерлердің өмірбаянын зерттеу мысалында тарих сабақтарында бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру мәселелеріне арналған. Авторлар бұл мәселені зерттеудің қажеттілігін негіздейді және өзектілігін көрсетеді, белгілі бір өмірлік және кәсіби дағдыларды алу үшін тарих сабақтарында студенттердің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудың маңыздылығын атап өтеді.

The article is devoted to the formation of a competitive personality in history classes by the example of studying the biography of prominent figures. The authors substantiate the necessity and show the relevance of studying this issue, emphasize the importance of developing students' competitiveness in history classes in order to obtain certain life and professional skills.

За небольшой исторический период с момента обретения независимости, Казахстан сделал огромный прорыв в политике и экономике, вливаясь в мировую цивилизацию, используя новые прогрессивные технологии. Стремительное развитие новых технологий является не только причиной появления новых профессий, но также является причиной постепенного вытеснения и исчезновения существующих специальностей.

Наша молодежь должна успешно конкурировать на всех уровнях международного рынка труда, быть прогрессивной, профессионально, морально и культурно подготовленной к любым вызовам современности. Именно конкурентоспособная личность, обладающая прогрессивными знаниями, новейшими технологиями и различными навыками, которые позволяют ориентироваться в происходящих событиях настоящего времени, выдвигаются сегодня на передний план истории. На эту особенность обратил внимание в своей программной статье Елбасы Н.А. Назарбаев: «Особенность завтрашнего дня в том, что именно конкурентоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов, становится фактором успеха нации» [1].

Сегодня образование играет главную роль в конкурентоспособности всего государства. Современное образование Республики Казахстан, как и других стран, направлено на развитие, опережение глобальных вызовов мира и отражает современные тенденции развития общества. А человеческий капитал – это главный критерий уровня общественного развития, являющийся основой нового уровня жизни общества и важнейшим фактором экономической и политической мощи страны. В связи с этим возникла необходимость разработки и внедрения в учебный процесс обновленной программы образования для подготовки специалистов будущих поколений, способных реагировать на все вызовы

современности. В новой программе образования особо выделены предпосылки внедрения обновленной программы обучения: глобализация и ее влияние на мировую экономику; навыки XXI века и функциональная грамотность; отсутствие у казахстанских учащихся опыта и навыков выполнения типовых заданий, связанных с применением их в жизненных ситуациях и многие другие [2].

Современное обновленное содержание обучения в общеобразовательных школах, технических и профессиональных организациях – это смена старого содержания образования, которое оставалось фактологическим, а государственные стандарты, основанные на предметном подходе, были морально устаревшими. Сейчас время, когда идет поиск и разработка новых методик преподавания и использования новых технологий в процессе подготовки молодого поколения [3].

Развитие «навыков XXI века» стало одной из главных целей современного среднего образования. В таблице 1, представлены данные стран, лидирующих по качеству образования.

Таблица 1. Навыки XXI века согласно различным образовательным системам [4, с. 6].

Страна	Краткая характеристика «навыков XXI века»	Год
Гонконг	Образовательная реформа «Обучение учебе» посвящена прикладному знанию и «другим» обучающим практикам, в т. ч. обучению на работе и сервису.	2000
Япония	Образовательная реформа «Вкус к жизни» подчеркивает важность экспериментирования, выявления проблем, их решения вместо механического запоминания.	2006
КНР	Большой акцент на способности учащихся общаться и работать в группе, на постановку и решение задач, на обучение обучению.	2010
Финляндия	В центре внимания «гражданские навыки»: 1) умение мыслить, включая решение проблем и креативное мышление; 2) способы работы и взаимодействия; 3) ремесленные и выразительные навыки; 4) участие, инициативность; 5) сознательность и личная ответственность.	2010
Сингапур	Новый набор способностей и показателей, необходимых учащимся в XXI в. Цель программы – направлять учащихся на лучшее использование глобальных возможностей.	2010
США	Инициатива Всеобщих государственных стандартов. переопределяет стандарты с целью наполнения их «более строгим содержанием» и применения знаний «через умения высокого порядка, с тем чтобы все учащиеся были готовы к XXI в.»	2010

Хотя подходы в образовательных системах различных государств разнятся, все они одинаково признают необходимость комплексного мышления, развития критического мышления и коммуникативных навыков.

Подготовка учащихся к тому, чтобы жить, трудиться и быть гражданином в XXI веке – задача непростая. Глобализация, новые технологии, миграции, рыночные изменения, соперничество между странами, политические неурядицы и экологические проблемы – всё это настоятельно требует развития знаний, умений и навыков, которые понадобятся учащимся в XXI веке. Педагоги и ми-

нистерства, правительства и учебные заведения, работодатели и исследователи определяют эти способности в таких терминах, как умения XXI века, умение мыслить на более высоком уровне, более глубокие результаты обучения, а также как комплексное мышление и коммуникативные навыки.

Исходя из выше сказанного, использование изучения биографий выдающихся деятелей XX–XXI вв. на уроках истории является необходимым велением времени. Так как каждый выдающийся деятель является в основном конкурентоспособной личностью, независимо является ли он политиком, экономистом или предпринимателем. Из истории мы знаем, что конкурентоспособная, выдающаяся личность всегда обладает необходимыми навыками для своего становления и достижения успеха. И очень важно на занятиях истории выделять, показывать и развивать эти способности у учащихся.

Таким образом, вопрос формирования конкурентоспособной личности на занятиях истории на примере изучения биографии выдающихся деятелей, в настоящее время является одним из актуальных и своевременных. Сегодня перед исследователями, педагогами стоит новая задача – разработки методических основ использования возможностей изучения биографий выдающихся личностей на уроках истории для воспитания конкурентоспособной личности в будущем. Здесь следует отметить необходимость работы на занятиях с материалами о выдающихся деятелях, не только включенных в типовые учебные планы обновленного содержания образования, но и использовать биографии некоторых деятелей из сферы мирового бизнеса, которые сыграли огромную роль в развитии цифровой экономики и становлении новых технологий. Такая возможность бесспорно является хорошим примером для воспитания конкурентоспособной личности и выработки необходимых «навыков XXI века».

Наблюдая определенный прогресс в том, что система образования в Казахстане реформируется и берет направление на развитие «навыков XXI века» у учащихся в школах и колледжах, хочется отметить, что еще предстоит непростая и долгая работа в плане изменения учебных программ. И если мы предполагаем, что навыки конкурентоспособной личности являются необходимыми в политической, экономической, гражданской и других сферах, то есть и необходимость в разработке новых подходов формирования конкурентоспособной личности на примере изучения биографии выдающихся деятелей.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: Модернизация общественного сознания // https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya
2. Мак Лафлин К., Уинтер Л., Куракбаев К., Рамазанова А. Инновационные аспекты обновленного содержания образования: апробация в 30 пилотных школах // материалы VIII международной научно-практической конференции «Расширяя границы изменений в образовании: апробация и трансляция». Астана: Назарбаев Интеллектуальные школы, 27-28 октября 2016 г.
3. Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 – 2019 годы // Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205.
4. Сааведра А.Р., Дарлен Опфер В. Преподавание и изучение навыков XXI века: уроки из наук об обучении, Rand Corporation – 2012.

ОПЫТ АМЕРИКАНСКОЙ МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МУЗЕЯ И ШКОЛЫ

Д.Ж. Кусаинов

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
daniyar.k.zh@mail.ru*

Мақалада автор американдық модель мысалында мұражайлар мен мектептердің өзара әрекеттесуінің негізгі аспектілерін қарастырады. Америка Құрама Штаттарындағы мұражайлар мен мектептер арасындағы ынтымақтастықтың мысалдары сипатталған.

Annotation. In the article, the author examines the main aspects of interaction between museums and schools on the example of the American model. Examples of collaboration between museums and schools in the United States are described.

Использование материальной базы музеев несомненно является эффективным инструментом при подготовке будущего специалиста. В частности, музеи располагают широким спектром подлинных артефактов, необходимых для проведения занятий по гуманитарным дисциплинам. Большая уникальная фактологическая база музеев позволяет проводить лекционные и практические занятия на более высоком уровне. Экспозиционные материалы таких музеев, представленные комплексом экспонатов, позволяют учащимся наладить осязаемую связь с историческими местами, событиями, личностями, и ощутить ценность культурно значимых артефактов [1, с. 70].

Помимо своей основной задачи хранения, реставрирования и демонстрации историко-культурного наследия, музей позволяет использовать в образовательном процессе нетрадиционные формы и методы обучения, которые способствуют формированию особого мировоззрения человека, чувствующего свою причастность к культурному наследию страны, ее ценностям и традициям. Это без сомнений является важным в обучении будущих профессионалов. Одной из основных задач в этом процессе является подготовка квалифицированного специалиста конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, ответственного, свободно владеющего своей профессией и ориентированного в смежных областях деятельности, способного к эффективной работе по специальности на уровне мировых стандартов. Это отражено в программной статье Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

В Казахстане на сегодняшний день ведут работу около 250 музеев различной направленности. В лучших традициях формирования студенческой науки в университетах Казахстана нашли свою культурно-образовательную нишу музеи разного профиля. Вовлечение студенческой молодежи в научно-образовательную деятельность происходит во многих университетах Казахстана, например, музеи КазНУ им. аль-Фараби (Биологический, Музей палеолита Казахстана, Музей древней и средневековой археологии Казахстана, музей Востока), Музейные комплексы Павлодарского педагогического университета с зоологическим геологическим и палеонтологическим разделами и Центр археологических исследований «Margulan Centre», учебный археологический музей Торайгыров Университета (г.Павлодар), Музей археологии и этнографии Карагандинского государственного университета и мн. др [1, с. 71].

Сегодня мы являемся свидетелями активной интеграции Республики Казахстан в мировой образовательный процесс. В связи с этим возникает потребность в изучении и дальнейшем применении зарубежного опыта использования музейного потенциала в процессе обучения. В частности, опыта американской модели взаимодействия «музей – школа», которая доказала свою эффективность за более чем столетнюю историю.

Согласно данным американского института музейного и библиотечного обслуживания, по состоянию на май 2014 года, в Соединенных Штатах Америки насчитывалось 35.144 музея [2]. Немаловажно отметить, что количество действующих музеев в этой стране выросло более чем в два раза, по сравнению с данными 1990-х годов. При этом, для музеев Соединенных штатов характерна высокая посещаемость. По статистике «Американского альянса музеев», ежегодно музеи США посещают более 850 миллионов человек, еще 500 миллионов делают это онлайн посредством официальных сайтов [3].

В качестве инструмента воспитания и просвещения населения американские музеи играли важную роль с самого их основания. Однако процесс внедрения музейной педагогики в традиционные формы образования начался с начала прошлого столетия. Одной из основных форм взаимодействия музея со школой в Америке являлось налаживание связи с преподавателями. К примеру, некоторые музеи Филадельфии, Нью-Йорка, Кливленда и Хьюстона нанимали преподавателей из местных школ, что позволяло, во-первых, укрепить связь с образовательным учреждением, во-вторых, привлекало новых учеников в музей.

Показателен также опыт штата Филадельфия, где в местном школьном округе был открыт отдел музейного образования. В его функции входило проведение учебных занятий в семи различных музеях Филадельфии для учащихся государственных школ Филадельфии. Педагоги работали с артефактами и экспонатами в каждом музее, консультировались с профессиональным музейным персоналом для разработки и реализации образовательных программ. Помимо взаимодействия со студентами, отдел музейного образования предлагал курсы повышения квалификации для преподавателей, производил рассылку каталога доступных услуг два раза в год и ежемесячно публиковал информационный бюллетень, который назывался “Museum highlights”, а также поддерживал контакт со всеми классными руководителями, которые недавно посещали музей. Вся заработная плата учителей и расходные материалы оплачивались школьной системой Филадельфии [4, с. 113]. Подобный подход позволяет мотивировать преподавателей работать над инновационными форматами подобного взаимодействия и развивать собственные навыки для работы с экспонатами и вовлечения студентов в предмет посредством материальной базы музеев.

Немаловажен и тот факт, что местные правительства отдельных штатов активно участвовали в продвижении музейной педагогики. В 1939 году Генеральный образовательный совет Нью-Йорка предоставил грантовое финансирование пяти музеям с целью выявить новые виды услуг, которые музеи могут предложить системе образования [5]. В 1984 году ведущая профессиональная музейная организация, Американский альянс музеев, позже переименованная в Американскую ассоциацию музеев (ААМ), опубликовала свой доклад «Музеи

для нового века», в котором оценила нынешнее положение музеев в американском обществе и изложила собственные рекомендации. В частности седьмая рекомендация касалась взаимоотношений между музеями и школами. Содержание данной рекомендации призывало наладить диалог между системой образования и музеями. Альянс также призывал к тому, чтобы в разговоре о тесном сотрудничестве музеев и школ «...участвовали лидеры всех уровней, включая правительство, бизнес и академическое сообщество» [6, с. 67].

В 1994 году, Институт музейного и библиотечного обслуживания, который финансируется из федерального бюджета, объявил о начале трехлетней программы для поощрения партнерских отношений между музеями и школами. Институт также предоставил гранты для того, чтобы помочь музеям и школам расширить и углубить взаимоотношения. В программе приняли участие 82.000 студентов, 228 школ и 82 музея [7, с. 27].

К основным формам работы американских музейных организаций со студентами следует отнести повторяющиеся традиционные визиты в музей в течение учебного года, развивающие когнитивные и творческие способности учащихся. Помимо этого, многие музеи практикуют выездные лекции, когда сотрудники музея посещают университет и организуют специализированные выставки в стенах учебного заведения. Студенты, которые испытывают трудности с тем, чтобы добраться до музея, предлагают дистанционное обучение, видео-конференции, блоги, интерактивные виртуальные туры и др.

Таким образом, за более чем столетнюю историю развития взаимоотношений музея и школ, некоторые аспекты практики Соединенных Штатов Америки могут быть применены и адаптированы в Казахстане и других странах с учетом возрастающего интереса к развитию музейной педагогики и преимуществ ее использования в образовательном процессе.

Литература

1. Алиясова В.Н, Отепова Г.Е., Кусаинов Д.Ж. О роли краеведческого музея в реализации компетентностного подхода в преподавании истории в педагогическом вузе // Сборник научных статей по итогам международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург. – 2020. ISBN 978-5-7310-4933-7.
2. Электронный ресурс. <https://www.imls.gov/news/government-doubles-official-estimate-there-are-35000-active-museums-us>.
3. Электронный ресурс. <http://ww2.aam-us.org/about-museums/museum-facts>
4. Сьюзан Николс Леман, Кэтрин Айго. Партнерство музейных школ: Планы и программы, Вып. 4, Центр музейного образования при университете Дж. Вашингтона. Вашингтон. – 1981, С. 113-114.
5. Лидия Пауэлл. Художественный музей приходит в школу. Harper & Brothers Publishers. – Нью-Йорк, 1944.
6. Museums for a New Century / American Association of Museums.-Washington, DC: Amer. Assn of Museums, 1984. – 67 p.
7. Excellence and Equity: Museums and the Public Dimension / American Association of Museums. -Washington, DC: Amer. Assn of Museums, 1992. – 27 p.

РАЗВИТИЕ ИСТОРИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

А.С. Нурмаканова, Г.М. Тохметова

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан.

anel.nurmakanova0303@gmail.com

tohmet@mail.ru

Мақала Қазақстан Республикасындағы тарихи білім беруді дамыту мәселелеріне арналған. Қазақстанның тарих ғылымының қалыптасу көздері зерттелуде. Этнографияны, тарихты, білім мен педагогиканы зерттеуге елеулі үлес қосқан адамдарға көп көңіл бөлінеді. Мақаланың негізгі бөлігі Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін қалыптастырудың қазіргі кезеңіндегі тарихи білім беру процесіне арналған. Бұл Қазақстан Республикасының ғылыми және білім беру процестеріндегі ғылым мен оқу пәні ретінде тарихтың қалыптасуы мен одан әрі даму перспективаларын айғақтайды.

The article is devoted to the development of historical education in the Republic of Kazakhstan. The origins of historical science in Kazakhstan are traced. Much attention is given to the people who contributed seriously to the study of ethnography, history, education and pedagogy. The main part of the article is devoted to the process of historical education at the present stage of formation of the education system in the Republic of Kazakhstan. This indicates the formation and prospects for further development of history as a science and academic discipline in the scientific and educational processes of the Republic of Kazakhstan.

С обретением Республикой Казахстан государственной независимости актуализировалась проблема всестороннего и объективного изучения прошлого и преподавания учебной предмета «История Казахстана», основными задачами которой являются: возрождение исторической памяти народа, формирование национального самосознания и гражданского единства, воспитание патриотизма и толерантности у молодежи [1]. Следуя логике развития исторической науки, историки Казахстана определили круг проблем, которые характеризуют особенности и перспективы исследований на уровне интегрированных исторических проектов. Так в предыдущий период, а в годы независимости особую актуальность приобрели вопросы и проблемы, среди которых: роль и значение современной истории Казахстана в призме мировых ориентиров, современные модели теории и методологии истории, актуальные проблемы источниковедения, информационно-коммуникационные технологии в исторической науке и образовании и др. Это свидетельствует о том, что в науке все больше приходит понимание того, что историки обязаны помочь обществу прекратить воевать с прошлым и из всей совокупности имеющихся теорий и подходов выделить то, что позволяет углубить изучение исторического процесса. «Нужен синтез идей и методов, а не механическое отбрасывание одних из них и замена их другими, как справедливо отмечал академик И.Д. Ковальченко» [2, с. 68].

Образованные и одаренные представители казахской интеллигенции были глубоко заинтересованы в социальном и культурном прогрессе казахского народа и стремились внести серьезный вклад в изучение этнографии, истории, образования и педагогики, литературы и языкознания и других направлений отечественной науки, просвещения и культуры [3]. Казахские ученые-исследователи Казахстана. Во второй половине XIX века появляется целая плеяда образованных казахов, активно изучавших историю и этнографию родного края.

Дело своего сына Ш. Уалиханова по изучению истории и культуры активно продолжил отец Шынгыс Уалиханов. Он занимался сбором историко-этнографических материалов для сибирской администрации. Интересные этнографические сведения собрал известный казахский исследователь Муса Шорманов. М.С. Бабажанов был одним из первых казахских публицистов и этнографов. Им написаны такие статьи, как «Географические и этнографические данные о Нарынкуме», «Охота во Внутренней Киргизской Орде» и др. Народный просветитель И. Алтынсарин среди своих современников был известен также как ученый-этнограф. При жизни опубликовал ряд научных статей в журналах и газетах. Научными изысканиями занимался Машхур-Жусип Копейулы, который имел глубокие познания в области философии, этнографии, фольклористики, лингвистики, педагогики и т.д. Кроме того, он вел исследования в области религии, имел глубокие знания о степной культуре. Делом всей своей жизни ученый и поэт считал сбор уникального материала по истории и культуре Казахстана. Активным изучением истории и этнографии казахов занимались видные общественные деятели Казахстана – А. Бокейхан, А. Байтурсынулы, М. Дулатулы, А. Ермеков, М. Жумабаев, К. Кеменгеров, А. Сеитов и др. Приобщение к исследованию родного края, изучение истории и культуры своего народа помогали ученым лучше понять причины его бедственного положения. В будущем именно они стали активно бороться за улучшение жизни своего народа. Большая заслуга в изучении истории, географии, этнографии и культуры Казахстана принадлежит российским ученым и офицерам [3]. Много научных трудов оставили и те представители российской интеллигенции, кто был сослан на территорию Казахстана по политическим мотивам. Это были люди разных профессий: поэты и писатели, историки и географы, военные и медики. Отчасти они выполняли функцию по научному обеспечению колонизации края. Большая часть исследователей Казахстана была сосредоточена в Оренбурге, Омске, Ташкенте. Известный историк А.И. Левшин подготовил и издал книгу «Описание киргиз-казахских, или киргиз-кайсацких орд и степей», состоящую из трех частей. За этот фундаментальный труд его стали называть «Геродотом казахской истории». Автором были запечатлены подробные сведения по истории, этнографии и географии края. На основе широкого круга источников историк, писатель, этнограф А.И. Добросмыслов подготовил капитальный трехтомный труд «Тургайская область. Исторический очерк», в котором дается подробное описание истории Казахского ханства и политических событий в Младшем жузе. Автор подробно описывает ход и реализацию административных реформ 60-х годов XIX века. Российский востоковед, этнограф В.В. Радлов изучал культуру, язык, историю Казахского края. Его труд «Об этнографии сибирских казахов» сыграл важную роль в развитии тюркологии. Казахстанская тематика всегда находилась в поле зрения видного российского исследователя Г.Н. Потанина. За долгую жизнь он написал немало статей о своей родине, подробно описал быт и культуру казахов, казахско-русские взаимоотношения, крестьянское и казачье население Прииртышья. После экспедиции Г.Н. Потанин некоторое время работал переводчиком с татарского и казахского языков при генерал-губернаторе в Омске, затем секретарем статистического комитета в Томске. Здесь же он руководил Восточно-Сибирским отделом Русского географическо-

го общества (РГО). В 70–90-х годах XIX века совершил ряд путешествий по малоизученным регионам Сибири, Казахстана и Центральной Азии, в результате которых был собран обширный материал по истории, этнографии, географии, ботанике, экономике. При активном содействии А. Бокейхана и А. Ермекова посетил казахские аулы Каркаралинского уезда. Г.Н. Потанин одним из первых заговорил о положительном культурном взаимовлиянии русского населения и казахов. Одним из известных исследователей истории и этнографии казахов был Абубакир Диваев, исследователь опубликовал более 100 историко-этнографических работ и говорил о важности фольклорных материалов при освещении истории Казахстана [3].

Историческое образование на современном этапе характеризуется следующими чертами: приоритетностью изучения отечественной истории; изучением ее в контексте мирового развития; преемственностью между уровнями исторического образования в рамках становления системы непрерывного образования; углублением содержания читаемых исторических курсов и расширением объемов учебного времени; повышением воспитательной роли исторического образования.

На современном этапе развития казахстанской исторической науки отмечается выход проводимых исследований на глобальный уровень. Национальная история сегодня для Казахстана – это самая проблемная область науки. Историческое прошлое Казахстана составляет важную часть гуманитарного пространства на разных уровнях общественного сознания – от политического языка политиков до повседневной жизни населения. В связи с этим, следует излагать исторические события и факты с точки зрения, которые соответствуют геополитическим интересам Казахстана. Так необходимо поступать не только тогда, когда речь идет о межгосударственных вопросах, но и о внутренних казахстанских проблемах. Концепция исторической науки должна быть основана на единстве системы взглядов на исторические события. Следует применить новый подход к изложению исторических событий, как к непрерывному процессу обретения национальной идентичности, не сводящемуся к перечислению имен и творческих достижений, а логически связанному с историческим прошлым, политическим и социально-экономическим развитием страны. Только на основе научного исторического анализа возможно получение нового исторического знания, свежих идей и позитивного вклада исторической науки в модернизацию страны, ее гуманитарного сопровождения, без которого невозможны решения никаких социальных и экономических задач. Следует шире использовать пространственный подход при изложении исторических событий, что позволяет достовернее и полнее исследовать историю Казахстана в рамках конкретно локального исторического времени. Таким образом, основная концепция развития национальной истории Республики Казахстан в современный период должна соответствовать геополитическим интересам Казахстана и опираться на современные технологии проектирования информационных систем с соблюдением базовых принципов, обеспечивающих достоверность и полноту информации об исследуемом историческом объекте [5]. Объективная реальность такова, что каждое новое поколение заново проходит процесс восприятия и использования накопленных знаний, процесс политической социализации,

принятия или непринятия универсальных общечеловеческих и национальных ценностей. Вуз же – ведущий политико-социализирующий агент, а вузовской молодежи, нашей будущей интеллигенции, принадлежит исключительно важная роль в демократическом созидании, в реализации политических и гражданских прав и свобод.

Литература

1. <https://infourok.ru/aktualnie-voprosi-obrazovatel'nogo> **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

2. Аманжолова Д.А. Не зная прошлого Казахстана, невозможно разобраться в его современных процессах. Халық тарих толқынында. Ғылыми серия. 5 том. – Астана: Фолиант, 2014.

3. https://atamuraweb.kz/?page_id=25917

4. <http://collegy.ucoz.ru/publ/67-1-0-20137>

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ МАТЕРИАЛА ПО ТЮРКСКОЙ ИСТОРИИ В ШКОЛЬНЫХ УЧЕБНИКАХ

А.А. Пишукова

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
qulette@mail.ru*

Мақала Қазақстанның орта білім беру ұйымдарының алтыншы сыныбына арналған мектеп оқулықтарындағы түркі тарихы бойынша материалдарды талдауға арналған. Презентацияның дәйектілігі, стилі, ақпаратты беру тәсілі қарастырылады. Материалды ұсынудың және құрылымдаудың баламалы әдістері ұсынылған.

The article is devoted to the analysis of the material on Turkic history, contained in school textbooks for the sixth grade of secondary educational institutions of Kazakhstan. The sequence of presentation, style, and way of presenting information is examined. Alternative methods of presentation and structuring of the material are proposed.

В последние годы качество школьных учебников является одной из обсуждаемых тем. Учебники истории – не исключение. В данной статье рассмотрено несколько учебников разных издательств по предмету история Казахстана для 6 класса. Особое внимание уделяется тюркскому периоду истории.

Учебник должен стать источником знаний, которые формируют историческое сознание, для этого необходимо, чтобы материал был содержательно насыщенным, но в то же время не перегружен фактами и датами. Важно продемонстрировать школьнику картину прошлого, чтобы он имел целостное представление об изучаемом периоде, на основе которого формируется личное мнение.

По обновленной программе, которая внедрена во всех школах нашей страны с 2017 года, учебник является не основным источником знаний, как раньше, а одним из источников. Модернизированное образование требует не столько знания фактов, сколько формирования и развития навыков критического анализа и оценки исторических событий, процессов, явлений, а также деятельности тех или иных персонажей прошлого в контексте их влияния на оте-

чественную историю. Таким образом, у школьников формируются не знания, а лишь представление об истории.

У учебников истории Казахстана всегда был один серьезный недостаток – нехватка конкретных исторических фактов, касающихся того или иного периода. Особенно это актуально в средние века. Безусловно, основные события отражены, но, учитывая возрастную психологию школьников, лучше было бы привести больше доказательств.

В Казахстане основными для школьников являются учебники издательств «Атамұра» и «Мектеп».

Для сравнения взяты два учебника по истории Казахстана:

1. История Казахстана: Учебник для 7(6) класса общеобразоват. шк. / Н.С. Бакина, Н.Т. Жанакова. – Алматы: Атамұра, 2017. – 240 с.

2. История Казахстана (Средние века). Учебник для 6 кл. общеобразоват. шк. / Т. Омарбеков, Г. Хабижанова, Т. Картаева, М. Ногайбаева. – Алматы: Мектеп, 2018. – 184 с.

При проведении анализа учебников по истории Казахстана для 6 класса общеобразовательных школ, во-первых, стоит опираться на возрастные особенности учащихся.

«Рассмотрим кратко компоненты учебной деятельности, в соответствии с представлениями Д.Б. Эльконина. Первый компонент – мотивация. Как уже известно, учебная деятельность полимотивирована – она побуждается и направляется разными учебными мотивами. Следует отметить, что среди них есть мотивы, наиболее адекватные учебным задачам; если они формируются у ученика, его учебная работа становится осмысленной и эффективной. Д.Б. Эльконин называет их учебно-познавательными мотивами. В их основе лежат познавательная потребность и потребность в саморазвитии. Это интерес к содержательной стороне учебной деятельности, к тому, что изучается, и интерес к процессу деятельности – как, какими способами достигаются результаты, решаются учебные задачи. Ребенок должен быть мотивирован не только результатом, но и самим процессом учебной деятельности. Это также мотив собственного роста, самосовершенствования, развития своих способностей» [1, с. 67].

Таким образом, основываясь на возрастных особенностях детей, можно сказать, что учебник, для детей 6-го класса должен быть написан на понятном детям языке. В случае, если ребенок не будет понимать, что написано на страницах учебника, он будет не замотивирован изучать данный предмет. При сравнении учебников двух издательств, касательно данного пункта предпочтение отдается издательству «Атамұра».

Также в учебниках имеются различия по способу датировки. К примеру, в учебнике издательства «Атамұра» указан конкретный год первого упоминания этнонима тюрк: «Первое упоминание о тюрках в китайских источниках относят к 542 году» [2, с. 7]. В то время как в учебнике издательства «Мектеп» указывается век: «...этноним «тюрк» вышел на историческую арену в середине VI века...» [3, с. 7]. Данное различие может вызвать проблемы у ребенка в ходе самостоятельного использования разных источников информации, в случае, если учителем не был проведен ряд работ по изучению римских цифр и соотношению веков с годами.

Во-вторых, для изучения и понимания предмета истории необходимо хронологическое изложение материала. Тюркский период истории, для ребенка, обучающегося в 6 классе, является сложным для изучения в силу большого количества необходимой для запоминания информации, как в виде исторических личностей, последовательности возникновения каганатов, так и в виде дат. В таком случае, очень важна последовательность событий. В учебнике 2018 года, издательства «Мектеп», присутствуют «скачки» от одной темы к другой. Например, если в учебнике Бакиной Н.С. («Атамұра») первый раздел называется «Казахстан в VI–IX вв.», и здесь дается поочередное описание истории каганатов. Второй раздел носит название «История культуры древнетюркской эпохи (VI–IX вв.)», который полностью посвящен религии, письменности, хозяйству тюрков. В учебнике же Омарбекова Т. («Мектеп») первый раздел именуется «Казахстан в VI–IX веках», а во втором разделе уже идет речь о Казахстане в X – начале XIII веков. Таким образом в первом разделе описываются каганаты и хозяйство тюрков, однако не это является проблемой. В учебнике издательства «Мектеп», после 6 параграфа – «Карлукский каганат» идет информация о «Письменных источниках, повествующих о политике тюркских правителей» [3, с. 20], «Древнетюркской письменности» [3, с. 23], «Атлахской (Таласской) битве» [3, с. 24], только после чего автор вновь возвращает школьников к изучению «Огузского государства» [3, с. 27]. На данном этапе предпочтение отдается так же учебнику издательства «Атамұра».

В-третьих, не маловажен шрифт и объем параграфа для учащихся. Учебники, по которым дети занимались в пятом классе идут по обновленной программе. Основным учебником для пятых классов является «Учебник для 5 класса общеобразовательных школ» издательства «НИШ» [4]. В данном учебнике шрифт достаточно большой, имеется большое количество иллюстраций, а объем чистого текста параграфа составляет не более двух страниц учебника. На данном этапе исследования учебники обоих издательств практически идентичны. Иллюстрации присутствуют, материал становится объемнее. Здесь у учеников может возникнуть проблема с визуально увеличившимися параграфами, что, в некоторых случаях может вызвать у ребенка нежелание изучать историю и отторжение предмета. Однако, данный пункт не является одним из недостатков учебников, и здесь учитель должен правильно заинтересовать и замотивировать ученика на дальнейшее изучение предмета, в данном случае истории Казахстана.

Проанализировав содержание, структуру учебника, последовательность и хронологию событий можно прийти к выводу, что учебник издательства «Атамұра» более удобен для изучения тюркского периода в истории Казахстана.

В заключении, можно сказать, что учебники должны быть написаны более простым и доступным для учащихся языком. При этом больше использовать не текст, а различные схемы, таблицы, посредством которых можно кратко и понятно, в соответствии с определенной логикой, изложить факты и события. Нужно учитывать то обстоятельство, что современные дети все меньше и меньше читают. Их отпугивают большие и сложные для понимания тексты, в таблице же меньше слов, но много информации.

Прежде всего, написание и выпуск учебников должны осуществляться на конкурентной основе. Кроме того, следует предоставить школам право выбора, чтобы они решали, по каким учебникам лучше преподавать историю. Только при таком подходе мы получим на выходе по-настоящему качественные учебники и высокий уровень знаний.

Литература

1. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет. Учебное пособие. 5-е изд. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 176 с.
2. История Казахстана: Учебник для 7(6) класса общеобразоват. шк. / Н.С. Бакина, Н.Т. Жанакова. – Алматы: Атамұра, 2017. – 240 с.
3. История Казахстана (Средние века). Учебник для 6 кл. общеобразоват. шк. / Т. Омарбеков, Г. Хабижанова, Т. Картаева, М. Ногайбаева. – Алматы: Мектеп, 2018. – 184 с.
4. Учеб. для 5 кл. общеобразоват. шк. / С.Р. Ахметова, А.М. Ибраева, А.А. Кулымбетова и др. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2017. – 176 с.

ПРИМЕНЕНИЕ СТРУКТУРНО-ЛОГИЧЕСКИХ СХЕМ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Ф.Ф. Султанова

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
bu_milaya@inbox.ru*

Мақала көркем еңбек сабақтарында құрылымдық-логикалық схемаларды қолдануға арналған. Ақпаратты визуализациялаудың негізгі әдістерінің шамамен нұсқалары жасалды. Құрылымдық – логикалық схемалардың негізгі түрлері мен функциялары қарастырылады.

The article is devoted to the use of structural and logical schemes in the lessons of art work. Approximate variants of the main information visualization techniques are constructed. The main types and functions of structural logic circuits are considered.

В ходе модернизации современной школы повышаются требования к качеству подготовки учащихся, увеличивается объем знаний. В этом случае, учащийся сталкивается с большим потоком информации, которую можно получить из различных источников. Сложность и объем материала, которым должен овладеть современный учащийся, значительно усложняет его общее восприятие и понимание. Информационная перегрузка и неадекватная структурированность учебного материала приводят к проблеме запоминания и усвоения теоретических и практических знаний, полученных в школе.

Для успешного усвоения информации наиболее важно фундаментальное, обобщающее и организующее широкий круг изучаемой информации обучение, на основе определенной позиции, концепции или теоретической базы. Изучение материалов в развернутых частях обеспечивает необходимое качество знаний, их полноту, глубину и прочность.

Благодаря «сжатию» учебного материала программы в различные схемы, она кратко и четко передает содержание. Одним из методов, помогающих лучше понять изучаемый материал, являются структурно-логические схемы. Структурно-логическая схема позволяет учащемуся самостоятельно изучать

учебный материал, находить причинно-следственные связи, помогает детям быстрее и лучше усваивать знания, закреплять, воспроизводить изученный материал.

Актуальность.

На рассмотрение данной темы, меня побуждает несколько причин:

- малое количество часов, выделяемых на предмет художественный труд;
- большой объем теоретического и практического материала в учебных заведениях;
- клиповое мышление детей.

Рассматривая первую причину, хочу отметить, что творческому развитию личности ребенка в современной школе выделяется не достаточное количество времени. Хотя программа, по учебному предмету «Художественный труд» многозадачна, и направлена на формирование осознанного восприятия искусства, дизайна и технологий в окружающем мире; развитие технологических навыков, развитие творческого и критического мышления обучающихся, приобретение опыта в работе с информационно-коммуникационными технологиями и многое другое [1].

Исходя из первой причины, учащиеся сталкиваются с большим объемом информации. Например, предмет «Художественный труд» включает в себя прикладное искусство, которое неразрывно связано с большим количеством теории, которое первоначально необходимо структурировать и понять, а уже после, полученные знания превратить в навыки по созданию творческих работ.

В тот момент, когда дети столкнулись с большим потоком информации, ее необходимо увидеть целостно и суметь найти причинно-следственные связи, но этого не происходит, так как у сегодняшнего поколения детей клиповое мышление. Клиповое мышление (от английского «clip» – фрагмент, вырезка или отрывок) заключается в трудноусвояемости современными школьниками большого объема информации. Выходит, что дети воспринимают информацию не целостно, а обрывками. Поэтому, необходимо применять такие педагогические технологии и методы, которые будут способствовать облегчению для восприятия информации современных детей.

Применение.

Исходя из причин изучения этого вопроса, можно перейти непосредственно к рассмотрению структурно-логических схем и узнать, как они могут помочь в улучшении усвояемости учебного материала.

Структурно-логическая схема содержит в себе ключевые слова и фразы, расположенные в определенной логической последовательности, отражая некоторую целостность. Структурно-логическая схема – дидактическое средство (логическое, наглядное, техническое), применяемое для рационального усвоения информации.

Структурно-логические схемы введены в педагогическую практику во второй половине 80-х годов В.Ф. Шаталовым для наилучшего качества обучения. Во время работы со схемами учащиеся спорят, доказывают, ошибаются, делают выводы. Использование структурно-логических схем оживляет урок [2].

В современном мире дети должны учиться самостоятельно добывать знания, педагоги могут привить интерес к обучению детей через наглядно-демонстрационный материал, опорные схемы, таблицы и структурно-логические схемы. Для интеллектуального развития учащихся, педагогам необходимо давать такие задания, при выполнении которых учащиеся сами будут строить схемы и структуры, которые будут являться их опорой.

Структурно-логические схемы кратко и наглядно отражают содержание тем, разделов дисциплины и логику курса в целом. Каждая схема имеет главное понятие – ядро – обобщенный образ восприятия, который объединяет вопросы, представленные на структурно-логических схемах, а также помогает учащемуся увидеть особенности отдельных вопросов, тем, разделов изучаемой дисциплины.

Ученый А.И. Гурьев классифицирует структурно – логические схемы по назначению, как обобщающие, конкретизирующие и разъясняющие.

Обобщающие структурно-логические схемы представляют собой краткое и конкретное изложение материала, чаще всего строятся по заключению раздела.

Конкретизирующие структурно-логические схемы строятся на сравнении, сопоставлении. В них даются параметры, на основе которых, прodelывается сравнение.

Разъясняющие структурно-логические схемы используются при объяснении нового, при закреплении или для систематизации конкретного материала по теме [3].

На данный момент, существует огромное количество графических техник визуализации информации, то есть, видов структурно – логических схем, основные из которых отображены в таблице 1.

Таблица 1. Техники визуализации информации

Наименование вида	Определение техники
Кластер	форма графической организации информации, где выделяются основные смысловые единицы, фиксирующиеся в виде схемы, обозначающиеся через связи между ними.
Денотатный граф	схема-дерево, описывающая понятие через раскрытие его аспектов с помощью чередования веток-глаголов, а от них – веток-имён.
Ментальная карта	схема, позволяющая наглядно изобразить ход мышления человека по определенной теме

1. *Кластер* представляет собой изображение, способствующее систематизации и обобщению учебного материала. Он является одной из стратегий развития критического мышления. Прием «Кластер» может применяться на любой из стадий критического мышления. На стадии «вызова», он активизирует мыслительный процесс каждого участника. На стадии «осмысления», в основном производится работа с текстом, здесь участники обдумывают и анализируют полученные факты. На стадии «рефлексия», участники делают выводы на основе полученных знаний [4].

Уроки с применением стратегии «Кластер» (рис. 1) дает ученикам возможность проявить свои способности, высказать свою точку зрения, дает свободу творческой деятельности, повышает мотивацию к обучению учащихся. Применяя эту стратегию на уроке художественного труда по теме «Современные стилевые направления моды», на этапе «вызов» учащиеся высказывают и фиксируют все имеющиеся знания по теме, свои предположения и ассоциации. Он служит для стимулирования познавательной деятельности школьников, мотивации к размышлению до начала изучения темы.

Рисунок 1. Современное стилевое направление моды

2. Для *денотатного графа* характерно чередование имен существительных и глаголов. Денотатный граф необходим учащемуся, прежде всего, для осмысления учебного материала. В месте расположения основного понятия обязательно стоит существительное. Суть этой методики в том, что учащийся определяет основное понятие, а ниже приводится подборка глаголов, точно описывающих основные процессы, происходящие с этим термином. На этом этапе метод схож с Синквейном.

Денотатный граф, как и все перечисленные техники визуализации информации, является стратегией критического мышления. То есть, при его составлении учащиеся начинают задавать себе и окружающим вопросы, приводят подкрепляющие аргументы, развивается дискуссия. Все это очень благоприятно влияет на развитие мыслительных навыков учащихся, которые пригодятся не только в учебном процессе, но и жизни.

Ниже представлен пример денотатного графа по теме «Критическое мышление» (рис 2).

Рисунок 2 Критическое мышление

3. Ментальные карты являются разработкой Тони Бьюзена, британского писателя и специалиста по проблемам интеллекта. Главное отличие ментальных карт, то, что создавая их, задействованы оба полушария человека. Главными плюсами ментальных карт является: экономия времени; составление не от логики, а от важности; фокусировка на изучаемом процессе; быстрое и качественное восприятие информации. Как пример, была составлена ментальная карта «Саморазвитие» (рис 3).

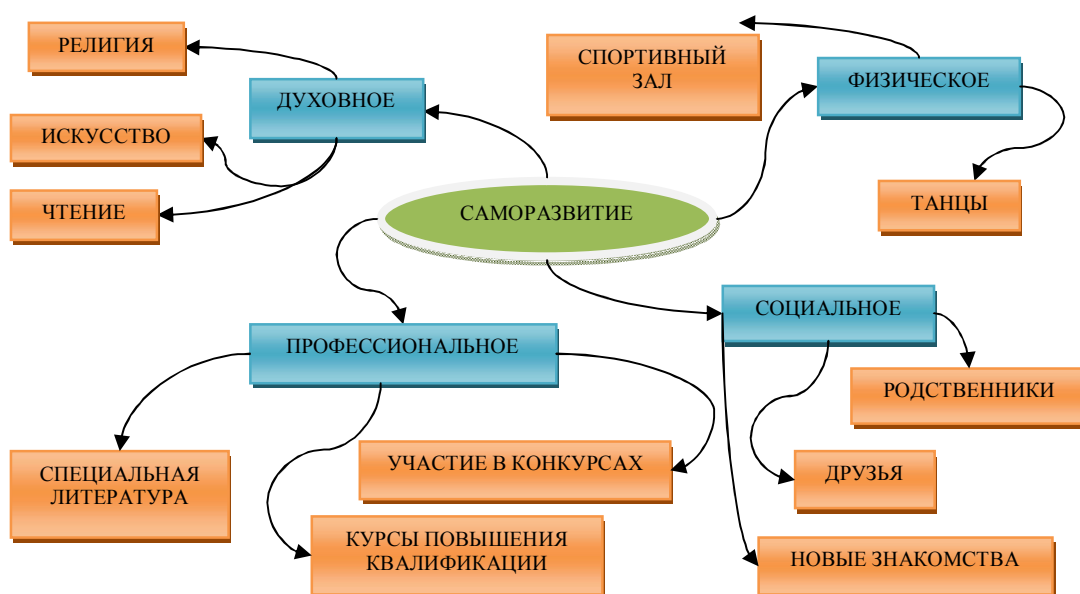

Рисунок 3 «Саморазвитие»

Функции структурно-логических схем: гносеологическая, ориентировочная и контролирующая. *Гносеологическая* функция обеспечивает рациональное усвоение знаний. *Ориентировочная* функция – формирует опыт в отборе необходимой информации и ориентировке в ней. *Контролирующая* функция – обеспечивает средства контроля для учителя и самоконтроля учащегося [5].

Структурно-логическая схема является наиболее эффективным способом понимания учащимися того, что происходит с их памятью, образами и умственными способностями. Схемы обеспечивают целостный подход к обучению, что очень важно, так как знание ключевых понятий и подбор ассоциаций к ним важен не только при изучении нового материала, но и при закреплении полученного. Кроме того, они помогают в решении следующих задач в области образования: развивают интеллектуальные и творческие способности учащихся, способствуют активизации самостоятельной познавательной деятельности школьников и значительно повышают ее эффективность.

Таким образом, было выяснено, что структурно-логические схемы являются одним из способов достижения наглядности в процессе обучения. Данный способ имеет ряд существенных преимуществ, в том числе универсализм, то есть его можно использовать на различных этапах педагогического процесса, и в различных формах обучения.

Литература

1. Государственный общеобязательный стандарт основного среднего образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года №604.
2. Апактова Е.В. Использование структурно-логических схем в учебном процессе [Электронный ресурс] / Е.В. Апактова // Международный студенческий научный вестник. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2013/116/5640>
3. Соколова И.Ю. Структурно-логические схемы – дидактическое основание информационных технологий, электронных учебников и комплексов // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – 332 с.
4. Одинцова Л.А. Опорно-логические схемы // Новые технологии и формы обучения. – 2006. – № 1.
5. Земцова В.И., Кичигина Е.В. Структурно-логические схемы как средство развития естественно – научной образованности студентов педагогического направления гуманитарных профилей // Фундаментальные исследования. – 2012. – №3. – С. 576-580.

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ЖОҒАРҒЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ МӘСЕЛЕСІ

Н.Р. Темиров

*Назарбаев Зияткерлік мектебінің тарих пәні мұғалімі,
Павлодар педагогикалық университетінің
тарих мамандығының 1-курс магистранты, Павлодар қ., Қазақстан
mrnureke0@gmail.com*

В данной работе показаны пути развития у учащихся навыков критического мышления через способы проведения анализа данных на уроках истории. Для развития навыков критического мышления сначала были взяты на исследование работы учащихся. Поскольку вся наша деятельность связана с учениками, были оценены анкеты и работы учащихся. На первом этапе исследования была выявлена проблема, проанализирована литература по развитию навыков критического мышления. Составлен план, определены конкретные мероприятия. Проанализирована структура и специфика заданий, вызывавших затруднения в ответах на вопросы высокого уровня. Использование видов анализа в ходе урока является основным средством развития навыков критического мышления учащихся. Дело в том, что в ходе анализа любая проблема рассматривается неоднозначно и предлагаются пути решения.

Я думаю, что это проблема, которую нужно развивать во время ежедневных занятий. В ходе исследования выявлена проблема, обоснованы вопросы исследования и направлены на решение проблемы. Отмечалось, что после обучения у студентов сформировались навыки.

The study of this activity shows the development of student's research skills using data analysis methods in history lessons. This paper shows ways to develop student's critical thinking skills through methods of data analysis in history lessons. For the development of critical thinking skills at first were taken to study the student's work. Since all our activities are related to students, we evaluated the student's questionnaires and work. At the first stage of the study, the problem was identified and the literature on the development of critical thinking skills was analyzed. A plan has been drawn up and specific measures have been identified. The structure and specifics of tasks that caused difficulties in answering high-level questions are analyzed. The use of types of analysis during the lesson is the main means of developing student's critical thinking skills. The fact is that during the analysis, any problem is considered ambiguously and solutions are proposed. I think this is a problem that needs to be developed during daily classes. The study identified the problem, justified the research questions and aimed at solving the problem. It was noted that after training, student's developed skills.

Кіріспе. Әр адамның және бүкіл қоғамның жаңа әлеуметтік маңызды және жеке мақсаттарын түсіну кезеңінде қиын міндет туындайды: болып жатқан оқиғаларды талдай білу; болып жатқан оқиғаларға басқа көзқарасқа шыдамды болу; болжамдарды тексеруді қажет ететін гипотезалар ретінде қарастыру және осы тексеруден бас тарту; өзіне және айналасындағы әлемге сыни көзқарас орнатуды дамыту.

Бүгінгі әлеуметтік шындық қоғам алдында көптеген проблемалар туғызады. Алайда, халықтың және жекелеген адамдардың болып жатқан оқиғаларды сыни бағалауы проблемаларды шешудің барабар таңдауына әкелмейді, «қиын жағдайдан» шығуға ықпал етпейді. Қоғамдағы жаппай сын дұрыс шешім қабылдауға ықпал етпейді.

Сыни тұрғыдан ойлау – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Сыни тұрғыдан ойлау көбінесе қарсы пікір айтуға, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекетімізге жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерді енгізуге дайын болуға, ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге және басқаларды сыни тұрғыдан ойлауға баулуды білдіреді [1, 49 б.].

Философтар біздің қиыншылықтарымыз белгілі бір дәрежеде проблемалық мәселелерді шешуге, жағдайды сыни тұрғыдан бағалауға және ұтымды шешім табуға қабілетсіздікке байланысты деп санайды және тек сыншылықпен айналыспайды, мұндай сын шындық үшін емес, сын үшін сын болып табылады. Мұндай сындың пайдасыздығының себебін біз қоғам қойылған мәселелерді қалай дұрыс шешуді ғана емес, сонымен бірге дұрыс сынауды да білетіндігінде көреміз.

Материалдар мен методология

Материал ретінде осы мәселе бойынша зертету жүргізіп жүрген авторлар мен «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ деңгейлік курс материалдары пайдаланылды.

Мақаланы жазу барысында аталмыш мәселе бойынша зерттеу жүргізген авторлардың материалдарын пайдаланды.

Зерттеудің методологиялық негізі таным және педагогикалық жалпы ғылыми принциптері болып табылады. Тарихилық принципі қыту заңдарын және заңдылықтарын пайдалану әдістерін сипаттайды. Зерттеу міндеттерін шешуде дәстүрлі жалпы ғылыми сараптау, синтез, нақтылау және жалпылау әдістері қолданылды.

Талдау. Педагогика саласында қазіргі таңда оқушылардың білім мен дағдыларын дамыту мәселе өзекті болып табылады. Оқушылардың өз ойын еркін әрі нақты жеткізу үшін сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуда батыс және отандық ғалымдар мен зерттеушілер зерттеулер жүргізуде.

С. Калиев, К. Аюбаев «Антология педагогической мысли Казахстана (I том)» ISBN 9965-822-67-0 еңбегінде қазіргі кездегі педагогика саламындағы өзекті мәселелерді атап көрсетеді. Мектеп ұстаздарында сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту, жаңартылған білім бері бағдарламаларын енгізу, деңгейлік курс барысында білімдерін толықтырды.

Bassham, G. Irwin, W. Nardone, H. Wallace, J.M. Critical Thinking: A Student's Introduction (ISBN: 978-0-07-340743-2) зерттеулері бүгінгі оқушыларға күнделікті мәдениет пен сыни ойлау арасындағы алшақтықты жоюға көмектеседі. Негізделген қадамдар жасай отыра, бұл зерттеуде сыни ойлаудың барлық негіздерін анық көрсетілген.

Г. Бекахметов пен А. Коржумбаеваның «Основы критического мышления» атты еңбегінде сын тұрғысынан ойлау дағдыларын толық әрі нақты көрсеткен. Ғылым және сыни ойлау бөлімінде ғылыми нақты көзқарасты көрсете отырып, ғылыми әдіске баса назар аударады.

Сонымен қатар, бұл мақалада мектептегі іс-әрекетті зерттеу жұмысы көрініс табады.

Зерттеу нәтижелері. ХХІ ғ. әлемнің көптеген елдері білім беру жүйесінде өте белсенді реформалар жүргізіп жатыр. Қазіргі қоғамда кәсіби құзыретті, шешім мен іс-әрекетті таңдауға қабілетті, сыни ойлау дағдыларын меңгерген, алған білімін тәжірибеде қолдана алатын түлектердің қажеттілігі қатты байқалып отыр. Қазіргі күні білім беру саласында оқушыларға өзекті білім беру мен практикалық дағдыларын қалыптастыру тең мәнге ие болғаны мойындалып отыр [1, 40 б.]. Осыған орай, мектепте өзгеріс енгізудің тиімді жолдарын іздеу мақсатында зерттеу жүргізіліп, оның басым жақтары мен дамыту керек тұстары көрсетілген. Мектептегі білім беру үдерісін жетілдірудің негізгі жолы ол – тиімді көшбасшылық екені барша мәлім. Дұрыс бағытталған көшбасшылық оқу үдерісінің нәтижелілігіне, білім сапасының жоғарлығына тікелей әсер ететіні сөзсіз. Менің байқағаным, көшбасшылық жеке тұлғаның дамуына ғана емес, сонымен қатар, әріптестермен тың идеялармен бөлісіп, бір-біріне қолдау көрсетіп, ынталандырып, өзара көмектесуге бағытталған. «Талдау және синтез элементтерін қолдану арқылы оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалай дамытамыз?» проблемалық сұрағы таңдап алынды. Не себепті осы сұрақ? Себебі қоғамдық ғылымдар пәндерінде, жалпы қоғамда орын алған мәселе оқушылардың сыни ойлау деңгейінің төмендігі және ХХІ ғасыр қажет ететін аналитикалық қабілеттердің жоқтығы. Осы мәселе төңірегінде жоспар жасалып, шағын зерттеулер жүргізілді. Бір ұстаз бойын-

дағы өзгеріс, сынып көлеміндегі өзгеріс, оқушылар бойындағы өзгеріс, мектеп көлеміндегі өзгеріске талдау жасалынды.

Барлық іс-әрекетіміз оқушылармен байланысты болғандықтан оқушылардан сауалнама және жұмыстары сарапқа салынды. Нақты дәлелдерді талап ететін тапсырмаларды толық жауап бермей қиналған. Бұл күнделікті сабақ барысында дамыту керек мәселе деп білемін.

Бірінші кезекте оқушылардың жиынтық бағалау жұмысы талданды. Талдау барысында оқушылардың берілген тапсырмаларға дәлелдер мен дәйектер келтіре отырып жауап берулері қиындық тудырғаны байқалды.

Осы мәселені негізге ала отырып сабақ барысындағы оқушылар мен мұғалімдердің іс-әрекеттері және ата-аналардан сауалнама алынған болатын.

Алынған сауалнама нәтижесінде барлық тараптың дәлелдер мен дәйектер қолдану бойынша қойылған сұрақта алаңдайтындарын және дамыту керек екендігін түсіндім.

Ұстаздармен бірге тәсілдің нәтижесінде біз оқушылардың білімдерін жаңа тәсілдер арқылы кеңейте алдық, талдаудың түрлерін қолдану арқылы өз ойларын негіздей алу дағдылары қалыптасып, оң нәтижелер бере бастады. Әр сабақтан кейін тәлім алушымен алға қойған мақстарымызға мақсаттарымызға жеттік, тақырыптан қалыс қалған оқушылар болған жоқ, сабаққа белсенді қатысып, аргументтер арқылы өз ойларын негіздеу үрдісі орын алды. Бағдарламаның негізгі ойларын нысанаға ала отырып, кіріктіру арқасында оқушылардың өз ойларын ашық жеткізіп, скрактарға дәлелдер мен дәйектер келтіре отырып сөйлеуге дағдыландырып, білім алуға құлшыныстары артты. Алдағы уақытта бағдарланың түйінді ойларын өз тәжірибемізде қолданып, әртүрлі деңгейдегі оқушыларды дамытып, жетелеп, тұлға ретінде қалыптастыруына септігімізді тигіземіз.

Зерттеу нәтижесінде келесідей түйіндер жасалынды: ұстаздармен бірге зерттеудің нәтижесінде біз оқушылардың білімдерін жаңа тәсілдер арқылы кеңейте алдық, талдаудың түрлерін қолдану арқылы өз ойларын негіздей алу дағдылары қалыптасып, оң нәтижелер бере бастады. Әр сабақтан кейін тәлім алушымен алға қойған мақстарымызға мақсаттарымызға жеттік, тақырыптан қалыс қалған оқушылар болған жоқ, сабаққа белсенді қатысып, аргументтер арқылы өз ойларын негіздеу үрдісі орын алды. Аталмыш мәселе бойынша теорияның негізгі ойларын нысанаға ала отырып, кіріктіру арқасында оқушылардың өз ойларын ашық жеткізіп, скрактарға дәлелдер мен дәйектер келтіре отырып сөйлеуге дағдыландырып, білім алуға құлшыныстары артты. Зерттеу нәтижелерін қолданып, әртүрлі деңгейдегі оқушылардың ойлау, сөйлеу дағдыларын дамытып, жетелеп, тұлға ретінде қалыптастыруына септігімізді тигіземіз.

Жалпы тәжірибе кезінде оқу үрдісінің қатысушыларына, яғни ұстаздарға, оқушыларға өзгеріс енгіздім деп айта аламын. Оны қалай байқадым?

Ұстаздар бойындағы өзгерістер: оқушылардың қызығушылықтары артып, өзгеріс пен жаңашылдыққа деген бетбұрыс орын алды; бұрын тек өзінің кәсіби деңгейін жетілдірумен айналысатын ұстаздар енді ынтымақтастықта коучингтерде өзара тәжірибе алмасуға дағдыланды; сын тұрғысынан ойланып,

сабақтарына жаңа әдіс-тәсілдерді қолдана бастады; талдауларды сабақтарға үнемі енгізуді тәжірибеге алды.

Оқушылардың бойындағы өзгерістер: А деңгейлі оқушылар талдауларды қолданып, өз ойларын еркін білдіруге дағдыланды; В деңгейлі оқушылар қарапайым талдау түрлерін қолдану арқылы өз ойларын қарапайым түрде білдіруге дағдыланды; С деңгейлі оқушылар қарапайым талдауларды мұғалімнің көмегімен өз ойларын қарапайым деңгейде білдіруге дағдыланды.

Қорытынды. Мұғалімдер оқытудағы басты назар студенттердің берілген ақпаратты игеруіне және оқу материалын механикалық есте сақтауына емес, оқушылардың ойлауын дамытуға бағытталуы керек екенін ұзақ уақыт анықтады. Сондай-ақ, зерттелетін саланы аналитикалық тұрғыдан қарастыруға үйрету керек, ол ыдырауды, бөлуді, принциптерді, қарапайым принциптерді зерттеуді қамтиды, соның арқасында ойлау дәлелді сипатқа ие болады.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бірінші (ілгерін) деңгей, үшінші басылым. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ және Кембридж Университеті, 2015 жыл. – 40 б., 49 б., 67 б.
2. Бекахметов Г., Коржумбаева А., Основы критического мышления. ОО «Общенациональное движение» “Қазақстан -2050”. – Астана, 2020. – С. 208.
3. Ташенова А. Сын тұрғысынан ойлау оқу мен жазу арқылы дамыту. // Білім-Образование – 2006 ж. – №6. – 3-4 б.
4. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің жағдайы мен дамуы туралы ұлттық баяндама, 2011. – 21 б.
5. Президент Жолдауы. Н.Ә. Назарбаев. 2012, Стратегия – 2050. http://www.akorda.kz/ru/page/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-14-dekabrya-2012-g
6. Қожагельдиева С., Нұртазаева Н. Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқытудың тиімділігі. // Бастауыш мектеп. – №4. – 2009.

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В СРЕДНЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

А.Т. Тыныс, Н.Е. Кузембаев

*Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан
artanainam2@gmail.com*

Зерттеудің мақсаты: орта білім беру мектебінде тарихи пәндерді оқытудағы пәнаралық байланыстардың ерекшеліктерін зерттеу болып табылады.

Пәнаралық тәсіл бүгінде тиімді оқытудың маңызды шарты болып табылады. Ол білім алудың қолжетімділігін арттыруға, сондай-ақ осы процесті жеделдетуге мүмкіндік береді. Тарих ғылымы басқа ғылымдармен тікелей байланысты болғандықтан, Тарихты оқыту процесін ұйымдастыру жаңа материалды зерттеуді ғана емес, сонымен қатар басқа пәндерді оқу кезінде алынған білімді қолдануды және керісінше тарихты зерттеу арқылы байланысты пәндер бойынша жаңа білім алуды қамтуы керек.

The purpose of this study is to study the features of interdisciplinary relations in the teaching of historical disciplines in secondary schools.

Today, an interdisciplinary approach is an important condition for effective learning. It allows you to increase the availability of knowledge acquisition, as well as speed up this process. Since historical science is directly related to other sciences, the organization of the process of teaching history should include not only the study of new material, but also the application of knowledge gained in the study of other disciplines, and vice versa, the acquisition of new knowledge in related disciplines, through the study of history.

Одним из важных аспектов развития современной системы образования является междисциплинарный подход. Междисциплинарный подход определяет важным в учебном процессе – обучение в рамках общих тем или направлений, а не учебных дисциплин. Так как историческая наука сама по себе является интегрирующим звеном всех гуманитарных наук, применение междисциплинарности на уроках истории является интересным и практичным приемом обучения. Обучение истории может объединяться, например, с обучением географии, литературы, основ права. Разные предметы могут объединяться в темах, посвященных одной стране или определенному периоду истории. Для междисциплинарного подхода актуальна мысль знаменитого педагога XVII века Я.А. Коменского о том, что все находится во взаимосвязи и должно преподаваться в такой же связи [1]. Я.А. Коменский определил, что обучение – это приобретение знаний и умений решать разные задачи. И соответственно, такое обучение требует междисциплинарного подхода, призванного создать целостную картину мира, в которой человек – это совершенное творение природы и имеет право на развитие всех своих способностей и возможностей. Это является неотъемлемой частью успешной реализации учебного процесса.

Сегодня, междисциплинарный подход становится все более популярным и значимым, как в средней образовательной школе, так и на ступени высшего образования. Проблема реализации междисциплинарного подхода, межпредметных связей в преподавании истории одна из важных проблем в современной методике преподавания истории.

Междисциплинарный подход на уроках истории, в основном охватывает связь истории с курсом обществознания. При изучении истории приоритетное место занимает, конечно же, политическая история, которая непосредственно связана с законами, реформами и изменениями в правовой структуре государства, что позволяет нам интегрировать уроки истории и основ права. Реализация межпредметных связей истории и основ права имеют свои сложности. Так, существуют приемы реализации межпредметных связей этих дисциплин. На уроках истории учащиеся встречаются с понятиями: гражданское общество, право человека, принципе разделения власти и темы в курсе «Человек и общество» глубоко отражают данные понятия, что предполагает возможность использовать материалы на уроке [2].

Еще один вид межпредметной связи – история и литература. Так, знания работы с текстом, освоенные на уроках литературы можно использовать на уроках истории. В работе с текстом учащиеся овладевают следующими учебными действиями:

- отбор информации;
- ориентация в содержании текста, понимание смысла, его структуры;
- установление взаимосвязи событий, явлений и процессов;

– критическое оценивание текста [3, с. 24-25].

Также при изучение исторических личностей на уроках истории применяется метод исторического портрета. Так, при составлении исторического портрета отдельной личности следует опираться на умения и навыки, приобретенные на уроках литературы, которые направлены на характеристику литературных персонажей [4]. Таким образом, методы применяемые на уроках литературы, вполне могут быть полезны и на уроках истории. Примеры из художественной литературы могут помочь в исторической критике того или иного события, определить достоверность информации. Так, сравнения описаний событий в художественной литературе и исторических источниках могут способствовать формированию у учащихся правильного представления о процессах, событиях и явлениях, происходивших в прошлом. Немаловажным является то, что некоторые виды литературных произведений являются историческими источниками.

История также непосредственно связана с географией. Междисциплинарный подход истории и географии очень важен в системе современного образования. Для обоих предметов важна локализация в пространстве исторических фактов, географических объектов. На уроках истории применяются знания и умения по работе с картой, по использованию карты как источника информации, сформированные на уроках географии. В первую очередь это:

- масштаб карты и приемы его использования;
- легенда карты и ее применение;
- приемы «чтения карт», описание по карте положения объектов;
- нахождение и извлечение необходимой картографической информации;
- географическое положение и природные условия различных стран;
- плотность населения, развитие хозяйства и т.д.[3, с. 72-76].

На уроках истории можно использовать знания, полученные на уроках географии. Например, тема «эпоха Великих географических открытий» на уроках истории прояснит последовательность открытий, их время, а знания по географии помогут выявить маршруты путешественников-первопроходцев, сформируют представление о мире.

Кроме приведенных выше связей преподавания истории с гуманитарными дисциплинами, сегодня имеет место быть связь истории и с дисциплинами естественно-математического цикла. Так, можно отметить межпредметную связь истории и физики. При изучении на уроках всемирной истории тем «Древняя Греция», «Древняя Персия», чтобы заинтересовать учащихся, учителя физики и истории могут изложить фрагменты научной деятельности таких ученых как древнегреческий философ Демокрит, написавшего около 70 различных трудов [5]. При изучении истории России второй половины девятнадцатого века, учащиеся могут получить дополнительные знания, читая научные труды выдающегося русского химика Д.И. Менделеева [6]. Таким образом реализация междисциплинарной связи между историей и физикой при обучении старшеклассников имеет положительный дидактический эффект.

Для того, чтобы цели обучения были достигнуты, необходимо, чтобы приемы и методы, используемые на уроках были для учеников интересны.

Межпредметные связи способствуют побуждению интереса к охваченным дисциплинам.

Таким образом, при изучении истории, использование знаний и умений, полученных на уроках географии, человек и общество, литературы, физики и др. является необходимым и эффективным инструментом, улучшающим процесс обучения. Реализация междисциплинарного подхода в процессе обучения позволяет повысить уровень научно-теоретической, практической подготовки учащихся. Междисциплинарность является одним из важных психолого-педагогических условий повышения научности и доступности обучения. На современном этапе развития исторической науки ярко выражена ее связь с другими науками, а это значит, что обучение истории должно быть непосредственно связано с различными дисциплинами, как в рамках среднего, так и высшего образования.

Литература

1. Коменский Я.А. Великая дидактика. – М.: Наркомпрос, 1939. – 318 с.
2. Никишов В.А. О проблеме межпредметных связей в обучении истории // Историко-педагогические чтения. – Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2003. – №7. – С. 366-368.
3. Ворожейкина Н.И. Межпредметные связи в обучении истории: актуальность, тенденции развития // Актуальные вопросы гуманитарных наук: теория, методика, практика. – М.: Общество с ограниченной ответственностью «Книгодел», 2019. – С. 85-92.
4. Ворожейкина Н. И. Характеристика исторического деятеля: взаимосвязь литературы и истории // Сборник статей X Международной научно-практической конференции «Шамовские педагогические чтения научной школы Управления образовательными системами». – М.: 5 за знания, МПГУ, 2018. – С. 521–525.
5. Каримов М.Ф. Начала естествознания по Демокриту и их значения для становления науки и дидактики // История и педагогика естествознания. – 2012. – №4. – С. 27-31.
6. Каримов М.Ф., Шайдуллин И.Ф. Развитие междисциплинарной связи между историей и физикой при обучении старшеклассников средней образовательной школы // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы. – Люберцы: Издательство: Общество с ограниченной ответственностью «АР- Консалт», 2018. – С. 146-147.

ФАКТОРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В ВЫБОРЕ ПРОФЕССИИ УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ

А.К. Умирова, Г.М. Тохметова

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, Казахстан

umirovaayana@gmail.com

tohmet@mail.ru

Мақалада болашақ тарих мұғалімінің кәсіби өзін-өзі анықтауға әсер ететін факторлар көрсетілген. Кәсіби өзін-өзі анықтаудың тұжырымдамасы мен кезеңдері, мамандық таңдауға әсер ететін психологиялық факторлар қарастырылады. Осы факторлардың сипаттамасы берілген.

The article reveals the factors influencing the professional self-determination of the future history teacher. The concept and stages of formation of professional self-determination, psychological factors influencing the choice of profession are considered. The characteristics of these factors are presented.

Профессиональное самоопределение в научно-педагогической литературе относят к проблеме профессиональной ориентации, рассматривая его как важнейший объект формирования личности в процессе профессиональной ориентации, как степени самооценки себя как специалиста определённой профессии. Профессиональное самоопределение рассматривают как «личностную комплексную задачу: выбора профессии, своего места в мире профессий; формирования отношения к профессиональной деятельности и к себе, профессиональной позиции, стиля; поиска смыслов в профессиональном образовании; самоактуализации и становления личности в меняющихся социально-экономических и технологических условиях развития профессий, профессиональной среды».

Выбор специальности учителя гуманитарных наук и становление компетентности профессионала исходит из личностного развития ученика и социального воздействия на него. Учитель истории должен ориентироваться в большом объеме знаний, которые со временем обновляются, так как история не стоит на месте. Для успешного протекания профессионального становления личности необходима профориентационная работа со школьниками, которая создает совокупность представлений, установок и стереотипов о данной профессии; вырабатывает осознанное отношение к избранной деятельности, отражает востребованность и престижность профессии педагога в обществе.

Профессиональное становление охватывает длительный период жизни человека, однако свое начало данный процесс берет с зарождения профессиональных интересов и склонностей у детей до 12 лет. Под влиянием окружающей социальной среды дети могут участвовать в сюжетно-ролевых играх, а также приобрести интерес к профессии в ходе изучения учебных предметов. С 12 до 17 лет ученики проходят стадию оптации, которая характеризуется формированием профессиональных намерений, которое завершается порой осознанным и желанным, а в некоторых случаях вынужденным выбором профессионального пути [1, с. 22].

В научной литературе нет единого взгляда на то, как формируется выбор профессии и какие факторы влияют на этот процесс. По этому вопросу существует ряд точек зрения, каждая из которых приводит убедительные аргументы в свою пользу. Это объясняет сложность процесса профессионального самоопределения и отражает двусторонность ситуации выбора профессии.

Знание факторов, которые влияют на формирование профессионального самосознания, позволяет выявить наиболее эффективные пути и средства профориентационной работы со школьниками в выборе педагогической специальности.

С точки зрения психологии, в ряду основных факторов выбора профессии обычно выделяют субъективные и объективные факторы.

К субъективным относятся:

- познавательные и профессиональные интересы, интерес к профессии, склонности личности ученика;
- способности – психологические механизмы, необходимые для успеха в определенном виде деятельности;
- темперамент и характер.

Объективные включает в себя:

- уровень успеваемости или подготовленность к профессии;
- состояние здоровья;
- информированность о профессии;
- социальные характеристики включают в себя такие факторы как социальное окружение, домашние условия, образовательный уровень родителей [2, с. 15].

Таким образом, на выбор профессии влияет определенный уровень личных притязаний, основанных на оценке своих способностей и возможностей. Кроме того, профессиональное самоопределение требуют высокой активности, высокого уровня сформированности осознанной психической саморегуляции и наибольшую степень развития контрольно-оценочной сферы.

Американский психолог Дональд Сьюпер, считает, что в течение жизни человек вынужден совершать множество выборов. С его точки зрения человек должен выбирать профессию с учётом:

- своего образа «Я», включающего собственно образ человека, способ мыслей о самом себе и оценки себя;
- интеллекта: структуры общих способностей и способностей к обучению и научению;
- специальных способностей: уровня развития общих и специальных способностей и их структуры;
- интересов: тенденций поведения, проявляющихся в желании, поиске и выполнении человеком определённых видов деятельности;
- ценностей личности в трудовой деятельности: как внутренних (содержательных), отражающих содержание самого процесса труда и его продукта, так и внешних (сопутствующих), в частности, оплата, престиж, социально-психологические условия;
- отношения к труду, к работе и профессии;
- потребностей, определяющих мотивы выбора профессии и успешность в этой профессии;
- черт личности: наиболее общих моделей поведения, оказывающих влияние на форму трудового поведения человека;
- профессиональной зрелости [2, с. 16].

Исследования показывают, что основные факторы выбора девятиклассников своей профессии выступает мнение авторитетных людей, а также интерес подростка к какой-либо учебной дисциплине или его хобби. Однако удовлетворенность решением о продолжении обучения в школе у одиннадцатиклассников оказалась неоднозначной: наблюдалось значительное расхождение позиций школьников, удовлетворенных своим выбором, и неудовлетворенных им. При этом ведущими факторами у недовольных выступают советы родителей или примеры знакомых. У тех, кто ориентировался на собственные увлечения и интересы, удовлетворенность своим выбором была наиболее высока. Во всех случаях отмечалась малая роль влияния школы на выбор жизненного пути.

В результате опроса выпускников средних школ, Республиканской физико-математической школы, «Назарбаев Интеллектуальных Школ», Казахско-Турецких лицеев основными факторами при поступлении в высшее учебное

заведение, повлиявших на выбор будущей специальности являются «совет родителей/родных и школьных учителей» и «качество учебной программы, предлагаемой ВУЗом». Наименьшими по предпочтительности были указаны такие факторы, как совет друзей, престиж ВУЗа и заработная плата. Эти ответы указывают на то, что сегодня выпускники школ стремятся получить качественное образование, но при этом в своем выборе прислушиваются к совету семьи и школьных учителей. В категории востребованных профессий опрошенные указали профессии инженер, врач, учитель, IT-специалист [3, с. 18].

Таким образом, на основании анализа психолого-педагогической литературы выделены следующие факторы, влияющие на формирование профессионального самосознания будущего учителя истории.

1. Социально-педагогические:

1) престижность профессии учителя обществе;

Принятый в 2020 году Закон Республики Казахстан «О статусе педагога» направлен на укрепление в обществе престижа казахстанского педагогического сообщества и роли каждого отдельно взятого педагога. Закон расширил права учителей и освободил их от непрофильной работы, с уменьшением их нагрузки. Помимо повышения престижа профессии педагога были предусмотрены меры материального стимулирования и обеспечение социальных гарантий. Принятие Закона и последующее возрастание социального статуса педагога способствует привлечению абитуриентов к поступлению на педагогические специальности [4].

2) оценочные суждения непосредственного социального окружения.

Как отмечалось ранее, мнение родителей, родственников и авторитетных лиц является одним из важнейших факторов профессионального самоопределения. Однако данный фактор становится менее актуальным в условиях информатизации и глобализации в современном мире.

2. Личностно-психологические:

1) качества личности;

Профессионально важные качества учителя – это психологические качества личности, определяющие производительность, качество, результативность деятельности. В контексте профессии учителя истории можно выделить следующие профессионально важные качества: наблюдательность, наглядно-образную и слуховую виды памяти, пространственное воображение, внимательность, эмоциональную устойчивость, решительность, выносливость, пластичность, настойчивость, целеустремленность, дисциплинированность, самоконтроль.

2) мотивы к профессии учителя истории;

Одним из ведущих мотивов в выборе специальности является востребованность профессии на рынке труда. Специалисты в области гуманитарных наук востребованы во всех областях гуманитарной (философии, социологии, политологии, истории, культурологии, религиоведения) науки, в сфере государственной службы, в организациях образования. В последнее время по результатам исследований на рынке труда растет спрос на специалистов гуманитариев. Это связано не только с реализацией государственной программы «Рухани жаңғыру», но и необходимостью развития казахстанского патриотизма и воспи-

тания у подрастающего поколения чувства уважения к истории, культуре, традициям, общечеловеческим ценностям.

4) интерес к истории и историческим процессам; заинтересованность в современной повестке политических, экономических и культурных событий.

Значение для учителей гуманитарных наук исторического знания заключается в удовлетворении познавательного интереса, возможности анализировать события прошлого, сопоставлять факты и прогнозировать дальнейшее развитие событий.

5) стремление к постоянному поиску новых научных знаний;

Профессия педагога предполагает непрерывное самообразование. Самообразование педагогов осуществляется не только через курсы повышения квалификации, но и самостоятельное штудирование научно-популярной литературы, работа с периодической печатью, методическая работа, участие в научно-практических конференциях, в профессиональных конкурсах.

Отмеченные факторы являются основными в выборе профессии учителя истории. Их знание необходимо при организации профориентационной работы. Степень их выраженности в каждом конкретном случае может быть различной в зависимости определенных условий. Однако они оказывают наибольшее влияние на выбор профессии учителя. Вся ситуация выбора является сложным образованием. Её компоненты, выступающие в качестве факторов – движущих сил профессионального самоопределения – находятся в тесной связи и взаимовлиянии друг на друга.

Таким образом, человек, который выбрал для себя профессию учителя истории должен видеть свою профессию во всей совокупности ее широких социальных связей, знать предъявляемые к ней и ее представителям требования, понимать содержание и специфику своей профессиональной деятельности, ориентироваться в круге профессиональных задач и быть готовым разрешать их в меняющихся социальных условиях.

Литература

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Арендачук И.В. Теоретические основы дисциплины «Самоопределение и профессиональная ориентация учащихся»: Учебное пособие для студентов педагогических и психологических специальностей. – Саратов: Изд-во Наука, 2013. – 51 с.
3. Сыхдыкова К. Развитие системы профориентационной работы в школах РК, как фактор расширения доступа к высшему, техническому и профессиональному образованию: автореф. старший менеджер представительства АОО «Назарбаев Университет». – Алматы, 2018.
4. Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI «О статусе педагога» (с изменениями по состоянию на 02.01.2021 г.).

РОЛЬ КУРСА «ОРАТОРСКОЕ ИСКУССТВО» В РАЗВИТИИ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЙ РЕЧИ У УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

А.А. Темирова, С.М. Цемох

Специализированная школа-интернат имени Н. Нурмакова,

г. Караганда, Казахстан

ainash.temirova@gmail.com, sveta196822@mail.ru

«Шешендік өнер» факультативті курсы орыс тілі мен әдебиетін оқытуда сынып пен факультативті іс-әрекеттің сабақтастығын сақтайды, сөйлеу үлгілерін игеру және диалогтік және монологиялық сөйлеу мәтіндерін өз бетінше құрастыру нәтижесінде оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеуін одан әрі дамытуға арналған. Бұл курс әлеуметтік бағдарланған сипатқа ие, бұл оқушылардың әлеуметтенуіне және жалпы жоғары сынып оқушыларының мәдени деңгейін арттыруға ықпал етеді.

The optional course «Oratory» follows the continuity between classroom and optional activities in teaching Russian language and literature, is designed for the further development of oral and written speech of students as a result of mastering speech patterns and independent compilation of texts of dialogic and monological speech. This course is socially-oriented in nature, contributing to the socialization of students and improving the cultural level of high school students in general.

Всем известно, что правильная речь – это важное свидетельство общей культуры личности, один из способов обеспечения достоинства человека, его свободы и уверенности во время общения. Не случайно одной из основных целей школьного образования Республики Казахстан является формирование коммуникативных компетенций, которая предполагает качественное овладение русским языком учащимися школ, в которых основным языком обучения является казахский язык. Это значит, учить успешному общению, то есть взаимодействию людей в самых различных сферах деятельности, так как Концепция языковой политики Республики Казахстан определяет русский язык как основной источник информации по разным областям науки и техники, как средство коммуникации с ближним и дальним зарубежьем.

Изменившаяся социальная ситуация, возросший спрос на определенные профессии: экономические (менеджмент, маркетинг), референт, менеджер, коучер то есть профессий повышенной речевой активности, в данное время потребовала от людей свободного владения речью.

Традиционно внимание вопросам развития связной речи и обучения созданию текстовых высказываний уделялось в основном на уроках русского языка (обучение различным стилям речи, типам текста) и литературы (пересказ, дать характеристику героям, ситуации, ответить на проблемные вопросы, отзыв о художественном произведении).

Но всего это недостаточно, так как реальная ситуация такова, что значительное число выпускников школы не только не готовы к публичным выступлениям, но и испытывают серьезные затруднения в выражении своих мыслей.

Перед учителем стоит серьезная проблема: как научить школьников говорить в быстро изменяющемся мире?

Каждая культура, которая стремилась и стремится к самовыражению, породила своих ораторов, которые, исходя из момента, становились в разное время писателями, поэтами, политиками, императорами, революционерами, философами, военными или предпринимателями. Их имена мгновенно создают отзвук в нашем сердце, несмотря на то, что во времени нас разделяют сотни или тысячи лет. Их слово, однажды сказанное, записанное или высеченное в камне или металле, звучит и сегодня.

Основоположник русского ораторского искусства М.В. Ломоносов говорил о необходимости для оратора знать как литературную культуру родного народа, так и живую народную речь. Он писал: «Первое зависит от основательного знания языка, от частого чтения хороших книг и от обхождения с людьми, которые говорят чисто. В первом способствует прилежное изучение правил грамматических, во втором – выборание из книг хороших изречений, пословиц и поговорок, в третьем – старание о чистом выговоре при людях, которые красоту языка знают и наблюдают» [1].

Казахские народные ораторы учились не по учебникам риторики, и источником их мастерства была не книжная словесность. Красоту и изящество выражения мысли они черпали из фольклорного источника, из народных речений, отличающихся точностью и поэтической изобразительностью [2].

Современное ораторское искусство учит эффективному, успешному обучению. Данный курс раскрывает суть общения, его значение в жизни человека, показывает, что общение бывает разным и зависит от многих обстоятельств. Для каждого человека важно говорить правильно и хорошо. Владение ораторским искусством помогает добиться успеха в жизни. Ораторские навыки нужны многим людям в их профессиональной деятельности, то есть тем, кому необходимо постоянно общаться: что-то объяснять, консультировать, рекомендовать, выступать публично, защищать свои идеи перед аудиторией и т.д. Ораторское искусство учит нас быть коммуникабельными, быть готовыми войти в социум. У этого курса свои задачи – обучение умелой, искусной речи, а точнее, эффективной речи. Поэтому в центре современного курса – обучение эффективному общению человека. Главная особенность ораторского искусства заключается в том, что риторика естественно, гармонично сочетается, прежде всего, с системой родного языка, знание которого в свою очередь отражается и сосредотачивается в языковой личности, в том, как эта личность умеет строить целесообразные высказывания, как владеет всем необходимым для этого языковым материалом, насколько осознанно, осмысленно это высказывание.

Интерес к проблемам развития речи школьников в методике не угасал никогда, а сегодня мы переживаем пик активного решения формирования речевых умений. Не случайно одной из основных целей школьного образования Республики Казахстан является формирование коммуникативных компетенций, которая предполагает качественное овладение русским языком учащимися школ, в которых основным языком обучения является казахский язык. Это значит, учит успешному общению, то есть взаимодействию людей в самых различных сферах деятельности, так как Концепция языковой политики Республики Казахстан определяет русский язык как основной источник информации по разным облас-

тям науки и техники, как средство коммуникации с ближним и дальним зарубежьем.

Изменившаяся социальная ситуация, возросший спрос на определенные профессии: экономические (менеджмент, маркетинг), референт, то есть професий повышенной речевой активности, в данное время потребовала от людей свободного владения речью.

Традиционно внимание вопросам развития связной речи и обучения созданию текстовых высказываний уделялось в основном на уроках русского языка (обучение различным стилям речи, типам текста) и литературы (пересказ, дать характеристику героям, ситуации, ответить на проблемные вопросы, отзыв о художественном произведении).

Но всего это недостаточно, так как реальная ситуация такова, что значительное число выпускников школы не только не готовы к публичным выступлениям, но и испытывают серьёзные затруднения в выражении своих мыслей.

В настоящее время в программе средней общеобразовательной школы отсутствует предмет «Ораторское искусство», а количество часов, отведенных на развитие речи явно недостаточно, вследствие чего школьники не имеют достаточно практики для формирования грамотной речи, в особенности в школах с казахским языком обучения. Перед учителем-словесником стоит серьёзная проблема: как научить ученика говорить грамотно, ясно выражать свои мысли в условиях дефицита времени?

Так как наша школа с казахским языком обучения, мы поставили цель: разработать факультативный курс «Ораторское искусство» для учащихся 7-х классов, учитывая национальный компонент, способствовать развитию и совершенствованию навыков ораторского искусства школьников, формированию полиязычной личности, которая, могла бы, применять диалогическую и монологическую речь в конкретной речевой ситуации, построить свое высказывание в соответствии с коммуникативным предназначением для работы с аудиторией разных возрастов учащихся, функциональной грамотности чтения, общекультурных умений и навыков, универсальных способов учебных действий и ключевых компетенций. Эта программа поможет учителям русского языка и литературы активно включать учащихся в речевую деятельность, так от этого зависит социализация каждого ученика.

Все учащиеся смогут: использовать развернутые прозаико-поэтические приветствия, критические высказывания, пожелания, адресованные конкретно-му человеку для составления диалога и монолога;

Большинство учащихся смогут: включить конкретные сюжетные ситуации, из которых говорящий (оратор) делает соответствующий вывод;

Некоторые учащиеся смогут: создать творческую работу – публичное выступление, опираясь на наследие знаменитых ораторов Протогора, Сократа, Демосфена, Искандера, Цицерона, Казыбек би, Айтеке би, Толе би, И. Кунанбаева, И. Алтынсарина

Чтобы достичь указанной цели необходимо решить следующие задачи:

- провести предварительную диагностику уровня речевой подготовки класса для обучения эффективной речи;
- изучить литературу по данной теме;

- выбрать наиболее приемлемые в современных условиях формы, методы и приёмы работы с учетом возрастных особенностей школьников;
- систематизировать конкретные методы и приёмы работы;
- провести диагностику достигнутого результата.

Избрав объектом нашей работы создание курса «Ораторское искусство» для учащихся, мы планируем, что внедрение этого курса повысит речевую подготовку учащихся, так как интериоризируются основные критерии оценки качества речи.

РАЗДЕЛ I ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ЧАСТЬ ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН

Рабочие языки: русский и казахский

№	Тема	Описание лекционных вопросов
1	Из истории ораторского искусства	Из истории ораторского искусства. Этапы развития Риторики. Дополнительная научная информация.
2	Многообразие и историко-культурные связи	Пословичные изречения, логическая формула, образное суждение народа
3	Труд, искусство, знание	Устное поэтическое наследие казахов
4	Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа	Пословицы, поговорки и народные афоризмы. Их применение в художественной литературе. Представление пословичных изречений
5	Быт и нравы, обычаи и традиции	Песенное и стихотворное творчество казахского народа
6	Прозаические и стихотворные пословицы и поговорки казахского народа. Поэтическая структура	Лаконичность малых фольклорных жанров. Система вольной рифмы
7	Художественно-изобразительные приёмы	Тропы, метафоры, синекдоха, сравнение, гиперболы, литоты, антитеза, ирония, градация и др.
8	Тематика и структура ораторских изречений	Прозаико-поэтические приветствия и благословения (пожелания), ораторские посвящения
9	Ораторское размышление	слова-притчи, слова-загадки, слова-разъяснения
10	Историко-этнографическое исследование наследие Абая	Слова-назидания
11	Ораторские дискуссии	Ораторские слова
12	Структура народных ораторских изречений	Речетативно-поточное произведение Казыбек би, Айтеке би, Бухар-жырау

РАЗДЕЛ II ПРИМЕРНОЕ КАЛЕНДАРНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ

№	Тема занятий	Кол-во часов	Форма проведения
1	История ораторского искусства	1	лекция
2	Многообразие и историко-культурные связи	1	лекция
3	Труд, искусство, знание	1	презентация

№	Тема занятий	Кол-во часов	Форма проведения
4	Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа	1	дискуссия
5	Быт и нравы, обычаи и традиции	1	диспут
6	Прозаические и стихотворные пословицы и поговорки казахского народа. Поэтическая структура	1	Круглый стол
7	Художественно-изобразительные приёмы	1	семинар
8	Тематика и структура ораторских изречений	1	сообщение
9	Ораторское размышление	1	лекция
10	Историко-этнографическое исследование наследие Абая	1	защита мини-проектов
11	Ораторские дискуссии	1	дискуссия
12	Структура народных ораторских изречений	1	Круглый стол

РАЗДЕЛ III ПРАКТИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ

№	Тема занятий	Кол-во часов
1	Введение	1
2	Урок-практикум. Сообщение об истории ораторского искусства	2
3	Презентация «Пословичных изречений о труде, искусстве и знании»	1
4	Дискуссионная площадка «Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа»	2
5	Диспут «Быт и нравы, обычаи и традиции»	1
6	Семинар «Художественно-изобразительные средства»	2
7	Защита реферативных работ по теме: «Тематика и структура ораторских изречений»	3
8	Интернет-сообщение на тему «Ораторское размышление»	2
9	Защита мини-проектов «Наследие Абая»	2
10	Ораторские дискуссии	2
11	Круглый стол «Структура народных изречений»	1
12	Конкурс ораторских выступлений учащихся	2
13	Подведение итогов	1

Литература

1. Ломоносов М.В. Слово оратора Об ораторском искусстве. – М.: Просвещение, 1959. – С. 61-62.
2. Адамбаев Б. Казахское народное ораторское искусство. – А.: Ана тілі, 1997. – С. 8.

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ МЕНҒЕРУДЕ БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫНА Л. АНДЕРСОН ЕНГІЗГЕН ӨЗГЕРІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

М.К. Түйебаев

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан*

З.Ш. Айткенов

Павлодар педагогикалық университет, Павлодар қ., Қазақстан

А.С. Дәулетова

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан
meir.58@mail.ru, ayunash0871@mail.ru*

В статье показано, как правильно использовать технологии критериального оценивания и эффективность таксономической модели Андерсона.

The article shows how to use criteria-based assessment technologies and the efficiency of Anderson's taxonomic model correctly.

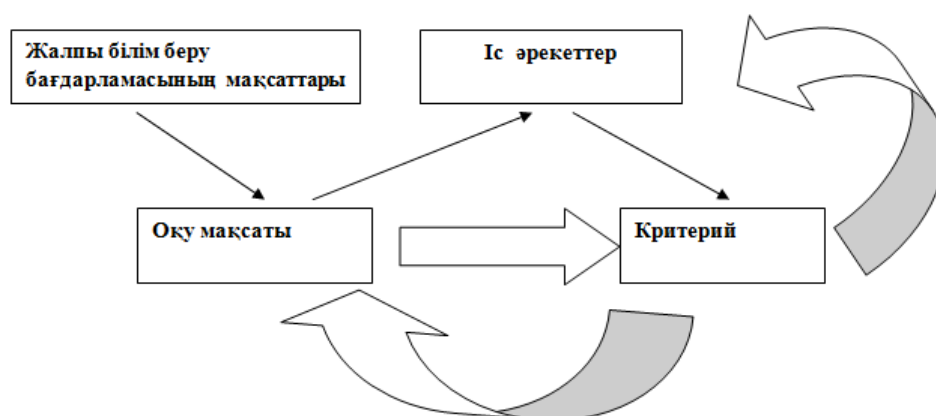
Бағалау тек қана оқу процесінде ғана емес адамның қоғамдағы өзін қоршаған ортамен байланысында да ерекше орын алады. Адамның өмірдегі өз орнын табуы, өзінің жеке кәсібін ашуы оның өз мүмкіншілігін білуіне байланысты. Ал, адамның өз мүмкіншілігін білуі өзгені және өзін-өзі объективті түрде бағалай білу дағдысын қалыптастырумен тығыз байланысты. Заман талабына оқытуда зерттеушілік іс-әрекеттердің кеңінен қолданылуы қазіргі талаптарға сай келетін жаңаша бағалау жүйесін қажет етеді. Оқушы өзінің жұмысын өзі талдауға, рефлексия жасай білу тәжірибесін үйренуге, оқу үдерісіне қатысуда ғана емес, бағалау үдерісінің де белсенді қатысушы болуы керек. Бұл жағдайда өзін-өзі бағалауға және бірін-бірі бағалауға да аса назар аударылуы керек. Өзгенің жұмысын бағалағаннан өз жұмысын бағалау әрине қиын, сондықтан оқушы өз жұмысына сәйкесті баға қоя алуы үшін ол жұмысты бағалау эталондарын білуі тиіс. Ол эталон түсінікті тілмен, нақты әділ бағаны көрсете алатындай болып жазылған болуы шарт. Мұндай мүмкіндікті заманауи бағалау жүйесі – критериалды бағалау ғана бере алады. Бағалау – оқу жүйесінің бөлінбес бөлігі ғана емес, сонымен қатар бағалау арқылы әрбір адам өзі атқарған жұмыстарына ары қарай жетілдіру үшін түзетулер де жасай алады. Оқу процесінде дұрыс қолданылған бағалау тұлғаның қалыптасуына да тигізер әсері өте мол [1].

Критериалды бағалауды қарастырумен қатар, біз мына мәселелерді нақтылап алғымыз келеді. Біз осыған дейін «оқушыға білімді мұғалім береді» деген оймен яғни мұғалім білімді оқушыға трансформация жасайды деп келдік. Қазіргі уақытта барлық ел «білімді беру мүмкін емес» деген пікірмен келісіп отыр. Білім берілмейді, берілетін тек қана ақпарат. Білім қажырлы еңбектенудің, талмай жүргізілген ізденістің арқасында меңгеріледі, бұл біріншіден. Екіншіден мұғалімнің сабақ басталар алдындағы мақсаты деп, біз нені

түсінеміз? Мұғалімнің «мен сабақ барысында мынаны түсіндіремін, мынаны көрсетемін деген сияқты мұғалімнің сыныпта атқаратын әрекеттерінің тізбесі ме, жоқ әлде оқушының өз еңбегімен немесе мұғалімнің көмегімен қол жеткізген, меңгерген білім дәрежесін айтамыз ба?». Диқанның мақсаты – көп өнім алу сияқты, мұғалім мақсаты – алдына қойылған мәселелерді жоғары дәрежеде атқара алатын жастарды тәрбиелеу. Міне, осы тұрғыдан қарағанда, қойылған мақсат нәтижеге бағытталған болуы керек. Ал, біздің жағдайда нәтиже дегеніміз – мұғалімнің сыныптағы іс-әрекеті емес, оқушының меңгерген білімі мен қалыптастырған дағдылары.

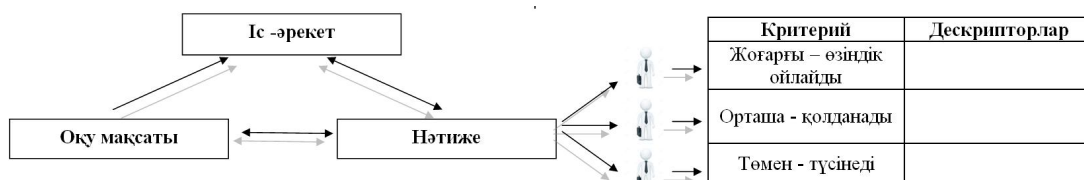
Біз енді критериалды бағалаудың теориялық негіздеріне тоқталайық. Бағалау процесі, ең алдымен, алынған нәтижелер мен жоспарланған мақсаттардың арақатынасы болып табылады. Бағалау – оқытудың ағымдағы және қорытынды сатыларындағы оқушылардың үлгерімі туралы ақпаратты жинау және талдау болып табылатын білім беру процесінің қажетті құрамдас бөлігі. Бағалаудың мақсаты, міндеттері, пәні, объектісі, қағидаттары, әдістері, нысандары мен құралдары білім беру процесінің барлық субъектілеріне – мектеп әкімшілігіне, мұғалімдерге, ата-аналарға және оқушылардың өздеріне түсінікті болуы тиіс.

Біз бұған дейінде критериалды бағалау туралы мақалалар жазғанбыз [2, 3]. Ол мақалада критериалды бағалаудың технологияларына және қалыптастырушы балаудың оқушыларға ететін әсеріне тоқталғанбыз. Ғылым адамның ізденісі барысында қалыптасатын пікірі мен көзқарасына негізделген тұжырымдардан тұратынын білеміз. Сонымен қатар, өзен ағысы сияқты ғылымның үздіксіз өзгеріп, алға жылжып даму үстінде болатыны сияқты осы еңбегімізде жоғарыда жарияланған мақаламыздағы [3] пікірлерімізге түзетулер енгізіп, ойымызды ары қарай өрбіткіміз келеді. Біз ол мақалада, «...жалпы білім беру бағдарламасының мақсаттарынан оқу мақсаты туындайды. ...оқу мақсаты деп мұғалімнің сабақ барысында мынаны түсіндіремін немесе мынаны көрсетемін деген мақсаттары емес екендігін айтқымыз келеді. Сабақ мақсаты деп – оқу барысында күтілетін нәтижелерді, яғни оқушылардың сабақ барысында жететін жетістіктерін айтып отырмыз»- дей келе, критериалды бағалау технологиясының сызбасын 1-сурет бойынша келтіргенбіз.

1-сурет

Қазіргі Қазақстандық мектептерде критериалды бағалау технологиясын осы формада қолданып та келеді. Біз критериалды бағалаудың осындай нұсқасы дұрыс емес деген ойдан аулақпыз. Мәселе критериалды бағауды қолданушылардың қабылдауында болып отыр. Бірінші суретте көрсетілген нұсқа бағаланатын нәрсе оқу нәтижесі емес, оқу мақсаты сияқты болып көрінуі мүмкін. Оқу мақсаты болсын немесе кез келген мақсат болсын, ол мақсаттың қандайда бір нәтижесі болуы керек. Мәселе ол нәтиженің оң немесе терістігінде де емес, мәселе сол нәтиженің барлығында және шын мәнінде бағаланатын да сол нәтиже екендігінде.

2-сурет

Сондықтан, түсіндіру сызбаларында оқу мақсатынан кейін оқу нәтижесін орналастырған дұрыс. Себебі, бағаланатын тек – нәтиже.

Біз, осы мақаламыздың басында оқу мақсаты деп оқушының сыныптағы сабақ барысында меңгерген білімі мен қалыптастырған дағдылары екендігін келтіргенбіз. Егер оқушылардың оқу нәтижесінің сапасы төмен болған жағдайда оқытушы әр оқушының қабілеттері мен ерекшеліктерін ескере отырып, жаңа оқу траекториясын құра алады. Яғни, сапалы нәтиже алуға ықпал ететін тапсырмалар мен тәсілдердің сан алауан түрлін қолданып оқу нәтижесін жақсартып алады.

Біз енді критериалды бағалауды меңгеруде Блум таксономиясына Л. Андерсон енгізген өзгерістерді қолданудың тиімділігін қарастырамыз. 1999 жылы Лорин Андерсон және оның әріптестері Блум таксономиясының оқытуға және оқуға әсер ететін факторлардың кең спектрін ескеретін жаңартылған нұсқасын жариялады. Нақтыланған таксономияда бастапқы таксономиядағы кейбір қателерді түзетуге әрекет жасалды (1-сызба).

1-сызба

№	Блум бойынша		Андерсон бойынша	
	Критерийлер		Критерийлер	
1	Білу	Фактілерді, жағдайларды, негізгі тұжырымдамалар мен жауаптарды көрсету арқылы өткен материалдардың есте сақталғанын растау	Есінде	Қажетті ақпаратты есіне түсіру
2	Түсіну	Негізгі идеяларды ұйымдастыру, салыстыру, түсіндіру, сипаттау және бекіту жолымен фактілер мен идеяларды түсінетіндігін көрсету	Біледі	Фактілерді, жағдайларды, негізгі тұжырымдамалар мен жауаптарды көрсету арқылы өткен материалдардың есте сақталғанын растау

№	Блум бойынша		Андерсон бойынша	
	Критерийлер		Критерийлер	
3	Қолданау	Меңгерілген білімдерді, әдістерді және ережелерді тәжірибелерде қолдану	Қолданады	Меңгерілген білімдерді, әдістерді және ережелерді тәжірибелерде қолдану
4	Талдау	Дәйектер мен себептерге сәйкес ақпаратты тексеру және жіктеу. Қорытынды жасау және жалпылаудың болғанын растайтын дәлелдерді анықтау	Талдайды	Дәйектер мен себептерге сәйкес ақпаратты тексеру және жіктеу. Қорытынды жасау және жалпылаудың болғанын растайтын дәлелдерді анықтау
5	Жинақтау	Жаңа үлгіде әртүрлі тәсілдермен элементтерді қиыстыру арқылы ақпаратты жүйелеу немесе балама шешім ұсыну	Бағалайды	Пікірмен таныстыру және оны дәлелдеу, ақпарат бойынша қорытынды жасау, бірқатар критерийлердің негізінде идеяларды негіздеу және жұмыс сапасын бағалау
6	Бағалау	Пікірмен таныстыру және оны дәлелдеу, ақпарат бойынша қорытынды жасау, бірқатар критерийлердің негізінде идеяларды негіздеу және жұмыс сапасын бағалау	Жетілдіреді	Жақсарту амалдарын қарастырады, ұсынады.

Біздің ойымызша Бастапқы таксономияның бастапқы үлгісінен соңғы Андерсон ұсынған үлгі ауқымды және оқушылардың түсінуіне ыңғайлы. Себебі, Блум үлгісіндегі төменгі деңгейдегі «Білу» және «Түсіну» терминдері бір-бірінің синонимі тәрізді мағана жағынан өте жақын. Сондықтан оқушы қандайда бір материалды меңгергенде оның есінде «не қалды?» дегенен бастаған дұрыс та, түсінікті де. Әрине, Блум үлгісіндегі «Білуде» оқушының есінде не қалғанын да ескеріледі деген уәжді алға тартады. Дегенмен, әр нәрсе өз тауымен аталғаны да дұрыс деп есептейміз. Бұл біріншіден, екіншіден Блум үлгісінде соңғы ең жоғары деңгей «Бағалау». Бағалау – барлық уақытта салыстыру арқылы іске асатын процесс. «Бағалау» деңгейінде де оқушының өзіндік ізденістерін, жаңа қосқан тың идеяларын да ескереміз деуге де болады және солай жасалынып та жүр. Дегенмен, «Бағалау» деңгейінің өзі өте күрделі деңгей болғандықтан, оны жеке қалдырып, оқушының шығармашылығын – жаңа идеяларын Андерсон үлгісіндегі «Жетілдіреді» деңгейіне орналастырған дұрыс деп есептейміз [4,5]. Біз, таксономияның Андерсон үлгісінің ыңғайлылығын көрсету үшін мысалы ретінде көпшілігімізге таныс «Мақта қыз» ертегісіне критериалды бағалаудың осы үлгісін келтірдік (2-сызба).

Әрине «Түсінеді» критерийнен кейін «Бағалау» критерийін орналастыруға болады және солай жасаған да дұрыс. Біздің мақсатымыз «Жетілдіреді» критерийі арқылы мұзтаудың су астында көрінбей қалған бөлігі сияқты, ертегіде айтылмай қалған маңызды бөлігін оқушының терең ой елегінен өткізіп жеткізе білуін бағалауды көрсету. Яғни оқушының ертегінің философиялық мағанасын ашып көрсете білуін бағалау.

2-сызба. «Мақта қыз» ертегісі бойынша оқушылар жетістігін бағалау критерийлері

№	Критерий	Дескриптор	Ұпай
1	Есінде	1) есінде түк жоқ.	0
		2) берілген тапсырманың бір бөлігін ғана біледі.	10
		3) берілген тапсырманы сырттан берілген көмек арқылы толық айтады (шатастырады).	10
		4) тапсырманы жаттанды түрде айтады.	10
2	Түсінеді	1) тапсырманы сенімді айтады.	10
		2) кейіпкерлердің орнын ауыстырған жоқ(шатаспайды).	10
		3) ертегіні айтудағы дауыс екпіні өте жақсы (интонациясы)	10
3	Жетілдіреді	1) сөз қорының байлығы.	10
		2) конфликтінің жақсылыққа апармайтынын түсінеді.	10
		3) мысықтың өз мақсатына жетудегі табандылығын түсінеді.	10
		4) мақсатқа жетудігі ләпсісін тыйуы.	10

Әдебиеттер

1. Шилибекова А.С., Абсатова М.Б., Мустафина А.А. Білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы қалыптастырушы бағалау. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ., Педагогикалық өлшеулер орталығы, VIII NIS Халықаралық Конференциясы, 27-28 қазан, 2016 ж.

2. Түйебаев М.К., Сайдахметов П.А., Сайдахметов М.А. Формативті бағалау және оның оқушылардың психологиясына оң әсері. // Қазақстанның ғылымы мен өмірі, - Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал, - Астана, 2020. №5/5 – Б. 265-269.

3. Түйебаев М.К., Құдайберген С., Батырбекова А. Критериалды бағалау технологиясы // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал. – Астана, 2019. – №5/2. – Б.295-298.

4. <https://teacher.yandex.ru/posts/stavim-tseli-v-obrazovanii-taksonomiya-bluma>

5. <https://moluch.ru/archive/97/21698/>

ОРГАНИЗАЦИЯ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА

Т.А. Чаюк, М.К. Ахметова, Ж.М. Рысальдиев

Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

Zhaxylyk.ryssaldiyev@mail.ru, kotsch2006@rambler.ru

Мақала Қазақстанда жаңартылған білім беруді енгізу мәселелеріне арналған. Бүгінгі таңда Қазақстандағы білім беруді ел дамуының басты басымдықтарының бірі деп санауға болады, мұнда автор білім беру жүйесіндегі соңғы өзгерістерді қарастырады. Сонымен қатар мектепте білім беруде жаңартылған жүйенің қалыптасуы мен енгізілуіне шолу жасалады. Енгізілген өзгерістерге және олардың мектепте білімді игеру сапасына әсеріне талдау жүргізілді: мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар анықталды; мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының өзгеруі; білімді бағалаудың басқа жүйесіне көшу. Мақалада жаңартылған білім беруді практикада зерттеу кезінде автордың ескертулері келтірілген. Жаңартылған білім беру жүйесінің жұмысын жақсарту әдістері де ұсынылған. Бұл мақаланың мақсаты – жаңартылған білім беру жүйесінің іске асырылуының қазіргі жағдайын көрсету, туындайтын проблемалармен танысу.

The article is devoted to the problems of introducing updated education in Kazakhstan. Since today education in Kazakhstan can be considered one of the main priorities of the country's development. Here the author examines the latest changes in the education system. It also provides

an overview of the formation and implementation of the updated system in school education. The analysis of the changes introduced and their impact on the quality of knowledge acquisition at school is carried out: the requirements for the teacher's professional competence are revealed; changes in the state compulsory education standard; transition to a different knowledge assessment system. The article provides materials of the author's observations when studying the updated education in practice. Methods for improving the functioning of the updated education system are also proposed. The purpose of this article is to show the current state of implementation of the updated system of educational content, to get acquainted with emerging problems.

Наш мир не стоит на месте, все в нем движется и развивается. Каждый год приносит в нашу жизнь что-то новое, что может иметь как положительную сторону, так и отрицательную. Мы можем ясно увидеть эти перемены и в нашем образовании. В первую очередь это относится к школьникам, которые ощущают все преобразования на себе.

Все мы живем в обществе, которое задает критерии нашего профессионального развития. Общество подстраивает нашу личность под себя, чтобы человек мог свободно в нем существовать. И становление всесторонне развитой личности происходит именно посредством образования. Развитие личности начинается непосредственно в школе, поэтому можно сделать вывод что, школьное образование – это отражение потребностей нашего общества, а школьник отражение той личности, которую требуют наш социум. Школьное образование – это важный элемент образования в современном обществе, формирующий у ребёнка базовые знания и навыки. И по мере того как меняется наше образование, мы можем наблюдать зависимость «образование» – «общество». Но всегда ли эти изменения благоприятно влияют на школьников?

В связи с этим в Казахстане необходимость качественных изменений в системе школьного образования была определена Государственной программой развития образования в Республике Казахстана на 2011–2020 годы. Правительством республики разработан пошаговый План мероприятия по переходу на 12-летнее образование. В настоящее время в 30 пилотных школах страны проводится экспериментальная работа по внедрению обновленной программы.

«К 2020 году мы осуществим полный переход на 12-летнюю модель обучения. Для этого к 2015 году мы построим не менее двухсот школ за счет средств республиканского бюджета и столько же – за счет местных бюджетов» – заявил Глава государства Нурсултан Назарбаев в Послании народу Казахстана [1].

Цель данной статьи проанализировать последние изменения в образовании и как это отразилось на качестве школьного образования и как мы пришли к нынешней системе образования?

Образование всегда и везде входило в число главных приоритетов для развития страны. В процессе становления нашего государства, люди полностью осознали важность образованных людей. К примеру, среди казахов была широко известна пословица: «Знающий победит тысячи, а сильный – только одного» [2]. Сначала все начиналось как в других странах: образование могли себе позволить только хорошо обеспеченные люди и только мужчины. И как это было часто распространено в те времена, все знания были тесно переплетены с религией, и все сводилось к тому, что учеников просто заставляли учить наи-

зуть большое количество постулатов из религии, а знания о науках преподавались на достаточно тяжеловесном языке.

Это никак не способствовало повышению грамотности. На территории Казахстана так продолжалось почти до середины XIX в. Толчок развитию системы образования дала Советская власть. Придя к власти, большевики начали борьбу с массовой неграмотностью населения. В 1918 году было принято «Положение о единой трудовой школе». Она состояла из двух ступеней: на первой обучались дети от 8 до 13 лет, на второй – от 13 до 17 лет. До прихода к власти Советов в Казахстане отсутствовало среднеспециальное и высшее образование, но большевики это изменили. Так как была острая нехватка квалифицированных кадров, начали открываться вузы и среднеспециальные заведения. Становление системы образования было нелегким из-за многих трудностей, таких как голод 1921-1922 годов, нехватка учебный пособий и квалифицированных учителей, недостаток в финансах и другое. К 1939 году в возрасте до 50 лет числилось 83,6% грамотного населения [3]. Но этот процесс прервала Великая Отечественная война. Советская власть помогла встать системе образования Казахстана на ноги и после обретения независимости, государство стало совершенствовать программу в соответствии с государственным стандартом. Была принята Конституция 1995 года, по которой: «Гражданам гарантируется бесплатное среднее образование в государственных учебных заведениях. Среднее образование обязательно. Гражданин имеет право на получение на конкурсной основе бесплатного высшего образования в государственном высшем учебном заведении. Получение платного образования в частных учебных заведениях осуществляется на основаниях и в порядке, установленных законом. Государство устанавливает общеобразовательные стандарты образования. Деятельность любых учебных заведений должна соответствовать этим стандартам» [4]. Высшие учебные заведения республики реорганизовались по требованиям трудового рынка. Начали выделяться специальные гранты, а знания абитуриентов приемные комиссии стали выявлять путем проведения тестовых заданий, а с 2004 года было введено Единое национальное тестирование (ЕНТ) [5].

Принятый в июне 1999 года закон РК «Об образовании» [6], который не раз дополнялся, позволяет увидеть общую структуру казахстанской модели образования:

- 1) формирование общенаучной и общекультурной подготовки учащихся;
- 2) социальная адаптация школьников к жизни в обществе;
- 3) воспитание гражданственности и любви к Родине;
- 4) обеспечение потребностей общества в квалифицированных рабочих и специалистах, переподготовка и повышение их квалификации.

Но с каждым годом рынок труда меняется, меняются государственные стандарты и все это приводит к изменениям в системе образования. И Казахстан старается не отставать, поэтому была разработана обновленная система образования.

В чем суть обновленного образования? В том, что не каким количеством знаний владеет человек, а важно то – как он применяет их на практике. То есть идет направление на развитие мышления и логики ребенка. Все это продиктовано необходимостью освоения способности адаптироваться к новой социаль-

но-экономической среде. Помимо этого были внесены изменения в содержание ГОСО и учебные программы. Были пересмотрены методики повышения квалификации педагогов. Также была изменена система контроля знаний учащихся. Для чего были внесены изменения в систему оценивания? Для исключения возможности субъективной оценки знаний, что часто присутствует в школьном образовании.

Обновленная система образования понемногу начала вводится еще с 2016 года. После внедрения «Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы» первым президентом Н.А. Назарбаевым [7]. Данная программа имела цель подготовить население к полному переходу на обновленное образование к 2020–2021 году. Итоги реализации показали исполнение целей и задач на 93,4%. Но не все что введено в систему хорошо может иметь высокий уровень удовлетворённости населения. Поэтому был проведен социологический опрос о проводимой политике в сфере образования и науки. Согласно результатам, полностью удовлетворены 22,3% опрошенных, еще более половины (50,2%) утверждают, что скорее удовлетворены. Однако, больше четверти респондентов дали негативную оценку, из них 20,1% – скорее не удовлетворены и 7,5% – абсолютно не удовлетворены развитием образовательной системы [8]. Государство, проведя анализ «Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы», увидев все ее недостатки и преимущества, утверждает новую программу – «Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы». Программа ставит перед собой цель повысить конкурентоспособность казахстанского образования и науки; за основу воспитания и обучения взять общечеловеческие ценности; увеличить вклад науки в социально-экономическое развитие страны.

Наше время – это время инноваций, передовых технологий. Мир постоянно меняется, и чтобы выжить человек должен уметь приспосабливаться. Поэтому понятна необходимость развития у детей именно критического мышления, логики. Это будет способствовать его конкурентоспособности на трудовом рынке. Была разработана ГОСО на основе обновленного образования. ГОСО-Государственный общеобязательный стандарт образования. Применение нового стандарта направлено на:

- повышение качества обучения и воспитания через достижение системы целей основного среднего образования, представленной в виде ожидаемых результатов обучения;

- создание условий для изучения казахского, русского и иностранных языков;

- сочетание академической и практической направленности основного среднего образования, предусматривающее усвоение основ теоретических знаний и развитие умений применять полученные знания для решения задач прикладного характера;

- обеспечение поэтапного углубления предметных знаний и навыков с учетом возрастных возможностей обучающихся;

- реализацию принципа единства обучения и воспитания, основанного на взаимосвязанности и взаимообусловленности ценностей образования и систе-

мы ожидаемых результатов обучения, которые определяют содержательную основу образовательного процесса;

- обеспечение охраны здоровья детей, а также создание благоприятных условий для удовлетворения особых образовательных потребностей обучающихся и потребностей в получении дополнительных образовательных услуг;

- обеспечение эквивалентности основного среднего образования в условиях разнообразия типов и видов организаций среднего образования;

- поддержку и развитие инновационной практики в организациях образования;

- организацию объективной оценки деятельности организаций образования по обеспечению качества образования [9].

Все это приводит к положительным переменам в сфере обучения. Например, переход на пятидневное обучение и введение электронного журнала «Күнделік». Но также изменились требования в профессиональной компетентности педагога. Ведь каждый учитель знает, что он является одной из главных личностей формирования учебного процесса. Поэтому современный педагог должен изучить методологию и содержание обновленного ГОСО среднего общего образования, программу методического обеспечения образовательного процесса, а также пересмотреть цели и способы педагогической деятельности. Учителя в сегодняшних школах стремятся повысить свою квалификацию, изучают применение новых технологий во время учебного процесса. Но при этом наблюдают снижение мотивации учащихся в обучении. Мотивация – это внутреннее состояние человека, связанное с потребностями, которое активизирует, стимулирует и направляет его действия к поставленной цели. Ведь обновленная система теперь больше направлена на развитие у детей самостоятельности, самообучения, самореализации. И это достаточно трудная задача для учителя – обеспечить познавательную активность и самостоятельность мышления школьников. Поэтому нельзя не затронуть вопрос о профессиональной компетентности педагога. Под профессиональной компетентностью понимается совокупность профессиональных и личностных качеств, необходимых для успешной педагогической деятельности. На сегодняшний день педагог должен обладать такими компетентностями как: коммуникативная (обратная связь между учителем и учеником), социальная (умение сотрудничать и использовать приемы профессионального общения), интеллектуальная (применение знаний и опыта; способность к инновационной деятельности) и рефлексивная (контроль над эмоциями и поведением; рефлексия и стрессоустойчивость). Также преподаватель должен применять активные методы обучения, например: руководимое чтение и письмо; использование коммуникативных заданий; индивидуальная работа и работа в группах для решения соответствующих задач; обучение через проигрывание; использование открытых вопросов, предусматривающих неоднозначные ответы; поощрительная аргументация; совместная работа над исследованием; исследовательское обучение: учащиеся сами ищут ответы на вопросы [10].

И как уже говорилось выше, была изменена система контроля знаний учащихся. Вводится понятие критериальное оценивание. Критериальное оценивание есть процесс соотнесения реально достигнутых обучающимися ре-

зультатов обучения с ожидаемыми результатами обучения на основе выработанных критериев. Благодаря данной системе учитель может располагать объективной информацией о результатах обучения учащихся, а также предоставить ее всем заинтересованным участникам для дальнейшего совершенствования учебного процесса. Педагог определяет успеваемость учащихся двумя основными способами оценивания: формативным и суммативным.

Формативное оценивание – вид оценивания, который проводится непрерывно, обеспечивает обратную связь между учителем и обучающимся и позволяет своевременно корректировать учебный процесс. Коррекция процесса обучения проходит без выставления баллов или оценок, здесь применяются такие методы как: «Словесная оценка», «Одноминутное Эссе», «Рефлексивная карта», опросы и т.п. [11]. С помощью формативного оценивания, педагог может добиться: построения обратной связи, которая поможет развитию ученика; определения целей обучения и критериев оценивания; создание обсуждений и взаимодействий в классе, которые выявят уровень усвоения знаний; взаимообучения учащихся; понимания учащимися что, они сами творцы своего обучения. В электронный журнал делают такие пометки как: «Молодец», «Плохо», «Хорошо». За каждый урок педагог ставит в журнале «смайлик», показывающий как школьник проявлял себя во время урока. Ученик сможет контролировать успехи или неудачи в процессе обучения.

Суммативное оценивание – вид оценивания, который проводится по завершении разделов или сквозных тем учебных программ, определенного учебного периода (четверть/триместр, учебный год). Отсюда вводятся аббревиатуры СОР и СОЧ. СОР – суммативное оценивание за раздел, а СОЧ – суммативное оценивание за всю четверть. Задания для СОР и СОЧ учителями составляются самостоятельно, с учетом особенностей обучающихся, в классе. Главное требование – соответствие содержанию учебной программы по предмету. Не допускается использование рекомендованных для образца заданий СОР и СОЧ [11, с. 29]. Благодаря данной системе исчезла традиционная система оценивания «5», «4», «3», «2», которая мешала ученику ориентироваться именно на получение знаний в процессе обучения. Традиционная система оценивания подталкивала учеников к получению лишь хороших оценок, и по большей части они не соответствовали тем знаниям, которыми они владели. Многие обучающиеся находились под психологическим давлением со стороны родителей, если ребенок получал «плохую отметку». Но теперь это изменилось. СОР предлагает ряд заданий, и за их выполнение ученик получает баллы. Баллы выставляются согласно с общими критериями, предложенными Министерством образования. При СОЧ работает та же схема, затем все баллы суммируются, и учитель выводит средний балл за четверть. Количество баллов соответствует общепринятой оценке. Например, если ученик набрал от 95 до 100 баллов, то это будет «5». Если 85-95 – это «4», и так далее. Данная система оценивание исключает влияние субъективного мнения учителя на оценку. Стирается грань между «отличниками» и «троечниками», данные ярлыки больше не влияют на обучение, что раньше очень часто наблюдалась в школах. Теперь учитель можно ясно видеть, как проходит усвоение знаний у учащихся и вносить определенные корректировки в построение учебного процесса. Благодаря СОР и СОЧ ученик и его ро-

дители будут знать на чем ему следует акцентировать свое внимание в будущем. Ученик будет работать над собой, готовиться к следующему срезу, подтягивать свои знания. И именно в этом процессе будет вырабатываться такая деятельность как самообучение, самоанализ, самореализация. При этом знания будут усваиваться более эффективно, не поверхностно.

Но не все предметы в школе оцениваются через СОР и СОЧ. Министерство образования ввело «Зачет» и «Незачет» по таким дисциплинам как: музыка, физическая культура, труд, самопознание. Данные предметы основаны с целью развития каких-либо качеств у ребенка, а не их оценивания. Ведь не все дети могут хорошо петь, быстро бегать или красиво вышивать. Поэтому теперь перед выставлением оценки, учитель проводит анализ проделанной работы ученика за четверть: посещение занятий, ответы на уроке, формативные оценки и т.д. И по результатам анализа ставится «Зачет» или «Незачет». Благодаря этому у учеников возрастает мотивация к развитию в данных дисциплинах.

Изучив новую систему оценивания, можно увидеть ряд положительных моментов, которые она несет:

- идет направление именно на получение знаний, которые прочно усвоятся ребенком;

- стремление к самообучению, самореализации;

- проявление на уроках учениками креативности, большей активности, когда больше нет страха получить плохую оценку;

- контролирование учителями, учениками и родителями этапов усвоения знаний, что позволяет сразу же обнаружить «пробелы» и найти способ их устранения;

- выстраивание правильного диалога между педагогом и учеником.

Также нельзя оставить без внимания и отрицательные стороны, которые были выявлены посредством изучения данной системы внутри школы:

- 1) СОР И СОЧ могут проводиться по многим предметам в один день, что создает для ребенка стрессовую ситуацию;

- 2) нет мотивации к выполнению домашней работы, так как она не оценивается;

- 3) большая нагрузка у учителей, так как им нужно проверить и выставить результаты в тот же день, когда был проведен СОР или СОЧ;

- 4) отсутствующих на СОР и СОЧ быть не может, оценки должны быть у всех, поэтому учитель должен проводить срезы с учениками, которые отсутствовали, отдельно;

- 5) перегрузка сайта электронного журнала «Күнделік», так как все учителя выставляют результаты за СОР и СОЧ практически в одно время.

Автор, являясь студентом, проходил учебную педагогическую практику в школе. В течение практики автор мог наблюдать работу обновленной системы образования лично. Собрав всю информацию и проанализировав мнение опрошенных учеников и учителей, были выяснены такие детали как:

- ни ученикам, ни учителям неудобно заниматься по новым учебникам. Слова одной из учителей: «Для того чтобы составить план урока, сначала я должна сама изучить ту информацию, которая есть в учебнике по такой-то теме, понять ее, и придумать такой метод объяснения темы, чтобы это поняли

мои ученики. Потому что даже для меня, преподавателя, информация в учебнике трудна для восприятия»;

– данная система хорошо работает в основном только на младших классах, потому что как говорил Я.А. Коменский: «Только то прочно, что усваивается в раннем возрасте» [12]. В старших же классах, где личность ребенка уже почти сформирована, данная система усваивается достаточно плохо. Из наблюдений видно, что ученики старших классов идут на занятия без особой мотивации, мало работают на уроках, так как знают, что плохую оценку за это им уже никто не поставит. Та же ситуация наблюдается с домашней работой;

– все ученики жаловались на малое количество времени, выделяемое на срезы (СОР длится 20 минут, СОЧ 40 минут). «Задания сложные, а времени слишком мало»- отсюда можно сделать вывод, что у многих есть проблемы с усвоением пройденного материала, то есть его непониманием или незнанием;

– в итоге ученики старших классов воспринимают СОР и СОЧ как небольшое препятствие в конце каждого раздела или четверти, «20 минут ада» как шуточно сказал один из учеников, преодолев которое, они могут дальше просто приходить в школу;

– большая загруженность учителей не способствуют правильному введению процесса обучения по обновленной системе образования. Из-за большой загруженности учителя не успевают полностью анализировать усвоение знаний каждого ученика и вовремя вносить корректировки в процесс обучения [13].

Данные детали, выявленные в ходе практики, не относятся ко всем обучающимся. Были ученики, которые смогли приспособиться к обновленной системе, но их процент достаточно низок. Исходя из полученной информации можно выдвинуть следующие методы корректировки обновленной системы образования:

1. Учебники должны быть изданы в более понятном изложении информации. Должен действовать принцип доступности.

2. Для повышения мотивации обучения в старших классах официально ввести, на основе оценивания знаний в университетах, систему дополнительных баллов. Например, если ученик в течение всего раздела выполнял домашнюю работу, ему добавляется 1 балл к общему количеству баллов за СОР.

3. Для того чтобы обновленная система образования была действительно эффективна, нужно увеличить штат учителей. Чтобы учитель не был перегружен большим количеством учеников и проверяемых работ, а мог сконцентрироваться именно на том, что от него требует обновленная система образования.

Таким образом, мы видим, что обновленная система образования направлена именно на улучшение нашей жизни в современном обществе. С уверенностью можно сказать, что мы движемся в правильном направлении к осуществлению стратегии «Казахстан–2050»: «Необходимо также уделять большое внимание функциональной грамотности наших детей, в целом, всего подрастающего поколения. Это важно, чтобы наши дети были адаптированы к современной жизни» [14]. Изучив обновленную систему, мы увидели ее преимущества и недостатки, но ведь любой процесс становления не может проходить гладко, без единой ошибки. Поэтому для улучшения образования нужно взаимодействовать всем: и государству, и учителям, и ученикам с родителями. Все должны

стремиться к тому, чтобы мы стали высокообразованной нацией. Также данная система образования, ясно дала понять, что на учителя возлагается еще большая ответственность за наше будущее поколение. Основная особенность новой модели школы является то, что именно здесь сложится психологически необходимый ребенку институт, где он сможет развиваться, учиться открыто, выражать свои чувства и мысли, реализовывать творческий потенциал, заложенный в каждом человеке от природы, быть подготовленным к осознанному самоопределению и активному участию в разных сферах экономической, культурной, политической жизни общества, а подготовить его сможет только учитель новой формации – высокообразованный, чуткий, талантливый, творческий [15].

Литература

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011–2020 годы / www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo.
2. Кабульдинов З.Е., Калиев Ж.Н., Бейсембаева А.Т. История Казахстана (XVIII–XIX вв.) учебник 8(7) класс. – Алматы, 2018. – 208 с.
3. Кабульдинов З.Е., Сандыбаева А.Д., Лебаев Ф.Р. История Казахстана 11 класс Часть 2. – Алматы, 2020. – 160 с.
4. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года.
5. Аяган Б.Г., Адиев К.Б., Сатанов А.Б. История Казахстана (с 1946 года по настоящее время) 9 класс. – Алматы, 2019. – 224 с.
6. Закон Республики Казахстан от 7 июня 1999 года «Об образовании» [Электронный ресурс]: URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013384#pos=5;-106&sel_link=1000033769 (дата обращения: 30.11.2020).
7. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы [Электронный ресурс]: URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000460> (дата обращения: 30.11.2020).
8. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы [Электронный ресурс]: URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> (дата обращения: 30.11.2020).
9. Утверждение государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования [Электронный ресурс]: URL: <https://www.nao.kz/#> (дата обращения: 30.11.2020).
10. Обновление содержания среднего образования: Вопросы и ответы. [Электронный ресурс]: URL: https://www.vkgu.kz/sites/default/files/files/education/obnov_soderj_obraz/obnov_soderj_obraz.pdf (дата обращения: 30.11.2020).
11. Об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2019-2020 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Нур-Султан, 2019. – 470 с.
12. Коменский Я.А. Дидактические принципы: Отрывки из «Великой дидактики». – Москва, 1940. – 88 с.
13. Johannes Mure, Barbara Montereale | 21.12.2017. [Электронный ресурс]: URL: <https://dievolkswirtschaft.ch/de/2017/12/mure-01-02-2018/дата> (обращения: 02.01.202).
14. Послание президента республики Казахстан, лидера нации Н.А. Назарбаева: Стратегия «Казахстан – 2050» [Электронный ресурс]: URL: <https://strategy2050.kz/ru/page/multilanguage/> (дата обращения: 30.11.2020).
15. Руководство для учителя (Второе издание) АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015 г. – С. 7-45.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҰСТАНЫМ: МӘСЕЛЕ ҚОЮ

Г.К. Бельгибаева

*Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан
umgu@bk.ru*

Статья посвящена поискам инновационных подходов к проблеме музыкального воспитания нового поколения РК. Анализируется возможность педагогического воздействия музыкальной (звуковой) среды на личность и общество в целом. Исследуются исторические предпосылки и социальные условия, актуальные для вовлечения современных школьников в процессы музыкального развития страны. Делается вывод о необходимости формирования звуковой среды для активного проявления деятельного патриотизма. Тем самым создавать благоприятные условия для модернизации сознания нового поколения независимого Казахстана.

The article is devoted to the search for innovative approaches to the problem of musical education of the new generation of the Republic of Kazakhstan. The possibility of the pedagogical influence of the musical (sound) environment on the individual and society as a whole is analyzed. The historical background and social conditions that are relevant for the involvement of modern schoolchildren in the processes of the country's musical development are investigated. It is concluded that it is necessary to form a sound environment for the active manifestation of active patriotism. Thus, create favorable conditions for the modernization of the consciousness of a new generation of independent Kazakhstan.

Музыкалық тәрбие-бұл жеке тұлғаға педагогикалық ықпал ету мақсатында жеке тұлғаны қоғамның музыкалық мәдениет үрдісіне тарту мүмкіндігі, деп педагогика сөздігін құрастырушылар анықтама береді («қоғамның музыкалық мәдениетіне қатыстыру үрдісі»; «индивидке мақсатты түрде педагогикалық әсер ету»). Ол тұлғаның үйлесімді дамуына және идеалдар, музыкалық талғам мен сұраныстар сияқты маңызды қасиеттердің артуына ықпал етеді, – дейді құрастырушылар.

Әрі қарай; музыкалық тәрбие берудің мазмұны, формасы мен әдістері түрлі қоғамға тән әлеуметтік, философиялық, жалпы педагогикалық ұстанымдармен, музыкалық мәдениеттің түрі және оның дыбыстық ортасымен байланысты [1].

Біз үшін жоғарыдағы мақаланың келесі ережелері өзекті: 1) музыкалық тәрбие белгілі бір мәдени типте қалыптасады және тарихи сипатқа ие болады; 2) жеке тұлғаға және жалпы қоғамға педагогикалық әсер етуі мүмкін және әсер етуі міндетті; 3) жеке адамның да, жалпы қоғамның да ішкі әлемін, мақсаттарын, ойлары мен сезімдерін қалыптастырады.

Әр тармаққа қысқаша тоқталып өтейік.

1) Басқа қоғамдағы сияқты, Орта Азия музыкалық әлемі де мәдени-тарихи дамудың өзіндік түрімен сипатталады. Бірінші кезең – бұл ерекше құбылыс болып табылатын Ұлы Дала көшпенділерінің автохтонды мәдениеті. Оған күй, ән, айтыс және жыр сияқты ауызша-кәсіби музыка жанрларымен өзара әрекеттескен дала фольклоры кіреді. Бұл кезең, бір жағынан, жалпы түркі мұрасы болып табылады. Екінші жағынан, музыкалық мәдениеттің түркі типі екі үлкен кезеңге бөлінеді. Бұл көшпенділер дәстүрін сақтаған және дәйекті

түрде дамытқан халықтардың музыка әлемі және отырықшы егіншілікке көшкен түркілердің музыка әлемі. «Қазақстан – күллі түркі халықтарының» ата қонысы, көшпелі әлемнің мың жылдық далалық фольклоры мен музыкасы сақталған, дамыған және қайта өрлеген қасиетті «Қара шаңырағы» [2]. Басқаша айтқанда, бұл музыкалық мәдениеттің және, тиісінше, қазақ қоғамындағы музыкалық тәрбиенің мәнін құрайтын бірегей кезең.

2) музыканың жеке тұлғаға және жалпы қоғамға, оның ішінде мектеп оқушыларына музыкалық тәрбие беруге педагогикалық әсері туралы қағидаға қатысты бұл мәселе ХХ ғасырдың индустриалдық қоғамдарында ең өзекті болды. Осы кезеңде «қала тұрғындарының басым бөлігі – жұмысшылар, қызметкерлер, зиялы қауым өкілдері мемлекеттік білім беру мекемелерінде стандартты білім алу барысында әсем әлемнен, адамзаттың жоғары рухани мәдениетінен ажыратылған кезде ерекше көзге түсті» [3, 423 б.]. Нәтижесінде көп қырлы музыка әлемі кедейленеді, ол өзінің бастапқы генетикалық негіздерін жоғалтып, бұқаралық ойын-сауық мәдениетінің сипатына ие болады. Мұндай біржақтылықтың салдары – музыкалық тәрбие беруді стандарттау және адам мен қоғамның ішкі әлемінің кедейленуі. Бұл тенденция бүгінгі күнге дейін нарықтық қатынастар жағдайында негізгі болып табылады.

3) жоғарыдағы 2 қағидадан мақаланың мәселесі туындайды. Атап айтқанда: заманауи мектеп оқушыларына музыкалық тәрбие берудегі инновациялық ұстанымның өзектілігі. Жаңа ұрпақ – бұл елде сұранысқа ие адами капитал. Егер мектеп оқушыларының бойында өздерінің төл мәдениетін сүйюге және құрметтеуге тәрбиелеу мүмкін болса, егер олар мәдениетіміздің рухын сезінсе, олар Қазақстаннан кеткісі келуі екіталай. Және бұл ұлт пен мемлекеттің болашағына деген қосылған басты және маңызды инновациялық үлес болады.

Мәселенің мәні – жас ұрпаққа педагогикалық әсер етуді ғылыми және мақсатты түрде қамтамасыз ету. Бұл жерде инновациялық іс-әрекетті дамытудағы мемлекеттік жобалардың бағыттаушы рөлін атап өту маңызды. Біздің елімізде инновациялық бастамалардың қайнар көзі ретінде мемлекет болып табылады.

Қоғам, ең алдымен, әлеуметтік ұйымдастырылған инновациялардың әзірлеуіне қызығушылық танытты», [4, 64 б.]. Жоғарыда айтылғандардың мысалы ретінде «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» мемлекеттік бағдарламаларын келтіруге болады, олардың негізінде инновациялық бастамалар жергілікті жерлерде, аймақтарда әзірленіп, жүзеге асырылуда.

Сонымен қатар, аталған бағдарламалар шеңберінде көптеген іс-шаралар әлеуметтік-мәдени саланың барлығында, соның ішінде білім берудің барлық деңгейінде жүзеге асырылатындығын ескеру қажет. Алайда, көбісі тек маңызды даталарға байланысты бір реттік іс-шаралар. Демек, бұл фактілер бойынша мектеп оқушыларының музыкалық тәрбиесіне педагогикалық әсер ету туралы қорытынды жасау екіталай.

Осыдан келесі сұрақ туындайды: музыканың қай түрі және қалайша жаңа буынға педагогикалық әсер етуге, мектеп оқушыларының ішкі әлемін, мақсаттарын, ойлары мен сезімдерін қалыптастыруға қабілетті. Жауап іздеу, ғылыми музыкалық педагогикалық әдебиеттерді зерттеу Уақыт жауабына

лайықты болып ұлттық музыкалық тәрбие беру жүйелері танылатындығын айғақтайды. Ең танымал болып саналатын – К. Орфф, Барток және Кодаи, Д.Б. Кабалевскийдің тұжырымдамалары [3]. Бұл олардың жаппай тұтыну тауарларына, сұранысқа ие жоғары аса талап қоймайтын көпшіліктің талғамына сай жасалған нарық өнімдеріне балама болатындығына байланысты.

Отандық ғылымда да жас ұрпақтың музыкалық талғамы мен талабын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын іздеу қолға алынды. Солардың бірі, М.Х. Балтабаевтың педагогикалық мәдениеттанушылық тұжырымдамасы. Ғалым өзекті деп: а) сабақтастық пен дәстүрді мәдениетті жинақтау мен тасымалдаудың негізі; ә) менталитеттің еуразиялық контексті және мәдени білім берудің ұлттық идеясы; в) музыкалық білім беру мен тәрбиенің этно-мәдени сипаттары деп санайды. ХХІ ғасырдың басында автордың теориялық ұсыныстары мектептерде және басқа оқу-тәрбие кешендерінде музыка пәні бойынша «Елім-ай» бағдарламасында іс жүзінде қолданылды [5].

Қазақстанда зерттеушілер осы қатарға ғалымдар және жаңашыл педагогтар А. мен С. Райымбергеновтердің балаларға музыкалық-эстетикалық тәрбие беру жүйесін қосады. Авторлық жүйенің тұжырымдамалық негізін «Мұрагер» бағдарламасы құрайды. Оның мазмұнын дала фольклоры мен Ұлы Дала көшпелі әлемінің музыкасы – Қазақстан мәдениеті және әлемдік музыкалық мәдениеті құрайды. Осылайша, мұнда әлемдік музыкалық мәдениет пен өнердің шынайы тәжірибесі мен негіздері жинақталған.

Бағдарламаның келесі ерекшелігі – бөлінбейтін үдерісті құрайтын тәрбие мен білім берудің бірлігі. Бағдарламаның түбегейлі жаңалығы оның сөз бен музыканың ажырамас бірлігіне тән шынайы рухани мәдениетке сүйенуінде. Бұл тәсіл қазақ қоғамын шоғырлануына негіз болатын қазақ (мемлекеттік) тілінің терең және құпия қайнар көздеріне қол тигізуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде қоғамдық сананы модернизациялау, өзін өзіндік тұлға ретінде, Мәңгілік Елдің халқы және мемлекеті ретінде сезіну үшін алғышарттар жасалады [6, 7 б.].

Осылайша, 1. Музыка – бұл «адам рухын білдіретін» әмбебап, жалпы түрі [7, 25 б.]. Музыканың осы бай түрлі-түсті әлемі ғылыми-педагогикалық ортада қалыптасқан ойдан әлдеқайда кең және алуан түрлі. Сондықтан музыкалық тәрбие беру білім беру кеңістігінде басты орынды иеленуі керек.

2. Музыкалық тәрбие берудегі нәтижеге мемлекет пен қоғамның, мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуі арқылы қол жеткізуге болады. Осы кезде мемлекеттік деңгейдегі оң тенденцияларды атап өтуге болады. Міндет – мемлекеттік инновациялық жобалардың елдің мәдениеті мен білім беру саласында мақсатты және дәйекті түрде жүзеге асырылуын қамтамасыз етуі.

3. Күш-жігердің тиімділігі ғылыми негізделген база, оның ішінде музыкалық мәдениет түрінің мазмұны, формалары мен әдістері және оның дыбыстық ортасына негізделгенде жету мүмкін [1]. Тәуелсіздік Қазақстан Республикасында бұл дала фольклоры мен көшпенділер әлемі музыкасының өзара әрекеттесуіндегі музыкалық, кеңірек – рухани мәдениеттің түркі түрі.

4. Осылайша, қоғамдық сананы жаңғыртуды кең мәдени тұрғыдан инновациялық көзқарасқа бағыттау қажет. Бұл теорияның музыкалық педагогикалық практикамен өзара байланысы негізінде шешуді қажет ететін

күрделі мәселе. Мәселенің стратегиялық перспективасы ұлттық, дәлірек айтсақ, ұлттық-мемлекеттік бірдейліктің тұтас көзқарасын белгілейтін бағдарламалық жобаларда қойылған және шешілген. Инновациялық ұстанымның ғылыми-теориялық аспектісі мәдениетті, музыкалық-педагогикалық және музыкатанулық перспективалардан құрастырылады және де өзекті мәселені кеңінен қамтуға ықпал етеді.

5. Тәжірибелік курс теоретиктер мен оқытушы-жаңашылдардың ұжымдық интеллектуалды күштерімен әзірленген және бейімдерілген. Олар Қазақстан әлі кеңестік кеңістіктің құрамында болған кезде қалыптаса бастады. Алайда, идеялар мен тәжірибелер еліміздің саясатына сәйкес келеді. Сондықтан инновациялық бастамаларды зерделеу, жалпылау, дамыту және жүзеге асыруды жалғастырған жөн. Біздің мақаламыз – орта мектептің жоғары сынып оқушыларына музыкалық білім беру саласындағы инновациялық әрекеттерді жинақтау және түсіну тәжірибелерінің бірі.

Әдебиеттер

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. – 482 б. Приводится по: Музыкалық тәрбие// Уикипедия – ашық энциклопедиясынан алынған мәлімет JumptoNavigationJumptoSearch
2. Мухамбетова А., Бегалинова Г. Казахский музыкальный язык как государственная проблема // Аманов Б.Ж., Мухамбетова А.И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – С. 390 – 403.
3. Кокумбаева Б.Д. Неисчерпаемый мир музыки – Павлодар: ПГПУ, 2020. – 134 с.
4. Мухамбетова А. Система детского эстетического воспитания А. и С. Раимбергеновых // Аманов Б.Ж., Мухамбетова А.И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – С. 423-451.
5. ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың мақаласы: Ұлы даланың жеті қыры <http://www.syrboyi.kz/negizginews/26177-r-prezident-nrsltan-nazarbaevty-maalasy-ly-dalany-zhet-yry.html>; Қазақстанның «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы: оның жүзеге асыру кезендері мен мағынасы 01 Қазан 2013 <https://e-history.kz/kz/contents/view/1568>; Нұрсұлтан Назарбаев. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру <https://www.zakon.kz/4853272-n1201rs1201ltan-nazarbaev.html>
6. Анисимов О.С. Методологический словарь. Четвертое издание, дополненное и переработанное – М., 2008 – 414 с.
7. Батулин В.С. Состояние и проблемы постсоветского образования в контексте теории деятельности // Вестник ОГУ, 2012. – №7. – С. 114-120.
8. Карабаева А.Г., Исмагамбетова З.Н. Роль университетов в развитии инновационной деятельности в модернизирующемся обществе // Қазақстандық бірегейлікті қалыптастырудағы университет ғалым-философтардың рөлі: әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дің 80 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары – Алматы, 2014. – 262 б.
6. Кокумбаева Б.Д. Институционализация казахского духовного наследия в независимой Республике Казахстан// «Национальная идентичность в современном мире»: сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции. – Астана, 2017. – С. 4-10.

LESSON STUDY КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ

У.К. Кукуева

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №2 г.Аксу»,

г.Аксу, Павлодарская область, Казахстан

utut.kukueva@mail.ru

Мақалада инновациялық Lesson study әдісін педагогикалық практикада қолданудың өзектілігі ашылды. Автор әдіснаманы оқу үдерісіне енгізудің негізгі сәттерін ағай отырып, өзінің тәжірибесімен бөліседі, әдістемені оқыту практикасында қолданудың тиімді жақтарын атап өтеді.

The article reveals the relevance of using the innovative Lesson study method in pedagogical practice. The author shares his own experience, naming the main points of introducing the method into the learning process, notes the positive aspects of using the method in teaching practice.

*Педагоги не могут успешно кого-то учить,
если в это же время усердно не учатся сами.
Али Апишерон*

Актуальность данной работы заключается в том, что сегодня большое значение приобрели проблемы практики преподавания, квалификации и они остаются значимыми в подавляющем большинстве стран мира. Пути решения этих проблем лежат через реализацию целостного, систематизированного подхода к совершенствованию систем образования и профессионального развития учителей.

Известно, что ведущий из подходов к решению заданных вопросов – это активное использование инноваций в обучении. Инновации меняют методы работы учителя, его мышление, становятся философией практической деятельности. С внедрением в учебно-воспитательный процесс современных технологий учителя все более осваивают функции консультанта, советчика, воспитателя. Это требует от них специальной психолого-педагогической подготовки, так как в профессиональной деятельности учителя реализуются не только специальные, предметные знания, но и современные знания в области педагогики и психологии, технологии обучения и воспитания [3, с. 130]. Одной из таких инноваций является внедрение в педагогическую практику подхода Lesson study. По мнению многих педагогов, внедривших в свою практику данный подход, исследование урока – это именно то, что может коренным образом изменить ситуацию в наших школах.

Из ряда методических пособий, изученных мною на курсах III (базового) уровня повышения квалификации педагогов, я узнала, что Lesson study представляет собой особую форму исследования в действии на уроках, направленную на совершенствование знаний в области учительской практики. Этот процесс, предназначенный для улучшения качества уроков, включающий планирование, обсуждение урока, проведение урока, обсуждение после урока [3, с. 2] очень заинтересовал меня. Давность применения и широта охвата стран-

участников в использовании данного подхода также красноречиво говорили о большой результативности применения в преподавательской практике Lesson study.

Впервые я лично убедилась в продуктивности данного подхода в 2017 году, когда с рядом коллег, работавших на тот момент в 5 классе, приняли решение применить подход Lesson study в данном ученическом коллективе. Выбор класса был неслучайным. Практически все коллеги отмечали в нем низкий уровень социального взаимодействия ребят. Это проявлялось, прежде всего, в том, что ребята на уроках избегали совместного выполнения заданий, отказывались работать в паре, объясняя это тем, что им удобнее работать индивидуально, часто вступали в спор во время уроков, после занятий выясняли отношения. Всё это существенно препятствовало эффективному обучению учащихся, приводило к низкому уровню усвоения учебного материала. Мы понимали, что проблемы в классе сопряжены и с трудностями периода адаптации ребят к новым условиям учебы в среднем звене. Поэтому было решено запустить первый цикл Lesson study со второй четверти учебного года. На протяжении первых двух месяцев обучения мы наблюдали за особенностями взаимоотношений учащихся класса, изучая заодно особенности данного педагогического подхода. Огромную методическую поддержку нам оказали еженедельные коучинги сертифицированных учителей I и II уровней, где коллеги делились идеями 7 модулей Программы, показывали эффективность применения новых подходов в преподавании и обучении, обучали применению различных видов оценивания на уроках.

Далее в ходе заседаний с командой развития и администрацией школы был разработан план работы первого цикла Lesson study, который должен был отобразить обязательные этапы данного подхода (рис.1), установлены сроки работы, рассмотрены различные формы краткосрочного плана урока, изучены разнообразные формы наблюдения урока с учетом вопроса исследования.

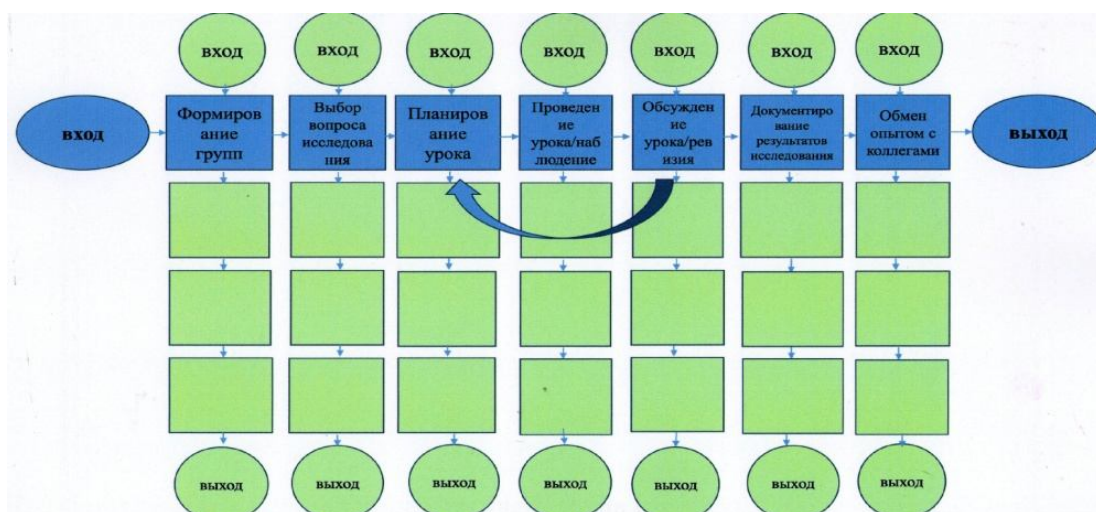

Рис. 1. Модель исследования урока

Анкетирование всех 24 учащихся класса с помощью графического теста «Я – позиция» (рис.2) позволило определить степень самооценки каждого ученика, выявить атмосферу в ученическом коллективе, лидера с целью самоуправления в классе. Также выяснилось, что, несмотря на то, что учебная мотивация учащихся находилась на достаточном уровне и отношение к школе у ребят позитивное, имеют место быть конфликты за первенство в классе (рис.2).

Рис. 2. Результаты тестирования учащихся

Поэтому было решено основной формой работы во время проведения учебных занятий сделать групповую работу, которая позволила бы провести наблюдение за психологической атмосферой в классе, определить уровень умения учащихся оценивать себя, своих одноклассников, группу в целом и выявить лидерские качества учащихся в классе. Полученные сведения способствовали бы успешному раскрытию нашего вопроса исследования: «Как групповая форма работы влияет на уровень социального взаимодействия учащихся 5 класса?».

Задачами исследования стали создание условий, способствовавших повышению сплоченности учащихся через организацию работы в группах, и предоставление возможности развитию мыслительной деятельности каждого ученика в процессе обучения через оценивание для обучения. Для наблюдения за учащимися, анализа эффективности приемов и методов, используемых на уроках, были рассмотрены, изучены и в дальнейшем опробованы различные листы наблюдения. Это и графический метод, и метод «Timeline», «Транскрипт» и многие другие.

В поисках удобной для себя модели планирования урока, в которой можно было бы отобразить все этапы учебного процесса с их целевыми установками, мы обратились к сайту www.lessonstudy.kz, где нашли массу полезной информации по теме. Так, мы изучили ряд рекомендаций по организации обучения и остановились на схеме «Девять мероприятий по обучению» Роберта Ганье. Данный план хорошо отображает содержание вопроса нашего исследования и, согласно ему, мы могли организовывать урок, стимулируя их на повышение не только качества знаний, но и на повышение уровня их социального взаимодействия.

После того, как все необходимые для запуска подхода Lesson study требования были выполнены (формирование группы, определение темы и цели ис-

следования, выбор форм организации работы учащихся и наблюдения за ними), первый цикл подхода был запущен.

Участниками нашей группы всего были проведены и посещены по три урока каждого из трех предметов (русский язык и литература, казахский язык, английский язык). Уроки проводились по очереди, согласно расписанию. Нами сразу было оговорено, что фото- и видеосъемка на уроках будет минимальной и по возможности незаметной, чтобы не нарушать ход урока и не отвлекать детей.

При выборе дидактических приемов и методов работы учащихся на своих уроках русского языка и литературы во главу угла я ставила основной вопрос нашего исследования – сближение коллектива. Благодаря запланированной, тщательно продуманной организации деятельности учителя и учащихся на уроке ребята постепенно научились выявлять целевую установку занятия, развивали в себе навык работы в паре, в группах, пробовали себя в различных ролях (спикер, наблюдатель, секретарь и др.), давали обратную связь, используя понравившиеся приемы («+/- интересно», «Чемодан, мясорубка, корзина», «Градусник» и др.). Со временем результаты применения этих приемов организации обратной связи явились огромным подспорьем при дальнейшем планировании уроков. Так, широко используемый прием «Две звезды, одно пожелание» позволял видеть сильные и слабые стороны предыдущего занятия и помогал при планировании последующих занятий. А прием «Горячий стул» помогал прослеживать изменения в самовосприятии учащихся, развивал их умение рефлексировать, одновременно развивая речевые навыки детей.

На каждый урок мною тщательно отбирались тренинги на начало занятия («Я желаю тебе добра!», «Круг радости», «Улыбка», «Я подарю тебе...» и др.), упражнения на снятие тревожности («Приятное воспоминание», «Дыхание», «Мысленная тренировка» и др.), способы деления учащихся на группы (по цвету, по счету, по желанию, по героям произведений и др.), приемы формативного оценивания («Светофор», «Большой палец», «Сигнальные карты» и др.), приемы организации суммативного оценивания.

При обсуждении уроков мы с коллегами всегда руководствовались рядом основных правил:

- сосредоточиваться на ученике, а не на учителе;
- фокусироваться на анализе того, что, как и почему дети узнали или не извлекли ничего из опыта работы;
- быть открытым для критических суждений и предложений;
- опираться только на конкретные результаты наблюдения (факты обучения детей), а не на свои эмоции и домыслы;
- избегать оправданий по поводу «неудач», случившихся на уроке.

Анализ урока всегда фокусировался на трех основных вопросах:

1. Каким образом учащиеся достигли цели урока?
2. Как урок можно было бы улучшить?
3. Что мы узнали из этого опыта?

Цель обсуждения состояла в том, чтобы проанализировать и оценить урок тщательно, с точки зрения обучения детей, их мышления и взаимодействия.

В результате обсуждения мы решали, что нужно изменить в плане урока и обсуждали его планирование.

Необходимо отметить, что привычка рефлексировать стала нашим основным приобретенным навыком, который лежит в основе процессов исследования урока в действии. И этот процесс оказался бесконечным. Так, решив вопрос своего первого исследования, мы продолжали рефлексировать, и с начала нового учебного года запустили второй круг Lesson study, изменив вопрос исследования. Всего нами было проведено три цикла Исследования в действии по одному циклу за учебный год. И у каждого цикла была своя тема исследования.

Хотелось бы перечислить положительные последствия из проведенной работы посредством использования метода Lesson study. Основная часть учащихся начала прислушиваться к мнениям товарищей, объективно оценивать свою работу и работу своих одноклассников. В классе практически прекратились разногласия. Классный руководитель также отметила большие положительные изменения в поведении учащихся. Отмечают их и родители ребят. Можно с уверенностью сказать, что мы, создавая коллаборативную среду в классе, добились повышения уровня социального взаимодействия учащихся на уроке, выявили лидеров, ранее незаметных.

На сегодняшний день учащиеся данного коллектива обучаются в 8 классе. Это активные, целеустремленные, любознательные ребята. Многие из них являются участниками городских, областных и республиканских конкурсов и олимпиад, несколько ребят профессионально занимаются спортом. Процент качества знаний в классе составляет 73,9%, что для учащихся среднего звена является довольно хорошим показателем. Но главным своим достижением мы считаем то, что, несмотря на взросление ребят и ежегодный приход «новеньких» учеников, этот коллектив стабильно остается одним из дружных, отличающимся высоким уровнем сплоченности. Ребята понимают ценность формативного оценивания на уроках и вне занятий, поэтому постоянно поддерживают друг друга в различных начинаниях.

Анализируя проведенную деятельность, можно сказать, что наше совместное планирование и сотрудничество помогли нам усовершенствовать свои инновационные педагогические подходы для удовлетворения потребностей учащихся. Анализ уроков показал нам возможные пути их совершенствования; эти уроки–исследования содействовали размышлению учителей о качестве своего преподавания по отношению к отдельным учащимся, учитель стал более заинтересованным в процессе преподавания, мотивированным к новой работе.

Надо отметить, что после обобщения полученного опыта нашей работы на педсовете, коллеги школы заинтересовались этим подходом и тоже создали свои команды развития. После и они отмечали, что, акцентируя внимание на методах и приемах работы с учащимися во время совместного планирования уроков, они больше узнали о потребностях в обучении и поведении отдельных учащихся, то есть в определенной степени больше познали индивидуальность каждого из всех своих учеников. Также педагоги подчеркивают, что Lesson Study помогает им отбирать лишь необходимую информацию, исключая сведения второстепенного значения, что, по мнению Дидли, «обеспечивает управляемость, наглядность аспектов учебной информации, непосредственно ка-

сающихся наблюдаемого обучения, которые, в противном случае, были бы непригодными» [2, с.15].

Исследование урока имеет ряд преимуществ, среди которых выделяются следующие:

- целевая направленность;
- взаимодействие с коллегами;
- возможная модификация школьной системы;
- анализ собственной работы и профессиональное развитие.

Сегодня можно с уверенностью говорить, что Lesson study – это наиболее эффективный способ профессионального развития, способствующий созданию профессионального сообщества учителей и помогающий учителям сфокусироваться на том, как думают учащиеся. Он помогает совершенствоваться как опытным, так и начинающим учителям. И если перенести принцип синергии на педагогику, то он будет звучать примерно так: «учителя вместе сделают лучше, чем поодиночке». Ведь Lesson study – это мощный, профессиональный подход к обучению, который предполагает понимание сущности процесса обучения, методику взаимодействия с коллегами, способы поддержки коллег.

Литература

1. «Lesson study» как способ совершенствования практики обучения. Методическое пособие. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2014.
2. Pete Dudley. Lesson Study. – 2011.
3. Руководство учителя. Третий (базовый) уровень. Курсы повышения квалификации по Программе Кембриджского Университета. – Астана, 2012.

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

Предисловие	4

**Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы инновациялық технологиялар
Инновационные технологии обучения казахскому языку и литературе**

<i>И.Р. Гросс</i> Оқуды жеке тұлғаға бағыттаудың он тәсілі	8
<i>А.Б. Болатова</i> Спорттық дискурстың тілдік ерекшеліктері	13
<i>М.А. Дузнаева</i> «Абай жолы» роман-эпопеясындағы наным-сенімге байланысты этномәдени бірліктер	17
<i>Ә.Е. Ертуған</i> С. Торайғыров шығармашылығыдағы Абай дәстүрі	21
<i>А.Е. Ерланова, Л.С. Серекпаева</i> Ақиқат пен аңыз» романында сөзжасамдық ұялардың көрініс табуы	25
<i>А.Е. Ерланова, Д.К. Кенжеалиев</i> Мағжан Жұмабаевтың «Туған Жерім – Сасықкөл» өлеңі: текстология және эстетикалық ақпарат	29
<i>М.М. Жақып, М.И. Оразханова</i> Қазақ прозасындағы құда түсу дәстүрінің кейбір көріністері	32
<i>Ж.Ш. Қалымова</i> Қазақ тілі сабағында жиі қолданылатын технологиялар	35
<i>Р.С. Кайсарина</i> Қазақ тіліндегі қосымшалардың жіктелу жүйесі	39
<i>А. Канзелхан, М.И. Оразханова</i> Қазақ әдебиеті сабағында белсенді оқыту әдістерін тиімді қолдану жолдары	42
<i>К.А. Кийкші</i> Саяси дискурстарда эвфемизмдер және оларды қазақшаға аудару мәселелері	45
<i>Г.Ә. Мұсаева</i> Тіл үйрету технологиясы	49
<i>И.Х. Рамазанова</i> Ақпараттық және коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану – табысты оқытудың нәтижесі	53
<i>Г.А. Сағнаева</i> Дарынды және талантты балаларды анықтау жолдары	56
<i>Ж.К. Сағынтаева, Б.П. Сәбит</i> Қазақ тілі сабағында оқушылардың қатысымдық құзыреттіліктерін қалыптастырудың маңызы	59
<i>А.А. Сарсенова</i> Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында айтылым стратегияларын тиімді қолдану арқылы оқушылардың ауызекі сөйлеу тілін дамыту	63
<i>Б.Ж. Сарыбаева</i> Әдебиет сабақтарында үлгілеп оқыту технологиясын қолдану тиімділігі	67
<i>А. Теміртасов, Б.Ш. Құралқанова</i> О. Бөкеев прозасындағы мифтік бейнелер	71
<i>Г.К. Токошбекова</i> Медеу Сәрсекеевтің «Қазақтың қанышы» роман-эссесін мектепте оқыту	75
<i>Ы.Б. Шақаман, Д.І. Тұрдалы</i> Мәтін құрылымындағы тұрлаулы мүшелердің ой түзілімдік қызметі	80
<i>Ы.Б. Шақаман</i> Қос тілді әдіскер ғалымның лингвадидактикалық ұстанымы	84

Ы.Б. Шақаман, А.М. Тастыбай Жіктік жалғау қолданысының лингвадидактикалық негіздері	88
Г.Б. Алимканова Жарнамалық дискурстың пропозициялық-фреймдік сипаттамасы	93
А.М. Қайырбай Сөз мағынасының статикалық күйін жаңартылған білім мазмұнына сай оқыту	97
А. Исабек Спандияр Көбеевтің ағартушылық қызметі: оқу, тәрбие мәселесі	102

Шет тілдерін оқытудың заманауи әдістері мен технологиялары Современные методы и технологии преподавания иностранных языков

Р.А. Авакова, А.Н. Қуванбакиева, А.К. Коксегенов Анализ современных методик в преподавании иностранных языковых дисциплин	108
А.Ш. Жумашиева Интегрированное обучение языкам в условиях полиязычного образования	112
Г.А. Aidarkhan, D.B. Akynova Academic writing in foreign language teaching: problems and solutions	117
А.М. Akhmetbekova, А.К. Kanatova Task-based learning as an effective approach based on media-content ted talks	120
П.Ж. Балхымбекова Формирование коммуникативных навыков на уроках английского языка учащихся старших классов	125
А. Dilmurat Digital transformation of education: problems and innovative technologies	130
К.А. Dysekina, Zh.K. Shirokova Challenges of using ict in the teaching process in new conditions	134
А.М. Есентемирова Цифровые ресурсы как средство обучения аудированию	138
Ж.Д. Иманбекова Аутентті газет мәтіндерінің шетел тілін үйретуде алатын орны	141
А.Ш. Zhumasheva, А.М. Kabyzbekova Analysis of the 8th grade English textbook: Linguoculturological aspect	146
L.I. Ikram Criteria assessment as innovative technology for assessing educational achievements	151
А.У. Қажыбаева, Д.Б. Акынова Академиялық жазылымның маңыздылығы	156
Zh.B. Kurmanova, A.E. Baitlessova Computer technologies in teaching of english in technical universities of Kazakhstan	160
A.E. Niyazova, L.M. Arunova Teaching of phraseological units of the english language	166
А.М. Kusainova Use of video fragments in english for the formation of linguistic competencies of students of the higher classes	169
А.Е. Нургожина, Г.С. Суюнова Игровые технологии как эффективный способ обучения иностранному языку	173
Е.А. Рамазанова «Интерактивная модель» урока как форма проведения суммативного оценивания в условиях инклюзивного образования	176
Ұ.Н. Озыхан Ағылшын тілін үйрету барысында бұқаралық ақпарат құралдарын қолдану	181

С.С. Туканаева, Р.К. Артышева Компетентностный подход к преподаванию профессионального английского языка в медицинском колледже	186
М.И. Уюкбаева Essay writing via remote studies	190
А.Е. Шайман Шетел тілін үйрену үшін әлеуметтік желілердің мүмкіндіктері	193
Z.Kh. Shakhputova Integrating literary texts in EFL online class	198
Zh.Zh. Umbet Brainstorming efficiency in teaching english	202
Р.А. Шаханова, Г.К. Бекқожанова Психолого-педагогические аспекты использования интерактивной технологии в иноязычном образовании	208
Д.А. Касенова Using television materials for teaching english	213

Әлеуметтік-гуманитарлық пәндері оқытудың өзекті мәселелері Актуальные проблемы преподавания социально-гуманитарных дисциплин

Г.К. Абдрахман, Г.Б. Исабекова Филолого-культурологическое образование в свете научной парадигмы	221
А. Айтқұлова, К.К. Канафин Интеграционные инициативы Первого Президента – лидера нации Н.А. Назарбаева	225
Б.К. Ақиұлакова Қазіргі Қазақстан тарихын оқытудағы инновациялық технологиялар	233
Л.Ж. Асқарова Формативное оценивание как средство мотивации к учебной деятельности учащихся	237
К. Базарбаев, Б.Н. Абдрахманов Казахстан в мировом сообществе	242
А.Б. Батталов Актуальные проблемы преподавания истории Казахстана в школах	249
О.П. Вагнер Игровые методы обучения на уроках истории в 5-м классе как способ повышения качества знаний	254
Я.М. Гельманова Актуальные проблемы преподавания предмета «Самопознание» в процессе нравственного развития школьников	257
Б.О. Жусупов Электронные ресурсы как средство реализации активных методов обучения на уроках истории Казахстана	260
Р.Б. Ильясов Политический режим 30–40-х годов обусловленный обстоятельствами форсированной индустриализации	264
Н.К. Қаршиганов Интеллектуальная игра как метод мотивации и контроля знаний учащихся школ общественно-гуманитарного направления к изучению физики	268
А.Д. Иманғалиева, З.К. Бырдина Использование методов дистанционного обучения в процессе преподавания социально-гуманитарных дисциплин	272
Р.Т. Исмағамбетова Археологический кружок как форма организации научно-проектной деятельности школьников	276

А.Е. Каримова Использование историко-этнографического наследия деятелей Павлодарского Прииртышья на уроках истории	281
Р.Ж. Қилаш, Г.Е. Отепова К вопросу формирования конкурентоспособной личности на занятиях истории	284
Д.Ж. Кусаинов Опыт американской модели взаимодействия музея и школы	287
А.С. Нурмаканова, Г.М. Тохметова Развитие исторического образования в Казахстане	290
А.А. Пишукова Анализ содержания материала по тюркской истории в школьных учебниках	293
Ф.Ф. Султанова Применение структурно-логических схем на уроках художественного труда	296
Н.Р. Темиров Тарих сабақтарында жоғарғы мектеп оқушыларының сыни ойлауын дамыту мәселесі	301
А.Т. Тыныс, Н.Е. Кузембаев Реализация междисциплинарного подхода в процессе обучения исторических дисциплин в сред- ней образовательной школе	305
А.К. Умирова, Г.М. Тохметова Факторы профессионального самоопределения школьников в выборе профессии учителя истории	308
А.А. Темирова, С.М. Цехох Роль курса «Ораторское искусство» в развитии публицистической речи у учащихся на уроках русского языка и литературы	313
М.К. Түйебаев, З.Ш. Айткенов, А.С. Дәулетова Критериалды бағалау технологиясы және критериалды бағалауды менгеруде Блум таксономия- сына Л. Андерсон енгізген өзгерістерді қолдану	318
Т.А. Чаюк, М.К. Ахметова, Ж.М. Рысалдиев Организация школьного образования Казахстана	322
Г.К. Бельгибаева Заманауи білім алушыларға музыкалық тәрбие берудегі инновациялық ұстаным: мәселе қою	331
У.К. Кукуева Lesson study как способ совершенствования и развития педагогической практики	335

ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ МЕКТЕП – МҰҒАЛІМ – ИННОВАЦИЯ

Қазақстандық жаңашыл педагог, қоғам қайраткері,
Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі,
Социалистік Еңбек Ері, педагогика ғылымдарының кандидаты
НҰРТАЗИНА РАФИҚА БЕКЕНҚЫЗЫНЫҢ
туғанына 100 жыл толуына арналған
Бірінші Халықаралық педагогикалық оқулар аясындағы
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

ШКОЛА – УЧИТЕЛЬ – ИННОВАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Первые Международные педагогические чтения,
посвященные 100-летию со дня рождения выдающегося педагога-новатора,
общественного деятеля, Заслуженного учителя Казахстана,
Героя Социалистического Труда, кандидата педагогических наук
НУРТАЗИНОЙ РАФИКИ БЕКЕНОВНЫ
материалы международной научно-практической конференции

В двух томах
Том 2

Компьютерная верстка: С. Пилипенко

Подписано в печать 26.02.2020.
Формат 29,7 × 42½. Бумага офсетная.
Гарнитура Times New Roman.
Объем 24,0 усл. печ. л. Тираж 500 экз.
Заказ № 1341-2.

Редакционно-издательский отдел
Павлодарского педагогического университета
140002, г. Павлодар, ул. Мира, 60
<http://www.pspu.kz/>

СООРГАНИЗАТОРЫ

*Казахский национальный университет
имени аль-Фараби*

*Евразийский национальный университет
имени Л.Н. Гумилева*

Российский университет дружбы народов

*Казахстанское общественное
объединение преподавателей
русского языка и литературы (КАЗПРЯЛ)*

Академия детской книги «ALTAIR»

*Казахстанское общественное объединение
«Выпускники российских вузов»*

*Научно-просветительский проект
«Эпоха и личность»*